

О. Жосан



VERSTOSS
gegen Verkehrsvorschriften
ist Dummheit oder Faulheit!

Rechts heran
beim **Fahren** und **Halten!**

VERKEHRSSÜNDER
schaden der **FRONT!**

Wer Strassen versperrt-
sperrt die **Munition!**

КІРОВОГРАД У РОКИ ОКУПАЦІЇ

**ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ
ТА ОКУПАНТІВ**

ДОКУМЕНТИ І СПОГАДИ

КІРОВОГРАД У РОКИ ОКУПАЦІЇ:

ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ТА ОКУПАНТІВ

ДОКУМЕНТИ І СПОГАДИ



Автор-укладач – Олександр Жосан

Кропивницький

2018

УДК 94(477.65-074)''1941/1944''
Ж 81

*Рекомендовано до друку вченою радою комунального вищого навчального закладу
«Вінницька академія неперервної освіти»
(протокол від 28.11.2017 року № 9)*

Ж 81 Кіровоград у роки окупації: життя населення та окупантів (документи і спогади) : [альбом] / автор-укладач О. Жосан. – Кропивницький : Ексклюзив-Систем, 2018. – 480 с.

Рецензенти:

Степан Дровозюк, *доктор історичних наук, професор;*
Юрій Митрофаненко, *кандидат історичних наук;*
Оксана Молчанова, *кандидат психологічних наук.*

Експерти:

Олексій Струкевич, *доктор історичних наук, професор;*
Майя Коннова, *кандидат історичних наук, доцент;*
Жанна Федірко, *кандидат педагогічних наук, вчитель історії вищої категорії;*
Світлана Козловська, *вчитель історії вищої категорії.*

Консультанти:

Володимир Босько, Лариса Гайда, Віталій Неділько, Володимир Урсулов.

На основі архівних документів та спогадів очевидців викладені головні напрями і важливі факти з життя Кіровограда та деяких інших населених пунктів області в роки німецької окупації (серпень 1941 – січень 1944) у соціально-економічній, політичній і культурній сферах.

Здійснено спробу психологічного аналізу проблеми поведінки людей у період окупації.

Для професійних істориків, краєзнавців, педагогів та широкого кола читачів.

З М І С Т

Переднє слово.....	4
Початок окупації.....	7
Зустріч окупантів. Мрії і сподівання.....	13
Діяльність органів управління в соціально-економічній та політичній сферах.....	30
Управлінська та організаційно-господарська діяльність на селі.....	107
Гроші під час окупації.....	134
Освіта, культура.....	141
Преса в роки окупації.....	181
Добровільна та примусова праця в Німецькій імперії. Трудова мобілізація.....	206
Церковне життя.....	233
На вулицях міста під час окупації.....	271
Площа Велика.....	322
Ковалівський парк.....	342
Ринок, Базарна площа.....	347
Завод «Червона зірка» (плужно-ливарний завод).....	354
Новомиколаївка, аеродром.....	359
Залізниця. Станція Кірово Українське.....	370
Станція Знам'янка.....	374
Українська служба порядку, мировий суд.....	380
Німецькі служби безпеки, німецькі суди, позасудові покарання, геноцид.....	384
Військовополонені.....	397
Місця страт і поховань.....	412
Рух опору.....	417
Звільнення Кіровограда.....	424
Руйнування.....	440
Післямова або Історія повторюється.....	460
Список використаних джерел.....	476



ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Я народився в Кіровограді, я пам'ятаю, яким було це місто в 60-х роках: з оригінальними фонтанами, численною парковою скульптурою, шедеврами елізаветградської архітектури. Більшість із зазначеного вже втрачено назавжди завдяки старанням та/або бездіяльності радянської та пострадянської влади. Проте перший сильний удар по ландшафту й інфраструктурі міста було нанесено війною. Звісно, кількість руйнувань у Кіровограді, як і втрати серед цивільного населення, є значно меншими, ніж у Києві та деяких інших містах, але по ньому війна також пройшлася двічі: в липні-серпні 1941 та в січні-лютому 1944, назавжди залишивши свої сліди.

Страшний удар війна нанесла і по моїй родині. Мій дідусь Прокопій Павлович Жосан загинув у травні 1945 року під Прагою. Бабусі пережили окупацію: Єлизавета Федорівна Жосан (Телегіна) із синами Геннадієм і Едуардом (моїм татусем) – у Тирасполі, Наталя Тихонівна Гончаренко (Задворня) з донькою Ларисою (моєю мамою) – у селі Софіївка Компаніївського району. Бабуся Наталя після війни дивом уникла переслідувань з боку радянської влади як донька сільського старости, багато років жила в постійному страху за себе і свою сім'ю. Дідусь Михайло Федорович Гончаренко перед війною працював на заводі «Червона зірка», у липні 1941 року, встигнувши два тижні разом із іншими робітниками порити протитанковий рів та завантаживши на станції чергову партію демонтованого обладнання, замість евакуації пішов на фронт, воював у Волзькій флотилії, був тяжко поранений під Сталінградом, повернувся до Кіровограда в 1945 році. Працюючи багато років фельд'єгером обласного відділу спецзв'язку, маючи доступ до неофіційної інформації, дідусь багато розповідав мені, зокрема, й про історію нашого краю. Саме він уперше повів мене, ще п'ятирічного хлопчика, до краєзнавчого музею і став першим у моєму житті екскурсоводом. Дідусь дуже любив своє рідне місто і передав цю любов мені.

Сьогодні є ще не до кінця вивченим важливий період життя нашого міста, як і нашої країни взагалі – роки **німецької окупації**. Дуже важко встановити, хто більше наніс збитків місту: німці з союзниками чи Червона Армія. Це стосується й інших міст і сіл області. Але найголовнішою, на мою думку, є проблема **життя населення** під час окупації. Тут міститься ще чимало незрозумілих і складних для сприйняття питань. Ось одне з них: «Чому значна, якщо не більша, частина населення України, як на заході, так і на сході, з радістю зустрічала окупантів?». Не є провиною жителів Кіровоградщини, як справедливо зауважує О. Бабенко, що «понад мільйон із них опинилися під пануванням гітлерівців. Це більшовицька влада, маючи всі можливості, свій народ не захистила. Для неї та Червоної Армії громадяни жертвували всім, чим могли – відправляли на військову службу своїх синів і дочок, неймовірно тяжко працювали, а самі жили в надзвичайній бідності та впроголодь, щоб тільки військо отримало танки і літаки, гармати і кораблі. РСЧА дійсно все це одержала в кількостях, що перевищували озброєння військ найбільших країн світу, разом узятих, за всіма показниками. Тож народ міг розраховувати на те, що випестувана ним фактично непереможна армія та її полководці захистять, принаймні, свою країну від ворога. Однак цього не сталося – в Україну, яка впродовж всіх передвоєнних років перетворилася чи не найбільшого жертводавця й донора держави, прийшли гітлерівські окупанти» [92, с. 3-5].

Сьогодні в історичній науці й методиці викладання історії в школі прижився і широко використовується термін «нацистська окупація». Із розумінням ставлячись до причин його виникнення (раніше в радянській науці і методиці використовувалися терміни «німецько-фашистська окупація» та «фашистська окупація», не лише неточні, але й за змістом неправильні), маю висловити сумнів у його коректності. Термін «нацистська окупація» є більш точним, але, на мою думку, недостатньо коректним, оскільки в нашу країну в 1941 році вторглися не лише нацисти: частина німецьких солдат не належала до націонал-соціалістичної партії, до того ж, серед окупантів були румуни, угорці, словаки, італійці. Розпочалася **німецько-радянська**, а не нацистсько-радянська війна. Розмовляли окупанти не «нацистською», а німецькою, румунською, угорською, словацькою та італійською мовами;

на окупованих територіях діяло **німецьке** (із деякими допусками радянського), а не «нацистське» законодавство. Офіційною мовою в рейхскомісаріаті Україна, крім української, вважалася німецька, а не «нацистська» мова. За змістом ця окупація також була не зовсім нацистською, бо крім масових убивств євреїв і ромів більше ніхто із громадян за національною ознакою не переслідувався і не знищувався. Звісно, наш народ ніколи не зможе пробачити німецьким нацистам убивства сотень тисяч співвітчизників у рамках реалізації ідеологічних установок німецької расової доктрини та націонал-соціалістичної ідеології, але, на мою думку, не можна зводити всю політику окупаційної влади лише до зазначених аспектів, як це, на жаль, продовжують робити деякі сучасні дослідники, застосовуючи комуністичні установки та радянські штампи.

Отже, правильніше було б називати цю окупацію німецько-румунсько-угорсько-словацько-італійською, але, враховуючи те, що саме Німеччина (Німецька імперія) розпочала цю війну, саме німецькі війська вторглися на територію нашої країни 22 червня 1941 року, саме німецька авіація піддала бомбардуванню Київ та інші наші міста і села, саме німці на найвищому політичному рівні формували політику окупаційної адміністрації в усіх окупаційних зонах, доречним, на мою думку, є застосування терміна **«німецька окупація»**. Саме його я і використовуватиму в цій роботі, не заперечуючи проти використання іншими дослідниками терміна «нацистська окупація».

Життя населення в період німецької окупації – явище досить складне, різноманітне і потребує глибокого і детального вивчення. Ця тема майже не розкрита в сучасних підручниках історії як для загальноосвітньої середньої школи, так і для вищої освіти. У деяких підручниках, посібниках, науково-популярних виданнях і навіть наукових статтях можна побачити однобокий, недостатньо обґрунтований і деталізований виклад історичних фактів, тлумачення історичних термінів, що інколи межує з фальсифікацією історії.

Недостатньо точно, на мою думку, сьогодні тлумачиться поняття колабораціонізму. Гадаю, воно потребує вивчення і корегування на міжнародному рівні, оскільки згідно з сучасним його визначенням, колабораціоністами в 1941–1944 роках можна назвати дві третини тридцятимільйонного українського народу. А чи ставили ми колись собі таке запитання: «Як би я повівся в тій ситуації, коли радянська влада і рідна комуністична партія кинули мене напризволяще перед обличчям сильного і підступного ворога, навіть не забезпечивши мені можливості евакуюватися; зруйнували частину промислових об'єктів, інфраструктури та житлового фонду, фактично поставивши значну частину населення на межу фізичного виживання, а німці прийшли до мого міста, майже не бомбардувавши його, зруйнувавши всього дві-три будівлі, та ще й проголосили про звільнення мого народу від більшовицького ярма?».

На одному з форумів в Інтернеті під час обговорення «подвигу» Зої Космодем'янської та сталінської тактики випаленої землі переконана місцева комуністка з завзятістю писала: «Вообще, насколько я знаю, Зоя поджигала немецкие конюшни, а не жилые дома колхозников, но даже если это и так, то мы должны понимать, что время такое было и значит так было нужно – для победы над врагом». Інша наша землячка з Бобринця, аналізуючи фотодокументи, на яких було чітко видно, як сотні жителів Києва, Слов'янська та Миколаєва з квітами зустрічали окупантів, спочатку не могла в це повірити, а потім, зрозумівши, що це – не фотомонтаж, написала таке: «Ну и дураки! Я бы такого никогда не сделала. Вот же идиоты!». А на моє зауваження: «Хіба можна наших дідусів і бабусь, що раділи приходу німців, називати такими словами? Можливо, у них були на це причини? А як би Ви вчинили тоді?» вона відповіла: «Какие там причины! Подлизаться хотели к немцам, но не вышло. Вот и получили потом. Я бы такого никогда не сделала. Надо же думать, а не кастрюлю на голову одевать!». Отже, вивчення проблем життя людей у період окупації, без сумніву, потребують не лише застосування історичних наукових методів, але й урахування загальнолюдських моральних норм. На жаль, на сьогодні в більшості досліджень відстежується тенденція щодо здійснення історичного аналізу за формулою: «Партизани і підпільники – герої, а ті, хто працював у міській або сільській управі, органах освіти, культури, театрах, бібліотеках, інших бюджетних установах, на військових підприємствах – прислужники німців і зрадники Батьківщини».



Жосан П.П., Телегіна Є.Ф.,
1936



Задворня Н.Т., 1940



Гончаренко М.Ф., 1942



Будинок на розі вул. К.Маркса та М.Гоголя, фото 60-х рр. Другий поверх займали обком комсомолу та бухгалтерська школа, а на першому поверсі було розташовано галантерейний магазин (вхід на розі) та кілька квартир (вхід із подвір'я). В одній із них пройшли перші шість років мого життя.

Звісно, я не зможу охопити весь діапазон проблеми вивчення життя населення в умовах окупації, але намагатимусь на основі великої кількості фото- і текстових документів, спогадів очевидців, із застосуванням наукових методів дослідження наблизитися до розуміння основних її питань. До того ж, у цій роботі мною зроблено спробу психологічного аналізу поведінки людей під час економічних, політичних, соціальних та ідеологічних зламів, які були викликані окупацією.

У роботі поряд із архівними матеріалами і спогадами очевидців використано чимало аналітичних матеріалів та результатів наукових досліджень. Передусім, це: публікації Івана Петренка [92; 93], Василя Даценка [9; 13-15], Володимира Боська [4; 5], Федора Шепеля [115] та матеріали відкритої групи «Краєзнавство: Центральний регіон» на сайті «Facebook» (адміністратор – Віталій Неділько) [69].

Олександр Жосан,
кандидат педагогічних наук,
учитель історії та суспільствознавства

ПОЧАТОК ОКУПАЦІЇ

За відносно короткий час війська гітлерівської Німеччини підійшли до західних районів Кіровоградської області. За умов паніки, безладу, поспішного відступу Червоної Армії всі державні установи в районних центрах області та в Кіровограді при наближенні ворога зачинялися або самоліквідувалися. В них знищувалися чи вивозилися на Схід деякі документи, але начиння багатьох кабінетів залишалося. Вже в умовах окупації відділи районних та міських управ – новоствореної влади – здійснювали описи поспішно залишеного майна відділами облвиконкому та обкому партії, райкомів та райвиконкомів, судів та прокуратур. Перелік становив, як зазначає І. Петренко, «тисячі найменувань матеріальних цінностей, включно з телефонами та друкарськими машинками, меблями та, головне, цінними документами. Панічні настрої серед населення посилювалися від того, що першими наживали п'ятами в східному напрямі ті, хто ще недавно палко закликав громити ворога на його власній території: працівники обласного комітету партії, облвиконкому та їх районних підрозділів, судді та прокурори, співробітники органів внутрішніх справ, керівники багатьох підприємств та установ, керівники ТСОВІАХІМу тощо. Члени сімей відповідальних працівників самовільно залишали робочі місця, посилюючи цим дезорганізацію в діяльності лікарень, телефонних станцій, установ та підприємств, залізничних станцій. Завантаживши домашні речі на автомобілі, кінні підводи чи в купе вагонів, «слуги народу» виїхали з ними в напрямі до Дніпра. Багатьом із них вдалося переправитися через річку та опинитися в глибокому тилу. Ті з відповідальних партійних та державних працівників, хто вимушено залишився, а це переважно уродженці краю, покинули обласне місто чи районні центри і переїхали до сіл. Вже по війні декого з них, уцілілих від гітлерівських репресій, проголосили керівниками комуністичного підпілля, їхні сховища – явочними квартирами. «Конспірація» цих керівників виявилася такою майстерною, що бійці партизанського загону Наумова, ввійшовши на територію Кіровоградської області весною 1943 року, впродовж тривалого часу шукали міфічне підпілля на чолі з підпільним обкомом партії та нібито створеним ним партизанським загonom, але так і не змогли їх знайти. Нікого! Відтак

«наумовці» згаяли дорогоцінний час на ці безуспішні пошуки, втратили мобільність, тож незабаром були оточені гітлерівцями і розбиті ними в запеклому бою. Згодом від деяких партфункціонерів, які всю окупацію прожили в селах, доля відвернулася, тож після звільнення декого з них проголосили «зрадниками» й відправили в радянські фільтраційні або концентраційні табори.

Процес виходу на Схід керівних кадрів разом із сім'ями назвали евакуацією. Для більшості з них вона відбулася в доволі комфортних умовах – у пасажирських вагонах чи на персональних авто з усіма необхідними документами, запасами провіанту та одягу. Звичайній людині відправитися в евакуацію виявилось справою доволі важкою, адже потрібно було дістати дозвіл на неї – своєрідну «евакуаційну путівку». Однак дозволів як таких усім бажаним не видавали, транспорту для подолання сотень кілометрів небезпечного шляху теж не було.

Настирливі прохання отримати документ на виїзд часто провокували підозри та, згодом, арешти: за «поширення поразницьких настроїв», «за антирадянські панічні слухи», «за зневіру в непереможність Червоної Армії», «за панікерство», «за очікування приходу фашистів» тощо. Натомість масу людей, зокрема молодь, відправили за десятки і сотні кілометрів від рідних домівок, але не на схід, а в західному напрямі – на будівництво протитанкових ровів. Титанічна праця десятків тисяч людей виявилася загалом безглуздою і непотрібною. Цими ровами, проте, скористалися окупанти, розстрілюючи в них часто тих, хто ці глибокі канали свого часу копав» [92].

Не дивно, що «на окупованій території Кіровоградщини опинилося понад мільйон жителів, включно з тисячами єврейських родин – тих, які не займали якихось державних посад. Колгоспну худобу та сільськогосподарську техніку все ж вирішили переправити за Дніпро, але наказали це здійснити власним ходом, чим спричинили загибель тисяч голів недоєних, голодних і непоєних корів свиней, овець, яких погоничі, часто підлітки та жінки, гнали під палючим сонцем, нерідко під ворожими обстрілами, сотні кілометрів майже без зупину. Оскільки сільськогосподарська та військова техніка, худоба, військові, цивільне населення прямували до єдиної найближчої вцілілої

переправи через Дніпро біля Кременчука, що її гітлерівці постійно бомбили, то місця на ній на всіх не вистачило, тож тисячі голів змученої худоби розбрелися понад рікою, техніку покинули біля переправи або по дорозі до неї, цивільних на міст вже майже не допускали, переправляючи, в першу чергу, військових. Тож упорядкованої, продуманої евакуації людей, окрім «керівних кадрів», а також техніки, худоби фактично не організували. Це також стосувалося обладнання та устаткування більшості заводів і фабрик. Воно й не дивно, адже воювати збиралися на чужій території. Крім того, будь-які міркування про евакуацію з території області, що на той час знаходилася за багато сотень кілометрів від західного кордону та бойових дій, що там розгорялися, неминуче призвели б до арешту авторів цих висловлених уголос думок. То що вже говорити про якісь детально розроблені плани! Все ж деяке обладнання й устаткування заводу «Червона зірка» поспіхом евакуювали на Схід, де відразу взялися за виготовлення артилерійських боєприпасів» [92].

Упродовж кількох передвоєнних місяців 1941 року і до початку серпня, «навіть тоді, коли гітлерівське військо вже підходило до обласного центру, стаханівськими методами працювали районні та міські відділи НКВС у Кіровоградській області. Вони наполегливо здійснювали зачистку області від вигаданих «панікерів, контрреволюціонерів, шпигунів, осіб німецької та польської національностей, розповсюджувачів поразницьких настроїв, симпатиків фашизму», віруючих та їх уцілілих пастирів та ін. Тож сотні абсолютно ні в чому не винних жінок та чоловіків – жителів області стали жертвами більшовицьких репресій: багатьох з них розстріляли у в'язниці Кіровограда за день-два до вступу в місто гітлерівців, інших погнали на схід країни і там вчинили над ними суд. Але багато заарештованих – наших земляків цих судів не дочекалися, адже загинули в дорозі від нелюдських умов транспортування та поводження з ними охорони. Для знищення слідів своїх злочинів у переддень вступу гітлерівців до Кіровограда співробітники НКВС вирішили спалити архіви міської в'язниці. Виконання цього завдання доручили Комарову і Гайдачуку. Із завданням вони впоралися, однак евакуюватися вже не встигли. Залишившись в окупованому Кіровограді, довго не прожили, оскільки гітлерівці їх виявили і розстріляли.

Упродовж кількох днів – з кінця липня до початку серпня 1941 року, в Кіровограді та загалом у незахопленій гітлерівцями частині

області встановилося безвладдя. «Спритні» прагматичні громадяни використали цю обставину так: пограбуванню піддалися магазини, торгівельні бази, склади – з них виносили все, що там залишалося. «Залишки», як правило, виявилися значно переполювиненими: в період хаосу та паніки вмістом баз та складів, магазинних підсобок добре поживилися працівники торгівлі, різні керівні кадри – саме вони, готуючись до евакуації, щедро запаслися всім необхідним, безцеремонно привласнивши чимало народного добра.

В цей час у Новоархангельському районі відбувалася страхітлива трагедія: дві радянські армії – 6 та 12, які б за іншого розвитку подій могли захистити жителів області від ворожої навали, втрапили до оточення, героїчно захищалися, але не змогли прорвати ворожу оборону та були, за незначним винятком, повністю розгромлені. Шлях на схід гітлерівцям виявився відкритим. Серйозного опору їм ніхто не чинив, а окремі локальні вогнища героїчних і запеклих боїв, що їх вели розрізнені частини Червоної Армії, рясно пролита кров рядовими бійцями та їх командирами, зокрема під Новоукраїнкою, Помічною, на ст. Адабаш, урятувати ситуацію не могли. З'ясувалося також, що сил, достатніх для оборони обласного центру, теж немає, хоча ще місяць тому, 9 липня 1941 року, в Кіровограді створили дивізію народного ополчення. Перші «ополченці» записалися до неї на мітингу «трудолюбивих Кіровоградців», що відбувся 3 липня. На 10 липня бійців нараховувалося вже 1062, з них жінок – 103. За тиждень кількість добровольців зростає до понад 6 тисяч, розподілених між 5 полками. Очолювали дивізію «старі члени партії» Гуляницький, Кочерещенко, Спренжин. Начальником штабу призначили Купріянова, комісаром – Лісничого. Бійці дивізії народного ополчення, а до неї відібрали «старих комуністів, кадрових робітників, активних комсомольців», отримали посвідчення, наруківні пов'язки з написом «Н.О.» («народне ополчення») та зброю. Вони цілодобово несли чергування на вулицях обласного центру, затримали кількох дійсних чи вигаданих шпигунів, полонили екіпаж підбитого в околицях міста ворожого літака. Діяльність дивізії народного ополчення, як і керівництва Кіровоградщини, у липні 1941 року проінспектували прислані з Києва відповідальні працівники ЦК КПУ Дрожин, Жуковський та Чепурний. Після їх від'їзду навчання бійців відбувалися щодня і тривали по 5-6 годин.

Вивчали мінно-підричну справу, будову гвинтівок та кулеметів, уміння надати першу медичну допомогу. За тиждень інтенсивні заняття припинилися – 18 липня більшість народних ополченців відправили на риття протитанкових ровів на південний захід від Кіровограда – місцеві стратеги саме звідти очікували нападу ворога. Ця загалом циклопічна за розмахом, але абсурдна за наслідками земляна робота з залученням тисяч жителів міста, тривала до 2 серпня 1941 року. З невідомих причин сотні тисяч жителів України, а серед них – десятки тисяч кіровоградців, робили в перші тижні війни тільки один вид укріплень – протитанкові рови. Про те, щоб заздалегідь викопати траншеї та окопи на ділянках, найбільш придатних для оборони, в яких радянські бійці були б надійно захищені та могли б зустріти ворога, ніхто чомусь не думав і не планував, хоч це і передбачав Польовий Статут Червоної Армії 1939 року» [92].

Крім дивізії народного ополчення, «в 22 районах області створили так звані **загони** народного ополчення, в них перебував 66281 борець, з яких жінок – 11454.

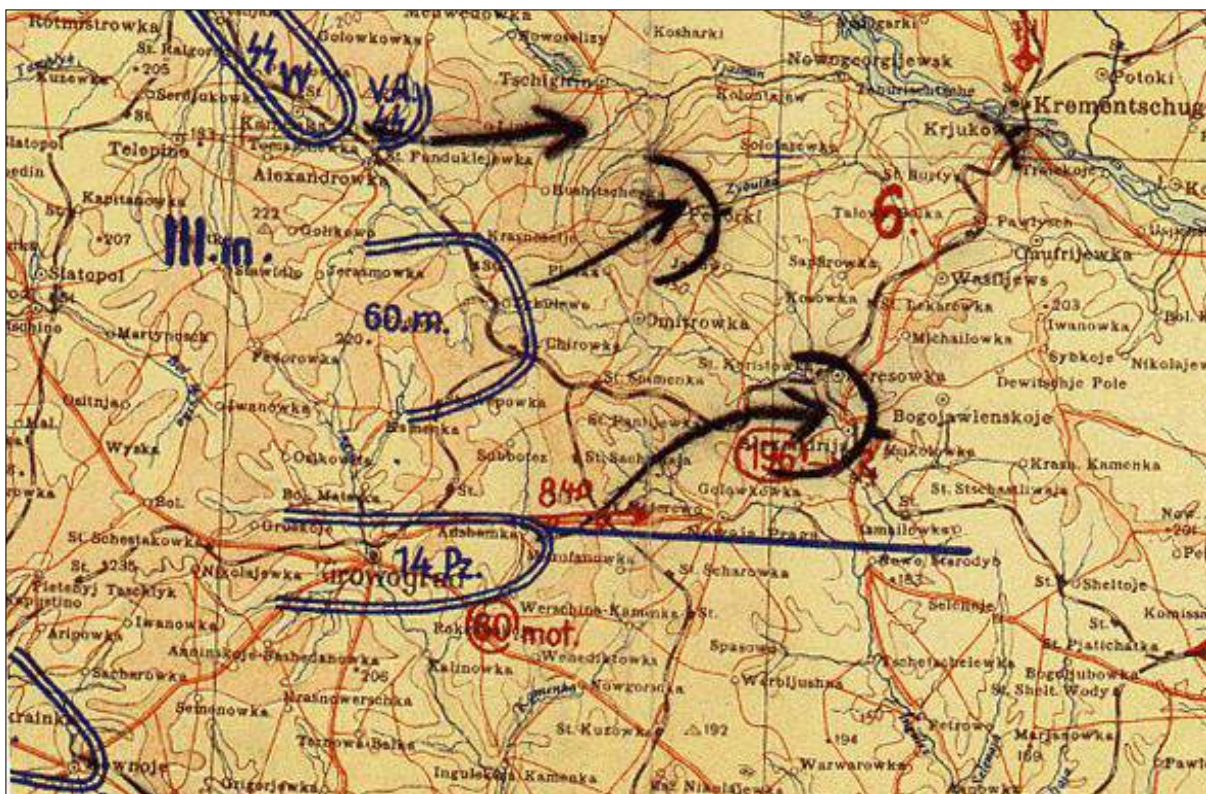
На Кіровоградщині також діяли 32 винищувальні загони та 1015 груп сприяння винищувальним загонам. За належної організації це була значна військова сила. Потім трапилася загалом типова тогочасна історія – керівники народного ополчення м. Кіровограда та районів, чимало командирів винищувальних загонів, замість того, щоб узгоджено вивести своє чимале військо на захист області від ворога, відійшли на Схід. Рядові бійці-ополченці та бійці винищувальних загонів, позбавлені чітких наказів, бо нікому було їх давати, майже всі розбіглися. Про це переконливо засвідчили спогади комісара III-го полку Кіровоградської дивізії народного ополчення М.І. Пшеничного – він, замість того, щоб палким словом та власним прикладом повести своїх бійців у атаку проти ворога, теж відбув за Дніпро.

4 серпня 1941 року підполковник Грельов, який прибув до Кіровограда з комісією від Південного фронту розібратися з оперативною обстановкою на місці, в своєму бойовому донесенні командуванню фронту написав: «Місто горить, немає нікого, грабунки, п'янки, місто порожнє. ... На аеродромі нікого немає. Запалили склади на аеродромі». Не дивно, що безпосередньо в Кіровограді вдалося поспіхом назбирати лиш невеликий загін, командування

над яким взяв підполковник С.Г. Граčov. Ядро загону становили 200 прикордонників 79-го Ізмаїльського прикордонного загону, до них приєдналися близько 500 бійців з інших розрізнених частин і родів військ, що покvapом відступали від західних кордонів країни повз місто. На захист Кіровограда виступили також жителі міста. Загалом назбиралося військо до 1 тис. осіб. 4 серпня 1941 року вони дали бій передовим підрозділам гітлерівської армії, затримавши ціною власного життя захоплення ворогом міста на один день. У серпні 1941 року в ньому проживали майже 70 тис. жителів із довоєнних 100 тис. «Прості» громадяни нікуди не евакуювалися, на захист міста масово не виступили, а чекали нової влади: одні покiрно, інші – з великим нетерпінням» [92].

У перших числах серпня 1941 року Кіровоградщину повністю окупували війська гітлерівської Німеччини. «В багатьох селах, містечках та містах ворогів зустрічали хлібом-сіллям, встановлювали на честь їх приходу «тріумфальні арки». Багато хто сподівався, що гітлерівці прогонять ненависну більшовицьку владу і встановлять справедливий лад. В цих наївних очікуваннях не були винятком і жителі Кіровограда. 5 серпня деяка частина мешканців Кіровограда, святково одягнені, вийшли далеко за межі міста назустріч німецьким військам, несучи їм хліб та інші страви. Все принесене розстелили на килимі і чекали, коли зі степу з'являться гітлерівці. Дочекалися, і з появою авангарду – ворожих мотоциклістів, старші з натовпу піднесли їм вгощення, мовивши: «Ми вас ждали – і не даремно! Годі нам голодувати та поневірятись в злиднях!» До народу підійшов офіцер і мовив: «Українці! Вас 24 роки оббирали більшовики, знущалися, експлуатували. Ви голодували і сиділи по в'язницях. ... німецька армія несе вам волю і спокійну працю. Негайно приступайте до своєї постійної роботи!» Потім колона гітлерівського війська рушила до міста, де на них теж чекали кіровоградці. Стоячи обабіч центральних вулиць, жителі з радістю зустрічали німецьких вояків, підносячи багатьом квіти. Апофеозом зустрічі гітлерівців у Кіровограді була встановлена на їх честь арка (на перехресті нинішніх вул. Шевченка і Чорновола), уквітчана гірляндюю з квітів» [92].

Радісна зустріч окупантів значною частиною населення – це не феномен Кіровоградської області, і ми про це поговоримо нижче.



Основні удари німецьких та союзних військ у Кіровоградській області, серпень 1941. Із колекції Ігоря Світецького.

На околиці Кіровограда, серпень 1941. Орієнтовно – Олександрійське шосе (з фондів ЦДКФФА України [114]).



Вул. К.Маркса, серпень 1941. Квартал між великим мостом та вулицею К.Лібкнехта (з фондів ЦДКФФА України [114]).



На околиці Кіровограда,
серпень 1941 року
(із колекції «Третій рейх
у кольорі» [119]).



Вул. К. Маркса (Велика Перспективна), серпень 1941 р. Праворуч – будівля обласного суду (із колекції «Третій рейх у кольорі» [119].



Німецький танк на розі вул. К.Маркса та Т.Шевченка, 5 серпня 1941 року (із колекції Ігоря Світецького).

ЗУСТРІЧ ОКУПАНТІВ. МРІЙ І СПОДІВАННЯ



Фотографії з колекції «Воєнний альбом» [8].

Повалений у серпні 1941 року жителями міста пам'ятник С. Кірову став улюбленим місцем фотографування кіровоградців. На цих фотографіях ми бачимо їх поряд із «визволителями».

Слід зауважити, що значна частина населення України повірила в те, що німці, румуни, угорці, словаки та італійці прийшли **звільнити** їх від комуністичного ярма. Напевно, й окупанти (принаймні ті, хто не належав до вищого керівництва та генералітету) були впевнені в цьому.



На цих фотографіях серпня – початку вересня 1941 року жителі міста мирно сидять на лавках поряд із німецькими, італійськими і румунськими військовими (фото з колекцій «Фотографії війни» [124]).

Ще немає розстрілів цивільного населення, впровадження «нового порядку», примусової праці в Німеччині тощо. Люди занурені в мрії про світле і щасливе майбутнє їхньої країни у співпраці з дружнім німецьким народом у складі «нової Європи».



Спокійна, а інколи і радісна, зустріч «окупантів-визволителів», мрії про світле і щасливе майбутнє України – зовсім не кіровоградський феномен. Таке було в усіх регіонах України. На фото – кияни отримують атрибутику «визволителів», вересень 1941. З архіву Рейберт.інфо [101].



В одному з українських міст [73].



В одному з українських сіл [124].



Селянка впевнена, що благословляє визволителів, серпень 1941 [114].



Зустріч окупантів, 1941 [130].



Плакати, 1941 [80].

БОЖЕ ВЕЛИКИЙ ЄДИНИЙ

(Народна молитва)

Боже Великий Єдиний,
Нам Україну храни,
Волі і світу промінням
Ти її осіни.

Світлом науки і знання
Нас, дітей, просвіти,
В чистій любові до краю
Ти нас, Боже, зрости.
Молимося, Боже Єдиний,
Нам Україну храни,
Всі свої ласки-щедроті
Ти на люд наш зверни.

Дай йому волю, дай йому
долю,

Дай доброго світу, щастя,
Дай, Боже, народу
І многая, многая літа.

Привіт читачам

Громадяни України! Через 23 роки важкого горювання і терпіння Ви зневірено, а таки ждали хвили, котра Вам принесе зміну. Вона наспіла і дає багато нового і радісного. Відчуваєте це самі. Стаєте, як колись давніше, власниками землі, вертаються Вам моральні цінності, що ними раділи наші діди та прадіди. До наших святинь, шкіл, ограбованих або повалених хат, до зруйнованих сердець наших дітей вертається Бог, Божий закон. Ми вільні від духовної неволі. Можемо вчитися, як бажаємо і можемо вчити наших дітей, як треба. На сторожі українського Духа стає знову Вільне Вічне Слово.

Ми хочемо говорити з Вами й писати Вам про справи і речі найважливіші для Вас під цю пору. В нашому часописі Ви читаете про потрібні Вам розпорядки військових та громадянських властей, про вісті з поля боїв, про культурне історичне життя-буття Ваших прадідів. Хто досі не знав — той довідається чим ми діти, ким, за що були закуті на протязі віків. Будемо старатися навчати наш народ по справах господарювання, щоб наукою і здоровим духом, та невтомною працею здобути кращу долю.

Хочемо зв'язати Ваші душі з минулим Вашої історії, провією омитої України, та її безсмертної культури.

РЕДАКЦІЯ.

ПРОСИМО СПІВПРАЦЮВАТИ

Просимо громадян надсилати до редакції дописи, статті та відомості про всі — різні прояви громадянського життя.

Редакція.

УКРАЇНСЬКА САМООРГАНІЗОВАНІСТЬ

Гарний врожай на полях Кіровоградської області цього року. Всі умови сприяли цьому багатому врожаю. Жидівсько-більшовицька влада та ті, що її підтримували мало турбувалися, щоб терміново та без втрат зібрати зрілий врожай. В останні дні існування бандинської влади робота на полі лишилась без керівництва. Зерно почало сипатися з колосків на землю. Керівники та комісари, почувши, що німці успішно просуваються вперед до нашого міста, забрали свої «жесті на плечі» і втекли за Дніпро. Перед цим вони направили туди ж промислові та сільськогосподарські припаси (машини, паливо, зерно, худобу), щоб не дати можливості розгорнути польові роботи по збиранню врожаю. Але бідним людям не було чого боятися німців, які хоробро йшли рятувати їх від злиденного життя, селяни залишилися на своїх місцях, щоб з приходом німців взятися по-справжньому за господарство на радість та забезпеченість німецької армії і українського народу.

Так і сталося. Прийшла Німецька Армія. Люди дістали волю і свободу, почувши в своїх серцях любов до Бога і з радістю взялися до роботи. Від Дніпра поверталось все що було туди завезено, поверталися люди, чесні робітники з'являлись на заводи і взялись до роботи і життя стало налагоджуватись. З полів почали вбирати снопи, а по дорозі потягалися підводи, машини завантажені зібраним хлібом. Самоорганізованість українців, селян та робітників, які добро знали, що вже працюють не на більшовиків і жидів, а самі на себе — велика і скоро владнеться.

Український національний гімн

Ще не вмерла Україна
І слава і воля,
Ще нам, браття молодії,
Усміхнеться доля.

Згинуть наші воріженьки,
Як роса на сонці,
Запануєм і ми, браття
У своїй сторонці.

Душу, тіло ми положим
За нашу свободу
І покажем, що ми браття
Козацького роду

Сонце встает із Заходу.

Сонце встает із Заходу,
А друге зі Сходу
Любуються, Україно,
На твою природу.
Любуються вони двоє
І те і те, «гріє»
Заступити ці два сонця
Ніхто не зуміє.
Оте сонце, що зі Сходу
Загасять, загасять,
А те сонце, що з Заходу,
Розбити не вдасться.
Ні, не вдасться. Бо як бачте.
Не так воно склалось.
Щоби тільки сонце зійшло
Та й знову сховалось.
Веселіться, добрі люди,
Годі вам тужити
Сонце зійшло, вже не зайде,
Буде добре жити. І. Ф.

Український голос». — 1941. — № 1. —
С. 2 [111].

Ми хочемо Бога

Двадцять три роки панувала жидівсько-більшовицька влада. Цей жахливий час український народ довго буде пам'ятати, як епоху терору, голоду і рабства.

Пануванню жидівсько-більшовицької влади назавжди покладено край. Ця влада широко використовувала свій улюблений метод по знищенню релігії і української нації. В місті Кіровограді зруйновано дев'ять храмів Божих, арештовані всі священники, багато з них заслани в Сибір і тюрми і там померли (єпископ Павел Колосов, священники Бупчевський, Романівський, Ковалів і інші).

Храми петрабовані, забрано срібні ризи і вікони, срібні хрести, церковна утвар. Чотири Божих храми, що залишилися оноголені, наполовину зруйновані більшовиками. Більшовицька влада гадала поневолити українців духовно, але й тут вони помилились — український робітник, селянин і інтелігент вірив, вірує і буде вірувати в Бога і в булuche народу.

Прийшов радісний, довгожданий день, коли до нашого міста вступили визволителі. Німецьке командування дало

розпорядження про відкриття Божих храмів. Скільки радощів було у віруючих на всенародній службі Упокоєння Присвятої Богородиці.

Храм Божий не міг вмістити тих, що моляться, — тут були старики, молодь, робітники, інтелігенція і багато селян, які прийшли з околиць сіл.

Знайомі і незнайомі підходили один до одного обнімалися, цілувалися з словами на устах «Христос Воскресе».

Так, дійсно це було найчужістіше свято для оновленого українського народу.

Плач і ридання тих, що молилися, стрясали склики святого храму під час запокійної екстезії. Молилися гаряче за всіх погіблих воїнів, що потерпіли від варварства більшовиків і жидів в обороні Божої української нації.

Під час Божої служби могла було бачити як ті, що молилися, відходили до німецьких офіцерів і воїнів — дякували їм за звільнення і просили передати подяку Фюреру Адольфу Гітлеру за відкриття Божих Храмів. Український народ хоче Бога, хоче молитися, він буде молитися.

РОЗУМНІ ХАЗЯНИ І ДІЙСНІСТЬ

Тікаючі недобитки влади жидів-комісарів руйнували, палили, грабували міста та села.

«Культура» комунізму з легкої руки залишила населення роздягненим та голодним. Петерпаче ждана Німецька Армія зарешті прийшла, а з нею прийшло і нове життя для українського народу. Рух дійсності з першого ж дня дав про себе знати. З першого часу ми побачили справляного, розумного господаря. На сьогодні відновлена та поставлена до ладу електростанція, хлібзаводи, пекарні, водогін, броварня, авторемонтні та металообробні заводи — загалом з 70 одилиць в промисловості міста відновлено та пущено в рух 30.

Бурхливо відновлюється життя села. З якою радістю селяни працюють на землях! Життя в повному розмаї: понад 70 відсотків врожаю зібрано, водночас іде підготовка до осінньої оранки та сівби. Правда, замало пального, але треба прикласти всіх зусиль щодо придбання його. Трактори всі мають працювати, а коли нема тракторів — працювати кінями, ручним засобом. Мобілізувати всі внутрішні ресурси, зібрати гальне, рознесенне по хатах, дбайливо використати тяглову силу. Необхідно відремонтувати та підготувати інвентар до оранки та сівби. Всім фахівцям сільського господарства треба негайно зголоситися до Обласної Управи, які мають бути розподілені по селах для керування роботою. Має впорядкуватись постачання міста продуктами споживання. Хліб необхідна річ для міста і особисто для армії наших визволителів — німців. Відкриття магазинів, крамниць, базарів є першорядною справою.

Перепис населення, що відбувається зараз, є важливою справою щодо постачання населення.

Налагоджуються зв'язок, має працювати міська телефонна станція, радіовузод, пошта.

З 15—20 вересня мають розпочати роботу школи. Вчителі повинні допомогти відділу освіти провести підготовчу роботу щодо початку навчання. Ведеться підготовча робота до відкриття кінно, театрів, бібліотек.

Всім робітникам, селянам, службовцям установ треба прикласти всі сили та все старання і уміння до відбудовчої роботи, всіляко допомагати Німецькій Армії в здійсненні справи визволення українського народу та розвалу комуністичної тюрми народів.

О, спомагай нас!

О, спомагай нас, Діво
М ріє,
В гірких терпіннях цих
життя,
А в хвилі смерті наша
надіє,
Наша Ти поміч,
о Всеблага.

Прийми, о Люба Ненько,
Цей віри нашої серця
дар.
Ми хочем Бога, Він
наш батько.
Ми хочем Бога, — він
наш цар.

ЦЕРКОВНИЙ КАЛЕНДАР ВЕРЕСЕНЬ

Нова стіль	Старі стіль	Дні	Українські святі	Латинські святі
1	19	Понед.	Мученика Андрея С.	Егідія
2	20	Вівторок	Самуїла Присвятого	Юста
3	21	Середа	Тадея Апостола	Ізабелі
4	22	Четвер	Мученика Агатоніна	Розалії
5	23	П'ятниця	Муч. Лука, Ірин.	Лаврентія
6	24	Субота	Св. Муч. Свтиха	Захарії пророка
7	25	Неділя	13. по Зіс. св. Діви	Регіни

Мамо, хліба

Г Зима жахлива 1933 року. Такого року не зазнала Україна, не знала історія людства. Від міста до села, та навпаки, снували худі, змарнілі від голоду люди, шукаючи якоїсь поживи, але кожен ішов з порожніми руками, блукали по степу в надії знайти під снігом якийнебудь корінець або колюч, щоб його з'їсти. Не находячи нічого, тут же на полі помирали. Люди ходили мовчки, не розпитуючи один одного, бо у всіх одне й те ж горе. Лише діти, яких матері несли на руках, ввесь час жалібно просили: «Мамо, хліба, хоч маленький шматочок».

Часто у нашому місті по Вокзальній вулиці можна було спостерігати трагічну картину: проїздить віз, оточений пикатими служивками з НКВД, а позаду численна юрба. То везуть макуху. Люди, в надії дістати хоч маленький шматок, слідкують за ним. Горе тому, хто візьме: він буде ув'язнений або забитий на місці, як «ворог народу».

Кремлівський людоджер Сталін, прислав до міста своїх катів, даючи їм

наказ: — Нерозвести «хлібозаготівлю»! Останні примушували селян — перемолочувати солом, що стояла в полі кілька років, щоб витрусити зерно. В цей час комуністи ходили по хатах та дворах шукати хліба. Знайшовши якесь збіжжя у селянина, вони вішали йому на шию мішок із зерном і з червоним прапором водили по селу, зупиняючись над нещасним чоловіком.

У нашому місті існували в той час дві крамниці під назвою «Торгсін», цебто торгівля з чужоземцями. Там можна було купити сало, білий хліб, крупу, цукор... тільки за золото, якого мешканці не мали. Ще недавно Сталін, коли критично його біда та який іменував себе «батьком народу», безсоромно просканчав, що він мов би нічого про це все не знав. А що ж це був за вождь, що не знав, що діється по містах та як живе його люд? Ми довго будемо пам'ятати не в серцях, а в печінках «дорогого батька» Сталіна..., проклинаючи його.

Український голос. — 1941. — № 1. — С. 3 [111].

УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДОВІ

Устань, народе любий, рідний! —
— Розбита вщент твоя тюрма!
Ти вже не раб, невільник бідний,
Комуністичного ярма!
...Ти спав отруєний, розбитий,
Затамувавши гнів і жах!
І на обличчі кров незмита,
І біль затаєний в очах!
Ти спав, а ворог злий, жорстокий
Вночі прийшов, мов гад і вор,
І вирив лох тобі глибокий
І з хат твоїх зірвав запор.
На Соловки, в Сибір заклятий
І на тортури в кайдаках,
Погнав дітей твоїх проклятих
І окропив їх кров'ю шлях!
І люту ненависть лукавий —
— Пустив гадюку між братів,
І суд, свій суд творив неправий

Руками найманних катів!..
І найсвятіший дар любови —
— І віру прадідів твоїх —
Втопив у океані крови,
Підняв на глум, ганьбу і сміх!
О, встань! Поглянь в блакить
небесну.
Поглянь на золото стонів!
Впізнай свою щасливу весну —
— Безцінний дар твоїх братів!
Вони прийшли могутні, вільні
І руку братню простягли,
І перед рухом їх побідним
Кати закляті полягли!..
В сім'ю уславлених народів
Ти ввійдеш рівним, як вони,
И воскресне знов любов і згода
Щасливих днів старовини!..
ПОЛТАВЕЦЬ.

Український голос. — 1941. — № 5. — С. 1 [111].

І ТАК ХОТИЛОСЬ БИ, ЩОБ СЕРЦЕ ОЖИЛО...

Складати оди нікому не збираюсь,
Хай про людей говорять їх діла,
Я лише скромно, німці, Вас вітаю
І проклинаю владу, що була...

Багато можна було б розповісти,
Багато можна було б пригадати,
Та це для всіх давно відомі вісті,—
Лежить на них кривава печать.

Неважко нам знайти таку родину,
Щоб з неї хтось в в'язниці не сидів,
Лилася кров і сльози безупину.
Німецький уряд сльози ці спинив.

Неначе сон, пекучий і кошмарний,
Коли згадаєш все те, що було,
І так хочеться зажити гарно,
І так хочеться, щоб серце ожило.

Складати оди нікому не збираюсь,
Хай про людей говорять їх діла,
Я лише скромно, німці, Вас вітаю
І проклинаю владу, що була.

Українка.

Визволений край

Україно, любий краю,
Мила батьківщино,
Я тобі пісні складаю, —
Слухай твого сина.

Довго, довго ти страждала,
Кров'ю обливалась,
Довго волі ти чекала
І ось дочекалась.

Вже не буде жид пархатий
Володіть тобою,
Не сховають вже за ґрати
Комісари волю.

Вітер з Заходу повів —
Розійшлися хмари.
Приніс вітер людям щастя,
А тиранам — кару.

Тепер можу я співати
Про святую волю,
Можу вільно розмовляти
Про українську долю.

Бог же нам допоможе дазі,
Розквітеш, країно,
Батьківщино, рідний краю,
Вільна Україно! А. Кермо.

Український голос. — 1941. — № 5. — С. 2 [111].

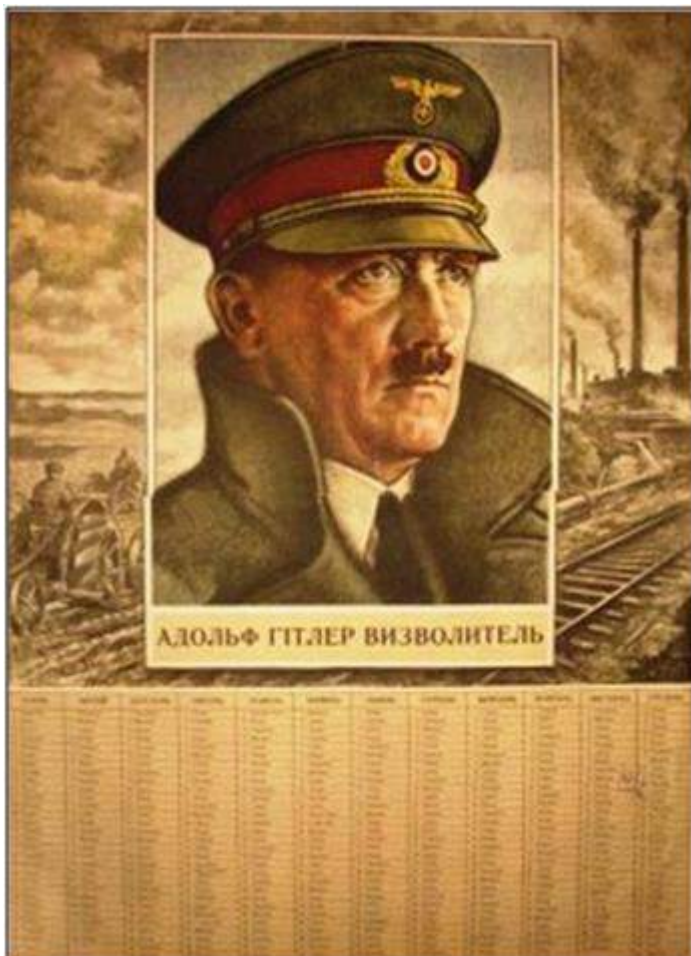
Український голос. — 1941. — № 14
(11 жовтня). — С. 3 [111].



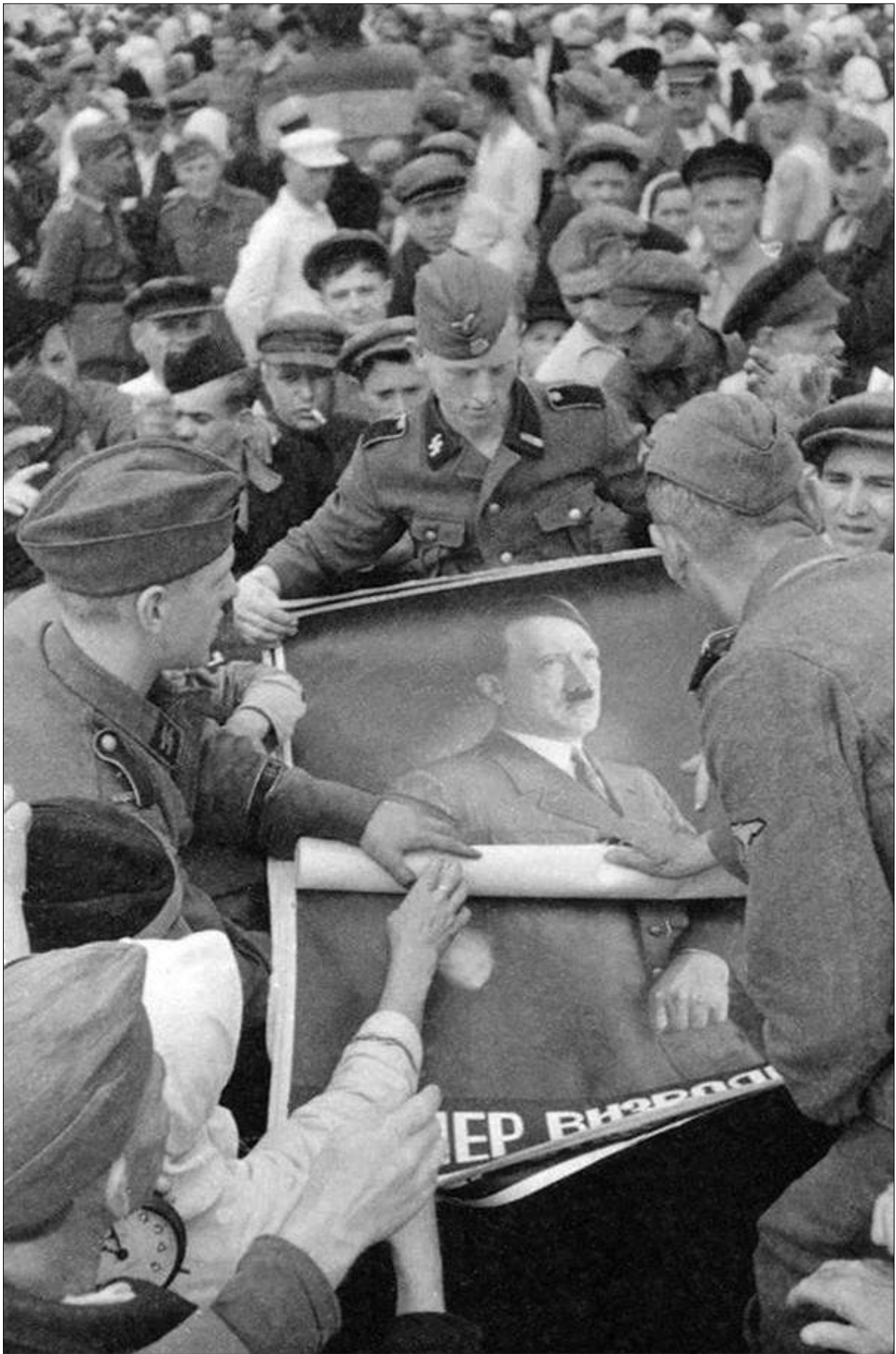
Фото 1941 року [128].



Плакати, що вивішувалися в усіх публічних місцях Кіровограда та інших населених пунктів [82].



Календар на 1942 рік
(з колекції «Німецькі плакати
на окупованих територіях»
[80]).



Портрети «Гітлера-визволителя» були популярними серед населення України [128].

Рідній Україні

Зубожена, Україно,
Не плач, не журися
І россою до схід сонця
Дочиста умийся.

Поки сонечко з заходу
Пригріє сльозніше,
Залікує усі рани,
Стане веселіше.

Нехай сили твої кволі
Наберуться сили,
Заживуть собі на волі,
Як голуби сиві.

Нехай дощі осінні
Увесь бруд ізмиють,
Хай лани твої ролють
Квітнуть, зеленіють.

Будем вільно працювати,
На рідну країну.
Зубожена Україна
Знов розбагатіє.

Полетіться пісня дівоча,
Дзвінка та весела,
І оживуть знову села,
Засмучені села.

Оживе народ великий,
Свою виявить удачу
І буде довго пам'ятати
Комуну ледачу.

Буде довго пам'ятати
Сталінські «турботи»,
Як голодний, босий нарід
Гнали до роботи.

Український голос. — 1941. — № 6. — С. 2 [111].

УКРАЇНСЬКІЙ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ— ПОЧЕСНЕ МІСЦЕ

Інтелекція — це сила, що рухає свій нарід вперед шляхом розвитку матеріальних і культурних скарбів; вона є мозок і серце свого народу.

Російські царі разом з своїми міністрами з давніх-давен добре розуміли значення інтелекції й тому на протязі всіх часів знищували її. Вони усвідомили собі, що для того, щоб Україну тримати у цілковитій підлеглості, треба, насамперед, знищити на Україні її інтелекцію, її кращих синів.

Що за часів гетьмана Богдана-Хмельницького, що змушений був у XVII сторіччі підписати угоду про приєднання України до Московщини, ціла зграя її поміщиків, службовців, вищих урядовців чорною хмарою посунула на Україну, і згодом панівною силою на Україні стала московська інтелекція, яка аж ніяк не дбала про розвиток ні духовних, ні матеріальних сил України.

У спадщину від царів жидо-більшовики одержали ненависть до української інтелекції, яка на протязі

їхнього безславного 23-річного «царювання» видувалась найжорсткішими і мерзотними засобами. Боротьба жидо-більшовиків з нашою інтелекцією провадилась шляхом фізичного її знищення. Коли ж цей дикувський спосіб дійшов до своєї кульмінаційної точки, більшовики-вожаки роблять перед західною Європою «реверанс» і перекладають вину на другорядних робітників НКВС, щоб себе виправдати.

Згодом боротьба продовжується шляхом заслання нашої інтелекції до сибірської тайги. На місце закатованої української інтелекції імпортується з Москви інтелекція типу Хрущова (адже «хрущ» — українське слово), який потонув у морі крові і сліз все, що лишилось кращого на Україні. Створювалася так звана «сталінська нова інтелекція» з наших «земляків», які за «чечевичну похльобку», мов раби, виконували волю своїх панів сталіних, хрущових і разом з

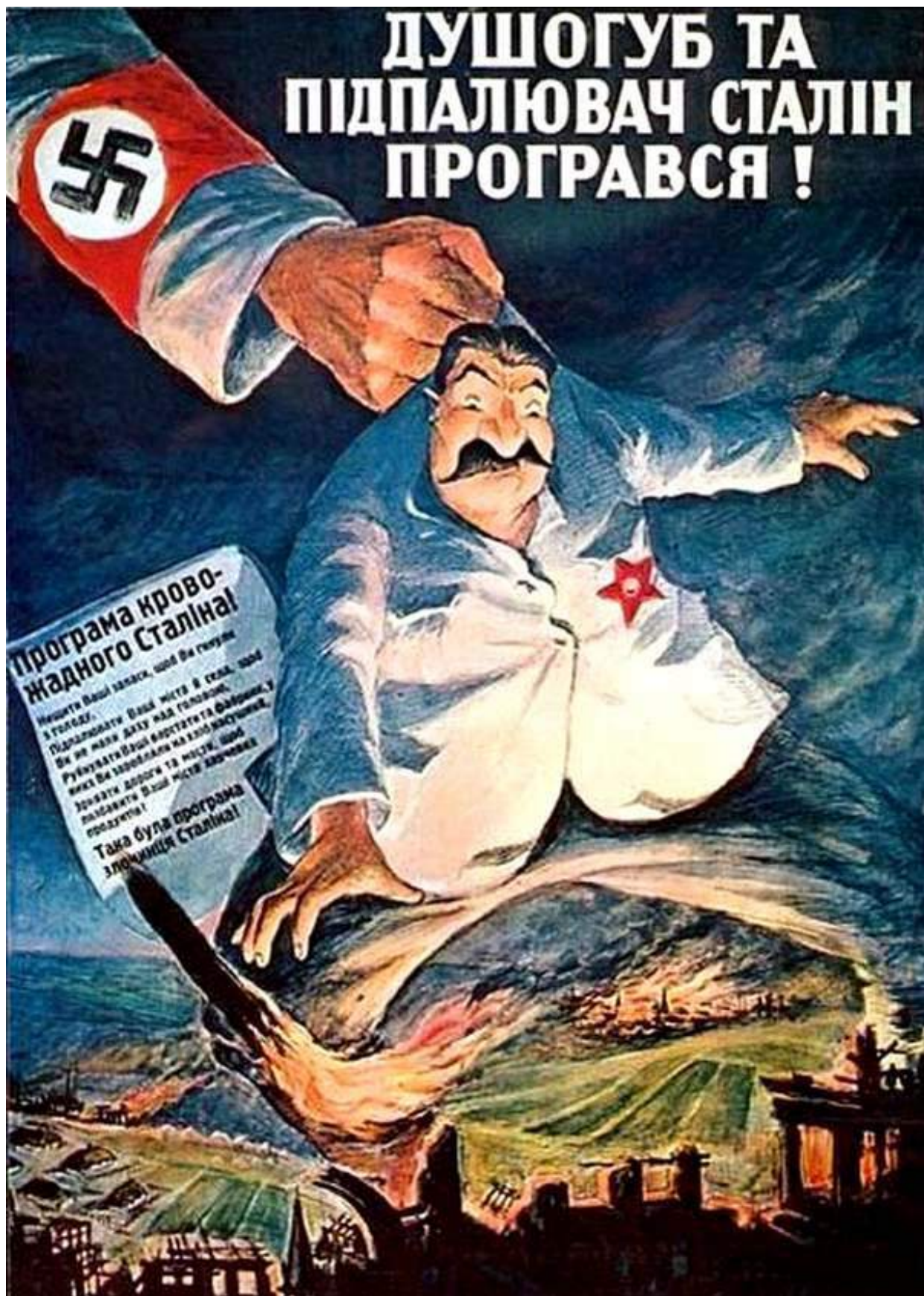
жидами гукали «Сталіну ура» та разом з ним продовжували обкратати Україну, замордовували її синів. Наша рідна інтелекція кінцем-кінцем була знищена, розбита, і лише рештки ховались від терору, одиницями залишились по глухих кутках. Оці розпорошені, сили тепер мають і повинні мати можливість відіграти провідну роль у відродженні країни.

Певна річ, що серед нашого суспільства ще залишилось чимало жидо-більшовиків, або їх прихильників, які різними засобами силкуватимуться вести свою ганебну більшовицьку політику. Обов'язок всіх свідомих українців допомогти нашим друзям-німцям своєчасно викрити більшовицьких прихвостнів.

Пошаною й любов'ю оточимо свою рідну інтелекцію, яка всім своїм еством виправдовує це слово, яка не зрадить справу відродження України, а готова підносити її на вищий щабель культури і дасть їй можливість зайняти почесне місце в складі нової Європи.

О. Сагайдачний.

Український голос. — 1941. — № 11 (4 жовтня). — С. 2 [111].



Плакат, який широко використовувався окупаційною владою, 1941 [80].

ДОЛЯ УСМІХНУЛАСЬ

Україно — нене моя,
Не плач, не журися,
Вертається доля твоя,
Глянь же, подивися.

Ось в святковий одяг вбрані
Люди походжають,
Та Німецьке Військо славне
Вони зустрічають.

Німці несуть твою долю,
На гострих багнетах,
Несуть славу, несуть волю,
Що була в тенетах.

У жидів і комуністів
Майже четверть віку.
Ім то було що поїсти
На нашу позику.

Пройшло уже, минулося
Жидів панування,
Доля твоя вернулася
І знову в пошані.

Бідна, бідна наша доля,
Де вона блукала?
Але свята Божа Воля
Ворогів скарала.

Зараз можна, не криючись,
Гіми наш заспівати,
І на Бога надіючись,
До роботи стати.

Щоб на теплих ще руїнах
Життя будувати,
Тебе, ненюко Україно,
В піснях прославляти.

Щоб зробити край наш рідний
Ситим та багатим,
Щоб нарід наш, досі бідний,
Жив у білих хатах.

Мав що їсти, мав що пити,
Мав де відпочити,
Щоб весело було жити
І добро творити.

В. К.

Як було врятовано

Тікаючи за Дніпро, більшовицько-жидівські орди руйнували все, що тільки могло служити для потреб народу. Про їхній розбій та дику розгубленість свідчить такий приклад. За день, до приходу Німецької Армії, комуністи селища Знам'янки вирішили на «прощання» зірвати школу та пекарню. Ця звістка швидко облетіла селище і стурбувала все населення. Шкода було позбутися школи і пекарні, але й чинити опір озброєним бандитам було небезпечно.

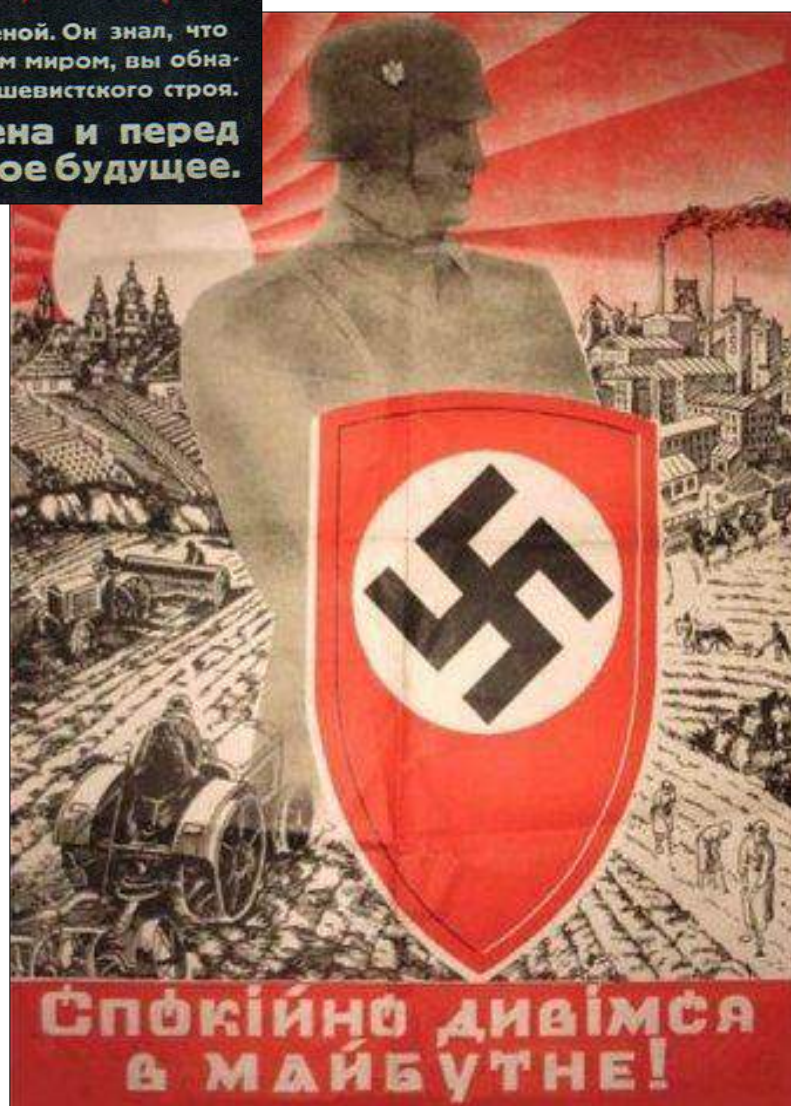
Наближалася ніч. Бандити готувались до своїх «патріотичних» дій.

Змовившись між собою, люди швидко винайшли спосіб попередити руїну. Вони підіслали до школи восьмирічну Валю, яка раптом закричала по вулиці:
— Ой, мамо, в селі вже німці! —

Як почули це комуністи, то не встигли здійснити своїх ганебних намірів, — так чкурнули тікати, що тільки й бачили їх.
П. Дунай.

Український голос. — 1941. — № 11
(4 жовтня). — С. 2 [111].

Український голос. — 1941. — № 7
(вересень). — С. 1 [111].



Плакати, 1941
(з колекції «Німецькі плакати на окупованих територіях» [80]).

БРАТАМ-УКРАЇНЦЯМ

Ой, у полі на роздоллі
Тумани дрижать,
Під туманами розбиті
Вояки біжать.
Що в одного нема шапки.
В другого — чобіт,
Тіло ние почорніле,
Обливає піт.
— Ой, скажи, московський кате,
І ти, жидовин, —
За що мучиться голодний
Український син?

Преблагата українська
Зорана земля,
Тільки хліб наш поїдає
Жидовин з Кремля.
А над трупами в пожегах
Устає дракон
І печата кров'ю правих
Демонський закон:
Як виводити безславно
Український рід,
Як брехливо підбивати
Темний наш нарід.
Як безстыдно лицемірить
І казати одно.
Що «заможні і щасливі
Всі ми живемо».

А сердечні гречкосії
Тужать на полях, —
Непомірнії податки
Навівають жах:

Дай картоплю, дай квасолу,
Грошки оддай,
М'яса, яйця..., про хліб також
Ти не забувай.
Після цього для неправки
Юдо-жиденят
«Добровільно»-примусово
Позич грошенят.
Як скривився ти на долю,
На тяжке життя,
Станеш «ворогом народу»
І без вороття...

Кращі люди України
Вже давно в тюрмі.
Тяжко тужать, сіромахи,
В московськiм ярмі.
Обсміяли невмирущі
Звичай дідів.
Українцеві неволя —
Царство для жидів.
Гей, проснися, українець,
В душі Бога май,
Про дідівські заповіти
Ти не забувай:
За безвинних наших діток,
За голодний край,
За всі муки, страшні муки.
Ворогу оддай.
Препогоною, щоб кров'ю
Вмився ворог твій.
Гей, проснися ж, пане-брате,
Український син!...

Опанас Чигиринець.



БАТЬКОВІ

(Політв'язневі, засланому в Сибір на 10 років)

О скільки, скільки вже між нами
Пройшло в розлуці журних днів!
Томивсь я тут, поміж катами,
А ти в Сибірі посивів.
За те, що в гніві звів ти руки
До кровожерної Москви,
В Сибір пішов на люті муки,
І, не схиливши голови,
На каторгу в холодні гори
Ти йшов і не скоривсь жидам,
Бо вірив — правда прийде скоро,
І доля усміхнеться нам.
Твій вірний клич: — За волю,
 сину! —
Я твердо знав і з ним ішов,
І гордий, що в тяжку хвилину
Я не продав — ні край, ні кров.

Душею вірні до загину,
З тобою в погу ми йдемо.
Вкраїна випростила спину,
Дивись: вже тріснуло ярмо.
Під грізним чоботом Європи
Луканий жид уже тремтить,
Проклятий муками голоди,
На схід розгурблено біжить.
Біжить, забравши із собою
Моїх закованих братів.
Віжи: вже смерть не за горою,
Даремний твій скажений гнів.
Хлюпнуло горе через вінца!
То ж знай навк, жидюго-звір,
Тепер не будеш українця
На муки гнати у Сибір.

п. д.



Плакат, 1941

(із колекції «Німецькі плакати на окупованих територіях» [80]).

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ ТА ПОЛІТИЧНІЙ СФЕРАХ

Створенням органів управління на окупованих територіях України опікувалося **Рейхсміністерство у справах окупованих східних територій** (нім. *Reichsministerium für die besetzten Ostgebiete* або *Ostministerium*) – вищий орган цивільної влади нацистської Німеччини на чолі з райхслайтером Альфредом Розенбергом для управління окупованими територіями СРСР, створений на підставі наказу Гітлера «Про цивільне управління на окупованих східних територіях» від 17 липня 1941 р. [12].



Альфред Розенберг

Кіровоградська область увійшла до складу генеральної округи Миколаїв Рейхскомісаріату Україна.

Міністерство встановлювало в рамках Генплану «Ост» державний порядок у райхскомісаріатах Остланд і Україна на основі расової ідеології. Його основним завданням була політична германізація окупованих східних земель з одночасним винищенням усіх східноєвропейських євреїв. Починаючи з участі в Акції Т4, протягом війни воно стало центральною нацистською установою з організації геноциду євреїв поряд із Головним управлінням імперської безпеки, Імперським міністерством юстиції та зовнішньополітичним відомством [12].

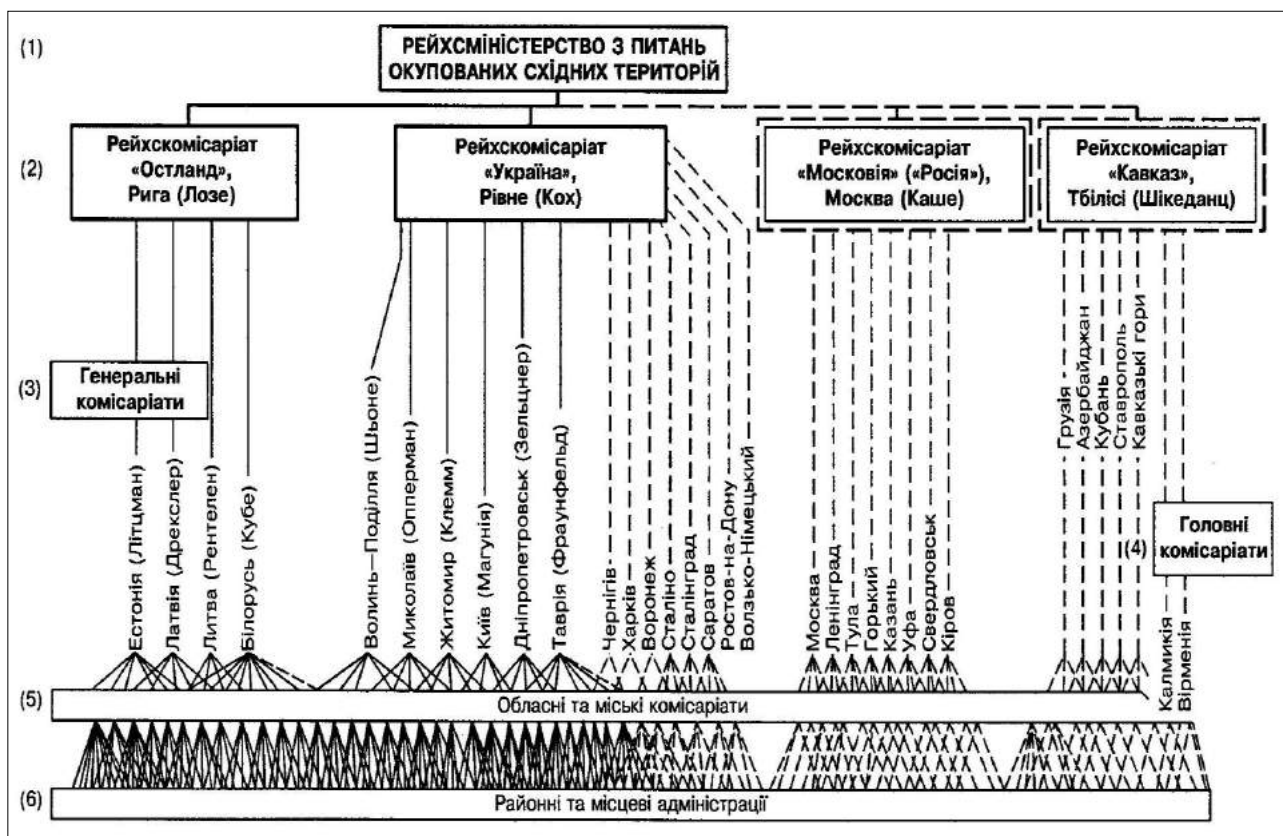
Факт призначення рейхсміністром окупованих східних земель А. Розенберга було оприлюднено тільки в листопаді 1941. Його постійним заступником був А. Маєр, представником при ставці фюрера – В. Кьоппен. Створенню Східного міністерства передувало призначення Розенберга уповноваженим «з питань Сходу» (квітень 1941). Коло повноважень міністерства і його відносини з іншими установами Третього Райху, а також концептуальні засади його політики визначалися наказами і розпорядженнями Гітлера, Розенберга, Герінга, Кайтеля та ін., що було також відображено в інших документах щодо окупаційного режиму на території України 1941–1944 рр. («Зелена папка», «Коричнева папка» тощо) [12].

Міністерство мало чотири територіальні підрозділи (окупаційні зони) в Україні: 1) дистрикт Галичина; 2) Трансністрія і Бесарабія; 3) прифронтова (військова) зона; 4) Рейхскомісаріат Україна. райхскомісаріат Україна (райхскомісар – Еріх Кох), складовими частинами якого були:

1. Генеральна округа Волинь-Поділля.
2. Генеральна округа Дніпропетровськ.
3. Генеральна округа Житомир.
4. Генеральна округа Київ.
5. Генеральна округа Миколаїв.
6. Генеральна округа Таврія.



Еріх Кох



Німецька цивільна адміністрація в окупованих східних областях
(— - створена; - - - - запланована) [58].



Мапа Рейхскомісаріату Україна, який мав за планами А. Розенберга простиратися від Волині до Поволжя (з фондів Державного архіву ФРН [121]).

Міністерський апарат «складався з центральних служб у Берліні та низки структур на окупованих обширах. Основні структурні підрозділи міністерства розташовувалися в різних районах Берліна (загалом, за різними даними, від 35 до 55 адрес для різноманітних відділів). Кількість співробітників центрального апарату міністерства у Берліні, за даними А. Цельгубера, становила близько 1600 осіб і складалася з працівників інших служб Розенберга, наприклад зовнішньополітичного відомства НСДАП, а також інших міністерств і служб Третього Райху — райхсканцелярії, міністерства економіки, міністерства закордонних справ тощо. На місцях до складу службовців міністерства входили співробітники місцевого походження. Станом на 1943 р. у його складі були три основні відділи з численними підвідділами і службами, кількість яких періодично змінювалася. Центральним був Головний відділ «Політика». Інші відділи: ті, що відповідали за райхскомісаріати, відділи культурної політики, народностей і міграційної політики (переселення), преси і просвіти, молоді, жінок тощо. На початку 1943 р. з нього виокремився самостійний відділ пропаганди. Другий відділ міністерства (адміністративний): головний займався питаннями внутрішнього управління, фінансів, правової сфери, охорони здоров'я, соціальної політики тощо. Третій відділ, під назвою «Економіка» («Господарство»), складався з груп і відділів з економічного управління, ціноутворення, матеріального забезпечення, продовольства, промисловості і транспорту. Частина служб міністерства не входила до складу цих трьох відділів і підпорядковувалася Розенбергу або його заступникові, наприклад «Служба уповноваженого з особливих питань» та «Центральний відділ» (для управління міністерством)» [12].

При міністерстві існувала низка інших установ: Центр з вивчення Сходу, Центральна служба обліку та охорони культурних цінностей окупованих східних територій, т. зв. команда Штумпа (займалася збором відомостей про німецькі поселення на Півдні України і Росії) тощо. У колі повноважень міністерства, крім завдання германізації зайнятих східних областей у рамках націонал-соціалістичної расової концепції, перебувало політичне планування, організація адміністративного управління, правництво, трудова політика, культура, церковне життя, міграційна політика тощо. Серед організацій, що тісно співробітничали з міністерством, був також

Оперативний штаб райхслайтера Розенберга, який займався конфіскацією та вивезенням культурних цінностей.

Повноваження міністерства і його діяльність у багатьох сферах були обмежені або лише формальні, зокрема в питаннях військової економіки, пропаганди, безпеки та поліційного управління, оскільки міністерство функціонувало в умовах конкуренції з іншими службами Третього Райху: Головним управлінням імперської безпеки Німеччини та його підрозділами, зокрема таємною державною поліцією (гестапо) і службою безпеки, з військовими структурами, службами міністерства зовнішніх справ тощо. Значно впливав на діяльність міністерства в Україні особистий конфлікт Розенберга і Коха через розбіжності у поглядах на концепцію управління зайнятими територіями [12].

Рейхсміністр Розенберг розумів, що окупаційний режим, позбавляючи українців національної культури, так чи інакше спричинить пасивний опір населення. Свою позицію щодо даного питання він висловив у розпорядженні від 10 квітня 1942 р. «Про ставлення до культури українців», в якому наголошував: «Метою нашої політики є залучення українського населення до добровільного співробітництва, а це вимагає терплячого ставлення до притаманної їм культури. Надмірне обмеження... культурних проявів українців може потягти за собою не радісне відношення до праці, а відразу до неї, замість привернення населення на свій бік — пасивний опір» [97].

Ось як висловлювався з цього приводу Е. Кох: «Українцям не треба думати про школи й університети, тому що вони зобов'язані працювати, для роботи освіта не потрібна. Відкриття навчальних закладів вважаю зовсім недоцільним, бо тубільцеві-хліборобові і тубільцеві-робітникові освіта лише шкодить» [72, с. 81].

Місцеві органи управління. У містах діяли міські управи. Нижчою ланкою влади були районні управи. «Вони створювалися, як зазначає І. Петренко, відразу після того, як до районних центрів вступали гітлерівські війська. Районним управам підпорядковувалися сільські управи на чолі з сільськими старостами. З кінця лютого 1942 року для органів української влади запроваджувалися єдині форми нових печаток і штампів. До цього використовувалися або саморобні, або ж старі радянські. Упродовж деякого часу – з серпня 1941 року і до вересня 1942 року, – у найменуваннях тогочасних органів влади вживалося серед населення

загальне слово «комендатура». 1 вересня 1942 року жителям оголосили, що і як правильно називати. Тож віднині заборонялося в офіційних зверненнях писати чи усно вживати «комендант», натомість запроваджувалася нова окупаційна термінологія – гебітскомісар (керівник кількох районів), гебітсландвірт (керівник сільського господарства гебіту), голова управи (міської, районної), староста (сільуправи, громадського двору) тощо. Такий термін, як «бургомістр», майже не застосовували в роки окупації на Кіровоградщині – він нав'язаний радянською післявоєнною історіографією.

Новостворена «українська» влада спромоглася не допустити голоду в області, рішуче боролася проти поширення епідемій інфекційних хвороб, відновила навчання дітей у школах, створювала робочі місця на відновлених виробництвах, сприяла відродженню приватної діяльності, допомагала в будівництві нового житла, виділяла землі під городи, боролася зі злочинністю та хуліганством. Одночасно ця влада, перебуваючи під прискіпливим контролем окупантів, забезпечувала поставки до Рейху великої кількості зерна та м'яса, інших природних ресурсів, десятків тисяч рук підневільної робочої сили, складала списки всіх, хто підлягав етнічним чисткам, створювала для них гетто... Така влада була тільки придатком окупаційної» [92].

Кіровоградська міська управа. У Кіровограді з 5 серпня 1941 року все керівництво належало польовій комендатурі № 679 (з листопада – № 242). «Її деякий час очолював «польовий комендант» граф Подевіц. Спецслужби польової комендатури відразу розпочали виявлення та страту керівників і членів винищувальних загонів, їхні бази продовольства та зброї, наспіх створених у перші тижні війни, взялися за знищення громадян єврейської національності.

Згодом війська відправилися на схід, а з ними і польові коменданти Кіровограда та інших міст і районних центрів області. Змінилася і форма влади – від військових вона 15 грудня 1941 року перейшла до цивільних комісарів, які, однак, усі носили військову форму. Про зміну суті окупаційної влади населення Кіровоградщини дізналося 7 січня 1942 року, коли в газеті «Українські вісті» з'явилося оголошення Генерального комісара Миколаєва про «встановлення цивільного управління». Виник своєрідний владний гібрид, в якому генератором ідей виступали окупанти, а виконавцями – місцеві жителі, виокремлені

з поміж інших довірою гітлерівців і допущених до, нехай і обмеженої й неповноцінної, але, все-таки, влади. Займані посади в «допоміжній владі» давали їх власникам певні преференції – гарантована зарплата, більші пайки, близькість до окупантів у вирішенні певних побутових проблем тощо.

Чимало питань в області вирішувала, враховуючи побажання й думки гітлерівців, так звана «українська» влада. Українською вона була лише територіально, адже до її складу, особливо в Кіровограді, входили представники різних національностей. За формування такої влади з місцевого населення, зокрема в обласному центрі, військовий комендант Подевіц узявся 11 серпня 1941 року, тобто на шостий день свого перебування в захопленому місті. Саме цього дня з'явився його наказ № 1, спрямований на створення «тимчасового керівництва» для «відновлення роботи підприємств і установ міста і побутових умов проживання населення м. Кіровограда». Наказ передбачав призначення голови «тимчасового керівництва» і керівників галузей: відділу загальної охорони, відділу облаштування міста з секторами: квартирним, пожежним, шляховим і побутовим, відділу постачання з секторами харчування та торгівлі, відділу соціальних закладів з секторами лікувальних закладів, дитячих будинків, соціальної допомоги пенсіонерам, відділу освіти з секторами вищої, середньої і початкової школи, відділу промисловості тощо. Наказом від 11 серпня 1941 року головою тимчасового керівництва Кіровоградом військовий комендант призначив С.Г. Юрка, благоустроєм міста займався С.Й. Косоногов, завідувачем квартирним сектором призначили П.І. Бузька. Комендант наказав негайно відновити роботу всіх підприємств міста та припинити, скориставшись місцевою охороною, будь-які грабунки. Усі роботи, наказував комендант, здійснювати тільки за його згодою» [92].

«Третього вересня 1941 року новим головою міста польовий комендант Подевіц призначив ветеринарного лікаря Іллю Петренка. На цій посаді той пробув менше двох тижнів. З 17 вересня 1941 року і впродовж тривалого часу на посаді міського голови Кіровограда перебував Медведков. Потім його змінив колишній царський офіцер Зякін. Після арешту останнього восени 1942 року, міським головою призначили Шейфеле. Увесь час змінювалася назва цієї влади: спочатку це звучало як «тимчасове керівництво» містом Кіровоградом (у серпні 1941 р.), згодом Кіровоградська міська управа (до початку 1943 р.), а з 1943 –

допоміжна управа м. Кіровограда. Така трансформація назв влади, створеної з місцевого населення, її суті не змінювала – вона завжди сприймалася окупантами як другорядна, вторинна, підсобна. Повноваження української влади та її місце в системі тогочасних владних координат коротко й чітко визначив 11 жовтня 1941 року військовий комендант Кіровограда в своєму листі до міської управи: «Кожна самостійна дія забороняється. Призначення робить тільки комендант. Хто порушить це правило – буде зміщений. Службовці міської управи не службовці населення, а тільки німецького командування» [92].

Загалом у Кіровограді до початку 1942 року встановилося фактично тривладдя. «Містом та прилеглими районами керували одночасно гебітскомісар, міський комісар, а також міська управа. Напевне, що чіткого розподілу обов'язків, зокрема між собою, окупанти не встановили, що впливало на якість їхнього керівництва шляхом дублювання наказів і розпоряджень. Зрештою в Миколаєві схаменулися і з кінця жовтня 1942 року окупаційні міський та обласний комісари об'єдналися в одну установу. Усі повноваження перейшли до Кіровоградського гебітскомісара Родде» [92].

Структура Кіровоградської міської управи «на середину 1942 року повністю сформувалася і складалася з 13 відділів та окремих служб, які, у свою чергу, ділилися на підвідділи та сектори. Так, загальний відділ міської управи складався з адміністративно-господарчої частини, підвідділів статистики та кадрів, сектору первинного виконання постанов, нотаріальної контори. До відділу охорони здоров'я входили сектори: соціального забезпечення (з Будинком інвалідів), лікувальних установ, дитячих установ та шпиталева каса. Відділу освіти підпорядковувалися: школи м. Кіровограда, театри (драматичний ім. Тобілевича, Будинок Просвіти, театр «Вар'єте», ляльковий), краєзнавчий музей, центральна міська бібліотека, два кінотеатри. При міській управі також діяли окремі служби, такі як: служба порядку, слідча частина, редакція газети, транспортна біржа, Держбанк, Біржа праці, земельна управа тощо.

Загалом на 1 квітня 1942 року безпосередньо в апараті міської управи працювали 42 особи, у фінвідділі – 41, у відділі постачання – 40. Найменша кількість службовців трудилися у відділі освіти – лише 3 особи. Загальна кількість працівників у органах української влади м. Кіровограда в квітні досягла 348 осіб. Однак до 15 жовтня 1942 року

відбулося суттєве скорочення управлінського апарату – з цього дня у відділах, секторах та багатьох службах залишилося 234 службовців. Чергове скорочення в міській управі, здійснене в січні 1943 року, залишило в її відділах та секторах 192 працівників: 112 чоловіків і 80 жінок.

Відділи і сектори міської управи охопили всі спектри складного життя цивільного населення Кіровограда: від відновлення роботи адресного столу – до облаштування дитячих ясел і шкіл. Така структура влади майже нічим не різнилася від довоєнної радянської. Поза компетенцією цивільної української влади залишилися «Водотрам» (водогін), КРЕП (електростанція), хоча формально вони підпорядковувалися технічному відділу міської управи. Ніякого відношення цивільна влада не мала до табору для військовополонених (шталаг) № 305, тюрми «СД» та ін.

Про наслідки спільного керівництва містом німецької та «української» влади на весну 1942 року дізнаємося з листа голови міської управи Медведкова до Кіровоградського міського комісара Дюркопфа, який залишав посаду та, напевне, відправлявся на фронт. Медведков, зокрема, писав: «Ми дізналися, що Ви залишаєте наше місто. Вважаємо за обов'язок стверджувати, що за період Вашого керівництва містом всі галузі міського господарства за Вашими компетентними вказівками набрали форми розвитку. Всі без винятку підприємства, не тільки довоєнні, але чимало і нових, працюють безперебійно. Криза електроенергії через нестачу палива, коли місто опинилося напередодні повного позбавлення світла і води, благополучно минула, дякуючи Вашому енергійному втручання. Облаштування міста, що перебувало в досить непристойному стані після більшовицької розрухи, набуло нині зовсім іншого вигляду: розвалин майже немає, площі і вулиці озеленені, все прибрано й очищено. Випадків епідемічних захворювань ... зовсім немає. Всі лікарні, диспансери і амбулаторії обслуговують населення міста і вчасно надають потрібну допомогу. Населення міста цілком забезпечене продуктами, ознак голодувань серед найбільш бідного населення немає... Ваша турбота про дітей найбільш бідного населення заслуговує на особливе визнання... ми можемо зараз сказати, що голодних і роздутих дітей в місті немає: всебічна допомога надана 1500 дітям і матерям. ... Вся Ваша діяльність – діяльність розумного, освіченого, справедливого керівника...». Пишучи такого медоточивого листа, голова міської управи Медведков добре знав, що

впродовж осені 1941 р. – весни 1942 р. нацисти стратили в протитанковому рову на околиці міста кілька тисяч громадян єврейської національності – жителів Кіровограда, не без відома, звичайно, «розумного, освіченого, справедливого керівника» комісара Дюркопфа та його попередника аристократа Подевіца [92].

Заробітна плата «залежала від посади, яку обіймав службовець. Так, у січні 1943 року голова Кіровоградської міської управи отримував 2500 крб. на місяць, завідувач відділу – 1200 крб., рядовий працівник відділу чи сектору – 400 крб., перекладачам платили від 900 до 660 крб., швейцар міської управи отримував 300 крб. Службовців міської управи обслуговувала їдальня з буфетом, де працювали 2 кухарі, 5 кухонних працівниць, 4 офіціантки, 2 буфетниці» [92].

У кожного призначеного чи обраного на

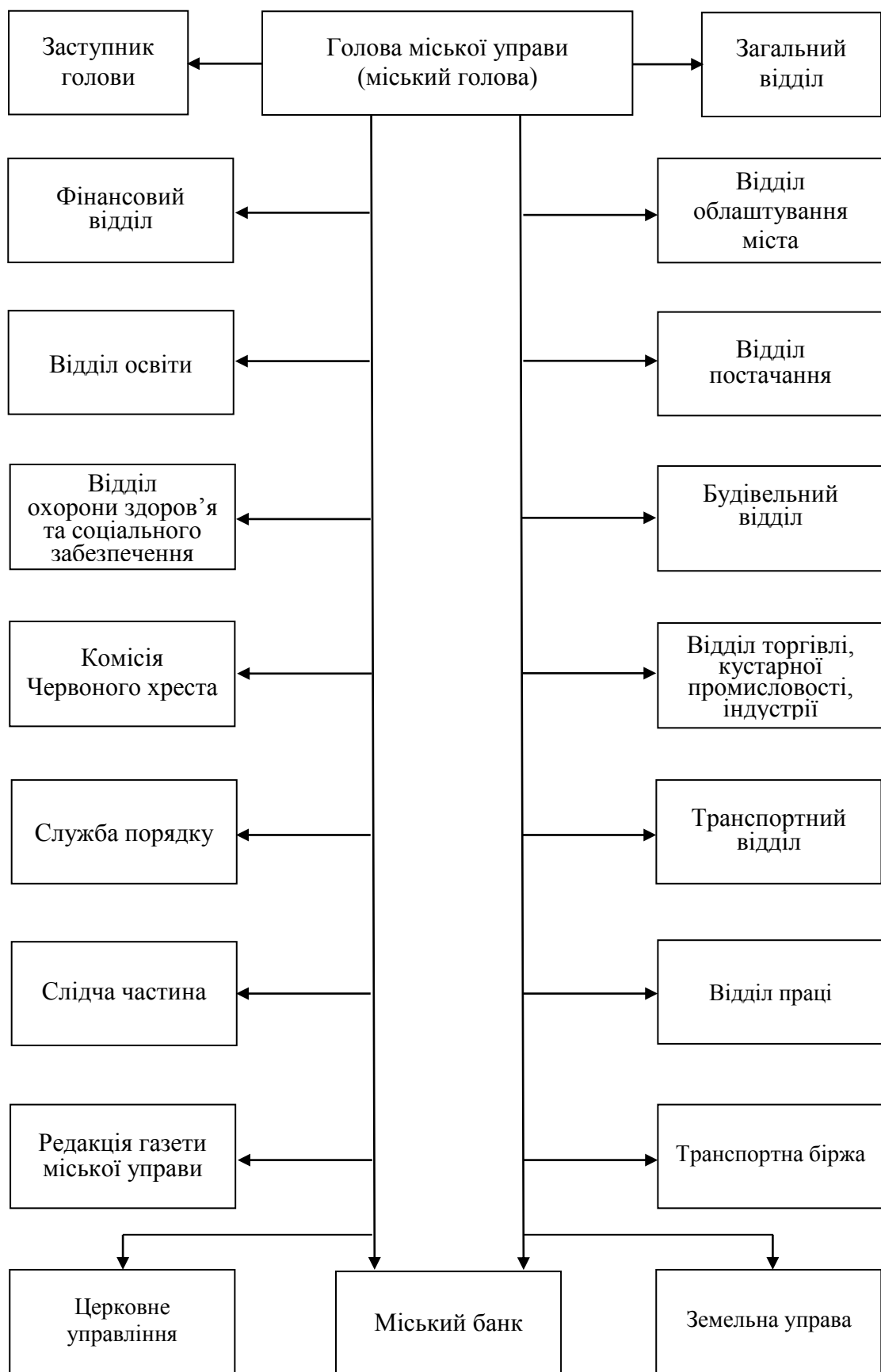


Сергій Зякін. Фото 1927 року
(з колекції В. Даценка).

певну посаду склалася загалом своя власна доля. Як правило, трагічна.

Долю жителя Кіровограда С. Зякіна дослідив В. Даценко. За його даними, Сергій Львович Зякін, 1987 року народження, походженням із дворян – підполковник царської армії (1917 року тимчасовим російським урядом йому було присвоєно звання полковника), тричі репресований радянською владою, прийшов до органів управління 1 листопада 1941 року з метою отримати шматок хліба, як і більшість інших їх працівників. Але була в нього й інша мета: співпрацюючи з окупантами, він сподівався урятувати свою дружину – єврейку за національністю та сина, який згідно з законами рейху про расову чистоту також вважався євреєм [15]. Згодом С. Зякін став заступником міського голови, а в кінці 1942 року був призначений гебітскомісаром головою міської управи. На цій посаді працював кілька місяців, налагоджуючи і удосконалюючи роботу заводів, майстерень, закладів освіти, соціального забезпечення, театрів, кінотеатрів, бібліотек і музеїв [111]. Проте, проявляючи активність і виказуючи лояльність і відданість окупантам, С. Зякін не зміг врятувати від знищення свою дружину та сина, яких нацисти розстріляли за доносом [15]. За приховування певних фактів у своїй біографії гітлерівці С. Зякіна теж заарештували в середині 1943 року, тримали у в'язниці, звідки відпустили перед звільненням Кіровограда радянською армією [92].

Випробовування для нього на цьому не закінчилися – на початку 1944 року він був заарештований органами НКВС, а військовий трибунал 22 квітня того ж року засудив до розстрілу. Згодом вирок змінили на позбавлення волі на 10 років з утриманням у таборах. Подальша доля нашого земляка, героя Першої світової війни, нагородженого орденами Святої Анни 4 ступеня з написом «За хоробрість», Святої Анни 2 і 3 ступенів, Святого Станіслава 2 і 3 ступенів, Святого Володимира 3 і 4 ступенів, почесною Георгіївською зброєю, – невідома [15].



Структура Кіровоградської міської управи (1941–1943).



Мапа Кіровоградської області, червень 1941.
На першому етапі окупації окупаційна адміністрація користувалася радянським адміністративним поділом. До складу Кіровоградської області входило 30 районів. Із приватної колекції.



Мапи Рейхскомісаріату Україна та Генерального округу Ніколаєв, 1942 [84].



Плакат, 1941 [80].

ЗАКЛИК

до українського населення!

Німецькі війська звільнили Вас від насильного панування жидівсько-більшовицьких гнобителів.

Війна німецьких військ не звертається проти українського населення, наоборот Ваше життя повинно у всіх ділянках якнайскоріше перейти на мирний лад. Щоб це досягнути, потрібно мати повне довір'я до німецьких військ та з ними співпрацювати.

В першій мірі наказую:

1. Призначити негайно у всіх селах і містечках, вибраних з поміж Вас, тимчасових українських Старостів та голів Управління ваших громад.

Кожний Голова Громади призначить спосібних співпрацівників до різних відділів управління.

2. Головним завданням кожного голови Управління є виконувати прикази німецьких властей, подбати про спокій і порядок, а також налагодити працю у всіх господарських і других підприємствах.

Всякі ворожі протинімецькі почини (як саботаж, нищення і грабування державних і військових маєтків і таке інше) мусять бути припинені і зліквідовані.

- 3 а. Для охорони громади і для виконування своїх завдань мусять Голова Громади призвати до помічі так звану «Службу Порядку».

Ця служба Порядку підчиняється Голові Управління, а кількість тої ж служби має бути не більша, як один сторож на сім жителів.

Уоруження Служби Порядку складається тільки з холодної зброї (як шаблі, багнети та гумові палки).

- б. Посвідку приваєжності для кожного поодинокого члена Української Служби Порядку виставляє Голова Управління.
- в. Злука Служби Порядку кількох громад є заборонена.
- г. Додатково будуть німецькі власті призначувати українських постійних вартових на особливо важні пункти.
- д. Українська Служба Порядку носить на лівому рамені жовто-блакитну перев'язку.

4. Усі запаси і склади мусять бути забезпечені, хоронені від грабунків і знищення та зголошені найблищим німецьким властям.

5. На полях і усіх колгоспах мусить бути праця обов'язковою, негайно продовжувана, щоби жива були вповні забезпечені. Успіх живих—це також інтерес місцевого населення.
 6. Приміщення для зборів збіжжя мусять бути негайно приготівані і впорядковані.
 7. Збережіть скотину (худобу) і хороніть її перед заразливими хворобами.
 8. Обсаджуйте колгоспи і громадські установи своїми довіреними людьми, спосібними до дальшого управління.
 9. Зброя всякого рода, як теж охотничі рушниці, за винятком холодної зброї, призначеної для Служби Порядку, а також набої, муніція і вибухові матеріали мусять бути віддані на продовж 24 годин до приналежного Голови Громади, який має цю зброю забезпечити через замкнення під ключем, аж до передачі Німецьким Владам.
Голова мусить зброю, в ціли передачі, зголосити при найближчій німецькій станиці.
 10. Публичні оголошення мусять бути писані в німецькій та українських мовах, на що мусить бути дозвіл від найближчого німецького команданта.
~~Місцеві розпорядки та оголошення~~ Голови Громад і керівників колгоспів у справах порядку Управління і господарського життя дозволено писати також тільки в українській мові.
 11. Політичних комісарів та вояків (бойців) розбитих совітських частин і осіб приналежних до червоної армії мусить Голова негайно арестувати і передати найближчому німецькому командантові.
 12. Всякого рода саботажі також вільносно живих і хлібозаготівки, недозволене посідання зброї, муніції і вибухових матеріалів, грабіж запасів і складів, а також укривання політичних комісарів і членів частин розбитої червоної армії та взагалі невиконання виданих через німецьких командантів приказів, буде каране дуже гостро аж до кари смертю включно!
 13. Якщо винуватих не зловлять, відповідатимуть Голова і ціла громада.
 14. Ваше культурне життя повинно розвиватися без примусу і свободне від терору.
Богослуження і всі релігійні обряди, як хрещення, вінчання та похорони в цілій повноті є свободні і дозволені.
 15. Українці! Поширюйте цю відозву якнайскоріше у всіх найближчих громадах!
- ГОЛОВНОКОМАНДУЮЧИЙ НІМЕЦЬКОЇ АРМІЇ**



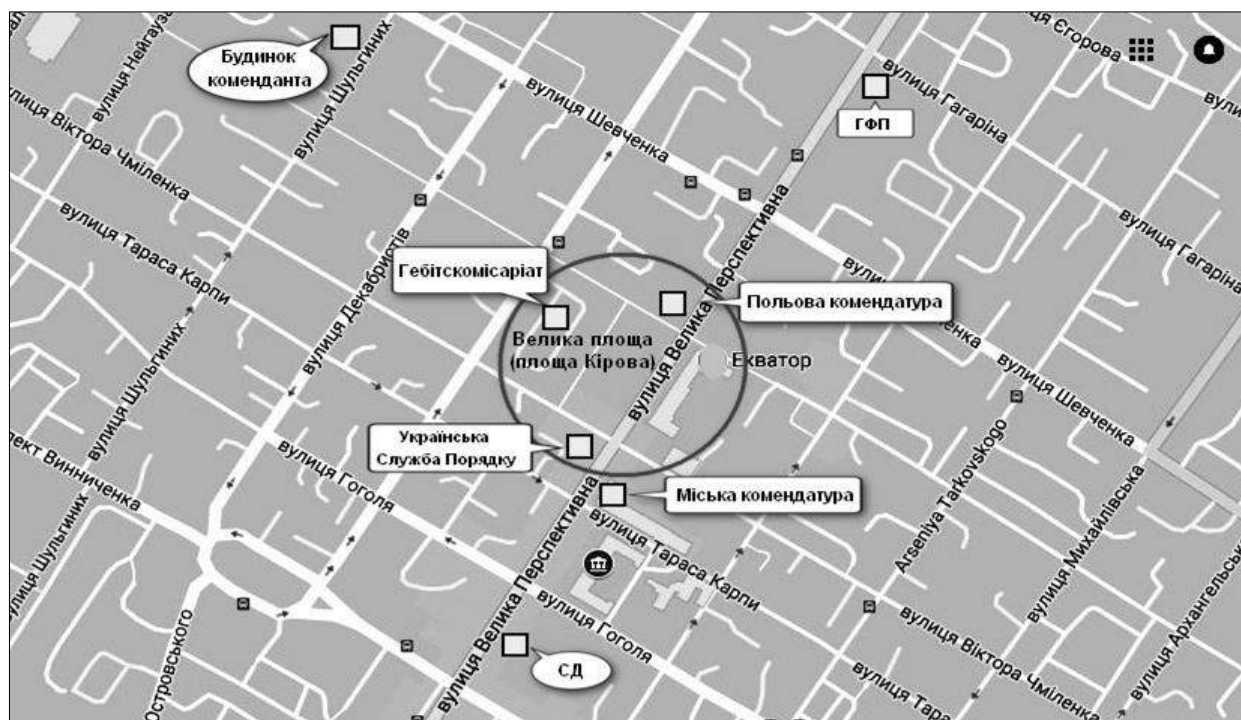
На вітринах магазинів, кіосків, входах до органів управління та інших громадських місцях вивішувалися портрети «Гітлера-визволителя» (із архіву Рейберт.інфо



Німецький офіцер дарує українській дівчинці фотографію «Гітлера-визволителя» (із архіву Рейберт.інфо [101]).



Листівка із застереженням солдатам німецької армії від її командування, 1941 [92].



Місця розташування органів управління, служб безпеки та поліцейських структур на сучасній мапі. Більшість відділів міської управи знаходилася в правому крилі генбітскомісаріату.



Будинок коменданта на вул. Калініна (Миргородській) – сучасне фото.



Будівля школи № 6, де в 1941- 1942 рр. знаходилася міська комендатура (фото 50-х рр.).



Будівля на розі вул. К.Маркса і В.Леніна, де в серпні – жовтні 1941 р. знаходилася польова комендатура (післявоєнне фото).



Будівля на розі вул. Московської та Великої, у якій в 1942-1943 рр. знаходилася українська служба порядку (фото 1943 р.).



Площа Велика. Гебітскомісаріат та міська управа, 1943 [98].

ВСТАНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ НА УКРАЇНІ

ДЕРЖАВНІ КОМІСАРІАТИ — ГЕНЕРАЛЬНІ ОКРУГИ

Державний комісаріат України охоплює частину України і межує на північному заході і на заході з Генеральною округою — Білоруссю, а на південному заході межує з п'ятьма Районами — Галицькою.

Державний Комісаріат охоплює, таким чином, великий простір, що має для Німеччини і цілої Європи виключне значення, в зв'язку з наявністю багатств сировини та збіжжя. Ця обставина слугуватиме базою при утворенні цивільного Управління з тим, щоб межі окремих генеральних округ відповідали економічним передумовам.

Місце перебування Державного Комісаріату, Окружного начальника і Обер-Президента Еріха Коха знаходиться тепер в м. Рівному, при чому Державний Комісар призначив уже таких генеральних комісарів, як: СА — Обер-групкерівник Шене на Волині, Державний президент Клемм в Житомирі, обер-групкерівник Опшерман в Миколаєві і верховний керівник Клаус Зельцнер в Дніпропетровському.

Має бути призначення і в решті генеральних округ.

Новий порядок в зайнятих східних областях знаходить своє завершення в зазначеному вище районі Галичини, яка з 1 серпня 1941 року увійшла до скла-

ду Генерал-Губернаторства, а також в Білостоцькому районі; цей район, підлеглий Обер-Президенту Східної Пруссії, охоплює: м. Білосток і 9 окремих районів — Білостоцький, Бельський, Гравський, Домжінський, Пружанський, Сокольський, Волковський, Августовський і Гродненський.

Призначений Еріхом Кохом Цивільний комісар має своє місце перебування в м. Білостоці.

Області, зайняті окупантами, також уже мають своє цивільне управління. Так, Фінська Карелія, що її віднято у Фінляндії за мирним договором в березні 1940 року, знов в'їхана з Фінляндією. Східно-Карельські області також постановлено в Гельсінкі приєднати до Фінляндії, тому що більша частина цих областей зайнята фінськими військами.

Також і в Південно-Східній Європі Бессарабія і Північна Буковина, що їх було віддано СРСР в 1940 році, знов стали складовою частиною Румунського Королівства. Область між ріками — Дністром і Бугою з великим містом Одесою, що її зайнято румунами, приєднано до Румунії як нову провінцію під назвою Трансїстрія. На чолі управління є цивільний губернатор з резиденцією в м. Одесі.

(Іранівська газета, 15/1—42 р.).

ДО РЕДАКЦІЇ ЧАСОПИСУ „УКРАЇНСЬКИЙ ГОЛОС“

Прошу надрукувати в Вашому часописі таке повідомлення:

«Міське Управління міста Кіровограда затверджено в нижче зазначеному складі. Йому належить вести справи міста за напрямом та вказівками Польової Командантури. Цивільне населення повинно безумовно виконувати всі його розпорядження. Голова Міського Управління має право карати.

1. Керування містом: Голова — Петро Меленков. Замісник — Николай Кліс.

2. Відділ керування. Керівник — Олександр Герасимов.

3. Фінансовий відділ. Керівник — Іван Компанієць.

4. Відділ освіти. Керівник — Петро Костюков.

5. Відділ охорони здоров'я та соці-

ального забезпечення. Керівник — Микола Колохов.

6. Транспортний відділ. Керівник — Станіслав Улашук.

7. Будівельний відділ. Керівник — Сергій Косоногов.

8. Бюро праці. Керівник — Олександр Корольов.

9. Відділ торгівлі, кустарної промисловості, індустрії. Керівник — Микола Томас.

10. Відділ постачання. Керівник — Володимир Яковлев.

11. Служба порядку (включаючи адресний стіл). Керівник і командант міліції — Лукаш Мигасевич.

Печатка

Польовий Командант
граф ПОДЕВЦ, оберст.

Український голос. — 1941. — № 6 (17 вересня). — С. 4 [111].

Санепідстанція

Кіровоградська санітарно-епідемічна станція складається з бактеріологічного відділу, санітарно-гігієнічної лабораторії та пастерівського відділу.

Бактеріологічний Відділ бореться з інфекційними хворобами, як дизентерія, яка в деяких місцях вже появилася.

Пастерівський відділ проводить боротьбу з епідеміями, як: сказ, тиф, шкарлатина тощо. До пастерівського відділу звертаються хворі зі всієї області, а також з міст поза межами області.

Станція має велику кількість донорів, які дають свою кров на врятування життя хворих. Працюють також відділи малярії та глистів. В місті й по районах області вже проведена робота по обслідуванню малярійних вогнищ та вжито до цього відповідних заходів.

У роботі станції є й деякі перешкоди. Наприклад, у нашому місті, через нестачу транспорту, дуже погано борються з забрудненістю міста. На багатьох підприємствах, а також по дворах мешканців лежить багато бруду, сміття. Невистачає для робітників мила та полотенець. А така антисанітарія може легко сприяти виникненню та розповсюдженню заразливих хвороб.

П. Думай.

Міське господарство

Водотрава. Водотін також зазнав великих пошкоджень під час військових подій. За час своїх робіт по водогону пророблено чималу роботу: налагоджено водогінну мережу в трьох місцях, замінено всмоктувальний водоввід, проведено капітальний ремонт та очистку фільтрів і градирні, відремонтовано 15 засобів «Луде». Устатковане колодязі та засипано оголені місця трубопроводів. На 1 січня 1942 року водогонем відпущено 771,3 кубометра води на суму 676.000 грн.

По трамвайному парку відремонтовано 12 вагонів. Капітально відремонтовані автомати, виникачі та запобіжні коробки всіх вагонів, відремонтовані верстати — зуборізний, болторізний, свердлильний, стругальний та циркулярний пилю.

Помешна охорона. Пожежна господарство буде вкрай розладнане: не буде людей і не було на чому вникати до пожежі.

На 1 січня 1942 року пожежна охорона нараховує 45 робітників, придбане автомашини тощо. Пожежна охорона впевнено стоїть на варті і охорона державне та громадське добро.

Кравченко.

Українські вісті. — 1942. — № 8 (січень). — С. 4 [111].

ОБ'ЯВА

Спостерігалось, що в деяких частинах зайнятої нами рбласти російські літви скидали листівки та часописи. Населення там міста, як і села зобов'язується ці листівки та часописи, коли хто такі знаходить, негайно здати Обласному або Міському Комісару.

Хто цього не зробить, хто такі листівки кому небудь передаватиме або їх зміст розповсюджуватиме, той каратиметься смертю.

Міський Комісар.

Кіровоград, 25. січня 1942 р.

Українські вісті. – 1942. – № 8 (січень). – С. 4 [111].

ОБОВ'ЯЗКОВА ПОСТАНОВА

по Кіровоградській Міській
Управі від 14 вересня 1941 року.

З метою правильного і своєчасного обліку населення міста, Міська Управа ухвалює:

1. Домовласники та керівники будинків зобов'язані вести домові книги за існуючою формою.

2. Всі без винятку вбуваючі в місто повинні бути відмічені в домовій книзі, для чого остання подається у відповідний участок Служби Порядку.

3. Всі прибуваючі до міста повинні бути записані в домову книгу, а для реєстрації не пізніше 2 днів повинні бути подані у відповідний участок Служби Порядку.

4. За правильними записами будинкових книг стежать дільничні надзирателі Служби Порядку.

5. За недодержання встановлених правил ведення будинкових книг винні підлягають адміністративним стягненням: 1-й раз — штрафу в сумі 25 в.рб., 2-й раз 50 в.рб. і 3-й раз — віддаються в розпорядження військової командатури.

Голова Міської Управи
МЕДВЕДКОВ.

Український голос. – 1941. – № 6. – С. 4 [111].

ОБ'ЯВА

З метою охоплення безробітного населення, всі робітники й службовці так жінки, як і чоловіки, тільки не жиди, від 14 до 50 років, що в даний момент не зайняті на роботі, зобов'язані зареєструватися в приміщенні по Великій вулиці (був. К. Маркса) № 38 за таким порядком:

Понеділок — 13 жовтня
літери від А до Д.

Вівторок — 14 жовтня
літери від Е—Є до К.

Середа — 15 жовтня
літери від Л до Р.

Четвер — 16 жовтня
літери від С до Х.

П'ятниця — 17 жовтня
літери від Ц до останньої
літери абетки.

Всі особи, які підлягають реєстрації, повинні мати на руках свої документи про роботу та паспорт.

Хто не з'явиться в зазначений термін, підлягає відповідальності.

Міський
комендант

Керуючий
розподілом

МЕРТ.

праці ВІНОЛЬД.

Кіровоград, 11 жовтня 1941 року.

Український голос. – 1941. – № 13
(11 жовтня). – С. 4 [111].

БЮРО РЕЕСТРАЦІЇ
КІРОВОГРАДСЬКОЇ
МІСЬКОЇ УПРАВИ

Д О В І Д К А

Гром Зина Макаши Мокешович
з членами родини в кількості 3 чоловік,
пройшов реєстрацію населення міста Кірово-
града.

Серпень 24 дня 1941 р.

Реєстратор Бублов

Довідка про реєстрацію,
1941 (з кн. «Велика війна
1941-1945. Кіровоградський
вимір» [9]).

Personal-Ausweis № 3480		Особове посвідчення № 3480	
Name <u>Binski</u>	Прізвище <u>Бинський</u>	Ім'я <u>Іван Григорович</u>	Дата народження <u>1899р.</u>
Vorname <u>Ivan</u>	Місце народження <u>Чигирин, Кіровоград.об.</u>	Місце мешкання <u>Чигирин</u>	Адреса прописки <u>Чигирин, вул. Троїцька</u>
Geburtsdatum <u>1899 Jahre</u>	Професія <u>артист - режисер</u>	Державна приналежність <u>українська</u>	Національність <u>українська</u>
Geburtsort <u>Tschikirin</u>	Як давно вно тат <u>22 роки</u>	ОСНОВНІ ОЗНАКИ:	
Wohnungsort <u>Tschikirin gebiet</u>	Зріст <u>вище середній</u>	Обличчя <u>продовгувате</u>	Барва очей <u>карі</u>
Kirouograd Str. Hruischenka	Обличчя <u>продовгувате</u>	Барва очей <u>карі</u>	Барва волосся <u>шашен</u>
Beruf <u>Schaufpieler - reschisne</u>	Сімейний стан <u>неодружений</u>	Підпис <u>Г. Бинський</u>	Датум по <u>12.10.1943/07</u>
Staatsangehörigkeit <u>Ukrainische</u>		Начальник підпорядкованого	співу Чигиринського р.
Volkstumszugehörigkeit <u>Ukrainier</u>			
Seit wann am Ort ansässig <u>22 Jahre</u>			
PERSONALBESCHREIBUNG:			
Grösse <u>hochmittelgroß</u>			
Gesichtsform <u>länglich</u>			
Farbe der Augen <u>braun</u>			
Haarfarbe <u>braun</u>			
Familienstand <u>Stehend</u>			
Unterschrift des Besitzers <u>Binski</u>			
Gültig bis <u>12.10.1943 Jahre</u>			
Leiter der Passabteilung des Tschikirin Rayons <u>Stefan</u>			



Особове посвідчення, 1943
[17].

Громадяни, за наказом
окупаційної адміністрації,
здають мисливську зброю
та радіоприймачі [92].

ТОРГІВЛЯ

На сьогодні торговельна мережа нараховує понад 20 бакалійних та гастрономічних крамниць. Намічено для відкриття ще коло 10. На базарі в зеленому ряду обладнано 24 ларки, що мають торгувати городиною. Працює три буфети. Намічено до відкриття ще декілька буфетів, кафе-закусочної, їдальні тощо. Покищо працює тільки дві їдальні за ініціативою приватних громадян. Вони на сьогодні не можуть задовольнити потреб всього населення міста. Слід додати, що обіди не завжди смачні й не завжди там є хліб.

Декілька крамниць, як залізоскобяна, хемічна тощо вже торгують. Відкриття меблевого магазину та налагодження торгівлі гасом, що поставив собі за мету Кірторг в найближчий час, є добрим наміром, який можна

тільки привітати та побажати відкриття якнайскоріше крамниці парфумерії і галантерейні.

Відповідним торговельним установам необхідно якомога скоріше допомогти розвитку приватного сектору, який повинен щодня поширюватись та зростати.

Господарчий відділ вже дозволив багатьом приватним особам відкриття ларків, крамниць, буфетів тощо, надавши їм в аренду відповідні торговельні приміщення з тим обладнанням, що в них залишилось. Господарчий відділ запрошує всіх громадян міста, бажаючих відкрити власні торговельні одиниці, звертатися до відділу торгівлі за дозволом та порадами про розгортання торгівлі.

Н. Р.

ХАРЧОВА ПРОМИСЛОВІСТЬ

Однією з важливих галузей народного господарства є харчова промисловість, від роботи якої залежить добробут всього населення міста.

З перших днів вступу до нас Німецьких Військ стало питання про відбудову найбільш важливих об'єктів, які мають постачати населення харчовими продуктами.

На сьогодні працює два хлібних заводи, два млини, хлібопекарня та булочне виробництво, перед яким стоїть завдання забезпечити населення борошном та хлібом. Працює крупорушка, що переробляє ячмінь та просо. Цукеркова фабрика також покищо має випікати хліб. До випікання хліба обладнано також декілька пекарень різних промислових та кооперативних об'єднань.

Державний олійний завод залишився неушкодженим, навіть залишилися запаси олії коло 300 тонн, яку використано на споживання. Залишилось на заводі також багато макухи і лузги, яка використовується зараз як паливо для електростанції, заводу «Червона зірка», млинам тощо. Олійний завод зараз повністю відремонтований та чекає на продукцію з села. Також пов-

ністю налагоджено дві олійниці, що належать до кооперативних об'єднань міста і мають працювати з завезенням насіння нового врожаю.

Оцетовим виробництвом міста бракує покращеної сировини — спирту-сырца, але вони також відбудовані і мають розпочати роботу.

Налагоджено справу з виробництвом газованої води, дими мають бути сиропи.

Ковбасне виробництво, що входить до складу артілі «Перемога», зараз працює з сировини замовників, але в ближчий час має випустити продукцію для постачання населення міста.

Поруч з цим є багато харчових одиниць, які ще не стали до ладу.

Відповідним управлінням, Миській Управі слід якомога скоріше скерувати увагу на обладнання та відкриття всіх харчових підприємств, надаючи змогу поширювати також приватні дрібні підприємства. Заготовчим організаціям міста треба подбати про сховища, тару та транспорт, щоб забезпечити місто городиною, а також подбати про соління овочів на зиму.

Н. М.

Дрібні підприємства та майстерні міста

Перед нами лежить зведена таблиця підприємств та майстерень по місту Кіровограду. До цієї таблиці входять 14 різних назв; тут ви знайдете міську пральню, слюсарню та ін..., разом 64 підприємства та майстерні.

Але даремно серед них будете шукати миловарню, столярню, а ті, що є, зовсім не задовольняють потреб і вимог населення. Так, на місто маємо одну бляхарню, дві кравецьких майстерні, одну кузню, одну майстерню по лагодженню годинників. А спробуйте взяти взуття на поладження. Ви обійдете декілька майстерень і не зможете поладити, бо майстерні перевантажені роботою. Ніяк не можна примиритися з тим фактом, що в місті

немає миловарні. Населення міста і села з кожним днем все більше й більше вимагає мила.

А чому не можна налагодити в місті виробництво кіс, серпів, грабелів та іншого простого сільськогосподарського знаряддя. Адже маємо такі факти, що частина міського населення з охотою пішла б на збір урожаю, але з чим піде: ні коси, ні серпа, ні грабелів, ні вил. Того ж можна чекати при збиранні городини — не буде лопат.

Всі ці дрібні знаряддя можна виробляти в місті місцевими засобами. Треба більше проявити ініціативи, бажання і вміння, знайти відповідних людей, подати їм пораду, підтримку, — і ці підприємства будуть працювати. **Оно.**

Український голос. — 1941. — № 7. — С. 3 [111].

Годинникова
майстерня в одному з
міст України,
15.05.1942
(із фондів ЦДКФФА
України ім.
Г.С.Пшенічного
[114]).



МАЙСТЕРНЯ ДИТЯЧИХ ІГРАШОК

Кіровоградська артіль «Іграшка» розпочала свою роботу 1 жовтня ц. р. з невеликою кількістю робітників. Вона виробляє продукцію з місцевої сировини для місцевого ринку. Заплановано пошити майстерню на 300 робочих місць (тепер працює 135 осіб).

До зимових свят майстерня розпочала виготовлення різноманітних яликових прикрас. З 1 листопада майстерня «Іграшка» організувала художньо-іконописний цех. Цех має досвідченого спеціаліста-майстра н. Протасова і виконує різноманітні художні роботи.

За жовтень місяць ц. р. майстерня виготовила продукції на 15 тис. крб., а в листопаді майстерня дасть продукції набагато більше.

Нове приміщення майстерні — коз. Московська вул. 88, (поруч козш. «Гастроному»).

В. Ф.

Український голос. — 1941. — № 25
(22 листопада). — С. 4 [111].

STADTVERWALTUNG
Kirovograd

Гром. Зима п.п.
мешк. по вул. В. Стенна
№ 88

МІСЬКА УПРАВА
м. Кіровоград
№ 156 1942 р.
№ 649/

ОПОВІЩЕННЯ
про страхові оцінки і страхові платежі.

Вам належить на підставі розпорядження Генерального Комісара від 27. 7. 1942 р. II п—406—313 є сплатити страхових внесків, обов'язкового страхування майна за 1942 рік в сумі 15.58 крб., з такого розрахунку:

№№	Назва застрахованого майна	Кількість	Оцінка в карбованцях	Тариф у %	Сума страхових платежів
1	Будинок		5112	0,50	15.58
2	Коні			6	
3	Вел. рогата худоба . . .			3	
4	Свині			4	
5	Кози та вівці			3	
РАЗОМ за рік . . .					15.58

Внесок за 1942 рік 45% річного нарахування 4 крб. — к.
Термін сплати до 1 листопада 1942 року.

ПРИМІТКА: За несвоєчасну сплату нараховується пеня в розмірі 0,05% за кожний прострочений день.

Зав. Податков. сектором
Страховий інспектор

Повідомлення про страхові платежі, 1942 [52].

ПРЕЙСКУРАНТ

ЦІН НА БЛЮДА, ЯКІ ВИГОТОВЛЯЮТЬСЯ
СТОЛОВОМ № 1.

№№	Назва блюда	Вага порції	Ціна
п/п		г/кг	крб. коп.
1.	Ворщ український . . .	500	1-20
2.	Суп гороховий	500	1-10
3.	Жаркое ялове	252	3-80
4.	Котлети	255	3-80
5.	Разбрат	241	4-90
6.	Шніцель	258	3-70
7.	Перець фарширований . .	200	1-70
8.	Венігрет	100	-60
9.	Холодець	100	1-00
10.	Отбивна	250	5-00

ЗАВ. ВІДДІЛОМ (ЯКОВЛЕН)
ЗАВ. СЕКТОРОМ ТОРГ (ЛІНКЕВИЧ)

Прейскурант цін у кіровоградському ресторані № 1, грудень 1941 [52].

ВІДОЗВА

До всіх робітників, селян та інтелігенції Кіровоградської області

В ніч на 9 вересня ц. р. жидівсько-більшовицькими шпигунами були розкидані листівки.

Що ж пишуть ці жидівсько-більшовицькі вироки? Вони називають Вас братами і сестрами. Вони закликають Вас, щоб Ви залишали дітей, дружин, батьків і матерів та йшли в партизани на захист «батьківщини».

Якої ж батьківщини? Що ж захищати?

Захищати жидів та більшовиків, які понабивали повні кишені грошей, ограбували Вас і втікли за Дніпро.

Захищати тих паразитів, які забрали Ваш скот, свиней і хліб.

Захищати тих, що протягом 23-х років морили Вас голодом, захищати тих, через яких мільйони грабих снів, батьків загинули на війні та розстріляні в тюрмах.

Ви пригадайте лише 1932-33 роки, коли 7 мільйонів чесних працівників загинули голодною смертю.

Де ж були ці «брати?»

Вони ходили ситі й п'яні, топтали по Ваших трупах, віддавали Вас до суду, саджали в тюрми навіть за жменю колосків.

Тепер ці жидівсько-більшовицькі вироки, запеклі вороги українського народу, знову сподіваються обдурити Вас і надіти ще тяжче жидівсько-більшовицьке ярмо.

Але не бувати жидівсько-більшовицьким шакалам на українській землі, не буде більше жидівсько-більшовицької влади.

Героїчні Німецькі війська назавжди скинули це ярмо.

Це вимагає від нас сумлінної праці на кожній ділянці нашого господарства.

Ми, працівники Української Служби Порядку міста, ще раз закликаємо Вас: будьте пильними! Не вірте ворожим прокламаціям, що їх розкидають жидівсько-більшовицькі шпигуни!

Вони зараз всякими способами намагаються обдурити Вас, щоб збити з вірного шляху, який веде до щасливого життя.

Вушукуйте всіх брехунів з бандитської більшовицької аграї і передавайте їх Службі Порядку.

Жодного жидівсько-більшовицького комісара не повинно бути в селі, який провадив би свою ганебну роботу.

Кожний чесний працівник, кожний чесний українець та росіянин мусять бути на охороні нашого добра.

Старший слідчий Служби Порядку СЛАВІНСЬКИЙ.

Український голос. — 1941. — № 5. — С. 1 [111].



Плакат, 1941 [80].

КІРОВОГРАД ВІДНОВЛЮЄ ЖИТТЯ

Підприємства міста Кіровограда, як зв'язку, мережі телеграфу і пошти як і деяких інших міст України, при втечі більшовиків були зруйновані або пошкоджені.

Робітникам міста довелося добре працювати, щоб відбудувати деякі заводи, фабрики та zostавити їх до лав працюючих підприємств.

Але ще не все зроблено, щоб підприємства мали змогу працювати на повну потужність.

Водогін — одне з найважливіших підприємств нашого міста. Він постачає всі підприємства та населення міста водою, яка відіграє в господарстві таку ж роль, як кров у живому організмі.

Робітники «Водоканалу» завдяки сумлінній праці відразу заповнили порожні труби водою, але за останній час помітно, що по деяких місцях не вистачає води населенню.

Дирекції «Водоканалу» треба негайно усунути ці хиби і як в найкоротший час.

Зв'язок має в даний час особливе значення. Всі зв'язківці гарно уявляють собі це і прикладають всі зусилля, щоб в найкоротший час дати бездоганний чіткий зв'язок.

У місті дружніми зусиллями робітників удалося частково привести до порядку господарство зв'язку. Особливо відзначилися в цьому робітники радіовузла, які за короткий час відбудували радіовузол та сітку трансляційної мережі.

Однотчасно проводяться роботи по відновленню міжміського телефонного

зв'язку, мережі телеграфу і пошти як у місті, так і в області. В місті вже почала працювати пошта.

Надалі робота полягатиме в налагодженні зв'язку по районах області. Треба сподіватися, що робітники зв'язку з цією важкою але важливою роботою справляться з честю.

Харчова промисловість у нашому місті відіграє величезну роль в забезпеченні харчами війська та населення.

Працюючі підприємства (хлібзавод, пекарні, маслозавод, крупурушники та інші) не мають повної можливості зараз задовольнити потреби всього населення. Покращити задоволення потреб населення харчами при наявності сільськогосподарської сировини можливо шляхом відремонтування недіючих харчових підприємств та організацію нових дрібних підприємств як то: млинів, крупурушок, олійниць тощо.

Краще повинні працювати торговельні організації міста. Занадто мало відкрито продуктових крамниць, але і в них бракує краму.

Чому торговельні організації не турбуються про заготівлю овочів: баклажанів, огірків, картоплі, цибулі, бобів?

Не за горами зима, а торговельні організації не приступили до заготівлі палива.

За торговельним відділом області та міста залишається ініціатива щодо покращення забезпечення населення продуктами споживання та паливом.

Б.

У МІСЬКОМУ ФІНАНСОВОМУ ВІДДІЛІ

При Міській Управі організовано фінансовий відділ, який провадить банкову, фінансову та податкову роботу, а також розробляє матеріали по складанню бюджету міста.

Каси фінвідділу приймають різні міські податки, квартирну плату та сплату за аренду приміщення.

В банковому підвідділі більшість підприємств та установ міста відкрили поточні рахунки, на які вдають щоденно гроші, що надходять до кас підприємств та установ.

На ці рахунки банківський підвідділ перераховує також суми, належні по рахунках - фактурах за випущену продукцію (по взаєморозрахунках).

З поточних рахунків банківський підвідділ видає готівку по вимогах підприємств та установ без будьякої затримки.

Податковий підвідділ провадить зараз перепис майна, яке залишено в квартирах житлоуправлінь та домовласників особами, що виїхали з міста.

Якщо бувають випадки неохочення переписом такого майна — мешканці цих квартир повинні допомогти у визначенні, повідомивши про це міський фінансовий відділ.

Поруч з підприємствами, які зараз діють та випускають речі свого виробу, є такі підприємства, що лише провадять підготовчі роботи, спис майна і матеріалів та охороняють це майно, не маючи речей виробу для продажу. Щоб дати можливість провадити відбудовчі роботи по всіх галузях виробництва та не залишити працюючих без зарплатні, за клопотанням Міського Управління, Польова Командантура Німецького Командування надала підприємствам допомогу готівкою в потрібному розмірі.

Зараз всі підприємства та установи одержують у фінансовому відділі Міського Управління належну зарплатню за серпень місяць без затримки.

К.

МІСЬКИЙ ТРАНСПОРТ

Велику роль в житті населення нашого міста відіграє транспорт.

Козакині господарі міста дуже мало дбали про удосконалення різних видів транспорту, та й не бачили потреби в цьому. Пояснюється це просто. Кращі центральні райони міста заселяли комуністи, жиди та їх прихильники. Вони користувалися трамваем, брукованими вулицями та автомобілями. Але значна більшість населення, що складається з робітників та службовців, заселяла великі передмістя, як Вилкова, Катранівка, Балка, Но онекрасівка, Балашівка, Озерна Балка та інші, які зовсім не мають засобів пересування та жодної брукованої вулиці. Мешканці цих районів завжди зазнають великої шкоди від невиласної грязюки, особливо восени та повесні.

Але мавало покалічене життя українського народу, і вільний він почав будувати нове життя та лагодити свій добробут.

Відділу Управи благоустрій міста, транспортному та трамваю треба широко розгорнути свою діяльність і якомога швидше подбати про усунення зазначених хиб. В першу чергу треба відновити трамвайний рух на всіх коліях. Потім

слід встановити автобусний зв'язок поміж передмістями та центром, а також на великих вулицях, що не мають трамвайної колії, та використати інші засоби сполучення.

Дещо з цих завдань на сьогодні вже зроблено. По трамваю, наприклад, відремонтовані та зовсім готові до пуску всі 26 вагонів. Трамвайна підстанція вже одержує струм. Всі ремонтні майстерні, склади, машинове устаткування у належному стані і готові до праці. Перевірено та поладжено всі трамвайні колії, а також повітряна енергетична мережа. Ціком підібрано та затверджено склад співробітників. Взагалі все підприємство зовсім готове до експлуатації.

Трамвай має перспективні зростання. А саме: запроєктовано збільшення вагонів на коліях, продовження колії на Кушівці та Червонозорівці (до пляжу), побудову кілець повороту на кінцях колій, що дасть змогу застосовувати прицепи. Передбачено перенесення колії з вул. Леніна на вул. Шевченка.

Відділам благоустрій міста та транспортному треба розгорнути роботу, щоб цілком забезпечити населення різними видами транспорту.

С. В.

На залізниці

Велике значення має залізничний транспорт для народного господарства — це артерія державного організму.

Без залізниці не можна налагодити зв'язку між підприємствами, містами та промисловими центрами України.

По залізниці перевозять у великій кількості важкі вантажі: промислову сировину, руди, вугілля, паливо, машини, фабрикати, ліс, хліб та багато людей.

Більшовицькі комісари, тікаючи за Дніпро, значно пошкодили транспорт. Ці мерзотники великої шкоди завдали залізниці на перегоні станцій Помічна-Знам'янка. Кожна ланка залізниці була зірвана піроксиліновими шашками в шахматному порядку.

На станції Кірово-Українське були пошкоджені всі станційні залізничні шляхи, входні і вихідні стрілки; бак водопостачання був висаджений у повітря. Залишилося зіпсованим устаткування депо та зруйновано частину вокзалу. Великої шкоди завдали більшовицькі людоятери Балашівському залізничному мосту — цьому важливому стратегічному об'єкту, ремонт якого довгий час затримав рух залізницею. Зруйновано залізничне господарство і на інших станціях цієї ділянки.

Дякуючи досвідченим німецьким інженерам та довіреням особам Німецької Армії — інженерам п. Бугаю, п. Сокальському та колійному майстрові п. Мартинишевському, які разом з колективом робітників добре попрацювали, успішно закінчено ремонт залізниці на своїй ділянці.

Пан Бугай зумів з блискавичною швидкістю відремонтувати механічний цех депо, в якому в перші дні вже відремонтовано декілька паротягів.

Але ще негаразд справа з ремонтом станційних шляхів та депо на станції Знам'янка, де керівники Знам'янського вузла мало проявили турбот, хоч у них в усі можливості для успішного закінчення ремонту.

Колектив залізничників станції Кірово-Українське пропонує свої послуги Знам'янському вузлу в справі допомоги ремонту залізничного господарства.

На відремонтованому транспорті вже пішли вантажні потяги, весело загуділи паротяги та в музичному ритмі застукали колеса вагонів.

Н. Ю.

Український голос. — 1941. — № 5 (13 вересня). — С. 2 [111].

ПОШТОВО-ТЕЛЕГРАФНИЙ ТА ТЕЛЕФОННИЙ ЗВ'ЯЗОК В ОБЛАСТІ

Пошта, телефон, телеграф і радіо — це нерви зв'язку. Без зв'язку не може проходити нормальне життя області, країни.

Більшовицькі «владарі» це добре врахували і, коли пустились тікати за Дніпро від Німецької Армії, то перш за все знищили пошти, телеграфно-телефонні станції області. У спадщину від жадо-комуни залишилась незначна кількість розбитої апаратури, поламані комутатори тощо.

Але в наслідок впертої роботи колективу працівників зв'язку на сьогодні вже працює міська телефонна станція.

Пошта налагодила зв'язок зі всіма районами області і встановила регулярний обмін кореспонденцій. 18 вересня пошта відновила прийом та пересилання рекомендованих листів. Зараз посиленими темпами провадиться ремонт на міжміських телеграфних та телефонних лініях. Вже цілком готовий до роботи радіовузол.

Для покращення роботи обласної контори зв'язку потрібно придбати автомашину, коні і вози.

Сподіваємось, що Обласна та Міська Управа допоможуть нам їх придбати.

Наконецький.

Український голос. — 1941. — № 8 (24 вересня). — С. 4 [111].

МАЙСТЕРНІ ОДЯГУ І ВЗУТТЯ

Для обслуговування побутових потреб населення треба, щоб в місті працювали різні майстерні по виготовленню та ремонту одягу і взуття. Ті майстерні, що існували раніше, як швейна і взуттєва фабрики, текстильшвей, індпошив, вишивальня тощо, були пошкоджені і пограбовані більшовиками. Тільки в деяких з цих підприємств можливе часткове відновлення (текстильшвей). Відсутність устаткування й сировини в цих підприємствах не дає змоги добре розгорнути роботу по виготовленню одягу і взуття. Хоч в цьому напрямку зараз дещо вже й зроблено, але зроблено в недостатній кількості. Швейна фабрика налагоджує свою роботу, згодом будуть прийматися замовлення на чоловічий та жіночий одяг з матеріалу замовників. На вулиці Яна Томпа вже відкрито майстерню жіночого і чоловічого одягу, що працює на матеріалах замовників. Згодом таку саму майстерню буде відкрито на вулиці Карла Маркса біля державного банку. Взуттєва фабрика відновить свою роботу тільки через деякий час. Вона буде лагодити старе взуття, а також брати замовлення на виготовлення нового взуття з матеріалу замовників. Але для нормального забезпечення потреб населення цього мало. Потрібно всіляко ширити майстерні одягу і взуття, викликати до цього ініціативу приватного сектору. Мешканці міста вже беруться до господарювання: відкривають власні крамниці і майстерні. За даними фінансового відділу взято 75 патентів на право відкриття майстерень одягу і взуття. Промислового відділу Міської Управи в цьому напрямку належить ще багато зробити. Головне завдання його полягає в тому, щоб навести розумний порядок на державних фабриках та майстернях, що відновлюють свою роботу, і поширити приватні майстерні. Будемо сподіватись, що знайдуться розсудливі та ініціативні люди в нашому місті й прискорять відновлення цієї важливої галузі господарства.

С. Б.

Український голос. — 1941. — № 9 (28 вересня). — С. 3 [111].

Місцеве паливо

На території м. Кіровограда та його околиць є великі запаси бурого вугілля (біля 18,5 мільона тонн). На базі цих запасів побудовано дві шахти по видобуванню бурого вугілля.

Буре вугілля залягає на глибині 45 метрів, grubизна шару біля 8 — 12 метрів, вугілля належить до багатозольного, воно набагато гірше Олександрійського бурого вугілля. Буре вугілля Кіровограда використовують як паливо КРЕС, млини, цегельні, цукрові заводи тощо. Його можна використовувати в побутових умовах, але для цього

слід «облагородити», себто приготувати з нього брикет.

Населенню можна порекомендувати дешевий і простий спосіб виготовлення брикету. Буре вугілля слід змочити водою, додати 25—30% коров'ячого або кіньського гною, тирси, гнилої соломки або половини і всю цю масу старанно перемішати. Приготовлену масу розкидати в форми і дати добре просохнути.

Все це найкраще робити навесні.

Лаговський.

Український голос. — 1941. — № 13 (11 жовтня). — С. 3 [111].

Х Р О Н І К А

● Зараз ремонтують Кавалівську та Греську церкви. Найближчого часу в цих церквах почнуться Богослужіння.

● За останньою реєстрацією в м. Кіровограді всього населення 73 тисячі. Національний склад його такий: україн-

ців—62 тисячі, німців 430 осіб, росіян—4 тисячі, жидів—4 тисячі, решта—інші національності.

● З 14 вересня почало працювати кіно для цивільного населення.

Обов'язкова постанова

Кіровоградської Міської Управи від 17 вересня 1941 року

За останній час помічені випадки обміну продуктів на крам, а також продовжується продаж продуктів по підвищеній ціні, а тому Міська Управа Ухвалює:

1. Закликати мешканців міста і села—селами та торговців відносно продавати свої продукти на ярмарках та других дозволених місцях по встановленій ціні.

2. За підвищення цін і обмін на винуватців (у разі накладено штраф: перший раз 50 карбованців, другий раз 100 крб., третій раз винуватці будуть передані Військовому Команданту як злісні спекулянти.

3. Нагляд за виконанням цієї постанови покладається на Команданта Міської Парти, якому доручається суцільно стежити за точним виконанням цієї обов'язкової постанови.

Голова Міської Управи Медведков

ПОСТАНОВА

Міської Управи м. Кіровограда від 14 вересня 1941 року.

Для забезпечення потреб міського населення овочами та хлібом Міська Управа ухвалює:

1. Всі транспортні засоби міського населення з 16-го вересня ц. р. лічити мобілізованими для перевезки овочів та хліба з прилеглих до міста районів у місто.

2. Оплата мобілізованого транспорту буде провадитися Облспоживспілкою за існуючими цінами. Громадяни, які будуть ухилятися від мобілізації, будуть нести відповідальність, згідно військового часу, а транспорт буде конфісковано.

3. За одержанням нарядів на перевезку овочів та хліба звертатися до Облспоживспілки, яка міститься на вул. Б. Лібкнехта, ч. 10.

Голова Міської Управи Медведков.

Обов'язкова постанова

Кіровоградської Міської Управи від 14 вересня 1941 року.

ПРО МІРОПРИЄМСТВА ПО БОРОТЬБІ ЗІ СКАЗОМ СОБАК У М. КІРОВОГРАДІ

З метою знищення скажених собак та прийняття запобіжних заходів по боротьбі зі сказом, Міська Управа ухвалює:

1. Зобов'язати всіх власників собак зареєструвати їх протягом 7 днів з дня появи в касі, що міститься на вул. Леніна, ч. 35. За реєстрацію стягається збір у розмірі 3 карбованців.

2. Всіх незареєстрованих у визначений термін, а також бродячих (бездомних) собак, буде виловлено та знищено.

3. Власники зареєстрованих собак

повинні тримати їх на прив'язі, захистити населення від можливих укусів та прийняти запобіжні міри по боротьбі зі сказом.

4. Нагляд за виконанням цієї постанови покладається на команданта Служби Порядку, Відділ Благоустрою та на Ветеринарний нагляд.

5. Власників собак, винних у порушенні цієї обов'язкової постанови, буде притягнуто до адміністративної відповідальності.

Голова Міської Управи
МЕДВЕДКОВ.

ПАПЕРОВА ФАБРИКА

В с. Комишуватому, Компаніївського району, в 1898 році було збудовано паперову фабрику.

В перші роки на цій фабриці працювало лише 30—40 робітників. Фабрика не могла давати великої продукції. В 1913 році фабрика дійшла значного розвитку і на ній вже працювало біля 200 робітників. Там працювали висококваліфіковані робітники. Фабрика працювала до 1917 року. За часів революції вона не працювала і тільки з 1925 р. приступила до виробництва пакувального паперу та виробляла тольовий папір, який ішов на будівництво, як ізоляційний матеріал. Фабрика працювала до 1941 року включно, до військових подій. Робітники зберегли фабрику від пограбування.

Зразу ж адміністрація фабрики розв'язала деякі організаційні питання і підготувала її до пуску в найближчий час. Зараз на фабриці є сировина на 2—3 місяці та нереалізований пакувальний папір у кількості 140 тонн. Але фабриці бракує транспорту, щоб завезти з Кіровограда палива, вапна та мастильних матеріалів. Фабрика підготувала виробництво конторського паперу і думає в майбутньому виробляти папір для часописів. Нове виробництво освоюється адміністрацією і потребує з боку Обласного Управління допомоги. Тоді фабрика зможе дати 6 тонн паперу на добу. Завдання фабрики — найскоріше приступити і в широкому масштабі до виробництва канцелярського паперу та паперу для часописів.

Побідоносець.

САНІТАРНИЙ СТАН МІСТА

Осіньне сонце кидає своє яскраве проміння на місто, хоче прикрасити його. Але даремно, місту мало одного сонця, щоб приховати свій непривітний, антисанітарний стан. Про це не хотіли дбати бувші «господарі», а призвели його до такого антисанітарного стану.

В якому стані залишили наше місто «більшовицькі правителі» — довго не доводиться розказувати, бо кожному громадянину міста про це відомо. Розбиті магазини, згорілі будинки, купи битого скла і сміття на вулицях. А що робиться по дворах, то й розказати важко. Зайдімо в любий двір, там картина дуже неприваблива. Ящики для сміття заповнені, помийні ями і місця загального користування теж. При такому антисанітарному стані можуть виникнути різні епідемії. А що ж думає робити санепідінспекція та санобоз міста? Санобоз на сьогодні не справляється з своєю роботою. Треба допомогти йому збільшити транспорт і амагати від санобозу держати місто в чистоті.

На сьогодні ми маємо керуючих будинками, двірниками, але вони не виконують в достатній мірі своїєї прямої роботи. Чому б двірникам разом з керуючими будинками не обійти свої двори і примусити мешканців держати ці двори в чистоті? Спільними силами санепідінспекції, санобозу і двірників можна і треба негайно привести місто в належний санітарний стан.

Х. ДНІПРОВИЙ.

Український голос. — 1941. — № 9. — С. 3 [111].

У ВІДДІЛ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Населення пам'ятає, як після втечі більшовиків воно залишилось зовсім без медичної допомоги та аптек, бо НКВС «потурбувалось» знищити всі аптечні склади з ліками та деяке обладнання лікувальних установ. Але треба сказати, що медичні працівники своєю широю, чесною працею зберегли від знищення та грабунків всі лікувальні установи з їх інвентарем. Дякуючи цьому, швидко вдалося налагодити медичну допомогу населенню міста та периферії. Коли була утворена Міська Управа, то при ній організовано відділ Охорони здоров'я, який має сектори: лікувальний, дитячий, будинків, соціального забезпечення, фінансової статистики. Хоч пройшло небагато часу, але наслідки роботи значні: працюють лікарні хірургічна та інфекційна, приймає хворих відвідувачів Центральна амбулаторія, де одержують допомогу по всіх лікарських фахах. Розгорнули роботу Венерологічний диспансер та Епідемічна станція.

Санітарна інспекція очолює санітарний нагляд за підприємствами та харчовими установами. Також проводиться підготовка до перереєстрації інвалідів — впорядковано архів та пенсійні справи. До того, як будуть призначені пенсії інвалідам, які знаходяться в тяжкому матеріальному стані, видається їм одноразова допомога грошима та продуктами.

По районах області розіслано пам'ятки про організацію відділів охорони здоров'я, і останні зараз вже працюють. В більшості районів працюють вже лікарні і амбулаторії, як, наприклад, в Аджампі, Хмільному, Новгородці, Новостародубі та інших, і населення має змогу одержувати першу медичну допомогу.

Дружна сім'я медичних працівників сумлінно з усіма трудящими українцями взялася до роботи по відбудові народного господарства на звільненій українській землі.

Полтавець.

Український голос. — 1941. — № 6. — С. 2 [111].

ОБОВ'ЯЗКОВА ПОСТАНОВА

Кіровоградської Міської Управи
від 22 вересня 1941 року.

В зв'язку з тим, що більшість вагів та вимірювальних приладів за останній час попсувалися, необхідно провести перевірку всіх вагів та вимірювальних приладів, де б вони не знаходилися та кому б не належали.

Тому пропонується всім торговельним, промисловим, господарським та іншим підприємствам і установам, а також і приватним особам, що користуються вагами або вимірювальними приладами, дати їх на перевірку та клеймування, незалежно від того, коли їх раніш було клеймовано.

Для перевірки й клеймування треба всі ваги та вимірювальні прилади представити до загоремонтної майстерні (вул. К. Маркса, № 53).

Ваги, манометри та інші вимірювальні прилади, що не пройдуть перевірки та клеймування, вважатимуться за незаконні. Особи, що будуть користуватися приладами, які не мають нового клейма, будуть притягнуті до відповідальності.

Виконання перевірки та клеймування вагів та вимірювальних приладів покладається на інспектора мір та вагів (вул. К. Маркса, № 53).

Промислова та торговельна інспектура під час обстеження підприємств повинна перевіряти наявність на вагах та вимірювальних приладах законного клейма.

Органи Служби Порядку повинні надавати допомогу інспекції мір та вагів у її роботі.

Голова Міської Управи Медведков.

ОБОВ'ЯЗКОВА ПОСТАНОВА

Кіровоградської Міської Управи
від 27 вересня 1941 року

Всім, без винятку, мешканцям міста та району до 6-го жовтня цього року здати через Фінансовий Відділ Міської Управи на базу вул. К. Маркса № 49 для передачі в Ортскомандантуру всякого роду майно, речі, різні види продовольчого краму, коней, корів, свиней та птиць, що самовільно були забрані в тих, що залишилися без нагляду на складах фабрик та заводів, крамницях, базарах та також і в залишених стікачах будинках і квартирах, як Житлоуправління, так і в приватно-власницьких.

Після 5-го жовтня буде провадитись перевірка виконання цієї постанови і, в разі виявлення незданого, винні понесуть кару на місці за законами військового часу, як за грабіж.

Міський Голова Медведков.

ОБОВ'ЯЗКОВА ПОСТАНОВА

Кіровоградської Міської Управи
від 27 вересня 1941 року

Всім мешканцям міста, що самовільно зайняли вільні квартири, пропонується негайно повернутись до своїх попередніх квартир.

Ті, що вселилися без ордерів і не мають житлоплощі, в наслідок утрати такої від бомбардування або пожеж, треба одержати ордера в Квартирному Відділі Управи до 10 жовтня цього року.

Після зазначеного терміну всі, що незаконно зайняли квартири, будуть виселені в адміністративному порядку.

Міський Голова Медведков.

ПОСТАНОВА

Кіровоградської Міської Управи
від 1 жовтня 1941 р.

За останній час спостерігаються випадки, коли деякі особи, що займаються кустарно-ремісничими промислами та торгівлею, не мають на це належних реєстраційних свідоцтв від Фінансового відділу Міської Управи.

Всі ці особи повинні негайно одержати реєстраційні свідоцтва в Міській Управі.

Реєстраційне свідоцтво повинно бути вивішено в приміщенні, де працює кустар, на видному місці.

На всі роботи, що виконує кустар, повинні бути встановлені ціни та затверджені Промисловим відділом Міської Управи й виставлені в вікні на вулицю.

Підвищувати встановлені Міською Управою ціни за роботу або крам забороняється. Забороняється також вимагати плату за роботу або крам будь-якою натурою замість грошей.

Всі кустарі-ремісники та торгівці повинні негайно зробити та виставити вивіски німецькою та українською мовою. Вивіски повинні бути цілком якісні, щоб не псувати вигляду будинків.

За невиконання цього на винних буде накладатись штраф у розмірі до 300 крб.

Нагляд за виконанням цієї постанови покладається на Фінансовий і промисловий відділи Міської Управи та на Службу Охорони Порядку міста.

Голова Міської Управи
МЕДВЕДКОВ.

ОБОВ'ЯЗКОВА ПОСТАНОВА

Кіровоградської Міської Управи
від 8 жовтня 1941 р.

ПРО РЕМОНТУВАННЯ ПЕЧЕЙ ТА ДИМАРІВ І ОЧИЩЕННЯ ВІД САЖІ

В зв'язку з наступом зимово-палитового періоду та з метою попередження виникнення пожеж у житлових будинках, установах, підприємствах та ін. як міста так і району, Кіровоградська Міська Управа ухвалює:

1. Зобов'язати всі без винятку установи, підприємства, а також управ-будинками та приватних осіб негайно приступити до ремонтування і очищення від сажі печей, плит, буравків та димарів.

2. Печі, димові канали та димарі утримувати в справному стані, обмазати та побілити лежачи та димарі. Термін виконання цієї постанови встановлюється 2-тижневий з дня оголошення.

3. За порушення постанови на винних накладається штраф до 100 крб. Догляд за виконанням цієї постанови покладається в місті на Міську Пожежну Охорону та Охорону порядку міста, а по Кіровоградському району на старост Сільських Управ.

Міський Голова Медведков.

НАКАЗ № 80

Кіровоградської Міської Управи
від 6 жовтня 1941 року.

В місті досі є велика кількість різних старих вивісок, які висять на непрацюючих підприємствах.

З другого боку, велика кільк.

НАКАЗ № 80

Кіровоградської Міської Управи
від 6 жовтня 1941 року.

В місті досі є велика кількість різних старих вивісок, які висять на непрацюючих підприємствах.

З другого боку, велика кількість установ, міських та приватних підприємств не мають вивісок, що відповідають їх призначенню.

Тому наказую:

Відділові благоустрій зняти всі вивіски по місту, за виключенням тих, що відповідають своєму призначенню, та затерти написи на стінах.

Строк виконання 15/X-41 року.

Всім установам та підприємствам, включаючи приватні, замовити вивіски німецькою та українською мовами і якісні, щоб вони не псували вигляду вулиць, та повісити їх не пізніше 15/X.

Голова Міської Управи Медведков.

ЧАВУННО-ЛИВАРНИЙ
ТА МЕХАНІЧНИЙ ЗАВОД

ВІЯЛКА

(Ностопальна вулиця № 2, на Кушівці)

приймає замовлення на ремонт
машинських,

в інших устаткування та різного роду ремонтні
роботи.

Дирекція.

БОРОТИСЯ З МИШАМИ

В цьому році миші надзвичайно розмножились на полях. Цьому сприяє забур'яненість ланів. Зараз дуже пошкоджуються мишами посіви озимого жита по пшеничній стерні. Тим то треба, не гаючи часу, приступити до боротьби з цими шкідниками сільського господарства.

Найкраще боротись з мишами застосовуючи різні отруйні принади. При польовій боротьбі сухої теплої пори року за кращу принаду для польових мишей є печений житній хліб, намочений у розчин арсеніту—натрію, до якого додано цукру, а ще краще — меду або в крайньому разі, мелясу.

Готують цю принаду так: 300 грамів арсеніту розчиняють приблизно у трьох літрах кип'ятку, додають 400 грамів мелясу, або 200 грамів цукру, і цей розчин доливають холодною водою до 10 літрів. Трохи зачерствілий, добре випечений, житній хліб ріжуть на шматочки завбільшки з лісовий горіх, складають у решето і занурюють в отруйний розчин на 1—2 хвилини. Після цього дають стекти рідині і роздають цей хліб затруйникам у мілкому посуді; на полі цей хліб розкладають у мишачі нори.

Пізнньої осені, коли бувають дощі і холодна погода, мокрий хліб замерзає і миші його не їдять, а викидають з нір на поверхню. В таку погоду краще

вживати отруєного зерна, коріняків, обниленої отрутами зелені, а також нарізаного печеного хліба, обниленого порошкуватими отрутами. В останньому випадку можна вживати дрібно перемеленого арсеніту — натрію. Обнилювати хліб і зелень цими отрутами найкраще в барабанах для сухого протруювання зерна.

Отруйне зерно виготовляють так: у розчині 600 грамів арсеніту—натрію в одному літрі води з додатком 1 кг. патоки мочать зерно пшениці протягом 12 годин у теплому приміщенні. У кожному мишачу нору слід класти $\frac{1}{2}$ чайної ложечки такого зерна.

Коли поле заселене мишами частково, то можна, замість закладання у нори отруйних принад, обнилювати сходи озимини з допомогою кінного обнилювача «Ніагара» порошкуватим фтористим натрієм, добре просушеним і роздрібненим, витрачаючи на 1 га 15—16 кілограмів отрути.

Користуючись отрутами, особливо такими сильними, як арсеніт-натрію, треба бути дуже обережним, щоб уникнути випадків отруєння людей і свійських тварин.

Боротьбу з мишами необхідно розгорнути негайно, щоб не дати їм змоги розмножитись і завдати господарству великої шкоди.

М. М.

ЗРАЗКОВО ПРАЦЮЄ ІДАЛЬНЯ

Кожен день у меню є український борщ, котлети, жарене, вареники, салат, кофе та інші страви. В буфеті завжди є хліб, бринза, з напоїв — ліквор, лимонад та газірована вода. Такий асортимент страви в Маловисківській їдальні. Всі страви калорійні та смачні. Працівники їдальні в чистих халатах та обслуговують відвідувачів уважно і культурно.

В залі їдальні чисті скатерки, квіти і є де помити руки.

Керівники Кіровоградських їдалень повинні навчитися господарювати у працівників Малої Виски, бо громадське

харчування обласного центру повинно бути поставлено набагато краще, ніж воно зараз, тому що в їдальнях нашого міста зараз харчується багато військових.

Звісно, що умови постачання їдалень міста продуктами значно гірші, ніж у районах, де продукти на місці, але в перевезенні їх багато допомагає Німецьке Командування. Це, звісно, не знімає відповідальності з Транспортного відділу Міської Управи про допомогу нашим їдальням.

К. Ю. Мартишевський.

ОБОВ'ЯЗКОВА ПОСТАНОВА
Кіровоградської Міської Управи від
3/XI—41 року.

«Про попередній саногляд житлових, побутових, промислових, або виробничих, торговельних та склепових приміщень».

З метою повного охоплення санітарним оглядом житлових, промислових або виробничих, торговельних та склепових приміщень і скорочення їх санітарного стану Міська Управа ухвалює:

1) Заборонити будівництво, перебудування, облаштування або устаткування побутових, промислових, склепових та торговельних приміщень без попереднього огляду санітаря. Міськ. Санітаційній (Пушкіна № 40) та позитивного висновку.

2) На погодження з санітарем обов'язково представляти плани, проекти, або схеми будівель, а також плани земельних, поземельних записку, в якій зазначати пропускну спроможність, технологічний процес, всі розрахунки та ін.

3) Відповідальність за своєчасне погодження покласти на директорів, або власників підприємств і установ, відділи промисловий, будівельний та поставання по належності.

4) Нагляд за виконанням постанови покласти на міських санітарів.

5) За порушення постанови накладати штраф по 100 крб.

6) Оскарження постанов про штрафи подавати в 8-денний термін в Міську управу (Вісник Управління).

Міський Голова Медведков.

**ПОДАТОК З БУДІВЕЛЬ
ТА ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕНТИ**

На друге півріччя 1941 року ввести податок з будівель та земельну ренту.

1. Платниками цих податків з'являються приватні власники будівель та садів.

2. Розмір платні встановлюється такий:

а) Податок з будівель — 0,5 проц. з оцінки будівель;

б) земельної ренти — 15 коп. з одного квадратного метра і забудованої частини присадибної землі та 4 коп. з одного квадратного метра останньої площі садиби.

3. Податок сплачується в один термін до 1 грудня 1941 року.

ПРИМІТКА: За несвоєчасну сплату податків нараховується пеня в розмірі 0,5 проц. за кожний прострочений день.

МІСЬКИЙ ГОЛОВА МЕДВЕДКОВ.

**Шкіряна промисловість
області**

Шкіряна промисловість є дуже важливою галуззю народного господарства. Армія і населення потребують взуття, теплого одягу. Важко знайти таку галузь народного господарства, яка могла б обійтись без шкіри.

Наша область має всі умови для розвитку шкіряної промисловості. Внаслідок військових подій по районах області зібралось багато різних шкір — біля 70 тисяч штук. Вони лежать, псуються, втрачають свою вартість.

У кожному районному центрі, а то навіть по деяких селах, були чиябарні, але вони у більшості зруйновані. Настала необхідність організувати шкіряну промисловість, пустити в роботу заводи. На сьогодні лише працює по нашій області два шкіряних заводи — в Златополі та в Чигирині. У скорому часі передбачається пустити в роботу шкіряні заводи в м. Кіровограді та в Бобринці. Підготовча робота по відновленню Кіровоградського шкіряного заводу проходить мляво. Адміністрація заводу зволікає і ніяк не спроможеться своєчасно пустити його в роботу. До військових подій багато існувало дрібних артілей по обробці шкіри. Треба подбати про їх об'єднання та про відновлення їх роботи.

Кожна справа, кожна галузь промисловості любить працьовитих і дивних людей. Чим більше будемо дбати, турбуватись за нашу промисловість, тим скоріше ми залікуємо рани нашого родного господарства.

Л-ко.

Український голос. — 1941. —

№ 13 (11 жовтня). — С. 4 [111].

Український голос. — 1941. — № 20. — С. 4 [111].

Ходять люди...

Ходять люди містом жваво,
Всюди поглядають,
Дивуються новим часам,
Серцем спочивають.

Чують мову чужоземну
Та її вивчають.

І шкодують, бідолашні,
Що зовсім не знають.

— Гутен абенд, моя мила, —
Юнак дівці каже,
Усміхнувся, оком кинув,
Та й слуха, що скаже.

«Чурік, хлопче, — мовить гостро

Чорноброва пана. —

Нам з тобою вчитись треба.

Бо погана справа».

А дорослі, життям биті,

На все оком зорять

І, хоч «суржином», своєю
Мовою говорять.

Ім вже важко вчити іншу

Хоча б свою знати, —

Бо вже можуть, не боячись,

Нею розмовляти. **Аврора.**

РОЗПОРЯДЖЕННЯ МІСЬКОЇ УПРАВИ

Міська Управа зобов'язує всі лік-
установи міста й району, а також всіх
мешканців в разі виявлення ними
хворого на лепру (проказу) або підозрі-
лого на це захворювання, негайно спо-
вістити Відділ Охорони Здоров'я Упра-
ви для вжиття відповідних заходів.

Голова Міської Управи Медведков.

Розпорядження Фельдкомандантури 242 Відд. 7.

Прибутковий податок з приватних осіб

З другого півріччя 1941 року ввести
прибутковий податок з приватних осіб.

1. Платниками цього прибуткового
податку є кустарі, ремісники та тор-
гівці.

2. Розмір податку визначається в за-
лежності від одержаних прибутків
кожного платника податку за ставками,
які затверджено Міською Управою.

3. Всі платники прибуткового подат-
ку зобов'язані не пізніше 5 листопада
цього року подати Фінансовому Відділу
заяви про одержані прибутки за попе-
редній місяць.

Примітка: Заяви належить
одержати в Фінансовому
Відділі Міської Управи.

4. Податок сплачується в такі тер-
міни:

До 20 листопада цього року — 50%
та до 15 грудня останні 50%.

5. За несвоєчасну подачу заяв про
одержані прибутки на винних осіб на-
кладається штраф до 100 крб.

За несвоєчасну сплату податків на-
раховується пеня в розмірі 0,5% за
кожний прострочений день.

Голова Міської Управи МЕДВЕДКОВ.

Постанова

Кіровоградської Міської Управи від 29-X—41 року.

Щоб запобігти знищенню державно-
го та господарського майна гризунами
та амбарноскладськими шкідливими, а
також розповсюдження епідемії, Міська
Управа **ухваляє:**

1. Утворити в місті Бюро профілак-
тичної дезинфекції, дезинсекції та де-
ратизації при санітарній станції Від-
ділу Охорони здоров'я Міської Управи.

2. Зобов'язати всі без винятку уста-

нови, підприємства і організації в місті
проводити за умовами з Бюро система-
тичне очищення від гризунів і парази-
тів всіх своїх приміщень, де зберіга-
ються продукти харчування: зерноскла-
ди, склади, їдальні, кухні, млини
зерносушки, промислові підприємства,
готелі, закладні двори, учбові та медич-
ні заклади тощо.

Міський голова Медведков.

По підприємствах міста

По Василівському завулку, майже рядом, розмістились дві малопомітних майстерні. Характер їх роботи різний. Одна з них механічна (був. глухонімих), а друга — шіточна.

Обсяг робіт цих майстерень невеликий, але зате вони дають дуже корисну продукцію. Про ці підприємства мало знають у нашому місті, мало про їх дбають, а слід Промисловому відділу потурбуватись про них.

Механічна майстерня: раніш об'єднувала 28 робітників, а зараз тут працює лише 9, і ті скоро не матимуть що робити.

Майстерня має роботу силу, станки, сировину, а не має замовлення. Тут можна виконувати досить складні робо-

ти по ремонту сільськогосподарських машин: ковальсько-слюсарні і токарні.

Майстерня мала одержати замовлення на виготовлення молотків і кирок, але Промисловий відділ чомусь з цим замовленням відволікає.

Шіточна майстерня — виготовляє шітки для одягу, миття підлоги та ін. В майстерні працює біля 30 робітників. Роботою майстерня завантажена. Слід би подумати про двохзмінну роботу. В майстерні є сировина, є багато замовлень. Продукція майстерні має великий попит.

Треба збільшити випуск продукції і налагодити виробництво сит, як це передбачалося за планом.

Дніпровий.

До населення міста Кіровограда

Хто приховує награбоване майно — повинен до 10 жовтня 1941 року знести його до 18 години за німецьким часом у Міську Управу Кіровограда. Хто до цього часу награбованого майна не віднесе — буде розстріляний.

Український голос. — 1941. — № 12 — С. 4 [111].

Хемічний завод ч. 2

Хемічний завод ч. 2 з перших же днів після закінчення військових подій у місті приступив до роботи. На сьогодні хемічний завод ч. 2 виготовляє господарське мило, крем для взуття, фарби, чорнило, хемічний дьоготь, замазку та колісну мазь. Треба зазначити, що завод працює з успіхом. Але попит на його продукцію з боку армії і населення дуже великий. Армія і населення потребує більше мила, ніж його випускає завод. Збільшити виробництво мила завод має всі можливості. Жир, савстичну соду та кальциновану соду завод має.

Лише відчуває завод недостачу деякої сировини: крейди, та вапна. Наванно мають великий попит не лише завод, але й будівельні організації міста. Треба подбати, щоб вапнярка (істно вналюванню вапна) у с. Березівці, Устимівського району, працювала і подбати за транспорт вапна до міста.

Населення має потребу в іншій продукції заводу: замазці до вікон, колісній мазі, у хемічному дьогтеві. Треба, щоб ця продукція була у достатній кількості по малазінах. Населення сподівається, що хемічний завод ч. 2 справиться із своїм завданням — наповнить магазини міста своєю продукцією.

Український голос. — 1941. — № 6. — С. 4 [111].

ПЕРШИЙ СТАВ ДО РОБОТИ

При більшовицько-жидівській владі колектив спиртового заводу був розвалений. З перших днів приходу Німецьких Військ директор цього заводу пан Кріпак приклав усіх зусиль, щоб згуртувати колектив чесних і самовідданих працівників.

Такі працівники як п. Грабовський, п. Дідковський, п. Богатько, п. Чайковський під головуванням п. Кріпака добилися своєчасного повернення головних частин машин (золотників, валів) до заводу. Всі ці частини було знайдено в степу.

Головним інженером і технологам розроблено плани по переробці спирту. Спирт робиться з дефектної (пошкодженої) сировини, непридатної для вживання в переробленому вигляді.

Дирекція їде назустріч сільському господарству: дав 2-й і 3-й сорти спирту для пального, щоб забезпечити оранку і сібну палим. Завдяки пану Кріпаку на заводі організовано транспорт.

На заводі є велика кількість барди, що становить відмінний корм для корів і свиней. Деякі колгоспники ще не купують барди. Заданням колгоспів є використати барду, як корм для худоби, а цим самим збільшитися випуск спирту, потрібного для осінньої оранки і сібви.

Український голос. — 1941. — № 12 (8 жовтня). — С. 3 [111].

Електростанція

Електростанція мала потужність 9.000 кіловат. При втечі більшовиків її зруйнували. Два турбогенератори зруйновані і не працюють до цього часу, а з третього генератора головні частини були заховані або зруйновані. Але при активній участі робітників та при допомозі німецьких спеціалістів турбіну швидко зібрали і на третій день приходу Німецьких Військ її було пущено в роботу. Зараз турбогенератор має потужність 3.000 кіловат і обслуговує електрикою всі працюючі підприємства, військові частини та населення міста. Звичайно, при цілковитому відновленні всіх підприємств міста необхідно буде пустити і останні турбіни. Підготовчі роботи до цього вже проводяться.

Слід відмітити погане готування КРЕС'у до зими. При одній турбіні станція забезпечена паливом не більше як на 2—3 місяці. При чому, турбіна працює лише на донецькому вугіллі. Можна використати і місцеве буре вугілля, але до цього потрібно мати певну кількість мазути, якої теж бракує і важко дістати зараз.

Отже адміністрації КРЕС'у та відповідним обласним організаціям слід подумати про долю станції зараз, а не тоді, як вона зруйнується, хоч, на жаль, ніхто ще не турбується про це.

Невистачає також мастильних речовин: автолу, солідолу та ін.

Не повинно бути, щоб місто залишилося без електропостачання.

П. Дунай.

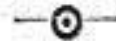
МІСЬКА ПРОМИСЛОВІСТЬ

З відходом більшовиків місто відчуло пульс нового життя. Населення взялося за відродження міста та промисловості. В розпорядження новоорганізованого Промислового відділу міської Управи перейшло 23 підприємства.

На 1/X ц. р. підприємства міста виготовили продукції на суму біля 700.000 карбованців. На сьогодні промисловість міста своїми вільними коштами вже дає допомогу місту в обслуговуванні населення. З підприємств, які добре справляються з роботою, виконують намічені плани, слід відмітити майстерні: «Металіст», штампувальну та шиточну.

Добре справляються з організацією робіт керівники кожухної майстерні та майстерні дитячих іграшок. Обидві майстерні напередодні пуску в роботу.

Д.



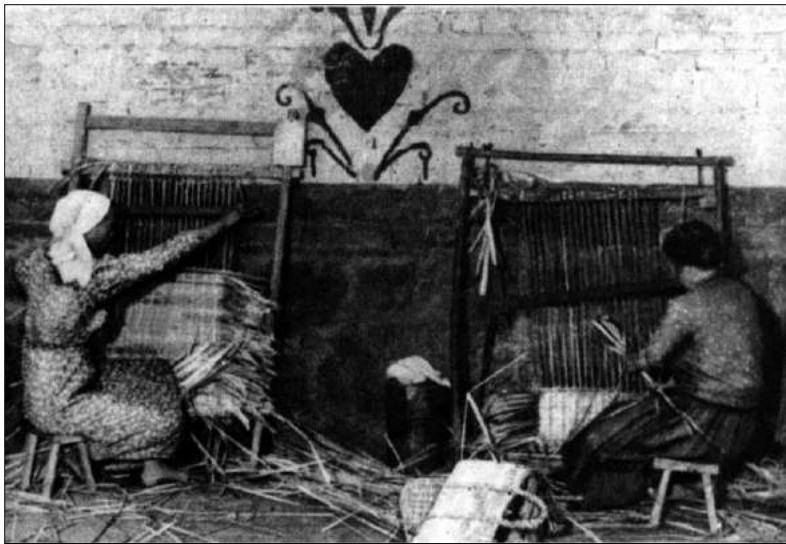
ТОРГІВЛЯ В МІСТІ

За останні дні в місті значно покращала торгівля. На сьогодні працює 16 продуктових і 3 промислово-товарних крамниці. Торгівля в крамницях проходить жваво: за одну неділю чотири крамниці міста продали овочів на 50.000 крб. Частіше почали з'являтися продукти і на міському базарі.

Деякі крамниці, як, наприклад, ч. 26 та інші прийняли культурний вигляд, тут по-культурному торгують: швидко і точно відпускають товари і ввічливо ставляться до покупців. Непогано торгують і такі крамниці як залізоскоб'яна і галантерейна.

Міськспоживспізка проводить велику роботу по заготівлі овочів, щодня 8 вагонів і 4 автомашини підвозять продукти до міста.

Борис.



Виготовлення плетених виробів кустарним способом. Виготовлення щіток, 1942-1943.
Із фондів ЦДКФФА України ім. Г.С. Пшенічного [115].

Українська кредитова кооперація

Більше 200 років на Україні панував московський лад, Україна була колонією Росії. Україна все давала для Росії: хліб, пукор, вугілля, залізну руду тощо, зате український нарід жив у злиднених матеріальних умовах. У наслідок цього Україна набагато відстає в економічному і культурному відношеннях від держав Західної Європи.

У 1917 році, під час революційних подій, свідомі українці почали гуртуватися навколо Центральної Ради, щоб побудувати самостійну Українську Державу. На цих то українців випала доля — знайти шляхи, якими піднести матеріально-культурний рівень сільського населення України. Шлях було обрано — кредитова кооперація.

В 1918 році в місті Єлисаветграді працював «Кредит-союз», який обслуговував кредитові товариства Єлисаветградського повіту і був очолений українським діячем Білоненком Т. Я. «Кредит-союз» звертав своєю увагою, головним чином, на розвиток кооперативного руху, на втілення теоретичних та фахових знань з кооперації серед сільського населення Єлисаветградського повіту. «Кредит-союзом» було організовано в нашому місті кооперативні курси, де молодь навчалася, щоб стати провідником ідей кооперативного руху на Україні.

Наступив 1919 рік. Білоненка Т. Я.

було заарештовано і по-звірятому розстріляно, як провідника українського національного руху. Решта співробітників «Кредит-союзу» пішла в підпілля. «Кредит-союз» працював з великим напруженням.

1920 рік. Більшовицька зброя знищила кооперативний рух, а людей, що там працювали, засадили в калемати, поки живцем не знищили. В 1923 році «Кредит-союз» остаточно було знищено, а працівників ув'язнено та розстріляно.

У 1929 році починається побудова «соціалізму» — колективізація села. Кредитову кооперацію було остаточно знищено, а її членів позаслали на Соловки та в Сибір. Сільське населення було доведено до дикунських умов життя. А уповноважені райнарткомів тільки знали, що хліб викачували з села і хвалили Сталіна.

5 серпня ц. р. сталася знаменна подія. Німецька Армія геть прогнала жидо-комуністів, які протягом 23 років смотали кров з України, знущалися над її населенням. Наступила нова доба. Український нарід став до будівництва нового життя. Кредитова сільськогосподарська кооперація, як випробувана система, повинна бути закинана до роботи по відродженню сільського господарства України.

Неділько А. Г.

ОБОВ'ЯЗКОВА ПОСТАНОВА

Кіровоградської Міської Управи
від 1/X—1941 року.

З метою юридичного оформлення родинних стосунків у сім'ї та заведення статистичного обліку населення як міста Кіровограда, так і Кіровоградського сільського району, Міська Управа ухвалює:

1. Всі громадяни, які мешкають на терені міста та сільського району, незалежно від національності та релігії, зобов'язані реєструвати народження дітей, одруження та смерть.

Підлягають також реєстрації народження, одруження та смерть, що сталися з дня приходу до Кіровограда Німецької Армії і які до цього часу не зареєстровані.

2. Реєстрація проводиться по місту в Бюро запису актів громадянського стану при Міській Управі, а по селах Кіровоградського району у відповідній Сільській Управі.

3. Про реєстрацію кожного акту зацікавленим особам видається належний документ.

4. Громадяни, які будуть ухилятися від реєстрації актів громадянського стану, будуть покарані грошовим штрафом до 100 карбованців.

5. Ця постанова набуває чинності з дня її оголошення.

Міський Голова Медведков.



ВОДОТРАМ

Цими днями відбулося об'єднання водоканалу і трамваю в одну адміністративну одиницю під назвою «Водотрам». Таке об'єднання дає деяку економію.

«Водотрам» провів велику підготовчу роботу до пуску в рух трамваю. Близькими днями буде пущено в рух трамвайні вагони по лініях Кушівка, Новомиколаївка та від обласного суду до міського саду. Поряд з пасажирськими вагонами будуть курсувати вагони по перевозці вантажів.

Міська Управа затвердила план побудови Лелеківського водозбору на 4.000 кубометрів води. Тоді місто матиме можливість одержати з водоканалу до 9.000 кубометрів води, цим буде розв'язано проблему постачання міста водою на найближчі 10 років.

Л.

ОБОВ'ЯЗКОВА ПОСТАНОВА

Кіровоградської Міської Управи від
24/X 1941 року.

«Про боротьбу з епідеміями»

З метою попередження вибуху інфекційних захворювань Міська Управа ухвалює:

1) Зобов'язати лікарів та середній медперсонал протягом 24 години повідомляти Міську Санепідстанцію (вул. Пушкіна № 40) про кожний випадок гостро поширеного або підозрілого на поширення захворювання.

2) Зобов'язати домоуправи, домовласників, квартирновласників терміново викликати лікаря центральної медамбулаторії (вул. Київська № 43) до поширено-хворих, а про випадок різачки (дизентерії — кривавого поносу) до виклику лікаря негайно сповіщати Міську Санепідстанцію (вул. Пушкіна № 40, перший поверх, кімната № 3).

3) Хворих на висипний і черевний тиф, дизентерію, шкарлатину, дифтерію, натуральну вісню і холеру обов'язково вміщати в інфекційну лікарню (фортеця).

4) Зобов'язати домоуправи, домовласників та квартирновласників, де перебували хворі на інфекційні захворювання, за вимогою міської Санепідстанції надавати приміщення та речі хворих для дезінфекції.

5) Контроль за виконанням постанови покласти на медсандогляд (сантарсонал) та Командантуру Української Служби Порядку.

6) В разі порушень постанови на винних накладати штраф до 100 карбованців.

7) Оскарження постанов про штрафи подавати в 3-х денний термін до Відділу Управління Міської Управи.

Голова Міської Управи Медведков.

ПОСТАНОВА

Кіровоградської Міської Управи
від 27/IX—1941 року.

Про утворення Шпиталевої каси.

З метою надання грошової допомоги робітникам і службовцям під час їх хворості Міська Управа ухвалює:

1. Утворити при відділі Охорони Здоров'я та Соціального забезпечення Шпиталеву касу.

2. На покриття витрат по сплаті допомоги запропонувати підприємствам та установам двічі на місяць відраховувати на окремий рахунок Міського розвідділу тимчасово 3% від фонду зарплатні на підприємствах та в установах.

Відрахування розпочати з 15/X—1941 року. Міський Голова Медведков.

НЕЛЮДСЬКЕ СТАВЛЕННЯ

До редакції нахлинула скарга від мешканця с. Оситняжжя, Єлисаветградського району, Кіровоградської області, Степана Івановича Коваленка про нечуйне, нелюдське ставлення до нього з боку старости села Івана Шевченка. С. Коваленко — старий чоловік 79 років, потерпіл за більшовницької влади. У нього відібрано було хату, коні, свині, сім'яко-господарський реманент, спадщину від батька — 1 га землі та прикупленої ним ще 10 га землі. Забрали все і старий примушений був перейти в найману хату. Старший син Степана Коваленка помер в 1932 році, залишивши двоє дітей (одному 15, другому 16 років). Ці діти залишилися сиротами, бо й мати покинула їх: вийшла заміж та переїхала до Сухума. Другий син потрапив до в'язниці за виступ проти зущальної політики

більшовиків і був засуджений до 10 років ув'язнення. У нього лишилось троє дітей, які працювали в колгоспі, що зветься «Червона зірка». Мати їх померла. Діти всі працювали в колгоспі, але оплачували їм лише одну десяту частину від зароблених трудовнів. Тепер громадянин Коваленко, залишившись з дітьми, звернувся до старости Шевченка по дозвіл вселитися в свою хату, але одержав таку відповідь: «На хату ще не маєш права».

Ні, пане Шевченку, дід Степан Коваленко має право на хату, збудовану власними руками. Треба подати бідним, обдіраним дітям негайну допомогу і припинити зухвале знущання над ними.

Ми гадаємо, що Районна Управа допоможе цій сім'ї перейти в свою хату і одержить допомогу від колгоспу.

Редакція.

Український голос. — 1941. — № 6. — С. 3 [111].

ПРО ДЕЯКИХ КЕРІВНИКІВ УСТАНОВ

Міліони українців загинули за волю, за краще життя, за право на мову. Такою є жахлива правда минулого. Стало, коли перегорнулася одна із сторінок історії України й починається нова, здавалось би, і для дитини зрозумілим є, що ту сторінку треба вже починати українською, рідною мовою. Нам твердять про це навіть і визволителі наші, німці, що закрили попередню страшну сторінку. Вони сказали: «Мовою управління і господарського життя на Україні є мова українська».

Але глянемо на дійсність. Заглянемо в наші керівні установи міста й області, що ще й духом не обросли. До них обирали кращих українців, які повинні кликати на допомогу подібних собі. Дійсність ось яка. До керівника з заявою підходить панночка, наче б то й українка. Шукає роботи. Її зустрічають українською мовою, але вона відповідає тільки російською. Вмусуємось у розмову:

— Вам же на новій роботі прийдеться діло мати виключно з українцями. Вам же трудно буде порозумітися з ними, коли ви будете розмовляти по-російському?

— Когда будет нужно, я буду говорить по-украински, я украинскую литературу знаю.

Тут вицликий керівник і собі переключив на російську мову. Мабуть, ще час української мови не надійшов.

Маєте другий випадок, подібний. До керівника-українця підходить гарно вдягнена особа і з явним незадоволенням у голосі робить керівникові зауваження чистісінькою російською мовою. Підбираючи співробітників відділу, керівник не забезпечив місця для нього:

— А хто ж ви і де ви були раніш?

— Это не важно. Ведь состав ликвидированного отдела вам был известен, и я рассчитываю на прежнюю работу...

З'ясовується, радянський інспектор, 6 років стажу, з них 2 на «відновідальній» роботі. Доки неспокійно було сидіти дома. Тепер вирішив — можна служити. Ви б сказали, що нахаба, але керівник російською мовою запанував особу, що й турбуватись нічого: роботою його буде забезпечено.

Дівчину, що навіть і не бажає відповідати українською мовою, а чи знає її невідомо, реєструють учительювати на селі. Кому ж, що і як вона буде там викладати?

Годі. Мусимо сказати «випробуванням» керівникам мовою Тараса Бульби: «Ми вас породили, ми вас і вб'ємо». Пам'ятайте, що за волю, за долю, за краще життя загинули міліони українців і сотні тисяч за одну тільки мову — за право на мову. Шануйте ж їх пам'ять...

О. Р.

Український голос. — 1941. — № 6. — С. 2 [111].

Не по-людському зустрічають

За останній час приходять з близьких і далеких районів нашої області до обласних установ селяни—мученики колективізації. Щодня можна бачити старих чоловіків, жінок та підлітків із запаланими щокнами—ознаками «щасливого веселого життя». Радісна звістка про звільнення України схвилювала їх на далекому засланні, захотілося їм додому, до рідного села і хати, звідки було вигнано їх катани за часів панування «батька» Сталіна. Тяжка й довга дорога не спинила їх і, нарешті, вони дома.

Здавалось би, треба було б своїх земляків зустріти привітно, по-братерському, розмістити їх, хоч і не в колишній їх хаті, дати їм працю в колгоспі, щоб вони мали змогу заробити харчів на зиму.

Та в дійсності трапляються непоодинокі ганебні вчинки горе-керівників, що їх розум невторопав того, що вони роблять.

Ні—дай їм «бамажку», а як немає її, то геть в села за 24 години... Йдуть люди за «бамажкою» за 100—150 кілометрів. А буває й гірше—на глум піднімуть бідака, обіцяючи йому... три аршини землі.

Радимо таким керівникам зрозуміти, що їх для того поставлено, щоб вони допомагали лікувати рани минулого, щоб лагідністю та прихильністю обгорнули кожного селянина зараз вільного українця; щоб влаштували і бувшому «куркулю» сприятливі умови життя, непрацездатній бабусі і сиротані—дитині дали куточек у селі і шматок хліба. А за 24 години, щоб ці керівники здали владі комісарів та комуністів, що спробували б сховатися в селі.

Все це в руках керівників села і колгоспу. Якщо це односельчани і прийшли із заслання, то не треба вимагати від них «бамажок» і розмовляти про право. Воно прийде само в свій час. Зараз завдання їхнє—організувати всіх людей села для того, щоб вчасно посіяти хліб.

ОБР.

Український голос. — 1941. — № 11. — С. 3 [111].

Справжнє обличчя НКВС

Часто письменники минулого століття, описуючи в своїх творах будинок поліції, надавали йому таких епітетів як «похмурий», «зловісний», «залізні ґрати» і т. п. Такими словами описати будинок, де містився за більшовицьких часів НКВС, не можна. Це один з найкращих будинків у нашому місті, який має архітектурні особливості, прикраси і приваблював своїм виглядом. Але коли прохожий прочитає чотири літери на ньому: «НКВС», то зараз же відвертає погляд в інший бік і надає кроку. Зовні будинок гарний, але в ньому діла творились криваві. Скільки сліз, прохань, криків і проклять чулося там.

Мабуть, багато дехто бачив більшовицький фільм «Очная ставка», де ввічливий слідчий лагідно розмовляв із заарештованим і навіть частував його цигарками... Як культурно!

Але про дійсне обличчя цих служників можуть розказати нам тисячі людей, що бували в пазурах цих опричників. Ось одна із останніх сторінок їхньої «плототворної» діяльності. Ввечорі 4.VIII, коли до міста підходили німецькі частини, всі служники НКВС на чолі з майором, напившись горілки, пішли до підвалів і почали розстрілювати всіх в'язнів. Після такої «важкої» праці вони пішли до їдальні, де примусили куховарку готувати, під бомбардуванням з літаків, їм закуску та носити горілку. Перелякана жінка благала відпустити її додому, але даремні її були

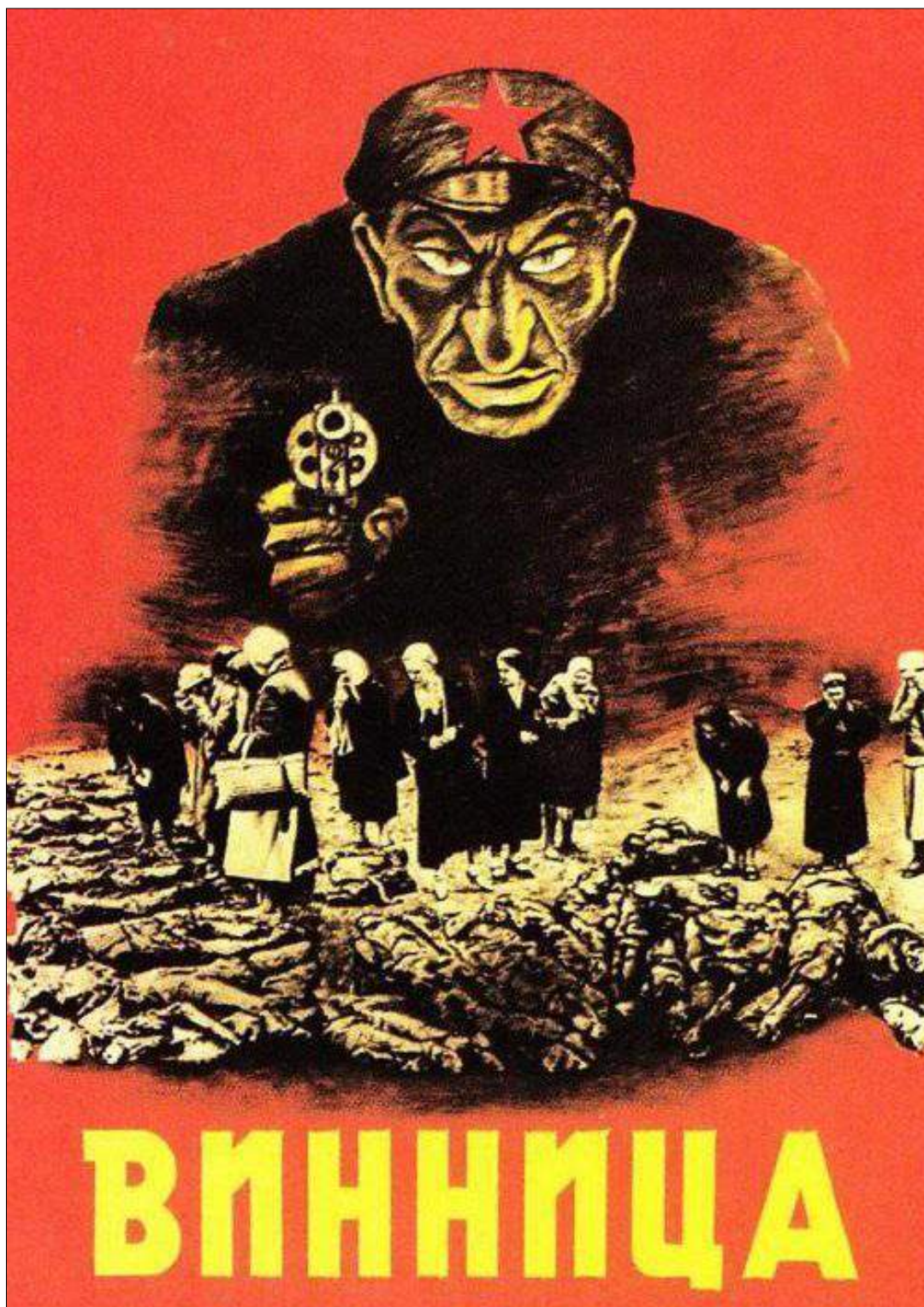
прохання. Підживившись снівхою, пішли вони продовжувати свою діяльність на вулицю. Кожного зустрічного привітали кулями з револьверів, кажучи їм: «На фронт не бажали йти, чекаєте німців!».

Зграя вбивць, почувши постріли німецьких гармат, з тваринним лаяком почала на автомашинах тікати з міста. Трапилось, що вище згадана куховарка втікла від своїх мучителів до села Аджамки і випадково зустрілась там з ними. Вони її хотіли знищити, як «зрадницю». Знову вона почала благати, щоб їй залишили життя. Тоді майор з ніжною посмішкою схопив її і потяг до автомашини, намагаючись згвалтувати... Оскаженілий, він вдарив її по голові рушницею і кинув на дорогу...

Батько розстріляного сина, Прядуна Петра, розповів, що під час мобілізації син його лежав тяжко хворий у лікарні, де йому було зроблено серйозну операцію. Коли його перевезли додому, то прийшли вночі служники з НКВС і арештували, як дезертира. Військовий суд хворість розглядав, як симуляцію, і засудив до 10 років позбавлення волі. Перед вступом німецьких військ Петра Прядуна і декількох сот інших невинних людей розстріляли, як «ворогів» народу.

Ось дійсний вигляд цього батога в руках Сталіна, яким він катував народ, щоб держати його в покорі.

Український голос. — 1941. — № 9 (28 вересня). — С. 2 [111].



Плакат, 1941 [80].

Як відомо, у Вінниці за кілька днів до евакуації працівники НКВС закатували й стратили кілька тисяч людей та поспіхом закопали їх у братській могилі. Німці дозволили провести ексгумацію тіл та видачу їх рідним для перепоховання [107].

Ці події широко обговорювалися і в Кіровограді, де родичі розстріляних НКВС кіровоградців почали вимагати розшуку та перепоховання тіл загиблих. Окупаційна адміністрація також пішла назустріч людям, проте встановити більшість місць страт і поховань не вдалося. Невідомим це залишається і сьогодні.

На базарі

(Нарис з натури)

Золота осінь покачувала мешканцям старого Славая чудовий сонячний ранок, а час пік дарує їм неділю 14 вересня цього року.

Ще тільки ранкове проміння почало відбиватись на схилах валів старої фортеці, як зза неї почало доноситись цокотіння возів селян, що їхали на базар до міста з різними продуктами сільсько-го господарства.

Ось і Сімна площа міського базару, до якої кожного базарного дня виходять мешканці міста купувати продукти харчування. Селян і мешканців міста тут привітно зустрічає премезва постать відомого у місті в Усрааліна базару п. Іванова, який з відтінком акценту сербської мови авторитетно об'являє всім присутнім на базарі:

— Граждано, продавати надо всьо на деньги. Нікакіх мінять. Такої розпоряженію.

Селяни, почувши тако розпоряженія, хутко понирювали свій крам свитками та соломом, а зібравшимся покупцям об'являли, що все, що ними привезено, не продається, бо воно привезено або пологненим, яких сьогодні мають відпустити, або родичам у подарунок. А біля кожної підводи росте натовп чекаючи на продаж продуктів.

— Та хіба пологнені істимуть овес, що

ви привезли в лантухах?— чути голос натовпу.

— Чи може з пшениці, на якій ви сидите, кутин їм варитимуть?— додає, посміхаючись, тітка з коником.

А тим часом підводчики тихо запрягають коней і рушають з площі з на-проданими продуктами в ближчі вулиці, де їх наздоганяють «ходячі універсали», нішком нашіптуючи:

— Мінзю мило на масло та яйця...

— Я сірники та сіл на борешно...

— А я чоботи на пшеницю...

А за цими десатки інших пропозицій, від яких в селянській голіві, як у ка-лейдоскопі, замиготіло все, що йому було запропоновано.

Проходячи повз «мінальщиків», обурена постать, підбираючи прикрашуючі епі-тети, безсоромно, але правдиво чепе:

— Ач, які «комерсанти» познаходи-лись. Пограбували магазини, а тепер міняють. Чесній людині за гроші купи-ти нічого не можна, щоб вам те та со...

— І посмались вульгарні репліки, відбиваючи двадцятитрьохрічну «куль-туру».

Сонце не сердиться, воно посилає своє ласкаву ранкову усмішку всім. Бовкнув єдиний у місті дзвін Преображенської церкви.

Натовп посунув з Сімної площі.

Аврора.

Український голос. — 1941. — № 6. — С. 4 [111].

Міський банк

Як і при всякій відбудові, перш за все потрібні гроші. Виникло питання про мобілізацію коштів на біжучих рахунках. Для цього при міському фінансовому відділі енергійно було утворено банківський підвідділ.

Банківський підвідділ настільки розвинувся, що постало питання про утворення Міського банку.

25 вересня ц.р. було організовано Міський банк, у якому крім операцій по бюджету та біжучих рахунках було зосереджено всі платежі, як плата за квартири, світло, воду, податок за корів, коней, будівлі, ренту тощо.

Не дивлячись на таку кількість різ-

номанітних платежів у банкові візких черг немає, бо для цієї роботи мобілі-зований весь апарат.

При своїй організації, банк мав за мету не тільки обслуговувати бюджет та підприємства, його головна мета — притягнути до обігу приватні кошти. На сьогодні багато власників приватних підприємств переконують свої кошти на біжучих рахунках у банку. Банк поставив собі за мету досягнути, щоб біль-шість громадян міста мали Міський банк своїм скарбником.

Білявський — директор
Міського банку.

Український голос. — 1941. — № 25 (22 листопада). — С. 4 [111].

ОБОВ'ЯЗКОВА ПОСТАНОВА

Кіровоградської Міської Управи про
охорону зелених насаджень від 20
жовтня 1941 року.

З метою збереження зелених насаджень та збереження від руйнування огорожі населенням Міська Управа ухвалює:

1. Заборонити під страхом суворої відповідальності знищення всілякого роду та різного віку дерева, кущів та огорож на міських парках, як в центрі міста, так і на околицях, зокрема в Міському Саду, Озерній Балці, на пляжі, на вулицях та садибах як державних, так і приватних осіб.

2. Міському Садівництву дозволяється викопувати сухі дерева та кущі на всіх площах зелених насаджень та вулицях — лише з дозволу Відділу Будівництва Міської Управи та заміни викопаних сухих дерев новими насадженнями.

3. Управбудинками, командам різних установ, підприємствам та приватним особам замість знищених, або сухих дерев та кущів дозволяється робити насадження за вказівками Міського Садівництва.

Примітка: Різного роду і віку дерева та кущі можна купувати в конторі Міського Садівництва в Міському Саду.

4. За порушення цієї постанови винні в знищенні дерев, кущів та огорож (парканів) підлягають в перший раз штрафу до 100 крб., а в другий передаються до Німецького Командування.

5. Догляд за виконанням цієї постанови покладається на Міське Садівництво, його варту та Службу Охорони Порядку.

Міський Голова Медведков.



Міський сад



Сквер біля Грецького собору



Ковалівський парк

Український голос. — 1941. — № 16 — С. 4 [111].

ОБОВ'ЯЗКОВА ПОСТАНОВА

Все без винятку населення м. Кіровограда віком від 16 років повинні пройти перереєстрацію в Пашпортній відділі Служби Порядку (вул. К. Маркса № 40) за таким порядком:

23 жовтня	літери	А—В
24	»	Г—З
25	»	І—К
27	»	Л—О
28	»	П—Р
29	»	С—Т
30	»	У до останньої літери абетки.

Прибувши на реєстрацію треба мати при собі пашпорти або тимчасові свідоцтва, що видані Службою Порядку, а також домові книги.

Ті, що не мають пашпорта, повинні мати при собі дві фотокартки.

Особи, що не з'являться на перереєстрацію, будуть виселені з міста адміністративним порядком.

Голова Міської Управи Медзедкоз.
21 жовтня 1941 р.

ОБ'ЯВА ПОЛЬОВОЇ КОМАНДАНТУРИ

ч. 242

Хто повідомить польову командуру про такі злочини:

а) переховування зброї і амуніції,
б) переховування радянських командирів і червоноармійців,

в) переховування машин, частин (деталей) від машин і інструментів,

г) переховування радянських актів, планів та картотек.

д) переховування запасів всякого роду: харчових, фуражних, паливних, масла і жирів,

е) хто повідомить про акти саботажу, про плани повстання проти Німецьких озброєних сил і розпоряджень, майна або договорів — одержить нагороду до 10.000 крб.

Надвиська нагороди встановлюється в окремих випадках польовою командантурою.

У випадку участі декількох осіб нагорода буде між ними розподілена.

Командант генерал-майор
ТАРБУК.

Кіровоград, 17/X—1941 р.

Український голос. — 1941. — № 16. — С. 4 [111].

Обов'язкове розпорядження по Кіровоградській області

З метою попередження появи серед тварин таких заразливих хвороб, як носатизм на конях (сан), короста та сказ — вимагаю: по місту Кіровограду до 10 жовтня, а по всіх других районах після закінчення осіннього сіву, провести поголовний огляд і малеїнізацію всіх без винятку коней віком старше 6 місяців, що дасть можливість виявити хворих на носатизм і коросту коней.

Виконання цього покладається на органи місцевої влади та ветеринарний персонал — з правом адміністративних заходів.

Головний ветеринарний лікар
Кіровоградської області Петренко.

Український голос. — 1941. —
№ 12. — С. 4 [111].

ПЕКУЧА ПОТРЕБА

В наслідок «господарювання» житло-більшовиків по області є багато сиріт, калік, хворих на різні хвороби людей. Багато лікарень приведено в непридатність. Все це треба відновити і лікувати людей. Треба ліквідувати безпритульність і обслужити інвалідів. Багато Районних Управ не знають, як працювати в нових умовах, з чого по-чати, а Обласного відділу охорони здо-ров'я та соцзабезу немає.

Така ж справа і з народною освітою. Чимало районів вже розпочали навчання, а деякі ще й не думають. Ні-кому «підштовхувати», давати поради, керувати. Потрібно було б вже давно дати вказівки школам щодо програм з різних дисциплін і надіслати до райо-нів, але це не зроблено лише тому, що нема Обласного відділу освіти. Жидо-більшовики особливо багато на-пикодили на культурно-освітніх діяль-ках національного життя, і це повинні врахувати люди, що їх покликано за-хищати інтереси українського народу.

Навіть сам голова Обласної Управи — і той фактично не голова, а агроном ОБЛЗУ і в робочий час приймати від-відувачів, як голова, не може. Такі райони, як Компаніївський, Адамсь-

кий, Великовисківський, Титківський, Петрівський, Рівнянський, Витязівський і Устимівський не можуть існувати без економічної допомоги інших райо-нів, а питанням координації економіки районів та їх фінансуванню покищо нікому займатись. Голова Долинської Райуправи додумався, наприклад, до того, що збирався ввести податок по 200—300 карбованців з двору.

Працівники районів в усіх галузях без допомоги і керівництва області не зможуть подолати труднощів, що, при-родно, зустрічаються в їх роботі.

Отже, саме життя вимагає для ус-пішної боротьби із залишками та пе-режитками жидо-комуні створити Об-ласну Управу з такими відділами: Ос-вітній, Охорони Здоров'я та Соцзабезу, Земельний, Промисловий, Торговельний, Зв'язку, Благоустрою, Транспортно-Шляховий, Фінансовий, Охорони По-ричку, Юридично-Правовий і Обласний банк.

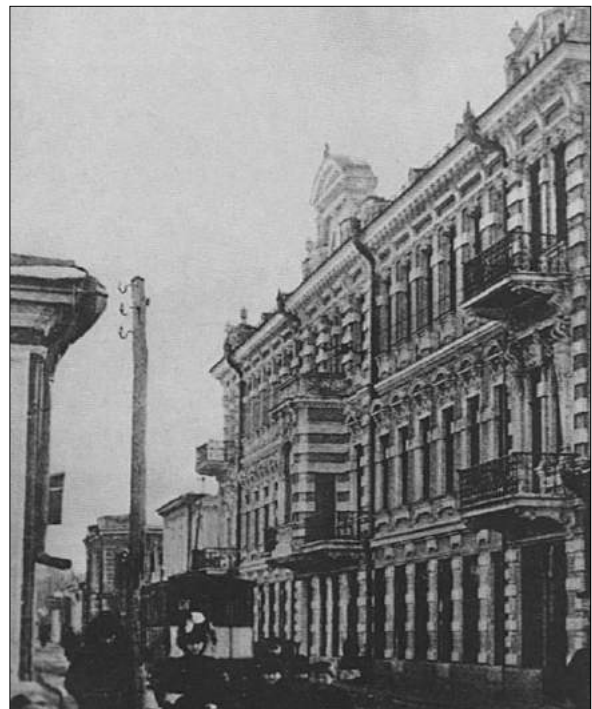
Треба сподіватись, що Обласна Упра-ва в погодженні з Німецькою Коман-дантурою налагодить економічне і куль-турно-національне життя області.

О. Іваненко.

Український голос. — 1941. — № 18. — С. 3 [111].



Український голос. — 1941. — № 4. — С. 4 [111].



Будівля на вул. Гоголя, 78, де в 1941-1944 роках знаходилося поштове та телеграфно-телефонне управління (фото початку XX ст.).

ЗВ'ЯЗОК В ОБЛАСТІ

Вже майже три місяці, як славетна Німецька Армія звільнила нашу область від жидо-більшовицької влади. Всі галузі народнього господарства відновлюються, разом з ними відновлюється і зв'язок по області, який було зруйновано більшовиками майже на 80%.

Для керування областю, районами зв'язок має особливо велике значення. Без добре налагодженого поштового, телеграфного і телефонного зв'язку керівництво областю та районами неможливе. Про це неодноразово Обласна Управа писала районам. Районні Управи, де керівництво очолюють свідомі українці, зрозуміли важливість зв'язку і зараз у цих районах зв'язок цілком налагоджений. Цілком укомплектовано кімпо-поштові станції в Новоукраїнському, Олександрівському, Кам'янському, Бобринецькому, Новомиргородському та Олександрійському районах. Ці райони завчасно взялися за відновлення зв'язку і налагодили зв'язок в районі та поміж районами. На привезений жаль є такі райони, де голови Управ поставились неспівомо до цієї справи, як, наприклад, в Півднібрівському районі та в інших. У цих районах і до цього часу не укомплектовано кімпо-поштові станції, не відремонтовано міський те-

лефонний і радіо зв'язок. Такі голови управ, замість допомоги, гальмують відновлення зв'язку по області.

В найближчий час буде пущено в роботу всі види зв'язку по області і тоді відсталі райони будуть стояти на переніжці в роботі нашої області. Треба, не гаючи часу, прикласти всі зусилля і відремонтувати та відновити роботу зв'язку. Витрати на відбудування зв'язку віднести за рахунок районних бюджетів. Крім того, необхідно, щоб кожна Районна Управа виділила Обласному Управлінню зв'язку певну суму коштів на ремонт та відновлення між-районних та міжобласних ліній зв'язку. Вся справа по відновленню зв'язку нашої області залежить від голів Районних Управ.

ДОБРОВОЛЬСЬКИЙ. —
Голова Обласної Ради Довір'я.

3 листопада розпочав працю Кіровоградський «Птахокомбінат». Вже провадиться прийом від районів, за плановим нарядом птиці та яєць для виготовлення харчопродуктів.

В 26 районах області вже розпочато навчання в школах. В останніх чотирьох районах — Аджамському, Кіровоградському, Новоградському та Новоградківському — провадиться до цього підготовчі роботи.

В Новогеорґіївському райцентрі організовано товариство «Прогрес». В цьому ж районі відновили роботу також театр та кінотеатр.

За підтримкою Златоніаської райуправи на кошти віруючих по району відремонтовано 5 церков.

У всіх 5 церквах уже розпочато Службу Богу.

Гуморески

Соціалізм — це корабель. Він приймає то правий, то лівий ухил, і чим ближче до мети, тим менше має харчів. До Сталіна приїхав друг вірмен верхи на ослі. Зайшов до кімнати. Сталін радо привітав його і запросив сідати.

Ні — каже вірмен, — я їду спочатку дам їсти ослові, а потім сяду.

— Покинь думати про осла, — каже Сталін. — У мене 193 мільйони ослів, та й то я їх не годую.

УВАГА! УВАГА!

Говорить Кіровоград-радіовузол.

Радіослухачі! З цього часу починає постійно працювати радіовузол в слідуючі години:

З 6 годин ранку до 8 годин ранку.

Денна передача: з 12 год. до 14 год.

Вечірня передача: з 17 год. до 23 год.

Згідно цього всі радіослухачі, які мають радіоточки повинні з'явитись для реєстрації в контору радіовузла, яка міститься по вул. Гоголя, 59 (будинок пошти), маючи при собі паспорт та документи на власність радіоточки.

Реєстрація провадиться з 1 вересня по 10 вересня 1941 року.

По всіх питаннях устаткування та налагодження роботи радіоточок та продуктів звертайтеся до контори радіовузла!

Директор радіовузла
Кучеров Іван.

В РАЙОНІ

Олександрівська служба зв'язку під час відступу більшовиків була зруйнована.

За розпорядженням Німецького Командування та Міської Управи зв'язок по району відновлено: встановлено 28 телефонів по району та 15 в районному центрі. Відновлено радіолінію, по місту працюють 220 радіоточок. Передплачено 600 примірників часопису «Український Голос». Культурне життя району поволі, але впевнено відроджується. Населення з великою увагою читає газети та слідкує за новим життям на Україні.

Стусь.

Український голос. — 1941. —

№ 20 С. 4 [111].

ДО ЗВ'ЯЗКІВЦІВ КІРОВОГРАДЩИНИ

Більшовики перед втечею багато наробили шкоди засобам зв'язку. Більшість з них (майже 80%) було зруйновано. Чесним та відданим своїй справі українцям-зв'язківцям довелося багато попрацювати, прикласти енергії, щоб відновити зруйнований зв'язок. Вже не раз відмічалася віддана праця зв'язківців таких районів, як Новоукраїнського, Новомиргородського, Олександрійського, Компаніївського, Бобринецького, Новогеоргіївського та інших, які в найкоротший термін повністю відновили зв'язок по своїх районах. Вони дружною роботою перемогли всі труднощі і поставили зв'язок на одне з перших місць в області. Зв'язківці цих районів, як свідомі українці, зрозуміли значення зв'язку в будівництві Української Державності, цим самим вони поклали фундамент для дальнішого культурного та національного розвитку нашої області.

Всі ми живемо в дуже відповідальний, історичний час, у час відродження нашої Батьківщини—України. Люди, які чесно і віддано працюють в такий відповідальний час на розвиток України, заслуговують у наших серцях глибокої подяки та пошани. Але поряд з передовими районами у нас є і відсталі, які не спроможнені налагодити зв'язок. До таких районів, що гальмують розвиток нашої області, належать: Піщанобридський, Єлисаветградківський, Аджамський, Знаменський, Новомиргородський, Опуфріївський та Устимівський. По цих районах або нічого не зроблено, або зроблено дуже мало у справі налагодження зв'язку. Робітники цих районів тягнуть нашу область назад, плямують себе і якщо працюватимуть так і надалі, то вони недостойні називатися синами Великої України.

Ми впевнені, що зв'язківці цих районів свої помилки зрозуміють і в найкоротший час виправлять, налагодять зв'язок у своїх районах та увійдуть у сім'ю зв'язківців-передовиків. Вони стануть поряд з зв'язківцями передових районів для спільної, дружної роботи.

На найближчий час перед зв'язківцями стоять такі завдання: 1. Гарно налагодити роботу пошти, щоб кожна газета, кожний лист своєчасно доходив до адресату, а для цього треба повністю вкомплектувати кінно-поштові станції і забезпечити їх всім необхідним (кіньми, возами, зброєю, фуражем).

2. Якщо по району ще валяються розкидані апарати, матеріали — негайно їх позбирати і схоронити. За допомогою місцевої влади вилучити всі розібрані та розкрадені апарати, матеріали зв'язку. Повністю відремонтувати телефонну, телеграфну та радіосапаратуру.

3. Повністю відремонтувати міські телефонні лінії, міжміські та внутрірайонні.

4. Поновити роботу радіовузлів.

Всі зв'язківці повинні прийняти активну участь у культурному та національному житті села, міста, бути членами «Просвіти», брати участь у драматичних, музикальних та хорових гуртках, дописувати до обласного та районних часописів.

Ми впевнені, що в недалекому майбутньому зв'язок у нашій області цілком буде відбудовано і гарно працюватиме.

Матеріальні та побутові умови зв'язківців буде значно покращено. Бажаємо успіху в дальнішій Вашій роботі.

Голова Обласної Ради Довір'я —
Добровольський.

Зав. Обласним відділом зв'язку —
Каймакан.

ОБОВ'ЯЗКОВА ПОСТАНОВА
Кіровоградської Міської Управи
від 27/X 1941 року.

«Про обов'язковий медогляд робітників харчопідприємств, водопостачальних споруд та підприємств по Сангігієнічному обслуговуванню населення».

Щоб запобігти поширення захворювань через робітників, що працюють на харчопідприємствах, водопостачальних спорудах і на підприємствах по Сангігієнічному обслуговуванню населення Міська Управа **ухваляє:**

1. Зобов'язати директорів та власників підприємств по заготівлі, виробництву, переробці, схову, розподілу, продажу й транспортуванню продуктів харчування та напоїв, а також директорів та власників підприємств і установ по Сангігієнічному обслуговуванню населення (перукарні, пральні, лазні, водогін, готелі, заїзди, двори, дитячі будинки та ін.) надсилати робітників перед вступом їх на роботу й щомісячно до міської Центральної Медамбулаторії (Київська, № 43), з якою скласти умову на переведення медоглядів та обстеження на бацилю- й глисто-носіння робітників за рахунок підприємства або установи.

2. Контроль за виконанням постанови покласти на санлікарів.

3. За порушення постанови на винних накласти штраф до 100 крб.

4. Оскарження постанови про штраф подається в 3-денний термін до Міськунрави (Відділ Управління).

Голова Міської Управи
МЕДВЕДКОВ.

ТЕЛЕГРАФНА КОМУНІКАЦІЯ
НА УКРАЇНІ.

Дозволено негайні пресові розмови

Як повідомляє Генеральний Комісар пошти на Україні, тепер на Україні існують такі поштово-телеграфні установи: Рівне, Київ, Бердичів, Вінниця, Кіровоград, Кривий Ріг, Дніпропетровськ, Миколаїв, Мелітополь і Симферополь. До найближчих місцевостей біля цих міст можна буде передавати телеграми телефонними лініями. Безпосередньо телеграфні зв'язки існують між Рівним і такими місцевостями: Берлін, Київ, Львів, Вінниця, Кіровоград і Дніпропетровськ. Можна провадити також телеграфні зв'язки між Рівним через такі міста: Бердичів — через Львів, Кривий Ріг — через Кіровоград, Мелітополь — через Дніпропетровськ і Симферополь — через Дніпропетровськ.

У громадській телекомунікаційній службі з Райхскомісаріатом України дозволяється у майбутньому також негайні пресові розмови. Час їх обмежений до 15 хвилин. Розмови можна вести лише з апаратів тих абонентів, яким пошта дозволила такого роду розмови. Крім цього, розмови повинні провадитись німецькою мовою.

Кіровоградські вісті. — 1942. — № 100
(23 грудня). — С. 3 [111].

Український голос. — 1941. — № 18 С. 4 [111].

Постанова
Кіровоградської Міської Управи від 29-X—41 року.

Щоб запобігти знищенню державного та господарського майна гризунами та амбарноскладськими шкідливками, а також розповсюдження епідемії, Міська Управа **ухваляє:**

1. Утворити в місті Бюро профілактичної дезинфекції, дезінсекції та дератизації при санітарній станції Відділу Охорони здоров'я Міської Управи.

2. Зобов'язати всі без винятку уста-

нови, підприємства і організації в місті провадити за умовами з Бюро систематичне очищення від гризунів і паразитів всіх своїх приміщень, де зберігаються продукти харчування: зерносклади, склади, цехи, сушки, млини, зерносушки, промислові підприємства, готелі, заїзди, двори, учбові та медичні заклади тощо.

Міський голова Медведков.

Український голос. — 1941. — № 19. — С. 4 [111].

Постанова Кіровоградської Міської Управи від 13. 2. 1942 р.

В додаток до своєї постанови від 29/X—1941 року, надрукованої в газеті «Український Голос», ч. 19 про запобігання знищення державного та господарчого майна гризунами та амбарно-склепними шкідниками, а також розповсюдження епідемії, — Міська Управа **УХВАЛЮЄ:**

1. Зобов'язати всі без винятку установи, підприємства, організації, домоуправління, власників та орендарів торговельних, склепових та промислових приміщень провадити систематичну очистку від гризунів та паразитів всіх своїх дворів та приміщень, де зберігаються продукти харчування.

2. Зобов'язати всіх керівників шкіл, театрів, гуртожитків провадити систематичну дезинфекцію в цих приміщеннях за вказівками міських санітарів.

3. Боротьбу з гризунами та паразитами, а також дезинфекцію провадити засобами Бюро профілактичної дезинфекції, дезинсенції та дератизації при відділі Охорони Здоров'я Міської Управи за попередньо складеними з ним умовами.

4. Зобов'язати всіх власників перукарень провадити стерилізацію пензликів (щіточок) для гоління.

5. Нагляд за виконанням цієї постанови покласти на міських санітарів та Командантуру Управління Служби Порядку.

6. До винних за невиконання цієї постанови застосовувати штраф до 200 крб.

**МІСЬКИЙ ГОЛОВА МЕДВЕДЬКОВ.
ДОЗВОЛЕНО МІСЬКИМ КОМІСАРОМ.**

Український голос. — 1942. — № 15 (21 лютого). — С. 4 [111].

ОБОВ'ЯЗКОВА ПОСТАНОВА

**Міської Управи м. Кіровограда від
12 листопада 1941 року.**

Про сплату заборгованості по квартплаті.

За деякими мешканцями міста лічаться велика заборгованість по квартплаті в будинках, які належать місту, а тому Міська Управа **ухвалює:**

1. Всім квартплатникам сплатити заборгованість по квартилаті до 1 грудня ц. р.

2. Після зазпаченого терміну Житловому підвідділові Міської Управи вислати несправних платників, в адміністративному порядку без надання житлової площі.

Міський Голова Медведков.

Український голос. — 1941. — № 22 (листопад). — С. 4 [111].

ДО УКРАЇНСЬКИХ РОБІТНИКІВ

У вашому часописі вже згадувалося про життя та працю німецького робітника. Було сказано, що німецький робітник працює для себе, для свого народу з власної волі і почуття обов'язку. До нього не вживають у Німеччині всяких методів «соцзмагання», «стахановських» та інших, щоб найбільше його експлуатувати. За свою працю німецький робітник одержує таку платню, що у всіх випадках забезпечує йому щасливе, добре життя. В час хвороби одержує робітник безплатну лікарську допомогу та частину свого заробітку. У випадку смерті робітника родина залишається цілком забезпеченою.

У вільний час німецький робітник має можливість поглибити свої фахові знання. В час відпустки може подорожувати по своїй країні для кращого її вивчення, роблячи незначні витрати. Ніхто не використовує його, ніхто не відбирає у нього ніяких прав щодо праці та його рідні.

Німеччина проводить війну не проти народів Радянського Союзу, а проти жидівсько-комуністичних визискувачів. Здається, що це всім добре відомо. Український нарід на доказ розуміння цього привітає Німецьку Армію як свою визволительницю спід більшовицького ярма. Німецьке військо знає добре, що собою людям несе комунізм. Воно має можливість бачити тут приклади нужди на свої очі. Слід переслідування робітників більшовицько-комуністичною владою, слід голоду, терору і смерті видно ще й сьогодні.

Адольф Гітлер в останній своїй промові коротко підкреслив, що всі ті одиниці, що симпатизують комунізму, мають змогу тепер побачити цей край

і, напевно, від симпатій до комунізму відмовляться.

Німецький нарід є приятелем українського робітника, німецький уряд готовий повернути йому все людське, добре життя, дати змогу відповідного заробітку. Безсоромна неволя праці раз і назавжди мусить бути знищена.

Ми не хочемо поневолення у виконанні праці, а бажаємо бачити українських робітників, які добровільно і сумлінно працюватимуть для своєї батьківщини.

Німецький провід ченє також, що кожний український робітник цей обов'язок зрозуміє і всі свої сили віддасть на побудову нового ладу; маючи добрий заробіток, кожний буде чесним робітником.

Між вами є такі, що недавно симпатизували комунізму, а тепер бачать і розуміють його знищення навіки. Інші думають, що врячують комунізм через саботаж у своїй праці. Ті українці, що думають вести саботаж нищенням продуктів споживання чи всякого знаряддя, є зрадники України і свого народу. Кожний українець, що робить це, відбирає у своїх людей можливість спокійної праці та готує знову для свого народу більшовицький голод і нужду.

Українські свідомі робітники! Не дозволяйте цього робити агентам вашого смертельного ворога Сталіна. Той, хто нищить хліб чи всяке інше добро, є шкідником свого народу і ворогом Німецької Армії. За це кожний буде покараний.

Українські робітники! Знищуйте всіх саботажників, що стоять у ваших рядах, і в наслідок цієї боротьби ваша Країна буде країною вільною, щасливою праці.

НАЛАГОДИТИ ТОРГІВЛЮ В ОБЛАСТІ

Область споживча спілка об'єднує 30 райспоживспілок, які обслуговують торгівлею область. Кожна райспоживспілка в свою чергу об'єднує сільські СТ.

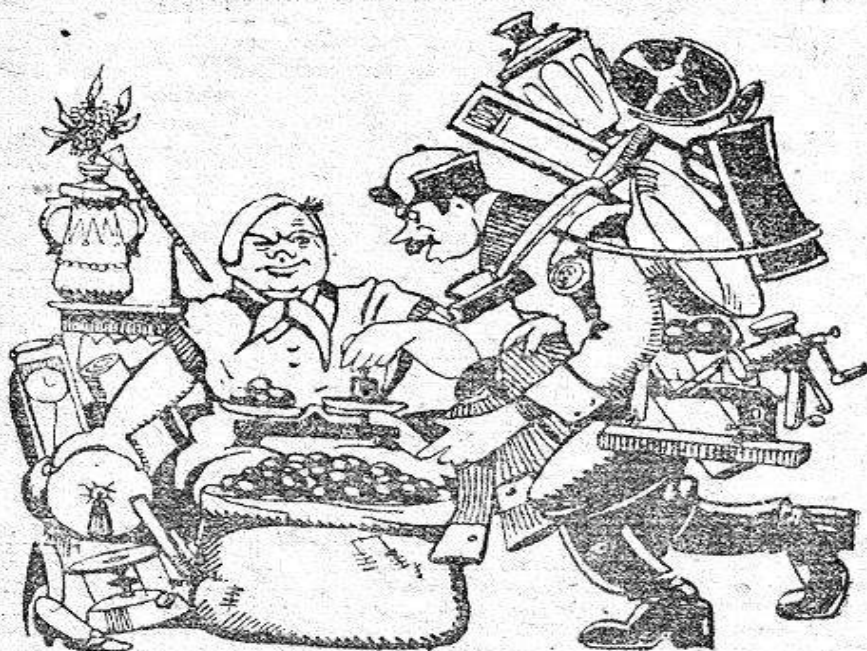
Багато райспоживспілок, як Олександрійська, Кам'янська, Знам'янська, Новоукраїнська та інші добре налагодили в себе роботу і організовано вже провадять торгівлю в районах. Але є й такі райспоживспілки, як Петрівська, Долинська, Піннаборська та інші, що не задовольняють вимог населення. Їх керівники не турбуються про торгівлю, не знають, що робитися в споживчих товариствах сіл. Та навіть і в самому Кіровограді торгівля ще не налагоджена як слід. 22 відкриті магазини продають мізерну кількість товарів і не задовольняють вимог населення. Невистачає навіть тих товарів, що може виробити місцева промисловість. Наприклад, шкіряної сировини вистачає, але погано переробляється на товари лише тому, що невістачає деяких хімічних речовин, як хроміну та інструменту.

Для забезпечення населення організовано ловлю риби, але приладів для цього невістачає. Взагалі обласний відділ промисловості мало ще попрацював над цим питанням.

Невістачає і солі, хоч на базі є 500 тонн. Невистачає також овочів та інших продуктів.

І, нарешті, найбільша потреба в населенні міста і області — це на товари одягу та взуття. Обласний споживспілка треба взяти дозвіл від Німецького Командування, поїхати в західні області і організувати там закупівлю товарів. Багато розмов на цю тему ведеться, але ще нічого не зроблено.

Забезпечити населення області необхідним краном, прийняти обмін товарів на хліб на базарах — це невідкладне завдання наших обласних торговельних керівників. П. Дунай.



...3 гришми не підходить!.. Тільки мі п'яст!..

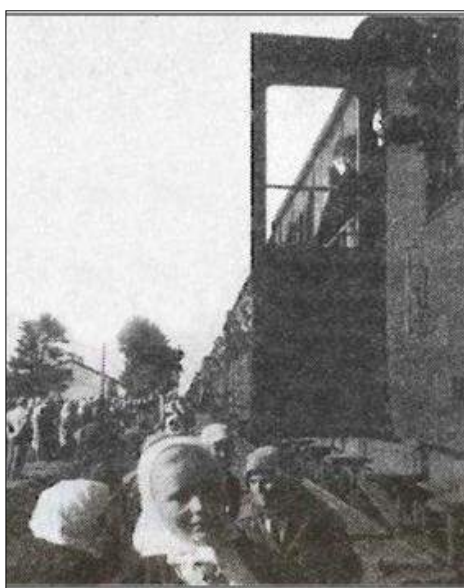
Український голос. —
1941. — № 22. — С. 4
[111].



На ринку в українському
місті, 1942 [59].



На ринку в українському місті, 1942 [59].



Підлітки торгують на станції, 1943
(з кн.: Брюннер М. На танке через ад. Немецький танкист на Восточном фронте (ліворуч) [6] та з архіву «Рейберт.інфо» [101]).

ВИМОГИ ЖИТТЯ

Стаття, вміщена в часописі ч. 18 від 29 жовтня, є дуже актуальна в сучасний момент. Я цілком поділяю погляд автора цієї статті і вважаю за необхідне в погодженні з Німецькою Командантурою організувати Обласну Управу зі всіма переліченими п. Іваненком відділами для повного оперативного керівництва всіма галузями народного господарства районних управ. Без вказівок, однакових для всіх районів, працювати дуже важко. Кожен район діє по-своєму, немає тісного зв'язку одного району з іншим та з областю, не кажучи вже про живе керівництво. Якщо райуправи мають деякі вказівки в частині сільського господарства, то в решті галузей від-

чується некуча потреба в таких єдиних вказівках та керівництві.

Цілком певний, що інші голови районних управ Кіровоградської області теж поділяють думку п. Іваненка, і тому для швидкого налагодження економічного та культурно-національного життя області необхідно в найближчому часі, враховуючи те, що наша область знаходиться в глибокому тилу, приступити до створення постійної Обласної Управи. Без цього ми не зможемо подолати тих труднощів, які залишилися нам у спадщину від жида-більшовицького керівництва.

Голова Златопільської районної Управи М. Крижанівський.

Український голос. — 1941. — № 24. — С. 5 [111].

Руйнування медпунктів на селі

В нашій області рідко де траплялося село, яке б не мало медичного пункту та медпрацівників. Зараз ці лікувальні установи працюють на власних прибутках і дотації не одержують.

Сільські амбулаторії в деяких селах мають такі малі прибутки, що не в силах оплачувати ставку навіть молодшому медичному персоналу — 250 крб. щомісяця. Господарства, замість того, щоб створити опіку над амбулаторіями, цураються їх, і медпрацівники не мають з чого існувати. Мало того, є такі села, в яких свідомо руйнуються ці установи керівниками господарств та сільських управ. Наприклад, в с. Бериславці, Бобринецького району, трапився ганебний вчинок, який заслуговує громадського осуду. Сільська амбулаторія містилась у будинку, власник якого продав його кілька років тому господарству. Зараз колишній хазяїн заявив свою претензію на цю будівлю і домогся того, що капітально відремонтований будинок було йому повернено, а дороге цінне устаткування амбулаторії вики-

нути в сарай. Подібна ж історія трапилась у селі Дубравці.

Необхідно, щоб обласна земельна Управа звернула на це увагу і видала розпорядження, щоб громадські і земельні двори взяли на своє утримання сільські амбулаторії та заборонили руйнувати ці установи. П.



Хай ЗАГОРИТЬ ціла Україна вогнем революційної боротьби проти Москви. На згарищах московської тюрми народів постане вільна Україна, а з нею визволяться всі поневолені Москвою народи й заживуть вільним життям на своїй землі.

Хай кожне українське місто й село, кожна хата й кожна стріха стане незабutoю твердинею боротьби, а кожне серце й кожна грудь незгасимим вогнем героїзму.

НАША СИЛА В НАС САМИХ.

(«В. в.», ч. 16).

Український голос. — № 26 (26 листопада). — С. 3 [111].

ПОДАТОК НА ПОТРЕБИ ЖИТЛОВОГО ТА КУЛЬТУРНО-ПОБУТОВОГО БУДІВНИЦТВА

З 1 листопада 1941 року ввести збір з робітників та службовців, як міста так і сіл Кіровоградського району, на потреби житлового та культурно-побутового будівництва.

1. Платниками цього збору з'являються:

Від 201 до 300 крб.	— 2 крб.	плюс 2%	з суми, що перебільшує 200 крб.
» 301 » 500 »	— 4 »	плюс 2,5%	» » 300 »
» 501 » 700 »	— 9 »	плюс 3,0%	» » 500 »
» 701 » 1000 »	— 15 »	плюс 3,5%	» » 700 »
» 1001 та більше »	— 25 »	плюс 4,0%	» » 1000 »

Примітка: Зарплата до 200 крб. на місяць звільняється від оподаткування культурно-побутового будівництва.

3. Відповідальними особами за правильність вирахування цього збору та своєчасність стягнення його є керівники та бухгалтери установ і підприємств.

4. На осіб, які невірно вираховують

ються всі робітники та службовці, які працюють на підприємствах, в установах та в організаціях міста Кіровограда та селам Кіровоградського району.

2. Розмір збору на культурні потреби визначається так:

або несвоєчасно переказують збір до каси Міського Банку	буде накладатися штраф у розмірі до 100 крб.
---	--

5. Збір на культурні потреби утримується при остаточному розрахунку за кожний місяць.

6. При вирахуванні податку 50 коп. відкидаються, а сума більше 50 коп. округлюється до 1 карбованця.

Міський Голова МЕДВЕДКОВ.

Український голос. — 1941. — № 26. — (26 листопада). — С. 4 [111].

ОГЛОШЕННЯ

У відміну до мого оголошення від 23 червня 1942 року (у газеті від 27 червня об'явлено) я постановляю слідуюче:

Замість до цього часу встановлених базарних днів — середи та неділі, — у які можна було торгувати городиною та козиною молоком з міських приватних господарств та власних господарств селян, що живуть поза межами міста, — призначаються слідуючі базарні дні, які, однак, коли треба, можуть бути скасовані:

Від понеділка до суботи щодня до 10 годин ранку.

У неділю — до 14 годин ранку.

Крім городини та козиного молока, можна ще торгувати овочами, фруктами та картоплею.

Підвіз городини, овочів та картоплі до базару нічними, безумовно, забороняється. Разом з цим слід городину, овочі та картоплю, які в місті у промислових городництвах або садівництвах здобути, а також молоко від міських корів усе без винятку здавати до відповідних постачальних пунктів.

Базарні площі слід негайно після базарного часу очищати.

Хто виносить для продажу на базар будьякий інший в'яз, ніж тут зазначено, буде покараний, і мусить рахуватися з тим, що його в'яз буде відібраний.

Встановлених Райхскомісаром для України ціни на городину, овочі та картоплю, що неодноразово оголошувалися в газеті, слід неодмінно дотримуватися. Хто вимагає або оплачує вищі ціни, той каратиметься.

МІСЬКИЙ КОМІСАР.

Кіровоград, 25 липня 1942 року.

ПОСТАНОВА

Кіровоградської Міської Управи
від 22/VII—1942 року.

Про медогляд та санобробку цивільного населення, що прибуває до міста на постійний або тимчасовий осідок.

Щоб запобігти заносу до міста паразитарних хвороб, Міська Управа ухвалює:

1. Всі прибуваючі до міста в індивідуальному порядку на постійний або тимчасовий осідок повинні проходити безкоштовно при Санітарно-Епідемічній Станції (Пушкіна, 40) в часи роботи установи медично-санітарний огляд і в разі потреби санітарну обробку.

2. Заборонити мешканцям міста приймати прибулих на ночівлю без дозволу Міської Служби Порядку та довідки Санітаційної про медогляд або санобробку.

3. За невиконання п.п. 1 та 2 постанови статувати штрафи до 200 крб.

4. Нагляд за виконанням постанови покласти на Міську Службу Порядку та керуючих будівлями.

Міський Голова МЕДВЕДКОВ.

Затверджено МІСЬКИМ КОМІСАРОМ.

ОБ'ЯВА

Міська Управа оголошує, що відкривається прийом заяв в організуєме ремісничче училище. Курс навчання 3 роки.

Спеціальності: зварна, ковальська, токарна, слюсарна, теслярна, електро-механічна.

Приймаються особи чоловічої статі від 13 до 16 років включно, з освітою не нижче 6 класів.

Заяви подаються батьками з документами про вік та освіту учня. В заявах зазначити місце роботи батьків та постачального.

Міський Голова МЕДВЕДКОВ.

Дозволено МІСЬКИМ КОМІСАРОМ.

Українські вісті. — 1942. — № 58 (25 липня). — С. 4 [111].

ЗАБЕЗПЕЧИТИ МІСТО ПАЛИВОМ

Наближення зими встало Відділу Постачання Міської Управи знепачка. Більша половина населення міста залишилася без палива. Винні в цьому, в першу чергу самі керівники Відділу Постачання, які не спромоглися заздалегідь приготувати паливо, хоч і були можливості.

Багато палива жило-білшобіцьких тгикачів було розграбовано, а частинка хоч і везена на базу, то була розбаварена. У деяких людей були зейні запаси палива і їх взято на облік, а коли кинулись ввозити, то це стало шкодого кілограма. Ні Відділ Постачання, ні Служба Порядку не розшукати де заклади ці «запаси».

У Міську Управу щоденно надіють

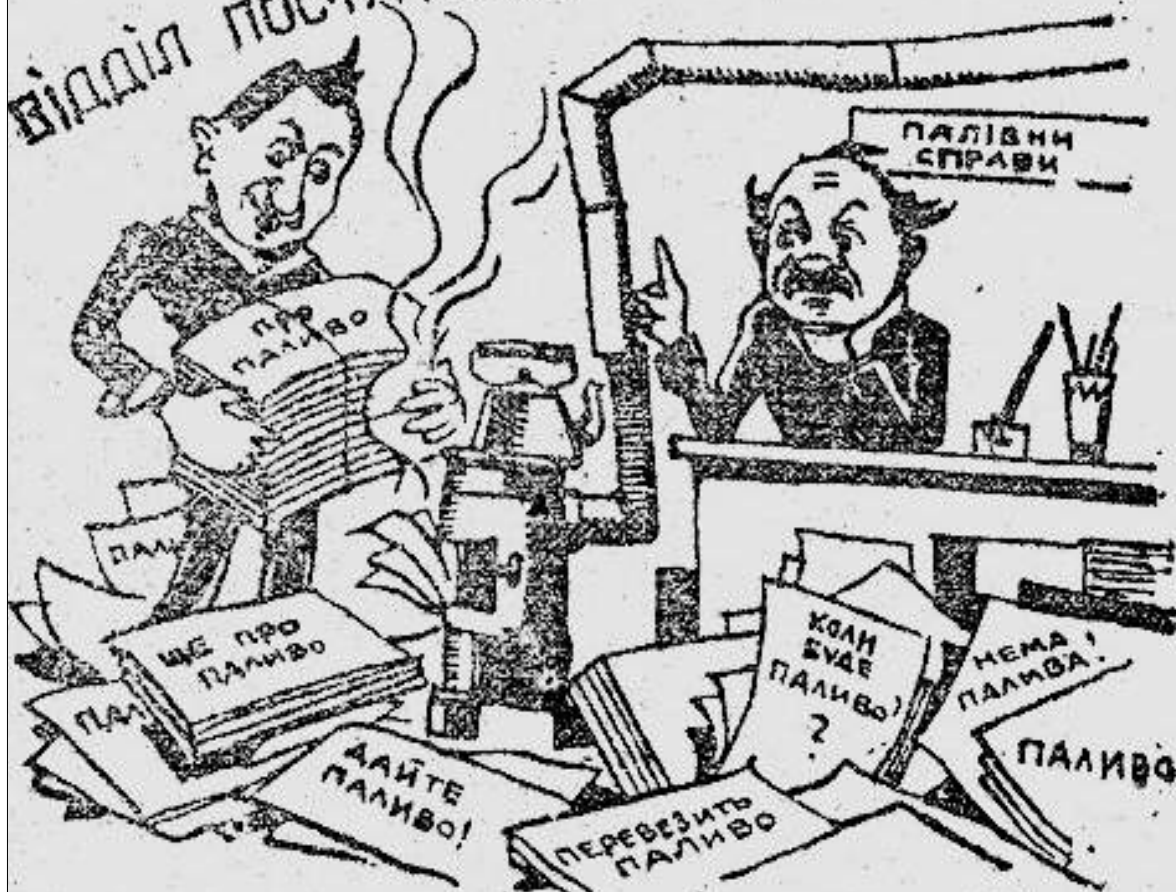
десятки заяв. Люди спархатися, що немає чим топити, що в окремих осіб великі запаси і т. ін. Є при Міській Управі і агенти по паливу, тільки по лінії їхньої роботи. Взагалі тут заведена така система, що паливо може одержати лише той, хто в когось розшукає живих і тоді по заяві одержує.

Зараз Відділ Постачання одержав парці на 20.000 складометрів лісу, ¹⁸³⁹но його перевезення ще не приступив, бо немає транспорту.

Отже стан з забезпеченням паливом населення та підприємств дуже загрозливий. Сподіваємось, що ці факти знайдуть відгук і в Обласній Раді Довіря.

П. Дунай.

ВІДДІЛ ПОСТАЧАВАННЯ



Назва пан кожух дам, та й слово його тепле (народне прислів'я).

Звернення Райхскомісара України д-ра Коха до українського населення

Фюрер Адольф Гітлер призначив мене Райхскомісаром для України. З його доручення я управляю Вашою областю.

Німедькі воєни виборили Вам свободу і знищили більшовизм.

Советська сила згинула і не може ніколи вернутися.

Тепер настає новий час для Вашого краю. За це тисячі німецьких воєнів вилили свою кров і життя.

Противник був сильний, але в закінченій боротьбі його єдиною. Однак війна ще не скінчена: вона йде далі проти Англії. Англія є також Вашим ворогом, як і вона ворогом усіх європейських народів.

Цю війну закінчила Європа Англія!

Вона є союзницею більшовизму! Англія мусить бути побита, тому що мир і добробут можуть завітати лише тоді, коли буде здобута перемога над Англією.

Вашу подяку Німеччині й Ваш причинник у боротьбі проти Англії складить своєю працею. Перш за все найбільше значення має праця на землі.

Хто обробляє ріллю й працює, той самий бореться за новий час добробуту й миру, який настане для Вас після перемоги.

Тепер ще тяжкий час. Населення цього краю перетерпіло в минулому дуже багато горя. Я перекозаний, що Ви й на цей раз витримаєте іспит цього важкого часу.

Працею й чином Ви вилазите свою подяку за звільнення німецькими воєнками.

Пильністю й невтомною працею Ви допоможете зробити Європу сильною та причинитесь до Вашого власного добробуту. Так допоможете побити Англію.

Не балачки й розговори можуть тепер допомогти, але тільки готовність кожного зокрема віддати до розпоряджності всі свої сили. Для неробів і пияткарів нема тепер місця. Всі сили краю належать боротьбі проти ворогів людства, добробуту й щастя!

Оцінюватиму кожного лише по цьому, в якій мірі він діловито допомагає вибудові цього краю. Кожен з Вас матиме змогу жити в своїй вірі й поглядах і бути щасливим.

Лише пильністю й працею, найвищою продукцією й чином, найкращою управою рілля, зразковою годівлею поголів'я вашої худоби докажете свою волю до будови нового щасливого часу.

Важливою Вас всіх підпорядковуватися в кожному випадку моїм розпорядженням, а також розпорядженням німецьких Генерал-комісарів і Гебітс-комісарів. Хто протиставитиметься волі німецького проводу, хто ставитиме опір вибудові країни, того нестигне неможлива суворість закону. Каратимемо кожного лідаря й порушника спокою.

Хто ж виконує свій обов'язок, той буде причасником благодаті й добробуту нового правління.

Хай ніхто не відстає, кожний хай дасть все, що може зі свої постійної готовності допомогти й свої сили праці. Тоді ми спільно переможемо важкий час.

ЕРІХ КОХ
Райхскомісар для України.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСТА ГОРОДАМИ

З метою забезпечення населення городними ділянками Міська Управа відвела для цього 800 га землі. Геодезичний сектор Будівельного відділу нещодавно приступив до прийому заяв на одержання городних ділянок. Лише за невеликий час до геодезичного сектору вже надійшло біля 1500 заяв на одержання городних ділянок.

Сектор має можливість задовольнити до 8 тисяч вимог.

Одноразово з прийомом заяв сектор

розпочав підготовчі роботи до весняної кампанії. Зараз укомплектовується група фахівців геодезичної справи. Для обробки приміських городів при Міській Управі заплановано організувати допоміжне господарство, яке складатиметься з тягла, сільськогосподарського інвентаря тощо.

Таким чином, робітник зможе одержати ділянку городу та обробити її відповідним тяглом.

Мамюта.

Українські вісті. — 1942. — № 11 (7 лютого). — С. 4 [111].

Про міські шляхи

У свій час Міським Комісаром було вкрито наказ про те, щоб шляхи в місті (вулиці, тротуари) держати в належному порядку і чистоті. Що ж ми бачимо в нашому місті? З першим великим снігопадом, вулиці та тротуари завалило снігом тає, що ні пройти, ні проїхати. Здавалося б, що домоуправління, домовласники підприємства та установ через своїх дворників або власними силами негайно візьмуться за очистку вулиць, тротуарів від снігу.

Але, на превеликий жаль, не всі домоуправління, домовласники як слід взялися за цю роботу. В багатьох випадках ця робота виконується повільно і неадекватно. По деяких вулицях багато снігу, немає водосточних каналів тощо.

Якби сонце пригріло (а це може трапитися), було б повно воли і вони не мала б можливості стікати до річки. І от була б нам передчасна повідь.

Треба взятися за очистку вулиць, тротуарів від снігу, поробити водосточні канали, зокрема на вулицях, що йдуть до річки. Відповідальність за цю роботу несуть домоуправління, домовласники. Треба негайно очистити вулиці, тротуари від снігу.

Нравченко.

Місцева хроніка

На 4/II Міською Управою зібрано теплого одягу для пімецької армії в такій кількості: кожухів 501, фуфайок 434, теплих штанів 134, валішок 366, рукавиць 232, шапок 23 та інший зимовий одяг. Також зібрано 483 пари лав.

..

Промисловий Відділ Міської Управи одержав замовлення на виготовлення 10.000 пар солом'яних галош, з яких вже виготовлено 4.000 пар.

..

В зв'язку з тим, що в цьому році великий снігопад і змети, при Міській Управі організовано комісію по очистці шляхів від снігу на чолі з п. Радіоновим, Односумом та п. Мевром. Зараз щоденно проводиться очистка шляхів в напрямках: Кіровоград — Лозоватка, Кіровоград — Покровське і Кіровоград — Аджамка. Крім цього в неділю, 1 лютого робітники та службовці міських установ влаштували суботник і прийняли активну участь в цій справі, очистивши від снігу частину шляхів в Кіровоградському районі.

Українські вісті. — 1942. — № 11 (7 лютого). — С. 4 [111].

Обов'язкова постанова Кіровоградської Міської Управи від 2-II-42 р.

З метою рішучої боротьби з коростою на тваринах, Кіровоградська Міська Управа ухвалює:

1. Всіх хворих та підозрілих на коросту тварин звільняти від роботи до повного вилікування їх, згідно довідки ветлікаря.

2. Заборонити продаж хворих на коросту, ізлу хворими, водіння їх по вулицях, а також ставити поруч, або близько зі здоровими.

3. Хворих та підозрілих тварин лікувати в Міській лікарні, або вдома в ізолюваному стані, під керівництвом ветперсоналу.

Крім цього, всі тварини, приміщення і речі, які мали стикання з хворими, підлягають обов'язковій ветсанобробці, не менш 2 разів, з перервою 5 діб.

4. Ветліпами всіх господарств міста повинні взятись на облік у ветлікаря п. Повстяного та давати йому звіти про захворювання тварин і працювати під його керівництвом.

5. Ветлікарю п. Повстяному до 17/II-42 р. обстежити умови утримання тварин всіх господарств міста.

Ця постанова набирає чинності з дня її оголошення.

За невиконання цієї постанови на винних власників тварин буде покладено стягнення до 200 крб. включно та вилучення тварин на користь державі.

Нагляд за виконанням цієї постанови покладається на Українську Службу Порядку та міського ветлікаря п. Повстяного. Міський голова МЕДВЕДЬОВ
Дозволено — Міський Комісар.

Українські вісті. — 1942. — № 11 (7 лютого). — С. 4 [111].

ЗАКЛИК ДО ПРАЦІ

Великої руйнізації зазнало народне господарство під час втечі більшовиків, а особливо промисловість міста, від якої в більшості залишились руїни.

Такий стан вимагає від кожного робітника, службовця, а особливо від інтелігенції, сумлінної праці в поновленні зруйнованого — господарства та в поліпшенні якості роботи, зокрема в галузі точної механіки, спеціалісти якої в часи більшовиків, через низьку оплату їх праці, примушені були залишити роботу по фаху та шукати інших робіт. Більшовики звертали увагу на «обільшевську випуску» продукції, на «стахановські методи» роботи, та ігнорували якість роботи.

З цією метою в місті Кіровограді, за дозволом Міського Комісара, створено «Просте товариство», статут якого передбачає організацію «Проектно-монтажної технічної контори» з такими відділами:

1. Проектний
2. Енергетичний
3. Точної механіки

4. Сантехніки та вентиляції

5. Актотранспортний

6. Ремонтування сільськогосподарських машин.

Робота буде виконуватися відповідними майстернями.

Товариство відриває крамницю для постачання організацій та приватних осіб технічними приладдями, а також купуватиме цятридатне технічне встаткування для реставрації, якто: мотори, різні інструменти, друкарські та лічильні машини, швальські машини, різний сільськогосподарський інвентар тощо.

Товариство закликає всіх фахівців означених вище спеціальностей, прийняти активну участь у відновленні зруйнованого господарства, стати до сумлінної праці за фахом. З цією метою запрошуємо всіх фахівців (згаданих спеціальностей) з'явитися в приміщення контори товариства, що міститься по Інгульській вулиці, ч. 26 (бувши автомоторна школа).

Яновлев.

Українські вісті. — 1942. — № 13 (4 лютого). — С. 3 [111].

СТАН БДЖІЛЬНИЦТВА РАЙОНУ

В наслідок військових подій, що пройшли по області, бджільництво Кіровоградського району зазнало деякої руйнації. Із кількості 2 тисяч вуликів, що було раніше, залишилося 1413. В це число не входять вулики колгоспників, яких налічується в районі до 300 штук.

Найбільше потерпіли бджоло-ферми громадських господарств бувшого «Путровського» (Черняхівка), де з кількості 42 бджоло-сімей залишилося 4, та бувшого «12-річчя жовтня» (Мамай-ка), де загинула вся пасіка.

Проте, в районі є ряд господарств, які повністю зберегли свої бджоли. Наприклад, громадське господарство бувшого Куйбишева (Поповка) із кількості 78 вуликів зберегло всі. Бджоли доглядає один з досвідчених бджоловодів району п. Корнієнко. Так само громадське господарство «Хлібороб», Федорівської сільуправи, повністю збе-

реглю 85 вуликів, які доглядає пасічник Демидов.

Характерно, що ці вулики, які гарно отепливі п. Демидов, зимують тепер надворі. Стан бджіл гарний.

З метою планоминого розвитку бджільництва та збільшення його продукції, в Кіровограді утворено Обласну Контору Бджільництва, яка обслуговує район, робить обмін продукції, видає їм вошину тощо.

Так, недавно на Кіровоградський район для підгодівлі бджіл видано 600 кілограмів цукру.

В цьому році заплановано збільшити кількість бджоло-сімей на 10%. На жаль, багато господарств ще й досі не готуються до цієї справи. До весни треба обов'язково підготувати вулики, запланувати посів культур, з яких бджоли братимуть продукцію, закріпити відповідні кадри бджоловодів, що доглядатимуть за пасіками.

Манюта.

ПРОМИСЛОВІСТЬ ОБЛАСТІ

Військовий теперішній час не дозволяє проводити далеке транспортування товарів в інших областей. Тому місцева промисловість в сучасних умовах повинна бути найважливішою базою постачання товарів для населення.

При втечі більшовиків промислові підприємства області майже на 40% були зруйновані. Але, приклавши багато зусиль та дякуючи допомозі Німецьких Військ, на сьогодні вже відновлено та пущено в роботу десятки підприємств, що випускають найрізноманітніші товари. В області працює 4 спиртзаводи, одна гуральня, одна броварня, 38 млинів, 20 хлібопекарень та заводів, 4 шпиряні заводи тощо. Нещодавно розпочав роботу Маловисківський цукрозавод. Закінчуються ремонти Олександрівського, Камітанівського та Кам'янського цукрозаводів.

Звичайно, це лише перші кроки досягнення. В новому — 1942 році ми повинні в багато разів більше розши-

рити промисловість, ніж маємо на сьогодні.

В цьому році також треба ліквідувати всі ті недоліки, що раніше гальмували нормальну роботу. Так, наприклад, було з Маловисківським цукрозаводом, який більше місяця стояв без роботи лише через відсутність пілвозки буряків. Все це треба врахувати і вжити відповідних заходів, щоб припуску нових цукроварень не допустити минулорічних недоліків.

Слід відмітити, що в нас мало зацікавлені в розширенні підприємств по виготовленню таких виробів, як обозні колеса, міська зброя, відра, зонати, плуги вози та інше, бо попит на ці товари, особливо в селах, надзвичайно великий.

Звичайно, треба до роботи взятися організовано і по-діловому розвивати промисловість області.

П. Дунай.

Обов'язкова постанова

Кіровоградської Міської Управи від 11. 2. 1942 р.

3 метою боротьби з можливою весінньою повіддю в місті, попередження та зменшення розмірів лиха, Міська Управа **УХВАЛЯЄ:**

1. Організувати з членів Міської Управи комісію по боротьбі з повіддю в складі Голови п. Зякіна та членів: виконуючого обов'язки інженера-інспектора п. Грабіненка, нач. пожежної охорони п. Варгачова, завідувача відділом Здравоохорони п. Колохова, Команданта Служби Порядку п. Роше та завідувача Житловим підвідділом п. Сліпченка.

2. Організувати висаджувальну роботу для знищення заторів льоду.

3. Для виконання всіх можливих міроприємств місто розбити на 11 загрозливих районів, в кожний з яких призначаються на безперервне чергування члени комісії та робітники будівельного відділу.

4. Будівельному відділу для роботи підготувати необхідний інвентар.

5. Для надання допомоги населенню, що може потерпіти від повіді, в розпорядження комісії по боротьбі з повіддю надаються транспортні засоби пожежної команди, валки Транспортного відділу, а також транспорт міського населення.

6. Пожежній команді та Транспортному відділу пропонується виїжджати для евакуації мешканців по всіх безпосередньо напрямках, за винятком.

7. Для розміщення мешканців, житло яких може бути затоплено водою, Житловому підвідділу відвести приміщення, де потерпілі можуть знаходитись на весь час повіді.

8. Зобов'язати всі домоуправління, домовласників, установи та підприємст-

ва очистити від снігу та грязі річища протоків, що проходять уздовж їх земельних ділянок, або через них, і тримати в повному порядку, сприяючи проходженню по них води від танення снігу.

9. Всім установам та підприємствам, що мають склепи в районі затоплюємої зони, що можуть бути затоплені при розлитті річки Інгула, пропонується вжити заздалегідь всіх заходів до попередження проходження води в приміщення — склепи, а в разі, коли таких заходів не можна вжити, вивезти крім зі склепів в друге приміщення.

10. Всі домоволодіння прирічкової смуги зобов'язані заздалегідь заготовити матеріалами для замурування дверних та віконних дірок в приміщеннях.

11. Всі човни, що є в місті, Будівельний відділ та громадяни зобов'язані поклагодити не пізніше 16 лютого і мати їх у себе наготові, на випадок необхідності надання допомоги населенню.

12. Всі громадяни та установи, що мають у себе телефони, зобов'язані надавати такі в користування для переговорів, зв'язаних зі справою боротьби з повіддю.

13. Управліннями для розміщення мешканців, будинки яких можуть бути залиті водою, повинні надавати потерпілим всіляку допомогу, допускаючи їх в приміщення протягом цілої доби.

14. Вживаючи всіх заходів для боротьби з можливими стихійними бідами під час повіді, Міська Управа закликає всіх громадян сприяти їй в її складній роботі.

МІСЬКИЙ ГОЛОВА МЕДВЕДКОВ.

ДОЗВОЛЕНО МІСЬКИМ КОМІСАРОМ.

Українські вісті. — 1942. — № 13 (лютий). — С. 4 [111].

Для одержання хлібних та продуктових карток
НОВОГО ЗРАЗКУ НА БЕРЕЗЕНЬ МІСЯЦЬ

необхідно всім установам та підприємствам негайно подати відомості до Відділу Постачання Міської Управи по такій формі.

Відомість
на працюючих заводі
по стану на 28 лютого 1942 року.

Категорія працюючих	Кількість працюючих	Утриманці	
		Дорослі	Діти до 14 р.
Службовці	?	?	?
Робітники	?	?	?
ІТР			
МОП			

Примітка: У відомість німців не включати.

На утриманні можуть бути: дружина, якщо вона піде на працю, діти до 14 років, батько 60 років, мати 50 років, якщо вони не на утриманні Соцзабезу. Батько та мати, коли вони інваліди, можуть бути на утриманні і молодше зазначених років. Брат, сестра та інші, коли вони єрота не-повнолітні, або ж непрацездатні (інваліди).

На утриманні може бути також хата робітниця.

МІСЬКА УПРАВА.
ДОЗВОЛЕНО МІСЬКИМ КОМІСАРОМ.

Українські вісті. — 1942. — № 17 (28 лютого). — С. 4 [111].

Обов'язкова постанова
Кіровоградської Міської Управи від 12 лютого 1942 року
ПРО ОЧИСТКУ ДВОРІВ, ВУЛИЦЬ, ТРОТУАРІВ
МІСТА ТА ПРО ВИВОЗКУ НЕЧИСТОТ

Для приведення міста в належний санітарний стан та щоб запобігти розповсюдження хвороб, в наслідок антисанітарії, Кіровоградська Міська Управа **УХВАЛЯЄ**:

1. Зобов'язати всіх без винятку нерівників домоуправлінь, домовласників та орендарів будинків:

а) Проводити щоденну систематичну очистку прилеглих до садіб тротуарів, половину вулиці, включаючи і трамвайну колію, якщо така є, а також своїх дворових ділянок.

б) Очистку проводити за таким розрахунком, щоб до 6 годин 30 хв. ранку тротуари та вулиці були заметені й зібране сміття прибрано було в смітні ящики.

в) Своєчасно очищати вигрібні ями від рідких нечистот і сміттеві ящики від сміття, не припускаючи переповнення їх. Переливання рідких нечистот в новоанкопану яму на подвір'ї забороняється.

г) Проводити систематичне хлоруван-

ня смітневих ящиків та вигрібних ям 10% розчином хлорного вапна.

2. Вивіз рідких нечистот проводити лише на асенізаційні ділянки між Рівнянським та Новомиргородським шляхами. Зливати рідкі нечистоти в будь-які інші місця суворо забороняється.

3. Сміття вивозити лише в місця, спеціально виділені для цієї мети Будівельним Відділом Міської Управи.

4. Вивіз рідких нечистот перевозити автомашиною на протязі цілої доби, а гужовим транспортом — влітку з 10 годин вечора до 5 годин ранку, а взимку з 8 годин вечора до 7 годин ранку.

5. Догляд за виконанням цієї обов'язкової постанови покласти на Органи Управління Служби Порядку та Санітації.

6. Винні в порушенні цієї постанови підлягають штрафу до 200 карбованців за кожне порушення або примуспраці до 2-х тижнів.

МІСЬКИЙ ГОЛОВА МЕДВЕДКОВ.
ДОЗВОЛЕНО МІСЬКИМ КОМІСАРОМ.

Українські вісті. — 1942. — № 13 (лютий). — С. 4 [111].

Обов'язкова постанова
Кіровоградської Міської Управи від 12. 2. 1942 р.
ПРО ПРАВИЛА КОРИСТУВАННЯ ПИТТЕВИМИ
КОЛОДЯЗЯМИ ЗАГАЛЬНОГО КОРИСТУВАННЯ

Щоб впорядкувати користування питтєвими колодязями загального користування та запобігти розповсюдження епідемічних захворювань, Кіровоградська Міська Управа **УХВАЛЯЄ**:

1. Зобов'язати біля питтєвого колодязя додержувати повної чистоти та черги при користуванні колодязями.

2. Заборонити брати воду в колодязі приватним цебром, а брати її виключно громадським цебром, що при колодязі.

3. Заборонити пити воду з громадського цебра, а також напувати з нього худобу.

4. Заборонити виливати до колодязя воду, що залишається в громадському цебрі.

5. Заборонити ставити громадське цебро на землю.

6. Заборонити звалювати біля колодязя сміття, гній, всілякий бруд, мити шкури, кишки, шерсть, умиватися, мочити коноплю, льон, мити і вмочувати посуд, мити худобу, прати білизну, улаштовувати водоймища для свійської птиці і взагалі забруднювати місце біля колодязя.

7. На винних в порушенні цієї обов'язкової постанови накладати штраф до 200 крб. за кожне порушення.

8. Нагляд за виконанням цієї постанови покласти на органи Будівельного Відділу Міської Управи, Держсанітації та Управління Служби Порядку.

МІСЬКИЙ ГОЛОВА МЕДВЕДКОВ.
ДОЗВОЛЕНО МІСЬКИМ КОМІСАРОМ.

Українські вісті. — 1942. — № 13 (лютий). — С. 4 [111].

Обов'язкова постанова
Кіровоградської Міської Управи від 9. 2. 1942 р.
ПРО ЗЕЛЕНІ НАСАДЖЕННЯ ТА ОХОРОНУ ЇХ

Для поліпшення санітарно-гігієнічних та культурно побутових умов людності в м. Кіровограді Кіровоградська Міська Управа **УХВАЛЯЄ**:

1. Зобов'язати всіх без винятку власників та орендарів будівель в м. Кіровограді провести навесні 1942 року на вулицях по лінії садибних місць посадку дерев листових порід за еказіями Міського садівництва, додержуючись при цьому правильної лінії посадки вздовж всієї вулиці в один ряд.

2. Заборонити посадку дерев, якщо ширина вулиці менш 16 м., а також на тому боці вулиці, де прокладена повітряна мережа (телефон, телеграф, електрика тощо) і колія трамваю.

3. Зобов'язати осіб, зазначених в § 1 цієї постанови:

а) Доглядати деревонасадження від пошкодження, викопувати бур'яни, розрихляти та поливати землю і заміняти пошкоджені дерева новими восени або весною.

б) Всю вільну площу в садибах, не зайнятугородами, засадити деревами плодовими та провадити щорічну боротьбу з шкідниками рослин.

4. Заборонити всім без винятку особам рубати та взагалі знищувати дерева на вулицях, шляхах, посадках, садах, снізерах та інших місцях загального користування, а також на терені

садиб, що належать установам, підприємствам та організаціям, а також приватним особам.

ПРИМІТКА: З дозволу Будівельного Відділу Міської Управи можна вирубати сухі дерева, а також і такі, що загрожують розповсюдженням хвороби рослин, але з обов'язковою заміною їх саженцями.

5. Заборонити будьякі псування дерев в смузі тротуарів, а саме: лазити по деревах, розхитувати, здрати кору, обламувати гілля, паростки, прив'язувати коней тощо.

6. Заборонити в Міських садах, скверах і парках:

а) рух громадян по газонах та квітниках.

б) псувати газони, квіти, кущі, ламати огорожу, перелазити через останню, засмічувати басейни, фонтани, алеї.

в) випасати худобу, прив'язувати її до дерева.

7. Догляд за виконанням цієї постанови покласти на органи Будівельного Відділу Міської Управи та Управління Служби Порядку.

8. Винні в порушенні цієї постанови підлягають штрафу до 200 крб. за кожне порушення або примусовій праці до 2-х тижнів.

ГОЛОВА МІСЬКОЇ УПРАВИ
МЕДВЕДКОВ.

Українські вісті. – 1942. – № 13 (лютий). – С. 4 [111].

ОГОЛОШЕННЯ

Керуючі будинками та мешканці будинків зобов'язані, щоб запобігти щасних випадків, негайно очищати від льоду та посипати піском тротуари, що знаходяться біля будинків.

Невиконання цього розпорядження буде якнайсуворіше каратися.

МІСЬКИЙ КОМІСАР.

Кіровоград, 13/II—42 р.

Українські вісті. – 1942. – № 13 (лютий). – С. 4 [111].

ПРАКТИЧНІ МІРОПРИЄМСТВА ПО БОРОТЬБІ З ПОВІДДЮ

Як вже повідомлялося в нашому часописі, при Міській Управі створено комісію по боротьбі з повіддю.

10/II цього року відбулося засідання Міської Управи за участю комісії. Намічено цілий ряд міроприємств по боротьбі з повіддю. Кожний громадянин нашого міста повинен бути обізнаний з цими міроприємствами, щоб і самому, на випадок повіді, прийняти активну участь у боротьбі проти неї.

Зона затоплення міста розбита на декілька ділянок, на кожній ділянці є своя комісія по боротьбі з повіддю. Діляничні комісії свої міроприємства по боротьбі з повіддю пов'язують з міроприємствами комісії при Міській Управі. Кожна ділянична комісія повинна чітко визначити обов'язки своїх членів і налагодити зв'язок із загальноміською комісією.

Дуже велике значення в роботі комісії по боротьбі з повіддю має обізнаність з тим, як проходить танення снігу, прилив води в річці тощо. З цією метою міська комісія виділила представника п. Назаретова, який негайно повинен об'їхати всі Сільуправи, що розміщені у верхній частині річки Інгула, і дати інструктаж, як вони повинні діяти під час повіді.

Жилуправам, домовласникам, через своїх уповноважених треба негайно подати до житлового підвідділу Міської Управи списки мешканців, яким загрожує повідь, щоб своєчасно підшукати для них квартири.

У цю важливу справу також включився Відділ охорони здоров'я. Пану Колохову доручено, щоб 12/II — цього року подати списки чергових медробітників кожної ділянки зони затоплення. На їх покладатиметься обов'язок упорити пункти швидкої допомоги.

Міська Управа виділила п. Юрека, п.

Варлачова, п. Грабіженка і доручила їм об'їхати зону затоплення міста і ще раз хазяйським оком оглянути, що треба зробити, щоб запобігти лихові від повіді.

Директору електростанції п. Воробйову доручено забезпечити електроосвітлення ділянки в тих місцях, що памітила комісія. Велику роль в боротьбі з повіддю відіграватиме транспорт. Щоб краще забезпечити населення затоплених районів засобами пересування, треба зайняти на транспорт показати напередодні.

Пану Грабіженко доручено завезти на кожну ділянку човни, а завідувачі ділянками повинні підібрати перевізників, теслярів і чорноробів.

Завідуючому будівельною конторою п. Марусенку до 15/II закінчити ремонт човнів, підготувати певну кількість весел та багрів.

Завідуючому промисловим відділом п. Томасу дано доручення забезпечити ділянки ложами, черпаками, ув'юлками (кочетами) тощо.

На кожній ділянці повинні бути троси, канати, ліхтарі, відра, сокири, гумові чоботи — і про це повинен подбати п. Яковлев.

Команданту Служби Порядку виділити 6 поліцаїв, яких послати на ділянку для допомоги діляничним комісіям.

Якщо всі міроприємства, які памітила Міська Управа, будуть виконуватися своєчасно, сумлінно, цим самим ми запобіжимо лихові від повіді. В боротьбу з повіддю повинно включитися все населення міста, воно може багато зробити в цій важливій справі. Треба звільнити вулиці, тротуари від снігу, зробити водосточні канали, цим самим ми внесемо частку праці в боротьбі з повіддю.

Інгульський.

Обов'язкова постанова Кіровоградської Міської Управи від 12. 2. 1942 р.

ПРО ВИПАС ХУДОБИ В СМУЗІ М. КІРОВОГРАДА ТА ПРО БОРІТЬБУ З ПОШКОДЖЕННЯМ ЗАСІВІВ, ЗЕЛЕНИХ НАСАДЖЕНЬ ТОЩО.

Для впорядкування випасу худоби в смузі м. Кіровограда та щоб покласти край свавілью в випасі худоби і пошкодженню засівів, зелених насаджень тощо, Кіровоградська Міська Управа УХВАЛЯЄ:

1. Зобов'язати всіх без винятку власників худоби перевадити випас худоби виключно на спеціально виділених Сільськогосподарчим відділом Міської Управи місцях для випасу худоби.

2. Заборонити випас худоби на вулицях, майданах, площах і інших місцях громадського користування міста і, зокрема, в садах, парках, скверах, зелених посадках, кладовищах, на берегах річок Інгулу та Сугаклюю, біля міського пляжу, на Озерній Балці в районі джерел водопостачання, на валах фортеці та на шляхах сполучення.

3. Випас худоби перевадити з 15 квітня по 1 листопада та виключно в організованому порядку під доглядом пастухів (чередників).

4. Заборонити пускати худобу в череду або з череди додому без догляду власника худоби.

5. Поїти худобу на толоках дозволити тільки на спеціально відведених водозборах.

Поїти худобу на вулицях з колодязів загального користування дозволяється

тільки з корит або відер власної худоби, при чому заборонити брати воду з колодязів тим відром, з якого п'є вода худоба.

6. Встановити таку таксу за випас худоби, на весь час випасу, з голови худоби:

а) За коня	200 крб.
б) За корову	200 крб.
в) За козу	60 крб.
г) За вівцю	50 крб.
д) За свиню	70 крб.

ПРИМІТКА: За дрібну (недорослу) худобу сплачується 50% такси.

7. Заборонити пускати худобу в череду на випас без попередньої сплати грошей за випас.

8. Заборонити чередникам пускати в череду худобу без квитанції Сільськогосподарчого відділу про сплату власниками худоби за випас її.

9. Догляд за виконанням цієї постанови покласти на органи сільськогосподарчого відділу Міської Управи та Управління Служби Порядку.

10. Винні в порушенні цієї обов'язкової постанови підлягають штрафу до 200 крб. за кожне порушення або примусу праці на два тижні.

**МІСЬКИЙ ГОЛОВА МЕДВЕДКОВ.
ДОЗВОЛЕНО МІСЬКИМ КОМІСАРОМ.**

Українські вісті. — 1942. — № 14 (лютий). — С. 4 [111].

Обов'язкова постанова про використання засобів транспорту по Кіровоградській області

§ 1.

Іздові всіх засобів транспорту, що не належать Німцям або Союзним державам, повинні мати при собі іздові посвідчення.

§ 2.

У посвідченні повинні бути такі відомості:

- а) Прізвище іздового.
- б) Місце відправлення та день виїзду.
- в) Вид засобу транспорту.
- г) Мета поїздки.
- д) Місце, куди їде, та назва вантажу.
- е) Примітка про те, що посвідчення по закінченні подорожі на дійсне й належить повернути тому, хто його видав.

§ 3.

Для поїздок у межах району посвідчення видає голова колгоспу, а для поїздок поза межами району — завідувачий обласним відділом.

§ 4.

За порушення цієї постанови винні будуть покарані, а засіб транспорту разом з вантажем можуть бути забрані.

§ 5.

Ця постанова набирає сили з дня її оголошення.

**ОБЛАСНИЙ КОМІСАР.
Кіровоград, 20 лютого 1942 р.**

Українські вісті. — № 18 (4 березня). — С. 4 [111].

Розпорядження про охорону хворих від 1. травня 1942 р. Anordnung über Krankenschutz vom 1. Mai 1942.

(Віст. Розпорядж. Райхском. України 1942 № 4)

На підставі пар. 2 розпорядження Райхсміністра для захитих областей про праводаетво в захитих областях від 21 лютого 1942 (віст Розпор. Схід ст. II) заряджую:

§ 1

Україні, zatrudнені в установах і господарчих організаціях для відбудови України у випадку хвороби підлягають особливій охороні Райхскомісара. За хворобу вважається також наслідок нещасливого випадку на підприємстві.

§ 2

Еще означені особи можуть одержати в разі хвороби безплатну лікарську допомогу, домашню лікарську опіку, ліки та допомогу на випадок хвороби.

§ 3

1. Працедавці платять на послугу охорони хворих відсоток від загальної суми зарібної плати, що належить означеним в пар. 1 особам. Відсоток цей не повинен перевищувати 3 від сто.

2. Працедавці мають платити ці суми до каси компетентного окружного Комісара. Як що охорона хворих передана у відання працедавця (§ 4 відст. 2), то працедавець має ці суми збирати на особливому рахунку підприємства.

§ 4

1. Виконання охорони хворих належить до окружних Комісарів при участі їх Урядів Праці та під

доглядом Генеральних комісарів. Окружні Комісари послугуються органами Українського допомогового Управління.

2. Окружний Комісар може передати виконання охорони хворих працедавцям. Вони виконують свої завдання під доглядом Окружного Комісара і поносять кошти управління.

3. Як що підприємство працедавця виходить за межі одної округи або Генерального Комісаріату, то передачу охорони хворих та догляд над переведенням її завдань виконую Генеральний Комісар або Райхскомісар.

§ 5

Постанови доповідати і виконати та про рід і обсяг послуг і управління засобами видає Відділ Праці при участі інших відділів. Впрочім, а зокрема при фактрово-технічному догляді й управлінні резервами, Відділ Праці користує з німецької Установи забезпечення хворих для України, яка теж є до розпорядимості Генеральним і Окружним комісарам при переведенні їх завдань на полі охорони хворих.

Ріане, дня 1 травня 1942 р.

Райхскомісар України

К о х

ЦДАВО України, ф. 3206, оп. 1, стр. 105, арк. 1

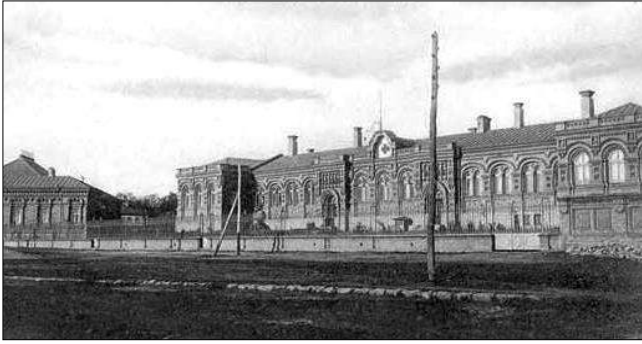
Розпорядження про порядок організації лікування хворих та оформлення лікарняних листів, 1941 [113].



Центральний корпус міської лікарні № 1 (на території колишньої фортеці св. Єлисавети). Сучасне фото.



Міська лікарня № 3 (на розі вул. Пашутинської та Дворцової). Сучасне фото.



Лікарня Св. Анни (міська лікарня № 2).
Довоєнні фотографії.



Навмисне припинення вагітності шляхом умиртвіння зародку або передчасного його вигнання з утробы матері (витравлювання плоду – аборт) в усіх цивілізованих країнах розглядається, як злочин проти життя плоду.

При цьому розрізняються:

1. Умиртвіння і вигнання плоду самою матір'ю, або з її згоди сторонніми особами.
2. Надання вагітній засобів до витравлювання плоду або проведення викидання будь ким за винагороду. Штучний викидень припускається тільки в особливих випадках з метою врятування життя матері за висновками лікарів.

А тому Міська Управа ухвалює:

1. Категорично заборонити переведення абортів ким би то не було.
2. Матері, що самі роблять аборт, підлягають перший раз адміністративній відповідальності – штрафу в сумі 1000 крб., в другий же раз передаються для покладення на них відповідного покарання Німецькій Військовій Власті.
3. Як медичний персонал так і неуки, що проводять аборти з злочинною метою, підлягають розстрілу.
4. В особливих випадках, для врятування життя матері, припускається проведення абортів за згодою лікарської комісії, утвореної Відділом Здравоохрані Міської Управи, тільки в хірургічному відділку лікарні Св. Ганни.
5. Зобов'язати лікарів та всі медичні установи негайно повідомляти Службу Порядку про кожний помічений випадок абортів для притягнення винних до відповідальності.

МІСЬКИЙ ГОЛОВА МЕДВЕДКОВ.
ДОЗВОЛЕНО МІСЬКИМ КОМІСАРОМ.

Допоможімо Німецькій Армії та її Союзникам теплим одягом і взуттям

Слава А. Гітлеру! Слава великій Німецькій Армії, яка разом з Союзними Арміями, не шкодуючи свого життя, своєї крові звільнила нас від більшовицького ярма!

Брати і сестри-українці! Пригадайте все те, що робили більшовики в 1918—19 рр., розпалали, роззували людей, накладали контрибуції, брали в ЧК заможників, та назад не повертали. Пригадайте роки колективізації, коли виводили голіх селян на сніг, засинали в далекі тундри, сибірську тайгу; пригадайте голод 1932—33 року, від якого загинули мільйони українців, і ви зрозумієте всю ціну і велич тих жертв, що їх приносить за нас Німецька Армія.

Згадуючи жах недавнього минулого, ми, українці, всі як один, повинні стати на допомогу теплим одягом, взуттям, рукавицями та іншими речами Німецькій Армії та її Союзникам, які в люті морози, в кучугурах снігу відби-

вають шаленні атаки більшовиків, розтощують їх. Не шкодуймо нічого! Ми повинні виявити свою щирість, прихильність до Німецьких солдатів та їх Союзників, приймати якщо вони заходять переночувати або покрітяться до нас у будинки як у місті, так і в селі. Не слухайте більшовицьке одвіття, що залишилося в місті і міцно замирає джері своїх будинків від німецьких воєнків, гадаючи, що червоні ще повернуться, і поширюють більшовицькі листівки, закликаючи населення не давати допомоги Німецькому війську теплими речами. Ми з вами скажемо: «Нічого не шкодуємо ми для наших визволителів, аби тільки ніколи не бачити на нашій рідній землі червоних катів!».

Я закликаю населення міста та сіл нашої області допомогти теплим одягом, взуттям, рукавицями нашим визволителям і ним допомогти їм одержати остаточну перемогу над більшовиками.

Задніпровий.

Червоний хрест

Щиро відгукнулася громадськість нашого міста на заклик інтелігенції про допомогу жертвам більшовиків — вдовам, сиротам та хворим полоненим.

Майже по всіх підприємствах та установах проводиться збір пожертвувань у працюючих, більшість підприємств і установ стали юридичними членами Червоного Хреста.

На рахунок Червоного Хреста вже надійшло понад 60.000 крб. Зібрано біля тонни різних продуктів, які передано госпіталям. Надається допомога родинам розстріляних та засланих більшовиками.

Багато жінок віддають свій час на добре християнське діло, збираючи пожертвування, виключаючи дійсно нужденних і надаючи їм допомогу.

Тим більш цінно тепер те, що серця багатьох людей широко відгукнулися на заклик допомогти вдовам, сиротам,

батьки яких загинули від більшовиків, хворим полоненим, які не хотіли захищати більшовицьку владу.

Такі як п. Чвалінська і багато інших жінок у нашому місті заслужовують поваги з боку громадськості. Весь час свого відпочинку вони віддають святому ділу.

Ще не всі підприємства розгорнули роботу по збору пожертвувань і не стали юридичними членами.

Щиро відгукнулася церква: Лесонівська церква збрала підводу продуктів, громада баптистів теж збрала продукти і гроші, сестринство міських церковів проводить збір пожертвувань по будинках.

Чекаємо відповіді на наш заклик від селянства нашого району, нашої області.

м. Кіровоград, вул. Гоголя, 106.

Кльосів С. Ю.

НАМ ПИШУТЬ І СПОВІЩАЮТЬ

На 12 лютого підприємствами, установами та окремими особами внесено на рахунок «Червоного Хреста» 91.000 крб., 100 кілограмів борошна, 4135 кілограмів картоплі, милона 528 кілограмів та інших продуктів. Крім цього, окремі особи пожертвували (правда, невелику кількість) ліжкові речі, білизну та посуд.

Вже допомогу надано будинкові інвалідів, кріпосній лікарні, де лікуються військовополонені; організовано невеличку лікарню для військовополонених на 45 ліжок, а також було надано матеріальну допомогу окремим особам. Необхідно відмітити чуйне ставлення селян села Пернєзванівки, які під керівництвом сільського старости ш. Попова зробили велике пожертвування в фонд допомогового комітету.

Добре працює медперсонал Олександрівської лікарні, якому населення щиро за гарне медобслуговування. На адресу редакції надійшов лист робітника станції Фундуклівки ш. Макухи Ф. С., в якому він щиро дякує лікарів цієї лікарні ш. Волянському за старанне і уважне лікування.

Також громадянина Барташук, що проживає в м. Кіровограді, по вулиці Гоголя № 83, дякує лікареві-хірургу лікарні св. Ганни ш. Магулі М. М., який своєю медпомогою та уважним лікуванням врятував життя її дочки.

Гарна робота т-ва „Червоного Хреста“

Як тільки пролунав заклик в Кіровоградській газеті «Українські вісті» від 17/1—42 року про організацію Червоного Хреста,—на другий день, 18/1—1942 р., загальними зборами робітників та службовців Маковиського цукрокомбінату було обрано товариство «Червоного Хреста» в такому складі: головою товариства — Колеснікова Р. А., члени — Галаган Р. А. та Вітвіцький. Мета цієї організації — зібрати пожертвування та надати допомогу жертвам жидо-більшовицької угоди, вдовам, сиротам, батьки яких загинули від більшовицької та хворим положенням, які не хотіли захищати більшовицьку владу.

Завдяки енергійній роботі товариства «Червоного Хреста», серед працюючих залучено до 700 фізичних та 3 юридичних членів Червоного Хреста. Зібрано пожертвування 10.703 крб., вступних внесків 2.226 крб., членських внесків 3.980 крб., юридичні члени внесли 3.500 крб. а разом зібрали 20.409 крб. та зібрано продуктів 141.15 кг, які єдині за належністю організації Червоного Хреста.

Наслідуйте гарний приклад роботи товариства «Червоного Хреста» Маковиського цукрокомбінату.

Секретар цукрокомбінату
Брехунець.

Українські вісті. — 1942. — № 14
(18 лютого). — С. 4 [111].



Допомога дітям,
1943 [92].

НАКАЗ № 102

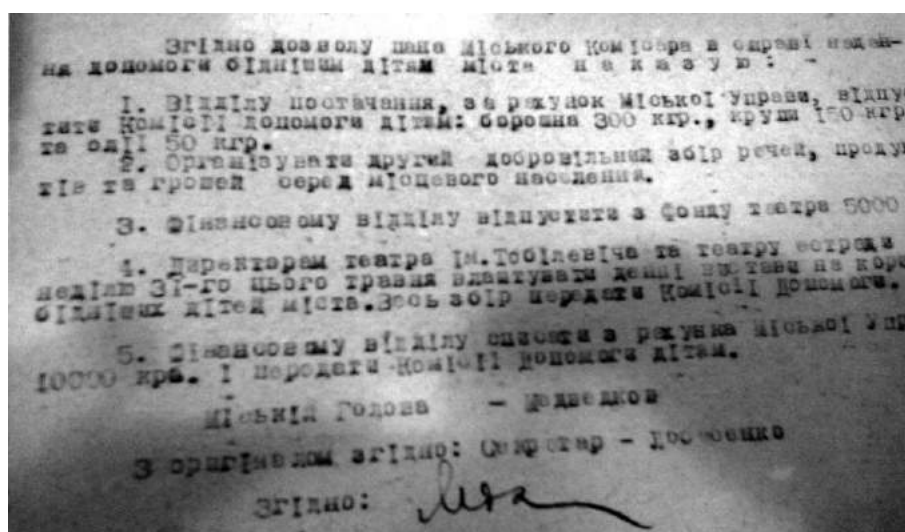
по Кіровоградській Міській Управі від 28.У.1942 року

Згідно дозволу пана Міського комісара в справі надання допомоги бідним дітям міста НАКАЗУЮ:

1. Відділу постачання, за рахунок Міської Управи, відпустити Комісії допомоги дітям: борошна 300кгр., крупи 180кгр. Та олії 50 кгр.
2. Організувати другий добровільний збір речей, продуктів та грошей серед місцевого населення.
3. Фінансовому відділу відпустити з фонду театру 5000 крб.
4. Директорам театру ім. Тобілевича та театру естради у неділю 31-го цього травня влаштувати денні вистави на користь найбідніших дітей міста. Весь збір передати Комісії Допомоги.
5. Фінансовому відділу списати з рахунка Міської Управи 10000 крб. і передати Комісії допомоги дітям.

Міський Голова - Медведков

З оригіналом згідно: секретар (підпис)



Із фондів ДАКО [29].

Х Р О Н І К А

В с. В. Верещаках, Олександрівського району, дякуючи змілому керівництву сільського старости п. Лушчака, закінчено всі польові роботи та обмолот хліба. Відремонтовано сільську церкву, де зараз вже відбувається богослужіння.

Зовсім потана тут справа з культурно-просвітницькою роботою: сільська інтелігенція байдуже ставиться до цієї роботи, а окремі люди не в силах поставити цю справу на належну височину.

В Міській Управі утворено турок Червоного Хреста та вибілено комісію в складі: п. Закіна Сергія Львовича, п. Мельникової Є. В., п. Ляшовой О. В., п. Повіреної А. В. та п. Шурова А. С. Міською Управою, як юридичною особою, перераховано внесок в сумі 1500 карбованців.

Співробітники Міської Управи також вступили в члени товариства «Червоний Хрест» та відрахували на користь Червоного Хреста одиницний заробіток, що складається в сумі до 12.000 крб.

Олександрівська школа вже тижнями як припинила навчання за відсутністю налива, яко ніж не може завести староста промисельного двору Тимофійко. Цей староста більш важливою справою вважає послати в сусіднє село пароконні сани з людьми за горілкою, ніж в степу привезти соломи для школи. Свій вчинок він обумовлює тим, що мовляв, «без горілки працювати не можу».

В міському театрі імені Тобілевича готується до постановки прем'єра — «Стеновий гість» Б. Грінченка.

На 23 січня від 26 установ і підприємств м. Кіровограда, що вступили в члени «Червоного Хреста» внесено на рахунок цього товариства до міського банку 43.308 крб.

Найбільший внесок зробив авторемонтний завод — 6290 крб. та спиртзавод — 4277 крб. Крім цього від громадян Пустового, Козака і Воробйова одержано пожертвування в сумі 700 крб.

Міський зимовий театр
В суботу 26-го та в неділю 28-го жовтня театром Української драми буде дано виставу:
НІЧ ПІД ІВАНА КУПАЛА
Драма на 3 дії—Шабільської.
Початок вистави о 5 годині 30 хвилин вечора. Кінець о 8 годині 15 хвилин. Каса відкрита з 11 години ранку.

Приймаються замовлення
на пошив жіночого одягу та білизни.
Даю уроки з КРОЇННЯ та ШИТТЯ.
Вул. Кірова, № 9/10. Прийом з 9 години ранку до 6 год. **БОБКОВА.**

ЗВІЛЬНЕНІ
ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНІ,
які знаходяться в Кіровограді, повинні з'явитися 3 листопада о 8 годині в польову жандармерію (біля Собору).
Der Ortskommandant
Mörth
Hauptman

При 1-й лікарні (ксіпость)
ВІДКРИЛАСЯ
ДИТЯЧА ПОЛІКЛІНІКА
та лікарня для дітей.
За день у лікарні з повним утриманням дитини — 10 крб. Амбулаторний п'ятий 5 крб. Крім того, є консультація лікарів всіх фахів, фізіотерапевтичний кабінет та прийом дорослих по ушних та нервових хворобах.
АДМІНІСТРАЦІЯ.

Міська Центральна
Медамбулаторія,
що міститься по Кітєвській вул., буд. № 3,
ВІДКРИЛА
ФІЗІО - ТЕРАПЕВТИЧНИЙ КАБІНЕТ.
Прийом хворих по всіх видах електролікування з 9 до 5 годин дня.
Зав. медамбулаторією **БУРЦЕВ.**

УВАГА!
Всі особи, які працювали до виникнення війни на Кіровоградській бойні, повинні зареєструватись не пізніше 28-го жовтня 1941 року на Біржі Праці, що міститься по Великій вулиці.
БІРЖА ПРАЦІ.

Шукаю дочку Гришу Марію Іванівну 14 років. Хто знає місце перебування її, прошу повідомити на адресу: Кіровоград, вул. Тімірязєва 16. Гришу Івана С. меновича.

Український голос. — 1941. — № 17. — С. 4 [111].

КІРОВОГРАДСЬКА
ДРУКАРНЯ
ПРИЙМАЄ
ЗАМОВЛЕННЯ
НА ДРУКАРСЬКІ
РОБОТИ
ВІД ВСІХ
ГОСПОДАРСЬКИХ,
ПРОМИСЛОВИХ,
БУДІВЕЛЬНИХ
І ІНШ. ОРГАНІЗАЦІЙ

Обласний Промисловий Відділ
ВІДКРИВ
ВИРОБНИЦТВО СВІЧОК.
Замовлення на перероблення воску, парафіну, обмін на свічки та купівлю воску від кооператив, церковних громад та приватних осіб приймає та провадить майстерня, що міститься на вулиці Військової № 86 (бувш. гуртожиток Птахокомбінату).

ЛІКАРНЯ св. ГАННИ
(бувш. 3-я лікарня)
ПРИЙМАЄ на ліжкові лікування
циєїльних хворих по внутрішніх, хірургічних, гінекологічних, вушних, очних, дитячих хворобах за плату 16 крб. на добу з харчуванням.
Операції, світло - електропроцедури, рентгенознімки та просвічування, лабораторні дослідження і інші маніпуляції за окрему плату.
АДМІНІСТРАЦІЯ.

ЗБИРАЮ КОЛЕКЦІЮ
РІЗНИХ ПОШТОВИХ МАРОК
Хто має такі марки, прошу з'явитися з ними в редакцію часопису "Український голос" у суботу 22-ХІ ц. р. від 12 до 13 години.
За марки буду платити по згоді з власником — ГРОШИМА або ГАРНИМ ГОДИННИКОМ.

ШУКАЮ СІНА Вітю Івановича Крохоч 12 років, що до відступу більшовників перебував в дитбудинку С. Лебедні, Підвисоцького району, Кіровоградської області. Хто знає про місце перебування—прошу повідомити на адресу: Кіровоград, Н. Миколаївка, вул. Літєйна, 63. Крохоч Явдосі Павлівні.

Für den
Lichtstrombezug
wird:
1. Das Anschliessen von elektrischen Koch- und Heizapparaten wegen Überlastung des Stromnetzes untersagt.
2. bestraft, wer sich gegen diese gemeinnützige Anordnung vergeht durch Beschlagnahme des Apparates und darüber mit einer Geldstrafe von 200 Rubel.
Der Ortskommandant gez. Mörth Hauptmann.

Український голос. — 1941. — № 24. — С. 6 [111].

ВИРОБНИЦТВО ЦЕРКОВНИХ СВИЧОК
Пушкіна 62 (колишня Н. Бинова).
ПРИЙМАЮТЬСЯ ЗАМОВЛЕННЯ
на виготовлення різних розмірів свічок.
Купуємо і замінюємо віск, парафін, церезин на свічки.

РОЗПОЧАЛА РОБОТУ
ТУБЕРКУЛЬОЗНА АМБУЛАТОРІЯ
(вул. Береславська, 17).
Прийом дорослих та дітей з 8 год.
ранку до 4 години дня. При амбулаторії
є рентгенкабінет.

в Кіровоградській центральній
медамбулаторії
в ВІЛЬНІ ПОСАДИ: ТОЛОГА І ЗУБ-
НОГО ЛІКАРЯ. З пропозиціями зверта-
тись на адресу: Київська вулиця № 43,
медамбулаторія.

Майстерня нікелювання
П. С. КРЮКОВА
вул. Миргородська, № 11
ПРИЙМАЄ ЗАМОВЛЕННЯ
на нікелювання церковних, господарчих
та інших речей.

ЗАГУБЛЕНІ документи вважають недійсними:
Пашпорти на ім'я Костенко Єфросини Вар-
лаамівни, Луц Еми Іванівни.

Загублено пашпорта на ім'я Петуханової Марії
Юхимівни. Хто знайшов — прохання повернути на
адресу: Кіровоград вул. Котовського 54.

Загублено пашпорта № 25083 та метрику на
ім'я Софуренка Олексія Петровича. Хто знай-
шов — прохання повернути на адресу: Кіровоград,
вул. Червоноармійська ч. 22, Соку, сажолі О. П.

Загублено пашпорта на ім'я Татарчука Івана
Архиповича. Хто знайшов — прохання повернути
на адресу: Кіровоград, Кожевні ряди, 4.

Usina electrică anunta

1. Se interzise folosirea garniturelor
electrice după socoteala rețelei de lu-
minarea electrică.

2. Neimplinirea dispozițiunei date
atrage după sine confiscarea garniturelor
electrice și amendarea în sumă pînă la
200 ruble.

Користування електричним струмом

Заборонено включати електричні
плитки, утюги і взагалі всі нагрівальні
прилади.

Особи, які для загальної користі не
будуть виконувати цієї заборони, бу-
дуть оштрафовані в розмірі 200 крб. і
позбавлятимуться права власності за-
значених приладів.

Український голос. — 1941. — № 24. — С. 6 [111].

МІСЦЕВА ХРОНІКА

Гудзикова фабрика, яка виробляє
крім гудзиків гребінці, зажаганки та
інші речі швейного, в зв'язку з не-
стачею електроенергії, перейшла на
ручне виробництво, вищезазначеної
продукції, і якість її та кількість не
поступається від попередніх випусків.

Також перейшла на ручну працю
пошивочна майстерня ч. 1 (біля Міського
Комісаріату).

25, 26 і 27 лютого відбулися чер-
гові засідання Міської Управи, на яких
віддали Міської Управи звітували про
свою роботу.

Почтамі Міського Комісаріату нала-
годив зв'язок з наступними містами
Правобережної України, звідси зараз
приймаються листи:

1. Біла Церква
2. Ярмолинці
3. Камень-Каширський
4. Кобринь
5. Костопіль
6. Сарни
7. Столін
8. Дунаївці
9. Володимир-Волинський

Цими днями аматорським хорматча-
нам гуртком, який існує при Бузинку
Провсвіт, було поставлено п'єсу Тобіле-
вича «Безталанна».

Як повідомляє місцева метеорологічна
станція, з вечора 24/II температура по-
вітря почала швидко підійматись і
дійшла до +2 градусів, внаслідок чого
почалося швидке танення снігу.

ДОВОДИМО ДО ВІДОМУ громадських господарств, зем- ських дворів, установ та окре- мих громадян,

що на весну 1942 р., з плодощі м'яка
гроздівського господарства ч. 39 (був-
ший колгосп „10-річчя жовтня“) село
Злинка, Маловисківського району, буде
провадитися

ПРОП'ЯЖ ФРУКТОВИХ ДЕРЕВ ЩЕП:

ціна за одне дерево:—дерева фруктом
окулювані

2 роки, 1 гатунку	— 3 крб. 60 коп.
2 роки, 2 " "	— 2 крб. 60 коп.
1-річне 1 " "	— 2 крб. 60 коп.
1-річне 2 " "	— 1 крб. 60 коп.

Дерева декоративні:	
2 роки, 1 гатунку	— 1 крб. 60 коп.
2 " 2 " "	— 1 крб.

Керівник громадського
господарства ч. 39 ЯРИШ

Канатна фабрика № 3,
яка міститься по вулиці Херсонській
ч. 4-11,
ЗАПРОШУЄ НА РОБОТУ ПРЯДИЛЬНИКІВ
ДИРЕКЦІЯ.

РОЗШУКУЮ СИНА Леватор Івана Павловича
1921, що був на ділянці військової служби в
м. Б'лостоці з 1940 року, аж до війни. Хто
знає про місце перебування його, прошу
сповістити на адресу: Хутор Шевченка, Кіро-
воградського району. Леватор П. П.

ЗАБІГ КІНЬ б'лої масті, 17 років, на задні
ноги паралізований. Про його
перебування прошу повідомити на адресу:
Бобринський район, Велико-Друківської
сільуправи, гром. господарству „Червоний
шлях“.

Розшукую сина Бондіні Олега Ма-
ріановича, народження року 1921, який
був до 22 червня 1941 року в льотній
школі, село Семіполки. Броварського
району, Київської області. Осіб, що
знають про долю курсантів цієї школи
і його сина, прошу повідомити на ад-
ресу: Кіровоград, провулок бувиш.
Слуцького, ч. 10, редакція, часопису
„Українські Вісті“ Бондіні М. М.

Українські вісті. — 1942. — № 17 (28 лютого). — С. 4 [111].

Повідомлення

29/IX та 3/X—42 року відправляються два транспорти з місцевими робочими силами від Кіровограда до Німеччини. Добровільці можуть записатися у Відділі Праці.

**МІСЬКИЙ КОМІСАР.
ВІДДІЛ ПРАЦІ.**

ОГОЛОШЕННЯ

Зо дня цього оголошення на базарі забороняється продаж та купівлю цибулі. У винних в порушенні цієї заборони цибулю буде відібрано.

ОБЛАСНИЙ КОМІСАР.
Кіровоград, 21.9.42 р.

ОБ'ЯВА

Всі власники будівель та садів міста Кіровоград повинні оплатити другу половину податку з будівель та земельних участків до 15 жовтня 1942 року.

Податок за собак (друга половина) сплачується теж до 15 жовтня 1942 року.

Осіб, що невовчасно, сплатять податки, буде притягнуто до відповідальності.

Голова Міської Управи ЗЯКІН.
Затверджено **МІСЬКИМ КОМІСАРОМ.**

Працівники Сектору Соціального Забезпечення та правління каси взаємної допомоги інвалідів висловлюють своє глибоке співчуття родині голови правління КВД Баланову з приводу передчасної смерті гарячлюбимого сина Валентина.

ЗАГУБЛЕНО паспорт на кобилу, рижої масті, без лівого клуба, на лобі зірка, років 4—5, а також довідку видачу Кучерівською Сільуправою, яка підтверджує про купівлю кобили.

Хто знайшов вище зазначені документи, прохання повернути за винагороду на адресу: Олександрівська вул. № 27, Вишневецькому С. С.

ЗАГУБЛЕНІ ДОКУМЕНТИ ВВАЖАТИ НЕДІЙСНИМИ

Свідцтво про визволення з полону на ім'я Николешко Миколи Івановича.

Довідка про інвалідність II групи на ім'я Рен'ялика Пилипа Фоковича.

20/IX ц. р. зайшов з дому хлопчик 7 років, плухоніий Леонід Олександрович Гудченко. Прикмети такі: ватно пальто темно-сірого кольору, картуз захисного кольору, синя сорочка, коричневі штани, без взуття.

Хто знає про місце перебування його, прошу повідомити на адресу: Солдатецька вулиця № 26, м. Кіровоград, Гудченко М. П.

DRUCK und VERLAG: Druckerei Kirowograd, Kirowograd/Ukraine, Nischnie Donskaja 58 (Betrieb der Ukraine Presse G. m. b. H.) Redaktion: Kirowograd. Polizeiski Perieulok 10. Verlagsleiter: Gefr. L. Laule, z. Zt. i. Urlaub, Stellv. Gefr. W. Kraiss Hauptschriftleiter: I. Mosgowoi. Zur Zeit gültig Anzeigen-Preisliste Nr. 1

ДРУК І ВИДАВНИЦТВО: Друкарня Кіровоград, Україна, Нижнє-Донська 58. Редакція: Кіровоград, Поліцейський провулок 10. Начальник видавництва Ефрейтор Л. Лауле. Під час відпустки тимчасово виконуючий обов'язки Ефрейтор В. Крайсс. Відповідальний редактор І. Мосговий. Тираж 1000
Тепер діє прейскурант № 1

Про репресії і репресованих

Більшовицьке панування відзначилось жорстокими репресіями, найрізноманітнішими своїм характером. Український народ віками не забуде своїх крапих синів, що за справу національного відродження віддали своє життя, або ж гинуть у далеких таборах Сибіру. Природна річ, що до тих з них, які залишилися живими до сьогоднішніх днів, суспільство ставиться з надзвичайною пошаною, оточуючи їх своєю увагою та любов'ю і, як наслідок цього, дарує їм жерівну роль в усьому господарчому житті країни.

Але ж ми мусимо до репресії підходити надто обережно, коли річ іде про довір'я тій чи іншій людині, бо в останні часи можна спостерігати, що іноді темні люди, користуючись нашою увагою до репресованих, пролазять до керівництва, так би мовити, спекулюють репресією, не вказуючи причин, з яких вони були репресовані за часів радянської влади. Ми мусимо пам'ятати, що репресії бували з різних причин: за політичні «злочини» та карні. Репресії більшовиками застосовувались не тільки до тих, що боролись за Самостійну Україну, але й до тих, що боролись за ту чи іншу небільшовицьку ідею. Щодо репресованих за національну справу українців, відношення нашого суспільства, як сказано вище, цілком позитивне, а до репресованих інших політичних угруповань наші симпатії об'єднуються їхнім ставленням до відродження України.

Про репресованих за крадіяку, шпайфство, побутові і різні вчинки і т. д. можна лише сказати, що такі люди за всіх часів і за всякої влади були тяж-

кою хворобою на організмі суспільства, і тому відношення до них повинні бути надто обережними, в усякому разі вони не мають права на цілковите довір'я.

Треба зупинитись ще на репресованих за такі вчинки, як невиконання плану, порушення партійної етики, або ж випадково репресованих в час масових репресій 1937—38 рр.; такі репресовані не відтворювали на собі титара більшовицького «раю», бо в місцях заслання вони користувались перевагою перед рештою ув'язнених і посідали добрі посади, що давали їм можливість і в місцях заслання бути людьми першого гатунку з точки зору більшовиків, та продовжувати гніт політичних в'язнів. Звичайно, що такі «репресовані», повертаючись з місць заслання, в ті часи були не тільки повноправними громадянами, а іноді навіть приймалися до партії більшовиків і разом з ними висмоктували з народу останні соки. Такі люди, аж ніяк не мають права на нашу увагу, якою ми оточуємо репресованих за ідею.

Комплетизуючи наш погляд на репресованих, мусимо сказати, що не всяка репресія може заслуговувати на нашу увагу, бо під маркою «репресованого» може відігравати провідну роль в наших установах така особа, що одночасно провадить виником роботу як на користь комуністичної зграї, так і тих, що вріють про «єдиную ієрархію», свідомо гальмуючи, вороже ставлячись до національного відродження України, до всього українського.

О. Сагайдачний.

Не забувайте цього ніколи:
жиди - це найгірший ворог
Українського народу!



Und wie sieht es im sowjetischen Judenparadies aus? Das Stachanow-System, dieses erbarmungsloseste aller Ausbeutungssysteme, ist das Ideal Stalins, die Arbeitsleistung wird zur Rekordjagerei. Wer das Ziel nicht erreicht, wird niedergeknutet. Es ist das System der jüdischen Sklavenhalterei in der ganzen Welt.

А як справи стоять у жидо-советському „раю"? Найнемилосердніша система визиску — стахановщина — це ідеал Сталіна. Досягнення в праці відбуваються шляхом рекордових змагань. Хто не виконає завдання, того б'ють батогами. Це методи жидівських гнобителів у всьому світі.

Листівка антисемітського змісту, 1941 [80].

Із перших днів окупації німецька влада почала системну та різнобічну антисемітську пропаганду серед населення, головною метою якої було формування почуття неприязні до євреїв та нав'язування ідеї єдності і неподільності євреїв і комуністів.

ЖИД – ЦЕ ВАШ ВІДВІЧНИЙ ВОРОГ!



Хто приніс у Вашу країну кров,
сльози та голод? **Жиди!**

Хто піддержував кита Сталіна? **Жиди!**

Хто вивозив та насклював Ваших
мійок та дочок? **Жиди!**

Хто вичаплював з Вас останні соми? **Жиди!**

Хто найбільше лаяв капіталістів, бу-
дучи сам найбільшим грошечником? **Жиди!**

Хто з волі Сталіна казав нищити
Ваші хати? **Жиди!**

Хто в льохах Н. К. В. Д. закинував на
смерть мільйони людей? **Жиди!**

Хто викуватий у в'язні? **Жиди!**

Хто заслав мільйони людей на при-
мусову роботу? **Жиди!**

Хто з волі Сталіна казав нищити
Ваші запаси харчових продуктів? **Жиди!**

Хто вигадав „с. жовщину“, щоб
ще гірше видувати з Вас соми? **Жиди!**

Хто обіцяв Вам рай, а створив
пекло? **Жиди!**

Хто вибирав собі зазавжди найлегшу
роботу, зоставляючи тяжку Вам? **Жиди!**

Хто підбурджував народ до війни, а
сам шукав безпечного місця? **Жиди!**

Хто зруйнував Вашу багату країну та
поробив з Вас старця? **Жиди!**

Хто мав найкращі помешкання? **Жиди!**

Хто руйнував Ваші паростки та фа-
брики, у яких Ви заробляли на хліб
насушаний? **Жиди!**

Хто мав найбільше користі з боль-
шевицького терористичного
режиму? **Жиди!**

Хто найменше працював, а найбіль-
ше пиятив? **Жиди!**

Хто з волі Сталіна казав нищити Ва-
ші машини та прилади? **Жиди!**

Хто з волі Сталіна казав нищити
Ваші мінки та яблуні Вашу
худобу? **Жиди!**

Хто з волі Сталіна казав руйнувати
Ваші транспортні шляхи, щоб уве-
номкняти доставку найпотрібніших
харчових засобів? **Жиди!**

Хто викладав найстрашніші мук
Н. К. В. Д. та з жорстоким садизмом
матував Ваших братів? **Жиди!**

СТАЛІН ТА ЖИДИ – ЦЕ БАНДА ЗЛОЧИНЦІВ!

Плакат, 1941 [80].

У ВСІХ РЕВОЛЮЦІЯХ СВІТОВОЇ ІСТОРІЇ ГОЛОВНИМИ КАТАМИ БУЛИ ЖИДИ .

„Ніколе не було більш очевидним, що „комунізм“ московських володарів ніщо інше як здійснення жидівського світового імперіялізма шляхом безжалосного, мезуючого зі садизмом, винищення християнського населення. Мимоволі приходило в голову закляття Боруха з Апокаліпсуса: „Мужі всіх народів повинні бути підданими Ізраїля. Тіх же з них, що панували над нами, ми повинні винищити мечем.“

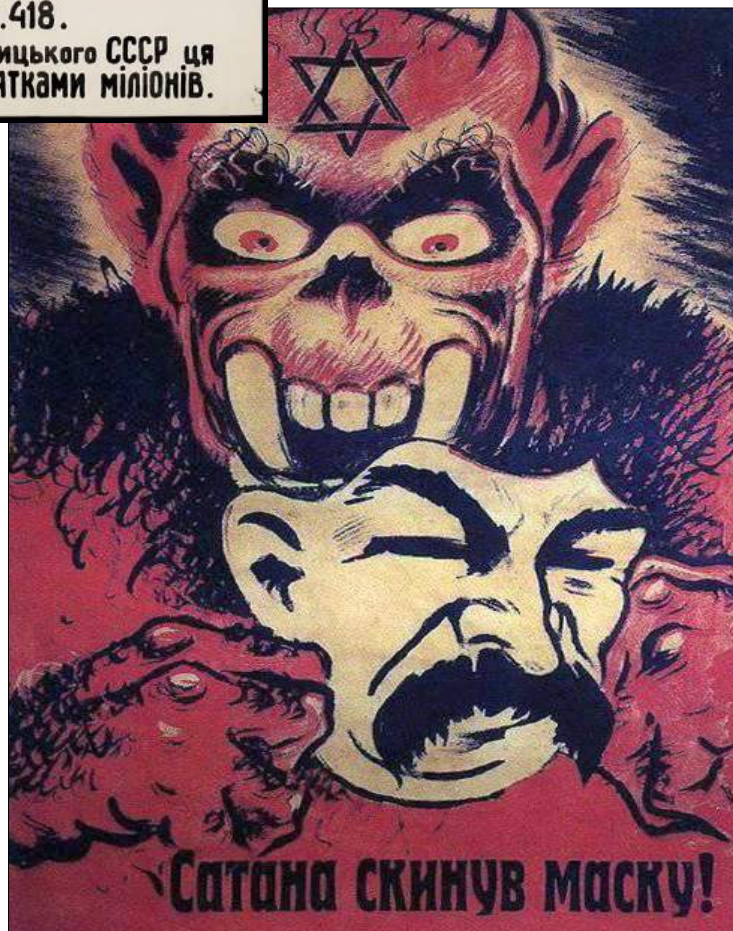
(Р.Нілостонський „Кровавий хміль
большевизма“ ст. 45-а)

Згідно з'ясуванням в свій час офіційним даним ЧеКа, від рук жидо-большев. катів в так звану „героїчну“ добу большевицької революції в загальній кількості жертв жидівського терора загинуло:

28 · єпископів	192350 · робітників
1215 · священників	308500 · жовнірів
12950 · поміщиків	355250 · осіб інтел. професій
15375 · професорів, вчених і лікарів	815100 · селян
54650 · старшин	

всього 1,755.418.

За 25 років існування жидо-большевицького ССРСР ця кількість жертв піграковується десятками мільйонів.



Листівка, 1942 [80].

Плакат, 1942 [80].



Плакати на вулицях, 1941 [63].



Плакат, який широко використовувався окупаційною владою, 1941 [80].



Німці приділяли особливу увагу догляду за могилами своїх воїнів, наймали для цього спеціальних працівників із цивільного населення. На вимогу гебітскомісаріату в 1942 році міська управа протягла гілку водопроводу на фортечні вали, де знаходився німецький військовий цвинтар [21]. Фото з архіву Рейберт.інфо [101].

НАКАЗ № 33

по Кіровоградській Допоміжній Управі від 8.ІІІ.1943 року

Відвідавши 8-го лютого Допоміжну Управу п. Гебітскокомісар д-р Тайкль залишився досить невдоволений загальним станом відділів, крім фінансового.

Головні зауваження д-ра Тайкеля зводяться до слідуючого:

1. У переважній більшості службовців відсутні ознаки елементарного виховання; тільки в небагатьох випадках службовці вважають своїм обов'язком вітати п. Комісара вставанням, останні проявили повну енергійність, яка свідчить про їх невихованість.

2. Помічено, що службовці не займаються ділом, навіть стоять у пічок і ЧИТАЮТЬ РОМАНИ.

3. В приміщеннях брудно, безладдя, ОСОБЛИВО В МІСЬКТОРЗІ.

4. В деяких кімнатах від тютюнового диму стоїть туман.

Констатуючи, на превеликий жаль, повну справедливність всіх зауважень д-ра Тайкеля, НАКАЗУЮ:

1. Начальникам відділів зайнятися вихованням своїх службовців і внушити їм елементарну істину про вітання при вході в помешкання старших за званням.

2. Службовці, які не зайняті ділом, очевидно, з'являються зайвими, а тому начальникам відділів усунути персонально таких, представивши їх до скорочення.

3. Безладдя і бруду не повинно бути. Приміщення прибирається два рази в день і підтримання в них чистоти – обов'язок самих службовців під загальним наглядом кожного начальника відділу і завідуючого підвідділу.

4. Стороннім палити цигарки в приміщеннях, безумовно, заборонено. Самі ж службовці можуть курити, але курити культурно, не перетворюючи службову кімнату в некультурний вигляд.

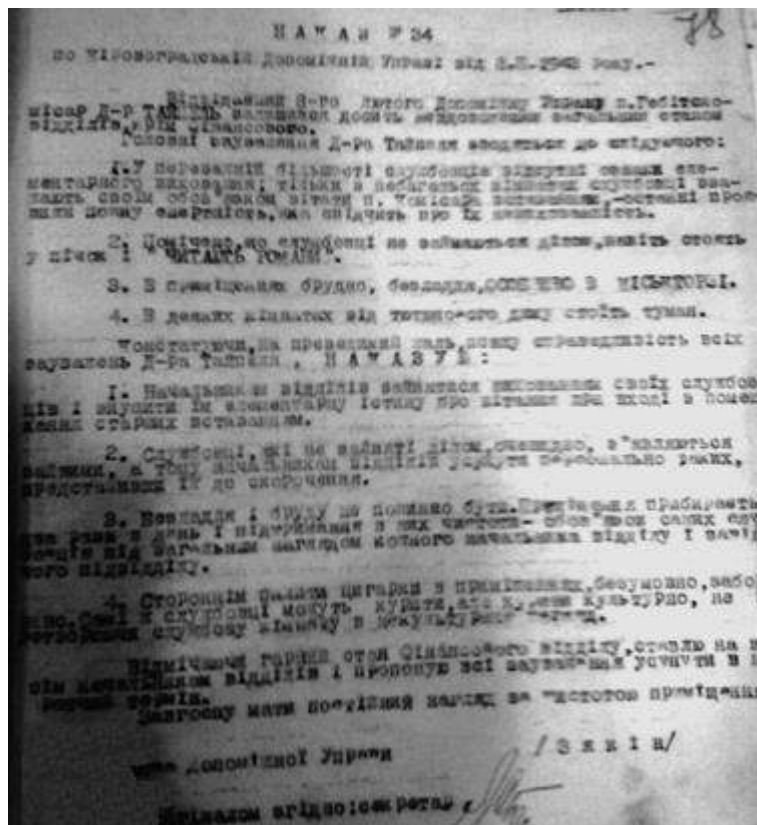
Відмічаючи гарний стан фінансового відділу, ставлю на вид всім начальникам відділів і пропоную всі зауваження усунути в найкоротший термін.

Завгоспу мати постійний нагляд за чистотою приміщення.

Голова Допоміжної Управи

/ Зякін /

З оригіналом згідно: секретар (підпис)



Із фондів ДАКО [30, арк. 78].

УПРАВЛІНСЬКА ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ НА СЕЛІ

Косметичні зміни в колгоспній системі. Гітлерівське військо багато хто з селян зустрічав «з великою надією на те, що вони ліквідують ненависні для народу колгоспи, а землю розподілять. Тож квіти та приязне попервах ставлення місцевого населення до окупантів слугували своєрідним авансом для них від колгоспників. Минав місяць за місяцем, – пише І.Петренко, – а колгоспів, змінивши їм лише назви на громадські двори, ніхто не реформував. І не дивно: загарбники скористалися винайденою більшовиками надзвичайно ефективною формою нещадної експлуатації землеробів у формі колгоспів-трудоднів, що повністю задовольняло окупантів. Крім того, десятирічна довоєнна практика існування колгоспів, розкуркулення, голодомор, репресії, що в українському селі розпочалися не в 1937 році, а набагато раніше, зробили селян надзвичайно «дисциплінованими». Ось такі колгоспи з «вимуштруваними» колгоспниками надавали можливість окупантам нещадно грабувати сільське населення» [92].

«Косметичні зміни в колгоспах, звичайно, відбулися. Зникли більшовицькі партійні організації в господарствах, але члени партії залишилися. Так, колгоспом «Вільна праця» с. Ольгівка Аджамського району в жовтні 1941 року все ще керував комуніст Г. Коваль.

Змінилися подекуди голови колгоспів. Їх спочатку обирали на загальних зборах селян. Так, 5 лютого 1942 року відбулися загальні збори членів громадського двору № 19 Великовисківського району, на яких селяни ухвалили обрати новим керівником господарства Олексу Шевченка, а його попередника – Івана Біловуса, звільнили через хворобу.

На районному рівні запрацювали земельні управи – або так звані українські сільськогосподарські виробничі бюро, штати яких комплектувалися українцями, але які у своїй роботі повністю залежали від крайсландвіртів – районних сільгоспкерівників, присланих з Німеччини. Їм підпорядковувалися сільськогосподарські коменданти, теж, звичайно, німці, які керували безпосередньо одним або кількома громадськими дворами та були живим втіленням окупаційної влади на селі. В округах (гебітах) сільським господарством відали гебітсландвірти. Із 1942 року в Україні, зокрема на Кіровоградщині,

запрацювали ще одні органи визиску й експлуатації – «штіцпункти» (опорні пункти), що об'єднували кілька господарств одного району. Цим запроваджувався ще більший контроль за виходами селян на щоденну працю, виконання ними податків та завдань, дотримання спокою в селах тощо» [92].

Вагома роль в організації роботи в господарствах належала старостам громадських дворів – «так з початку 1942 року почали іменувати на новий лад голів колгоспів. Відразу після окупації Кіровоградщини німецьке військове командування розробило та поширило в селах області «Вказівки для Провідника колишнього колгоспу». Тож керівник господарства персонально відповідав за дисципліну в господарстві та за збирання врожаю. Йому наказувалося зібрати увесь реманент, техніку і звести все це до певного місця, потурбуватися, щоб кожен селянин мав коси і серпи. Мешканців сіл було попереджено, що всі, включно з жінками та дітьми, повинні працювати в полі. «У твоєму селі, – зверталось німецьке командування до керівника господарства, – не має ніхто права лишатися без роботи». Усю робочу худобу, яку селяни, скориставшись з безвладдя, розібрали по домівках, наказувалося негайно повернути до колгоспу. У себе вони могли залишити взятих із колгоспів свиней, корів, але зобов'язані про них «добре дбати». «Поясни своїм співпрацівникам, – зверталось німецьке військове командування з погрозою до керівника господарства, – що всякий саботаж карається смертю». У «Вказівках...» селян запевняли, що німецька влада, у випадку доброї роботи, забезпечить їм «кращу будучність», за вищої продукції вони отримуватимуть більше, ніж за радянського режиму, «всім пильним в роботі селянам і робітникам буде змога набути на власний дім і землю» [92].

У роки війни постійно відчувався брак не лише сільськогосподарської техніки, але й іншої тяглової сили – коней. «Використання селянських корів на сільськогосподарських роботах у громадських дворах – теж поширене тогочасне явище. Адже доля багатьох коней у роки війни доволі трагічна – їх теж мобілізували на фронт, де вони, як і люди, масово гинули. Зокрема, у травні 1942 року з громадських дворів Кіровоградщини забрали найсильніших коней і першого червня послали

цілий ешелон цих тварин в саме пекло війни – на фронт. Скільки їх поїхало і скільки вижило після боїв – невідомо. Слід зазначити, що сільськогосподарська техніка в області була. Вона зосереджувалася у створених ще до війни машинно-тракторних станціях. От тільки послуги за використання цієї техніки на своїх полях для більшості громадських дворів виявилися непосильними. На Кіровоградській базі сільськогосподарського постачання в лютому 1942 року нагромадилося достатньо запасних частин до плугів, сівалок, жаток, комбайнів. Вільно продавалися сівалки 8-12-13-ти рядні кінні та тракторні, різного профілю залізо та вози. Але купити все це громадські двори часто не мали змоги через брак коштів» [92].

Новий земельний лад. Системне явище часів окупації – небажання селян працювати в громадських дворах заради трудоднів із мінімальним їх наповненням. «Усі дії «нової» влади, як окупаційної нацистської, так і місцевої української, викликали в селян тільки розчарування та спротив. Проаналізувавши настрої селян, вище нацистське керівництво вирішило запровадити в Україні «новий аграрний лад». Відправною датою, коли наважилися на реформування, є 15 лютого 1942 року. «Новий аграрний лад» передбачав поступовий перехід від сталінсько-колгоспної системи господарювання на селі до створення сільськогосподарських товариств, або самостійних селянських господарств. На Кіровоградщині про земельну реформу дізналися навесні 1942 року. Упродовж літа 1942 року її почали впроваджувати. Однак не тими методами й темпами, на які розраховували селяни. У переважній більшості сіл області впродовж 1942 та до середини 1943 року тривала лише пропагандистська кампанія щодо земельної реформи під гаслом «Роботящому селянинові – своя земля!». Мета проголошеної реформи – одноосібне господарювання на землі. Однак, попри обіцянки окупантів відмінити трудодні, скасувати податки з землі, дозволити тримати худоби скільки завгодно, селян попередили, що для розподілу землі потрібно, щоб громадський двір виконав всі зобов'язання, що самовільний переділ землі суворо заборонений, і якщо хто «політично непевний», тоді поділу землі теж не відбудеться. Крім того, окупанти збиралися втілити земельну реформу тоді, коли «дозволять обставини». «Сприятлива» для здійснення земельної реформи ситуація склалася по всій Кіровоградщині, на думку окупантів, аж на початку літа 1943 року.

Сповістили про це мешканців області 5 червня 1943 року. Тож конкретними заходами, втіленими в «Інструкцію по організації праці в товариствах», передбачалося виділити в 6 гебітах області – Кіровоградському, Олександрійському, Олександрівському, Новомиргородському, Бобринецькому і Долинському, тільки 446 громадських дворів (майже з 2 тисяч!), яких до осені 1943 року планували розформувати й перетворити на землеробські товариства. Кожен із 446 громадських дворів, виділених для реформування, планувалося поділити на землеробські товариства, куди записували по 10 селянських дворів, яким рівномірно наділяли землю, де всі ці 10 родин працювали. Земля їм наділялася однією ділянкою, встановлювати межі в 1943 році заборонялося. Посів, зокрема зернових, відбувався спільно й одночасно, а догляд, збирання врожаю та обмолот здійснювався кожною сім'єю індивідуально. Із зібраного родина обов'язково здавала хліб державі, платила ним інші податки, закладала насіннєвий та фуражний фонди, віддавала частину на прогодування старих і немічних, решту залишала собі. Поза реформуванням залишалися майже півтори тисячі громадських дворів області. Зрозуміло чому – із них окупантам легше вдавалося відбирати зерно та інші продукти харчування, ніж із кожної сім'ї окремо. У цьому їх переконали два попередні роки.

Невдачі гітлерівців на фронтах повністю поховали їхні плани з реформування сільського господарства в Україні. Неефективна форма господарювання на селі – колгоспи, збереглися на Кіровоградщині до початку 90-х років ХХ ст.» [92].

Районні управи були створені в перші тижні окупації. «Їхні функції мало чим різнилися від тієї роботи, що їх виконувала Кіровоградська міська управа. Районні управи, запитавши дозволу в окупантів, відновили роботу шкіл, лікарень та фельдшерсько-акушерських пунктів, збирали й розподіляли податки, відправляли на роботи до Німеччини молодь, боролися з хуліганством, самогонуварінням та злочинністю» [92].

У більшості сіл області створили **сільські управи** – найнижча ланка в системі тогочасної влади. Якщо на посади голів міських та районних управ окупанти переважно призначали когось із місцевих жителів, керуючись своїми критеріями відбору потрібних управлінців, то в селах сільських старост обирали на зборах за участю всіх дорослих жителів. **Сільський староста** – одна

із трагічних постатей в історії України. Переважна їх більшість нічого поганого не зробила для селян. Вони підтримували лад у селах та організовували нормальну їх життєдіяльність. Проте всі вони в 1944 році були проголошені колабораціоністами та засуджені до різних термінів позбавлення волі (від 10 до 25 років) у таборах. Таку ж долю мали і працівники районних управ, районні старшини, бригадири громадських дворів та інші учасники організаційно-господарської діяльності на селі під час окупації.

За спогадами жителів села Софіївка Компаніївського району Кіровоградської області, у жовтні 1941 року на посаду старости було обрано Задворного Тихона Михайловича, працівника пошти, людину грамотну та організовану, при чому вибори проводилися на альтернативній основі, із кількома кандидатами – такого селяни не змогли пригадати ні до ні після окупації, аж до 90-х років.

У квітні 1944 року, коли органи НКВС заарештовували всіх «зрадників батьківщини», селяни намагалися відстояти цю людину, уберегти від арешту, але безрезультатно.

Вироком військового трибуналу військ НКВС Кіровоградської області від 9 вересня 1944 р. Задворний Т.М., 1896 року народження, був засуджений за ст. 54-1а КК УРСР до 10 років позбавлення волі з відбуванням покарання у виправно-трудовому таборі з поразкою в правах на 5 років з конфіскацією всього особистого майна. Нічого не було відомо про його долю. Лише кілька років тому родичам вдалося дізнатися, що він помер у квітні 1952 року у виправно-трудовому таборі в Хабаровському краї. Незважаючи на те, що Задворний Т.М. офіційно не реабілітований, жителі села Софіївка ніколи не вважали його злочинцем. І таких прикладів є тисячі в різних регіонах України.

Як зазначає І. Петренко, відомі «лише поодинокі випадки, коли цим людям удалося уникнути покарання або тривалих термінів ув'язнення. Один із них – староста с. Могильне Гайворонського району І.М. Ренгольд. Його з якихось причин радянська влада не переслідувала» [92].

Доля працівників районних управ та районних земельних управ склалася не менш трагічно, ніж доля сільських старост.



Вибори старости в одному з сіл України, 1941
(з фондів ЦДКФФА України ім. Пшенічного [114]).



Підготовка сільгосптехніки до весняної сівби, 1942 [59].



Українські селяни вітають
«визволителів», 1941 [73].

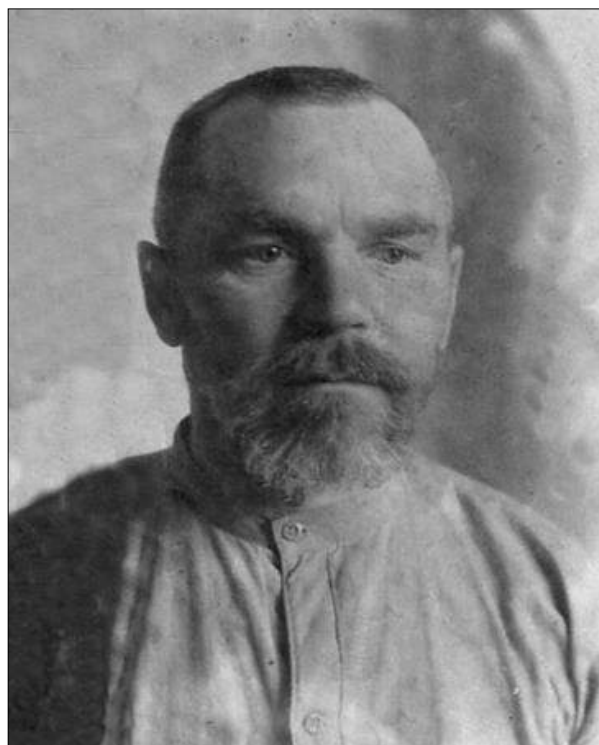


Ренгольд І.М., староста с. Могильне
Гайворонського району (із архіву
В.Г.Дерезовського) [92].



Сільські діти і підлітки, 1942 [73].

Задворний Т.М., староста
с. Софіївка Компаніївського
району Кіровоградської обл.,
1944 (із сімейного архіву його
дочки Гончаренко Наталі
Тихонівни).



Бесіда з сільським
старостою, 1942
(із фондів ЦДКФФА
України ім. Пшенічного
[114]).

Селяни!

Німецька Збройна Сила повідомляє про тверді ціни на худобу, призначену до убою. Ціни відносяться до всіх родів влад. Ці ціни в декілька разів перевищують те, що Ви одержували за більшовицької влади при обов'язковій поставці худоби, і вони є справедливі. Не допустимість підвищення цін для міського населення. Вашим завданням є зараз забезпечити м'ясом німецьку збройну ск-

лу, яка обняла охорону Вашого краю та захищає населення. Тому поставляйте відгодовану худобу на пункти, означені в оголошеннях. Хто поставить худобу до убою, згідно з вимогами, одержить кращу ціну. Німецька збройна сила охоронятиме Вашу поставку худоби та буде старатись про те, щоб доставлена худоба була розрахована по встановлених цінах.

СЕЛЯНИ І КЕРІВНИКИ ГОСПОДАРСТВ!

Нижче оголошенням розпорядженням подає Вам Німецька Збройна Сила нові ціни на олійні і бобові культури. Відтепер вже немає різниці між заготівельними і закупівельними цінами. Тепер обов'язують однакові ціни; вони значно підвищені, щоб там самим Ви одержали слушну плату за Вашу працю. У відплату за це, Німецька Збройна Сила домагає від Вас, що всі олійні культури, які для засіву не потребують, та всі

бобові культури, що є непотрібні для засіву і прохарчування Вашої сім'ї, будуть доставлені прямо, або через сільські кооперативи до відомих пунктів «Заготзерно». В майбутньому лише тоді може розраховувати на товари першої потреби, хто повністю виконав свій обов'язок здачі.—Сповніть проте свій обов'язок та починайте зараз здавати олійні продукти.

Через нижче оголошене розпорядження подає—Вам до відома Німецька Збройна Сила нові ціни на зерно. Ціни підвищено пробадентам без підвищення цін на муку та хліб. За свою працю Ви одержите належну плату. Різниця між заготівельними та закупівельними цінами, які були за більшовицьких часів, знесені. Ви одержите нові, підвищені ціни.

Хто до 1 жовтня поставить своє зерно, одержить крім установленної ціни також премію - надбавку в висоті: 5 крб. за

кожні 100 кг. зерна. За поставку зерна після 1 жовтня премії не уділяється.

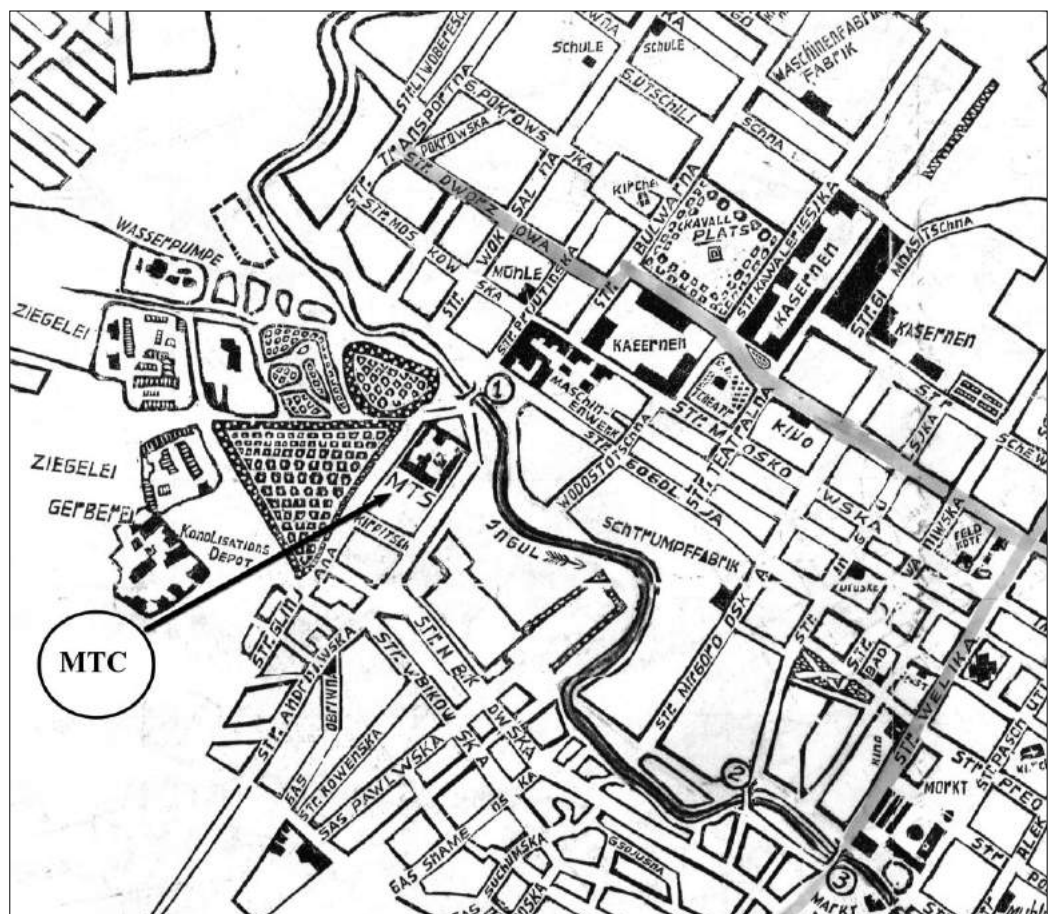
Селяни та керівники господарств!

Через установа нових цін на зерно наступає велика поправа Вашого господарського положення. Німецька Збройна Сила сподівається та вимагає від Вас, що все зерно, яке не є потрібне для прохарчування Вашої сім'ї, худоби та засівів Ви поставите прямо до пунктів «Заготзерно» або через сільські кооперативи. Виконуйте свій обов'язок та продавайте

вже своє зерно. Також та кількість зерна, яку належало віддати МТС, як за плату, мусить бути негайно доставлена на пункти «Заготзерно» і буде заплачена по нових цінах. В майбутньому МТС будуть працювати своїми машинами лише на тих господарствах, котрі вповні виконали свою поставку, а за їх працю буде заплачено в обліженій ставці наявними грошми.



Кіровоградська МТС, 1941 [130]



МТС на німецькій мапі.

Нарада агрономів при обласній земельній управі

13 вересня, о 3 годині дня, в приміщенні Кіровоградської облземуправи відкрилась нарада агрономів 12 районів області, скликана Німецьким Військовим Командуванням у справі розв'язання чергових завдань в галузі сільського господарства. На нараду були запрошені представники районних земельних управ, цукрових заводів, радгоспів, фахівці насіннєвої справи, представники заготовчих установ тощо. Всього зібралось на нараду понад 100 різних фахівців. На нараді були присутні також офіцерські чини німецької армії.

Нараду відкрив пан фон Петерсдорфф із с.-г. обласного управління і надав вступне слово пану фон Кюне із райн. військового управління.

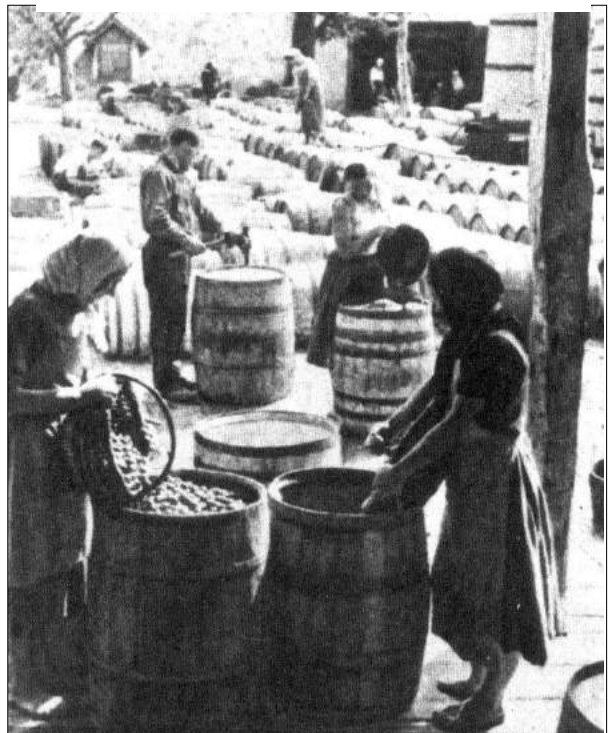
Привітавши учасників наради, пан фон Кюне сказав:

— Ми зібралися сюди, щоб розв'язати чергові питання в галузі сільського господарства. Я надіюсь, що ми будемо разом працювати і поставимо Україну на належну височінь. Хоч і буде спочатку тяжко працювати, ми все ж повинні згуртуватись, щоб скоріше звільнити Україну від більшовиків.

Вд тепер повинні трохи інакше працювати, ніж раніше. Дехто з вас повинен більш серйозно ставитись до роботи, більш пунктуально і точно виконувати завдання. Ми, німці, не любимо жидівсько-більшовицької влади за те, що вона допускала свавілля. Ми, німці, так виховані, що любимо працю. Той, хто добре буде з нами працювати, того праця буде сплачена і він буде всім задоволений. Хто ж не хоче працювати, той буде голодати.



Приятельська розмова, 1942 [59].



СІЯТИ ОЗИМИНУ ЛИШЕ ПЕРЕВІРЕНИМ СОРТОВИМ НАСІННЯМ

Найважливіше завдання, яке стоїть зараз перед сільським господарством—це успішне проведення осінньої сівби. Сюди мусить бути спрямована вся увага робітників сільського господарства. Серед багатьох факторів агрономічно-технічного комплексу, що впливають на врожай, важливу роль відіграє якість посівного матеріалу. Треба посіяти озимину виключно сортовим насінням, перевіреним в контрольно-насіннєвій лабораторії. Для цього потрібно, не зважаючи на те, що в деяких колгоспах апробацію посівів з різних причин не проведено, зібрати насіння з насінних ділянок і обмолотити окремо.

Враховуючи важливе значення якості посівного матеріалу, обласна земельна управа зобов'язала всі колгоспи перевіряти якість насіння в контрольно-насіннєвій лабораторії і забороняла висів некондиційного насіння. Контрольно-насіннєва лабораторія Кіровоградського району, до якої приєднано і Аджамський район, цілком вже освоїла методи прискореного визначення схожості насін-

ня так, що довідку про якість насіння колгоспи можуть одержати від лабораторії в день здачі зіврця.

Такі колгоспи Кіровоградського району, як колгосп ім. Леніна, села Первозванівки, «Червоний прапор», с. Калнівки та інші вже перевірили якість майже всього насіння, потрібного для осінньої сівби. Схожість їхнього насіння першокласна і становить 97-99 проц. Однак, є й такі колгоспи, які ще й досі не спромоглися перевірити жодного центнера насіння. До цієї групи колгоспів належить «Червоний хлібороб», с. Федорівки, «Прогрес», с. Карлівки, та «Вільний шлях», села Галнівки. Відстає з підготовкою та перевіркою якості насіння і Аджамський район.

В найближчий час треба кожному колгоспові забезпечити осінню сівбу сортовим добрим і перевіреним в лабораторії посівним матеріалом.

Це є важливий агротехнічний засіб підвищення врожайності в май-утньому—1942 році і запорукою поліпшення добробуту нашого народу.

Л. П.

ЗАКЛИК ДО СЕЛЯН

Від провodu німецької господарської станиці в Кіровограді прийшов до вашої редакції лист такого змісту:

Господарський Інспектор—Полудне
Шеф групи: Сільське господарство.

Постій, 7 вересня
1941 року.

До редакції Української газети в Кіровограді

Просимо Вас у біжучому тижні, найпізніше до 9 вересня, надрукувати у Вашій газеті слідуючий заклик:

Заклик до Українського сільського населення:

Помимо повторюваних розпоряджень з боку Німецької Військової Власти все ще стверджується, що Ви не стараєтесь як слід, щоб хліб зібрати і забезпечити та поле до осіннього посіву приготувати. Навіть хоча нема покищо звичайних господарських інструментів до жнив і осінніх робіт—Ви є обов'язані послуговуватись у господарській праці всіма можливими засобами, що надаються до польових робіт. Кожний член родини, здібний до праці, є зобов'язаний постійно працювати.

В чася непогоди треба нищити та усувати бур'яни з ологів (невдоби) косами, серпами та сніпами. Аж до приходу зими не смє жо-

ден день промчати без польової роботи. В глибокому зрозумінні, що Німеччина в будучності віддається українському населенню, не можна терпіти ніякої знеохоти до праці. А тих, що не схотять працювати, віддаються до таборів праці і такі роботи будуть при будові доріг.

Не слухайте ніяких підшепків комуністичних агентів. Ті лише намірюють до цього, щоб Ви саї проти себе самих діяли.

Українці! Дбайте про відбудову вашого краю і вашого народу».

(Продовження буде).

Др. Зомеркамп
Надрадник Військового
Управління.

Заклик Німецької Господарської Станиці до українських селян

(Продовження. Початок див. ч 4 «Українського Голосу»).

«Українці покажуть свою вдячність Німецькій Армії за звільнення їх від більшовицького ярма тим, що успішно співпрацювати будуть у відбудові краю.

Українці! Збільшуючи осінні посіви, Ви дбаєте про забезпечення себе у хлібі на наступний рік.

Селяни! Молотіть решту збіжжя, якщо осінні посіви є вже закінчені.

Селяни! Вживайте в роботі осінніх посівів коні, двохрічні лошаки та іншу тяглову худобу.

Селяни! Слухайте Вашого голову колгоспу, що його призначила Німецька Військова Влада. Дбайте про порядок та співпрацю у ваших господарствах.

Селяни! Хто не хоче співпрацювати по колгоспах, цей є зрадником власного народу.

Селяни! Німецьке Військо береже Вас перед поворотом більшовизму. Бережіть Ваш нарід перед голодом.

Селяни! Збирайте зимову поживу для худоби. Приготовляйте силос та сіно люцерни і конюшини (клеверу).

Селяни! Приготовляйте як слід ваше поле під засів і протруйте збіжжя перед засівом. Сійте руками, якщо у Вас замало сівалок.

Селяни! Пильною працею на ріллі кладіть підвалини під майбутній добробут».

Печатка господарської Інспектури.

Др. ЗОМЕРКАМП.

Надрадник Військового
Управління.

Оголошення

До відома св'ідомої частини українського населення міста Кіровограда та сіл Кіровоградського району, що майно, продукти, зернозбіжжя, худобу та інші речі вжитку, що населенням були взяті для охоронення від грабежів, пожежі і погрому, зараз можуть зносити до колгоспів, радгоспів, фабрик, заводів та крамниць звідкіля вони взяті. Здача означених речей провадиться в кожному окремому випадкові по акту.

Все майно, пограбоване більшовицько-жидівським охвістям, через Службу Порядку зноситься до відділів Служби Порядку і здається Службі Порядку по акту.

Голова Міської Управи ІЛЛЯ ТКАЧЕНКО.

Український голос. — 1941. — № 5. — С. 4 [111].

ПО-НОВОМУ ПРАЦЮЮТЬ

Страх перед Німецькою Армією застав колишніх правителів Маловисківської МТС зненавцька. Тікаючи за Дніпро, вони не встигли зруйнувати МТС та завезти машини з собою. Отже МТС залишилась цілою і зразу розпочала нормальну роботу. Всі робітники та службовці зрозуміли, що тепер працюють для себе, тому кожен залишився на своєму місці, сумлінно працюючи.

Без більшовицьких базік, «помпомі-

тїз» МТС домоглася вже непоганих наслідків. Понад 4000 га зернових було зібрано в цьому році комбайнами та обмолочено хліба біля 50%. Не дивлячись на нестачу пального, тракторним парком вже підготовлено на 1/Х 2000 га ріллі для озимого посіву.

Коли б МТС більше забезпечили паливом, можна б чекати ще кращих успіхів.

Робітники

Український голос. — 1941. — № 13 (11 жовтня). — С. 4 [111].

Селяни разом із окупантами, 1941 [73].



Наказ

Кіровоградської Обласної Земельної Управи

25 вересня 1941 року

Для своєчасного та повного завершення осінньої сівби, машинно-тракторні станції та державні двори (бувш. радгоспи) відчувають гостру потребу в пальному. Поруч з цим цукрові заводи Кіровоградської області мають великі запаси сировини (патоки), з якої можна виготовляти спирт для роботи тракторів та автомашин.

Для забезпечення сировиною цукрових та винокурених заводів Кіровоградської області потрібен автотранспорт, який є в кожному районі області і в достатній мірі не використовується, а тому **НАКАЗУЄМО** всім Командантам Райземуправ:

§ 1.
Виявити всю наявність справних автомашин, незалежно від їх належності (МТС, державні двори, громадські двори) і негайно направити такі в розпорядження Кіровоградської Обласної Земельної Управи для перевезення сировини на винокурени заводи.

§ 2.
Всі несправні автомашини, які є в районах, взяти на облік і негайно приступити до їх ремонту.

§ 3.
Автомашини після їх ремонту направляти в Обласну Земельну Управу для реєстрації та надсилки їх на роботу в заводи.

§ 4.
Перевезення сировини провадити за договором і по скінченню роботи машини повертаються в ті підприємства та організації, яким вони належали.

§ 5.
Всім перекладачам, при Німецьких Районних Командантурах точно перекладати всі накази Обласної Земельної управи та статті з газет, які торкаються питань сільського господарства.

§ 6.
Райземкомандантів, старших машинно-тракторних станцій та шоферів, які ухилятимуться від виконання цього наказу, буде викликано особисто до Обл. Зем.

**Полковник фон ПЕТЕРСДОРФ.
Командант Обласної Земельної Управи ТКАЧЕНКО.**

РОЗКРАДАЧІВ—ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Споживча кооперація повинна прийняти велику участь у відродженні господарства. Село зібрало багатий урожай, село потребує різного краму. Посередником між містом і селом повинна бути споживча кооперація. Але чи готова споживча кооперація для такої важливої роботи?

Більшість сільських кооперативів знаходиться у заведбаному стані. Деякі керівники та завідувачі магазинами довели їх до пограбування, кооперативні гроші привласнили, а майно розтягнуто. За прикладами далеко не прийде́ться ходити: Карлівська ССТ має три магазини, які вже торгували після військових подій. Але чомусь то завідувачий магазинами закрав їх на довгий час — перестали торгувати. Нарешті крам та майно порозбирали. Такий стан з магазинами був на користь у першу чергу голові правління Малому та завідувачим магазинами. Голова правління Малий привласнив 40000 крб. і до магазину

не з'являється вже півмісяця. Крамники нішли за прикладом голови і собі привласнили значні суми. Голова правління Малий дійшов до того, що не вважав своїм обов'язком звітуватись перед ревізійною комісією, мотивуючи тим, що в нього вистачить «дипломатії» відмахнутись від ревізійної комісії.

Аналогічне явище трапилося з сільськими кооперативами сіл Назарівки, Іванівки, Шевченкового.

Члени кооперації, громади зазначених сіл вимагають, щоб на цю галузь було звернуто особливу увагу з боку Обласного виконз'їзду та Української служби порядку. Треба винних у пограбуванні та привласненні кооперативних грошей притягнути до відповідальності. Стягнути народні гроші і повернути їх у каси кооперативів, примусити голів правління звітуватись перед громадою. Треба налагодити роботу споживчої кооперації.

Неділько А.

ПОГАНЕ КЕРІВНИЦТВО—ПОГАНА РОБОТА

Перебіг сільськогосподарських робіт у колгоспі «Вільна праця», с. Ольгівки, Аджамського району, проходить вкрай незадовільно. Багато ще не зібрано та не заскритовано ранніх зернових культур. Багато намоченого хліба псується в степу у ворохах, прямо просто неба, який нікуди не ховають і чомусь не продають державі.

Погано проходить у колгоспі також і осіння сіялка. Тут привикли нехтувати агротехнікою. Зерно сіється більше по стерні, а потім дисковими культиваторами зашкрябають. За планом треба засіяти 500 га озимини, а засіяно на 30-IX лише біля 50 га.

Між тим, колгосп повністю забезпечений робочою силою. Крім колгоспників

тут працює 90 чоловік військово-полонених і чимало робітників та службовців міста. Але староста колгоспу Коваль Г., бувший голова колгоспу, комуніст, не зміг керувати господарством, не може дати ладу людям. За більшовиків не треба було бути розумним чоловіком, щоб стати головою колгоспу. Треба було зміти лише виголошувати здравницю «батькові Сталіну» — тоді Коваль міг бути головою. Зараз треба розумно, по-діловому керувати господарством.

Треба Аджамській районній земельній Управі зацікавитись станом роботи в колгоспі «Вільна праця» і призначити на керівну роботу надійного і чесно-го українця. Шмалько А. М.

Відбудуємо тваринництво

Жодна галузь сільського господарства нашої країни не пережила такого жаху, такого знищення під час евакуації більшовиків, як тваринництво.

Десятки тисяч тварин загинули ще по дорозі до Дніпра: їх розстрілювали, забивали та іншими засобами знищували, аби тільки не залишити їх українському народові.

Коли порівняти наявність худоби в області на 1/4—40 р. та на останні часи, то зменшення тварин досягає майже 40%. Наприклад, на 1/4—40 р. було великої рогатої худоби 307 тисяч голів, а на 1/4 ц. р. залишилося тільки 165 тисяч. Коней було по колгоспах на 1/4—40 р. 130 тисяч голів, залишилося 80 тисяч. По окремих районах поголів'я зменшилося навіть більш 40%, (Добровеличківський район). По В.-Висківському району було 23.812 голів, залишилося 10.850 голів, по Компаніївському району з 88.750 голів, залишилось 59.140.

Ще більш постраждало жемієне

господарство — по області залишилися майже одиниці висококрівних та чистокривних тварин. На заводській Державній стайні з 50 висококрівних та чистокривних жеребців, що перебували на порушувальних пунктах по області, залишилося 8 жеребців. Не кращий стан і на племярських фермах. Наведені цифри надзвичайно сумні, але не слід падати у розпач, а треба, не гаючи часу, братися за відбудову тваринництва.

По-перше, треба починати з того, щоб забезпечити всі череди необхідною кількістю виробників, щоб жодної голви маточного складу черід не залишити яловою. Решту плідників, яка залишилася у нас в області, треба використовувати зі всією можливою повнотою, бережливістю та економією. Ветзоотехнічним працівникам районів, радгоспів, колгоспів категорично заборонити та не допускати практику «вільної злучки». Треба запам'ятати, що виробників не вистачає, і кожен виробник

при «ручній» злучці замінить два, а то й три виробники при «вільній злучці».

По-друге, треба приступити до укомплектування черід виробниками за рахунок відбору кращого продуктивного молодняка та перевірити і підготувати його на весну до злучок.

По-третє, ветзоотехнічному персоналу районів та радгоспів треба підготувати та привести в належний порядок всю апаратуру по штучному заплідненню тварин, тому що в цьому році на практику штучного осівання тварин буде покладено надзвичайно велике завдання. І, нарешті, ветзоотехнічним працівникам необхідно організувати перевірку та контроль за заплідненням тварин. Всю цю роботу, яка є основною роботою щодо розвитку тваринництва, треба розпочати сьогодні, тому що кожен день відволікання ставить під загрозу тваринництво області.

Головний зоотехнік облземуправи
МАТРОС.

ЗБЕРІГАТИ ЛІСИ

Лісів у нашій області є біля 118 тисяч га. Коли сюди ще додати посадку лісових порід на смуг 8281 га, посадки в колгоспних лісах 662 га та заліснення непродуктивних земель (ніски) 705 га, то загальна лісова площа по нашій області становитиме понад 127 тисяч га. До загальної площі земель області лісова площа становитиме приблизно 5 проц. Тобто наша область має 1/5 нормальної залісненості.

Щоб задовольнити всі вимоги країни на будівельний ліс та паливо, треба, щоб залісненість місцевості становила 25% від загальної площі всієї землі. Отже нам, як області бідній на ліс, треба берегти наші ліси. Не можна виснажувати їх надмірним та самовільним рубанням. Навпаки, треба всіляко поширювати лісову площу за рахунок засадження непродуктивних для хліборобства земель — нісків, ярів тощо.

Необхідно також застосувати культурні способи експлуатації лісних багатств. Треба, щоб під час рубання з лісів бралися така маса деревини за рік, яка приростає за той же час. Наприклад, з одного га лісу приростає деревини за рік 3 кубометри, в цьому разі рубати деревину з лісової дачі в 100 га можна лише не більше як 300 кубометрів.

Колишні господарі країни рубали ліс «по-більшовицькому» — не рахуючись з приростом. Наприклад, в Олександрівському лісгоспі до рубання на 1941 рік належало лише 65 тисяч кубометрів

деревини. Вирішено ж було зрубати за «зустрічним планом» понад 105 тисяч кубометрів деревини. На вибирання мертвого чи приболілого лісу, з санітарною метою, ніхто не звертав уваги.

Крім чергової подвоєної річної лісосяки, раніше вирубувався найкращий ліс по всіх дачах, поза всякими планами на потреби авіобудівництва, суднобудівництва, на фанеру тощо. Навіть у так званих заборонених смугах з 25 кілометрової широчини (вздовж річок) зменшили заповідну зону до 3-кілометрової широчини.

Ми будемо тепер дбати за те, щоб ліси не виснажувалися надмірним та самовільним рубанням. Для цього необхідно укомплектувати штат лісничих та інших фахівців лісного господарства досвідченими та чесними людьми, які б любили ліс, доглядали, вирощували його та охороняли від самовільного порубу, від знищення худобою та шкідливими лісу. Самовільному нищенню лісів, як державних, так і колгоспних, треба покласти край.

Лісова охорона та фахівці лісного господарства повинні допомагати зберегти ліси від хижацького порубу. Треба без вагаль прятати осіб, винних в самовільному порубі, до відповідальності. Сподіваємось, що за нового ладу на Україні буде й нове ставлення, бережливе ставлення, до лісних багатств.

Дубовий.

Дисципліна в колгоспах

Більшовицько - жидівська влада створила каторжні умови праці в колгоспах.

Колгоспник і його сім'я працювали день-у-день цілий рік, від світанку до пізньої ночі, не знаючи ні відпочинку, ні свят, і за свою тяжку, нелюдську працю одержували від більшовиків декілька кілограмів посіду, що залишався від більшовицької молотби та трохи гнилої картоплі або буряків. Така була оплата праці колгоспника за рік. Тепер кожний чесний селянин розуміє, що він працює не на користь жидів та більшовиків, а на самого себе. Аванс пшеницею, борошном, картоплею та іншими продуктами, що одержали селяни за декілька місяців після приходу Німецької Армії на Україну, набагато перевищує річний заробіток колгоспника за весь час перебування більшовицьких грабіжників. Розуміючи цю справедливую оплату, селяни тепер працюють значно краще. Ланкові колгоспу «Каганович», с.

Н. Миколаївки, Маловисківського району, Полівода Оксана та Михеда Домаха, застосувавши всі правила сучасної агротехніки, чудово обробили плантацію цукрового буряка на 32 га та вже біля половини його викопали і закатали. По врожайності та якості буряк зайняв перше місце в районі.

В цьому господарстві на осінній сівбі ведуть перед Буравець Микола, Дудник Олександр, Ключко Прокіп та інші. Але поруч з кращими людьми в господарстві є ще такі безтурботні люди, які працюють ще й досі «по-більшовицькому». Наприклад, Сандул Федір за три тижні не заробив жодного трудовця, Горбенко Павло за місяць має тільки 3 трудовці, а Горбенко Ярина заробила за три тижні два трудовці.

Дисципліна в колгоспах залежить і від керівників, які своїм особистим прикладом і чесною працею та правдивим ставленням до людей можуть згуртувати всіх навколо себе і залучити їх

до праці. А коли в керівника цих якостей бракує, то йому важко зміцнити трудову дисципліну і домогтися успішного виконання чергових сільсько-господарських робіт. Зараз треба всім селянам та їх керівникам назавжди покінути і забути більшовицькі методи праці та ставлення до людей.

При більшовизмі робили так: один робив на десятих ледарів у колгоспі, бригадирів доводилось тричі загадувати колгоспників. Йти на роботу та вигонити його з хати на поле (бо йому, звісно, не було за що робити). А тепер, коли наші друзі-німці назавжди звільнили нас від більшовицько-жидівського ярма та розчистили широку дорогу до вільної праці, треба селянам та їх сім'ям прикласти всіх зусиль, щоб закінчити своєчасно і якісно осінню сівбу та збирання пізніх культур, щоб забезпечити себе й державу багатющими врожайми наших українських ланів.

Н. Мартишевський.

Український голос. – 1941. – № 14 (15 жовтня). – С. 3 [111].



Зважування теляти в присутності офіцера Вермахту, 1942-1943 [110].



Польові роботи, 1942-1943 [114].

ВІДОМОСТІ ПРО ХІД ОСІННЬОЇ СІВБИ В ОБЛАСТІ

№ п/п	Назва району	План посіву озимих зернових	Фактично посіяно озимих зернових	Проз. виконання	На яку дату райони подали відомості
1.	Чигиринський	24340	18000	73,9	20/X—41
2.	Кіровоградський	24261	17919	73,8	19/X
3.	Олександрівський	20336	11319	55,6	11/X
4.	Знам'янський	27685	14500	52,3	10/X
5.	Златоніський	18250	8700	47,2	13/X
6.	Онуфріївський	25179	11704	46,4	18/X
7.	Компаніївський	35809	15766	44,0	18/X
8.	Слищівський	24197	10609	43,8	17/X
9.	Рівнянський	26359	9398	35,6	18/X
10.	Новомиргородський	22066	10959	49,6	22/X
11.	Кам'янський	21910	9199	41,9	15/X
12.	Маловишківський	22856	9533	41,6	15/X
13.	Новогеоргіївський	31034	16478	53,0	6/X
14.	Добровеличківський	19609	7954	40,5	15/X
15.	Долинський	41588	18309	44,0	20/X
16.	Бобринецький	30748	11426	37,1	15/X
17.	Петрівський	34880	15474	44,3	11/X
18.	Олександрівський	46195	16713	36,1	10/X
19.	Аджамський	17778	6345	35,6	18/X
20.	Новоукраїнський	23495	9304	39,5	10/X
21.	Великописківський	17536	6144	35,0	15/X
22.	Хмелівський	28793	9310	32,3	10/X
23.	Тинківський	14659	4560	31,0	5/X
24.	Витязівський	26579	8207	30,8	15/X
25.	Новопражський	26691	7511	28,1	15/X
26.	Новоархангельський	20729	5804	27,9	6/X
27.	Устимівський	31293	8705	27,8	15/X
28.	Підвисоцький	20434	4603	22,5	30/X
29.	Новгородківський	28874	8721	30,2	орієнтовно
30.	Піщанобродський	22435	6876	30,6	15/X
Разом по області		776668	320060	41,2	



Український голос. –
1941. – № 18
(29 жовтня). – С. 3 [111].

Сільськогосподарської техніки
постійно бракувало.
Селянин разом з окупантом на
полі, 1942 [92].

УКРАЇНСЬКІ ВІСТІ

ВИДАЄ МІСЬКИЙ
КОМІСАРІАТ КІРОВОГРАДА

Рік видання II,
ч. 19 (55)

xx
Субота, 7 березня
1942 р.

xx
Ціна 75 коп.

РОБОТЯЩОМУ СЕЛЯНИНОВІ—СВОЯ ЗЕМЛЯ! СЕЛЯНИН!

Німецький уряд, який визволив українських селян, видав наказ дати селянам землю в одноосібне користування. Згідно з цим наказом оголошено розпорядження про новий земельний лад.

ЙОГО МЕТА:

ЗЕМЛЯ—КОЖНОМУ ТРУДОЛЮБИВОМУ СЕЛЯНИНОВІ!

Надія буде переведитися поступово. Замість українських селян сподіваються майбутнього господарювання з землею. Якщо значення має розпорядження про новий земельний лад для Тебе, Український Селянин!

Замість українських селян сподіваються майбутнього господарювання з землею. Якщо значення має розпорядження про новий земельний лад для Тебе, Український Селянин!

РОЗПОРЯДЖЕННЯ ПРО НОВИЙ ЗЕМЕЛЬНИЙ ЛАД УЖЕ ВИЙШЛО

Це перший крок до остаточного спорядкування майбутнього господарювання з землею. Якщо значення має розпорядження про новий земельний лад для Тебе, Український Селянин!

22 роки союзу панували — за Вами, 22 роки, в яких злочинне безладдя в союзу панувало, внаслідок чого, що десь то виразилося. В серці одної з найбільш родючих країн у світі кілька разів лютував страшний голод, забравши мільйони Ваших братів.

Німецький уряд знає, що тільки повна

перевбудова сільського господарства може стати підвалиною для нового устроювання Вашого життя. Тому Райхсміністерство для аквакультури східних областей оголошує розпорядження про новий земельний лад уже тепер, коли ще йде боротьба з більшовизмом. Німці взяли на себе великі жертви й багато чого зрелися, щоб не допущитися на спричинені війною труднощі негайно прийняти Вам з допомогою та спільно з Вами нову будувати зруйноване й розбите більшовицьким сільське господарство.

РОЗПОРЯДЖЕННЯ ПРО НОВИЙ ЗЕМЕЛЬНИЙ ЛАД—

ЦЕ ПЕРШИЙ КРОК ДО ВСТАНОВЛЕННЯ ОСТАТОЧНОГО ЗЕМЕЛЬНОГО ЛАДУ. КОЛГОСПІННІ СИСТЕМИ—КІНЕЦЬ. ВСІ ЗАКони й ПОСТАНОВИ СОВЕТЬСЬКОГО УРЯДУ СКАСОВАНІ.

Мета розпорядження про новий земельний лад — одноосібне господарювання землею й користування нею. Це мету буде осигнуто у формі хліборобської спілки або самостійного сільськогосподарського. Шлях цієї мети веде через громадське господарство, яке що в багатьох випадках буде потрібне, як тимчасова, перехідна форма. Спершу треба буде зібрати всі сили й господарські засоби, перебороти страшні наслідки згубної для Вас колективістської системи. Різноманітна зміна

поставила б селян перед самою тільки голою землею, без усіх помічників засобів, немов потрібних для її оброблення.

Тому одноосібне господарювання землею можна ввести негайно лише там, де мають потрібні технічні засоби, машини, хліборобські знаряддя й досить робочої худоби. Творити ці засоби, щоб забезпечити якнайбільший урожай, тим засобами, які мають. Спочатку праця вестиметься у формі громадського господарства.

ГРОМАДСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО

Працює за напівним Німецького Сільськогосподарського Управління. Всі працездатні члени громадського господарства зобов'язані до співпраці. Означено, громадське господарство — це тільки тимчасова форма. Супроти колективістської системи вона вже тепер дає Тобі значну користь!

Присадибна земля, яку Ти, як член громадського господарства, маєш у користуванні, — це Твоя приватна, вічна, невідчужувана власність. Твоє присадибне ділянку землі на Твоє прохання можуть збільшити, але при умові, щоб Ти це збільшену присадибну ділянку землі як слід обробляв своїми власними засобами

без шкоди для праці в громадському господарстві.

За примусового господарства колективістської системи Ти мав право держати лише по одній штуці худоби, а під німецьким сільськогосподарським керівництвом Ти можеш держати худобу, скільки загодно. Тобі навіть дають широкі підмоги, щоб Ти міг прогнати худобу й розвести якнайбільше худоби. Замість звичайної, за колективістської системи, участі в прибутках у формі трудові, Ти матимеш тепер плату, відповідну до виконаної праці; отже замість експлуатації справедливий зарібок!

Як тільки дозволить обставини, Вас, селяни, на Ваше прохання наділять землею для одноосібного оброблення її й користування нею.

Ця форма означає вже здійснення Вашого бажання: САМОМУ ГОСПОДАРИТИ І КОРИСТУВАТИСЯ ЗЕМЛЕЮ!

ХЛІБОРОБСЬКА СПІЛКА.

Для задоволення прохання про наділу землі треба, щоб громадське господарство змало свої зобов'язання, особливо щодо доставки. Сільськогосподарський закон забороняє. Земля для одноосібного користування селяни відстають у скупку, які відповідно до сівозів, лежать у кількох місцях громадської землі. По згоді братимуть під увагу якість землі та віддають смуг під садки.

Господарству та робочу худобу, як і все сільськогосподарське знаряддя громадського господарства, розділять між групами селян, або між окремими селянами, за винятком великих сільськогосподарських машин, мототаран, тракторів та тракторного знаряддя.

Селяни, яких наділено землею для одноосібного користування, об'єднуються в ХЛІБОРОБСЬКУ СПІЛКУ, яка згідно з напрямками Німецького Сільськогосподарського Управління, установлює плани оброблення землі. Поле обробляють групою. Далеку працю та збір урожаю з наділеної землі кожний порозуміє сам. Кожний селянин одержує земельний наділ однакового розміру. Але, залежно від обставин може братися під увагу число працездатних членів родини.

ТОМУ, ЩО КОЖНИЙ СЕЛЯНИН ЗАТРИМУЄ ТІ САМІ ДІЛЯНКИ ЗЕМЛІ І В НАСТУПНИХ РОКАХ, ПІДВИЩЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ, А ТИМ САМИМ ВРОЖАНОСТІ, ОЗНАЧАЄ ЗРІСТ ЙОГО ВЛАСНОЇ КОРИСТІ.

Хто не підпорядковується розпорядженням німецької влади, хто політично неповний або непридатний для самостійного користування землею, той не буде допущений до наділу землею.

ЯКЩО ДОЗВОЛЯЮТЬ ОБСТОВИНИ УМОВИ ТА Є ПОТРЕБИНИ ІНТЕРЕСІВ РОБОЧА ХУДОБА ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ, ТО ЗЕМЛЮ МОЖНА ПОДІЛИТИ НА

ОДНООСІБНІ СЕЛЯНСЬКІ ГОСПОДАРСТВА.

Самостійні одноосібні господарства можуть мати тільки ті селяни, які до-

казали свою особливу здатність і любов до праці та під кожним оглядом допомагають селянству, виготовляють сільськогосподарські устаткування на підставі своїх досвідів та дослідів, виконують план оброблення землі й приписи аграрної техніки. Доставка, які припадають на господарстві, треба здавати точно. Селяни, які погано господарюють на своїх земельних наділах, втрачають ці наділи на користь інших.

Співпраця з нами — чим більше, тим краще для Тебе самого! Як у селі Німецькій, так і в інших, що знаходяться під німецькою владою, зобов'язані тільки засади праці.

Хто лишений та робітничий, хто понале, що хоче співпрацювати для розбудови нового ладу та безпечної майбутності, той буде сам збирати плоди своєї відповідальної праці.

Розпорядження про новий земельний лад — це підстава Вашого майбутнього. Його мета — самостійне користування землею. Тільки від Вашої працездатності та Вашої доброї волі залежатиме далі розбудова залежатиме, як і завжди ця ціль була досягнута.

При цьому ніколи не забувайте:

ВНІ МАЄТЬ ОДИНОГО ВРОГА, ЩО ХОЧЕ ВАС ЗНИЩИТИ—БІЛЬШОВИЗМ!

Хто з нами хоче будувати безпечну майбутність, мусить на ділі досягати, що він ворог більшовицям, який хоче зробити людей рабами безсоромного визиску під багатомільйонним більшовицьким жорстокою верховою.

Кожна більшовицька звірота, яка на землях під німецькою владою досі ще утримує заслуженої кари та яка пригнічує всі зусилля, щоб беззачемним нищенням затримати відбудову краю, — приносить лише Вашому майбутньому. Не вірте ні слова тому, що Вам підкинуть агенти Сталіна. Тепер, коли в нього нім на горі, йому легко обіцяти Вам все, що загодно, але ці обіцянки — одна брехня!

Винищуйте, як шукає, «підшукунка», які хотять затримати Вашу ділу. Бийте їх сирієм, де тільки зустрічате! Прощайте з нами — чим більше, тим краще для Вас самих!

Розпорядження про новий земельний лад — це основа Вашого майбутнього. Тепер Ви знаєте, в чому справа.

Все залежить від Вашої праці! Остаточна мета розпорядження про новий земельний лад:

РОБОТЯЩОМУ СЕЛЯНИНОВІ —
СВОЯ ЗЕМЛЯ!
(РІВНЕ. ДОЩЕ НАХІРІТОНІО).



Дорогою на ярмарок.
Златопільський район,
1943 [123].



Окупант підгодовує
сільську дитину, 1942
(із архіву Рейберт.інфо
[101]).



Розваги на німецькому
мотоциклі, 1942
(із колекції
«Миро-антік» [127]).

Наказ № 202

по Кіровоградській Обласній Земельній Управі
від 24 грудня 1941 року

Ревізією Покровської МТС, проведеною бухгалтером-ревізором Облземуправи п. Ажгереєм Ф. О. по акту від 12/ХІІ — 41 р., встановлено:

1. Керівництво МТС не забезпечило збирання та скиртування врожаю, внаслідок чого загинуло: колоскових культур — 1359 га, соняшника 80 га, кукурудзи — 91 га та картоплі — 1 га.

З зібраного посіву залишилось невискиртованими 664 га.

2. Незагальнопроходить молотба врожаю — з загальної кількості 9371 га, що підлягали до обмолоту, обмолочено 4412 га, залишилось не обмолоченого 4959 га, молотбу гармашами та ціпами не організовано.

3. Посів пшениці виконано на 56% (план 3486 га, виконано 1942 га), жита — на 23% (план 5201 га, посіяно 1210 га), з загальної кількості посіяно тракторами лише 60 га.

4. З плану 8744 га оранки на зяб не викорано жодного гектара.

5. Ремонт тракторів та с. г. машин виходиться в ганебному стані.

Роботу ремонтної майстерні не організовано, двигун, що рухав майстерню, до цього часу не відремонтовано.

З плану 36 одиниць тракторів відремонтовано лише 4.

6. Здачею збіжжя в натуроплату майже ніхто не займається, внаслідок чого МТС перебуває в тяжкому фінансовому стані — невинлачено за 2 міс. зарплатню робітникам та службовцям, що слід віднести за рахунок бездіяльності головного бухгалтера — Польового.

На підставі вищевказаного наказую:

Роботу Покровської МТС вважати незадовільною. За бездіяльність головного бухгалтера Покровської МТС п. Польового з роботи зняти і перевести на посаду рахівника в цій же МТС по розрахунках з громадськими дворами.

Старшину МТС п. Мірошніченка

општрафувати на 500 крб., запропонувавши йому слідуюче:

1) Вжити всіх заходів до обмолоту врожаю — організуючи молотбу механічними молотарками, котками та ціпами, щоб не допустити посування хліба мишами.

2) Розгорнути ремонт тракторів та с. г. інвентаря, необхідного для своєчасного виконання весняних робіт. На поточний ремонт тракторів та с. г. інвентаря, який можливо провести майстернях громадських дворів, скласти умови з останніми та зобов'язати роз'їзних механіків та бригадирів слідкувати за доброякісним ремонтом та своєчасним виконанням його.

На протязі тижня привести в порядок майстерню МТС для виконання робіт по капітальному ремонту та робіт, яких не можна провести в майстернях громадських дворів.

Попередити старшого механіка МТО п. Сімона, що за виконання плану ремонту та якості його він несе відповідальність нарівні зі старшиною МТС.

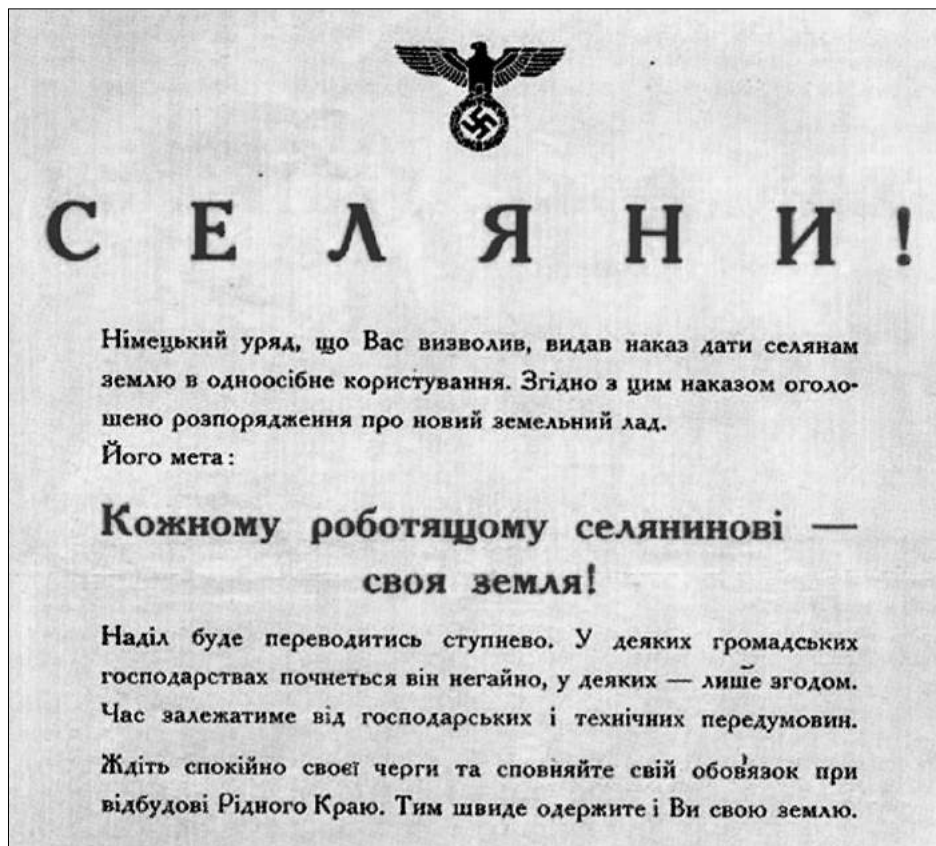
3) Організувати вивозку зерна в натуроплату та добитись перерахування копій на поточний рахунок МТС.

На протязі тижня ліквідувати заборгованість по зарплатні та в порядкувати бухгалтерський облік МТС.

4) Окремо попереджую старшину МТС п. Мірошніченка, що коли ним не буде вжито заходів до поліпшення роботи МТС та оздоровлення фінансового стану МТС, то до цього буде вжито самих суворих заходів впливу.

5) В останнє попереджаю всіх старшин МТС, головних бухгалтерів та старших механіків МТС, що в разі ними не будуть виконуватися накази Військової Земельної Командантури й Обласної Земельної Управи, до них без попередження будуть вживатись відповідні стягнення.

Командант Обласної Земельної Управи Добровольський.



Листівка, 1941 [17].



Карикатури з газет, 1941
(з Архіву визвольного руху) [56].





Листівка, 1943
(з фондів ДАКО [52])



Покарання батогами за спробу крадіжки зерна (із фондів ЦДКФФА [114]).



Селяни на ярмарку, 1943 [101].

ПОЛЕГШЕННЯ ДЛЯ ВЛАСНИКІВ КОРІВ У 1943 РОЦІ

Через те, що здача молока у 1942 році по Генеральному Повіті Миколаєва виявила добрі показники, німецьке командування вирішило на 1943 рік, як винагороду за співпрацю, зробити велике полегшення. Хто у наступному році здасть свою норму молока, той має право робити з рештою молока, що він захоче. Через те, що норма 800 літрів, — селянин вільний продавати наднормове молоко. Але, щоб це не привело до спекуляції, треба було ввести обмеження, згідно якого селянин одержує дозвіл на торгівлю молоком тільки в межах того району, де він мешкає.

Норми здачі встановлені для кожної чверті року. Так, за час, найбільшій кором, тобто від січня до кінця березня, треба здати 150 літрів, від квітня до кінця червня — 275 літрів, тому, що це найбагатший на молоко період; від липня до кінця вересня норма знижується до 225 літрів та від жовтня до грудня злишається вже тільки 150 літрів. Якщо власник корови хоче, то йому дозволено за кожні 3 літри зданого цільного молока одержати 1 літр знятого молока. Це молоко він може використати з вигодою на годування молодняка і свиней. На нас-

тупний рік також забезпечена вже потрібна кількість хімікатів для точного виявлення проценту жиру в молоці. Нормально цей процент мусить бути не нижче 3,8%. Якщо ж він нижчий за 3,4%, то кількість зданого молока повинна бути більшою.

Нормальний процент жиру в молоці на Україні досить високий, через що вищезазначене обмеження не може бути для чесного молокозавдаця обтяжуючим. Тільки для тих нечесних селян, що фальшують молоко, це обмеження буде на перешкоді у їхніх нечесних вчинках. Також, як і власники корів, що не виконують своїх норм, ці фальсифікатори будуть покарані не тільки грошовими штрафами і позбавленням волі, — у них будуть відібрані корови.

Хто проявить свою волю до співпраці через посилену здачу молока, той буде винятково нагороджений. Через систему премій, що вводиться з нового року, понаднормова здача молока буде оплачена через особливі пункти. Залежно від кількості цих пунктів селянин матиме можливість одержати табак, цукор, торілку, сіль чи сірники, відповідно до кількості зданого понад норму молока.

ТАКОЖ ПТАХОВЛАСНИКАМ 1943 РІК ПРИНЕСЕ ПОЛЕГШЕННЯ

В загальному поставка яєць за 1942 рік по Генеральному Повіті Миколаєва виявила досить задовільні показники. Якщо і на 1943 рік нормою залишається 50 яєць на одну курку, то все ж таки це в полегшенням для власника, тому що решта яєць залишається в його власному розпорядженні. Іншими словами це означає: те, що в нього залишається зверх норми, він може вільно продати.

Тільки з харчово-технічних мотивів зроблено деяке обмеження — він може продавати яйця в межах того району, де мешкає. Це для того, щоб уникнути розвитку спекуляції яйцями у містах.

Можливо, що в 1944 році збір яєць буде провадитись інакше, ніж тепер. Якщо тоді норма здачі буде встановлюватись не за кількістю курей, з певною кількістю яєць на кожного птаховласника, — то працьовитий власник буде мати тоді більше вигід,

ніж ледачий. Тому, що тоді він за свої 20 чи 30 курей повинен буде здати стільки ж яєць, як і той, що має 8—9 курей. Тоді він матиме багато більше яєць для вільного продажу, і, таким чином, оплатиться йому його працьовитість.

Це мусить бути основою для того, щоб прикласти всі зусилля на збільшення числа курей у кожному дворі на наступну весну. Таким чином, треба, не чекаючи на інкубаторних курчат, посадити достатню кількість квочок на яйця, щоб мати потім багато курей і мати відповідно велику вигоду від нового регулювання.

Через те, що система премій є ділою не тільки при здачі молока, але й при здачі яєць, працьовитий птаховласник може через добру яйцепоставку одержати горілку чи сіль, чи табак, чи цукор, чи сірники.



URKUNDE.

(Gemäss dem neuen Agrar-Erlass).

Auf Grund des Agrar-Erlasses des Reichsministers für die besetzten Ostgebiete ist den Mitgliedern der Gemeinwirtschaften in den vom Bolschewismus befreiten Ostgebieten das Hofland zu steuerfreiem Privatbesitz erklärt worden.

In Anerkennung ihrer Leistung wird den Mitgliedern der Gemeinwirtschaft
Nr 58 Dorf Schewonowka, Kreis Nowo-Archangel'sk
zur Erweiterung ihrer Hofstellen *34.88* ha Land zu eigen übertragen.

Diese Landzuteilung verpflichtet alle Mitglieder zu grösster Leistung in der Zukunft.



Reichskommissar für die Ukraine
im Auftrage

2/11-43

[Signature]
Gebietskommissar

ДОКУМЕНТ.

(Згідно з новим аграрним розпорядженням).

На підставі нового аграрного розпорядку Райхскомісара для занятых східних земель признається членам громадських господарств у східних звільнених від большевизму областях присадибну землю приватною власністю і звільняється її від податку.

В признанні їх праці передається членам громадського господарства.

№58 Жевановка, Ново-Архангельського р-ну
34.88 га землі на власність для поширення їх присадиб.

Цей приділ землі зобов'язує всіх членів до найбільших зусиль в майбутности.



Райхскомісар для України
з поручення

2. 11. 43

[Signature]
Обласний Комісар

Акт на право приватної власності на земельну ділянку, 1943 [82].



Селянка у побуті. Новгородка, 1943 [129].



Селянка, Новоархангельський район, 1943 [129].



Селяни в побуті, 1943, Кіровоградський район [129].



Селяни збираються на свято, 1943 [101].



Свято врожаю, 1942 [59].

Динаміка чисельності та складу населення. За результатами Всесоюзного перепису населення, в Кіровограді в січні 1938 року мешкало 100,4 тис. осіб. За даними міської управи, в кінці серпня 1941 року – 71,9 тис. Отже, з 1939 року населення Кіровограда зменшилося на 28,5 тис. осіб. Хто ці люди? Напевно, це, передусім, громадяни, що були мобілізовані або добровільно записалися до Червоної Армії; засуджені до позбавлення волі та/або розстріляні радянськими судами і трибуналами; громадяни, полонені окупаційним військом в перші місяці війни, а також, хоча і набагато в меншій кількості – ті, що евакуювалися на схід або виїхали до родичів в інші райони області та в інші регіони УРСР.

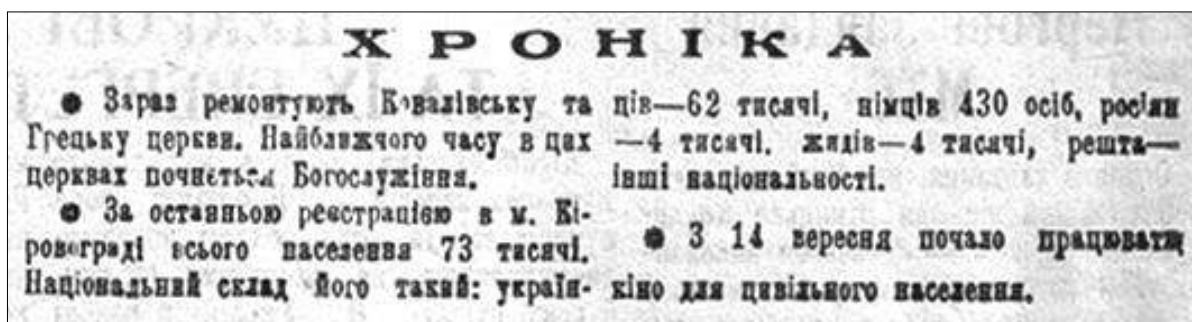
У вересні, якщо вірити газеті Український голос (№ 7 від 20.09.1941 [111]), населення міста збільшилося більш, ніж на 1000 осіб (швидше за все – за рахунок повернення до міста відпущених німцями радянських військовополонених). Але, починаючи з 30 вересня, коли було розстріляно майже 4000 євреїв, закріплюється тенденція на зменшення населення, яка простежується до кінця війни, перериваючись ненадовго лише одного разу – на початку 1943 року.

Питома вага українців на початку окупації, за даними І.Петренка [92], сягала 91,6 % до всього населення. Згодом цей показник змінився. Взагалі суттєве зменшення населення стосувалося переважно двох національностей: українців та євреїв. За більш ніж півроку панування окупантів у Кіровограді українців поменшало майже на 4800 осіб або на 9%, а євреїв – на 3970 осіб (на 99%). Доля єврейського населення міста склалася трагічно: їх, відповідно до расових чисток, запроваджених нацистами, розстрілювали. На кількість українців вплинули: масове вивезення працездатного населення до Німеччини, що розпочалося з весни 1942 року; від'їзд частини міських жителів до сіл; засудження до позбавлення волі або до страти, позасудові страти [92, с. 91].

У сільській місцевості, навпаки, чітко простежується тенденція на збільшення населення (у деяких районах дуже значне). Як стверджує І. Петренко, населення там «зростало навіть попри те, що молодь добровільно чи примусово від'їжджала на роботу до Німеччини, що природна смертність не зникла, а хвороби не оминали сіл, що існували ненависні колгоспи та тяжка праця в них, що відбулися «етнічні чистки». Які причини цього зростання? Напевне, до рідних домівок масово

поверталися військовополонені, відпущені гітлерівцями з таборів, або до сіл переселялися міські жителі – щоб бути ближче до землі, де дістати продукти харчування виявилось значно легше. Незаперечно, що збільшилася, порівняно з довоєнним часом, народжуваність дітей – навіть всупереч тому, що до вакцинації новонароджених батьки ставилися легковажно. Так, готуючи звіт до Хмельівської районної управи, з с. Арсенівка повідомили, що впродовж 1942 року в селі народилося 24 дітей, померло 10 жителів, взяли шлюб 6 пар. По Степанівській сільуправі Устинівського району теж подібна ситуація – за період із 1 січня 1942 року по 1 січня 1943 року народилося 28 дітей, в той час як померли 11 жителів, тобто природний приріст населення більш як удвічі перевищував смертність. Приріст населення спостерігався не тільки серед селян, а й в робітничих поселеннях. Так, у робітників Шабліно-Знам'янського цукрового заводу за 1942 рік народилося 8 дітей, а смертей серед дорослих зафіксували тільки дві. За таких умов про будь-яку демографічну кризу, попри війну, мови не велося. Приросту населення сприяло і те, що хліба, м'яса, олії, молока та ін., до чого надзвичайно ласі були окупанти, в селян з'явилося значно більше, порівняно з довоєнним часом, за існування безпросвітної колгоспної системи та накопичення всіх ресурсів для війни. Як наслідок цього – постійне зростання сільського населення. Воно обірветься враз – поголовними мобілізаціями всього чоловічого населення до Радянської Армії в 1944 році та масовою загибеллю новобранців у боях. Тих, хто повернувся з перемогою, чекав голод [92, с. 91]»

Як відомо, сільським жителям до війни паспортів не видавали, що було дискримінацією, порушенням їхніх прав щодо пересування та вибору місця роботи. Згідно з рішенням окупаційної влади всі громадяни віком від 16 років, незалежно від місця проживання, підлягали паспортизації. «Наявність паспорта відігравала велику роль для збереження життя його власнику: з цим документом він міг пересуватися районом, областю, чи навіть їхати до інших міст України; звертатися за допомогою до лікарні чи до відділів соціального захисту; платити податки тощо. Одночасно його відсутність за військового часу призводила до арешту громадянина та всіляких його утисків, включно до розстрілу за підозрою в терористичній діяльності проти Німеччини [92, с. 94-95]».



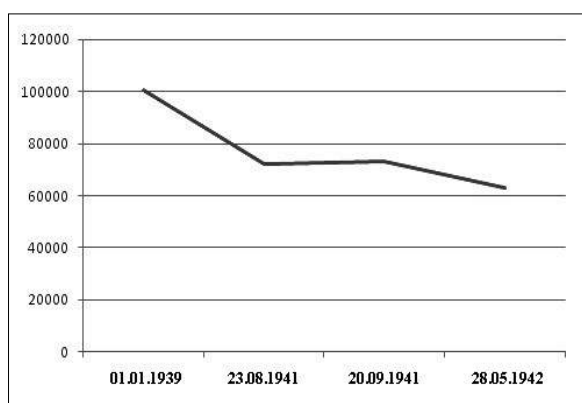
Український голос. – 1941. – № 7 (20 вересня). – С. 4 [111].

Національність	на 17.02.1926 ¹	на 17.01.1939 ²	на 23.08.1941 ¹	на 20.09.1941 ³	на 28.05.1942 ¹	на 01.01.1943 ⁴
українці	29605	72299	62406	62000	57581	
росіяни	16588	10959	4047	4000	3951	
молдовани	127	710	509		412	
поляки	704		337		349	
євреї	18368	14641	4016	4000	46	
білоруси	124	391	221		260	
німці	329		431	430	450	
інші		1392		2570		
Всього	65845	100392	71967	73000	63049	63403

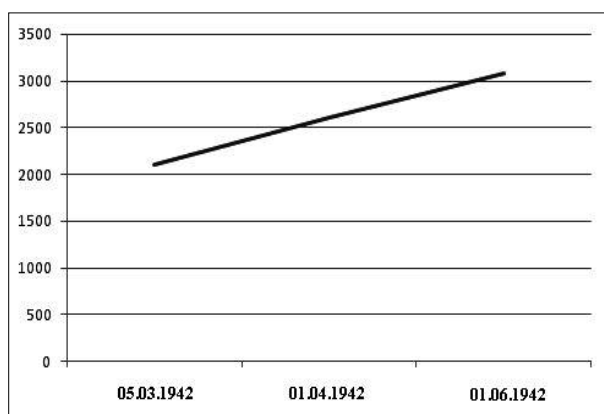
Кількість та національний склад населення м. Кіровограда в 1926–1943 рр.

Населений пункт	Дати перепису / кількість населення		
	05.03.1942	01.04.1942	01.06.1942
Арсенівка	738	770	780
Ревівка	1029	1116	1151
Новогеоргіївськ	5412	7239	7320
Крилів та ін.	1238	1311	-

З результатів трьох переписів населення в Новогеоргіївському районі [92, с. 91]. Усереднені дані по чотирьох населених пунктах: на 05.03.1942 – 2104; 01.04.1942 – 2609; 01.06.1942 – 3084.



Динаміка населення м. Кіровограда з січня 1939 р. по середину 1942 р.



Динаміка населення кількох сіл Новогеоргіївського району в першій половині 1942 р.

¹ ДАКО. - Ф. 2494. - Оп.1. - Спр.1. - Арк. 25.

² РГАЭ РФ (быв. ЦГАНХ СССР), ф. 1562, оп. 336, Д.Д. 256-427 (табл. 26 "Национальный состав населения районов, районных центров, городов и крупных сельских населенных пунктов").

³ Український голос. – 1941. – № 7 (20 вересня). – С. 4.

⁴ Karel Cornelis Berkhoff, Harvest of Despair. Life and Death in Ukraine Under Nazi Rule, Harvard University Press, 2004. – С. 318.

ГРОШІ ПІД ЧАС ОКУПАЦІЇ

На захопленій території СРСР, як і в багатьох окупованих країнах Європи, «німецька влада на певний період зберегла за довоєнної валютою – радянським рублем – силу законного платіжного засобу нарівні з окупаційними марками. Майже рік головною грошовою одиницею на окупованій Кіровоградщині слугували радянські карбованці та червінці. Ними платили заробітні плати, розраховувалися за покупки в магазинах та на базарах, сплачували податки. Однак ставлення до них населення виявилось доволі прохолодним та скептичним. Так, місцеві мешканці, здійснюючи продажі на базарах, намагалися продати товар за рейхсмарки. Якщо це не вдавалось, то здійснювали примітивний натуральний обмін. Не дивно, що великим попитом у населення користувалися саме німецькі гроші. Вони вважалися «міцними», бо забезпечувалися всією економікою нацистської Німеччини, в могутності якої тоді мало хто сумнівався. Тож конкурувати з рейхсмарками, що ними володіли німецькі вояки та окупаційна влада, «сталінські карбованці», звичайно, не могли. І хоча в перші місяці окупації встановили еквівалент обміну, коли 1 рейхсмарку прирівняли до 10 радянських карбованців, вільно зробити обмін цивільні не могли. Загалом в обігу використовувалися грошові знаки всіх країн-союзниць Німеччини, війська яких вступили на територію Кіровоградщини. Цю валюту місцеві жителі здобували переважно на залізничних вокзалах, де зупинялися потяги з окупаційним військом. Із часом найбільша грошова маса на окупованих територіях України – радянські карбованці, тільки зменшувалася, а кількість іншої – із країн Європи, поволі збільшувалася. Емісії «сталінських карбованців», як такої, ніхто з відомих причин не здійснював, тож сплачувати податки чи штрафи, здійснювати купівлю чого б то не було, жителі часто не мали чим. Закономірно, що грошова реформа назрівала. Її необхідність прискорювало ще й те, що червінці мали зображення неугодного для нацистської ідеології творця більшовизму Леніна. Його портрет, мов ланцюг, з'єднував місцевих жителів із радянським, як вважалося, минулим. Така ідеологічна складова грошової реформи теж бралася до уваги. Найголовнішою, проте, виявилася економічна – господарство, нехай навіть і окупованих територій, не могло функціонувати без налагодженої грошової системи.

У Рівному навесні 1942 року було утворено "Центральний емісійний банк". 1 липня цього ж року банк випустив в обіг власні грошові знаки: карбованці, номіналом в "1", "2", "5", "10", "20", "50", "100", "200" та "500". Згідно із спеціальною постановою, населенню рейхскомісаріату було запропоновано до 25 липня 1942 року обміняти радянські купюри від 5-рублевого номіналу і вище на карбованці. Монети і казначейські білети СРСР номіналом "1 рубль" (з шахтарем) та "3 рублі" (з бійцями-червоноармійцями) залишились в обігу як дрібні купюри. На готівку обмінювалися лише купюри в 5 рублів і 1 червонець. При обміні купюр в 3, 5 і 10 червінців "нові гроші" на руки не видавалися. Їх еквівалент зараховувався на безвідсотковий "рахунок заощаджень".

Після цієї грошової реформи в Україні залишились в обігу: карбованці, радянські грошові знаки номіналом в 1 і 3 рублі, радянська розмінна монета, окупаційні рейхсмарки (остмарки) і монети в 1, 5 і 10 пфенігів. Карбованці були в обігу лише на території рейхскомісаріату Україна.

Купюри карбованців були надруковані Німеччині. Дизайн карбованців розроблений у темі «щасливе українське населення».

Щоб запобігти підробленню банкнот, купони захищалися спеціальною "сіткою". Купюра номіналом у 50 карбованців була додатково захищена водяним знаком із зображенням грибів. Безпосередньо на банкнотах українською та німецькою мовами зазначалося, що «фальшування грошей карається тяжкою тюрмою».

На сьогодні найрідкіснішою з усієї окупаційної серії є банкнота номіналом 2 карбованці. Центральний емісійний банк України випустив її у Німеччині 10 березня 1942 року. Одна з версій причини рідкості купюри свідчить, що потяг, який віз в Україну з Німеччини надрукований тираж, був пущений під відкис партизанами, і увесь тираж номіналу 2 карбованці був знищений.

Банкноти, випущені Центральним емісійним банком Україна в Рівному, знаходилися в обігу до жовтня 1944 року. Їх швидке знецінення почалося в цьому році під час наступу Червоної Армії. Приблизно тоді ж сталася і масова відмова від окупаційних рейхсмарок, курс яких на "чорному ринку" став нестримно падати. Після звільнення України карбованці та рейхсмарки на рублі не обмінювалися, вилучалися і знищувалися» [91; 92; 97].

Вигляд	Вигляд на звороті	Номінал, зображення	Розмір (мм)
		1	93×48
		2 Хлопець	120×55
		5 Дівчинка	130×60
		10 Селянка	150×68
		20 Селянин	165×75
		50 Шахтар	173×85
		100 Моряк (докер)	179×93
		200 Селянка	182×98
		500 Вчений	186×104

Опис купюр карбованців різних номіналів, 1942-1943.



Купюри карбованців, 1942 (із приватної колекції).



Купюри карбованців, 1942 (із приватної колекції).



Купюри карбованців, 1942 (із приватної колекції).



Купюри карбованців, 1942 (із приватної колекції).



Купюри карбованців, 1942 (із приватної колекції). На купюрі найбільшого номіналу – 500 карбованців – було зображено вченого.

**Відомість про нарахування заробітної плати
вчителям В.-Андрусівської школи Новогеоргіївського району**

Прізвище, ім'я та по батькові	Посада	Нараховано крб	Утримано крб	До виплати крб
Кітляр Микола Олекс.	Зав.учит.	780	58,55	721,45
Податель Степан Яков.	Учит.	900	71,05	828,95
Доненко Ананій Семен.	-//-	720	58,55	661,45
Ковтун ївга Іванівна	-//-	810	71,05	738,95
Живолуп Сава Федор.	-//-	780	58,55	721,45
Рижик Марія Леонт.	-//-	810	71,05	738,95

З кн. І. Петренка «Нацистський окупаційний режим на Кіровоградщині 1941-1944» [92].

ОСВІТА, КУЛЬТУРА

Політику окупаційної адміністрації у сферах освіти і культури можна охарактеризувати як безсистемну, суперечливу та таку, що не мала єдиної концепції. Ця політика була неоднаковою як на різних етапах окупації, так і в різних окупаційних зонах у межах одного й того ж етапу. Період відносного лібералізму в часи окупації, коли масово відкривалися театри, музеї, створювалися громадські культурно-просвітницькі організації, завершився у першій половині 1942 року. Швидко піднесення національної свідомості українського населення дуже занепокоїло німців, які мали щодо українських земель зовсім не гуманістичні наміри. Поступово було взято під контроль відроджене в 1941 році товариство «Просвіта», більшість його керівників репресовано. Діяльність українських бібліотек, музеїв, театрів, хорів, культурних і спортивних товариств, створених на початку окупації, стала помітно менш активною, більшість із них було закрито. Молодь, яку масово почали вивозити на роботу до Німеччини, припинила збиратися на культурні заходи, що майже паралізувало українське національне відродження [60].

На початку 1942 року посилювався ідеологічний контроль окупаційної влади за періодичними виданнями. Українська легальна преса втратила свій первісний зміст і значною мірою перетворилася на україномовні рупори націонал-соціалістичної та німецько-імперської пропаганди. Згідно з директивою відомства А. Розенберга від грудня 1942 року, на початку 1943 року була введена суворіша цензура всіх видань, проведена ревізія архівів, міських, районних і шкільних бібліотек, затверджені списки небажаних письменників та творів [113]. Ставлячись до місцевого населення як до людей «неповноцінних з усіх поглядів», окупанти намагалися позбавити українців їхнього культурного спадку, аби, як підкреслював Е. Кох, у майбутньому німці не знали, що на підкорених просторах Сходу колись жили люди, які могли створювати мистецькі шедеври.

На всіх етапах окупації значна частина інтелігенції намагалася реалізувати свої національні ідеї, незважаючи на погрози з боку комуністичного підпілля та репресії з боку окупаційної адміністрації [71].

Найважливіше завдання, що ставилося перед школою і як його розуміла українська влада в перші місяці окупації області, озвучила газета «Українські вісті» в № 4 за 14 січня 1942 року: «...Учням з першого ж дня в цих школах доведено всю серйозність і велич тих завдань і вимог, що стоять перед ними в галузі набуття глибоких, ґрунтовних знань та їхньої поведінки, відповідно до завдань нової епохи в житті нашої

рідної Країни. Це цілком зрозуміло. Учні мусять усвідомити всю відповідальність, яку вони несуть перед державою, школою, учителем і батьками за якість своєї навчальної роботи, відношення до неї і свою поведінку. Із школи учень повинен вийти цілком культурною людиною, в найкращому розумінні цього слова, озброєним справжніми знаннями... Побажасмо, щоб школа рішуче стала на шлях виховання гідних синів нашої дорогої вільної Батьківщини в дусі відданості справі національного відродження нашого многострадального народу» [111]. Таке бачення завдань української школи «викликало гостру протидію гітлерівців, які боялися формування національної свідомості в поневоленого народу та оволодіння ним глибокими знаннями з основ наук. Тож керівництво освітою нацисти перебрали на себе, до дріб'язку регламентуючи все шкільне життя. Будь-які публікації будь-де, зокрема на сторінках газет на теми української історії, як і рекомендовані українською владою нові шкільні програми, нацисти заборонили. Під заборону потрапили також національні символи українського народу. Попри все в роки окупації українська влада, перебуваючи під жорстким контролем німецької, вибудувала систему керівництва освітою та організувала навчання дітей шкільного віку. Безпосередньо цією справою опікувалися міські, районні та сільські управи» [92].

В усіх районах Кіровоградської області згідно з розпорядженням обласної управи, районних і міських управ з середини вересня 1941 року розпочалися заняття в школах, технікумах і ремісничих училищах. У Кіровограді не були відкриті педагогічний інститут, оскільки там знаходився німецький шпиталь, та педагогічний технікум, бо його будівлю зайняла в'язниця СД. Стосовно шкіл слід зауважити, що вони то відкривалися, то припиняли роботу в силу різних причин, передусім, фінансових, але протягом окупації більшість із них (до 70%) періодично здійснювали навчально-виховний процес. Не було відкрито кілька центральних шкіл, бо їх приміщення зайняли німці під комендатури та склади, школа № 30 на Кушівці, де були осередок гестапо та пересильний табір для оstarбайтерів [52; 62], а також основний корпус школи № 33 на Масляниківці, у якому знаходилися спочатку комендатура, а пізніше – шпиталь (учні цієї школи навчалися у пристосованому приміщенні). Учнівський контингент шкіл, які не були відкриті, розподілявся відділом освіти міської управи між деякими іншими школами, тому навчання в них здійснювалося в дві зміни [71].

Школа—святиня народу

Нечемно, брутально була поставлена школа за панування комуністів та жидів. Не було поваги до науки, не було твердих вимог до навчання і знань. Учні закінчували школу з низькою грамотністю. Не дивно тому, що учень, закінчивши середню школу, не володів літературною мовою, не знав класиків літератури, не вмів вирішити більш-менш складну задачку з математики. Допускалось факультативне вивчення іноземних мов—і тому учні не виходили з німецькою, французькою мовами.

Не краще обстоювала справа й з вихованням. Погана дисципліна в школах. Не учитель керував учнями, а учень учителем. Учні-бешкетники знущалися по суті над учителями, заявляючи: «Я буду відповідати урок завтра, бо сьогодні у мене немає настрою». Всяким порушенням порядку потуралось, бо обешувачувався вчитель, що він, нібито, не може втихомирити учня. Виключати ж зі школи не дозволялось. Поза школою

діти здебільшого без догляду. Тому й бешкетували по вулицях, в людних місцях, здіймали крик, гармидер.

Перед вчителями величезне завдання—встановити міцну дисципліну серед учнів, навчити їх грамоті, виховати повагу та пошану до викладача, до батьків, до людей, виховати любов і сумлінне ставлення до роботи, бо то їх є прямий громадський обов'язок; підняти почуття національної гідності, що так брутально була пригнана свавіллям зграї комуністів та їх поплічників.

Німецька армія звільнила школу від гніту і свавілля більшовиків, від безглуздох, розбещеної комуністичної моралі. Приступимо ж сміливо до праці. Виховаймо ж моє покоління—співненьки України, що поважає своїх батьків, друзів, відстоює інтереси великого українського народу.

Щойно тоді, коли школа виконить ці завдання, — зможемо повторити слова: «Школа—святиня народу».

Український голос. — 1941. — № 1. — С. 3 [111].

ЗАВДАННЯ БАТЬКІВ У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ

Батьки несуть велику відповідальність за правильне виховання своїх дітей. Кожен з нас добре розуміє значення виховання, але свій громадський обов'язок у справі виховання дітей далеко не кожен виконує сумлінно.

Проходячи вулицями, можна бачити багато дітей, які блукають без діла. Вигляд у них ніби в безпритульних: брудні, немиті, вештаються часто між машинами. У юрбі цих дітей можна почути лайку, діти палять цигарки, просять у дорослих закурити та збирають недокурки. Правда, це не дивно. Багато років на справжнє виховання дітей уваги не зверталось. Часто діти в радянській школі, що хотіли, те й робили: могли сидіти в шапці в класі, свистіти, палити цигарки в школі. На зауваження педагогів відповідали зухвало. Не лише вчитель, але й директор школи по суті не мав ніяких прав, щоб закликати таких дітей до порядку.

Треба відверто сказати, що деякі батьки через свою неосвіченість, часто калічать дітей. На жаль доводиться часто бачити, коли мати, уже літня жінка, в присутності дітей, сина й дочки, лає свого чоловіка лайбруднішою лайкою. Що ж дивуватися, коли діти таких батьків вживають брутальну лайку? Можна спостерігати і таке небажане явище, коли дорослі в присут-

ності дітей ведуть розмови, які викликають у них нездорові почуття. Цілком зрозуміло, що авторитетним в очах дитини може бути лише той вихователь, який сам є для них яскравим позитивним прикладом. Батьки повинні слідкувати і за тим, що читає дитина, не припускати, щоб діти читали книжки, які тільки засмічують їх розум. Не всякий кінофільм, який може бачити доросла людина, можна бачити дитині. Треба батькам більш приділяти уваги справі виховання дітей: вміти щодня знайти час, щоб порозмовляти з своїми дітьми і добирати таких розмов, які б викликали у дітей гуманне почуття, почуття любові до своєї Батьківщини, до свого рідного українського народу, до української культури. Треба виховувати почуття поваги до дорослих. Треба, щоб діти чули високо-художню музику, гарні співи, читали кращі зразки української літератури. Одночасно дітей з малих років треба привчати до праці, виховувати в них любовне ставлення до неї, доводити дітям, що хто чесно працює, той добре живе. Дітей треба з малих років привчати до певного твердого порядку дома, їм слід давати невеличкі завдання, але рішуче вимагати повного виконання цих завдань. Не першочисними необхідними вигуками, а добрим і послідовним словом можна виховати корисну для нації людину.

Український голос. — 1941. — № 16 (жовтень). — С. 1 [111].

В міському та обласному Кіровоградському відділі Народньої Освіти

Незабаром почнеться новий учбовий рік в школах міста Кіровограда та області, і наші діти підуть до цих храмів науки набиратись знань та премудрості, щоб стати гідними нащадками і патріотами вільної України, визвольної хороброю Німецькою Армією спід жидівсько-більшовицького ярма. Цей учбовий рік буде зовсім відмінний від всіх попередніх років, бо вся структура народньої освіти на Україні змінюється. Недавно вчителі міста Кіровограда заслухали цікаву доповідь п. Городецького про систему народньої освіти та виховання молодого покоління на Заході. Доповідь дуже подобалася всім присутнім і справила велике враження.

Міський відділ народньої освіти, очолюваний п. Костюковим, активно приступив до роботи. В розмові з нашим кореспондентом п. Костюков заявив:

— Зараз ми перевіряли стан всіх шкільних приміщень, їх устаткування, забезпеченість шкіл наливом, а головне перевели облік всіх дітей шкільного віку, щоб можна було комплектувати класи. Призначили по кожній школі уповноважених з довірених осіб, які зможуть керувати даною установою. Всі вчителі міста зареєстровані і ждуть наших розпоряджень, щоб приступити до роботи.

Ми організували український драматичний театр, що буде міститися в колпашному клубі «Металіст», естрадну групу, яка дала вже два високохудожні концерти на українськонародню тематику для німецьких військових частин. Відновили роботу кіно-театру колись ім. Держинського, і зараз він працює щодня, демонструючи цікаві фільми. Всі цінні книжки хореволюційних видань зібрані в Центральній бібліотеці і там схороняються. В недалекому майбутньому ми будемо розглядати питання про тип шкіл в місті Кіровограді та укомплектування їх висококваліфікованими і досвідченими педагогами.

Обласний відділ народньої освіти приступив до роботи зовсім недавно, але з перших днів почувається діловитість

керівників, зокрема уповноваженого п. Лубяного. Обласний відділ народньої освіти уповноважив декількох інспекторів для налагодження роботи в районах області, давши їм завдання виділити кращих досвідчених педагогів в районні шкільні інспектури, щоб останні проробили конкретні міроприємства: а) Привести в готовність шкільні приміщення та обладнання.

б) Виявити наявність учбових підручників, придатних для тимчасового використання.

в) Укомплектувати школи педагогічними кадрами.

Ці заходи гарно проробив Хмельський район і надіслав вже всі відомості, а в останніх районах робота ще не закінчена. Від успішного виконання вище зазначених завдань залежить термін початку нового учбового року. Всі сільські школи мають можливість закінчити організаційну і підготовчу роботу до 10 вересня, щоб з 15 вересня розпочати навчання в школах.

Перед робітниками освіти стоять великі завдання, і ми побажаємо їм успіхів у цій почесній справі.

Український голос. — 1941. — № 1. —

С. 4 [111].

Про новий учбовий рік

Зараз кожного хвилюють болючі питання: чи будуть працювати школи? Коли почнуть? Яка буде система освіти і т. п.?

Безумовно, школи в цьому році працювати будуть, як тільки закінчатся польові роботи, бо від цієї важливої ділянки не можна відривати не тільки дорослих, але й дітей-підлітків.

Щодо системи народної освіти, то вона буде реорганізована, але це не так легко зробити, бо для цього треба нові підручники, лабораторії та кабінети і висококваліфіковані педагоги. На деякий час стара система освіти буде залишена, і всі школи, які існували до війни, будуть відкриті, якщо реєстрація виявить, що на кожний клас набереться достатня кількість учнів (мінімум 15, максимум 40). Залишиться покищо в основному і стара сітка родин. Такі дисципліни, як «конституція» та «історія СРСР» зовсім відкидаються. З викладанням історії України треба трохи зачекати, тому що підручники з історії України з радянських видань зазнали великої фальсифікації. Їх треба виправити. На це будуть спеціальні вказівки.

В оновленій школі треба звернути особливу увагу на викладання мов: української, німецької та французької, бо в радянській школі вони були занедбані. Ці дисципліни доручали викладати вчителям з недостатніми знаннями.

Деякі районні інспектури працюють незадовільно: не надіслали відомостей про шкільну мережу, укомплектування та бюджет, чим затримують роботу обласного відділу освіти.

Заклик

Народе рідний мій,
Від кайданів розкутий
У бурі вогневій!

Ти все перетерпів:
Ганьбу, терор і голод,
Брехню облудних слів,

Безправ'я, враду, глум,
Від ворогів наругу
І гіркість тяжких дум.

Як раб, ти животів,
Знеславлений, безсилий,
В армії Москви й жидів,

І гнів ти тамував
Де часу в своїм серці,
Та кращого чекав.

І ось цей час прийшов —
Розпалася кайдани,
Тече ворожа кров,
Гадюча кров надлюк,
Московських блюдолизів,
Причинців твоїх мук.
Радіємо ми всі,
Радіє Україна,
Встає в своїй красі!

Оновлене життя:
Комуні вже не буде,
Не буде вороття!

Твоїм вже ворогам
Не бачити України,
Не напавать катам.

Народе рідний мій,
Вітай життя прекрасне
І будь землі своїй,

Землі батьків, кімів,
Господар працюючий,
І хай веселий спів

Лунає скрізь у нас,
І хай життя розквітне
У цей щасливий час.

Народе рідний мій,
До праці поспішай же,
Берись за труд мерців,

Будуй життя нове
Упевнено, сміливо,
Хай швидше заживе

Заможньо весь наш край,
Хай щастя буде й згода.
До праці ж поспішай!

І. Арт.

На допомогу вчителів

Схема програми з географії для народної 7-річної школи

III-й клас

Орієнтування на місцевості. Обрій. Висота сонця над обрієм в різні пори доби. Довжина тіні. Основні напрямки. Визначення їх по полудневій тіні. Компас. Визначення основних напрямків по компасу. План вимірювання віддалі. Зображення віддалі на рисунку. Масштаб. Умовні визначення плану. Користування планом.

Форми поверхні навколишньої місцевості. Найголовніші типові форми земної поверхні. Вода. Підземні води, ріки, озера і моря. Поверхні води. Діяльність води. Глобус і карта півкуль. Добове обертання землі. Карта півкуль. Обертання землі навколо сонця.

Погода і підсоння (клімат). Картини природи і життя в різних теплових поясах. Картини природи і життя населення в холодному, помірному і жаркому поясі.

IV-й клас

Географія України. Положення України і позначення на карті. Поверхня. Річки і моря. Підсоння. Грунт. Рослини. Тварини. Корисні копалини. Населення. Кількість і густозалюднення. Побут. Віра, мова, одяг, будинки. Праця. Землеробство, культури буряків, тютю-

ну. Садівництво. Скотарство. Пасічництво. Риболовство. Добування вугілля, заліза, солі.

Фабрики та заводи. Головні хатні промисли. Міста на Україні. Торгівля і шляхи сполучення. Школи на Україні. Влада.

V-й клас

Фізико-географічний огляд Європи за схемою: 1. Географічне положення і кордони; 2. Острови, півострови, моря, затоки і протоки; 3. Рельєф; 4. Корисні копалини; 5. Підсоння; 6. Ріки і озера; 7. Грунти; 8. Рослинний і тваринний світ; 9. Населення.

Фізико-географічний огляд плодових держав Європи: Німеччина, Італія, Франція, Англія, Іспанія, Румунія, Венгрія, Словачія, Фінляндія.

VI-й клас

Фізико-географічний огляд Азії, Америки і Австралії за такою схемою як Європа. Крім цього, фізико-географічний огляд Японії, Китаю, Туреччини, Індії, США.

VII-й клас

Фізико-економічний огляд України.

(Передруковано з «Нової доби», ч. 10, 14.IX—41 р. м. Бердичів).



Берегти шкільне майно

У школах міста Кіровограда були лабораторії, кабінети і непогані в деяких школах.

Кіровоградський педагогічний інститут теж мав гарний біологічний і географічний кабінети, хімічну лабораторію. Якщо хочете побачити в якому вони стані тепер, то зайдіть у підвал приміщення школи ч. 6 і ви побачите: валяються розібрані мікроскопи, банки з реактивами, карти тощо. Сюди заходять випадкові люди, діти з вулиці і перебирають рештки майна та розносять його. Теж робиться і з партами, столами та стільцями.

Шкільний рік не буде з чим починати і на чому сидіти. Дуже прикро стає, що все це робиться під боком шкільного відділу Міської Управи, а кожна школа ще до того має уповноважених, які відповідають за збереження шкільного майна.

Чому не притягти до відповідальності уповноважених тих шкіл, майно яких на очах ретягають.

Треба, щоб уповноважені відповідали за збереження шкільного майна.

Дніпровий.

Кому біда, а ворожці користь

Проходячи по вулиці Леванівського (на Новомиколаївці), ми можемо помітити, що у дворі будинку ч. 36 щодня, переважно ранком, збирається велика юрба жінок різного віку, мабуть, чогось чекаючи. Зацікавившись таким незвичайним явищем, я спочатку гадав, що в тому будинку хтонебудь помер і люди зібрались на похорон, а коли це стало повторюватися кожного дня, я запитав деяких жінок, що о зібрався вони в дворі. Мені дали відповідь, що в тому будинку знаходиться ворожка, яка ворожить жінкам і матерям покликаних на військову службу, кажучи їм всякі дурниці. За це бере відповідну платню грошима або харчами. Мене здивувало, що до цього часу не донебудь у глухій місцевості, а в місті Кіровограді знаходяться легковірні особи, яких можуть обдурювати всілякі ворожки, користуючись некультурністю їх. Треба, щоб на це злочинне явище звернули увагу співробітники Охорони Порядку й поклали край цьому ворожбитству.

Кореспондент.

Український голос. — 1941. — № 8 (24 вересня). — С. 4 [111].

ВІД РЕДАКЦІЇ

Неодноразово колгоспники районів звертаються до часопису «Український Голос» з листами, в яких обурюються на ганебні вчинки деяких завідуючих дитбудинків та старост сіл, які по-людському ставляться до вихованців, виганяючи їх до міста Кіровограда. Причина цьому нібито, що «лічим годувати їх, а в місті, може, хто дасть поїсти, бо тут немає нічого». Ніхто з нас не повірить, щоб колгоспники відмовили в шматочку хліба діткам-сиротам, батьки яких заслани до Сибіру або закатовані більшовицьким НКВС. Це лише невміле керування завідуючих дитбудинків та сільських старост, які до цієї справи ставилися байдуже. Недавно ми писали в часописі про дезорганізаційну роботу завідуючого Олександрійським дитбудинком, вважали, що це поодинокий випадок. Але знайшлися дослідувачі його негативного вчинку. Наприклад, староста села Лебедянки,

Підвисоцького району, замість допомогти дитбудинку, відрядив голодних і напівроздягнутих 50 вихованців до нашого міста.

В цьому році врожай дуже гарний, і на селі, слава Богові, є що їсти, і тому необхідно не розвалювати дитбудинки, а давати їм найкращу допомогу, залучивши до цієї справи населення всього села та районні організації. Якщо в дальшому будуть траплятися подібні випадки, то це буде розцінюватися, як ганебні вчинки завідуючих дитбудинків, сільських старост та районних відділів освіти. Редакція вважає, що подібні випадки повторюватися не будуть і відповідні працівники зрозуміють всю серйозність їх роботи у вихованні молодого покоління — майбутніх робітників, майбутніх хліборобів, синів вільної України.

Редакція.

Український голос. — 1941. — № 5. — С. 2 [111].

ВШАНУЄМО ПАМ'ЯТЬ МУЧЕНИКІВ

Хто з старих мешканців Кіровограда не знав доктора Івана Романовича Добровольського, хто не звертався до нього по допомогу. Головний лікар міської лікарні, видатний хірург, видатний громадський діяч, людина золотого серця. Скільком людям врятував він життя своїм мистецтвом. Але люди неспроможні були врятувати йому життя, коли він опинився в лаптах чека (НКВС). Ця людина, така необхідна для громади, загинула від радянських катів у лютому 1922 року. Це було так: для наведення терору в місті бандити намітили в жертву декількох кращих людей з української інтелігенції на чолі з доктором Добровольським, який негативно ставився до більшовицької влади. Для цього вони інсценували «змову інтелігенції проти радянської влади». Справу обробив провокатор Хижняков. Прийшовши до доктора Добровольського, він «заспівав йому пісню»: «Чи відомо вам, що група офіцерів переховується у підпіллі, терплячи голод і злидні.

Ми збираємо пожертвування для них, дайте, що ваша ласка...». Зрозуміло, добрий доктор не відмовив. На таку чи подібну вудочку було спіймано ще декілька інтелігентів: інженерів, вчителів тощо.

«Змова» була викрита. Далі йдуть арешти, катування у в'язниці і страта. Даремно депутація робітників намагалась ублагати катів помиловати доктора, але одержала відповідь: «Запізно! Він вже нежитий, смерть дасть йому волю». Ту зиму стояли скажені морози, в'язницю неопалювали і катували роздягнених в'язнів морозом, вмираючих розстрілювали. Тіла їх викидали собакам. Коли йдеш через кріпость і бачиш де кістку, приходить думка, а чи не є це рештки доктора Добровольського. Така сама доля спіткала і дружину його.

Необхідно вшанувати пам'ять мученика, хоч би переіменувати Першу лікарню на лікарню імені доктора Добровольського.

— Н. Р. —

Український голос. — 1941. — № 9 (28 вересня). — С. 2 [111].

Працювати по-новому

По школах Кіровоградської області в багатьох районах розпочалося навчання.

Чого ж вимагає від нас школа, батьки і оточення? Як перебудувати вивально-виховну роботу, щоб з перших же днів почати знищувати сліди отрути «комуністичного» виховання, які чорними плямами залипились на дитячих душах? Які принципи повинен покласти в основу своєї роботи учитель, щоб виховувати молоде покоління в дусі тих вимог, що ставить перед школою нова доба в житті нашої рідної країни?

Учителі, наперекір своїм переконанням, здійснюючи принципи так званої «марксо-ленінської педагогіки», були насправді посіями брехні, повинні були виховувати дітей в дусі рабської покорності до Москви, вчили дітей любити чуже і ненавидіти своє рідне, українське, змушені були ховати від дітей правду про героїчне минуле України, вилучати найкращі твори українських письменників, щоб витравити у дітей любов до народу, до України. Учителі примушені були отруювати розум дітей жидівським «інтернаціоналізмом», презирством до своєї країни, її мови, літератури і

культури. Найкращі сини української землі були предметом глузування в театрах і кіно, а кати українського народу — московські парі і найогидніший кат всіх народів СРСР «рідний батько» Сталін підносились всілякими засобами на п'єдестал величчя, майже обожнення.

Учителі намагалися переконати в тому, що ніде в так званих буржуазних країнах учитель не стояв і не може стояти на такій висоті, на якій він стоїть в СРСР. Це була правда: ні в якій країні світу учитель не стояв на такій висоті злиднів, каліцтва і безправ'я, на якій він стояв за більшовиків. Взяти хоча б заробітну платню вчителя. Чи є ще де в світі така злидenna заробітна платня вчителя, яка була у нас? А ми змушені були кричати на весь світ, що ми матеріально краще забезпечені, ніж учителі інших країн.

За кожним кроком учителя стежили агенти НКВС, бо знали, що в ньому живе давній дух прагнення до національного визволення.

На щастя прийшов кінець пануванню людоджерів-більшовиків. Український парі розправив свої орлині крила і створює Українську Державу.

На вчительство український парі покладає величезні надії. Учитель повинен стати активним учасником у будівництві Української Держави, повинен побудувати всю навчальну і виховну роботу в школі так, щоб виховувати з українських дітей справжніх патріотів — націоналістів Української землі.

Учитель повинен відмовитись назавжди від брехливого жидівсько-комуністичного виховання. В школу він повинен внести український дух, повинен стати провідником української культури серед учнів, зміло використувати в своїй роботі факти героїчного минулого з історії України, факти з біографії та найкращих творів українських письменників, з метою прищепити учням почуття національної гідності, любови до України, закладати підвалини нової моралі, заснованої на високих принципах братерської любови до рідних братів-українців.

Як це зробити — підкаже кожному з учителів його сумління, шире бажання послужити рідній справі свого многострадального народу, який завжди прагнув визволення з кайданів більшовицької неволі, пам'ятаючи, що страшніше нічого немає, як «тюрма у рідній хаті, неволя в рідній стороні».

Український голос. — 1941. — № 14 (жовтень). — С. 1 [111].

НАСЛІДУВАТИ ПРИКЛАД КРАЩИХ

Значна частина шкіл та культурно-освітніх установ області зазнала руйнації під час воєнних дій, знищено населенням у деяких школах шкільні кабінети, парти та іншу шкільну мебелю. Але багато шкільних приміщень залишились непошкодженими або мало пошкодженими і потребували незначного ремонту, щоб можна було розпочати навчання в них. Все це врахували голови Районних Управ та інспектори відділів освіти таких районів: Новоархангельського, Новоукраїнського, Підвисоцького, Златопольського, Бобринецького, Витязівського, Устимівського й інших. Місцевими засобами голови цих управ, під безпосереднім керівництвом і допомогою Німецького Командування,

відремонтували і привели в належний вигляд шкільні приміщення, подвір'я, садиби, завезли паливо до шкіл, частково забезпечили вчителів продуктами харчування і дістали від місцевих німецьких командантур дозвіл розпочати навчання в школах.

На 6/Х з дозволу районних німецьких командантур розпочали навчання школи таких районів: Новоукраїнського, Підвисоцького, Бобринецького, Витязівського, Устимівського та інших.

Обласний відділ освіти склав тимчасовий тижневий навчальний план годин для шкіл області і коротку пояснювальну записку до нього; план розіслано школам для користування.

Навчальний план для шкіл такий:

Назва дисциплін:	1 кл.	2 кл.	3 кл.	4 кл.	5 кл.	6 кл.	7 кл.	8 кл.	9 кл.	10 кл.
1. Рідна мова	10	10	8	8	8/3	7/3	6/3	3	3	3
2. Рідна література	—	—	—	—	—	—	—	3	3	3
3. Світова література	—	—	—	—	—	—	—	2	2	2
4. Німецька мова	—	—	3	3	5	5	5	4	4	4
5. Каліграфія	3	2	1	1	—	—	—	—	—	—
6. Арифметика	8	8	6	6	6	2	—	—	—	—
7. Алгебра, геометрія, тригонометрія	—	—	—	—	—	6	6	6	6	6
8. Природознавство	—	—	2	2	4	3	3	2	2	2
9. Історія	—	—	2	2	4	3	3	4	4	4
10. Географія	—	—	2	2	3	2	3	2	2	—
11. Фізика	—	—	—	—	—	2	2	3	3	4
12. Астрономія	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
13. Хемія	—	—	—	—	—	—	2	2	2	3
14. Музичовання	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
15. Малювання	1	2	1	1	1	—	—	—	—	—
16. Креслення	—	—	—	—	—	1	1	1	1	1
17. Фізкультура	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Разом	24	24	27	27	33	33	33	34	34	35

Зазначений навчальний план в шкільній справі, ніж відділ освіти обов'язковим для тимчасового використання по всіх школах області.

Слід відзначити, що передові райони області більше встигли в організації навчання у всіх школах області.

Луб'яний.

Беріть приклад з передових

В Маловисківському районі, завдяки старанням Німецького Командування та керівників району, в школах 13 жовтня почалося навчання від підготовчих до 10 класів включно. Виняток становлять лише дві школи: в селі Злинка та Гапсина, але після закінчення повторного ремонту в цих школах незабаром буде розпочато навчання.

Перед початком навчання в школах відбулися загальні збори батьків та вчителів. На зборах виступав представник Німецького Командування та вчителі, які говорили про нові завдання виховання молодого покоління в школах в зв'язку з національним визволенням Німечкою Армією українського народу від ярма більшовиків. Клуб Маловисківської цукроварні, що вміщує біля 500 осіб, був переповнений селянами, робітниками та службовцями. «Від запальних промов про довгождане національне визволення України мурашки по тілу проходили, — каже один із робітників цукроварні. — Наш змучений неволею нарід споконвіку прагнув світла, побудови своєї національної культури».

На скликаній окремо нараді вчителів розглядалися питання викладання різних дисциплін, особливо таких як історія, література, мова, програми з яких надмірно насичені більшовизмом, про закреслення в читанках, граматиках та інших підручниках матеріалу з більшовицьким змістом, про перероблення програми та навчальних планів і про запровадження в школі єдиної форми національного привітання — «Слава Україні!».

Ми були свідками того, як в одній із шкіл району, в заводській школі, вже здійснюються ці настанови. Силами вчителів цієї школи, під керівництвом відданого справі національного і культурного відродження України директора школи п. Яременка П. Ф., в цій школі проводиться викреслення більшовицького змісту в підручниках стосовно до нових завдань програми. В класі і на

вулиці чути дитячі привітання — «Слава Україні!». Вчителі цієї школи також з гордістю вітають своїх знайомих словами — «Слава Україні!». Інші школи району також не відстають від заводської школи. Приклад школи наслідувала і інтелігенція цукроварні.

Кіровоградським установам слід брати приклад з Малої Виски.

Крім Маловисківського району, в такі райони, де давно розпочалося навчання в школах, а деякі напередодні відкриття занять, наприклад, в Златопільському районі вже почалося навчання, а в Великовисківському з 25 жовтня передбачається початок навчання в 1—4 класах, а потім у 5—10.

Треба й іншим районам, за прикладом передових, починати навчання в школах.

В зв'язку з масовим відкриттям шкіл по області, постає потреба в налагодженні методичного й ідейного керівництва навчальним процесом. Винятково важливу роль тут мусить відіграти Обласний відділ освіти. В м. Кіровограді є досить відданих справі національного і культурного відродження фахівців, які мають доволі уміння й бажання очолити цю справу. Треба лише залучити їх до цієї роботи.

На черзі стоїть завдання перероблення програм, особливо з історії та літератури, подання методичних вказівок до користування підручниками, програмами тощо. Часопис «Український голос» міг би добре прислужитися справі народної освіти, коли б друкував систематично півторасторінку, на якій подавався б матеріал на допомогу вчителям. Потрібно лише збільшити тираж часопису, щоб кожен учитель зміг передплатувати часопис. У вищезгаданих районах попит на часопис величезний, бо все населення з захопленням читає його, а одержують лише по 500 примірників на район.

Д. Стеценко.

ПРО ВИКЛАДАННЯ ЛІТЕРАТУРИ В 1941-42 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Література — один із найважливіших засобів національного виховання. Заняття з літературного читання в V—VII кл. НСШ та історико-літературне вивчення творчості письменників у VIII—X класах СШ повинні викликати в учнів потрібні нам емоції, виховувати національну спрямованість їх свідомості і волі. Читання високохудожніх літературних творів повинно виховати в молодого покоління готовність до національної боротьби, розуміння мети цієї боротьби, уміння розрізнити друга і ворога нашої рідної країни, викликати ненависть до ворога і любов до свого народу та його друзів. Література повинна виховувати бадьорість, загартованість, ідейний оптимізм, героїзм, самовідданість, витриманість. Читання літературних творів повинно збагачувати і розвивати мову учнів. Вивчення зразків високохудожнього слова потрібно використати для того, щоб навчити учнів висловлювати свої думки правильно, яскраво, образно. Розбір художніх творів обов'язково повинен включати розгляд художніх засобів мови та супроводжуватися стилістичними вправами. Вивчення художніх засобів треба провадити в цілному зв'язку з ідеєю твору, з завданнями автора. Необхідно не просто виписувати з твору епітети, метафори, порівняння і т. ін., а з'ясувати їх функцію, показати, що вони не є лише простим добром прикрас, а служать потрібними засобами для розкриття образів, для висловлення певних думок та почуттів. При літературному читанні в V—VII класах учні повинні ознайомитися з жанрами творів, з елементами віршування та основними елементами композиції.

В старших класах треба вивчати історію літератури. Цю загальну настанову потрібно мати на увазі на всіх етапах педпроцесу, починаючи з вступних занять і кінчаючи обліком роботи.

Аналіз тексту в старших класах потрібно провадити одночасно в двох

напрямах: історії і теорії літератури, при обов'язковій умові їх єдності і надання головної ролі історизму. Вивчення історико-літературного процесу не треба ставити як основне завдання: це — засіб, що веде до основної мети, а саме: до розкриття пізнавально-виховного значення літератури. Історико-літературний рух виявляється учням старших класів поступово, в міру того, як вони самі набувають знань, умінь і розвитку при вивченні літератури. Викладач весь час повинен мати на меті, щоб учні на кінець шкільного курсу набули той мінімум знань з літератури, що передбачено шкільною програмою.

Накопичення знань щодо історико-літературного процесу можливо в трьох основних формах роботи в старших класах: а) вияснення елементів літературного руху шляхом аналізу творчості окремого письменника; б) більш широке розкриття цього руху на порівнянні ряду письменників за принципом їх подібності і контрасту і в) узагальнення всіх набутих раніше спостережень з метою усвідомлення історико-літературного процесу в цілому.

Із теорії літератури в старших класах середньої школи потрібно поглибити і закріпити знання, набуті в НСШ, систематизувати та ілюструвати їх конкретними літературними зразками.

Такі в основному завдання щодо вивчення літератури в старших класах.

Перелік письменників та їх творів для вивчення по класно буде подано окремо.

Луб'яний — зап. Відділом Освіти
Обласної Ради Довір'я.

МЕТОДИЧНІ ЗАУВАЖЕННЯ ДО ПРОГРАМУ З ХЕМІЇ

Покищо нового програму з хемії, як і практичних знань, що їх вимагає і з інших дисциплін, нема. Мабуть, школи кожного району по своєму прийняли старий програм для керування з відповідними змінами.

На нашу думку, тимчасово, за основу можна взяти старий програм з такими змінами:

1. Викинути з програму пояснювальну записку.

2. Викинути ті місця з програму, в яких підкреслювалося антирелігійне значення хемії та діалектично-матеріалістичне розуміння явищ природи.

3. Викинути з програму ті місця, де потужно підкреслювалося значення хемічних знань в «соціалістичному господарстві». У таких місцях слід указувати на значення хемічних знань у народному господарстві країни.

4. Родовища корисних копалин, як сірки, агрономічних руд (фосфоритів, апатитів) тощо, треба в першу чергу вивчати ті, що є на території України, а потім найголовніші родовища інших країн.

Головні завдання, що повинна ставити хемія в сучасній школі, такі:

1. Дати учневі суму тих теоретичних

і практичних знань, що їх вимагає програм (після вищезазначених змін).

2. Навчити робити хемічні дослід при розв'язанні нескладних питань.

3. Навчити розуміти схеми приладів та деяких найважливіших хемічних процесів виробництва.

Всі ці знання повинні прищепити любов до праці та до своєї Батьківщини—України.

Навчальний рік у наших школах розпочато з залізненням. А тому, щоб виконати програм з хемії, треба вчителям прикласти багато зусиль і енергії. Як головним у роботі з хемією повинно бути: урок з демонструванням дослідів, таблиць, схем, діаграм — всього того, що допомагало б учням краще засвоїти і зрозуміти матеріал. Кожний учитель повинен домогтися дати своїм учням систематичні, глибокі знання. Для цього кожний вчитель повинен уважно готуватися до уроків, подавати систематично матеріал, раціонально використовувати години, відведені на хемію. Тільки при таких умовах можна буде виконати програм — мінімум з хемії.

Лисенко.

Вивчаймо географію України

Часопис «Українські вісті» велику увагу приділяє шкільній справі, вміщуючи статті різного характеру з життя школи. Зараз в школах при вивченні загальної фізичної та економічної географії, при вивченні географії держав світу, серйозну увагу треба приділяти вивченню географії України. В радянській школі, як відомо, географія України, як окремий предмет, не викладалася. У 8 класі вивчалася економічна географія Радянського Союзу, причому, програм був побудований так, що Україна вивчалася наприкінці року, коли діти були вже перевтомлені.

На вивчення географії України було виділено небагато годин, так що навіть поверхового уявлення про свою батьківщину учні не мали. Тепер, на нашу думку, слід виділити географію України, як окремий предмет.

Коли в 5—6 класах вивчається загальна фізична географія та географія частин світу, то географію України треба вивчати в 7 класі. Викладання географії України повинно бути спрямовано так, щоб дати дітям глибокі і ґрунтовні знання з детальним вивченням географічної карти, виховати у дітей почуття національної свідомості, гідності, безмежної любові до своєї батьківщини, до свого народу.

На нашу думку, програм по вивченню географії України можна реалізувати так:

1. Географічне положення України	— 2 години
2. Поверхня України	— 3 »
3. Внутрішні води та моря	— 4 »
4. Підсоння	— 3 »
5. Грунти	— 3 »
6. Рослинний і тваринний світ	— 5 »
7. Природні багатства	— 5 »
8. Населення і визначні міста	— 4 »
9. Сільське господарство	— 6 »
10. Промисловість	— 6 »
11. Шляхи сполучення	— 3 »
12. Освіта	— 3 »
13. Повторення	— 5 »
Разом	52 години

При вивченні теми «Ріки України» за фізичною картою треба зупинитись на характері цих рік та їх значенні в

народному господарстві. В розділі «Морі» треба зупинитись на транспортному та промисловому значенні окремих портів. В розділі «Підсоння» особливу увагу звернути на підсоння західної і східної частини, на кількість опадів та на пануючі вітри. У кожній школі, по цій темі, легко організувати дослід по вимірюванню атмосферних опадів, спостереженням за напрямком вітрів, визначенню середньої температури. При вивченні «ґрунтово-рослинних зон» потрібно скласти карту розподілу ґрунтів і рослинності, зібрати колекцію ґрунтів своєї місцевості та гербарій рослинності. При вивченні «корисних копалин» найбільше звернути увагу на промислові райони: Довбас, Нікополь, Кривий Ріг, зібрати зразки корисних копалин своєї місцевості, а, якщо можливо, то й області.

У розділі «населення» звернути увагу на кількість, густоту, побут, віру тощо. Дати опис найвидатніших міст України — Києва, Харкова, Одеси, Дніпропетровська тощо. При вивченні «сільського господарства» треба розглядати Україну за природними районами — полісся, лісостеп і степ; умови, що сприяють розвитку сільського господарства по кожній природній зоні. При вивченні теми «сільське господарство» слід зібрати колекції культур, що вирощуються по окремих районах нашої області.

Велике місце займає розділ «промисловість»: харчова, текстильна, хемічна, металургійна тощо. У розділі «шляхи сполучення» треба розуміти, як основні: залізничні, морські, річкові, автомобільні та гужові.

Підручником при вивченні географії України для вчителя може бути, «Географія України» — Кістиковського.

Природу України треба вивчати за в формі подачі сухого абстрактного матеріалу, що викликає нудьгу в учнів, а, навпаки, в живій, цікавій розмові описового характеру. Треба в яскравих фарбах подати чудову природу України, широко для цього використовуючи літературну творчість. Гарна постановка вивчення географії України створить у дітей дійсне уявлення про велич і невичерпні багатства нашої батьківщини. — Україна. Близкавна.

Молитва рідним словом

Боже відверто, зі щирістю рідною,
Як українець - дідусь,
Мовою матері, мовою рідною
Прямо до Тебе звернусь!
Словом вогненным, як ненька,
 ріднесеньким,
Я це благання складу,
Знаю, що зглянешся Ти над
 малесеньким,
Враз мою знищиш біду.
Тя Всемогутній, всесильною волею
В славі своїй золотій
Вмить покінчиш з навісною недолею,
Давши безмежність надій.
З тими надіями, з вірою втішною
Всі свої болі зв'язу,
Бо та молитва була найщирішою,
Що рідним словом скажу!

Помагайба.

Заповіт синові

Рокми стомлених, долею зломлених,
Я залишаю цей світ.
В останню хвилину до тебе, мій сину,
Слово останнє — мій заповіт.
За щастя народу, за його свободу
Відверто Україні віддайсь.
В борні за цю справу, за честь
нашу й славу
Лиш з щирим серцем братайсь.
Якщо ж, любий сину, зустрінеш
людину,
Що рідної мови не зна,
То знай же, соколе, не буде ніколи
Від неї для справи добра.
Такі «українці» (на жаль, не
одинці)
Завжди нам псували життя.
Зневажай ти цю погань й
облиш навіть сногд
Про це історичне сміття.
Н. Сірий.

Н. Сірий.

Український голос. – 1941. – № 17. – С. 2 [111].



ДО СИЊІВ УКРАЇНИ

Сини України! Невже не пора
Покинути себе знемагати?
Невже не пече вам ця рана стара,
Господарі власної хати?
Невже ми забули про наших дідів,
Про їхню бурхливу ту славу,
Яка на десятки безсмертних віків
Покрила **ВГРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ?**
Невже не минув найганебніший час,
Невже творини, плазування,

Що ними Москва наділила всіх нас
У пору свого панування?
Невже ми не здатні, як той Прометей,
З зав'язттю своєї натури,
Пазавжди спалить зміст ворожих ідей
Вогнями своєї культури?
Ми тими вогнями повинні спалить
Всі спроби ворожих чужаців,
Які намагались наш рух придушити,
Нехтуючи нас, українців!

Помогайба.

Український голос. – 1941. – № 25. – С. 1 [111].

Олександрівський будинок просвіти працює

В неділю, 28 вересня, коли ще не встигли зникнути за обрієм останні промені сонця, поодинокі й купками йшли люди з усіх кінців міста до великого клубу цукроварні, в якому організовано Будинок Просвіти.

Весело лунають звуки духового оркестру. Ясно сяють електричним світлом численні вікна — сьогодні відкриття Будинку Просвіти.

Після коротенької, але змістовної промови художнього керівника п. Шабельнікова про шлях українського мистецтва та завдання української національної культури, розпочалась художня частина. Драматичним гуртком Будинку Просвіти було поставлено безсмертну п'єсу Котляревського «Наталка Полтавка». Перенована вщерть зала. Серед глядачів багато офіцерів та солдат славного Німецького Війська, що надзвичайно тепло зустрічали виконавців. Представники Ні-

мецького Війська з особливим задоволенням слухали пісні та гру духового оркестру. Гарне враження своєю грою залишили: п. Пронькіна — Наталка та п. Шабельніков — Микола. Прекрасно співав п. Тищенко — Петро.

За планом своєї роботи драматичний гурток готує ввечір українських водевілів та п'єсу Панаса Мирного «Лимарівна». Будинок Просвіти зараз організовує струнний оркестр та хорову капелу, які будуть працювати під керівництвом п. Тищенка. Найближчими днями передбачається організувати капелу бандуристів.

Будинок Просвіти — це перший і головний мистецько-культурний заклад. Він повинен своєю роботою відродити і підняти на належну височінь справу українського мистецтва, справу рідної національної української культури та національну свідомість.

Бабич і Волошаненко.

Український голос. — 1941. — № 13 (жовтень). — С. 3 [111].

Виховання національного патріотизму

Школа — джерело культури, освіти, звідки молодь черпає знання і мудрість, щоб стати корисним членом суспільства.

Наш український нарід шанує школу і любить науку, яка може принести користь людству і своїй Батьківщині. В нашій історії записано багато випадків, що українська молодь їздила в західні країни набиратись знань, які згодом віддавала рідному народові. Візьмемо, наприклад, Григорія Сковороду, що побував у Німеччині, Австрії і потім став мандрівним учителем і філософом українським. Гетьман Хмельницький і Мазепа, побувавши за кордоном, будували школи й друкарні, щоб просвітити наш нарід. Вони вчилися самі і вчили інших, і були не тільки політичними діячами, але й діячами народної освіти.

Питання народної освіти і національного виховання сьогодні є актуальними, тому що вони пов'язані з побудовою нового українського суспільства і Української Держави. Для цього потрібна така система народної освіти, яка б дала найефективніші знання з усіх предметів та правдиві відомості з історії нашої Батьківщини, української літератури, мистецтва. Тільки таким шляхом молодь зрозуміє, які завдання стоять перед нею в недалекому майбутньому.

Наша молодь за більшовицького та царського часів не мала змоги ознайоми-

тися з дійсною історією нашої Батьківщини, з її славними традиціями минулого, героями, що загинули за справу Вільної України, бо в більшовицькій псевдоісторії України українські національні герої були подані в комуністичній зав'язці або зовсім про них не згадувалось.

Кожен вчитель, лектор, професор повинен навчитися прищеплювати молоді правильні і справжні поняття українського патріотизму на стверджених історичних фактах.

Молодь дуже любить геніального українського поета Т. Шевченка; захоплюється його героїчними поемами: «Гайдамаки», «Гамалія», «Іван Підкова» та іншими. Нагадати треба, що багато українців емігрувало до різних країн (Америка, Азія) за шматком хліба.

Треба сказати, що зараз є багато українців, які не розуміють у чому полягає патріотизм. Вони гадають, що тільки патріотичними розмовами та балачками виявляють свою любов до Батьківщини. Але суть не в розмовах, а в праці. Лише найпродуктивнішою і впертою працею в боротьбі з більшовиками-комуністами та іншими ворогами нового, національного життя на звільненій Україні, ми доможемося побудови національної української Держави.

В. Вартовий

Український голос. — 1941. — № 15 (жовтень). — С. 2 [111].

БУДИНОК ПРОСВІТИ

Будинок Просвіти — організація, на яку покладається велике завдання щодо відродження й розвитку української національної культури й мистецтва. Якими ж шляхами повинен йти Будинок Просвіти в здійсненні свого високого покликання?

Двох думок бути не може: майбутнє України йде з Заходу. На культурний Захід були обернені очі українця. За цю орієнтацію на Захід Україна розплачувалася своїми кращими синами. Більшовики знищили всякі зв'язки з європейською культурою, і тому ми довго просиділи в пітьмі. А в цей час більшовицька преса на всі заставки кричала про культурний зріст українського народу і особливо українського села. Під газетний свист ішла руйнація українського села, його побуту й культури. Під цей газетний злодійський свист украдено було на Україні білу хату, хазяйський тік із стіжками шпелі і задумано українську пісню. Не лунають по Україні веселі пісні, бур'янами поросли подвір'я, із бур'янів визирають пошарпані, з сліпими вікнами хати. Не збирається в барвисті кола весела українська молодь на вулиці в неділю. Зникла неділя, зникла святкова одежа, що так мистецьки гантувалася руками українських дівчат. Всього цього немає, але все це відроджується. Протягом 23 років нищилась українська культура і про культурний зріст могли говорити тільки більшовики, щоб перед культурним світом Європи приховати своє сиривше обличчя.

Ми мусимо своє становище розцінювати тверезо. Ми дуже відстали. Наші Будинки Просвіти, зокрема Кіровоградський, мусять стати центрами культурно-художніх товариств, що відтворюють культурне і мистецьке життя. А нам є що відтворювати.

З перших днів визволення нашого міста від більшовиків міський Відділ освіти організував Будинок Просвіти, утворив з наявних на той час акторських сил естрадно-концертне товариство. Щодня майже при перенесених залах з великим успіхом проходять наші концерти, привертаючи до себе дедалі ширші кола населення міста. Треба сказати, що естрадно-концертному товариству належить велике майбутнє в розвитку легких жанрів. В естрадно-концертному товаристві зібрані найрізноманітніші жанри: тут і співаки,

і кунлетисти, і танцюристи, і акробати, музико-ексцентричні інструменти і т. п. Не дивно, що така барвистість у зміні вражень дуже тепло зустрічається глядачем.

Брак злободенного літературно-сатиричного матеріалу тимчасово виключив з наших концертів конференє і сатириків. Акторам цього жанру треба якнайшвидше оволодіти злободенно-сатиричним матеріалом.

На весь зріст постає питання, що поруч з естрадно-концертним товариством повинні утворитися художні товариства при Будинку Просвіти, які б змогли відтворити й розвивати духовне життя нашого міста. Треба організувати при Будинку Просвіти письменницькі сили: поетів, критиків, драматургів, які безперечно в Кіровограді є. Цей осередок у культурно-просвітній роботі нашого закладу вирішує основне питання — відродження рідної мови, цей осередок популяризуватиме класичну українську літературу й працюватиме над новою.

Товариство української музичної комедії та драми, яке уже розпочало свою працю, разом з письменницьким осередком повинно скласти одне ціле. Цього вимагає досвід історії театру. На зорі утворення нового українського театру на чолі його стояли драматурги: Тобілевич, Кропивницький, Старицький. Ми теж стоїмо на порозі нового театру.

Утворення хорového товариства і товариства бандуристів затримується через відсутність керівників. З заснування цих двох товариств ми поповнюємо значну прогалину в нашій художній роботі. Але все це лише хороші початки, досягнуті роботою Будинку Просвіти.

Щоб товариства росли і правильно розвивалися без хвороб, слід утворити матеріальну основу. Трудно уявити собі товариство, яке б не мало своїх коштів для різних спільних потреб, що в суспільному житті є обов'язковими і неминучими супутниками. Ці товариства, які зараз працюють за марочною системою, таких коштів не відраховують, а тому й не гарантують своїх спільних інтересів, що спрямовані на відродження української культури й мистецтва, на розвиток національної української свідомості й гідності.

Лісничий — мистецький керівник Будинку Просвіти.

Шкільна сторінка ч. I

На допомогу вчителів

ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА

Що не вмерла Україна,
І слава, і воля,
Що нам, браття молодії,
Усміхнеться доля!
Згинуть наші воріженьки,
Як роса на сонці,
Запануємо ми, браття,
У своїй сторонці.
Душу, тіло ми положим
За нашу свободу,
І покажем, що ми, браття,
Козацького роду!
Гей, Богдане, гей Богдане,
Славний наш гетьмане!
Нащо віддав Україну
Москві на поталу?
Щоб здобути її честь,
Ляжем головами.—
Назовеся Україна
Вірними синами.
Душу, тіло ми положим
За нашу свободу,
І покажем, що ми, браття,
Козацького роду!

СМУТНІ КАРТИНИ

Убогії пивні, убогії села,
Убогий обшарпаний люд.
Смутні картини, смутні, невеселі,
А інших не знайдемо ти тут.
Не став би дивитись, схотів би
забути,
Так сили забути нема:
То рідні села, то рідні люди,
То наша Україна сама!

Б. Грінченко.

ДО ПРАЦІ!

Праця єдина з неволі нас вивре:
Нумо до праці, брати!
Годі лянкатись! За діло святе
Сміло ми будемо йти.
Праця єдина наш шлях уторує,
Довгий той шлях і важкий,
Що аж до щастя і воли прямує:
Нумо до праці мерщій!
Праця не згине між людьми
даремно:
Сонце засвітить колись—
Дякую нас тоді люди згадають:
Нум же, до праці берись!
Хоч у неволі й немачі звичуєм,—
Долю спускаймо!
Ми на роботу на світ народились,
Ми для борні живемо!
Сміливо ж, браття, до праці
ставайте!
Час настає—ходім!
Дяка і шана робітникам ширим
Сором недбалцям усім!

Б. Грінченко.

НА РОКОВИНІ СМЕРТІ ШЕВЧЕНКА

Умер поет! І струни голосні
Порвалися, замовкнули являки.
Ми стали сиротами і сумні
Ми погнали у серці жалі великий.
І довго плакали... І от тепер
Щороку згадуєм сумну пригоду.
Але чи справді вмер він? Ні! —
не вмер!
Поет живе в серцях свого народу.
Його душа в святых його словах
Облилася аюрдами смутними;
Вона живе і в тих благих
сльозах,
Що над його піснями пролила
ми;
Вона живе, вітає проміж нас
Надією на щастя, на свободу;
Любить народ навчає кожний
час—
Поет живе в серцях свого
народу.

В. Самійленко.

В більшості районів області вже почали працювати школи. Щоб допомогти школам перебудувати роботу відповідно до нового життя, ми друкуємо найкращий літературний матеріал, що його забороняли більшовики. Вважаємо, що ці твори стануть у великій пригоді учителям як на уроках, так і для улаштування шкільних вечорів і свят, а також для співочих гуртків.

Редакція.

Розкуйтеся, брататися.
У чужому краї.
Не шукайте, не питайте
Того, що немає
І на небі, а не тільки
На чужому полі.
В своїй хаті — своя правда
І сила і воля.

Тарас Шевченко.

Наша Ненька Україна —
Наше щастя і наш рай.
Чи на світі є країна
Ще миліша за наш край?..
У щасливій злі годині
Ми для неї живемо,
На Україні й для України
Будем жити й померемо.

УКРАЇНСЬКА МОВА

Діамант дорогий на дорозі лежав.
Тим великим шляхом люд усякий минав
І ніхто не пізнав діаманта того.
Пшло багато людей і топтало його.
Але раз тим шляхом хтось чудовий
шов
І в пилу на шляху діамант він найшов.
Камінець дорогий він відразу пізнав,
І додому приніс, і гарненько, як знав,
Обробив, обточив дивний той камінець
І уставив його у коштовний вінець.
Сталось диво тоді: камінець засіяв
І промінням ясним всіх людей злинував,
І палючим огнем кольористо блищить,
І проміння його усім очі сліпить.
Так в пилу на шляху наша мова була,
І мислива рука її з пилу взяла,

В. Самійленко.

ВІДРОДЖЕННЯ КРАЇНИ

Яка краса: відродження країни!
Ще рік, ще день назад тут чувся плач
рабів,
Мовчали десь святі під попелом руїн,
І журно дзвін старий по мертвому
гудів.
Коли відійшлись взялася міць шалена,
Як буря, все живе схопила, пройняла,
І ось—дивись, в руках замаяли
знамена,
І гімн побід світа невільна сторопа.
Так спить оріз—і враз розкривши
очі,
Угледє світ, красу і простір голубий,
І легко з сльезь спорхне, і в небі
закленоче
Про вільний злот орлів, про ранок
золотий.
Так море іноді всю ніч кримає,
І нагло хвилями, як крилами, заб'є,
І сонця жданого блискуче вороття.

О. Олесь.

ЛЕБІДЬ

На болоті спала згряла лебедина.
Вічна ніч чорніла, і стояв туман...
Спало все навколо, тільки білий
лебідь
Тихо-тихо сходив знов своїх рани.
І сівав він пісню, пісню лебедина,
Про озера сині, про красу степів,
Про велике сонце, про вітри і
хмари,
І далеко пісся лебединий спів.
Кликав він проснутись, розгорнути
крила,
Полетіти небом в золоті краї...
Тихо, мирно спала згряла лебедина,
І даремно лебідь знав, був би її.
І коли він вгледів, що брати не
чують,
Що навів до себе прикував їх
стай,—
Закричав від мук, вдарився об
камін,
Зранив собі груди, крила поламав.
Чорна ніч чорніла, не світило
вранці,
Ввечері далекий захід не палав...

О. Олесь.

РІДНА МОВА

Мова рідна, слово рідне,
Хто нас забуває,
Той у грудях не серценко,
Але камінь має.
Як ту мову мож забути,
Котрою учила
Нас всіх ненька розмовляти,
Ненька наша мила.

С. Воробієвич.

ІВАН ФРАНКО

(В 40-літній ювілей його подвижницької праці).

Іван Франко—трибун народний,
Пророк—ватаг, ратай—співець
І громадянин благородний...
Як той Орфей герой расповідний,
Він з неба віщий посланець!
Іван Франко—мов дух стихії.
Що творить в нас і серед нас,
Що будить сили молодії,
Руйнує зло, живить наші
На Україні в лютий час!
Іван Франко—могуча сила,
Як гордий дуб, міцний граніт,
Котрого буря не зломала.
І хоч верхів'я опалила,
А він краєус сорок літ!
Чолом тобі, життя страждальне!
Хай стисне зранена рука,
Як меч, перо твоє пагубне!
Хай сяє нам благословенно
Ім'я славного Франка.

М. Вороний.

ГОДИ НУДИТИСЬ!

Годі нудитись, складаючи руки:
Канче робітників рідна земля!
Віра, вмотужжена словом науки.
Хай нас міцніш окригла!
Більше уваги до рідного гора,
Більше любові до люду свого.
Бо як погасне зовсім наша зоря,
Нашо нам жити, чого?

П. Грабовський.

НАЙДОРЖЧА ПЕРЛИНА

Бачив я усякі перли
І коштовні самонити,
Але єсть одна перлина.
Що з усіх найкраща в світі.
Купувати її не можна,
Або нею торгувати:
І часто мають біди,
І частіше, ніж багаті.
Ту перлину не дістати
Ні з печер землі, ні з моря:
Тільки той її знаходе,
Хто чужим родивсь до гора.
Одібрати її не може
Ніяка злоба несити.
Перла та — сльоза святая,
За нещасний люд пролита.

В. Самійленко.

АЙСТРИ

Онішчоті айстри в саду розцвіли...
Убралися в роси, ніжки одягли,
І стали рожевого ранку чекать
І в райдугу барвів життя нарядять...
І марили айстри в розкішних піснях
Про трави шовкові, про сонячні дні,
І в мріях увижділи ім казла ясна,
Де квіти не в'януть, де вічна весна...
Так марили айстри в саду весни...
Так марили айстри і ждали весни...
А ранок стрів їх холодним дощем,
І плавав десь вітер в саду за кущем...
І вигледіли айстри, що вколо—тюрма...
І вигледіли айстри, що жити дарма,
Схилилися і вмерли... І лут, як на сміх,
Засіяло сонце над трупами їх!...

О. Олесь.

Програмовий матеріал з літературного читання для 5-7 класів

Українська школа повинна відновити справжню культурне життя України на всіх нових націоналістичних засадах, виховати свідомих українців цілком відродженим інтересом свого народу, героїчних людей, готових віддати за Ватківщину своє життя, людей високої, справжньої моралі, заснованої на принципах широкості, людськості. Україна Самоостійна Соборна Держава. Україна понад усе — ось найголовніший принцип для виконання нашої мрії, з якого треба виходити при розв'язанні всіх завдань у вихованні і роботі школи.

Одним з найважливіших чинників виховання таких людей мусить бути в школі вивчення рідної літератури. Ось тому треба при вивченні літератури в центрі уваги поставити твори, насичені націоналізмом, твори, що своїми образами промовляють до серця школяра, дають йому приклад безмежної любові до України, готовності поєсти всі жертви за її благо, показують образи глибокої акційності, щирості у відносинах між собою українців.

В центрі уваги вчителя і учня повинні стояти такі письменники, діячі яких рідна Україна була понад усе, які все життя своє віддали за неї, мучилися її муками, раділи її радощами, готові були, як Тарас Григорович Шевченко, душу свою подарувати за неї. До таких письменників належать крім Т. Г. Шевченка, І. Франко, Леса Українська, Гринченко та ін. Але в центрі всієї програми, у центрі всієї української літератури повинна бути творчість Т. Г. Шевченка.

Літературне читання в 5-7 класах має на меті здійснювати всі принципи виховання, а разом з цим обогачувати та удосконалювати усну й письмову мову учнів, розвивати художній смак і творчу уяву учнів.

Літературне читання треба провадити рівнобіжно з викладанням мови. Воно повинно бути не тільки одним із засобів розвитку мови учнів, але й пов'язуватися цілком з іншими видами роботи з мови, а в окремих випадках і з вивченням грамматики. Тому роль хрестоматії з літературного читання, як книжки для читання й роботи над текстом творів, виключно важлива. В по-

точному шкільному році вчителі зустрінуть низку перешкод і труднощів, оскільки поданий нижче матеріал відсутній в хрестоматіях за роками навчання і вчителям доведеться використувати окремі твори із збірник творів даного письменника або ж із хрестоматій, маючи в своєму розпорядженні часто лише один примірник. В такому випадку текст твору доведеться вичити в читанні вчителя або ж крапкою учня для цілого класу.

Матеріал, що його тут подається, не може бути повністю опрацьований на уроках літературного читання. Частину його треба використати порядком самоостійного позашкільного читання учнів.

Подаємо список творів для опрацювання на уроках літературного читання, зазначаючи орієнтовну кількість годин на кожний із них. Певшу кількість годин по кожному класу залишаємо на уроки повторення.

V КЛАС.

Народні казки: Сонце, мороз та вітер. Боготрошак. Іван Беззасний — 6 годин.

Т. Г. Шевченко: Якби ви знали, палячі. Сон. (На нашімні іменнці жала). Заповіт. За сонцем хмарочка лине. У вашім раї на землі — 10 годин.

М. Ворон: Інститутка — 6 годин.

Л. Глібов: Ковик-стрибунець. Осел і соловей. Зозуля і лівень. Лявди-жальбиця — 8 годин.

І. Нечуй-Левицький: Рибалка Панас Круть (уривки в читанні учителя) — 2 години.

П. Мирний: День на пастбищу (уривки) — 2 години.

Я. Щоголів: Тікач — 1 година. Зимній рапок — 1 година.

І. Франко: Лис Микита (І. Пісня в читанні учителя) — 3 години.

А. Тесленко: Школяр — 3 години.

Народні пісні: У неділю перанебну. Вчора була суботонка. Ой, ходять сон коло вікон. Ой, у полі жито — 4 години.

Приказки, прислів'я: — 2 години.

Відомості з теорії літератури, що

подаються в 5 класі: епітет, метафора, порівняння, алегорія, персоніфікація; елементи віршування — ритм, рима; жанри — оповідання, байка, казка, пісня, прислів'я, загадка.

VI КЛАС.

Народні думи: Дума про Саміла Кішку — 2 години. Дума про козака Голоту — 2 години.

Народні пісні: Ой, на горі вогонь горить — 1 година. Побратався сокіл — 2 години. А в неділю дуже рано — 1 година. Вчора була суботонка — 1 година. Пісня про Кармелюка — 2 години. Народні перекази та коломийки — 2 години.

Народні казки: Пан Коцький — 2 години. Правда та кривда — 2 години. Попирив. Як Хома жакну розділив — 1 година.

І. Мотларевський: Уривки з «Енеїди» — 6 годин.

Гуляк-Артемівський: Пан та собака. Пан. Рибалка — 6 годин.

Є. Гребінка: Ведмежий суд. Сонце та вітер. Соловей — 4 години.

Т. Г. Шевченко: Сон. (У всякого своя доля). Кавказ. Лілея. Мені одпаново. Книжка. Сова. Якби мені черевичи. Ой, не п'ється пива, меді. І золоті і дорогої. Тече вода снід Явора — 16 годин.

М. Велечко: Сестра — 4 години. Горішки — 2 години. Два сини — 3 години.

Руданський: Студент. Добре торгувалося.

Л. Глібов: Вовк і кіт. Миша і пацюк. Охрімова свата. Синиця. Штука. Куцук — 10 годин.

Нечуй-Левицький: Микола Джеря (уривки) — 8 годин.

Панас Мирний: Ліхті люди (уривки). Вибори до земства (з твору: «Хіба ревуть воли...») — 10 годин.

Мажува: Вірші: Перший сніг. Бурлака. Веснянка. По весні — 2 години.

Павло Грабовський: Швачка. До солонейки. Не раз ми ходили в дорогу. Надія. Прачка — 4 години.

Борис Грінченко: Лісовий цар. Смутні жаринки. До праці. Подивися — 4 години.

Федькович Юрій: Дезертир. Сестра. Болить мене головною — 3 години.

І. Франко: Добрий заробок. Оаївець. Історія козюка. Наймит. Земле, моя веселюша мати — 10 годин.

Відомості з теорії літератури, що даються в VI класі: антитеза, метафора, опис, розповідь, діалог, пейзаж, портрет; елементи віршування: ямб, хорей; жанри: повість, поема, базада-лірика.

Вірні та уривки з прози вивчаються напам'ять за вказівками вчителя.

VII КЛАС.

І. Франко: Гімн. Камеяри. Борислав сміється (уривки) — 8 годин.

М. Коцюбинський: Фата Моргана (уривки з частини I). Кові не винні (уривки). Дорогою ціною — 10 годин.

Л. Українка: Досвітні вогні. Без налі співаюсь. Тина морська. Давня казка (уривки). Де поїлася ви, голосні слова — 8 годин.

Т. Г. Шевченко: Русалка. Лілея. Чернець. Розрита могила. До мертвих і живих... Іван Підкова. Суботі. «Мілітє, брати, моїтєсь» (уривок з «Гайдамаки»). — 10 годин.

Ольга Нобілянська: Битва. Земля. Юра — 6 годин.

А. Тесленко: Некає матусі. Поганій до ями — 5 годин.

С. Васильченко: Мужичка арифметика. Роман. Над Россію — 3 години.

В. Стефаник: Май. Катруся. Стратися. Кленові листки. Виводили з села — 4 години.

М. Черемшина: Білме. Верховина. Ласка — 4 години.

Відомості з теорії літератури, що даються в 7 класі: тема, сюжет, ідея, образ, характеристика, мова, персонажі. Елементи композиції: ситуація, зав'язка, кульмінація, розв'язка. Трощі: метонімія, сімектоха. Види рим. Жанри: базада, роман, драма.

Крім того, потрібно привести в систему всі відомості з теорії літератури, що їх дано в 5-6 класах, повторити та закріпити все пророблене.

Луб'яний

Зав. Відділом Освіти Обласної Ради Довір'я.

І. Лозовий

КОРОТКІ ВІДОМОСТІ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Кожен українець повинен знати історію свого рідного народу, а учень у школі повинен вивчати курс історії життя народу, щоб довідатися, як жили наші діди й прадіди, за що вони боролися, як у боротьбі добувати собі кращу долю й волю. Всі ми повинні знати, як зрудилися наші предки, як боролися від ворогів, хто організував національне життя, будував Українську Національну Державу.

В нашому часі подаються найважливіші події з історії України від найдавніших часів до наших днів.

УКРАЇНЬКА ДЕРЖАВА ЗА КНЯЖИХ ЧАСІВ

Слов'яни. В найдавніші часи наш народ звався слов'янами. Вони займали величезні території та лісові простори і жили племенами. Докладні відомості про них подають Київські літописці в XI віці. Від них ми знаємо, що за Дніпром, на лісові береги, біля рік Десна, Сейм і Сула, в теперішній Чернігівській та Подільській областях жило велике плем'я сівра або сіверяни, з величезними містами — Чернігів, Новгород-Сіверський, Любеч і Переяслав. На правих боці Дніпра, коло Києва

жили поляни. За полянами, далі на захід, у густих лісах тодішніх по Тереву, Ужу, Горині жили деревляни, тобто лісові люди. За Прип'яттю жили дреговичі, біли болотняні (дрєга значить болото). На Волині, за Саушем, жили дуліби. На побережжі Чорноморським, коло Дніпра мешкали уляї, а далі на захід, над Дністром, — тиверці. Понад Доном та на Азовським побережжі, на півдні Карпатським, в Галичині, мешкали також українські племена.

Добували слов'яни прожиток з ловів, рибальства та бджільництва. Пізніше вони навчилися розводити худобу та займатися хліборобством. Хліборобські знаряддя спершу готувалися з каменів та кісток, а пізніше навчилися їх готувати з заліза.

Слов'яни найбільш походили в хліборобстві. В могилах деревляни і сіверяни знайшли серпи і зерно різного збижжя (жита, пшеса, ячменю, пшениці), в різних писемних — назви знаряддя хліборобського: разо, плуг, борода, мотика, заступ, ціп. Люди копали, сіяли, жали, молотили, віяли. Мали не мали, а молили на ручних жорнах. Розмолоти хліба добу вську, итиці було мало. За те ми-

ропо займалися бджільництвом, збираючи мед та віск.

Здається просто, носили полотняні сорочки і штани, зверху сити, а часом і кері, на ногах плетені панчохи і чоботи або чоботи на голішій панці, з якої шкура або втепні. Жінки носили на голові панчохи, уніти різноманітними прикрасами, в коси вплітали квітки, на шії — намисто. Багаті лишалися шовковим убранням з грецької або арабської матерії, золотанною парчею та континними міхами, золотими дукатами, гудинами, вашинами, кованими носами.

ВДАЧА, ЗВИЧАЙ І ВІРА

Слов'яни відзначали ширістю, привітністю і гостинністю. Ласкаво приймали і проводжали гостей. Любили почесатися, поспівати й поширувати. Без пісні, танців не проходила жодна гулянка, весілля, народження чи хліборобське свято. Якими і веселили очима дивилися на світ божий.

Слов'яни вірили в багатьох богів. Вище всього славили і шанували світло і тепло, що дає бурхливе зростання рослинності та підтримує усе життя природи. Дажбог — був богом сонця і багатства, Велес — бог худоби, Стрибог — бог вітру, Перун — бог грому і блискавки. Предки українців гадали, що іспували заї душі, які піли шкодили в людському житті. Гадали, що в

лісах живуть душі — лісовики, по хатах — домовики, в озерах і ріках, — водяники та русалки, в болотах — анцибологи. Складали своїм богам жертви зі страв хлібних та худоби. Про життя людське гадали, що воно не кінчається смертю, а померлі живуть і далі, а тому залюбили ласки покійника: ховаючи померлого, клали з ним домашні речі, убивали худобу і клали з ним, а також різну їжу і пиття. В одних місцях закопували мерців, а в інших з усім майном та збіжжям спалювали. На могили спускали поминки, пили, гуляли.

Київський літописець, описуючи полян, вихваляв звичай їх жити тихо і соромливо. Він хвалить такий шлюб: молоді привезли до молодого, а на другий день по весіллі приносили її посар. У деревляни та сіверяни чоловіки купували собі жінку або ж викрадали за згодою молоді. Ще й досі в весільному обряді відзначається момент викрадання: рід молодого стереже дівчину, а бояри молодого пліч єдинопід добувають молоді. В пісні співасться:

Приняв, приняв, Марусине, до

столу,

Обстували боярчики довкола:

Кіньми грають, дівр рубаютъ.

Шабельками витикають,

Марусину шукають.

(Продовження буде).

ПРОГРАМ З ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ 8—10 КЛ.

(Закінчення)

X КЛАС—72 ГОДИНИ.

Українська література ХХ ст. до революції 1917 р. (загальний огляд). Коцюбинський. Твори: «Андрій соловейко», «Цілюв'язь», «Хор», «Для загального добра», «На крилах пісень», «Фата моргана», «Інтермеццо», «Тіні забутих предків» — 12 годин.

Лесь Українка. Твори: «Контра спем спору», «Товарищи на спомині», «Дім», «Роберт Брюс», «Давня казка», «Орґія», «Навіс в руїні», «Лісова пісня». Значення творчості Лесі Українки — 12 годин.

Борис Грінченко. Твори: «Смутні картини», «До праці», «Зерп'ятка», «Сонячний промінь», «Нахмарило», «Значення творчості Грінченка» — 8 годин.

Самійленко. Твори: «Патріота Іван», «На печі», «На роковини Шевченка», «Діамант». Значення творчості Самійленка — 4 години.

Архип Тесленко. Твори: «За папиротом», «Погляд до яля», «Втрачене життя», «Новий матусь» — 5 годин.

Васильченко. Твори: «Талант», «Роман», «Надзавок», «Ща школою», «На першій гулі» — 3 години.

О. Олесь. Твори: поема «Щороку», «По дорозі в казку», «Яка краса відродження країни», «10 літ», «Значення творчості Олеса» — 4 години.

Спиридон Чернасенко. Твори: «Казка старого млина», «Земля» — 4 години.

Симонізм в українській літературі і його представники — 3 години.

Футуризм в українській літературі — 2 години.

Поети-неокласики і їх творчість: Павло Філіпович, Микола Зеров (загальний огляд їх творчості) — 3 години.

Короткий курс теорії літератури (новтерення) — 12 годин.

ТВОРИ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

VIII КЛАС.

Гомер: «Іліада», М. Сервантес: «Дон-Кіхот», Мольєр: «Тартюф», «Мізантроп», «Мішанина у зоряності», Бомарше: «Одруження Фігаро», Шіллер: «Роббінзін», «Вільгельм Тель», Байрон: «Чайльд-Гарольд».

IX КЛАС.

Гомер: «Одиссея», Софокл: «Біппар», «Антигона», Шекспір: «Король Лір», В. Гюґо: «93 рік», «Собор Паризької Богоматері».

X КЛАС.

Шекспір: «Отелло», «Ромео і Джульєтта», Гете: «Страждання молодого Вертера», Шіллер: «Коварство і любов».

Знапачені твори читаються учнями в позашкільний час. Короткий розбір їх проводиться від керівництва вчителя.

Луб'яний.

ВКАЗІВКИ ДО ПРОГРАМУ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ 8—10 КЛАСІВ

У VIII—X класах вивчається історія української літератури. Завдання вивчення історії української літератури — формування світогляду нашої молоді. Отже, викладач історії української літератури повинен поставити перед собою питання, який світогляд мусить бути у нашої молоді?

Хочемо останніх пошів і історією поставлено перед нами завдання — виховати у нашої молоді, у нашого суспільства світогляд ідейного націоналізму. Наша молоді, наше суспільство повинні збагнути, що «Хто ми, чіє сили, чіє бачення, чіє, за що заступити». (Т. Шевченко). Ми повинні покласти на службу всі засоби, а особливо історію України, історію української літератури, щоб збагнути, виховати у нашої молоді, у нашого суспільства націоналістичний світогляд, національну гордість, національну волю, національну гордість, яких наша молоді і багато членів суспільства, на жаль, лишилися.

Самодержавна Росія, а за нею більшовики всіх зрозуміли прикладом, щоб опанувати нашу історію, наше слово, нашу мову, а з нами і нашу націю, нашу націю. Росія і більшовики всіх зрозуміли доказали, що гербувати фальсифікацію, щоб інтернаціоналізувати нашу молоді, наше суспільство. Ось для чого нашім доводилося і нікчемувалося вигадати бідність нашої історії, нашої літератури і культури, а в протилежну нікчемувалося значення лише російської історії, літератури і культури.

Зорієність до фактів: в українських школах у VIII—X класах відводилося на вивчення російської мови і літератури по 4 години на тиждень, а української мови і літератури (та історії) відводилося по 3 години на тиждень. Історію Київської держави (України) і історію літератури цілого в періоду приєднання до історії й історії літератури Росії. Навинною збіднювалося, замочувалося українська література. Цілий ряд фактів історичного і літературного порядку просто переплутували, особливо і творчості Шевченка, Куліша, Костомарова, Н. Левицького, Л. Українки, І. Яворського та ін., ниводили їх історичною історією. Вся ця фальсифікація потрібна була і Росії і більшовикам, щоб знизити в свідомості українців їх думку про самобутність українського народу, української Нації, української літератури і культури.

Тому завдання викладача історії української літератури довести через художній творець, через емоції він них творів до свідомості нашої молоді, що український народ самобутний, а значить і Українська Нація, українська література і історія України розвивалися незалежно від Росії — самобутно. Ажже Київська держава (Україна) існувала раніше на століття від організації Московської держави (Росії), ажже українська література розвивалася не в співжитті з російською літературою, а в опозиції до неї, навіть у ворожому ставленні до російської літератури, намагалися дати відсіч русифікації України.

На протязі всієї історії український народ ставився поребже до своїх поневолювачів, а Росія була поневолювачем України. Виходить — і українська література розвивалася у ворожому ставленні до російської літератури. Таке ставлення повинно бути і у нас сьогодні.

Викладаючи історію української літератури, ми ставимся поребже до русифікаторів — гербувати перекрутку, а підставити більшовицького уряду і виконувати в нашої молоді ненависть до ворога і любов, заслужену, вистрашану, до рідного народу, до України, виконувати патріотичні і ідейні націоналізм, що зміцнить нашу націю як Націю.

Таке завдання стоїть перед викладачем української літератури, від таким кутком зору ми повинні тепер викладати українську літературу.

Все сказане не виключає методики викладання літератури. Ми повинні навчити учнів VIII—X класів розуміти художній творець, уміти критично ставитися до класичної спадщини, навчити учнів розуміти творець в конкретній історичній обстановці. Все сказане не виключає роботи над мовною тесрою, над теоретичним обґрунтуванням побудови твору, його композиції. Не виключає потреби навчити робити аналіз твору,

уміти правильно розуміти художній образ, їх особливості. Все це викладач знайде в методиках викладання літератури та в періодичній пресі.

Радимо особливу увагу звернути на вивчення біографій тих письменників, що являють собою яскравий зразок громадського діяча, борця за національний розвиток українського народу, української літератури і культури: І. Котляревського, М. Костомарова, П. Куліша, Т. Шевченка, Н. Левицького, П. Мирного, І. Тобілевича, І. Франка, П. Грабовського, В. Грінченка, Л. Українки, І. М. Коцюбинського та ін.

Вілля освіти Обласної
Раді Довір'я.

М. Коваленко

Драматична творчість Б. Грінченка

(«Нахмарило», «Степовий гість», «Ясні зорі»).

Небагатим письменником в історії української літератури і розвитку української національної культури довелося зняти такий глибокий слід, як Борис Дмитрович Грінченко. Серій Ефремів так характеризує його: «Найхарактернішою, найвизначнішою рисою серед літературного покоління 80—90 рр. XIX ст. був у нас Борис Грінченко (1863—1910) — не тільки, як особа, як громадський діяч і як письменник, але й як символ цілої епохи — безмежного гніту, з одного боку, і дужого вішору та громадської вісності — з другого. Такі люди, як Грінченко, несли з собою перемогу живого духу над зверхніми обставинами, навпроти зверхньої сили протрести, постійним внутрішнім силою до рідного краю» («Історія літератури», ст. 366).

Оця любов до рідного краю була Грінченком прожитою якшо вірною на протязі всього його життя. Любов до рідного краю була рушійною силою у всій роботі і всіх виснажних громадських і особистого життя. Любов до рідного краю, до рідного народу примусила Грінченка покинути місто і піти на село вчителювати, вона ж привела його до думки про потребу вчити дітей рідною мовою. І Грінченко сказав підручник українською мовою, обґрунтував теоретично потребу вчити в школі на українській мові. Він же зробив і першу спробу цієї науки. Любов до рідного краю привела Грінченка до організації в Чернівцях першого широкого видавництва книжок для народу. Він же працює в галузі науки про українську мову, впорядковує великий «Словник української мови», видає багато пісень, казок, етнографічного матеріалу. А переїздивши до Києва, з головою поринає в громадську роботу, працює в політичних партіях. Любов до рідного краю надає енергії Грінченку працювати майже у всіх галузях культурно-національного життя України. Вона ж привела його на північ праці українського драматурга. Справедливо Ефремів говорить: «Ось через це ім'я Грінченка для нас стало станом, на якому він написаве дами: «сім победим», тим самим, чим переміг і Грінченко: працею, енергією і завзяттям, на одну моту націоналізму, раз-у-раз в одну точку напруженістю. Цією одною точкою, на П. ніколи не схиляв він з очей, ні з серця, ні з думки, — було для Грінченка добро рідного краю» («Історія літератури», стор. 366).

В українській драматургії, хоч уже в цей час виступав Тобілевич (Карпенко-Карий) з реалістично-побутовими драмами, все ще міцно трималася мелодрама. В репертуарах українського театру ще міцно трималися ієси, насичені етнографізмами, — з гонимом,

РІДНЕ СЛОВО

Тебе ніколи, слово рідне,
Не забував я... Йшли літа,
Життя пройшло, сумне і біле —
І близько днів моїх мета...

Тебе ніколи, рідне слово,
Не забував я; ти мені
Звучало, щире і чудове,
В моїх лєні і в чорні дні...

Тебе ніколи, слово рідне,
Не забував... Минули роки,
В труні засне серденько біле —
А ти ще будеш жити віки.

В. ТАРНОГРАДСЬКИЙ.

горілкою, співом, тапцями, тьоханцями соловейка і куманцями жаб.

Вірний своїй ідеї — праці для рідного краю, для рідного народу — Грінченко живе в 1895—99 рр. ієсу «Нахмарило».

Центральною дійовою особою виступає Тарас Вільхиский, народний учитель, громадський діяч. П'єса написана на тему з сільського життя. Завдання п'єси — показати взаємовідносини інтелектуалів з селянством. Ця п'єса — добро народу, праця для рідного краю ставиться над усім, над особистим щастям. Цей мотив слугує рідному народові, рідному краю, проходить у Грінченка через усі ієсу «Нахмарило».

Позитивні персонажі Грінченка не звичайні люди — народний учитель Тарас Вільхиский, поважний селянин Корній Данченко, Марися — дочка Корнія, але ці люди проявляють почуття національної рідності, національної гордості, в них горить гонимий і любов до свого народу. А хоч вчитель Вільхиский багатого року, хоч його дитина, Матвій Шаповал, починає, намагалися збити Тараса з правдивого шляху, але любов до народу напхнуло Тараса в собі силу для вішору своєму дальному.

Тарас любить свою колишню учительку Марису; Марися вірніла йому взаємністю. І батьки Марії, Корній і Хотина, не проти цієї любові, не проти одруження Тараса з Марисєю. На першій стадії казки Шевченка, який пропонував Данченку одружити дочку з іншим наробком Ільком, щоб перешкодити одруженню свого племінника, інакше він не прощає землю громаді. Громада залишилася без землі в лабетах сільського громади, переворотів Вишкварів.

Як не любить Данченко свою дочку, але інтереси громади для нього вищі, і він пропонує Марію одружитися з Ільком. Як не любить Марися Тараса, але для неї інтерес громади вищий. Любов до народу передолає особисте щасття. Любов до народу стала лозунгом особистого щасття, і Марися дає згоду одружитися з Ільком.

Виле ведення сирани Тарасом працює дядька Шевченка відступити від свого захіру. Він дає згоду на одруження свого племінника з сільською дівчиною Марисєю, іржею громаді, і сирани кінчається щасття.

П'єса «Нахмарило» має величезне виховне значення. Вона буває у читача і глядача національну рідність, національну гордість. П'єса дає аспірацію на український інтелектуалів, якою вона повинна бути. П'єса обрідку бажання працювати для громади, для народу і в цій праці бачити зміст свого життя.

(Закінчення в наступному числі)

ПРО ОСВІТНЮ РОБОТУ НА СЕЛІ

Через деякий час закінчується сезон польових робіт, після чого селяни будуть відпочивати. Цей вільний час повинен перейти в ухвах культурно-освітньої роботи.

Важливу роль в цій справі будуть відігравати, в першу чергу, Будинки Просвіти. Для кращої роботи серед населення доцільно було б, силами вчителів та інтелігенції, організувати в селах товариства «Просвіти», які провадитимуть виховання населення в дусі піднесення української національної культури. Повинні провадитись бесіди, розповіді старих пресвітан, художні

листиви українських творів. Цим самим ми будемо викорчовувати коріння більшовизму, перевиховувати морально-покалічену молодь, викиривати політнку русифікації і висвітлювати наше життя, наші старі козацькі звичаї.

Гадасмо, що обласний Український Театр надасть допомогу нашим сільським Будинкам Просвіти, як нарадами, так і своїми виступами.

Відповідним установам, наресвітам, старостам сіл необхідно подбати про ремонт приміщень та забезпечити на зиму їх паливом.

А. Бурлана.*

Український голос. – 1941. – № 20. – С. 2 [111].

В ШКОЛАХ БОБРИНЕЦЬКОГО РАЙОНУ

Школи Бобринецького району приступили до навчання 10 жовтня. В районі працюють 4 середніх школи, 15 НСШ та 27 початкових шкіл.

З новими, свіжими силами взялися до роботи найкращі старі педагоги, які згуртували біля себе молодих учителів для спільної праці на користь Батьківщини-України в справі виховання нового, національно-свідомого покоління. Після 23-річної неволі в жидівсько-більшовицьких кайданах, на школі найбільш помітний подих нового життя. Школи оновлюються й відроджуються.

Школа ожила, наша рідна українська школа! З радісною усмішкою на обличчях салютують школярі при зустрічі: «Слава Україні!».

Олесь Кандиба.

Український голос. – 1941. – № 20. – С. 2 [111].

Не допомагають школі

В останні місяці цього року в житті українського народу відбулася подія історичного значення. Німецька Армія звільнила Україну від жидо-комуністської павали. Настав час творити нове життя, всі ділянки нашого життя оновилися і люди працюють по-новому. Але така важлива справа, як шкільна, в обласному місті і в деяких районах, зокрема в Аджамському, заведена.

Наші діти — це майбутня нашої Батьківщини — України. Виховати з них громадян, гідних називатися синами України, — це обов'язок учителів, батьків, суспільства, а тому всі ми, всіма засобами і силами повинні добити і сприяти в роботі наших шкіл. Треба виховати наших дітей у душі національної свідомості, національної гідності, щоб наші діти, як писав Тарас Григорович Шевченко, знали: «хто ми, чні сини, чніх батьків, ким, за що запуті?».

Як та в яких умовах працюють деякі наші школи? Для прикладу візьмемо Покровську середню школу, яка розпочала роботу 25 жовтня цього року. До школи з'явилося 225 учнів, вони з енергією взялися за навчання. Школа зустріла учнів несприятливо: вікна у школі без скла, крутом гуляє вітер, холодно, нема кому прибирати в шкільних кімнатах, кабінети розорені, діти не мають де напиться води, всіх потреб школи трудно перерахувати. Школа знаходиться під боком Сільської Управи, школа обслуговує дітей чотирьох громадських дворів та одного земського двору, але ніхто з них нічого не зробив для нормальної роботи в школах. Палива до школи не завезено, гасу не виділено і другий зміни дово-

диться працювати в темоті. Техробітники школи на роботу не повернулися. Учителі теж не з'являються на яких умовах вони працюють і що вони одержать за свою роботу. Районна Управа також мало цікавиться життям шкіл, замість того, щоб дати розпорядження Сільським Управам, громадським дворам про забезпечення шкіл району всім необхідним, вона «додумалася», що 5 листопада дала розпорядження про припинення занять у V—X класах. З сумом довелося відправити всіх дорослих дітей додому, не маючи змоги з'ясувати їм, коли вони зможуть повернутися до школи. Багато учнів із сільськими на очах залишали школу, вчителі лише з сумом дивились на цю картину. Життя школи значно замгло, неначе в живій істоті несподіваним ударом відбито спроможність до руху, до життя. Учні старших класів при зустрічах з учителями все розпитують: коли вони зможуть прийти до школи. І ось 12 листопада дістаємо відомості з Кіровограда, з Обласної Ради Довір'я, що зкрити класів у школах Аджамського району було сумною помилкою і запропоновано негайно відновити роботу в школах повністю. В наших умовах сповістити всіх дітей та вчителів, які живуть на території до 20 кілометрів, не так легко, але ми в короткий термін відновимо роботу.

Сподіваємося, що районна Управа, Сільські Управи і громадські двори негайно допоможуть школам Аджамського району і створять умови для їх нормальної творчої роботи.

Учитель.

Народна освіта в Новоукраїнському районі

В школах Новоукраїнського району розпочалося навчання 1 жовтня в I—IV класах та 13 жовтня в V—X класах. День 1 жовтня був днем відкриття нової національної української школи. Діти з'явилися до школи святково зодягнені. Відкриття 6 середньої школи м. Новоукраїнки відбулося урочисто.

На відкритті були присутні: представник від Німецького Командування, ортскомандант п. Юнгере, голова районної Управи п. Массіні, від Міської Управи п. Крессе, від парової п. Миколаєнко та батьки дітей. Над школою майоріли Німецький та Український національні Прапори. Збори було відкрито виконанням українського національного гімну «Ще не вмерла Україна».

Із змістовною промовою виступив п. Юнгере, який вказав про завдання вчителів та школи у вихованні молодого покоління в зв'язку з визволенням українського народу від більшовиків Німецькою Армією. Після нього виступили п. Миколаєнко та директор школи п. Шнаківський. В кінці зборів учительський колектив школи підніс представникові Німецького Командування рясний букет квітів.

Велику увагу приділяє роботі шкіл Ортскомандатура. За її ініціативою було скликано декілька разів учительські наради, де було прочитано ряд лекцій з історії України, роз'яснювались методичні та організаційні питання, що стосуються роботи школи.

Велику роботу зробив відділ освіти. На окремій учительській нараді було переглянуто навчальний програм, визначено матеріал для пророблення в першому півріччі з кожного предмету. Під керівництвом досвідченого педагога п. Шнаківського розроблено програм з історії України для V—X класів.

Слід відмітити турботу районної Управи про матеріальне забезпечення вчителів. Всі вчителі одержали продукти харчування в колгоспах по твердих цінах. За жовтень місяць одержали зарплатню. Всі школи забезпечені паливом, і вже школи опалюються.

Не гаразд справа з педагогами. Деякі школи не мають викладачів української мови та математики в 8—10 класах, а більшість шкіл — викладачів історії.

До Обласного відділу освіти вже давно надіслано відомості про укомплектування шкіл, але й до цього часу вчителів сюди на роботу не надсилають, не знаючи на те, що школи району вже працюють місяць. Обласний відділ освіти обмежився лише призначенням тимчасового навчального плану.

Зараз для робітників Обласного відділу освіти гаряча пора року, бо у вчителів районів виникає багато питань, для розв'язання яких потрібна висококваліфікована педагогічна сила, якої у м. Кіровограді є досить. Одно побажання у нас Обласному Відділу Освіти — взятися як слід до роботи і допомогати вчительству в його роботі.

І. ІОРДАН — інспектор шкіл Новоукраїнського району.

В РАДЯНСЬКІЙ ШКОЛІ



«...Мій Соломон — дитина винятково геніальна! В майбутньому це другий Ленін! Тільки майте до нього особливе ставлення: — він не терпить ніяких зауважень!...».

Український голос. — 1941. — № 22. — С. 4 [111].

ХОЧУ ДО ШКОЛИ

Літечко промайнуло. Золоті літні дні пройшли. Пташки давно полетіли до вирію, себто минув той час, коли ми, діти — школярі, повинні були б весело юрбою почати відвідувати храм науки — школи. Ми чекали, що наш Обласний часопис сповістить нас радісну звістку: «Діти, час до школи, залиште вулицю, не бенкетуйте, пора до праці!»

На жаль, цього не сталося. Але коли читав часопис, то довідався, що по всіх селах нашої області працюють школи, а міські школи й не думають будувати розпочати роботу.

Мовчить Міський відділ народної освіти: він, певно, забув про нас, дітей-школярів, забув про нас, певно, і батьки наші, бо ніхто і слова ніде не сказав про школи міста, про нас. Сором забувати нас, малят: ми — майбутнє покоління, повинні вчитись і стати гідними синами нашої Батьківщини.

Я звертаю з закликом до всіх дітей шкільного віку: вимагати від обласних та міських установ і прохати Німецьку Владу відчинити для нас двері шкіл міста. Ми хочемо вчитись, ми будемо вчитись!

* Моторна Наталка.

Український голос. — 1941. — № 24 (19 листопада). — С. 6 [111].

Нарада вчителів м. Бобринця

Через брак підручників з історії, фізики, літератури та стабільних програмів — викладачі цих дисциплін опинились в тяжкому й безпорадному становищі. З приводу цього міська інспектура освіти вказала на потрібне скликати 17/ХІ нараду вчителів м. Бобринця, на якій обговорити всі актуальні питання, що торкаються викладання вищевказаних дисциплін. З інформацією виступив зав. Бобринецьким РІНО п. Лютийський, який подав учителям настанови, методичні поради та запропо-

нував їм організуватися в фахові секції, де б вони могли детально розробляти окремі теми та розділи навчальних програмів.

Вчительство активно прийняло участь в обговоренні деяких питань і дало цілий ряд цінних пропозицій. Крім цього, вчителі через співробітника часопису «Український голос» просили редакцію регулярно друкувати в шкільній сторінці наукові матеріали та статті, які б допомагали вчителям в його щоденній роботі. — Петрусевич.

Український голос. — 1941. — № 26 (26 листопада). — С. 3 [111].

Шкільне майно

В багатьох районах нашої області школи приступили до роботи. Звістка про це все населення сприйняло з величезною радістю. В нашому місті школи ще не розпочали навчання. В переважній більшості шкіл мебля, особливо парти, перебуває під відкритим небом. Ідуть осінні дощі, морозять бемлю, парти псується.

На нараді при Міському відділі освіти уновинувачені школи не раз ставили питання про збереження шкільного майна, але практично в цьому відно-

шенні нічого не зроблено. Що треба негайно зробити? Всю шкільну меблю необхідно сконцентрувати в одній-двох кімнатах або в тарних підвалах, де б вона тимчасово зберігалася. Якщо це зараз не буде зроблено, то нічим буде устаткувати школи, коли треба буде розпочати заняття. Блискавка.

ПІКЛУВАННЯ ПРО НАРІД

Поряд з успішним проведенням сільськогосподарських робіт у Злато-пільському районі добре відновили і роботу місцевої промисловості та всіх установ. Так, зразу після вступу Німецьких Військ було відремонтовано цукровий завод і пущено до виробництва на базі місцевої сировини. Працюють також всі державні та кооперативні млини й олійниці. Відновила роботу гавчарня та майстерня пошиву одягу. Для обслуговування населення в районі організовано їдальню, відкрито крамницю, де продається хліб та різний пром. Палаточково роботу пошти, радіовузла, відкрито дві лікарні та аптеку. В районі організовано райкоопживспілку, яка проводить торгівлю і заготівлю сільськогосподарських продуктів. На 15 жовтня вже заготовлено і відправлено до міста Кіровограда 7 вагонів овочів, зараз провадиться відгодівля 100 голів худоби.

Тут сумлінно поставились і до культурно-освітнього відродження району, в якому найбільшу роль повинна відіграти народна освіта. Тому всі 26 шкіл району ретельно відремонтовано, забезпечено всім необхідним і зараз вони нормально працюють.

Хоч як важко працювати в цей складний час, але в районі не забули і про приют для стариків та безпритульних дітей, які зараз утримуються на кошти Міської Управи. Інвалідам і пенсіонерам видається допомога.

Степовий.



Маю, слава Богу, три гарних «квартири» в центрі, та й одяглася не абияк!.. Школа тільки, що до навчального сезону не здобула котікове майно!..

Український голос. — 1941. — № 19 (1 листопада). — С. 4 [111].

РАЙОННА НАРАДА УПОВНОВАЖЕНИХ ШКІЛ

4 листопада відбулася нарада уповноважених шкіл Кіровоградського району, на якій було зроблено інформацію про учбовий рік у 1—4 класах.

Найбільшу увагу вчителів було звернено на викладання рідної мови та історії України, бо до цього часу підручники з цих предметів були засмічені комуністичним дурманом.

На нараді було розв'язано багато методичних питань та адміністративно-господарчих.

Учительство, з свого боку, побажало, щоб часопис «Український Голос» частіше подавав на своїх сторінках статті в історії України, мови та літературі і цим самим допомагав би учителям в їхній шкільній роботі, а також у національно-культурній.

Корецький.

ДІТИ МІСТА ПІДУТЬ У ШКОЛУ

Незабаром більшість дітей міста молодшого віку після довготривалої перерви розпочнуть навчання.

З 1 грудня буде відкрито велику початкову школу на 16 груп у приміщенні код. Автомоторної школи на Ігульській вулиці. З 25 листопада вже розпочато прийом дітей до цієї школи. З цього ж числа розпочинають свою роботу школи: № 1 на Кущівці, № 2 — на Катратівці, школа № 17 — на Н.Олексіївці, школа № 27 — на Н. Миколаївці, школа № 32 — в Завадівці, школа № 15 — на Биковій. Розпочала вже роботу школа № 33 в Мясниківці.

Всі ці школи вже вкомплектовано кваліфікованими педагогами.

Побажаємо вчителям і учням найкращих успіхів у навчанні в новій національній українській школі!

Міський відділ Освіти.

Український голос. — 1941. — № 22. — С. 4.

Український голос. — 1941. — № 26 (26.11). — С. 3 [111].



На подвір'ї середньої школи № 3 (Новомиколаївка), 1942 (із приватної колекції)



Більшість цих учнів продовжили навчання в 1941/1942 навчальному році вже за новими програмами (фото з архіву Ю. Тютюшкіна). Середня школа № 3 працювала протягом окупації майже безперервно. У верхньому ряду шостий праворуч — батько В. Урсулова Василь Данилович. Йому тоді було 12 років [69].



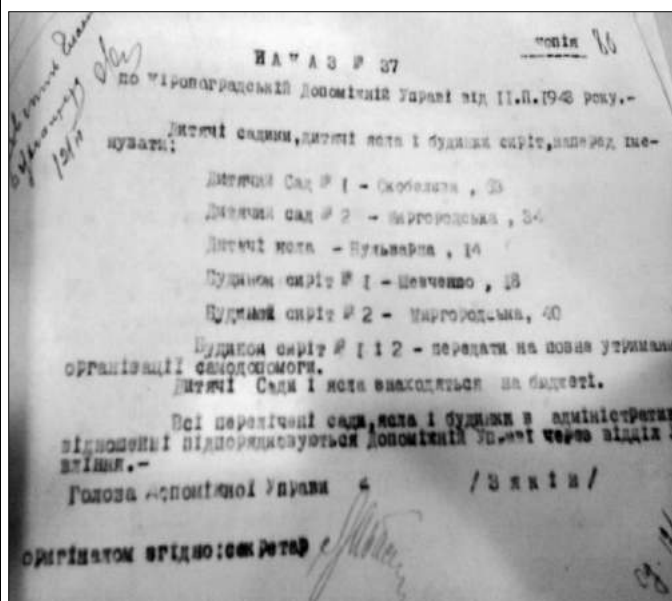
Випускники семирічної
школи № 33 (Масляниківка),
1941
(із приватної колекції).

Учні 3 класу школи № 33 з учителькою О. Кубишкіною, яка працювала в школі з моменту її заснування (1910). Фото 1941 року (з приватної колекції).

Під час окупації в будівлі семірічної школи № 33 було розташовано німецьку комендатуру, але школу не було закрито – її було реорганізовано в початкову (чотирьохрічну) і переведено в пристосоване приміщення.



Учні та вчителі Воднянської школи Компаніївського району Кіровоградської області. Фото 1939 року. Моя бабуся, вісімнадцятирічна вчителька – у верхньому ряду друга з лівого краю. Сьогодні майже неможливо встановити, як склалася доля цих дітей протягом наступних кількох років. Хтось із них під час окупації, напевно, продовжив навчання за новими програмами, хтось пішов працювати на «громадський двір», хтось загинув, а хтось, можливо, разом із батьками, отримавши землю в приватну власність, почав розбудовувати фермерське господарство...



3 фондів ДАКО [30].

НАКАЗ № 37

по Кіровоградській Допоміжній Управі
від 11.ІІ.1943 року

Дитячі садики, дитячі ясла і будинки сиріт
наперед іменувати:

Дитячий сад № 1 – Скобелева, 63

Дитячий сад № 2 – Миргородська, 34

Дитячі ясла – Бульварна, 14

Будинок сиріт № 1 – Шевченко, 18

Будинок сиріт № 2 – Миргородська, 40

Будинки сиріт № 1 і 2 передати на повне
утримання організації самопомоги.

Дитячі сади і ясла знаходяться на бюджеті.

Всі перелічені сади, ясла, будинки в
адміністративному відношенні підпорядко-
вуються Допоміжній Управі через відділ
Управління.

Голова Допоміжної Управи /Зякін /

3 оригіналом згідно: секретар (підпис)

Хроніка мистецтв

Естрадна група, обслуговуючи Ні-
мецьке Військо, за останні дні дала
велику кількість концертів. Майже
кожного дня влаштовували по дві ви-
стави. Аудиторія тепло зустрічає вико-
навців, нагороджуючи їх бурхливими
оплесками. Як приємне явище, треба
відзначити, що ведення конферансу
відбувається німецькою мовою.

Український театр розгорнув свою
роботу й наполегливо працює над опа-
нуванням репертуару. Вже ближчими
днями глядачі нашого міста побачать
п'єсу «За двома зайцями» українського
драматурга М. Старицького. Склад тру-
пи майже цілком укомплектовано з
висококваліфікованих акторів.

При Будинкові Просвіти організовано

духовий оркестр, який вже з перших
кроків своєї роботи показує, що він
має всі можливості стати згодом солід-
ною музичною одиницею нашого міста.

Будинок Просвіти приступив до орга-
нізації хорової капели, до складу якої
добираються кваліфіковані співаки, а
також розпочав організацію домрового
ансамблю.

В місті вже розпочала роботу спе-
ціальна кваліфікаційна комісія, до
складу якої входять представники від-
ділів освіти, мистецтва, редакції та
окремі фахівці мистецтва. Завдання
комісії: перекваліфікація та надання
оцінки всім працівникам мистец-
тв різних галузей. Першими цю комісію
пройшли актори естрадної групи.

КУЛЬТУРНЕ ВИХОВАННЯ

Виховати в людині гарні риси характеру та культурності — нелегка справа. Діти і підлітки виключно своєю свідомістю не можуть повністю себе виховати і стати культурними людьми. Безперечно, культурна людина має велику моральну і естетичну перевагу над людиною, що не одержала виховання. Культурній людині необхідні часописи, журнали, книжки, музика, театр, щоб не відставати від прогресу культури. Некультурна людина, навпаки, цим не цікавиться, і вона не здатна приймати участь у політичному житті країни, її легко спровокувати або підбити на той чи інший поганий вчинок.

За більшовицьких часів у школі існувала система «самосвідомості» учнів, себто покладалась на свідомість самого учня, яка в нього ще не розвинулась. Тому не дивно, що наша молодь і багато дорослих були зовсім невиховані і не знали елементарних правил поведінки. Якщо в школі, бувало, учитель робив учневі зауваження, то на комсомольських зборах, «ставилось про нього питання», чим зводили авторитет вихователя нанівець. Так що прищепити учневі гарні риси характеру, як точність, охайність, витримку, ввічливість, пошану до старших і себе, — було дуже важко. Такі кадри учнів, мало розвинутих і погано освічених, комунисти намагались використати в своїх інтересах, бо мало освічена людина завжди повірить тим дурницям, які проповідувались. Основна вимога була, щоб учень був «політично підкований», а те, що він не знає багатьох наук — це ніби нічого.

Трапилось спостерігати такий випадок: німецький солдат запитав одного нашого юнака, що скінчив середню школу, про потрібну йому установу. Питає його по-німецькому — юнак хитає головою; не розуміє. Питає його по-французькому — теж саме; по-англійському — теж саме. Нарешті підійшла жінка, що знала німецьку мову, і вказала йому потрібну адресу. Після цього солдат запитав учня, яку він чужоземну мову знає. Учень почервонів і нічого не відповів.

Некультурність наших людей полягає не тільки в освіті, але і в звичках. Раніш було «модно» заходити до установи в шапці, з цигаркою в зубах, пускаючи перед собою хмару диму та плюючи на підлогу. Це було до деякої міри «ознакою гарного тону». Недокурки валялись на підлозі кімнати,

яка перетворювалась на якийсь смітник. По кількості недокурок можна визнати, наскільки продуктивна праця була в установі. Деякі місяці назад в таких установах як обласний Відділ Народної Освіти та і в районних відділах співробітники дозволяли собі сидіти в помешканні в шапці, палити цілий день цигарки. Недокурки, диму стільки, що людині, яка не курить, стає моторошно. Мова цих робітників теж була засмічена: замість української літературної мови, якийсь українсько-російський жаргон, який нічого спільного з літературною мовою не мав.

Часто люди кажуть, що культурною людиною може бути лише людина освічена. Не завжди так! Бувають випадки, навпаки, що освічені люди мають некультурні звички: лаються, носять неохайно одяг, волосся на голові розкуйовджене і нерозчесане, а борода неголена. Якщо такі люди ще пиячать, то це, до речі, і будуть негативними типами в нашому суспільстві, і, навпаки, звичайний селянин поводить себе як пристойна людина.

Точність, акуратність, правдивість — супутники культурної людини, які супроводжують її до кінця життя. Якщо людина культурна, то вона точно розподілить свій робочий і вільний час так, що ніде не може спізнитись або чогось не виконати. Але ж ці риси в неї усвідомлені, а не силоміць сприйняті розумом. В останні часи більшовики, почувавши свою загибель, хотіли прищепити українському народові точність досить простим засобом: спізнитися на 5—10 хвилин — чотири місяці ув'язнення. Але цей «метод» провалився, бо невиспачало в'язниць для порушників.

Некультурність, невихованість, гнлу спадщину більшовизму ми мусимо зникнути, але, звичайно, не більшовицькими методами. Зараз на відповаленій Україні наш народ мусить в недалекому майбутньому своєю культурністю, вихованістю не відрізнитися від кожної передової західно-європейської держави, бо погано освічений народ і некультурний нездатний на власне панування і самовизначення. Знаючи стару приказку — «вчитися ніколи не пізно», — ми, не сардонячись, повинні починати себе перевиховувати, але свідомо.

Тому ж до праці! А? «Український Голос» буде вам у цьому допомагати.

Музична освіта

Велике значення в житті людини, як чинник виховання, має музика. Музика облагороджує людину, виховуючи в ній гарні душевно-моральні якості, та набагато поширює межі загальної культури.

Український нарід з своєї природи музично обдарований, багатий своїми талановитими представниками у всіх галузях музичної освіти (співаки, композитори, музики та ін.). Серед наших дітей є багато талановитих, музично обдарованих, яким треба дати змогу вчитись і розвивати свої здібності, набувати музичної культури.

Радянська влада дуже мало дбала за розвиток такої ділянки, як музична освіта. У нашому місті лише за останні 6 років працювала єдина музична школа. Але всім відомо, як було поставлено роботу в цій школі. З 200 дітей, які навчалися у ній, велика більшість були діти багатих жидів-комерсантів та діти так званих «відповідальних працівників» — комуїстів. Протекціонізм та висока платня зачинили двері цієї школи перед широкими колами населення. Навчальні програми були дуже насичені бездарними творами сучасних радянських композиторів, які засмічували дійсне мистецтво, а іноді й шкодили йому, наприклад, класу вокалу (сольні співи).

Зникло навіть колишнє злиденне життя України. Вільний нарід енергійно будує, творить нове життя. І саме в цей час дуже приємно було довідатись, що музична освіта не стоїть позаду передових важливих питань міського Відділу освіти.

З дозволу Німецького Командування і за допомогою Відділу освіти група старих працівників мистецтва на чолі

з п. Миронівкою приступили до організації музикальної школи у нашому місті.

На сьогодні школі повернено колишнє приміщення з необхідним майном. Школа провадить реєстрацію учнів, готується до вступних іспитів і з 1 жовтня має почати навчання. Школа матиме класи: рояль, скрипка та співу. До роботи запрошено відомих фахівців, як п. Кіреева, п. Лисецьку та ін.

Ми сподіваємось, що школа докладе всіх зусиль до того, щоб організувати роботу по-новому. Перед усім нашим українським суспільством, визволеним з ярма більшовизму, стоїть завдання виховувати у молодого покоління почуття національної свідомості, гідності, почуття любові до рідної України, яка за часів більшовизму «обідрана, сиротою понад Дніпром» проливала сльози, терпляче чекаючи свого визволення. Молоде покоління повинно виховуватись в дусі щирості, людяності, любові до своїх братів-українців, до творчості українського народу.

Маючи на увазі такі виховні завдання, що стоять перед українським суспільством, а значить і школами всіх типів, необхідно подбати, щоб репертуар для вправ учнів із співів, музики містив у собі кращі зразки творчості Лисенка, Стеценка, Леонтовича та ін. композиторів-митців, які відображали в своїх музичних творах всі страждання українського народу в минулому, його надії на кращу долю, боротьбу проти національного гніту, любов до рідного краю, щирість і людяність.

Тільки яміло підібраний музичний матеріал корисний для справи виховання громадян визволеної України.

Колишній учень.

УКРАЇНСЬКИЙ МІСЬКИЙ ТЕАТР

Непереможна Німецька Армія звільнила наш рідний край від тяжкого ярма більшовизму. Ми є учасниками національного відродження українського народу, який ніби прокинувся від довгого сну, подібного смерті, і простягає руки до нового життя в обставинах свого національного і економічного побуту, як хазяїн на своїй власній землі і в своїй власній хаті.

Перед театром, що його організує в нашому місті ініціативна група театральних фахівців, стоять почесні завдання: знайомити глядача з побутом, культурою українського народу в минулому, показувати його героїчну боротьбу з віковими гнобителями і разом з цим підносити на вищій щабель культури, прищеплювати йому загально-людські почуття людяності, засновані на щирості, сердечності людських відносин, які знищені були вкрай за часів більшовизму.

Такі благородні риси, як національна свідомість, любов до рідної України, глибока людяність—виховуються не лише на зразках української драматургії, але й на високохудожніх зразках західно-європейської драматургії. Ось чому слід включити до репертуару театру п'єси, які відповідали б тим завданням, що стоять перед театром як установою, що дає не лише естетичну насолоду і задоволення глядачеві, але й виховує його. На нашу думку, слід в гershу чергу поставити найкращі українські драми, насичені картинами з героїчного минулого та картинами страждань українського народу, картинами його побуту, і включити до репертуару західно-європейські драми і трагедії найкращих майстрів сценічного мистецтва. Багато включити до репертуару, наприклад, такі п'єси: „Морис Богуславка“—Старицького, „Невольник“—Брошівницького, „Наймичка“ і „Бєсталанна“—Тобілевича та ін.; „Король Лєр“ і „Гамлет“—Шекспіра, „Коварство і любов“—Шіллєра та ін.

А чому б не включити до репертуару такі чудові своїми сюжетами та провідними ідеями п'єси, як „Новий світ“ Барєтта, „Камо грядеші?“ Сенкевича

(п'єса за романом Сенкевича). Глядач побачив би у цих п'єсах зворушливі і разом з тим сповнені почуття трагічного сцени, що мають героїзм перших християн часів римського деспота Нєрона, який переслідував християн не менше, ніж більшовики українських християн. Побачив би, як людина йшла сміливо на жахливі муки в римському Колізеї (цирку) за свої переконання, як християни. Такі чарівні образи мучениць за свої переконання як Мерція, Лігія з цих п'єс назавжди залишаються у глядача, як приклади вливу героїзму, мужності, сили волі. Хіба такі образи не будуть живим докором всім нам, хто в жахливі часи кривавих оргій більшовизму так малодушно відходив від своїх переконань.

Такі п'єси, які нам потрібні тепер для вистав, заборонялися більшовиками або так спотворювалися, що від них нічого не залишалось з того, що хотів автор показати. П'єси, що могли виховувати у глядача національні почуття, прищеплювати йому риси гуманності, просто відкидалися, як „ідеологічно невитримані“. Натомість культивувалися п'єси бездарних авторів з обов'язковим персонажем—„шкідником“, якого вивиривав НКВС, або прикордонником, що приводить на заставу шингуна. Глядач зразу знав сюжет кожної п'єси і її кінець.

Наш глядач любить хвилюючі сюжети українських і західно-європейських п'єс, любить соковиті, барвисті українську мову, що лунає зі сцени. Такі п'єси підносять культуру української мови, якої ще нам бракує.

Можна знайти в скарбниці української і світової літератури багато творів, написаних і перекладених високохудожньою мовою, творів, що виховуватимуть глядача так, як цього вимагає наш довгожданий час.

Отже, сподіваємось, що ініціативна група перегляне свій репертуар, поповнить його кращими зразками драматургії, і асигурована в єдиному творчому пориві служити своєму рідному народові і вільному краю, з честю виконуватиме нові національно-культурні завдання.

В.

ДО ВИСТАВИ „ЗА ДВОМА ЗАЙЦЯМИ“

(Літературно-історична довідка)

Сьогодні наш Український міський театр починає свої вистави показом комедії відомого українського драматурга М. П. Старицького — «За двома зайцями». Літературно-драматична творчість Старицького входить до класичної спадщини української літератури.

М. П. Старицький (1840—1904 рр.), разом з М. А. Кропивницьким (1840—1910 рр.) був основоположником українського побутового театру. Старицькому належить до 30 п'єс, написаних для побутово-етнографічного театру. Старицький сам не був актором, а був антрепренером, тобто керівником трупи та режисером театру і так гарно підняв акторське мистецтво своєї трупи, що гра її акторів впливала на інші театри. Критика того часу порівнювала вистави кращих українських театрів з виставами відомих тоді театрів закордону. Заслуга Старицького в галузі театрального мистецтва надзвичайно велика. Розгорнута ним справа набирала широкого розмаху і вимагала великих коштів. За перші 10 років своєї антрепренерської діяльності він позбувся свого досить великого маєтку на Полтавщині, витративши всі кошти від продажу маєтку на створення театральної культури. Свою діяльність драматурга Старицький почав у 1872 році, написавши свій перший водевіль «Як ковбаса та чарка, то минеться й сварка». Після цього він збагатив нашу драматичну літературу такими цвімирушими творами: «Мазепа», «Тарас Бульба», «Богдан Хмельницький», «Маруся Богуславка», «Циганка Аза», «Сорочинський ярмарок» та інші. Частина написаних п'єс носила характер оперет, музику до яких писав відомий український композитор М. В. Лисенко.

Творчість Старицького була спрямована на те, щоб показати на сцені українську етнографію (культуру та побут українського народу), тому театр його часів має назву етнографічно-побутового. Написані Старицьким п'єси міцніше держаться на сцені, ніж п'єси Кропивницького, і в життєвих навіть у наші часи..

Пояснюється це тим, що автор їх був освіченою людиною, висококультурним письменником. Старицький скінчив університет, знав декілька мов і був перекладачем літературних творів з чужих мов. Так, наприклад, він переклав з англійської мови Шекспірового «Гамлета». Обізнаність з світовою художньою літературою та з світовим театром допомогла йому надати своїм п'єсам гарної сценічної та літературної форми, завдяки чому п'єси з захопленням сприймаються глядачем і в наші дні.

Комедію «За двома зайцями» Старицький написав у 1883 році. Цю річ він переробив із твору Ів. Нечуя-Левицького «На Божум'яхах». У комедії гостро й дотепно висміюється міщанство кінця XIX століття.

В нашому театрі цю комедію ставить режисер п. Ремізов. Головну роль — Голохвостова — виконує актор пан Верещкий. Не зупиняємось на змісті твору, який ми подамо в наступному числі часопису разом з рецензією на виставу. Побажаємо нашому молодому театральному колективу успіху в його художній і творчій роботі на користь нової української культури, на користь рідної України.

Аврора.

ДО ШЕВЧЕНКІВСЬКОГО ЮВІЛЕЮ

(128 років з дня народження і 81 рік з дня смерті).

Кіровоградською Міською, Управою утворено комісію по вшануванню пам'яті великого українського поета Тараса Григоровича Шевченка.

На засіданні комісії 23 лютого розроблено детальний план проведення урочистого вечора, який має відбутися в приміщенні Міського театру 15 березня о 17 годині 30 хвилин. Програма вечора такий:

I. Урочиста офіційна частина з доповіддю про життя і творчість Шевченка.

II. Концертний відділ, який складається з наступних номерів:

1. Інсценізація твору Шевченка «Умісі Катерини».

2. «Ой, люди, люди» та «Така її доля» — проопіває артистка Мальчезька.

3. Художнє читання твору «Сон», виконає артист Луценко.

5. Уривок з поеми «Гайдамаки» — «Лебедина» — прочитає арт. Шарунго.

6. Пісню «Зоре моя вечірняя» — виконає тріо в складі Короткої, Донецької та Шевченко.

7. Уривок з твору «Відьма» — про-являє артистка Шулга.

8. «Нащо мені чорні брови» — про-являє арт. Коротка.

9. «Думи мої, думи» — виконає на бантурі на фоні живої картини арт. Сінкевич.

III. Виступ королеви капели.

1. «Калтата», присвячена Т. Г. Шевченку.

2. «Жалібний марш» — музика Лисенка.

3. «Зійшов місяць».

4. «Вечірниця» — музика Ніжинського з участю артистів Будинку Просвіти.

Перед початком концерту та в антрактах духовий оркестр виконує українські мелодії.

Квитки на концерт будуть розіслані по установах та підприємствах відділом Освіти Міської Управи.

МІСЦЕВА

8 березня в усіх церквах м. Кіровограда після літургії відбудеться урочиста панахида по українському поетові Т. Г. Шевченкові.

В Будинку просвіти.

Після надокучливої п'єси «Наталка Полтавка», яка майже не сходила зі сцени в Будинку просвіти, глядачі побачили цікаву постановку — «Майська ніч» за твором Гоголя. Хоча п'єса в деяких місцях свого тексту розходиться із змістом твору письменника, але ж це не знижувало художньої краси, а, навпаки, надавало їй більше побутових рис.

Старання робота над ролю кожного артиста, правильне розподілення ролей

Укр. вісті № 19 7 березня С. 4 [111].

МІСЦЕВА ХРОНІКА

8 березня в усіх церквах м. Кіровограда після літургії відбудеться урочиста панахида по українському поетові Т. Г. Шевченкові.

В Будинку просвіти.

Після надокучливої п'єси «Наталка Полтавка», яка майже не сходила зі сцени в Будинку просвіти, глядачі побачили цікаву постановку — «Майська ніч» за твором Гоголя. Хоча п'єса в деяких місцях свого тексту розходиться із змістом твору письменника, але ж це не знижувало художньої краси, а, навпаки, надавало їй більше побутових рис.

Старання робота над ролю кожного артиста, правильне розподілення ролей

серед акторів і уміле керівництво режисера м. Лісничого — все це дало позитивні результати, і глядач сприймав легко п'єсу, розуміючи кожний рух, міміку та репліку. Чудово грали артисти мп. Журавленко, Лісничий, Арлова, Варгачов і інші, які своєю грою створили типові персонажі Гоголівського твору.

Не дивлячись на деякі незначні недокорозеності, п'єса була поставлена гарно. Своім успіхом керівництво Будинку просвіти показало, що акторський колектив здатний до серйозної роботи і спроможний в майбутньому готувати до постановок цікаві п'єси.

Укр. вісті № 19 7 березня С. 4 [111].

УКРАЇНСЬКИЙ НАРІД МАЄ ВЕЛИКЕ МИНУЛЕ

Український народ талановитий: багато серед нього було художників, музикантів, ліпників — скульпторів, гончарів, різьбарів по дереву, а українське мережання й художні вишивки були відомі далеко за межами України. Все це прийшло в занепад за часів царату та більшовиків. Тепер, коли прийшла Німецька армія і визволила Україну від ярма більшовиків, українське мистецтво знову відроджується, і разом з ним повинні відродитися і всі види

його. Для цього є всі можливості, тому треба найшвидше взятися за це.

Майстри-фахівці і знайомі з виробництвом різних речей з дерева, різьбари по дереву, гончарі, ліпники-скульптори та фахівці по художньому шиттю та вишивках в українському стилі запрошуються 9-го лютого о 5 годині вечора в Міську Управу в кімнату ч. 22.

Яковлев.

Українські вісті. — 1942. — № 11 (7 лютого). — С. 4 [111].

ОГОЛОШЕННЯ

Українське населення святкує Різдво за старим звичаєм 7 та 8 січня (25 — 26 грудня за старим стилем). А тому 25 та 26 грудня — робочі дні. 22 XII — 42 р.

ГЕБІТСКОМІСАР.

Колектив робітників дитбудинку № 1 з сумом сповіщає про передчасну смерть після тяжкої хвороби завідуючого дитбудинком

ЛУНЬОВА Р. І.

та висловлює своє співчуття родині померлого.

Колектив робітників.

КІНО Вікторія

З п'ятниці 25 грудня по четверг 31 грудня

БЛАКИТНЕ ПЛАТТЯ

В фойє грає джаз-оркестр

Початок сеансів в будні дні:
о 4 год. і о 6 год. 30 хв.
В неділю і 12 год. о 2 год.
о 4 год. і 6 год. 30 хв.

Кіровоградські вісті. — 1942. — № 101 (26 грудня). — С. 4 [111].

Український драматичний театр ім. Івана Карповича Тобілевича

У суботу 28 лютого ввечері, та в неділю 1 березня вдень відбуватиметься вистава:

ОЙ, НЕ ХОДИ, ГРИЦЮ, ТА Й НА ВЕЧОРНИЦІ

Драма на 5 дій — Старицького

У неділю 1 березня, ввечері:

ЦИГАНКА АЗА

Початок денної вистави о 1 год. дня, вечірній о 5 год. 30 хвилин вечора. Каса працює з 11 до 2 годин дня та з 4 до 7 год. веч.

Українські вісті. — 1942. — № 17 (28 лютого). — С. 4 [111]

Міський театр ім. Тобілевича.

У п'ятницю, 7 грудня на користь Червоного Хреста буде влаштовано

ВЕЛИКИЙ КОНЦЕРТ

в якому прийме участь весь акторський склад театру: хор, балет та оркестр.

Початок о 6 годині вечора.

Попередній продаж квитків провадиться щоденно в касі театру з 11 до 2 год. дня та з 4 до 8 год. вечора.

Кіровоградські вісті. — 1942. — № 94 (2 грудня). — С. 4 [111].

Міські кінотеатри

Кінотеатри нашого міста щоденно працюють вдень і ввечері, демонструючи українські, російські та іноді німецькі фільми. Хоч зараз демонструються на екранах театрів картини, які наш глядач неодноразово проглядає («Великий вальс», «Безпрощання», «Гроза», «Музична історія» та інші), але все ж ці фільми користуються великим успіхом серед публіки і зали кіно завжди переповнені. Незабаром на нашому екрані демонструватимуться фільми, що в свій час користувались популярністю — «Беза», «Человек из ресторана» та фільми недавніх випусків — «Золотий ключик», «Салават Юлаєв» та інші.

Правда, глядачі міста та районів могли б побачити значно більше фільмів і не менш цікавих, ніж ці, що зараз демонструються, та, на жаль, велика кількість кіно-плівок зараз знаходиться в районних кінотеатрах, які до цього часу не нахиляють їх до кінопрокатної контори, а намагаються їх вишкоком використовувати з комерційною

метою. По цій справі вжито вже суворих заходів з боку цивільних та військових органів влади. І адміністрація всіх районних кінотеатрів зобов'язана буде приставити всі кіно-плівки, що зберігаються на місцях. Тоді прокатна контора зможе пустити на екран міста і області 40—50 цікавих фільмів.

В кінці цього місяця передбачається приїзд до нашого міста представників німецьких кінофірм, які привезуть з собою німецькі фільми з українським звукодопомогою.

Не можна також промовчати про планову безпланову роботу міського кінотеатру № 2 (бувш. «Сивашець»). Директор цього кіно не знає навіть, який фільм у нього буде демонструватися. На черзі, він конкретно не домовляється з прокатною конторою про планову експлуатацію фільмів, а пропускає ті фільми, які йому падають і які, буває, по кілька разів вже демонструвалися. Тому то люди часто відвідають це кіно позаторно.

Хома Юхименко.

Українські вісті. — 1942. — № 8 (січень). — С. 4 [111].



Кінотеатр № 1 «Вікторія»
(до і після війни — імені Ф. Дзержинського).
Вул. Дворцова (В. Леніна)
Фото 60-х років (із приватної колекції).



Кінотеатр № 2
(до і після війни — «Сивашець».)
Вул. Велика (К. Маркса)
Фото 50-х років (із приватної колекції).

100 вистав в міському українському драматичному театрі ім. І. К. Тобілевича

23/1—1942 року наш театр відсвяткував знаменну дату в своєму житті — це 100 вистав в цьому зимовому сезоні, в сезоні вільного розвитку українського національного театрального мистецтва.

Не багатьом театрам судилося в такий короткий час і в таких несприятливих умовах домогтися великих успіхів, як 100 вистав за 5 місяців зимового сезону. А коли взяти до уваги, що театр почав свою роботу заново, не маючи жодної п'єси в своєму репертуарі, що тут зайнялись люди з різних театрів, з різними знаннями, розміром таланту, спеціальностями і бажаннями, — тоді стане більш рельєфно виділятися та справді велика робота, що її провів і провадить наш театр на користь розвитку українського національного театру.

Український театр почав свою роботу 23/ІІІ—1941 року у військовій обстановці, коли ще димом і чадом несло від зруйнованих більшовиками будинків, заводів, підприємств. Цілий місяць робітники театру працювали над відбудовуванням театру, не одержуючи за роботу платні. Творчий склад театру виконував часто роботу обслуговуючого персоналу, приводячи в порядок приміщення і разом з цим працюючи на творчій роботі. 25/ІХ—1941 р., через місяць упертої роботи, було дано першу виставу «За двома зайцями». Перша вистава була дана при наявності в театрі 25 осіб творчого складу та 2—обслуговуючого персоналу. Тепер театр налічує 70 осіб творчого складу та 25 осіб обслуговуючого персоналу.

Коли порівняти роботу українського театру з роботою бувшого Російського театру за більшовиків, то матимемо таку картину: Російський театр за повний сезон, де то і за літні гастролі, зміг дати лише 135 вистав і обслужити 21.000 глядачів, тоді як український із 10 репертуарних п'єс дав уже 5, а ніста готується до вистави, за 5 місяців дав 100 вистав і обслужив 44.500 глядачів. Ці цифри говорять самі за себе. В рості і розвитку українського театру весь колектив поклав багато сил і праці. Серед акторів слід відмітити пп. Сінкевича, Шарунго, Шулгу, Коротку, Марусіну, Маконеву, Овчінкіна та ін. Багато з них заслужено стали улюбленцями публіки. Багато попрацювали режисери — п. Ремізов і п. Шарунго над вихованням молодих акторів, про що яскраво говорить факт: порівняймо першу виставу з великими недоробленостями в ній, і ювілейну з її високою художньою майстерністю, і ми пересвідчимось у безперечному рості акторів. Актори зуміли дати повноцінні образи на високому мистецькому рівні і цим повністю донести задум автора до глядача.

Також багато попрацював у створенні оркестру і хору диригент п. Дмитренко. Та й цілий театральний колектив, на чолі з директором п. Золотухіним.

Побажаймо ж нашому театрові сили, уміння і молодого запалу в подальшій роботі на ниві розвитку українського національного театрального мистецтва.

М. Рогач.

Хроніка по місту

Будинок «Проміти» підготував цікаву естрадно-концертну виставу з участю кращих акторів і співаків.

Промисловий Відділ Міської Управи організовує невелике підприємство по виробленню тютюну-махорки.

Незабаром у місті відкривається їдальня, що буде обслуговувати цивільне населення.

У вівторок, 3 лютого, в міському театрі імені Тобілевича буде поставлена прем'єра «Стеновий гість» — Б. Грінченка.

З понеділка 2 лютого в кіно-театрі (бувш. Дзержинського) демонструється популярний фільм «Чоловік из ресторана».



Будівля на розі вулиць Дворцової та Інгульської, де в роки окупації знаходилася міська бібліотека (фото кінця 50-х років). Із приватної колекції.

**Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg
für die besetzten Gebiete**
Berlin W 35, Margaretenstraße 18
Telefon: 22 95 36

Berlin, den 15. Dezember 1942.
IV/Dr. Wu. Ha. 4469/42 1

Die Stabsführung
Abt. Auswertung

Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg
Hauptarbeitsgruppe Ukraine
K i e w

Beiliegend übersende ich Ihnen eine Liste der unerwünschten französischen Literatur in der Neufassung vom 18.8.42.

Eing. am 29.12.42
Nr. 763
gesehen *[Signature]*
an Abt.
beantw. am
Ablage N.Z.
W.V. N.Z.

Heil Hitler !
i.V. *[Signature]*
(Dr. Wunder)



Директива штабу А.Розенберга про ревізію фондів публічних бібліотек, грудень 1942 [113].

Unerwünschte ukrainische Autoren Небажані українські автори

1. Bazan, Mykola	Бажан Микола	19. Myssyk, Wassil	Мисик Василь
2. Dmyterko, Lub.	Дмитерко Любомир	20. Mychajlytschenko, H.	Михайличенко Гнат
3. Dolengo, M.	Доленго М.	21. Nedolja, Leonid	Недоля Леонід
4. Elan, Wasył	Елан Василь	22. Pantsch, Petro	Панч Петро
5. Fomin, Eugen	Фомін Євген	23. Rytsky, Maxym	Рильський Максим
6. Hontscharenko, Iwan	Гончаренко Іван	24. Scheremet, Mykola	Шеремет М.
7. Holowko, A.	Головка А.	25. Ssentschenko, Iwan]	Сенченко Іван
8. Koljada, Hr.	Коляда Гр.	26. Sskljarenko, Semen	Скляренко Семен
9. Kopylenko, Ol.	Копиленко Ол.	27. Ssmolitsch I.	Смолич Ю.
10. Kornijtschuk, Ol.	Корнійчук Ол.	28. Ssossjura, Wol.	Сосюра Володимир
11. Kryzaniwsky, S.	Крижанівський С.	29. Teren, Masen	Терен Масен
12. Kulyk, Iwan]	Кулик Іван	30. Tereschtschenko, Mykola	Терещенко Микола
13. Kundsitsch, O.	Кундзич О.	31. Turtschynska, A.	Турчинська А.
14. Kyrylenko, Iwan	Кириленко Іван	32. Tytschyna, P.	Тичина П.
15. Le, Iwan	Ле Іван	33. Usenko, Pawlo	Усенко Павло
16. Ledjanko, M.	Ледянко М.	34. Winnitschenko, Wolod.	Винниченко Волод.
17. Malyschko, A.	Малишко А.	35. Woskrekasenko, S.	Воскрекасенко С.
18. Mykytenko, Iwan	Микитенко Іван	36. Zablla, Natalja	Забіла Наталя

Unerwünschte ukrainisch-jüdische Autoren Небажані українсько-жидівські автори

1. Bergelson, D.	Бергельсон Д.	8. Schachowski	Шаховський
2. Dubowik	Дубовик	9. Schechter, M.	Шехтер М.
3. Fefer, Jzek	Фефер Іцек	10. Sissmann, Mark	Зісман Марк
4. Hofstein, D.	Гофштейн Д.	11. Ssmulson	Смульсон
5. Holowaniwsky, Sava	Голованівський Сава	12. Sstebun (-Katznelson) I.	Стебун (Кацнельсон) І.
6. Horodsky, I.	Городський І.	13. Perwomajsky, L.	Первомайський Л.
7. Rybak, N.	Рибак Натан		

Unerwünschte jüdische Autoren Небажані жидівські автори

1. Ajzman, D.	Айзман Д.	13. Nussinow, J.	Нусинов Й.
2. Akselrod, S.	Аксельрод С.	14. Ojslender, N.	Ойслендер Н.
3. Dobruschin, J.	Добрушин І.	15. Perez, J.	Перець Й.
4. Halkin, Sch.	Галкин Ш.	16. Rjesnik, L.	Резник Л.
5. Hildyn, Ch.	Гильдин Х.	17. Schapiro, M.	Шапіро М.
6. Hordon, Sch.	Гордон Ш.	18. Schojchet, A.	Шойхет А.
7. Juschkewitsch, S.	Юшкевич С.	19. Scholom, Al.	Шолом Ал.
8. Kipnis, Izek	Кіпніс Іцек	20. Sforim, Mendel	Сфорим Мендель
9. Kutscherow, A.	Кучеров А.	21. Welednytzky, A.	Велєдницький А.
10. Kwitko, Lew	Квітко Л.	22. Wewjurko, A.	Вевюрко А.
11. Lewin, Chana	Левина Хана	23. Lurje, N.	Лур'є Н.
12. Markisch, Peretz	Маркіш Перець		

Список небажаних авторів, 1942 [113].

Unerwünschte russische Autoren Небажані советські письменники

1. Altausen, Djek	Альтаузен Джек	50. Kawerin, W.	Каверин В.
2. Akulschin, R.	Акульшин Р.	51. Kirillow, Wl.	Кирилов В.
3. Assejew, N.	Асеев Н.	52. Kirsanow, S.	Кирсанов С.
4. Babel, Is.	Бабель Ис.	53. Kirschon, Wl.	Киришон В.
5. Bachmetjew, F.	Бахметьев Ф.	54. Klytschkow, O.	Кличков О.
6. Bahrytzky, Ed.	Багрицкий Ед.	55. Kolas, Jakub	Колас Якуб
7. Batrak, Iwan	Батрак Иван	56. Kolokolow, Nik.	Колоколов Микола
8. Beresowsky, F.	Березовский Ф.	57. Kolossow, Mark	Колосов Марко
9. Besymensky, A.	Безимянский А.	58. Kupala, Janka	Купала Янко
10. Bjedny, D.	Бедный Д.	59. Lawrenjew, Borys	Лаврен'ев Борис
11. Braznew, E.	Бражнев Е.	60. Leonow, Leonid	Леонов Леонид
12. Brjusow, Wal.	Брюсов Вал.	61. Libedinski, J.	Либединский Ю.
13. Dementjew, N.	Дементьев Н.	62. Lidin, Wl.	Лидин В.
14. Dorohojtschenko, Al.	Дорогойченко Ол.	63. Lipskerow, K.	Липскеров К.
15. Doronin, Iwan	Доронин Иван	64. Ljaschko, N.	Ляшко Н.
16. Dzambul	Джамбуль	65. Luhowski, B.	Луговский Б.
17. Ehrenburg, Ilja	Еренбург Илья	66. Lunz, Lew	Луниц Лев
18. Erberg, I.	Ерберг И.	67. Luzhin, M.	Лузгин М.
19. Essenin, S.	Есенин С.	68. Lynkow, Mychas	Линьков М.
20. Ewdokimow.	Евдокимов	69. Malyschkin, A.	Малишкин А.
21. Fedin, K.	Федин К.	70. Majakowski, Wl.	Маяковский В.
22. Fink, W.	Финк В.	71. Marschak, S.	Маршак С.
23. Fisch, H.	Фиш Г.	72. Mitrofanow, A.	Митрофанов А.
24. Furmanow, D.	Фурманов Д.	73. Mstislawsky, S.	Мстиславский С.
25. Gladkow, F.	Гладков Ф.	74. Nikandrow, Nikolaj	Никандров Микола
26. Gorki, Maxim	Горький Максим	75. Nikiforow, A.	Никифоров А.
27. Grigorjew, R.	Григор'ев Р.	76. Nikitin, N.	Никитин Мик.
28. Grossmann, L.	Гроссман В.	77. Nikulin, Lew	Никulin Лев
29. Grossmann, W.	Гроссман Л.	78. Nisowoj, Pawel	Низовой Павло
30. Hastew	Гастев	79. Nowikow, A.	Новиков А.
31. Harry, A.	Гарри А.	80. Nowikow-Priboj	Новиков-Прибой
32. Hausner, Janna	Гаузнер Жанна	81. Nowitsch, J.	Нович Й.
33. Herassimowa, W.	Герасимова В.	82. Nussinow, J.	Нусинов Й.
34. Horodetzky, S.	Городецкий С.	83. Obradowitsch, S.	Обрадович С.
35. Humilewsky, L.	Гумилевский Л.	84. Ohnew, N.	Огнев М.
36. Iljenkow, W.	Ильинков Л.	85. Okulow, Al.	Окулов А.
37. Ilf, Ilja	Ильф Илья	86. Okunew, J.	Окунев Й.
38. Inber, W.	Инбер В.	87. Oreschin, P.	Орешин П.
39. Isbach, A.	Избах А.	88. Oscherowitsch, Ilja	Ошерович Илья
40. Issakowski, Mych.	Исаковский Мих.	89. Owalow, L.	Овалов Л.
41. Iwanow, Ws.	Иванов В.	90. Panferow, F.	Панферов Ф.
42. Kalinnikow, J.	Калинников Й.	91. Pasternak, Borys	Пастернак Борис
43. Kamensky, W.	Каменский В.	92. Passynkow, Lew	Пасинков Лев
44. Karawajewa, Anna	Караваева Анна	93. Pausstowsky, K.	Паустовский К.
45. Karmen, O.	Кармен О.	94. Pawlenko, Petr	Павленко П.
46. Karpow, M.	Карпов Н.	95. Permitin, E.	Пермитин Е.
47. Kasin, W.	Казин В.	96. Petrow, Eug.	Петров Евг.
48. Katajew, Iwan	Катаев Иван	97. Petrowsky, Dm.	Петровский Д.
49. Katajew, Wal.	Катаев Валентин	98. Pilnjak, B.	Пильняк Б.

Список небажаних авторів, 1942 [113].

99. Platonow, Al.	Платонов Ал.	118. Sslonimsky, M.	Слонимський М.
100. Platonow, Andr.	Платонов Андр.	119. Sstalsky, S.	Стальський С.
101. Platoschkin, M.	Платошкин М.	120. Sstawsky, W.	Ставський
102. Podjatschew, S.	Под'ячев С.	121. Ssurkow, A.	Сурков А.
103. Prischwin, M.	Пришвин М.	122. Tarassow (-Rodionow)	Тарасов (Родіонов)
104. Rajssner, Larissa	Райснер Лариса	123. Tichonow, N.	Тихонов Н.
105. Rubinstein, L.	Рубинштейн Л.	124. Tolstoi, A. N.	Толстой А. Н.
106. Samojsky, P.	Замойський П.	125. Trenjew, K.	Тренев К.
107. Schahinjan, M.	Шагинян М.	126. Tschumandrin, M.	Чумандрин М.
108. Schisschkow, W.	Шишков В.	127. Tschapyhyn, A.	Чапигин А.
109. Schtschypatschew S.	Щипачев С.	128. Tur, Br.	Тур Бр.
110. Sosulja, E.	Зозуля Е.	129. Tynjanow, J.	Тинянов Ю.
111. Soschtschenko, M.	Зощенко М.	130. Utkin, J.	Уткин Й.
112. Ssannikow, H.	Санніков Г.	131. Weressajew, W.	Вересаєв В.
113. Ssajanow, W.	Саянов В.	132. Wessely, Artem.	Веселий Артем
114. Ssejfullina, L.	Сейфулліна Л.	133. Wirta, N.	Вирта Н.
115. Sselwinsky, J.	Сельвинський І.	134. Wischnewsky, Wsew.	Вишневецький Всев.
116. Sserafimowitsch, A.	Серафимович А.	135. Zarow, A.	Жаров Ол.
117. Ssemenow, S.	Семенов С.	136. Zytkow B.	Житков Б.

Unerwünschte deutsche und jüdische Autoren, deren Werke ins Russische und Ukrainische übersetzt wurden.

Небажані німецькі та жидівські автори, яких твори були перекладені на українську або російську мови

1. Barthel, Max	Бартель Макс	20. Marchwytza, Hans	Мархвица Ганс
2. Billinger, Karl	Білінгер Карл	21. Meyrink, Gustav	Мейринк Густав
3. Becher, Johannes R.	Бехер Йоганес Р.	22. Mühlen, Herminia zur	Мюлен Герминия
4. Brecht, Bert	Брехт Берт	23. Mühsam, Erich	Мюзам Ерих
5. Bredel, Willy	Бредель Віллі	24. Neukrantz, K.	Неукранц К.
6. Brod, Max	Брод Макс	25. Neumann, Alfred	Неуманн Альфред
7. Döblin, Alfred	Деблін Альфред	26. Ottwald	Оттвальд
8. Feuchtwanger, Lion	Файхтвангер Ліон	27. Plivier, Theodor	Плив'єр Теодор
9. Gläser, Ernst	Глезер Ернст	28. Regler, Gustav	Реглер Густав
10. Graff, Oskar Maria	Граф, Оскар Марія	29. Renn, Ludwig	Ренн Людвіг
11. Grünberg, K.	Грінберг К.	30. Remarque, Erich Maria	Ремарке Ерих Марія
12. Hasenclever, Walter	Газенклевєр Вальтер	31. Seghers, Anna	Зегерс Анна
13. Heine, Heinrich	Гейне Генріх	32. Toller, Ernst	Толлер Ернст
14. Kaiser, Georg	Кайзер Георг	33. Wassermann, Jakob	Вассерман Яків
15. Kellermann, Bernhard	Келерман Бернгард	34. Weinert, Erich	Вайнерт Ерих
16. Kisch, Egon Erwin	Киш Егон Ервін	35. Weiss, Ernst	Вайсс Ернст
17. Kleber, Kurt	Клебер Курт	36. Wolff, Friedrich	Вольф Фрідріх
18. Mann, Heinrich	Манн Гейнріх	37. Zweig, Arnold	Цвайг Арнольд
19. Mann, Thomas	Манн Томас	38. Zweig, Stefan	Цвайг Стефан

Ergänzungen zu dieser Liste sind vorgesehen. Доповнення до цього списку передбачені.

Список небажаних авторів, 1942 [113].

Про краєзнавчу роботу музею та участь в цій роботі громадськості

Україна вступає в новий етап свого історичного життя. Вона стає країною, що має всі можливості вільно розвивати свою культуру як матеріальну, так і духовну. Для дальшого розвитку культури необхідно добре знати її: добре знати свою країну, треба знати її природу, її історію, її мову, умови життя її населення тощо.

Осережками, де провадиться робота по вивченню нашої батьківщини, повинні бути краєзнавчі музеї. Таким осережком, де провадиться вивчення Кіровоградської області, повинен стати Кіровоградський історично-краєзнавчий музей. Тепер він відкритий для відвідувачів і починає свою наукову краєзнавчу роботу, що полягає у всебічному вивченні Кіровоградської області в природничому, історично-археологічному, філологічному та етнографічному відношеннях.

Ця робота дуже серйозна та складна. В основному вона полягає в збиранні матеріалів з природи, археології, історії, етнографії нашого краю та в науковій їх обробці і показі їх в експозиції. Виконати, як треба, цю роботу силами одних лише працівників музею неможливо. Не тільки перебуваючи в місті, але під час роз'їздів по області, вони не зможуть охопити цілком той різноманітний матеріал, який треба зібрати, щоб відбити в експозиції більш менш повне життя нашого краю як минуле, так і сучасне.

Для піднесення на належну висоту краєзнавчої роботи треба, щоб суспільство взяло в ній участь. З цією метою передбачається утворити при музеї «Краєзнавче Товариство», але до його організації кожний громадянин, який цікавиться краєзнавчою роботою, може взяти в ній участь як кореспондент музею або як окремих краєзнавець. Треба лише весь час підтримувати в цій роботі тісний зв'язок з музеєм. Можна бути впевненим, що серед нашого суспільства є багато осіб, які цікавляться цією роботою.

З природознавства можна зайнятися: вивченням геологічної будови області, збиранням зразків мінералів та гірських порід, кісток вимерлих тварин; дослідженням ґрунтів та складанням карт ґрунтів, збиранням зразків ґрунтів та моделітів; вивченням кліматичних особливостей районів в зв'язку з рельєфом та флорою; вивченням ліскої флори в зв'язку з ґрунтами та рельєфом (геоботаніка), шуканням

лікувальних, фарбувальних, технічних рослин для промисловості; вивченням фауни, особливо птахівників сільськогосподарства та їх ворогів; дослідженням засобів боротьби з шкідниками; шуканням типових ландшафтів як комплексів природної та людської діяльності; вивченням типів сільськогосподарських районів та їх дислокації.

З археології та історії робота може бути така: збирання літературного матеріалу, що торкається археології та історії нашого краю; збирання речового археологічного матеріалу, а саме: випадкових знахідок, речей, що були знайдені під час земляних робіт тощо (зібрані літературні та речові матеріали треба передавати до музею); збирання відомостей про археологічні та історичні пам'ятники: могил, валів, стародавніх будівлі, церкви та інші, — їх огляд і поперетне обстеження, але ні в якому разі не розкопки, повідомлення музею про наслідки цієї роботи, підключення про охорону пам'яток археології та історії.

З етнографії — треба збирати відомості та матеріали з життя та побуту населення: про оселі, будівлі, житло, одяг, прикраси, вишивки, техніку в народному побуті, їжу, напої, заняття, промисли, рідний побут, забобони, ворожіння, народну медицину та інше. Треба збирати фольклор: народні казки, оповідання, пісні. Треба вивчити мову населення, її особливості, яких є багато в зв'язку з різноманітністю складу населення нашої області.

Ось у загальних рисах та робота, що її, можуть провадити особи, які бажають займатися краєзнавством. Музей звертається до них в проханні поновити з ним зв'язок для спільної роботи в галузі краєзнавства. Якщо будуть потрібні якінебудь методичні вказівки та поради, то їх можна одержати в Кіровоградському історично-краєзнавчому музеї, що міститься в м. Кіровограді, по Дворцовій вулиці в будинку № 40.

Крім цього, музей звертається з проханням до всіх громадян, які мають якінебудь речі, що освітають минуле нашого міста та області: фотографічні знімки, листівки з краєвидами, газети, що видавались в Єлисаветграді, різні об'яви, театральні афіші тощо, передавати їх до музею для виставлення їх в експозиції.

Дирекція музею.



В історичному залі обласного краєзнавчого музею, 1942 [111].

ПРО НАЦІОНАЛЬНЕ ПОЧУТТЯ І ЛЮБОВ ДО БАТЬКІВЩИНИ

Кожна людина носить у собі почуття любові та прив'язання до всього їй рідного: до сім'ї, родичів, до своїх людей, до рідного міста, села і в цілому до своєї країни — Батьківщини.

Батьківщиною нашою є Україна, а наша рідня, що зв'язана однаковою мовою, що живе на одній землі, має однакові звичаї, віру, одне минуле, одних і тих самих історичних діда, є українці.

Така спільність з своїм і любов до своєї країни, свого народу є найкращою духовною нашою свідомою, ідейною людини і, наважимо, позбавлення цього є найтяжчою втратою для неї. Національні почуття і гордість є святощами в житті народу. Від міцності цього залежить державне життя нації, її добробут, культура і авторитет. Прикладом цього є німецький нарід.

Українському народові бракує національних почуттів та національного самоусвідомлення, яке він з часом утратив, будучи роз'єднаним. На землях Східної України національна свідомість потопала в каламуті комуністичного інтернаціоналізму, коли змушували любити не своє, а чуже, щоб ми віцералися свого, стали перевертнями і злилися з чужим.

Нестійкі люди, виродки нації, піддавалися цьому, запозичили чужинецькі земчки, зацвевляли їх мовою, цурались свого народу. Ідеалом цих перевертнів було нажитися «чотокати» і цим ніби поставити себе в ряди «справжньої інтелігенції», стати за розповсюдженням тоді поглядом, «культурними», відділити себе від «простого народу».

Чого варта така інтелігенція, що цурається свого народу, а іноді і батьків, тому що вони темні, бідні, обідрані, голодні; що не шукає причини пояснити це, не горить бажанням допомогти, а, навпаки, ще й глузує з своїх?

Такими «культурними» зростали містечка і міста, що викопували прірву між собою і селом, насичувалися знаністю до своїх братів і сприяли гнітати їх. Це можна було помітити в установах, у всім остогидних чергах, на вулицях, в трамваях тощо.

Але більшість нашої української інтелігенції — свідомої інтелігенції і зокрема студентської молоді інститутів та університетів — зрозуміла суть речей, впізнала себе і свій нарід, побачила, що її нація на краю загибелі, подібно до того, як це було у XVI — XVII віці перед Хмельниччиною. І ставала на інший шлях — шлях безмірної любові до України і свого народу, на шлях допомоги і рятунку їх. Ці люди запалали традиціями нашого середньовіччя, традиціями славної козащини, традиціями кращих синів України та заповітами Шевченка. Справжній член нації є той, хто почуває приналежність до неї, у кого любов до неї є більшою ніж до самого себе, хто жертвує себе за спасіння її. Протягом століть наша історія дає нам безліч прикладів того, як люди йшли на смерть, на страту, гинули в боях, у

тюрмах, на заслання — і все за свій нарід, за свою Україну. Ці постаті мусять міцно триматися у нашій уяві і їх ми мусимо наслідувати. Таких може бути той, хто змалку зрісся з своїм народом, хто знає його, хто живе з ним, хто ділить його радощі і горе, хто почуває себе частиною цієї скелі.

Щодо національного почуття та любові до батьківщини зауважимо, що серед нас є різні ступені вираженості їх; не в усіх ці почуття однакові; в одних вони міцніші, в інших — слабші, в інших — ніяких, а ще є серед нас і такі, які зовсім не знають, що відповісти в анкетному питанні про національність. Тяжко сказати, кого і як можуть любити ці люди. Мусимо на увазі «інтернаціональні» сім'ї, а ще більше їх дітей. Чи розуміють їх батьки, що почуває ця дитина в суспільному житті, ставши за тином своєї нації, втративши кровну приналежність до неї? Отже ця група людей розчиняє свої почуття між усім, а значить не має ніяких. В ній панує апатія, індивідуалізм. Іти на самопожертву ці люди не здатні. Це люди, що гендіють своєю нацією і її питаннями, вони просякнені філософією утилітаризму. Це плоди комуністичного інтернаціоналізму, які проростали у націоналістично нездорових головах, плоди комуністичної моралі в побуті нашої молоді, що калічили її. Гонім такий комунізм-інтернаціоналізм з побуту, як і комунізм з політики.

На міцність національної сім'ї і родинних відносин варто знову піднятися за доби середньовіччя; варто заглянути в сім'ю найглухіших сіл, де ця традиція міцніша, ніж у містечках — де при виборі жениха і були питання, якої він нації та віри. Так не хотів Байда — Вишневецький турецького царства, а Маруся Богуславна — бути дружиною кримського хана — саме через свою віру та націю. Так само не продавалися ворогові з тих самих мотивів наші герої — Хмельницький, Богун, Гонте та інші.

Отже, шукаймо народних традицій не в XIX—XX вв., а саме в козацькій долі. Саме там можна навчитися любити країну, націю, навчитися аміня боротися за неї.

Запитаємо самі себе, як ми відчували священний обов'язок патріотизму, любові до України та нації, як ми пильнуємо міцності свого ланцюга будучи однією ланкою його. Пам'ятаймо слова Івана Франка:

«На тобі мільйонів стан

стоїть,

І за долю мільйонів мусиш дати ти отвiт».

Любов до рідного та національне почуття справжніми будуть тоді, коли вони мають під собою розумний ґрунт, усвідомленість, а це набувається довгим вихованням, починаючи змалку.

Отже, нашим обов'язком є ростити своїх дітей з ясним національним поглядом, запалити в них любов до свого і виплекати ту чітку свідомість вартості нації, що і є національним гордошам.

ПРЕСА В РОКИ ОКУПАЦІЇ

На сьогодні відомо, що на території Кіровоградської області в 1941 – 1943 роках видавалося чотири газети: у Кіровограді – з 1941 року; у Бобринці, Олександрії та Новогеоргіївську – з 1942 року [111].

«Український голос» – газета Кіровоградського обласного та міського управління, виходила в Кіровограді у 1941 році. Редактори: В. Пасічник, І. Мозговий (попередньо). Мова видання – українська. Обсяг газети від 4 до 6 сторінок. Наклад від 20 000 до 30 000 примірників. З 31 грудня 1941 року газету перейменовано на «Українські вісті».

«Українські вісті» (з листопада 1942 року – **«Кіровоградські вісті»**) – газета Кіровоградського Гебітскомісаріату Миколаївської Генеральної округи, видавалася у Кіровограді в 1942 році. Відповідальний редактор І. Мозговий. Мова видання – українська. Обсяг газети – 4 сторінки. Наклад – 10000 примірників.

«Бобринецький голос» – газета гебітскомісаріату Бобринець Миколаївської Генеральної округи, видавалася в Бобринці у 1942–1943 роках чотири рази на тиждень. Редактори: М. Толмачов, Л. Щербань (попередньо). Мова видання – українська. Обсяг газети – 4 сторінки. Наклад від 3100 до 4 600 примірників.

«Українська думка» – газета Новогеоргіївського районного та міського управління, видавалася в Новогеоргіївську в 1942–1943 роках (з 14 серпня 1943 року –

«Новогеоргіївські вісті»). Головний редактор – О.Бандурко. Мова видання – українська. Обсяг газети – 2 сторінки. Наклад від 1 000 до 2 000 примірників.

«Український бюлетень Олександрії» – офіційний орган м. Олександрії та району. Газета виходила в Олександрії у 1942 році (з середини 1942 року – **«Олександрійський бюлетень»**), з початку 1943 року – **«Олександрійські вісті»**. Відповідальний редактор О.фон-Зорг (О.фон-Зорге, О.Фонзорг). Мова видання – українська, вихідні дані – українською та німецькою мовами. Обсяг газети – 2 сторінки.

Засновниками та організаторами видання газет були представники української інтелігенції, які щиро повірили німцям стосовно їх намірів щодо створення української держави та всіляко сприяли цьому. Німцям також було вигідно мати на окупованій території засіб масової інформації, який видавався б за кошти місцевої громади, оскільки це не потребувало додаткових витрат і, до того ж, не вважався б суто німецьким органом.

«Хлеб Убежище Труд» – газета для біженців та евакуйованих, видавалася в Кіровограді в 1943 році за вказівкою керівництва Рейхскомісаріату, ймовірно, за кошти бюджету генеральної округи. Відповідальний за зміст Зондерфюрер (К) д-р Х. Краус (Н. Kraus). Мова видання – російська. Обсяг газети – 2 сторінки [111].



УКРАЇНСЬКИЙ ГОЛОС (УКРАЇНСЬКІ ВІСТІ, КІРОВОГРАДСЬКІ ВІСТІ)

Першою і кілька місяців єдиною газетою на території області був «Український голос». Газета почала виходити в серпні 1941 року в Кіровограді. Її було засновано обласною і міською управами за ініціативою одного з учасників похідних груп ОУН (мельниківців) Василя Пасічняка, який і став відповідальним редактором. Він згуртував довкола цієї газети місцеву українську інтелігенцію. Це були переважно колишні викладачі та студенти Кіровоградського педінституту, працівники місцевих газет: Мозговий, Мудрий, Малець, Шевченко, Манюта, Будащ, Крангач, Мартишевський, Потапов, Ходак, Россіхин, Воргачов, Кравченко та ін. [112]. В.Пасічняк встиг до арешту Гестапо 11 вересня підготувати і відредагувати чотири номери газети [107]. Ось як згадує той період свого життя Василь Пасічняк, в'язень нацистських концтаборів, який дивом залишився живим: «Ми мандрували пішки, а частково їхали на колесах. Ми бачили край у руїні: попалені села, дуже мало людей, понищені сади, столочені і знищені поля збіжжя, як нам казали, на наказ втікаючих червоних комісарів советської армії. За Проскуровом ми мали перестрілку з червоними партизанами. В Синюхові, коли я ввечері промовляв на вічу, більшовицькі партизани підпалили кінець села. Люди однак скоро загасили вогонь і знову повернулися на віче. Населення, поки з нами познайомилося ближче, вело себе стримано, думаючи, що ми німці, які вміють говорити по-українськи. Але пізнавши нас, давали нам потрібну допомогу: нічліг, харчі й інформацію. Очевидно були між ними залишені для підпільної роботи московські агенти, які служили Москві, а німцям доносили про нас та про нашу антинімецьку діяльність. Я виконував моє завдання в Кіровограді. Я редагував газету "Український голос", відновив радіомовлення, театр і школи. Все це було проведене впродовж місяця. Чудом з'являлися професійні сили, що перед тим працювали в цій сфері. Німці не противилися відновленню нормалізації життя. Провід армії хотів здобути для себе симпатії населення. В головній квартирі армії був перекладачем галичанин, який співпрацював з нашим підпіллям. Він подбав про дозвіл армії на видання газети, під умовою, що вона буде пронімецька і протибольшевицька. Коли я про цю умову повідомив редакторів, колишніх робітників

газети "Комуністична Правда", вони сказали мені, що цього можна буде дотриматися. Чотири тижні я не "виявляв фарби", а п'ятого не витримав і написав статтю "Тарас Шевченко" – учитель України", в якій подав самостійницьку науку нашого генія. Тоді мене відвідали два рази працівники гестапо в редакції, чемно мене розпитували, як і чого я прийшов до Кіровограда і чому я беру на роботу в редакції жидів. Мої пояснення, що я це зробив за дозволом Головного штабу армії, їх не задовольнило. Від мене відібрали дозвіл і арештували мене, привівши коменданта поліції Юрченка, який при мені набрехав, що я йому передав літературу нашого підпілля. Я плюнув йому в лице, за що мене гестапівець тяжко збив. В окрузі Кіровоградщини арештували і зібрали всіх західників до XXIII школи ім. Тараса Шевченка. Мене привели туди як останнього і, як пам'ятаю, чи не двадцятого.



Василь Пасічняк

Коли я, запитаний, чи знаю присутніх, заперечив, мене знову били. Через якийсь час нас вивели зі школи на подвір'я, де над викопаними ровами стояли жида до розстрілу. Їх забрали, а на їх місце поклали вряд нас. Я молився. Може, і другі молилися. Несподівано з'явився вищий старшина-гестапівець і наказав "КЕРТ ЕЙХ". Ми обернулися. Він заглядав нам в обличчя і раптом скрикнув: "Мартин", а цей теж скрикнув: "Кеніньгс". Це вони обидва були

колеги з навчання у львівській торгівельній школі-"експортівці". Це врятувало всіх на від розстрілу. Кенінгс дав наказ везти нас до Головного штабу в Новоукраїнці. Пилат вмив руки» [107].

З 12 вересня і до кінця 1943 року головним редактором газети був І.С. Мозговий. Заступником головного редактора став І.І. Шевченко, відповідальним секретарем – Будаш. У кінці грудня за рішенням німецького міського комісару газету було перейменовано на «Українські вісті», а в листопаді 1942 року – на «Кіровоградські вісті».

Вагму роль у формуванні концепції та змістових напрямів газети відіграв кіровоградський поет і священник Микола Гагалій. Він став настоятелем Грецького собору автокефальної церкви і секретарем єпархіального управління в місті Кіровограді (вдруге висвячений у сан священника в травні 1942 року архієпископом Михаїлом Хорошим), де мав можливість будити національні почуття парафіян шляхом служіння українською мовою і проповіддю [112; 115].

Газета певний час намагалася йти своїм шляхом: публікувала виступи Уласа Самчука, твори поетів-неокласиків, історико-красознавчі матеріали (серед них: «Народ і церква» Полтавця – літературний псевдонім М.Гагалія, де, зокрема, розповідалося про дуже цікавий факт із біографії митрополита УАПЦ Миколая Борецького, котрий, виявляється, деякий час служив у сані єпископа в Зінов'євську, а пізніше був репресований), чимало віршів місцевих авторів, у тому числі й Гагалієвих: «Українському народові», «Нова скрижаль», «Народження Христове» тощо) [115].

Працював у газеті також завідувач кафедри хімії педінституту, кандидат педагогічних наук, доцент А. Білорус – із листопада 1941 року на посаді коректора, а з січня по травень 1942 на посаді завідувача економічного відділу. Він друкував на сторінках газети статті, дописи під своїм прізвищем та під псевдонімами Лисенко, Дніпровий, Ігнатенко (прізвище матері). Наприклад, «Промислові товари для області та міста», «Торфовища», «Буре вугілля та електростанції», «Українське населення Карпат», «Фізико-географічний нарис Кіровоградської області», «Незабаром і весна», серія статей про міста і села Кіровоградської області [2; 112].

У цій газеті дуже помітним був, зокрема, й автор під псевдонімом Помагайба. Справжнє прізвище цієї людини Могилка Пантелеймон

Олександрович, 1900 року народження, уродженець м. Мелітополя Запорізької області, українець, позапартійний, економіст. До війни за фахом працював на заводі «Червона зірка» в м. Кіровограді. Інвалід 2-ї групи. Він був позаштатним працівником газети і періодично публікував вірші, проникнуті любов'ю до Батьківщини, рідної мови, рідного краю. Ще одним поетом-аматором, котрий у роки окупації «часто думав про свій забутий рідний край...», був Іван Тороп, учитель із села Чаплище Новогеоргіївського району [115].

На сторінках газети можна зустріти багато дописів пересічних громадян із різних міст і сіл області, які зверталися до редакції зі своїми проблемами, просили про допомогу, а також висловлювали своє бачення майбутнього України в складі нової Європи, вносили свої пропозиції щодо розбудови нового життя.

Звісно, значну частину матеріалів на сторінках газети займали офіційні повідомлення з фронту, ставки Гітлера, пропагандистські статті, підготовлені переважно німцями, що були обов'язковими до друку. Зустрічаються там і матеріали антисемітського характеру, але в основному в поєднанні з антикомуністичними: у переважній більшості таких статей використовуються терміни «жидокомуна», «жидотерор», «жидобольшевицький», «жиди-революціонери» тощо. Але таких матеріалів відносно небагато в загальній кількості публікацій (приблизно 5%). При цьому слід зазначити, що таких статей та заміток, написаних безпосередньо працівниками редакції, дуже мало – всього кілька.

Загалом газета «Український голос» («Українські вісті») мала яскраво виражений національно-патріотичний характер, який був значною мірою збережений навіть на другому етапі окупації, під час жорстокої цензури та масових репресій окупантів проти ОУН. Під назвою «Кіровоградські вісті» газета продовжувала періодично, хоча і значно рідше, ніж раніше, публікувати матеріали національно-патріотичного спрямування.

Доля майже всіх працівників редакції, як основних, так і позаштатних, була трагічною. Частина з них була репресована німцями, а після звільнення – повторно радянською владою [112]. Більшість із тих, хто постійно працював у редакції, зокрема, й головний редактор І. Мозговий, отримали в 1944 – 1949 роках покарання у вигляді позбавлення волі від 5 до 10 років за «співпрацю з окупантами та зраду Батьківщині», а Микола Гагалій у

1944 році був розстріляний за «ви роком закритого засідання трибуналу військ НКВС по Кіровоградській області як член ОУНівської організації» [115]. Кілька з цих людей, переважно тих, хто був позаштатними співробітниками газети, зокрема й М. Гагалія, П. Могилка, у 50-х та 90-х роках було реабілітовано. Відомостей же про реабілітацію І. Мозгового, І. Шевченка та більшості інших штатних працівників редколегії мені знайти не вдалося.

Газета «Український голос» («Українські вісті», «Кіровоградські вісті»), на мою думку, справила значний вплив на формування свідомості жителів міста і області. Такого потужного та різнобічного національно-патріотичного виховання населення не отримувало ні до, ні після окупації. Газету не

лише передплачували читачі в усіх районах області, її продавали в кіосках, театрах, кінотеатрах, навколо гуртувалися активісти просвітницьких, жіночих, благодійних та молодіжних громадських організацій, за її матеріалами проводились засідання міських і районних методичних об'єднань учителів різного фаху.

Радянськими органами цю газету було проголошено «рупором фашистів», але таку її оцінку підтримували далеко не всі жителі міста. У 90-х роках я почув шокуючі для мене спогади кіровоградців-старожилів І.П. Воловоденко та К.С. Панасюка, які відзначали високий професійний рівень цієї газети та стверджували, що її читати було набагато цікавіше, ніж радянські газети.

ДО НАШИХ ЧИТАЧІВ

У грізних хвилях величезних історичних струсів народжується нова, віками жадана, доля українського народу.

Велич сучасності неосянжа!

Перед нами, громадяни вільної України, розкривається майбутнє з широкими і найкращими можливостями, про які лише мріяли наші попередники-мученики.

Хто почував себе сином українського народу, сторіччями гнобленого, той з побожністю ставить до нашого «сьогодні» і з захопленням передбачає наше історичне «завтра».

Пам'ятайте ж, братове українці, що наше завтра залежить від нас, і хай же кожен українець, хто б він не був і незалежно від того на якій ланці захорили його сучасні події, усвідомить собі, що він особисто і безпосередньо відповідає за побудову майбутньої долі України.

Наш часопис «Український Голос» ставить собі за неохитне завдання

бути найактивнішим спільником великої армії будівників кращої долі України в розвитку її економічних сил, національної свідомості та національної української культури.

Значення друкованого слова, як організатора громадського життя у всіх його галузях, надзвичайно велике. Вільне, розумне і правдиве друковане слово — це переможна зброя на фронті культурної і політичної боротьби всіх народів.

Завдання нашого часопису полягає в тому, щоб повністю охопити і передати читачеві всі потрібні і цікаві явища, передати їх своєчасно, правдиво, рідною культурною, зрозумілою мовою.

Це завдання може бути здійснене лише при умові найтіснішого зв'язку нашого часопису з активними силами сіл і міст нашої області, силами, що беруть активну участь у житті громади.

Редакція звертається до всіх читачів з нагадуванням про наші з вами об'язки, як громадянина, і закликає ста-

ти до лав співробітників часопису, як до однієї з важливих ділянок громадської роботи.

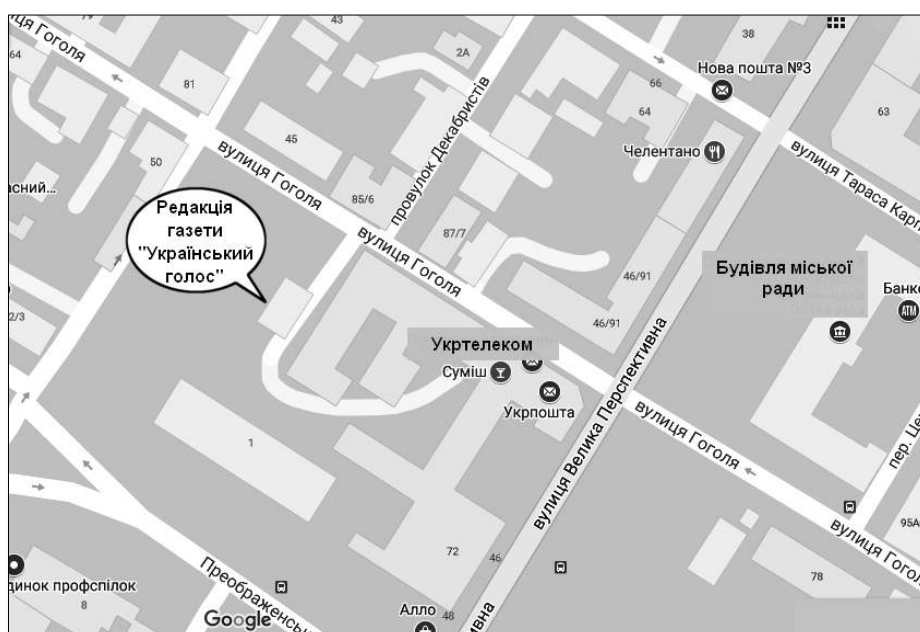
В ці великі дні історичного життя України, в інтересах повної і правдивої інформації населення про життя, в інтересах національної культури і рідної мови та прогресу країни, кожна свідомо людина повинна відчувати свої обов'язки перед громадою і зробити все, щоб вести громаду вперед, всупереч недавньому ганебному минулому, шляхом правди, чесної праці і свідомої національної гідності громадянина і людини.

Чесно і ж, брати українці! До чесної великої праці.

Надавайте до газети Ваші матеріали з усіх галузей життя: культурно-побутового, господарського і т. д. Нехай Вас не бентежать ні розміри, ні теми дописів. Справа вимагає лише, щоб дописи були широкими, правдивими, щоб провідною зіркою кожного допису були добробут і розвиток національного життя, національного духу українського народу.



Будинок на провулку Поліцейському, 10 (Слущького, Декабристів), де працювала редакція газети «Український голос» (з фондів ДАКО [52]). У цьому будинку сьогодні знаходиться РАГС.



Будинок на провулку Декабристів, 10 на сучасній мапі.

УКРАЇНСЬКИЙ ГОЛОС

ВІСТІ: ОРГАН КІРОВОГРАДСЬКОГО ОБЛАСНОГО
ТА МІСЬКОГО УПРАВЛІННЯ

Рік видання I, ч. I.

Субота, 30 серпня 1941 р.

Ціна 50 коп.

Адольф Гітлер і Беніто Муссоліні на Східному фронті

В останніх днях вождь Німеччини Адольф Гітлер і вождь Італії Беніто Муссоліні відвідали своїх воїнів та багато важливих пунктів на східному фронті; були також недалеко нашого міста. При цій нагоді спільно узгіднили багато питань по справі дальшої боротьби німецького та італійського народів проти комунізму. В політичних і військових розмовах обох вождів брали участь від імені міністр закордонних справ Ріббентроп і шеф Начальної Військов. І Команди генерал-фельдмаршал Кейтель. Гітлер і Муссоліні вперше про справу історичного значення говорили на фронті. Вирішено безоглядно перевести перебудову старої Європи на нову.

Той факт, що Адольф Гітлер і Беніто Муссоліні перевели ці розмови на нашій землі, має і для українців дуже важливе історичне значення. Всі питання, які не були узгіднені пововиними, неспрадлиними договорами в 1919—1920 р.р., будуть полагодожені по цій війні. До цього повинні приєднати всі покриті народи і зрозуміти

стремління німецького Вождя. Перемога цієї війни буде перемогою правди над кривдою, перемогою нового порядку і ладу в Європі.

Німецька і італійська сторони розглядали питання з точки зору їх відношення до реакційної сили Заходу і до терору Сходу, який постійно був готовий до наскоку. Треба радикально усунути причини війни між народами, щоб в майбутньому унеможливити несподівані напади сторонніх сил, звільнити Європу від плутократії та від терористичного більшовизму.

Конкретні можливості кращого життя по війні зводяться до спокою, порядку і співпраці арійських народів, як ціль цієї війни, про що буде об'ява з Головної Квартири Вождя.

Зустріч Гітлера і Муссоліні дуже живо цікавить весь світ. Англія і Америка з цього невдоволені. Вони раді б звати дальше планування націоналістичних держав, особливо по справі теперішнього положення, та дальшого ходу війни.

БОЖЕ ВЕЛИКИЙ ЄДИНИЙ (Народна молитва)

Боже Великий Єдиний,
Нам Україну храни,
Волі і світу промінням
Ти її осіни.
Світлом науки і знання
Нас, дітей, просвіти,
В чистій любові до краю
Ти нас, Боже, зрости.
Молось, Боже Єдиний,
Нам Україну храни,
Всі свої ласки-щедроті
Ти на люд наш зверни.
Дай йому волю, дай йому долю,
Дай доброго світу, щастя,
Дай, Боже, народу
І многая, многая літа.

Наша подяка

Не забудемо ніколи і завоюємо глибоко в душі вдячність всім тим, що допомогли нам в організації нашої редакційної праці.

В першу чергу дякуємо панам: майорові Вайнерові, майорові фельдкомендатурі Шредерові, майорові ортекомендатурі Тителю, як представникам Німецької Армії та Голові Обласного Управління панові Добровольському, посадинові Кіровограда панові Юрко, комедантові Української Служби Безпек панові Мосевичеві, як представникам українського громадянства.

Редакція.

Привіт читачам!

Грохадля України! Через 23 роки важкого торвання і терпіння Ви зневірено, а такі ждали хвили, котра Вам принесе зміну. Вона наспіла і дає багато нового і радісного. Відчуваєте це самі. Стаєте, як колись давніше, власниками землі, вертаються Вам моральні цінності, що ними раділи наші діди та прадіди. До наших святинь, шкіл, огорожених або новонаведених хат, до зруйнованих сердець наших дітей вертається Бог, Божий закон. Ми вільні від духовної неволі. Можемо вчитися, як бажаємо і можемо вчати наших дітей, як треба. На сторони українського Духа стає знову Вільне Вічне Слово.

Ми хочемо говорити з Вами і писати Вам про справи і речі найважливіші для Вас під цю пору. В нашому часописі Ви читаете про потрібні Вам розпорядки військових та громадянських властей, про вісті з поля бою, про культурно-історично життє-буття Ваших праїдів. Чи досі не знав — той доидається «чи ми діти, ким, за що були закуті» на протязі віків. Будемо старатися навчати наш народ по справах господарювання, щоб наукою і здоровим духом, та щетомною працею здобути кращу долю.

Хочемо зв'язати Ваші думи з минулим Вашої історії, прокую омилої України та її безсмертної культури.

Редакція.

ПРОСИМО СПІВПРАЦЮВАТИ

Прохимо громадян надіслати до редакції дописи, статті та відомості про всі — різні прояви громадянського життя.

Редакція.

ВЕЛИЧЕЗНІ ВТРАТИ БІЛЬШОВИКІВ

Великі осяги Німеччини

22 радянська армія знищена. 30 тисяч полонених, 40 тисяч вбитих, 400 гармат захоплено

Головна квартира Вождя. 27 серпня. Вище Військове Командування повідомлює:

Після багатьох днів боротьби між Смоленськом і Ізменським озерами на схід Водних Лук 22 радянська армія була оточена і знищена. Місто Великі Луки після запеклого бою взято німецькою армією. Понад 30 тисяч полонених, 400 гармат опали в наші руки. Копсаються надзвичайно важкі втрати втрачено порого в кількості більшої ніж 40 тисяч вбитих.

Між Ізменським озером і Фінським затокою, а також біля Ревеля і на Фінському фронті продовжуються успішні воєнні операції. Повітряні сили проводили великі бої проти військових ескадр на схід від Києва і знищили залізничний вузол на захід від Москви. Також була бомбардований простір навколо Ленінграда.

У Фінській затоці повітряними силами було потоплено 4 радянських воєнних

транспортів в загальній вільності 9 тисяч брутто-регістрових тонн. Крім цього важко пошкоджено ще 4 військових транспортів і один винищувач.

В бою проти Великобританії повітряними силами був бомбардований порт на західному березі та аеродром на півночі. При спробі нападу на Німечку затоку британські повітряні сили втратили 23 літаки. 3 пил 11 в повітряному бою, 4 вбиті сторожевими судами, 3 з-

биті батареї, 3 — тральщиками і 2 — морське артилерією.

26 серпня німецькі бомбардувальники атакували великі бази Олександрії, порт, баракки і влучним попаданням бомб нанесли великі зруйнування. Британські літаки в останню ніч скинули на деякі західні і південно-західні райони Кельна фугасні і запальні бомби, які упали в населені пункти. Зенітна артилерія збила 2 нападаючі бомбардувальники.

148.200

Головна квартира Вождя з 25 серпня подає: Великі дії на Заході поступують добре. Як звітують, підводними човнами та діями над поверхнею води знищено 25 англійських великих кораблів загальною тоннажі 148.200 тонн. В багатородній потоні і завзятих боях між

Англією та Гібралтаром знищено 21 корабель загальною тоннажі 122.000 тонн. Крім цього, німецький флот знищив при допомозі між 3 великі транспортів, 3 торговельні кораблі, і 2 міноловці.

Хлібзавод працює на повну потужність

До найважливіших життєвих підприємств нашого міста треба віднести хлібний завод, що з'являється основною базою постачання міста хлібом. Це, безумовно, знаємі обанкрутілі більшовицькі «керівники» і при своїй ганебній втечі-вильзаві всіх заходів, щоб знищити це підприємство шляхом підпалу, з метою засудити населення на голодування. Але спалити завод їм не вдалося, всі потуги їх зруйнувати завод, розбилися об глибокий патріотизм українського народу — робітників заводу. З величезним почуттям патріотизму разом з доблесною Німецькою Армією робітники заводу з перших же днів приступили до відновлення роботи і нуксу цього важливого підприємства, забезпечуючи нормальне постачання хлібом населення, відповідно вимог сьогоднішнього дня. В теперішній час він цілком забезпечений робочою силою, сировиною і своєю цілісною роботою опрацює те довір'я, яке виявила нам доблесна Німецька Армія в особі свого командування.

ЛОСІВ.

Великий розклад в арміях

«ТРУСЛИВІСТЬ ЧЕРВОНИХ ГЕНЕРАЛІВ»

Вже перші дії війни показали повний розклад в радянських арміях. Як яскраво відбивають в своїх розповідях військовий — позорені, та токти знайдених таємничих наказів і документів.

Позорені воєни радянської армії, які стояли в західних областях України розповідають, що опору німецьким військам чинити не було можна. Сила німецької техніки та острах червоноармійців перед німцями, котрі мовляв «позореніх тяжко катує», спонукало їх втікати.

Розбиті частини червоних вже в перших днях втратили між собою зв'язок і в папірці «відступали» поза німецьких танків. Сотням бійців навіть не вдалося видати ані одного стрілу зі своїх гвинтівок.

Батальйонні комісари, покинувши солдатів на полі бою, на машинах втекли з фронту.

Голодні, не одягнені та обезсилені, часто-густо не виходили навіть стріляти, втікаючи червоноармійці на схід в своїх частинах, доки не впилися, що є це один рятуюнок, а саме: здатися в полон німецьким військам.

Більшовицькі комісари намагалися знайти «винуватців» такого страшного розкладу фронту і тому без розбору усували з посади командирів і генералів, які нібито заманили в полон, що, через їх трусливість та не-

придатність, через зраду батьківщини, і зляку без бою в полон та самовільне залишення позицій вони програвали.

Комісари та політруки, щоб принизити та обезсилювати покараних головно українських командирів в очах воєнків радянської армії, ображають їх брудними лайками, обвинувачують їх за зраду Союзу РСР.

В одній з листівок, звернених до війська, знайдений на підлеглому заході від Жолтенська, сказано так: «Комітет оборони Союзу повинен об'явити всім червоноармійцям, що в багатьох командирів недостатньо охоти і сили волі для спротиву, та що вони своїм безглуздом викликають пацієнтний настрій серед війська, яке кидає зброю, перетворюючись в отару овець і втікає перед нахабним ворогом».

Так піднімають комісари довіря простого жовніра до свого командира і, загрожуючи йому смертю, вимагають від нього більшого, хоч і неможливого успіху.

Чому так безсправно і організовано просувається вперед героїчна німецька армія? Вона під мудрим керівництвом Адольфа Гітлера, найкраще в світі технічно озброєна, її воїни добре оплачені, нагороджені і знає, що він бореться за свою батьківщину, що ним і його родиною турбуються розумний провід його батьківщини.

МИ ВІТАЛИ ХЛІБОМ І СІЛЮ

Більшовики тикають і не оглядаються. По дорозі відбирають по-розбійнически хліб та худобу, розстрілюють крадіж снів українського народу.

Люди пошеки перекладають один одному, що недалеко підходять жарту визволителі — німецькі війська. Ми, українці, дуже раді цьому і непершляче чекали їх приходу.

4 серпня цього року в місті Кіровограді не чути стрілянини, тільки деякі руїни та негаслі пожежі блимають і жергають, неспаче пророкують про великі дії і події, що зичев і приходять до українського народу.

В місті люди готувалися до зустрічі з німецькими воїнами і офіцерами. В околиці міста населення, зодягнене в національні українські стріли, з квітами та хлібом-сіллю виїхало назустріч. На траві були розстелені килими. Настала довгождана хвилинка. Перші німецькі мотоциклісти, а за ними море автомашин, на яких сиділи німецькі воєнки, під'їхали до народу. З ватону виїхали старіки, несучи на білому вишитому рушніковому хлібі і сіллі вітали їх зворушливими словами, виражаючі велику гостинність давньої України. Після привітань вони почали розповідати про своє життя:

— Ми вас давно ждали! — не даремно. Не будуть більше жиди та комуністи знущатися над нами. Годі нам голодувати та поневірятися в замішках, — заявляли всі одногласно. До народу звер-

нувся німецький офіцер, який володів українською мовою, з короткою промовою:

«Вас 24 роки обдурували більшовики, експлуатували, знущались. Ви голодували і сиділи по в'язницях. Краді ваші сніпи — українці розстріляні або кариються в Сибірі. Вам навіть забороняли помолитися Богу. Німецька армія несе вам волю і спокійну працю. негайно приступайте до своєї постійної роботи. Ви тепер будете працювати для себе, як вільні люди».

Під час цієї зустрічі німецькі воєнки частували дітей цукерками та хачапури, садочками в авто, показували їм цікаві машини та турбини.

Військо рушило далі, а люди ще довго стояли і вітали проїжджаючих бійців, кріюючи про краще і вільне життя в багатій, але ограбленій комуністами Україні.

1044 ЛІТАНІВ

Воєнні звіти доказують, що Англія в останні часи знову втратила в боюх з Німеччиною 1044 літаків. Вилетіти це число — не робить замінного враження. Але коли подумати, що 1044 літаки з'явилися в повітряних просторах і низькими тонами заграли хриплим мелодію, дванадцять тисяч тонн бомб, тоді з почуттям нирмо-го враження кажемо: страшний літаків, Англія безумовно значно підупала у своїх силах.

УКРАЇНСЬКА САМООРГАНІЗОВАНІСТЬ

Гарний врожай на полях Кіровоградської області цього року. Вел умова сприяла цьому багатому врожаю. Жидівсько-більшовицька влада та її, що її підтримували мало турбувалися, щоб терміново та без втрат зібрати зрілий врожай. В останні дні існування багдатової влади робота на полі лишалася без керівництва. Зерно почало сипатися з колосків на землю. Керівники та комуністи, почувши, що німці успішно просуваються вперед до нашого міста, забрали свої «жолі на паєні» і втекли за Дніпро. Перед цим вони направили туди ж промислові та сільськогосподарські прависи (машини, пально, зерно, худобу), щоб не дати можливості розгортати польові роботи на збирання врожаю. Але бідним людям не було чого боїтися німців, які хоробро йшли рятувати їх від злиденного життя, селяни залишилися на своїх місцях, щоб з приходом німців взятися по-справжньому за господарство на радість та забезпечення німецької армії і українського народу.

Так і сказало. Прийшла Німецька Армія. Люди дістали волю і свободу, почули в своїх серцях любов до Бога і з радістю вважали до роботи. Від Дніпра поверталися все що було туди завезено, поверталися люди, чесні робітники з'явилися на заводі і вважали до роботи і життя стало налагоджуватися. З поля почали збирати сніпи, а по дорозі потягалися підводи, навантажені збиранням хлібом. Самоорганізованість українців, селян та робітників, які добре знали, що вже працюють не на більшовиків і жидів, а самі на себе — велика і скоро владдається.

Український національний гімн

Ще не вмерла Україна
І слава і воля,
Ще нам, браття молодії,
Усміхнеться доля.

Згинуть наші воріженьки,
Як роса на сонці,
Запануєм і ми, браття
У своїй сторонці.

Душу, тіло ми положим
За нашу свободу
І покажем, що ми браття
Козацького роду

Сонце встає із Заходу.

Сонце встає із Заходу,
А друге зі Сходу
Любуються, Україно,
На твою природу.
Любуються вони двоє
І те і те, «гріє»
Заступати ці два сонця
Ніхто не зуміє.
Оте сонце, що зі Сходу
Загається, загається,
А те сонце, що з Заходу,
Розбити не вдасться.
Ні, не вдасться. Бо як бачте.
Не так воно склалося.
Щоби тільки сонце зійшло
Та й знову сховалося.
Веселіться, добрі люди,
Годі вам тужити
Сонце зійшло, вже не заїде,
Буде добре жити. І. Ф.

Хто ще проти Москви?

Стокгольм 25 серпня повідомляє, що радянські війська увійшли до Ірану. Англія і Москва заявляють брехливе, що не наступило з огляду на присутність великої кількості німців в Ірані. Тим часом, є так, що в Ірані живе всього не більше як 500—700 німців, котрі спокійно тут жили десятки літ. Провокація Москви знову нагадує: Цілі її: поновити пошуку жертви. Зрозуміло, що тепер Москва і жидокомуна має ще одного противника. Більше, ніж нічого доброго для московської торгів народів не говорять.

БРЕХЛИВІ КАЗКИ ПРО СТРАШНУ НУЖДУ В НІМЕЧЧИНІ

Ще до приходу хороброї німецької армії глибокельська більшовицько-жидівська влада та її самонадійні п'єскачі виступали в газетах і по радіо, розповідаючи народові брехливі казки про страшну нужду в Німеччині. Так говорилось про страшний голод в Німеччині, про нестачу хліба та товщів, про тяжку працю німецьких робітників та селян і їх злиденне життя. Так говорилось про Німецьку Армію, що вона боса і роздіта, солдати кидають зброю і не хочуть воювати, німецьке населення бачить скінчення війни і повернення батьків і братів додому. Так говорилось у дві війни, що німецькі солдати цілими дивізіями переходять до червоних і кінець кінцем прийде час, коли Німеччина загине. В Німеччині, так писали жидівські прихвостні, зовсім зникла і немає зовсім розмови про німецьку культуру великого німецького народу.

По радіо та газетах всюди писалося, що всі західно-європейські країни ненавидять Німеччину, як загарбницю, що живе з крові експлуатованого народу. Але більшовицько-жидівські п'єскачі нічого не бачили окрім свого носа та власної шкіри, самі нічого не робили, а сосали кров з українських робітників і селян, заставляючи працювати «поки не впаде». Були такі часи, що робітників не два місяці не платили платні та примушували працювати і в свято. Язвися потоками слюзи українців, матерей і сестер, не можна було нікому жалітися на тяжку долю, бо всюди сиділи більшовики та жиди.

Та ось прийшов кінець більшовицько-жидівській владі, що 23 роки гнобила бідних українців. Ми побачили людей і з тої «страшної нужди». І що ми всі побачили? Люди задоволені, міцні духом і тілом, зодягнені у нові

мундири, співають пісень, привітали до мешканців, стариків, убогих, папіросами, підходять до них з повагою та ласкою, і починають розуміти, яка в Німеччині «нужда».

Люди почувають себе вільними, в кожного сяє на лиці щаслива усмішка, кожний охоче та швидко береться до роботи. Німецька Армія хоробро розтрощує червоні полки за Дніпром, зипнує назавжди більшовицько-жидівське козло, «улюбленців» свого «батька Сталіна», що вже втік зі свого Кремля увінчаного рубіновими вірками з мішком на плечах за Урал.

Розналися жидівський троп-панування над робітниками і селянами в Україні.

Україна буде вільною! Слава Німецьким хоробрим воїнам, що прийшли звільнити збіділілу Україну! Наші серця б'ються разом з серцями людей Великої Німеччини.

Ми хочемо Бога

Двадцять три роки панувала жидівсько-більшовицька влада. Цей жахливий час український народ довго буде пам'ятати, як епоху терору, голоду і рабства.

Панували жидівсько-більшовицької влади назавжди поклядено край. Ця влада широко використовувала свій улюблений метод по знищенню релігії і української нації. В місті Кіровограді арештовано дев'ять храмів Божих, арештовані всі священники, багато з них заслані в Сибір і тюрми і там померли (єпископ Павел Колосов, священники Купчевський, Романівський, Ковалів і інші).

Храми втрачені, забрано срібні ризи і вікони, срібні хрести, церковна утвар. Чотири Божих храми, що залишилися опоганені, наповнені зруйнованою більшовицькою. Більшовицька влада гадала поновити українців духовно, але й тут вони помилилися — український робітник, селянин і інтелігент вірив, вірує і буде вірувати в Бога і в Бутуче царю.

Прийшов радісний, довгожданий день, коли до нашого міста вступили визволителі. Німецьке командування дало

розпорядження про відкриття Божих храмів. Скільки радощів було у вірних на весняній службі Упокоєння Присвятої Богородиці.

Храм Божий не міг вмістити тих, що моляться, — тут були старики, молодь, робітники, інтелігенція і багато селян, які прийшли з околиць сіл.

Знайомі і незнайомі підходили один до одного обнімалися, цілувалися з слезами на устах «Христос Воскресе».

Так, дійсно це було найрочистіше свято для оновленого українського народу.

Після і ридання тих, що молилися, стрясали силки святого храму під час запеклої екстезії. Молилися гаряче за всіх погибших воїнів, що потерпіли від варварства більшовиків і живих в обороні Воли українського народу.

Під час Божої служби молила було бачити як ті, що молилися, відходили до німецьких офіцерів і воїнів — дякували їм за звільнення і просили передати подяку Фюреру Адольфу Гітлеру за відкриття Божих Храмів. Український народ хоче Бога, хоче молитися, він буде молитися.

РОЗУМНІ ХАЗЯНИ І ДІЙСНІСТЬ

Тікаючи нехобитки влади жидівсько-більшовицької, руйнували, палили, грабували міста та села.

«Культура» комунізму з легкої руки залишила населення роззявненим та голодним. Неперілаче жидівська Армія зарешті прийшла, а з нею прийшло і нове життя для українського народу. Рух дійсності з першого ж дня дав про себе знати. З першого часу ми побачили справжнього, розумного господаря. На сьогодні відновлена та поставлена до ладу електростанція, хлібова, ди, пекарні, водогін, броварня, авторемонтні та металообробні заводи — загальом з 70 одиниць в промисловості міста відновлено та пущено в рух 30.

Бурхливо відновлюється життя села. З якою радістю селяни працюють на землі! Життя в повному розпалі: понад 70 одиниць врожаю зібрано, ведеться підготовка до осінньої оранки та сівби. Правда, замало пального, але треба прикласти всіх зусиль щодо придбання його. Трактори всі мають працювати, а коли нема тракторів — працювати кіньми, ручним засобом. Мобілізувати всі внутрішні ресурси, зібрати зальов, рознесені по хатах, дбайливо використовувати тяглову силу. Необхідно відремонтувати та підготувати інвентар до оранки та сівби. Всім фахівцям сільського господарства треба негайно зголоситися до Обласної Управи, які мають бути розподілені по селах для керування роботою. Має впорядкуватися постачання міста продуктами споживання. Хліб необхідна річ для міста і особливо для армії наших визволителів — військ. Відкриття магазинів, крамниць, базарів є першорядною справою.

Перешкоди, що відбуваються зараз, є важливою справою щодо постачання населення.

Нагадується, що військом, має працювати міська телефонна станція, радіовуз, пошта.

З 15—20 вересня мають розпочати роботу школи. Вчителі повинні допомогти відділу освіти провести підготовчу роботу щодо початку навчання. Ведеться підготовча робота до відкриття кінно, театрів, бібліотек.

Всім робітникам, селянам, службовцям установ треба прикласти всі сили та все старання і уміня до відбудовчої роботи, всіляко допомагати Німецькій Армії в здійсненні справи визволення українського народу та розвалу комуністичної тюрми народів.

Проснісь моя музо!
Тамі діла на світі творяться,
а ти гаєш лежиш.
(Щоденник).

ПОРА

Пора проснутися. Навколо Великі творяться діла. Все намуць, що весна прийшла, Та ні. Вже осінь незабаром. Впаде до ніг із золотим листом. Друга щось діється... Чого ти спиш, моя музо, Та діло марнуєш? Підніми он де подивися, Бо мабуть не чуєш, Що сталося на Вкраїні (Зробилось немало). Все що було — розвалено; Нове сонце встало. Воно встало, подивилось, Що тут тяжко жити Та й взялось по-новому Бідних людей гріти. Мені якось не віриться, Що воно так сталося, Відділя воно взялось. Може з неба вало. То-то з неба. Ото не спи, Тоді будеш знати. Пора. Вставай! Є робота Не треба зівати.

І. Ф.

О, спомагай нас!

О, спомагай нас, Діво
М ріє,
В гірких терпіннях цих
життя,
А в хвилі смерті наша
надіє,
Наша Ти поміч,
о Всеблага.

Прийми, о Люба Ненько,
Цей віри нашої серця
дар.
Ми хочем Бога, Він
наш батько.
Ми хочем Бога, — він
наш цар.

ЦЕРКОВНИЙ КАЛЕНДАР ВЕРЕСЕНЬ

Новий стиль	Старий стиль	Дні	Українські святи	Латинські святи
1	19	Понед.	Мученика Андрея С.	Egidia
2	20	Вівторок	Самуїла Присвятого	Юста
3	21	Середа	Таддея Апостола	Ізабелі
4	22	Четвер	Мученика Агатоніка	Розалії
5	23	П'ятниця	Муч. Луца, Ірин.	Лаврентія
6	24	Субота	Св. Муч. Євтиха	Захарії пророка
7	25	Неділя	13. по Зіс. св. Діви	Регіни

Мамо, хліба

Г. Зима жадлива 1933 року. Такого року не зазнала Україна, не знала історія людства. Від міста до села, та жваві, снували худі, змарнілі від голоду люди, шуваючи якоїсь поживи, але кожен шов з порожніми руками, блукали по степу в надії знайти ціл снігом якийсь корінь або колюче, щоб його з'їсти. Не находячи нічого, тут же на полі помирали. Люди ходили мовчки, не розинувши один одного, бо у всіх одне й те ж горе. Лише діти, яких матері несли на руках, ввесь час жалібно просили: «Мамо, хліба, хоч маленький шматочок».

Часто у нашому місті по Вокзальній вулиці можна було спостерігати трагічну картину: пролягати біз, оточений пиякми службовцями з НКВД, а позаду численна юрба. До везуть махучу. Люди, в надії дістати хоч маленький шматок, сльозують за ним. Горе тому, хто відійде: він буде ув'язнений або забитий на місці, як «ворог народу».

Прем'єрський людоядер Сталін, прислав до міста своїх катів, каючи їм

наказ: — Черевести «хлібогосподарство»! Останні примушували селян, переколювати соломку, що згоряла в полі кілька років, щоб витрусити зерно. В цей час комуністи ходили по хатах та дворах шукати хліба. Знайшовши якийсь збіжжя у селянина, вони вихали йому на ший мшок із зерном і з червоною прапором водили по селу, запугуючи над нещасним чоловіком.

У нашому місті існували в той час дві крамниці під назвою «Торгсін», дебо торгували з чужоземцями. Там можна було купити сало, білий хліб, крупу, цукор... тільки за золоту, якого мешканці не мали. Ще недавно Сталін, коли притисла його біда та який іменував себе «батьком народу», безсоромно проскачав, що він мов би нічого про не все не знав. А що ж не був за вождь, що не знав, що діється по містах та як живе його люд? Ми довго будемо пам'ятати це в серцях, а в печінках «дорогого батька» Сталіна, проклинаючи його.

Школа—святиня народу

Нещемно, брутально була поставлена школа за панування комуністів та жидів. Не було поваги до науки, не було твердих вимог до навчання і знань. Учні закінчували школи з низькою грамотністю. Не дивно тому, що учень, закінчивши середню школу, не володів літературною мовою, не знав класичів літератури, не зміг вирішити більш-менш складну задачу з математики. Допускалось факультативне вивчення іноземних мов — і тому учні не володіли німецькою, французькою мовами.

Не краще обстоїла справа й з вихованням. Негативна дисципліна в школах. Не учитель керував учнями, а учень учителем. Учні-бешкетники звучали по суті над учителями, заставляючи: «Я буду відновляти урок завтра, бо сьогодні у мене немає настрою». Всаким порушенням порядку потуралося, бо обивчався вчитель, що він, нібито, не вміє виховувати учня. Вважаючи ж ми школи не дозволялося. Поза школою

дити здебільшого без догляду. Тому й бешкетували по вулицях, в людних місцях, здіймали крик, гармидер.

Через вчителів велась завдання — встановити міцну дисципліну серед учнів, навчити їх грамоті, виховати повагу та пошану до викладача, до батьків, до людей, виховати любов і сумління ставлення до роботи, бо то їх з прямих громадський обов'язок; віддати потуги національної гідності, що так брутально була пригнічена свавільною зграї комуністів та їх політиків.

Німецька армія звільнила школу від гніту і свавільних більшовиків, від безглуздої, розбещеної комуністичної моралі. Приступимо ж сміливо до праці. Виховаймо ж моє покоління — синам небаги України, що поважє своїх батьків, дідуз, відрізняє інтереси незалежного українського народу.

Щойно тоді, коли школа виповнить ці завдання, — зможемо повторити слова: «Школа—святиня народу».

ЗАКЛИК

до українського населення!

Німецькі війська звільнили Вас від насильного панування жидівсько-більшовицьких гнобителів.

Війна німецьких військ не звертається проти українського населення, наоборот Ваше життя повинно у всіх ділянках якнайскоріше перейти на мирний лад. Щоб це досягнути, потрібно мати повне довіря до німецьких військ та з ними співпрацювати.

В першій мірі наказую:

1. Призначити негайно у всіх селах і містечках, вибраних з поміж Вас, тимчасових українських Старостів та голів Управління ваших громад.

Кожний Голова Громади призначить спосібних співпрацівників до різних відділів управління.

2. Головним завданням кожного голови Управління є виконувати прикази німецьких властей, подбати про спокій і порядок, а також наладжувати працю у всіх господарських і других підприємствах.

Всякі ворожі протинімецькі почини (як саботаж, вивчення і грабування державних і військових маєтків і таліш) мусять бути припинені і зліквідовані.

- 3 а. Для охорони громад і для виконання своїх завдань мусить Голова Громади призвати до помічі так звану «Службу Порядку».

Ця служба Порядку підчиняється Голові Управління, а кількість тої ж служби має бути не більша, як один сторож на сто жителів.

Уоруження Служби Порядку складається тільки з холодної зброї (як шаблі, багнети та гумові палики).

- б. Посвідку приналежності для кожного поодинокого члена Української Служби Порядку виставляє Голова Управління.

в. Злук Служби Порядку кількох громад є заборонена.

г. Додатково будуть німецькі власті призначувати українських постійних вертових на особливо важні пункти.

- д. Українська Служба Порядку носить на лівому рамені жовто-блакитну перев'язку.

4. Усі запаси і склади мусять бути забезпечені, хоронені від грабунків і знищення та зголошені найближчим німецьким властям.

5. На полях і усіх колгоспах мусять бути праця обов'язковою, негайно продовжувана, щоби жнива були вповні забезпечені. Успіх жнива—це також інтерес місцевого населення.

6. Приміщення для зборів збіжжя мусять бути негайно приготовані і впорядковані.

7. Збережіть скотину (худобу) і хороніть її перед заразливими хворобами.

8. Обсаджуйте колгоспи і громадські установи своїми довіреними людьми, спосібними до дальшого управління.

9. Зброю всякого роду, як теж охотничі рушниці, за винятком холодної зброї, призначеної для Служби Порядку, а також набоїв, муніції і вибухових матеріалів мусять бути видані на прозовж 24 години до приналежного Голови Громади, який має цю зброю забезпечити через замкнення під ключем, аж до передачі Німецьким Властям.

Голова мусить зброю, в цілі передачі, зголосити при найближчій німецькій станиці.

10. Публічні оголошення мусять бути писані в німецькій та українських мовах, на що мусить бути дозвіл від найближчого німецького командира.

Місцеві розпорядки та оголошення Голови Громад і керівників колгоспів у справах порядку Управління і господарського життя дозволено писати також тільки в українській мові.

11. Політичних комісарів та воєнків (бойців) розбитих совітських частин і осіб приналежних до червоної армії мусить Голова негайно арештувати і передати найближчому німецькому командантові.

12. Всякого рода саботажі також вільносно живів і хлібозаготівки, незголені посидання зброї, муніції і вибухових матеріалів, грабжж запасів і складів, а також укривання політичних комісарів і членів частин розбитої червоної армії та взагалі невиконання виданих через німецьких командантів приказів, буде каране дуже гостро аж до кари смертю влючно!

13. Якщо винуватих не зловлять, відповідатимуть Голова і ціла громада.

14. Ваше культурне життя повинно розвиватися без примусу і свобідне від терору.

Богослуження і всі релігійні обряди, як хрещення, вінчання та похорони в цілій повноті є свобідні і дозволені.

15. Українці! Поширюйте цю відозву якнайскоріше у всіх найближчих громадах!

ГОЛОВНОКОМАНДУЮЧИЙ НІМЕЦЬКОЇ АРМІЇ

Що це є „СССР“?...

(З народної гуморески)

Жидокомуна так загартувала була нас в свої кітці, що здавалось прийшов вже кінець всім українцям. Але наш народ навіть і в найтяжчих хвилинах не падав в розпач, а твердо вірив в краще завтра—в свою правду, в своє світле воскресіння. Наш мужик важко працював в будень, в неділю і в свято: ні дні, ні ночі не знав за цими проклятими гидуваннями. Ходив босий, голый і голодний, а всякі Молки, Срулі, Аврумки та ім подібні мшніми їдрили, одягалися, як справжні буюжі, а їли—що тільки душа забажає.

Всі провідні штати держави були в їхніх руках та в руках комуністів. Вони були привілейованими людьми. Ріако де зустрієш русина в установі, в торгівлі, на відповідальних постах, а про українця—то й не згадувати Жидокомуна посміхаючись ще й кепкувала з бідаків наших мужиків: «Як там росте наша пшениця на вашому полі? Як доглядаєт?» Коли одного разу маленька Галина з села К... запитала свого батька: «Що значить СССР», то той відповів: «Три Срулі і одна росіянин».

В міському та обласному Кіровоградському відділі Народної Освіти

Незабаром почнеться новий учбовий рік в школах міста Кіровограда та області, і наші діти підуть до цих крамів науки набиратись знань та премудрості, щоб стати гідними нащадками і патріотами вільної України, визволеної хороброю Німецькою Армією спід жидівсько-більшовицького ярма. Цей учбовий рік буде зовсім відмінний від всіх попередніх років, бо вся структура народної освіти на Україні змінюється. Недавно вчителі міста Кіровограда застали наказ доповіді п. Героцького про систему народної освіти та виконання молодого покоління на Заході. Доповідь дуже подобалася всім присутнім і справила велике враження.

Міський відділ народної освіти, очолюваний п. Костюковим, активно приступив до роботи. В розмові з нашим кореспондентом п. Костюков заявив:

— Зараз ми перевірили стан всіх шкільних приміщень, їх устаткування, забезпеченість шкільним наглядом, а головне перевели облік всіх дітей шкільного віку, щоб можна було комплектувати класи. Призначили по кожній школі уповноважених з довірених осіб, які зможуть керувати даною установою. Всі вчителі міста зареєстровані і ждуть наших розпоряджень, щоб приступити до роботи.

Ми організували український драматичний театр, що буде міститися в колишньому клубі «Металіст», естраду, групу, яка дала вже два високохудожні концерти на українськомовному тематичу для німецьких військових частин. Відновили роботу кіно-театру колгоспів. Державного, і зараз він працює пошлі, демонструючи цікаві фільми. Всі ціни книжки революційних видань зібрані в Центральній бібліотечі і зам схороняються. В недалекому майбутньому ми будемо розглядати питання про тип шкіль в місті Кіровограді та укомплектування їх висококваліфікованими і досвідченими педагогами.

Обласний відділ народної освіти приступив до роботи зовсім недавно, але з перших днів почувається діловитість

керівників, зокрема уповноваженого п. Лубяного. Обласний відділ народної освіти уповноважав декількох інспекторів для налагодження роботи в районах області, давши їм завдання виділяти кращих досвідчених педагогів в районні шкільні інспектури, щоб останні проробили конкретні міроприємства: а) Привести в готовність шкільні приміщення та обладнання.

б) Виявити наявність учбових підручників, придатних для тимчасового використання.

в) Укомплектувати школи педагогічними кадрами.

Ці заходи гарно проробив Хмельницький район і надіслав вже всі відомості, а в останній районській роботі що не замінена. Від успішного виконання вище зазначених завдань залежить термін початку нового учбового року. Всі шкільні школи мають можливість закінчити організаційну і підготовчу роботу до 10 вересня, щоб з 15 вересня розпочати навчання в школах.

Перед робітниками освіти стоять великі завдання, і ми побажаємо їх успіхів у цій почесній справі.

УВАГА! УВАГА!

Говорить Кіровоград—радіоузел.

Радіослухачі з цього часу починають постійно працювати радіоузел в слідуючі години:

З 6 годин ранку до 8 годин ранку.
Денна передача з 12 год. до 14 год.
Вечірня передача з 17 год. до 23 год.

Згідно цього всі радіослухачі, які мають радіоточки повинні явитись для реєстрації в контору радіоузла, яка міститься по вул. Гоголя, 69 (будинку пошти), маючи при собі паспорт та документи на власність радіоточки.

Реєстрація проводиться з 1 вересня по 10 вересня 1941 року.

По всіх питаннях устаткування та налагодження роботи радіоточок та р. продукторів звертайтесь до контори радіоузла!

Директор радіоузла
Кучеров Іван.

ОБ'ЯВА

1. В останні дні спостерігається велика кількість скрадених псів. Тому наказується негайно, щоб Українська Служба Порядку ловила і вбила псів, які без нагляду бігають по вулицях.

Голова Міського Управління кожного тижня подає Військовій Командатурі відомості про число забитих псів.

Польовий Командант гр.ф. ПОДЕВІЛЬС.
Кіровоград, 30 серпня 1941 року.

Відповідальний редактор Пасічник В. Ю. Видає Управління міста Кіровограда кол. вул. Леніна № 38.
Редакція і адміністрація міститься по кол. вул. К. Маркса № 39. Тираж 20000.

Із фондів Державної наукової архівної бібліотеки [111].

ОРГАН КІРОВОГРАДСЬКОГО ОБЛАСНОГО ТА МІСЬКОГО УПРАВЛІННЯ

Ціна 50 коп.

3 Квартури Вождя, 5 вересня

Над морем коло Англії минулої ночі Британська повітряна сила вчорашньо-
їх час повітряних боїв літаки знищили го дня зазнала великих втрат.

Бомбардування Армії зв'язу ним військом злобули місто

Ленінграду й сполучи

С. Воробкевич.

Не дивлячись на довговічну політику
нищення українського народу за царату
та 23-річне—за більшовизму, україн-
ський народ на сьогодні прийшов що
до свого національного і політичного ви-
свідчення.

~ 190 ~



ОРГАН КІРОВОГРАДСЬКОГО ОБЛАСНОГО ТА МІСЬКОГО УПРАВЛІННЯ

Рік видання I, ч 11.

Субота, 4 жовтня 1941 р.

Ціна 50 коп.

ВЕЛИКИЙ ПОВІТРЯНИЙ НАПАД НА РАДЯНСЬКІ ЗАЛІЗНИЦІ

Головна Квартира Воєня, 30 вересня.
Вище Командування повідомляє:

В ході операції на схід від Дніпра італійськими військами розбиті міцні сили ворога, при цьому захоплено багато тисяч полонених. В нічному відривку східного фронту одна ніхотна дія подала успішний наступ 28 і 29 вересня на міцно укріплене місце і пала його штурмом, зруйнувавши 210 радянських бункерів.

Повітряні з'єднання сили бомбардували залізничний транспорт в районі Харкова і зруйнували залізничний вузол на схід від Ленінграда, а також воєнні споруди Мурманська.

В бою проти Великобританії німецькі повітряні сили знищили минулої ночі один вантажний пароплав і один воєнний корабель. Дальші дії повітряних сил були скеровані на гавані на сході Шотландського берега та на південному сході острова.

В Північній Африці в Тобруку було бомбардовано аеродром, воєнні споруди і залізничні склади. В Середземному морі пошкоджено один торговельний пароплав і збито один бомбовоз.

(«Вахта на сході», від 1 жовтня).

ПАДІННЯ КИЄВА Є ВЕЛИКИЙ УДАР ВТРАТА ВАЖЛИВИХ ДЖЕРЕЛ СИРОВИНИ

Мензель, 30 вересня.

«Манчестер Гардіан» у перелові статті займається питанням становища радянського південного фронту і ширше про наслідки битви під Києвом.

В протилежність іншим британським газетам і агентурним повідомленням воєна освітлює велику радянську поразку і пояснює: втрати людські і воєнні матеріали немовчало ставлять країну під важкий удар. Вся радянська сировина і індустрія знаходяться в скрутних умовах. Зайняття Полтави депіка днів тому назад ще гірше ускладнює становище і ставить воєнні й індустріальні райони всього Радянського Союзу під велику небезпеку. В сучасний момент дуже важко передбачити, де Радянський Союз знайде нові оборонні позиції, але у всякому разі останній тиждень приніс втрату сировини й індустріальної баз.

(«Вахта на Сході», від 1 жовтня).

АНГЛІЙСЬКІ „ТУРИСТИ“ ЗАПОВНЮЮТЬ ТУРЕЧЧИНУ

В останній час в Іраку, Палестині і англійських дипломатів, офіцерів і інших Сірії велика кількість англійських «туристів» перебуває в Туреччині і частина цих «туристів» знайшла собі притулок у рідного місця візиту. До них «туристів» належать також місця морських офіцерів під проводом адмірала Девіса в коли влітку цього року велика кількість Стамбулі.

КОРОТКІ ПОВІДОМЛЕННЯ ЗІ СХІДНОГО ФРОНТУ

25 вересня більшовики повторили спробу висадити десант коло Шайсельбурга і, не дивлячись на те, що для захисту їх операції були введені канонерські човни, всі їх спроби закінчилися новою поразкою. 27 вересня більшовики повторили спробу висадити десант, але знову були відкинуті і великі частини радянських сил були знищені на березі. При цьому знищено дві канонерки.

Німецькі повітряні сили бомбардували в південному відривку східного фронту 28 вересня аеродром, гаражі і склади, які дуже пошкоджені.

Фінські офіційні кола повідомляють, що 26 вересня фінськими військами зайнято острів Коневіца.

Одна німецька дивізія відбила атаку радянських військ 27 вересня в південному районі східного фронту. Велика частина нападуючих військ одержала значну втрату і була виведена в п'яному стані в біт.

В ніч на 30 вересня німецькі літаки зробили повторний напад на Москву і Ленінград. Відмічені влучні попадання бомб на об'єкти постачання і воєнні установи.

Німецька ніхотна дивізія, що проїхала з боями від 22 червня 1400 кілометрів до 13 вересня, знищила 270 радянських танків. Крім цього, захоплено цією дивізією 579 бомбометів, багато гармат і кулеметів. Дальші успіхи цієї дивізії полягають у захопленні 43 протитанкових гармат, 47 артилерійських і зенітних гармат, 28 мотоциклів, 120 автомашин і 2817 вантажних машин та багато іншого воєнного матеріалу.

Німецькі повітряні сили 29 вересня успішно бомбардували в середній і північній частині фронту залізничні лінії і дороги, а також на Ладозькому озері були помітні влучні попадання в пароплави, потоплено один транспорт, тоннажністю в 500 БРТ і два інших важко пошкоджені, загальною тоннажністю 1800 БРТ.

Фінські літаки 28 і 29 вересня знову провели успішні дії проти радянських літаків. Ними було збито 18 літаків.

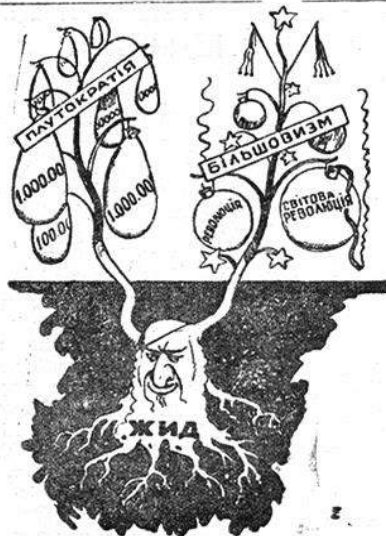
(«Вахта на сході» від 30 вересня і 1 жовтня).

СТОРІНКА З ІСТОРІЇ ВІЙНИ

6 днів бушувала нищівна битва в районі Києва—Полтави. Це була найбільша битва з усіх часів. Ця битва провадилася на великому просторі і закінчилась перемогою німецьких військ, що мали на меті оточення радянських армій. Довгі дні, стримуючи дихання, чекав світ великих наслідків. Даремно намагалася Москва твердити світові, що сталінський пазн полягає в тому, щоб заманити німецькі війська глибоко в країну. Всупереч усім московським оцінкам, радянська армія була оточена і розбита.

Москва і Лондон не знаходять більше сил, щоб знизити цінність законічних повідомлень Німецьких Збройних Сил. Лондон навіть почав відлучати, що на північний схід від середньої течії Дніпра розвиваються воєнні дії, що мусять закінчитися поразкою для більшовиків. Все на сьогодні територія зайнята німецькими військами становить 25.000 квадратних кілометрів, на якій розгортаються остаточні бої проти більшовизму. Найкращі армії Будьного було роздано, оточено й розбито при дружній допомозі повітряних сил.

Ця перемога могла статися тому, що від вищого командування до солдатів була у всіх віра і шевненість у переможі. Ця велика подія вкриває німецького солдата нев'яучими лаврами. («Вахта на сході», від 28/29 вересня).



Два гаростки з одного кореня.

«Kleine Blatt».

ДАРДАНЕЛЛИ

КУРТ ГУСТАВ КАФТАН

З того часу, як Росія стала великою державою біля Чорного моря, дельтою того часу, як вона підкорилася собі велику Київську державу та розташувалася аж до Кавказу, захоплення Дарданелл було життєвим питанням.

Перебуваючи у чужих руках, Дарданелли замикали вільний прохід Росії до океану, бо на півночі Росія межує з Вілним морем, яке величезними кригами відділяється від океану на протязі довгого часу.

Петро I спочатку XVIII століття примусив шведів дати Росії доступ до Балтійського моря. Петербург став там російським віком у Європу. Але Балтійське море є лише середнє море та ще й добре охоронене.

Завоювання Сибіру дало доступ до Тихого океану. Але між морем та Росією — непрохідний безземний Сибір. Через це не дивно, що російська зовнішня політика завжди з жаждою дивилася на Дарданелли. В Дарданеллах вона бачила можливість швидко та без перешкоди на протязі всього року добиратися до Середземного моря, а далі у відкритий океан. Але Росії не вдалося стати міцною ногою на Дарданеллах, не дивлячись на всі спроби це зробити. В першу чергу перешкоди у цій справі робила могутня Візантія, котра панувала над Дарданеллами, охороняла їх і відважно відбивалася від всіх нападів, як арабів, так і Росії.

Коли пізніш Візантія зробилася турецькою, то в особі турків на Дарданеллах міцно засів могутній противник Росії, котрому інколи вдалося на деякий час відганяти Росію навіть від північних та східних берегів Чорного моря. Розвал Турції як великої держави та зцінення Росії при Петрі I та Катерині II обіцяло бажаний результат старанням Росії укріпитися на Дарданеллах. Але у той момент повстав проти Росії новий могутній ворог — Англія. Таким чином Дарданелли стали російсько-турецькими та російсько-англійськими суперечками. У цих суперечках Турція мусила відіграти роль «козла відпущення».

Англія побоювалася, що Росія, засівши міцно на Дарданеллах, витіснить її з позицій на Середземному морі. Ні одна інша велика держава не стояла на її шляху через Середземне море. Всі держави, що прилягали до Середземного моря у XVIII—XIX століттях, не мали

великого значення, крім Франції, але та цікавилася лише своїм східним кордоном. Росія на Середземному морі — це велика небезпека. І так Англія неупинно працювала проти Росії. У 1809 році вона під загрозою війни вимагала від Турції закрити Дарданелли для військових пароплавів усіх націй. Метою Англії, звичайно, було лише не допускати російські військові кораблі до Середземного моря. Захистити заборону протекти довелось б не англічанам, а туркам. Чисто англійський захід, чи не так? Через 24 роки знов Росія примусила бідолашну Турцію відчинити Дарданелли для російських пароплавів.

Але уже в 1840 році Англія примусила Росію відмовитися від цієї привілеї.

В 1856 році на Паризькому конгресі було стверджено не тільки англійський принцип закриття Дарданелл, але Англія домоглася навіть нейтралізації Чорного моря, бо Росія через невдачу Кримську війну була цілком знесилена. Цю війну також інші народи повинні були вести в інтересах Англії. Хоча Росія домоглася в 1870 р. скасування нейтралізації Чорного моря, однак Дарданелли для неї залишилися закритими. Цей закон залишився в силі до світової війни.

У світовій війні Англія, сілши пеналити Німеччину, зробила Росії поступки — за секретним договором обіцяла Росії після війни Константинополь та Дарданелли. Тоді саме Англія зі зброєю в руках хотіла примусити Туреччину відкрити Дарданелли для перевозу союзників — росіянам амуніції та зброї через Чорне море.

Але ця спроба потерпіла невдачу завдяки залізній відсічі турецько-німецьких солдат, котрі захищали Дарданелли проти переважаючих сил англо-французів при величезних втратах для англійців та їх союзників. Дарданелли залишалися закритими. Також всі спроби Росії їх відчинити залишилися без успіху.

Невідомо, чи були б виконані з боку англійців обіцянки щодо Дарданелл, що

дано Росії за таємним договором. Більшовицька революція в Росії позбавила їх далі говорити про це. Знову Англія була зацікавлена у тому, щоб закрити Росію (правильніше кажучи Радянський Союз, до якого вона тільки зараз ставиться з такими глибоко-дружніми почуттями) у Чорному морі. При цьому Англія зробила крутий поворот. У грецько-турецькому мирному договорі в Лозанні, де Англія брала якнайбільшу участь, було вирішено закрити та демілітаризувати Дарданелли. Більшовицькі протистояли цьому рішення. Але Англія перемогла.

Англія хотіла собі гарантувати можливість завести свої військові кораблі у Чорне море та в разі потреби зробити натиск на більшовиків, без ризику бути замиєновано в Чорному морі. У відповідь на це більшовики шукали дружби з Туреччиною. Завдяки цій дружбі Туреччина після морського договору в Монте-мала змогла закріпити знову Дарданелли. Англія в цих заходах сильно підтримувала Туреччину, маючи на увазі використати зміцнення сил Туреччини як протизвагу проти ростучого значення на Середземному морі Італії. Туреччину було оголошено хазієм Дарданелл. Щодо використання військових кораблів Дарданелл, то було складено нові умови, котрі, всупереч Лозанським умовам, надавали більшовикам повну волю плавати війсьними кораблями між тим, як інші держави таких прав не мали. Також на випадок війни більшовицьким бажанням були зроблені великі поступки в Монте.

Тепер Британія мабуть знову обіцяла дати більшовикам після війни Дарданелли. Тільки забули ці люди дві речі: поперше, переможце лише Німеччина, а подруге, майбутній порядок у Європі встановить Німеччина, і що перед Дарданеллами вартує Німецька Військова Влада. («Вхат на сході», 28/29-IX).

Шматок минулого

»Я учитель Р... з села Ш... На Ваше запрошення співробітничати в часописі...»

«Безперечно, я згоден. В такі часи!.. Я буду... тільки зараз...»

До мене звертається чепка, по-дитячому соромлива людина, в загальному трохи розгублена пошматком.

Він зупиняється, але, помітивши мій вичікуючий погляд, соромиться це більше, посмішка стає неможливо страдницькою, і я бачу, як очі йому заслали туманом.

Інтуїтивно відчуваю якусь велику трагедію. Почуваю, що щось треба сказати, і не знаю що.

«Вам напевно довелось пережити тяжкі хвилини?» — запитує його, теж уже хвилюючись.

«Так... Батько...»

Його єдину дочку було заарештовано НКВД. Дуже змучилась. Дочка повернулася, але... збожеволіла. Після дошки забрано його самого. Вночі зробили обшук. На його дочку агенти НКВД наводили жах, вона неспритомно творила щось незвичайне. Агенти поводились брутально. Від людського напруження нервів, хвилювання за стан дочки і долю батька дружина втратила мову — овіміла. Такий стан у родині на йому відбивається, тим більше, що в НКВД як і дочку, його... «теж»...

«Пробачте, що я про свою особисту справу...», вкрай соромливо і навіть збентежено закінчує Р.

«Я власне, дізнав за невільничне не відповісти на запрошення. Я буду писати, але зараз я ще не... той...»

Ти помігся, друже-брате. Розповів ти не особисту справу, а справу всього нашого народу. Марія праця шукати по всій Україні родину, в якій не було б свого жахливого і «теж» і «той».

П. Х.

ОСІНЬ

Буйні вітри повисли додоку,
Сковити їх плід нахили.
Гляне сонце у синь прохолоду,
На пожеви і тий поля.

Усміхнеться у даль неогріту,
На роздигнені груди землі,
Чую, в небі замріє гісто
Вже на крилах несуть журавлі.

— До побачення, краю, наш краю!
Журавлі на люту нам кричати.
Сльозам ранком я в степ поспішаю,
Рідну осінь лу зустрічати.

Вона йде золота, жовтопоза,
Через ниви, сади і яри,
Наче гісто, наче дічина з поля,
У селянські заходить двори.

Вона йде, довгождана осінь,
Як сестру зустрічає її край,
Бо за труд вона всім нам приносить
Україна багатий врожай.

П. Манюта.

УКРАЇНСЬКИЙ ІНТЕЛІГЕНЦІЙ— ПОЧЕСНЕ МІСЦЕ

Інтелігенція — це сила, що рухає свій нарід вперед шляхом розвитку матеріальних і культурних скарбів; вона є мозок і серце свого народу.

Російські царі разом з своїми міністрами з давніх-давен добре розуміли значення інтелігенції й тому на протязі всіх часів змушували її. Вони усвідомляли собі, що для того, щоб Україну тримати у цілковитій підлеглості, треба, насамперед, знищити на Україні її інтелігенцію, її кращих синів.

Ще за часів гетьмана Богдана-Хмельницького, що змучений був у XVII сторіччі підписати угоду про приєднання України до Московщини, ціла зграя її помічників, службовців, вищих урядовців чорною хмарою поосунула на Україну, і згодом панівною силою на Україні стала московська інтелігенція, яка аж ніяк не дбала про розвиток ні духовних, ні матеріальних сил України.

У спадщину від царів жидо-більшовики одержали ненависть до української інтелігенції, яка на протязі

їхнього безславного 93-річного «царювання» виступувала найжорстокішими і мерзотнішими засобами. Борьба жидо-більшовиків з нашою інтелігенцією, провадилася шляхом фізичного її знищення. Коли ж цей дикувський досвід дійшов до своєї кульмінаційної точки, більшовики-вожаки роблять перехід від фізичного «реверанс» і перекладають вину на другорядних робітників НКВС, щоб себе виправдати.

Згодом боротьба продовжується шляхом залясання нашої інтелігенції до сибірської тайги. На місце закатованої української інтелігенції імпортується з Москви інтелігенція тину Хрушова (адже «хруст» — українське слово), який потонув у морі крові і сльоз все, що лишилось кращого на Україні. Створювалася так звана «сталинська нова інтелігенція» з наших «земляків», які за «чечевичну похлібку», мор рабів, виконували волю своїх панів сталинських, хрушовських і разом з

жидами гукали «Сталіну ура» та разом з ним продовжували обрадати Україну, замордовували її синів. Наша рідна інтелігенція кінцем-кінцем була знищена, розбита, і лише рештки ховалась від терору, одиницями залишилась по глухих кутках. Оці розпорені, слабі, тепер мають і повинні мати можливість відіграти провідну роль у відродженні країни.

Певна річ, що серед нашого суспільства не залишилось чимало жидо-більшовиків, або їх прихильників, які різними засобами силкуватимуться вести свою ганебну більшовицьку політику. Обов'язок всіх свідомих українців допомогти нашим друзям-німцям своєчасно викрити більшовицьких приховосів.

Пощамою й любов'ю оточимо свою рідну інтелігенцію, яка всім своїм естотом виправдовує це слово, яка не зрадить справу відродження України, а готова віднести її на вищий щабель культури і дасть їй можливість зайняти почесне місце в складі нової Європи.

О. Сагайдачний.

Як було врятовано

Тікаючи за Дніпро, більшовицько-жидівські орди руйнували все, що тільки могло служити для потреб народу. Про їхній розбій та дику розгубленість свідчить такий приклад. За день, до приходу Німецької Армії, комуністична Знам'янка вирішили на «пропанів» зірвати школу та некарію. Ця звістка швидко облетіла селіще і стурбувала все населення. Шкода було побити школи і некарію, але й чинити опір озброєним бандитам було небезпечно.

Наближалася ніч. Бандити готувались до своїх «патріотичних» дій. Змовившись між собою, люди швидко винайшли спосіб попередити руйнування. Вони підіслали до школи восьмирічну Вацю, яка разом закричала во рудині:

— Ой, мамо, в селі вже німі! — Як почули це комуністи, то не витримали своїх ганебних намірів, — так чкурнули тікати, що тільки й бачили їх.

П. Дунай.

ПЕРЕБІГ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ РОБІТ В ОЛЕКСАНДРІЙСЬКОМУ РАЙОНІ

Олександрійський район належить до групи районів нашої області, де трішки пізніше, ніж в інших районах, закінчилися військові дії. Тут по стану, на 28/IX залишилось не зібрано зернових культур біля 5 тисяч га, що становить приблизно 7% від всього посіву. Незаскитрованого хліба тут залишилось 10 тисяч га, що становить приблизно 15% посівної площі. Озимих хлібів засіяно 15 тисяч га, що становить 20% плану. Цукрові буряки почали копати не всі колгоспи: 50% колгоспів району ще не приступили до цієї важливої роботи. З літніх культур в районі збирають соняшник і льон. Льон зібрано на 70%, а соняшник також зрізано в більшості господарств і сушиться на пенях. В багатьох господарствах вже приступили до молотби соняшника вручну.

Добре впорався з сільськогосподарськими роботами колгосп «Ворошилова», м. Олександрія (староста Дробот). Збірання зернових культур тут закінчено вчасно. Зараз молотба хліба в колгоспі відходить до кінця. На 28/IX колгосп продав хліба державі більше 100 тонн.

Вузьке місце у виконанні сільськогосподарських робіт по району — не пестача тваринної сили. За браком пального трактори мало використовуються на сільськогосподарських роботах. Живого тягла — коней та волів мало залишилось в господарстві після відступу більшовиків. Райземуправа дала розпорядження колгоспам району використовувати на сільськогосподарських роботах корів. Але, на жаль, не всі керівники господарств і селяни зрозуміли необхідність цього міроприємства. Наприклад, в селі Куколіні є чотири колгоспи, в них і в селян є багато корів, але ніхто з них не наважиться використати корів на польових роботах. Також, очевидно, чекають на якісь додаткові директиви в цьому відношенні і в колгоспі «Коллективіст Олександрійщини», с. Березівки.

Поруч з цим є і такі колгоспи, де палю використовують корів на польових роботах. В цих господарствах добре зрозуміли, що в сучасний момент, через неможливість використання новітньої тракторної парку, потрібно всю живу тяглову силу використати на с/р роботах. До таких колгоспів можна віднести «Заповіт Леніна», с. Березівки, де більша половина корів використовується на польових роботах.

Важливу роль у виконанні сільськогосподарських робіт по району відіграють МТС. В Олександрійському районі працює три МТС. Найкраще працює Олександрійська МТС (старшина Мисиків). Тут своєчасно відновили роботу майстерні і приступили до ремонту машини. Робітники цієї МТС зуміли зберегти машини від руйнування більшовиками і тільки незначна їх частина була відправлена за Дніпро: так із 76 тракторів вивезено більшовиками лише 8, а з 40 комбайнів вивезено — 4.

Зараз трактори у дві зміни працюють на оранці ґрунту під озимину. Вузьким місцем в роботі тракторної бригади є пестача пального. Добре працює на роботі четверта тракторна бригада (бригадир Криворот), яка виконує щоденну норму на 180%. Також добре працює тракторна бригада бригадира Халівки. З комбайнів найбільший виробіток — 410 га на комбайні — мають Кілімовець і Захарченко.

Погано працює Користівська МТС (старшина Федосенко). Ця МТС відстає в бieżучих роботах, по меншій мірі, на цілий місяць. Тут лише тепер починають робити те, що в других МТС давно вже зроблено.

Степовий.

Тваринницькі ферми Новоукраїнського району

Робота тваринницьких ферм за період війни в Новоукраїнському районі занепадала. Більшість поголів'я тваринницьких ферм при відступі більшовиків була вигнана за Дніпро і не повернулася до району. Про це свідчать такі дані. Було до війни молочнотваринних ферм великої рогатої худоби на 1/І — 41 року 61 з 5486 головами, а залишилось на 1/ІХ — 41 року 32 ферми з 2054 головами. Крім цього, була також 31 кіньська ферма з 428 головами, а залишилось після війни тільки 6 ферм з 112 головами. Ці дані свідчать про те, що поголів'я тваринницьких ферм в Новоукраїнському районі значно зменшилось після війни.

Зменшення поголів'я худоби по району зобов'язує всіх селян і керівників господарств напружити всі сили, щоб відновити цю дуже важливу галузь сільського господарства. Треба подбати

за корма для худоби на зиму, про теплі приміщення і про дбайливий догляд. Рішуче треба засудити дії таких керівників господарств, як староста колгоспу «Червоний партизан», Фурманської сільуправи, та колгоспу «Сталин». Татарівської сільуправи, які ведуть до розвалу тваринницьких ферм. Ці керівники, замість того, щоб розвивати тваринництво далі, вирішили роздати худобу колгоспникам на забій, а приміщення, замість ремонту та утеплення на зиму, вирішили розібрати по кілочку.

Всім керівникам господарств треба добре усвідомити, що ті тварини, особливо племенні, які залишились зараз у колгоспі, будуть джерелом відновлення тваринництва нашої країни. Чим краще та цильніше організуємо догляд за цими племенниками, тим скоріше і краще відродимо наше тваринництво.

Бупруненко П. О.

РОЗКРАДАЧІВ—ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Споживча кооперація повинна прийняти велику участь у відродженні господарства. Село зібрано багатий урожай, село потребує різного краму. Посередником між містом і селом повинна бути споживча кооперація. Але чи готова вона споживча кооперація для такої важливої роботи?

Більшість сільських кооперативів знаходиться у занедбаному стані. Деякі керівники та завідувачі магазинами дозволяють їм дограти, кооперативні гроші привласнили, а майно розпродали. За прикладами далеко не прийняття ходити: Карлівська ССТ має три магазини, які вже торгували після військових подій. Але чомусь то завідувачі магазинами закрили їх на довгий час — перестали торгувати. Наразні крам та майно порозбикали. Такий стан з магазинами був на користь у першу чергу голові правління Малому та завідувачу магазинами. Голова правління Малий привласнив 40000 крб. і до магазину

не б'ється вже півмісяця. Крамники пішли за прикладом голови і собі привласнили значні суми. Голова правління Малий дійшов до того, що не вважав своїм обов'язком звітуватись перед ревізійною комісією, мотивуючи тим, що в нього вистачить «дипломатії» відмахнутись від ревізійної комісії.

Аналогічно являється траплялося з сільськими кооперативами сіл Назарівки, Іванівки, Шевченківки. Члени кооперативу, громади зазначених сіл вимагають, щоб на цю галузь було звернуто особливу увагу з боку Обласкоінспекції та Української служби порядку. Треба винести у пограбуванні та привласненні кооперативних грошей притягнути до відповідальності. Стягнути народні гроші і повернути їх у каси кооперативів, примусити голів правлінь звітуватись перед громадою. Треба налагодити роботу споживчої кооперації.

Неділько А.

ПОГАНЕ КЕРІВНИЦТВО—ПОГАНА РОБОТА

Перебіг сільськогосподарських робіт у колгоспі «Вільна праця», с. Ольгівки, Аджамського району, проходить вкрай незадовільно. Багато ще не зібрано та не заскитровано ранніх зернових культур. Багато намолотеного хліба перебуває в степу у ворохах, прямо просто небезпечно, який нікуди не ховають і чомусь не продають державі.

Погано проходить у колгоспі також і осіння сіявка. Тут привикли нехтувати агротехнікою. Зерно сіється більше по стерні, а потім дисковими культиваторами зашкрябають. За планом треба засіяти 500 га озимини, а засіяно на 30-IX лише біля 50 га.

Між тим, колгосп повністю забезпечений робочою силою. Крім колгоспників

тут працює 90 чоловік військово-польових і чимало робітників та службовців міста. Але староста колгоспу Коваль Г., будиши голова колгоспу, кому нієт, не зміє керувати господарством, не може дати ладу людям. За більшовиків не треба було бути розумним чоловіком, щоб стати головою колгоспу. Треба було зжити лише вигодолюбства зрівнянці «батькові Сталіну» — тоді Коваль міг бути головою. Зараз треба розумом, по-діловому керувати господарством.

Треба Аджамський районний земельний Управління зацікавитись станом роботи в колгоспі «Вільна праця» і призначити на керівну роботу надійного і чесного українця.

Шмально А. М.

„А ВІЗ І ДОСІ ТАМ“

Настає пора осінніх дощів. Дороги ближчого часу стануть важкими для транспорту. Прийде зима, морози, і місто залишиться в дуже скрутному становищі: палива нема, не завезено продуктів. На селі багато хліба, овочів та різної городини, а місто на сьогодні відчуває велику нестачу харчів. На сьогодні жувовий та автотранспорт мають відіграти головну роль в справі відродження народного господарства міста, але, на жаль, справа ця ще не розв'язана. Ще ніхто не розкачається відповідні установи. Ще досі не зрозуміли відповідні керівники всієї важливості покладеного на них завдання.

Майже всі підприємства міста, які до війни користувались лише жувовим транспортом, зараз мають по декілька машин. Робітники, що працюють на ремонті та складанні автомашин, самі безсилі зробити понебудь для покращення справи, а підтримки з боку керуючих органів поки що немає. Безгосподарно залишені на терені міста по ковір'ях машини по-хазяїнському знищуються. Транспортний відділ Міської Управи, не маючи жодної машини, не спроможні до цього часу не тільки відремонтувати, а навіть зібрати їх.

Можна сказати, що на сьогодні транспорт не організований, але для нормальної роботи є всі можливості. Зараз закінчується облік транспорту міста. Виявлено, що в місті паркується 41 автомашини. З грузового транспорту: волів — 20, коней 955, з них 459 належать приватним громадянам. Дина рік: раніш приватний сектор мав лише 32 коники! Багато те громадяни міста зараз працюють зі «своїми» кіньми на селі і реєстрацію не проходять. Отже, міський транспортний відділ «пронестив» крізь свої пальці не менш 400 коней, які впаєно під час воєнних дії були привласнені окремими громадянами.

16 вересня цього року Міська Управа видала постанову, за якою всі транспортні засоби міського населення мобілізовано для забезпечення міста овочами та хлібом, але дуже багато громадян, які мають транспорт, досі не виконують цієї постанови.

Н. Рослий.

ПОПРАВКА

У газеті «Український Голос» № 10 за 1 жовтня вміщено статтю «Вісті з Новогеорґійського району». У передостанньому абзаці її редакцією спорочено кілька рядків, що порядком порівняння визначали непазівки в Міській Управі Кіровограда.

Через те, що весь подальший текст Редакція змінила без змін, — сталося так, що він уже не пов'язаний з попереднім текстом, бо аж ніяк не стосується Новогеорґійської Управи.

О. Р.

Зміцнити керівництво державних дворів фахівцями

Державні двори (бувши радгоспи) мають досить велику нитому вагу в сільському господарстві. Від якості їх роботи у великій мірі залежить добробут нашої країни. Між тим, сигнали за місяць свідчать, що в роботі радгоспів не все гаразд. Так, наприклад, у роботі бурякозівного господарства «Комітети», Олександрійського району, на 27 — IX не було закінчено збирання висів, скиртування було проведено лише на 25 — 30%, озимини посіяно лише 40%, а найцінніше з усіх культур — бурякове насіння — лише почали збирати.

Керівник цього радгоспу Бендарчук ще молодий, недосвідчений господар, по фахівцеві з сільського господарства. При всьому своєму бажанні працювати добре на користь нашої Батьківщини,

він не може врахувати всі моменти в сільському господарстві, передбачити всі деталі виробництва. Він, як сумішлий і виданий справі відродження нашої країни робітник, міг би з більшим успіхом працювати на іншій, менш складній, керівній роботі. Керівництво ж державним двором потребує досвідченого фахівця, агронома — організатора.

Аналогічна картина спостерігається і в державному дворі «Індустрія», того ж району. Це велике господарство з площею землі в 6 тисяч га. Старшина цього господарства Богданов теж не фахівець сільського господарства, тому не дивно, що тут і досі не зібрано 400 га висів і дуже мало посіяно озимини.

Наведені приклади несподівані. В багатьох державних дворах інших райо-

нів, де так само пасивні були підпорядковані керівники господарства не з фахівців-агрономів, можна знайти подібні факти відставання у всіх сільськогосподарських роботах. Укомплектування господарств дільничними агрономами також залишає побажати багато кращого.

Зараз в господарстві, як ніколи, потрібні досвідчені керівники, фахівці сільського господарства. Вважаємо, що обласна Земельна Управа зацікавиться цим питанням і подбає про зміцнення керівництва державних дворів фахівцями — агрономами. Це треба зробити тим більше, що в місті є багато фахівців-агрономів, які працюють не за фахом або ще чекають роботи. Треба лише їх залучити до роботи на виробництві.

С—ко.

Всі сили на завершення польових робіт

Всі строки уборки врожаю 1941 р. та посіву озимини на 1942 р. вже минули, але до цього часу з роботою ще не впоралися.

Головна причина, що гальмує ці роботи, це нестача тягової сили. Замість того, щоб мобілізувати всю наявність тягової сили на місцях, цілий ряд Райземуправ розсилають людей, а разом з ними і коней по других областях. Люди повертаються назад без коней, затративши на це трудові, а також і відраховують коні від роботи, яких невістачає.

Багато легше знайти тягову силу в себе на місцях. Коней по Кіровоградській області є 80.000 гол., що далеко недостатньо. Але поряд з цим, по області є 85.000 корів, які можна і необхідно використати на польових роботах, і тоді справа збирання врожаю та посіву закінчиться вдвічі швидше.

Треба обов'язково залучити до роботи

всіх корів колгоспників та колгоспників, визначивши колгоспникам за це окрему плату.

Роботу коровами доручати тільки перевіреним колгоспникам, щоб помірно працювали ними та зберегти від абортів.

Від роботи звільняти корів останніх місяців тільності та хворих ящуром, а також корів дуже виснажених після хвороби, з дозволу ветлікара та зоотехніка.

В роботі коровами, обов'язково добирати помірні яра, а також можна вирагати в шлейки, коли ярем новістачає.

До осіб, що не бажають використати своїх корів (особистого користування), слід застосувати заходи, як до саботажників.

Старший зоотехнік обласної земельної управи БАЛАГУРА.

Не по-людському зустрічають

За останній час приходять з близьких і далеких районів нашої області до обласних установ солдати-мученики колгоспників. Щодня можна бачити старих чоловіків, жінок та підлітків із запаланими щокими — ознаками «щасливого веселого життя». Радісна звістка про звільнення України спонукала їх на далекому заляганні, захопила їх до дому, до рідного села і хати, звідси було вигнано їх катани за часів панування «батька» Сталіна. Тяжка й довга дорога не сплинула їх і, нарешті, вони дома.

Здавалось би, треба було б своїх земляків зустріти привітливо, по-братерському, розмістити їх, хоч і не в колишній їх хаті, дати їм працю в колгоспі, щоб вони мали змогу заробити харчів на зиму.

Та в дійсності трапляються нещодавно ганебні випадки горе-керівників, що їх розум нестеропив того, що вони роблять. Підай їм «бамажу», а як пеняє їй, то геть в село за 24 години... Путь до села за «бамажом» за 100—150 кілометрів. А буває й гірше — на тлум піднімуть бідака, обидячи йому... три аршини землі.

Радимо таким керівникам прозріти, що їх для того поставили, щоб вони допомагали ліквідувати рани минулого, щоб ладіли до прикладу оборонили кожного солдата заради вільного українця; щоб виступили і бунту «структуру» сиринателів умови життя, непрацездатні бабці і скротні — дитині дала куточок у селі і шматок хліба. А за 24 години, щоб ці керівники здали владі комісарів та комуністів, що спробували б сховатися в селі.

Всі не в руках керівників села і колгоспу. Якщо це одностайно і прийняли із заснавання, то не треба вимагати від них «бамажу» і розмовляти про право. Воно правде само в свій час. Зараз завдання їхнє — організувати всіх людей села для того, щоб вчасно посіяти озимь.

ОРГАНІЗУВАТИ ЗБИРАННЯ ЛОМУ

У нашому місті, в наслідок військових подій, в різних місцях і закутках валяється багато різного металевого лому: частини від машин, дахова заліза, банки від консервів та ін. Особливо багато металевого лому можна побачити на місцях згорілих та зруйнованих будинків. Багато дечого з цього лому можна використати для виготовлення

речей широкого вжитку. Треба лише доукомплектувати, дівчатам позбирати цей лом по своїх дворах, а зацікавленим організаціям везти до відповідних заводів і майстерень. Треба цю справу доручити відповідним людям. Місто буде звільнено від металевого лому, а заводи забезпечені металевими матеріалами.

Лисовий.

НАКАЗ № 75 ПО КІРОВОГРАДСЬКІЙ ОБЛАСНІЙ ЗЕМЕЛЬНІЙ УПРАВІ

Збирання насінників зернових, олійних культур, трав та городньо-баштанних культур проходить вкрай незадовільно.

В райнасігоспах до цього часу не закінчено уборку зернових культур (рагосп «Червоний землероб», Бобринського району, радгосп «Червоне озеро», Устимівського району та ін.).

Незадовільно проходить збирання насінників городньо-баштанних культур (Олександрійський, Новогеоргіївський райони, радгоспи «Червоний землероб», «Червоне озеро», «Сагайдак».)

Збирання насінників трав не розпочато, а там, де проходить збирання, насінники трав збирають на сіно. Не збирає насіння пшениць, а то й зовсім гине.

Райземкоманданти, старости колгоспів та радгоспів не приділяють належної уваги збиранню насінників. Більш того, є тенденція не збирати насінників таких культур, як трави та городньо-баштанні культури, а двоєричники першого року посіву не нагартувати, а згодувати худобі.

Відсутність сортового насіння, а по травах та городньо-баштанних культурах відсутність насіння взагалі, привело до зниження врожаю та зменшення площі посіву.

Щоб скоронити насіння та не допустити його псування та знищення, наказую:

§ 1.
Негайно, на протязі кількох днів, закінчити збирання зернових та олійних культур по всіх райнасігоспах, а трав по всіх колгоспах і радгоспах. Закінчення збирання райземкомандантам перевірити окремим актом по кожному райнасігоспу.

§ 2.
Щоб не допустити псування насіння в кошах та стіжках, організувати обмолоту.

ПОСТАНОВА

Міської Управи м. Кіровограда від 30 вересня 1941 року

В зв'язку з тим, що за останній час у м. Кіровоград заводено значну кількість коней з різних областей України, в наслідок чого може виникнути поширення сну, а тому Міська Управа пропонує:

§ 1.
Провести ветеринарний огляд та малаїнізацію всіх коней, як приватних осіб, так і установ та підприємств.

§ 2.
Ветогляд та малаїнізацію перевести у ветлікарні, яка міститься по Бобринському шляху, в такий термін:

а) приватних осіб в суботу — 4 жовтня;
б) підприємств та установ у неділю — 5 жовтня.

§ 3.
Особі, які не приведуть коней для ветогляду, будуть притягнуті до відповідальності, а належні їм коні — вилучені.

§ 4.
Командантурі Охорони Порядку забезпечити нормальні умови переведення ветогляду та малаїнізації, виділивши відповідних осіб.

Міська Управа.

Всі німці цивільного населення.

Які проживають у місті Кіровограді, повинні негайно явитися в Ортокомандантуру, ким № 6.

ОРТКОМАНДАНТ.

яст з тим, щоб закінчити його не пізніше 10 жовтня. Намолочені та очищене насіння зернових, олійних культур та трав в межах планів здачі державі, здавати на заготпункти Державного Сортового фонду, оформляючи здачу відповідними квитанціями.

§ 3.

Організувати уборку та обмолот насінників городньо-баштанних культур так по насінниках «Сортнасігоспів» в колгоспах та радгоспах, як і по насінниках всіх колгоспів і радгоспів. Уборку та обмолот їх закінчити до 15 жовтня.

Насінники двоєричників першого року посіву (кормовий буряк, столовий буряк, морква, капуста та інші) повинні бути закатані цілком. Скоронення їх худобі, або використання на продовольчі потреби, категорично заборонити.

§ 4.

Насіння городньо-баштанних культур очистити та, згідно умов з конторою «Сортнасігоспів», здати на склад Держсортфонду.

§ 5.

Попереджую, що всі насінники повинні бути зібрані, обмолочені, і все насіння очищено та використано на посівні потреби.

За уборку, обмолот, скоронення та здачу сортового насіння відповідні персонально райземкоманданти та старости відповідних колгоспів і радгоспів. Коли уборку та обмолот насінників не буде закінчено у вказані вище строки, то райземкоманданти тих районів та старости радгоспів і колгоспів райнасігоспів будуть викликані в Областную управу для доповіді та притягнуті до відповідальності.

Командант сільського господарства
Облземуправи МАЕР.

Обов'язкове розпорядження по Кіровоградській області

З метою попередження появи серед тварин таких заразливих хвороб, насатизма на конях (сан), корости та сказу — вимагаю: по місту Кіровограду до 10 жовтня, а по всіх других районах після закінчення осіннього сіву, провести поголовний огляд і малаїнізацію всіх без винятку коней віком старше 6 місяців, що дасть можливість виявити хворих на насатизму і коросту коней.

Виконання цього покладатиметься на органи місцевої влади та ветеринарний персонал — з прямих адміністративних заходів.

Головний ветеринарний лікар
Кіровоградської області Петренко.

Редакція часопису „Український Голос“ ПЕРЕЇХЛА В НОВЕ ПРИМІЩЕННЯ

і міститься зараз у будинку обласного архіву (третій поверх) по провулку С. Слущкого, ч. 10 (6 м. пошти).

ЗАБІГЛА КОБИЛА

19 років. Приміти: масть рижка, ліва задня нога поранена, на одне око сліпа. Хто знає, прошу повідомити на адресу: м. Кіровоград, вул. Красна (Кучина), ч. 49. Кошевичі, Семену Івановичу.

ЗАГУБЛЕНО документи, видані на ім'я Костенка Георгія Васильовича: 1) Довідка про народження 12 Копія атестату про закінчення середньої школи. Хто знає, прошу за нагороду повернути Костенковій Е. Д. на адресу: Кіровоград, вул. Р. Дюссонбург, № 41.

ЗАГУБЛЕНО: 1. Пашпорта ч. 18268, пенсіонерська книжка і посвідка з фотозображенням, видані на ім'я Мазуренка Павла Андрійовича. 2. Пашпорта на коня, виданого 14 дистанції служби луті. Кто знає, прошу за нагороду повернути Мазуренку П. А. Кіровоград, Новомісто-Львівська, вул. Пляжова, ч. 27.

Відповідальний редактор І. Мозговий. Видає Управління міста Кіровограда, Редакція і адміністрація містяться у будинку обласного архіву (третій поверх) по провулку С. Слущкого, ч. 10 (біля пошти). Тираж 30000.

УКРАЇНСЬКИЙ ГОЛОС

ОРГАН КІРОВОГРАДСЬКОГО ОБЛАСНОГО ТА МІСЬКОГО УПРАВЛІННЯ

Рік видання I, ч. 26.

Середа, 26 листопада 1941 р.

ЦІНА 50 КОП.

Головна Квартира Фюрера, 21 листопада

Вище Командування повідомляє:
В Долищанському басейні в середині його частини досягнуто нових успіхів. Спроба ворога зробити прорив у районі Лениградів розбилася об наш опір.

Вночі на 20/ХІ німецький підрозділ чотирьох атакують параваном суден, що йшов у супроводі сильного конвою і потопив південно від британського побережжя два торговельних пароплавів і один танкер разом на 9.000 брутторегистрових тонн. Два інших пароплавів було також торпедовано і за всіма даними знищено. При повторній нічному нападі і в розгортаючому бою з британськими судами був важко поранений один німецький прилітний човен, який у середині бою взято на буксир іншим човном.

Після відважної оборони всі останні човни повернулися ранком на свої бази. Німецькі повітряні сили важко пошкодили скінутими бомбами одне сторожове судно в районі англійського побережжя.

В Північній Африці успішно продовжуються контракти німецько-італійських військ. Випишувачі і пікіруючі бомбардувальники розбили англійські танки і в'єднали залізничні машини на лівійсько-египетському кордоні. Біля Марса-Матрух німецькі повітряні сили бомбардували військові позиції. В боях загинуло 4 ворожих літаків.

З часу віз 12—13 листопада британські повітряні сили втратили 43 літаки, а німецькі за цей час — 6.

Головна Квартира Фюрера, 22 листопада

Вище Командування повідомляє:
Шістьох німецьких літаків армії Італії в'єднали в один великий аеропланний об'єкт генерала фон Клейса після упертх боїв з військами Росії. Місто Ростов відірвало велику ділянку в торгівлі і має значення як центр шляху сполучення. В цьому бою прийняли велику участь повітряні сили генерала Риттера фон Гра-

вима і повітряними силами, збито, при чому 15 ворожих танків було знищено.

На британському півострові німецькі повітряні сили були скеровані проти залізничних ліній на північ від Нью-Кастла. Маневрою вночі німецькі літаки бомбардували аеродром на південно-західному побережжі Англії.

В Північній Африці німецькі і італійські війська вступили в бій з сильними британськими танковими з'єднаннями. Бій продовжується.

20 листопада був убитий на східному фронті командир корпусу генерал-лейтенант фон Брітц.

Головна Квартира Фюрера, 23 листопада

Вище Командування повідомляє:
На східному фронті досягнуто нових успіхів.

Минулої ночі біля берегів Англії було пошкоджено скінутими з літаків бомбами багато факторів середньої величини. Один з них можна розв'язати знищення. Дві інших повітряних сил були скеровані проти індустріальних міст Шотландії. На південному побережжі Англії останньої ночі було бомбардовано райони Гавелек.

У Північній Африці німецько-

італійські війська в боях з прибулими з північно-східного напрямку англійськими військами знищили 280 танків і 200 пиллерних машин. Спроба англійських військ зробити прорив біля Тобрука, підтримана сильними танковими з'єднаннями, була відбита італійськими військами. В упертому повітряному бою вогор утратили 25 літаків. Німецькі літаки бомбардували авіаційні повітряні бази і збили велику кількість бомб на землі. В Північній Африці продовжуються бої.

Головна Квартира Фюрера, 24 листопада

Вище Командування повідомляє:

На середньому відрізку Східного фронту залізничні успішному заступу німецькі війська просуваються вперед. В боях вночі наші перші з'єднання зайняли територію в 50 кілометрів на шведський захід від Москви. Німецькі літаки успішно бомбардували залізничні колії в районі Москви, які було підхоплено від вугільного постачання боїв.

Спроба ворога зробити прорив у районі Лениградів відбита нашими військами з великими втратами для ворога. В цьому бою було знищено 8 ворожих літаків і них 7 важких. Важка артилерія нашої армії обстріляла військові об'єкти Лениградів.

На англійському південно-західному побережжі останньої ночі німецькі повітряні сили бомбардували гавані острова. При спробі англійських випишувачів зробити танкет на побережжя кавазу збито 7 ворожих літаків.

В Північній Африці успішно урховають контракти німецьких і італійських військ при допомозі повітряних з'єднань. Є багато розбитих англійських танків. Кількість полонених і військової зброї постійно зростає. Бої на північ від Тобрука з німцями англійськими силами скеровані проти Солуї — Бардія ще продовжуються.

З блокноту біженця

Надворі у село вступили перші загони Німецького Війська... Сьогодні вже п'ятий день, як перелазив загорожу 23-річного більшовицького гніту. Ледве вірши цей поділ. Адаже не так ще давно здавалося, що навіть і через пісесні роки буде повнучати та зааложена ідеологія, що її силою, рогієм і мечем, нав'язували більшовицям всім народам. Ця ідеологія стала великим гальмом відомому розвитку, вона систематично прищеплювала грубі смаки, почуття неважливості, злоби, вестерності. Виходячи з безпідставної і принижуючої людську гідність постановки, ніби духовна сфера життя є лише надбудова над економічними базисом, більшовизм поступово підривав суц. за яким він сидів. До Геркулесових стовпів роздмухуючи значення економіки в історичному розвитку, більшовизм опаче, неспроможний, був на чергті створити створити задовільний економічний базис, не зважаючи на те, що більшовицькі «працювали» над економікою зі всією можливою енергією і активістю.

Ідеологія більшовизму довела наряд до матеріального і духовного занепаду. Вона парализувала волю до діяльної праці, до діяльної творчості в усіх галузях вугільного життя. Більшовизм випорочував найкращі прояви людської творчості, що раніше, ніж вони могли зрости в головах або в серцях окремих осіб. В корені збивали ростки пільного розвитку, більшовицькою силою державного примусового апарату спрямовували на те, щоб свою вугільну, економічну ідеологію вилити в побут, в мистецтво, в жарі, в філософію. Все те, що хой трохи розходилось з цією ідеологією, нещадно нищилось, як щось «вороже», «реакційне», «відстаде», а над авторами таких розставі відважного духовного життя утворювали особливий підклад, що рано чи пізно доводило до жорстоких переслідувань та фізичного знищення. Так загинуло багато сотень тисяч робітників в галузі культури.

Більшовизм — це програма фальшивих ХХ-го століття, що визначаються особливим розумовим розвитком. Ці погляди прихильників «пролі» та насильства знищували релігію, пізнання науки, відому філософію, відоме мистецтво. Навмисно зм'ясо в свідомість народу так зване «більшовицьке мистецтво», «більшовицька філософія», «більшовицького побуту» і т. ін. привело поступово до піддабунництва до

фальшивого підроблення під пагучу ідеологію, зруйнувало основи всесвітньої моралі. Загальновідомо, адаже, що в СРСР тільки для військ чи невідомих піддабунців відкривалась дорога до друкування своїх «уважливих» творів або наукових робіт. Вже цей факт вказує на моральний розпад. Водночас країна перетворилася у духовно в'язницю, особа людська стала чимсь не-реальним. «Я» людини закладалось під пресом советського державного апарату, цього жаданого провідника червоного більшовицького хакробієса.

Більшовизм — це також неспішно заперечування, що охопило в першій половині ХХ-го століття до одної частини земної поверхні. Подібно пошесті чуми, хвороба ця спричинила величезні спустошення. Невряд чи вона пройшла б сама собою. Наші народи ніг би паритися в більшовицькому соку не довго, протягом року століть, який не було допомоги війни, з боку Німецької Армії. Адаже відомо, що радянська влада збудувала спеціальну китайську стіну, що відокремлювала наш народ від культурних народів Заходу і, насамперед, від культурного німецького народу. Навіть значний листування в забороненому фактично вилкалося британським НКВС державним злочинцем. Цю стіну більшовицькі з кожним роком дедалі зміцнювали. З самокалеченством, що включило в неволі духовної обмеженості кожний більшовицький, народний працівник несправити упевнені, що більшовицька «культура», техніка і побут найперекорніші в історії людства. Але потоптала істина мстять за себе — і ця країна ілюзія «геніального вождя народів» і його отари розлетілася пилком при першому ж натиску Армії, що прийшла з Заходу.

Більшовизм — це також реактивне заперечування. Тагар хвороби розгладжувати себе, що хворі не усвідомлюють себе хворими, вважають себе найперекорнішими загоним людства, а в лікарях цієї хвороби бачать своїх найпотніших ворогів. На початок 1941 року більшовицями остаточно зайшов у безвихідь. Більшовицька держава опинилась у відомості політично — моральній самотності, якщо не розв'язати далі зигло-саксонських держав, які останнього часу тимчасово використовують більшовицькі як знаряддя для своїх особливих цілей.

Війна СРСР з Німеччиною подіяв приносить все нові і нові факти, які голосно кричать про всю глибоку неспроможність більшовизму, про його крах. Доводиться тільки в боєм кинути в бенту, що свій крах, як свого часу і своє торжество, більшовизм демонструє світові кров'ю і життям мільйонів людей.

Т. Б.

УКРАЇНЦІ-НАЦІОНАЛІСТИ ОПРЕДІЛЮЮТЬ ПОНЯТТЯ НАЦІЇ ТАК:

— НАЦІЯ — це спільнота, в яку перетворюється народ тоді, коли в ній у здійснюється організування до політичної самостійності.

ШКІЛЬНА СТОРІНКА Ч. 4

МАЛА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Кожний українець повинен знати історію свого народу. Кожний повинен знати, як жили наші діди й прадіди, за що вони боролися, як добували собі ліпшу долю. Вей ми повинні знати, хто переміг, на чий бок виступав, хто боровся з ворогом, хто організував наше життя, хто будував Українську Державу. В цій книжечці подано найважливіші події з історії України від найдавніших часів до наших днів.

Історія України ділиться на такі відділи:

- I. Українська Держава за княжих часів, 800—1340 рр.
- II. Українці під Литвою і Польщею, 1340—1648 рр.
- III. Українська Держава за козацьких часів, 1648—1782 рр.
- IV. Україна під Австрією і Росією, 1782—1917 рр.
- V. Нова Українська Держава, від 1917 р.

I. УКРАЇНСКА ДЕРЖАВА ЗА КНЯЖИХ ЧАСІВ.

(800—1340 рр.).

Слов'яни. В найдавніші часи наші наріз звалися слов'янами. Наші предки жили на широких просторах, далеко одні від одного. Вони добували прожиток з землі, риболовства та бджільництва. Пізніше стали годувати худобу та навчилися хліборобства. Ізлі зварилися спершу були з пшениці та жості, згодом вони почали кувати залізо та навчилися всяким ремеслам. Слов'яни вірили в багатьох богів. Перші були богами грому і блискавки, Дажбог—богом сонця та багатства, Волос—богом худоби, Стрибог—богом вітру. По лісах жили лісовики, на хатах—домовики, в озерах і річках водилися русалки. Слов'яни складали своїм богам жертви зі страви, хліба та худоби. Слов'яни ділилися на племена: білі, чорні, червоні, по другій стороні Дніпра—східники, на захід від Києва—західники, далі до півдня—тивери і уличі. Кожне плем'я мало одного або більше князів. У важких справах старшина племені сходилася на віче, тобто раду.

Київська Держава. Найстарішим містом на Україні був Київ над рікою Дніпром. Основниками Києва було три брати: Київ, Шек і Хорив та їх сестра Либеня. На горбах над рікою вони поставили город, укріплений валами й ровами від заходу ворогів. В Києві сходилися торгові шляхи від Чорного і Балтійського морів від сходу і заходу. Звідси торгівля Київ дійшов до великого добробуту і культури і став найкращим містом у східній Європі. Київські князі об'єднали всі племена і організували велику Київську Державу, яку звали Руссю.

Перші князі. Перші князі, про яких дізналися до нас пам'яті, були Аскольди і Дир. Вони 860 р. ходили походом на грецьке місто Царгород за Чорним морем. З того часу на море почали називати Руським. Цебто українським морем. Князь Олег (907—914) також добував Царгород і на порозі міста повісив свій щит. Він добув від греків великі полегшення для українських купців. Олег умер несподівано смертю від укушення гадзкою. Князь Ігор (914—946 р.) возив свої війська у походи на Чорне море та далеко на схід за гори Кавказу. Він загинув убитий у війні з неопитним племенем деревляни. Жінка Ігора Ольга (946—960) дала своїх плем'янам нові звичаї. Ольга, перша з українських князів, прийняла Христову віру. Син Ігоров Святослав (960—972) величезно великою відвагою і хоробрістю. Він зруйнував край козарів над рікою Волгою, бо вони шкодили Україні. Дітей він ходив з військом на Болгарію і Грецію та за-

ймав у багатих землях над Дунаєм. У тих війнах українські війська добували собі велику славу; князь Ігор усе переніс на порозі. Святослав поїхав у бою з степовиками печенігами, коло Дніпро-вих порогів 972 р.

Володимир Великий (979—1015). По смерті Святослава став кривським князем його син Володимир. В перші часи свого князювання він вів багато війн. В 981 р. він ходив походом на Галицьку землю, вигнав звідси поляків і приєднав Галичину до Києва. На Волзні він поставив город Володимир. Тоді часто нападали на Україну дикі печеніги, що жили у степях. Князь забезпечив укріплення від цих сильних валами та городками. Потім настали спокійні часи. В 988 р. Володимир охрестився і приказав всім своїм підданим прийняти Христову віру. На місцях де стояли давні боги, ставлено християнські церкви. У Києві князь побудував величаву церкву Богородиці, яку звали Десятинною, бо Володимир дав на неї десять частин свого майна. Володимир називався князем Руським паріку. З Греції прийшло до нас багато свідчень, всяких купців, ремісників і воли валили українців нові науки та ремесла. Тоді почали писати у нас перші книжки та заснували перші школи. Тоді заведено на Україні перні гроші: на них був знак Української Держави—Тризуб. Князь Володимир умер 1015 р. За славні діла він дістав в історії ім'я Великого.

Ярослав Мудрий (1019—1054). Син Володимира, Ярослав, наслідував батька і старався зробити Україну сильною державою. Він боровся українські землі від поляків і печенігів; також посилає свої війська проти греків на Царгород. За часів Ярослава Київ став не тільки великим і багатим, як був перше. Князь поставив дозкода міста нові мурі і славні Золоті Ворота. В Києві побудовано нову князю палату і найближчу церкву св. Софії. Коло Києва ченці поставили червський монастир. Ярослав наказав списати українські закони в одну книжку, що звалися «Руська Правда» (тобто Українське Право). Ярослав планував всі європейські королі і старався жити з ним у приязні. Перед смертю Ярослав поділив Україну між синів і найстаршого назначив київським князем на своє місце. Допоки Ярослав жив у церкві св. Софії в Києві. За жорстоке князювання називають Ярославом Мудрим.

Западні Київські Держави. Після смерті Ярослава Київська Держава поділилася на такі князівства: 1. Чернігівське, 2. Турківське або Пинське, 3. Чернівецьке, 4. Переяславське, 5. Волынське, 6. Галицьке. Між князями настали постої. Ярославові сини не хотіли слухати найстаршого брата Ізяслава та прогнали його з Києва. Через негідні князів Україна дуже ослабла. Почали нападати на неї сусіди: від заходу поляки, від сходу нові дика орда половців. За відсічі і єлгу України боровся внук Ярослава, Володимир Мономах (1113—1125). Він був відважним лицарем і вів запеклі боротьбу з половцями та вигнав їх далеко у степи. Гривний української держави він помирив аж по ріку Дунай. Від королів та князів в Європі найзували дружбу з могутнім князем. Володимир Мономах описав своє життя в книжці «Поучення дітям». У боротьбі з половцями добув собі славу також князь Ігор Святославич. В 1135 р. він пішов з військом на половців оселі, розбив ворога та погнав у південь; потім з великою відвагою утік з ворожою табору й вернувся до України. Ного похід описано у пісні «Слово о полку Ігоря». Але пізніше знов настали навали серед князів. Кожний бачив робити Київ для себе.

Одну проти другого Ігор зі зброєю до бою, одні проти другого пакликував чужинців та ворогів. У братовбивчій боротьбі полягає велика сила людей, інші пішли у неволю в чужі краї, села і міста спалено і знищено. Багата козацька українська земля зuboжила та занепадала.

Контот України почала зростати Московщина. В 1169 р. сиздальський князь Андрій Боголюбський напав на Київ, добув місто, пограбував усе, що мало цін, і вивіз у московські землі. До краю зруйнували Україну татари. В 1223 р. вони перемогли наших князів у бою над рікою Калкою коло Азовського моря. Потім вступили на Україну. 1240 р. по довігій облозі добули Київ, зруйнували город до останку і почали займати всю Україну. З того часу не було вже князів в Києві.

Галицько-Волинська Держава. Смерть дошче йсувала Галицько-Волинська держава. Галичина і Волинь смертю належали до Києва. Після смерті Ярослава Мудрого повстали два окремі князівства, галицьке і волинське. В Галичині від 1084 р. княжили три брати Ростиславичі: Рюрик, Волозар і Василько. Вони оборонили галицьку землю від поляків і мазарів. Найкраще князь Володимир (1124—1153) вважав столицю місто Галич над Дністром і зробив Галичину могутньою державою. Його син Ярослав Осмомисл (1153—1187) поширив границю Галичини аж по Дунай.

В 1200 р. волинський князь Роман (1200—1205) злучив Галичину з Волиню в одну Галицько-Волинську державу. Він опанував селянами й міщанами і обороняв їх від гніту багатих панів, бояр. Залунав також поширити українські землі на захід і почав війну з поляками, але помер у бою. Його син Данило (1205—1264) спершу мусів залишити своє князівство, бо галицькі бояри хотіли панувати

самі. Але під боярським пануванням Галичина прийшла в безладдя і руїну. Поляки і мазари займали Галич і стали гнобити народ. Аж по довігій боротьбі Данило добув назад свої землі і знов кращий лад. Але тоді татари вступили на Україну. Данило старався скінчити татарське ярмо, зробив союз з західними князів, від яких добув королівську корону. Для оборони від татар поставив нові міста Львів і Холм. Наступники Данила, Лев (1264—1301) і Юрій (1301—1308) довели свою державу до великого розвитку: вони добули від поляків Львів і від мазарів Закарпаття. Останній князь був Юрій II (1323—1340). З його смертю 1310 р. закінчилася Галицько-Волинська держава. Не було вже більше князів на Україні; вся українська земля перейшла під чуже панування.

Україна за княжих часів. Українська Держава за княжих часів була ширшою і великою. Вона простягалася від Чорного до Балтійського моря і від Карпат до Каспій. Жили в ній, крім українців, білоруси, поляки, євреї, турки, племена і ін. Але столиця була в Києві і провід у державі вів український народ, тому держава була українською. На чолі держави стояв князь. Він вирішував усі справи, а для поради служили йому рада бояр, визначних землевласників. Для важких справ збирався народний віче. Найбільш численним класом були вільні селяни, що платили князеві дань хліборобськими продуктами. Коли була небезпека від ворога, все населення пішло у похід. Україна вела торгівлю з Грецією, Азією і західною Європою. Визначні міста, як Київ, Чернігів, Володимир, Галич були прикрашені величавими будовами. Під однією державою освіта і письменство дійшли до великого розвитку.

(Продовження буде)

ВІД РЕДАКЦІЇ

Немає жодної галузі науки, де б треба викладати історію України. Завданням науковців курсу повинні бути: наприклад, ідеологічне виховання у викладачів історії України, а також різні викладачі повинні шукати в інших джерелах, як Грушевського, Коваленка та ін. Можна викладачів використовувати і Австрійський курс історії України, але зати з нього лише фактичний матеріал.

Викладачів потрібно теж виховувати, що історія формує світогляд людини. Отже, викладаючи історію, ми повинні прагнути аби зруйнувати світогляд, ідеологію більшовицьку і виховувати світогляд та ідеологію ідейного націоналізму. На протязі цього курсу викладач історії України викладач повинен мікроосвітити самобутність українського народу, української раси — нації. Починаючи з «Українська Держава за княжих часів» (800—1340) і кінчаючи «Україна під Росією і Австрією», викладач повинен мікроосвітити, що духовне життя українського народу ні на хвилину не замирало. Навіть коли Україна на час зникла, як держава, то український народ перебував під зверхністю чужих, чи Польщі, чи Росії, завжди знаходив у собі духовні сили для відпору своїм поневолювачам, завжди зберігав ознаки своєї нації. Викладаючи історію України повинен бути побудовано так, щоб викладач у своїх пошуках і гордість за наших предків, викликало прагнення наслідувати героїчні вчинки в боротьбі за незалежність України, за розвиток української нації.

РІДНУ МОВУ В ЦЕРНІВУ

Початки нашої віри і боротьба за неї — це забутий сучасний духівницький епізод для розвитку релігійного і національного почуття нашого народу. Коли, років триста тому, за часів новаччини українське церковне писемство стояло високо: були переклади на українську мову св. писемств, Євангелія, псалмів, — були й українські твори духовних отців, високо стояла проповідницька література. Ця література для свого часу зробила велику послугу народові і сиріла, тому, що він удержав свою національність проти напруги інших націй.

Духовна література наша, а разом з нею і світська, жала розростатися величезним деревом. Але русифікаційна політика Москви вже спочатку XVIII ст. була така велика, що зливот церковно-релігійні книжки українського мовою було заборонено. І ось разом з іншими творами нашої літератури і церковно-релігійне писемство прийшло в занепад і занебання. Так було літ 150. Та не може загинути велика сила народу! В половині XIX ст. знову зв'язуються на Україні сирібі мати святе писмо українською мовою, українські церковні книжки. З'явилися переклади Псалтиря, переклад Євангелія (Кузіна), переклад біблійних епістор.

Але незабаром знову насувала на нашу літературу чорна хмара московських урядових заборон: відомих книжок українських знов не можна було видавати, в тому числі і книжок церковно-релігійного змісту. Московські чиновники і духівницькі провадники виставляли думку, що українська мова як «проста», мовля, «мужицька» до святого писма і «мужицьких розмов не підходить, а тому й стала її з цього набожного виганяти.

Літше, однієї — українці в духівницьких адажувався обізнатися в цер-

кві до своїх парафіан — селян рідною мовою, зрозумілою для них, використавши навіть елементи народних пісень, наприклад, слова зірницької пісні у свято Почаєвської Божої Матері:

«Ой, зірнула зоря вечіркова,
Над Почаєвом стала,
Ой, наступило війсьско турецьке,
Мов та чорна хмара».

Більшість же православного духівництва на Україні запобігла українську мову, проводила з церковного амвону політику русифікації нашого народу. Безжалісно виплилася навіть сід української мови, священник гонорили до народу виключно російською мовою. В наслідок цього православний український народ став утікати від своїх пасторів, які планіше перекладалися в тому, що не можна так цуратися народною мовою, нехтувати народну душу, бо рідне слово є для душі народної.

1918 року українська церква піби стала відроджуватися, але, як відомо, цю церкву нещадно задушили більшовики, заславши до далеких таборів її керівників.

Отже, колишнє наше українське духівництво зміло користуватися найціннішим скарбом — рідним словом: воно нагадувало народові сміливо й поспіхом його живучину рідною мовою, і народ любив свою мінуту, свою націю, свою віру, своє духівництво. І тепер наші духовні отці мусять правити службу Божу, говорити до народу його рідною мовою, якщо вони хотять бути не московськими чиновниками і ремісниками, а справжніми пасторами 50-міліонного українського народу, що 23 роки стоїть під більшовицьким ярмом і виволокся топер для нового, кращого життя.

Рідне слово в церкві повинно розквітнути ширшим квітом!

Вірничий.

ІЗ УЧИТЕЛЬСЬКОГО БЛОКНОТУ (В ІНСТИТУТІ)

Притагується мені бурлила та багата на сніг і холод зима 1937—38 р. Пекучий мороз червоною цюка; але в нас, студентів, вони були байдві від жайгального життя.

Навчання в інституті не відбувалося, розклад лекцій був переповнений «вікнами»: викладачів не було, бо кожну ніч НКВС заарештовувало одного або двох професорів.

І ми бавилися під час «вікон» по вулицях міста, тинялися по довгих коридорах інституту, пересиджуючи по декілька разів і ті ж оголошення. Штотенно директор давав обіцянку, що скоро прийде нових викладачів, які замінять буншу «гниту» професуру. І дійсно, почали нам присилати пошту нову лектуру, що лагадувала собі шорше проходження, ніж лекторія. На лекцію вони прихотили із закоханими рукавами, розхристані, чуб «жидком», а іноді навіть у анжних костюмах. Ставили на кафедрі, вони російсько — українсько — жидицьким жаргоном позивали «завали», переспівали їх вульгарними словами та анекдотами.

Чого жогли ці люди нас навчати? Крім розмазування рукави, биття кулаками об стіл, вульгаризм — нічого. Якщо лектор не вості чого сказати під час уроку, то інші довершували

його ангадію на зборах, що скандали майже щоденно. Виступали завжди один і ті ж особи, з одним і тим же «репертуаром». Завжди чули: «...казова шийність... в такого то студента брат ворог народу, в іншого родичи за кордоном...» В залі сльози, неприємність, а з кафедри лише тиша: «Москва слезам не верит...» більше-вистояла стойкість... Ставля в таком то пропозеванні, на такой то стра-нице сказав...

Деякі бідозашні студенти, щоб не бути виключеними з інституту і не стати жертвами НКВС, «брали» слово на зборах і говорили: «Мій брат а ворог народу... я від нього відмовляюсь...» або ще «...правильно зробили органи НКВС, що заарештували моїх батьків, бо вони були шийнішниками...»

В таку хвилину притагувалася слова Шевченка:

«Видпується брат брата
І дитини мати...»

Так мене і сталося: студенти на зборах відірдалися батьків, братів, сестер; казали рідню свою «ворога» народу, тільки тому, щоб сподіюся нади закляти учбовий заклад, щоб не посадили їх до в'язниці за «світ-чуга ворогам».

Григорій Боровенко.

Руйнування медпунктів на селі

В нашій області рідко де траплялося село, яке б не мало медичного — пункту та медпунктиків. Зараз ці лікувальні установи працюють на власних прибутках і дотації не одержують.

Сільські амбулаторії в деяких селах мають такі малі прибутки, що не в силах оплатити ставку навіть молодшому медичному персоналу — 250 руб. помісяця. Господарства, замість того, щоб створити опіку над амбулаторіями, друкують їх, і медпунктиків не мають з того існувати. Мало того, є такі села, в яких свідомо руйнуються ці установи керівниками — господарств та сільських управ. Наприклад, в с. Бериславці, Боринського району, траплявся громадський винок, який заслуговав громадського ослу. Сільська амбулаторія містилася у будинку, власник якого продав його кілька років тому господарству. Зараз колишній «хазин» заявив свою претензію на цю будівлю і доміс-ся того, що капітально відремонтований будинок було йому повернено, а дорожнечне устаткування амбулаторії вики-

нули в сарай. Подібна ж історія тра-плялася у селі Дубравці.

Необхідно, щоб обласна земельна Управа зворушила на це увагу і вилала розпорядження, щоб громадські і земельні двори взяли на свою утримання сільські амбулаторії та заборонили руйнувати ці установи.

П.



Хай ЗАГОРІТЬ ціла Україна вогнем революційної боротьби проти Москви. На згарищах московської турми народів постане вільна Україна, а з нею вивольється всі поневолені Москвою народи й замиють вільним життям на своїй землі.

Хай кожне українське місто й село, кожна хата й кожна стріха стане незла-бунком твердинею боротьби, а кожне серце й кожна груда негасимим вогнем героїзму.

НАША СИЛА В НАС САМИХ.

(«В. в.», ч. 15).

ЗА ВІДРОДЖЕННЯ НАЦІЇ

Прийняли українські моголи, при-дані на шаруватим вікі. Тисячі тобіг тонтали високу тишу, що вир-тала стем і моголи. Багато! Землі України, а тому біляся за них все-скількі володарі Сходу, пам'ятаючи винити життєдайний сік її пар.

Давно вже сатих у тумані сторіч рин-вова, рев верблюдів та іррадіації коней часів татарської навали XIII ст. Український народ згадує ті часи такими словами пісні:

«Зажурилась Україна, що нігде ся діти:

Ой, виготала орда кітми

маленькі діти,

Маліх потопала, старих порубала,

А молодих серодулих у полон загнала».

Порубали в безміст гнітоті часи турецької неволі, про яку співається в народних думках і піснях: «На тихіх вода, на ясні зорі, у край хрещений, у мир, веселій біди позаваньсь-новозель-ника в неволі втікали».

Злинали й часи польського панування, коли полякам «даюлося прилучити до своїх земель і широкі простори україн-

ські. Та варі український не терпів довго неволі:

«Лягло сонце за горою, зірні засіла,

А козакі, як та хмара, ляхів

обступали.

Як став місяць серед неба, ринула

гармата:

Прокинулася ляхи-нація! — нікуди

втікали!

Прокинулася ляхи-нація та й не

поставали.

Зійшло сонце. Ляхи-напи покотом

лежали».

Задумливим чадом промайнула й часи панування російського царату. Немало українського народу, — є «мале-малоросія», немале України — є «мале-малоросія» — причали до хрипоти міні-стри російської імперії і дестерно давали український народ, насаджуючи скрізь і вили свої дани і їх при-служники. Парашти, рантиво, бласкав-кою шес і російсько-жидицький уряд комуністів, що закував був український народ в «пашта» злидні, «волю» НКВС і «замовність» голодного, обертотого со-ціалізму.

Ці стерітці, ні тижілі рік не змогли

застопити тих днів боротьби. свідом-лях є моголи. Славіи традиції нації, бойові споглади про боротьбу за незалежність і пашта народу що житимуть віки!

Крім днів і чад великодержавного тоталізму росії і поляків, линула до світла національна свідомість українців, прагнення стати наорч з іншими наро-дами, що завоювали собі місце в сузір'ї культурних народів Європи.

Замучале, обдерте часами більшо-вицького «соціалізму», с. Рідне проки-нулося до свого національного відрод-ження.

3 5 жовтня в районі розпочали свою роботу школи: 36 піклі району, працюють уже на повний хід. Правила, на сьогодні це справа тяжка: бракує знан-ностей, немає підручників, зошитів, але зато дунає шире українське слово. Неробочими всі шерешкоди, шкільні колективи «мерто» торують шлях до вільного життя своєї країни.

2 листопада рівняли вперше за довгі роки почули і побачили на своїй спелі спротиваний побут свого народу. Простежка пішла на стну дію — На перші гулі, поставлена гуртком юних ама-торів на примітивній сцені з примітив-

ною бутатурою, виконала кайже з дит-ячою лівністю. Але скільки рідного, близького принесла вона українському сердцю! Кожний присутній ішов додому з почутим національною гідністю й рад-ості за свій відроджуваний край.

Невгамувано-резелний і ширий про-йнов перед глядачем український паруб-бок Тиміш (Микола Рожковський) та лірично-теплий, троний наївний образ дітиня Гаї. А в образі дядька Савки кожен присутній відчув близьку йому українську дотепність.

Дати б на сцену український хор, українську музику, щоб ядналисьливо загоріла вона на натягнутих струнах української дуни і розбурила б до життя всіх українців, загалом б па-лку, негасимую любов до своєї Батьків-щини! Треба будити зачерствілі душі своїх братів, щоб були готовими до бо-ротьби в усім злим, ворожим відроджен-ню своєї вільної Нації.

Рівняли вперше і свою ленту на-корість відродження Українського На-роду!

Намзайно.

ПОДАТОК НА ПОТРЕБИ ЖИТЛОВОГО ТА КУЛЬТУРНО-ПОБУТОВОГО БУДІВНИЦТВА

~ 199 ~

КІРОВОГРАДСЬКІ ВІСТІ

ОРГАН КІРОВОГРАДСЬКОГО
ГЕБІТСКОМІСАРІАТУ

Рік видання II,
ч. 87 (123)

Субота, 7 листопада
1942 р.

Ціна 1 крб.

Головна Квартира Фюрера

2 листопада

Вище Командування повідомляє:

В тяжкому, але успішному змаганні проти бункерних позицій на північ від залізничної колії до Туаче наша піхота пробилася далі вперед, не заважаючи на важкі умови в гірській місцевості, частини ворога оточено та знищено, а багато протинаступів відбито.

На захід від Терка власним розгортанням наступом, на дуже важкій території, відкинуто ворога з багатьох видатних залізничних колій. Зайнято місто Аладир та через те замкнено важливу з стратегічного боку осетинську дорогу.

Авіація підтримувала бої наземної армії та атакувала розміщення частин в залізничній споруді міста Орджонікідзе. На південь від Сталинграда зламана нова атака ворога, відтримана пострілками танкерів. На північ від міста совети знову безуспішно намагалися висадитися. Затоплено 2 канони та багато великих десантних човнів, пошкоджено 1 канонерку та взято багато сот полонених.

Румунські літаки успішно знищили бомбами залізничні шляхи на відтинку Дона. На південний захід від Ливин зажадали ворожі місцеві наступи.

На середньому та чиничному відрізках фронту діяльність розвідувальних та ударних частин.

Протинаступ німецьких та італійських частин на північному відрізку фронту під Ель-Ахмейном вчора продовжувано та відбито противника з великими для нього втратами, особливо для штурмової австралійської дивізії. Під час атаки німецько-італійська авіація скинула бомби на становнища ворожих батарей. Бомбові шматки змусили замовчати велику кількість ворожих гармат. Під охороною ночі винищувачі збили без власних втрат 4 британських літаки.

За час з 11 до 31 жовтня британська авіація втратила 306 літаків, з цього числа 187 над Середземним морем та Північною Африкою. За той же час втрачено в боях з Великобританією 88 власних літаків.

3 листопада

Вище Командування повідомляє:

В західній частині Кавказу атаки і контратаки перетворилися на жорстокі бої, в яких німецькі війська утримали свої позиції, а в протинаступах зайняли деякі місцевості. Советські війська знищили оточені сили ворога і захопили полонених. На схід від Алашара іжевські війська при підтримці авіації були взяті міцно укріплені ворожі позиції. Знищено один бронетанк. В Каспійських степових ворог розпочав свій контрнаступ, який був відбитий з жертвами для нього втратами. В Сталинграді продовжуються тяжкі бої. Не вважаючи на учершній опір ворога, наші війська просуваються далі. Наші літаки «Штука» скорочували свої дії проти опор ворога на півночі міста. На схід від Волги наші бойові літаки бомбардували залізничні колії.

На фронті річки Дона, ворог чинив спроби перетворитися на другий берег річки, але кожний раз румунськими, італійськими і угорськими військами з кривавими втратами для нього відкидався назад. Італійські винищувачі бомбардували глибоко розташовані позиції ворога. Угорські війська знищили багато ворожих бункерів і бойових точок.

В боях проти советського торговельного мореплавства і військового флоту наші повітряні сили протягом жовтня місяця знищили коло узбережжя Чорного і Каспійського морів, а також в нижній течії Волги* і на Лазовському озері 33 советських фактора і транспортних суден різної величини. Крім цього було пошкоджено 32 фактора і 4 військових кораблі.

Вночі з 1 на 2 листопада англійські підводні човни в Каналі вчинили напад на німецький конвой суден. Спільними діями всіх одиниць нашого конвою ворожі сили були розсіяні і один підводний човен спалений.

На Гібритському фронті бої досягли найвищої своєї точки. Ворожий наступ відтриманий сильними танкерними з'єднаннями на північному відрізку фронту

поновився з новою силою. Німецькі і італійські повітряні сили бомбардували моторизовані британські сили, артилерійські позиції і танкові з'єднання. Німецькі і італійські винищувачі збили 15 ворожих літаків. З нашого боку втрачено один літак, крім цього 5 британських літаків збито над Середземним морем, з них один німецьким підводним човном.

На узбережжі Каналу ворог втратив вчора 4 літаки.

Німецькі підводні човни потопили ворожий конвой суден в кількості 16 пароплавів на 94.000 брутторегистрових тонн. Зазначений конвой суден йшов з Африки в напрямку Англії і був навантажений цінними військовими матеріалом і харчовими продуктами.

Дата, що означає насильство і смерть

Там — це святкують. Безладною зброєю, знаємо, плетуться боєворади маси людей, які ще мають нещастя нести радянський кривавий прапор. Ужо не казки про прекрасне життя, про щасливе майбутнє, не пісні про Отатіна — «сонце і світ конституції» несуться з трибуни, а захоплений в люти тваринний жах перед розплатою, що йде, наближається, буде.

Там в ці дні прислужники «свободи» кати народу змінили свої зелені й червоні комсомарські прикраси й енкаведистські ордени на похідне військово-вбрання, щоб, заховавшись у сирій солдатській колотії, у гущі прильотного люду рятувати себе і нещадно кидати кожного, хто не хотів би йти до безнадійної битви й на смерть безладну — для себе, бач сенсу — зашадкам, без користі для народу чи нації. Там плується ще з закривавленими, знесиленними прапорами свободи й соціалізму відважувати чверть віку нещодай і нещодай, галузі й рабської покорі.

Там — в тюрмі радянських народів — це мучить люд літосне і численні вистеги від жовтня. А жовтень той — прообраз жаху, якого не було в історії прикладу. На геслах і в конститутції жовтень дав людям свободу слова, свободу думки, свободу зборів і мітингів і ще багато всяких «свобод». Який же то на ділі бур хлуп з волі і права людини! А за ту «свободу», солдат на фронті втикає багнет офіцерові в спину, танкисти і робітники сядовили у тюрму і ставили до стінки пана, куркуля й інтелігентів, за неї — в боях тоді, голоді, завошивлені — творили громадянську війну, йшли з шаблями на бронешойки, череходили зброєю вбоді і Сивалі, нищили «банди» — таких, як самі, людей — братів по крові і нації. І добули «свободу»... для

партії запропадиць всевітнього життя-стеса.

Убивці ж і агри їхніх прихвостнів творили самотуд над українцями — во ім'я жовтня. Мало того було. 1933 рік не був «жовтий» ні з посухом, ні з беахлб'єм. Не було війни, не наступав і німець чи інший «ворог». А голод був жахливий, незланий, штучний. Чия ж то підлування звело в могилу 7 мільонів саме українців? — Батька Сталіна! Ми, українці, завжди з прагнень мали бої гарну природно владу — перетерпіти, протити й забути. Поруч маємо і другу природу рісу — валити з хворі голови на зморю. Зараз процати і забувати нам не дозволяють тієї дити, синхлх і померлих з голоду, батьків розстріляних і закатованих у в'язницях і в перший, і в останній, званий нами жовтень, і на протязі чверті віку. Мусимо почути й голос тих, що й зараз ще, виірзани від сьомі, копають на чужині. Нам моторошно було, як їх вночі — соночні брали з «непримосновеного» життя з обіймів рідних — матерів, жінок і дітей — ло катівень, щоб розстріляти, на висилку. Кожен з нас щочас чекав своєї черги. Тисячі родин у нашому Кіровограді, десятки тисяч в області і міальови на Україні мусили визнаати, що все це — правда і совість без прикрас. Ми пережили все те, на власні очі бачили, на власній шкурі відчували. Мало того, ще й досі сльотого терору над нами тягнеться. Подивіться зараз — до 12 тисяч робітників з нашого міського заводу «Червона Ярма»? По всіх усядах — бо замість заводу лишилися руїни як пам'ятка «турбот» жидокореліччя про живу людину.

Перелічили скільки тих заводів і фабрик, крім нашого, чинили на Україні в роки і в повітря з заласами сировини і виробів, мусимо визнати, що шлоку зроблено ніяк не німцям, а тільки українцям — нам з вами.

Не забуваймо, що і в колоссах і в радгоспах хлб, худоба, колі і звардлія пішло все прахом. Знову на ліхоту нам, а не німцям. Свято жовтня нехай ще буде там, за Волгою, — на Московщині, для нас воно було і є, і буде, мусить бути, примаром. Примара ця, звичайно, не стане знову дійсністю. Гасло більшовизму про революцію по всьому світу було не — голою фразою. Воно загрожуало знищити культуру і нації Європи, як знищили у нас на Україні. Протибів, лавий більшовизмом німцями, врятував Європу, врятував і нас. Більшовизм конас, наближається до катастрофи і не відірветься. Тільки дякуючи переможному походів німецької армії ми маємо змогу прийти до пам'яті. Та не тільки нам на цьому заспокоюватись! Добре, що німці взяли нас під захист. Але ж у наших німцях перебороти трудний й робити шлях до кращого майбутнього. Сами ми не в змозі цього зробити, а з німцями, в робітній силній і оностійній — дійдемо. Найважливіше наше завдання сьогодні — активною співпрацею допомогти німецькій армії в остаточному знищенні жидобільшовизму, допомогти в боротьбі за долю європейської нової Європи.

О. Рємніний.

Японський підводний крейсер відвідує підводну німецьку базу



За повідомленням німецького Верховного Командування Збройних Сил у межах спільного ведення морської війни державами потрібного нагту, японські воєнні кораблі установили контакт із єдиним Держав Оці. Наше фото показує японський підводний крейсер в супроводі німецьких охоронних бойових сил при вході до однієї бази підводних човнів на березі Атлантичного океану.

Головна Квартира Фюрера

4 Листопада

Вино Командувача повідомляє:

В Західному Кавказі і на відріку Терек продовжуються жорстокі бої. Бойові літаки успішно атакують галілеї Тузісе. В Ставінграді продовжується звільнення від ворога зайнятої території. Стрілецькі літаки атакують військові збирання на схід від Волги. При спробі висадити десант на північ від міста, ворог знову втратив один канонерський човен.

На фронті річки Дона угорські війська відбили багато спроб ворога висадити десант.

Ворожа бойова група коло Воронежа була знищена.

На Ладозькому озері німецькі літаки потопили два бункери і один фрахтер.

На Єнісейському фронті в районі Ель-Азмейна авіаційська піхота і пачерні з'єднання знову повели переважними силами безперервні атаки проти наших позицій, підтримані сильним артилерійським вогнем. Всі атаки відбиті.

Легкі німецькі літаки бомбардували повітряні бази Люка і Ральфа на острові Маліті.

Над північно-східним кордоном узбережжя каналу збито вісім наших винищувачів — один чотирихотворний бомбовоз.

У південній і південно-східній Англії німецькі легкі бойові літаки скинули бомби на важливі військові об'єкти.

Сумному минулому і світлому майбутньому

Власно кажучи, не варто б й згадувати цієї похмурої дати для нашого народу, але фактів з історії не виключиш.

Сьогодні 25 років минуло, як більшовицькі банди, користуючись соціальним хаосом, захопили «всеросійську» владу, і червоний Кремль під п'ятикутньою вірною і кривавим широким, в клубку лицерської брехні, став творити насправду не тільки людську особу, але й над цілими народами.

Нездатна до активності інтелігенція, стомлена догодою німецькою війною, туго прийняла все те, що відбулося, як щось неминує.

Хам, дієвий і безпринципний хам, став головою величезної держави, став «гладковерхом» ісюди, починаючи від так званих «комітетів білоти», до самих високих державних посад, виключаючи сюди навіть наукові і суспільні заклади, де панувала до того світла думка і ідея кращого людського суспільства.

І піднов «Федеративний» грабунки: силували та грабували людину, його думку, грабували його зовні та внутрі.

Веспорядковий жид зайняв свою позицію і став самим безсоромним господарем свого володіння.

«Засядло сонце сталінської конституції», інакше кажучи, заманував жид і хам.

Перш за все, український народ, наше краще українське селянство не хотіло колективізації, не хотіло йти в колгоспи, воно не врізло у великі соціалістичні і комуністичні не бажало їх. І що ж, в них людина не має, нема таких фортець, яких би ЦПВ не взяло.

Ця «фортеця», цебто знесилене селянство, було взято штурмом зграєю хітських бандитів з чекачку, озброєних до зубів, пішли гнати кращі українські люди, інтелігенція, трудове плем'я селянство, і залишилися живими лише слуги раби, знесилені та позбавлені ініціативи.

Стара більшовицька гвардія — ВМБ(б) разом з безпосереднім виконавцем воли Атація — земським комсомолом, «перемогла» село, взявши його приступом, і підняла над селом прапор перемоги — завершення 100% колективізації.

А ті, що віками творили справжнє господарство, хто своїми діями трудовими руками сприяв збагаченню Країни, той загинув жахливою смертю. Наш народ був свідком смерті своїх дітей та стариків-батьків, які загинули кинути в занесені снігом морозні простори, де ще ніколи не з'являлася людська душа.

Безліч концлагерів та трудових селищ творили «закони» Держави, Йгоди, Бжоси, Балицькі та інші меротинки, де гинули кращі люди, переважно українці.

Не тільки діти свідки дикої розправи, але й внуки добре зрозуміли дії свого «внука» своїх батьків і ховали в душі свої ненависті до цих чорних душогубів.

Ось чому українці зустрічали Німецьку Армію так радісно, бачучи в ній свого визволителя від глибоко несправедливої іудобільшовицької влади.

Український народ вже було пов'язав свою долю з долею народженої Нової Європи в позитивній боротьбі з іудобільшовицькою і виїждо разом з іншими народами переможцем з цієї боротьби та звоює собі право чесного єдинства з усім культурним світом.

Ол. Герасимов.

Промова доктора Геббельса до німецької молоді

Доктор Геббельс виступив по радіо з промовою до німецької молоді та до батьків з нагоди п'ятидесятирічного відкриття «Година фізичної молоді». Між іншим, він підкреслює важливість діяльності гітлерівської молоді в областях, що знаходяться під загрозою повітряних атак. Нехтимо відвідала його група молоді з бомбардування територій. «Всі вони були віком від 14 до 17 років і всі без винятку мали залізний хрест або хрест воєнної заслуги. Діа з них під час нічного бомбардування збили по одному англійському літаку. Ніхто не

... На березі Волги стоїть більшовик...

На березі Волги біля палаючих руйн, стоїть Сталін з очима, зверненими на Англію.

«Чи ти там забув про мене? Моє серце тужить за Європою... Ти маєш чимало Тимі у себе в Англії, надішли ж до мене хоч одного з них.!



МОРСЬКИЙ БІЙ НА ТИХОМУ ОКЕАНІ

Як урядово повідомляють під час морського бою з 26 жовтня, який тривав від світанку до пізньої ночі в водах на північ від островів Сантауру, японський флот в бою з могутнім ворожим флотом, затопив 4 авіаносці, один крейсер та одне судно не встановленого типу і тяжко пошкодив 3 крейсери та винищувач. Збито або знищено більше 200 ворожих літаків. Втрати японських військово-морських сил складають два авіаносці, які легко пошкоджені, а також одне легко пошкоджений крейсер. Опаки, ці кораблі і надалі придатні до мореплавства і можуть брати участь в боях. Загинуло 40 японських літаків. Цей бій буде носити назву «Морський бій в південній частині Тихого океану».

ПЕРША РІЧНИЦЯ ВЕЛИКО-АЗАТСЬКОЇ ВІЙНИ

На конференції міністрів ухвалено вшанувати 8 грудня з нагоди першої річниці велико-азіатської війни у всій Японії та у всіх зайнятих областях Східної Азії святковий збір, на яких буде ще раз виявлено тверде рішення Східної Азії знищити англо-саксонів.

Використовуйте трактори лише на глибину більш 25 см. оранку.

Приготуйте глибину оранку під цукровий буряк.

При перших морозах знищуйте та спалюйте бур'яни на полях.

Використовуйте всіх на збиранні бавовни, навіть дітей.

НЕЛЮДСЬКІ АНГЛІЙСЬКІ ЗЛОЧИНИ НА МАДАГАСКАРІ

У повідомленні з Вши про становище на Мадагаскарі відкривається нелюдський спосіб ведення війни англійцями. Англійські частини змушують населення жарити у вогні перешкоди на дорогах. Стверджено багато випадків, що англійці обстрілюють без винятку всі вози, які лише показують ся.

ІТАЛІЙСЬКА АТАКА НА ГІБРАЛТАР

Лютчик Люкалі, який на чотирихотворному бомбардувальнику брав участь в останньому нальоті на фортецю Гібралтар, дав вичерпуючу картину цього нальоту. Італійські літаки налетали з такою напругою, з якого англійці їх не сподіялися. В цьому маневрі цілком пощастило. Багато прожекторів фортеці кидали світло у всіх напрямках, але не помітили налітаючих бомбардувальників. Також нічні винищувачі не могли перешкодити італійським бомбардувальникам виконати їхні завдання. Доки було замасковано дном портові споруди, літаки при добрій видимості помітили їх і скинули бомби. Було виражено видко сильні вибухи та заграви пожеж. Після виконання завдання літаки повернулися до баз.

ЯПОНСЬКИЙ НАЛІТ НА ВОРОЖІ ПОВІТРЯНІ БАЗИ В ІНДІ

Головна квартира японського імператора повідомляє, що в неділю японські військові літаки скинули несподіваний наліт на ворожі повітряні бази в Тіссука і Шітагоні в Індії. Під час нальоту збито 4 ворожі літаки. 39 інших ворожих літаків, між ними 18 великих, знищено на землі. Втрачено 1 японський літак.

Жертва більшовизму— Микола Хвильовий

Хочу нагадати цю трагічну постать недавнього нашого минулого, постать визначного письменника, людини, що справді варта цієї назви, людини, яка посилає сардонічне трагізму в собі, у своєму ідейно-роздвоєнні, поглибленому ще як роздвоєнням власної нації, так і передчасністю своєї появи.

Однак, попередню мусимо звернути увагу читача на деякі причини, що привели Миколу Хвильового до єдиножизничого кінця. Новітня соціологія визначає націю не як спільку людей одної мови, або що живуть на одній території, а як спільноту і дозая, що людина може належати тільки до одної спільноти і не більше. Можна бути одночасно і членом спортивного товариства, і хором, і опікає інженерів, але можна належати лише до спільноти одної або національної або релігійної — словом, ідеологічної. Решту мусить сама людина трактувати, як спільноту. Хвильовий же юнаком почував себе членом «ідеологічної» спільноти — комуністичної. Він не бачив, чи є справді комунізм, він вірив у якусь вигадану «загріну комуну» і вірив міцно. Але може тому, що, як вказує його прижиттє (Фітальов), він не почував певно на собі так глибоко московського ярма, він, коли перейнявся українським націоналізмом, не перейняв разом з ним російського комплексу провінціалізму, власного тому самому недопопсовому українському «націоналізму». Коли б український народ не гнався під гнітом московського ярма, пофарбованого. Сталіністами та Багачовичами в червоній колір, але від того не менш важкого, може б не дійшло до внутрішнього конфлікту, може б не помітив Хвильовий, що не можна бути одночасно членом двох спільнот. Хвильовий вірив, що його червона ідеологія не є утопією, а до того бачив, що ця утопічна ідеологія прекрасно вживається у москвинів разом з московським націоналізмом. Він думав: москвини, будучи комуністами, може вважали свою Москву центром світу, може, коли знаходили це для себе корисним, відмежувалися від усього світу і відкинули культуру набагато європейської цивілізації, залишивши їх московськими сурогатами. А коли так, то чому він не може, ляшавшись комуністом, відкинути московську культуру, яка немилосердно гнітила все українське, наблизилася до західно-європейської культури і відновити первані старі звичаї, не перестаючи бути комуністом. Він вирішив, що може.

Хвильового дратувала провінціальна шехіра пересічного малокультурного селянського українського інтелігента, який навчився дивитися на все лише крізь московські окуляри і шанувати все московське найбільше в світі. Хвильовий хотів підвищити рівень цієї української селянської еліти до джерел культури, до творців Європи. Він розпочав похід проти примітивного «просвітництва», яке охоче одиало в широченні шаровари слабенькі пересічні «слабенького» Некрасова, яке не могло простити відсутності на «українцеві» вишитої сорочки, але не помічало на дві третини московської мови «цирого українця» і цілої московської атмосфери, що напувала в родині такого покрута, та його колоніаризаційної пошани до Пушкінних і Толстих. Він почав боротися за негайний поворот до джерел всього культури — до Європи, настаивав в 1925 році запити пій еліт: «Якщо грядеші». Він в 1926 році написав зурисом, відповідаючи на хитроїдейний запит, до якої саме Європи радить він йти в науку, хто власне вітає той вінець культурної

людини, таке: «Це європейський інтелігент, в найкращому розумінні цього слова. Це, коли хочете, знайомий нам Чорнокижаник із Віртенбергу, що показав нам грандіозну цивілізацію і відкрив перед нами безмежні перспективи. Це доктор Фауст, коли розумити його як допитливий людський дух».

Крім того, Хвильовий виразно поставив перед українськими письменниками завдання «залишити служебну вірність національному мистецтву та підняти його на рівень світових шедеврів». Коли ж до цього дозая, що Хвильовий не забував порадити тікати геть від Москви, і то від всякої, то певно кожному стане ясно, що мусів сказати совєтська влада. Вона з рафінованим ехидством, не кажучи про що справді йде мова, почала обвинувачувати Хвильового в «неправильності». Хвильовий боровся. Хвильовий подав переконливі докази. Але це все були аргументи агітати, що доводять свої миролюбні заміри новком.

І тут Хвильовий мігав ту істину, яку вказав потім в уста Агзі, а саме, що совєтський інтернаціоналізм «з охотою говорить про самовизначення нації... тільки тих, що не входять в Радянський Союз, який, демонструючи досягнення російського ченія Європі, виводить на арену й інші народи Союзу... як цікаве «зоя», ображених російським царством мави», а на практиці комуністична партія, складена з таких інтернаціоналістів, «перетворилася в звичайного соборателя сімлі руской». Мігав він це в найбільшій спосіб, бо влада замусила його «покаятися», власне, спираючись на тієї двоїстості, про яку ми говорили на початку. Хвильовий мусів во ім'я віри в ідею комунізму поступитися своєю приналежністю до національної спільноти і мав зробити не так, як того вимагав нація, а як вимагала партія. Він схилився перед тією своєю вірою, але життя все частіше давало докази того, що він писав, а саме: «Лозунги якогось 17 року стали фарисейством і матеріалом для спекуляцій, а революція пошла в ралю в калом». Він мусів таки, на решті, добачити, що використовуючи ту віру в «загріну комуну», московська компартія завела його країну в якийсь безвихідний «Завулок», з якого немає виходу. Зі своєю партією рвати не можна, бо це, мовляв, зрада тим романтичним ідеалам, що за них вони йшли на смерть, але й не рвати теж не можна! Не було безвихідне становище, яке ще поглиблювалося тим, що він ясно бачив дійсний стан речей і бодів за нього душею. — лише він та ще може кілька передових людей. Комуністична ж влада з власним сатисмох вимагала від нього ще і ще обійняти свої правильні думки і публічно «покаятися». Цього було досить, і Хвильовий розклав вузол із заплутаних нитань пострілом в голову.

Не можна бути членом двох спільнот одночасно! Коли б він не пробував триматися далі віри в ідеологічно-класову спільноту як щось, до чого кожен мусить належати, коли б він міг відвернутися від думки, що класова партія є чимсь найвищим, — він би або пустив кулю в голову когось із сталінських гайдуки, або... зтік за кордон.

Три томи залишених чудових новел і новітєй свідчать, якого першорядного письменника ми втратили, завдяки «батьківському» піклуванню батька трудящих» та інших наступників московських царів.

Проф. Р. Бжеський.

Європейська робоча сила під час війни

Ще Наполеон був перекоаний, що для ведення війни потрібні три речі: гроші, гроші і ще раз гроші. Сучасна війна категорично і безапелляційно відкинула цю думку. Замість неї тепер можна сказати: для ведення війни потрібна робоча сила, робоча сила та ще раз робоча сила. Здаті до військової служби чоловіки відриваються від праці. Таким чином обмежується господарське життя та випуск продукції, зменшуються оборонні сили та ставиться під загрозу саме існування нації. У ще більшій мірі це привнесла б з собою сучасна війна, коли б сили, які стоять на фронті, не були змінені іншими силами.

Якщо й не прийняти до уваги, що під час війни праця значно зменшується обмеженням виробу предметів розкоші і багаторічних предметів вжитку та різними іншими обмеженнями, то все ж таки сучасна війна вимагає колосальної робочої сили для забезпечення війська необхідною зброєю та харчами. Війна вимагає при меншій кількості сил більших здобутків.

В сучасній війні Німеччині було важко розв'язати проблему робочої сили. Для підвищення випуску продукції крім робітників потрібна ще й

сировина. Розв'язати це завдання було тим трудніше, що в Німеччині ще кілька років перед війною не було великої робочої сили.

Проте, кількість робочої сили під час війни тут сильно зросла. Це збільшення сталося головним чином а наслідок приходу до праці трудящих жінок, кількість яких на початку війни становила: робітниць — 31,1% та селянок — 40%. Під кінець 1941 року на роботах було зайнято 10 мільйонів жінок поза власними господарствами та 6 мільйонів домогосподарок, як члени родини. Великий приплив трудящих чоловіків і жінок йшов із зайнятих європейських країн. Одночасно з переважно фаховими силами з Північної та Західної Європи великими масами прибували до Німеччини некаваліфіковані робітники зі сходу та південного сходу Європи. Винялося, що робітників з Західної та Східної Європи радо йдуть на працю до Німеччини, де вони мають кращі умови, ніж на своїй батьківщині. Новітньо, але вивчено зростає у них свідомість про необхідність усім народам включитися до переможної боротьби Європи пат більшовизмом.

Президент Тісо про жидівське питання

Президент Словацької республіки Тісо вимовляв на церковно-національному святі в Галічі, де осяятили першу, що вже 150 років було замкнена. На цьому святі багато говорилося про те, чи відповідає духові християнської релігії розв'язання жидівського питання (Тісо, як ідемо, — священик).

«Любов до самого себе — це зло», — казав Бог, і ця любов наказує нам відвертати від себе все, що нам шкодить, що загрожує нашому існуванню. Що жидівський елемент загрожує життю Словацьчини, в цьому, гадаю, нікого не треба переконувати. За 100

років жидів стало в сто разів більше. Але вони не працювали на полі, а були тільки спекулянтами, банкірами, урядовцями або лікарями. Три мільйони словаків мали 62% національних прибутків, тоді як жиди — 38%, а їх у Словацьчині тільки 5%. Чи аналогічним раз більше загострювалося, і коли б жиди залишалися в нас і далі, то було б це гірше. Ми додержувалися Божого закону: «Словаче, звільніться від того ворога». За цим гаслом ми й робимо порядок та й далі його будемо робити, і коли ви гадаєте, що в цьому є щось нове, то помиляєтесь».

ВЕЛИКЕ ВІДЗНАЧЕННЯ НІМЕЦЬКОГО СЕЛЯНСТВА



«Пау та меч — запорука перемоги!». Під цим гаслом, що за війни й миру було завжди боевим кичем німецького селянства, у Берлінському Спортовому палаці відбулася велика маніфестація з нагоди свята обжинків. На святі Райхсмаршал Вейхгольцетини Герман Герінг виступив важливою промовою, в якій відкреслив, що прохартування німецького народу забезпечене.

Райхсмаршал Герман Герінг наділав двох заслужених керівників сільського господарства лідарським хрестом до воєнного хреста заслуги-шанування, яким Фюрер відзначив не тільки особисту працю двох діячів, але й ті невідомі тисячі німецьких селян, що скропно виконують свої завдання.

На малюнку бачимо, як Райхсмаршал Герман Герінг надає високі відзнаки обоим хліборобським керівникам.

Перша ділова нарада в справі охорони рослин на Україні

В Інституті для рослинних хвороб та тваринних шкідників в Києві відбулася перша ділова нарада по охороні рослин. Великий порядок денний подає не лише цікавий огляд про багаторічність цього питання, але також підкреслює значення, що його має для українського сільськогосподарства практичне проведення охорони рослин. В наслідок особливих кліматичних умов, продуктивні рослини, що їх спричиняють рослинні хвороби і тваринні шкідники, на Україні в загальному багато більш, ніж в західно-європейських

країнах. Відповідно до цього треба організувати також і охорону рослин. На практиці часто буває, на жаль, так, що втрачає, опричинені деякими шкідниками, вважають як щось невинне. Інститут для рослинних хвороб і тваринних шкідників під керівництвом професора Шедля, заснований стараннями централі для сільськогосподарських дослідів при співучасті українських учених, став широкою основою в галузі організації рослинної охорони на Україні.

Про розподіл деревної сировини

Потреби в дереві для армії, для сільськогосподарства, промисловості і ремісництва, не беручи на увагу потреб населення, дуже великі. Отже, для планомірного і справедливого розподілу сировини дерева Райхскомісар для України видав розпорядження, яке входить в силу з 1 грудня цього року. Купівля і продаж круглого дерева, де-

рева для палива та напівоготових або готових деревинних виробів державного промислу, а також побічних виробів лісництва (кора, терпентин) вимагають від цього часу особливого дозволу. Дозвіл видаватиме Райхскомісар або ним уповноважений генеральний комісар. Ті, що не дотримуватимуться цього розпорядження, будуть суворо покарані.



Так живе й працює гірник у Німеччині.

Він працює гірником особливо важко, нещодавно сільськогосподарська Німеччина переживала великі економічні труднощі. Економіка німецької соціальної промисловості забезпечувала для них не тільки майже повну відсутність податків, але й безтурботну життя на старість. Ось тому в усіх гірничих районах Німеччини, з великою допомогою влади, збудовані цілі міста, при їх зведенні переважно для однієї та різної кількості роду, до кожного в більшості випадків належить і по мільйону грошей. Тут відпочиває робітник після важкої праці, набагато ширше, ніж в Україні, працює на горі і який йому належить. Багатий врожай — це винагорода робітнику за його пильну працю на горі, відмінна везіння.

Ф'ЮРЕРСЬКИЙ ПРИНЦИП У СЛОВАЦЬКІЙ НАРОДНІЙ ПАРТІЇ

Словацький парламент прийняв одногласно закон про організацію словацької народної партії. Закон складається з семи частин, з яких третя і найважливіша встановлює у партії ф'юрерський принцип. Ця частина окреслює провідника як найвищого представника партії, що визначає напрям політичної діяльності партії у межах прийнятих партійним конгресом програмних основ.

РІЧНИЦЯ НАРОДЖЕННЯ КОРОЛЯ МИХАЙЛА

Провідник румунської держави маршал Антонеску наїслав королеві Михайлої в річницю з дня його народження телеграму, в якій стверджує, що румунський народ та його хоробрі армія відбудували корони Румунії та кров'ю і працею забезпечили її майбутність, і бажає королеві довгого та слазного панування. Всі часинки відмічають 21 річницю народження короля та підкреслюють, що румунський народ поздоровляв його, як символ нової віри.

НОВИЙ ІТАЛІЙСЬКИЙ САНИТАРНИЙ ЛІТАК

Як повідомляє агентство Стефані, італійці вживають на Східному фронті нового типу санітарного літака, який служить для транспортування ранених з фронту до польових лікарень. Літак так збудований, що на ньому можна робити операції тяжко раненим. На борту кожного літака виходить хірург.

АДМІРАЛ КІНГ НЕ БАЧИТЬ ПРОСТО ДОРОГИ ДО ПЕРЕМОГИ

Як повідомляє «Дейлі Телеграф», головнокомандуючий флоту США адмірал Кінг заявив у одній промові, що теперішня війна чужа, що великі труднощі азіантам. Немає простого шляху для досягнення перемоги. Також у 1943 році флот Америки не буде настільки сильний, щоб одночасно втримати фронт на Тихому і Атлантичному океанах.

РУЗВЕЛЬТ ЗБІЛЬШУЄ ПОДАТКИ

Як повідомляють з Вашингтона, Рузвельт підписав додатковий закон, який накладає на американський народ такі тяжкі доходи податки, яких там ще ніколи не було.

ПОСТАНОВА

Кіровоградської Міської Управи від 5.XI. 1942 року.

З метою перевірки всіх коней міста на сап признають двоохразову малпелізацію та поголовний огляд коней за таким розподілом:

В неділю 8.XI. 42 р. Транспортний відділ, Санобоз, Шахта бурвуґіля, КРЕС.

В середу 11. XI. 42 р. решта коней всіх організацій по місту.

В неділю 15. XI. 42 р. всі коні індивідуального сектору.

Коні заводити з 6 год. ранку в за-

начені дні до Кіровоградської Ветлікарні, Бобриньського шосе, 4, на цілий день з паспортом.

Друга перевірка цих же коней буде пророблена на п'ятий день після першої.

Відповідальність за виконання цієї постанови покладається на Поліцію та Міського Ветлікаря п. ПОСТАНОВО

МІСЬКИЙ ГОЛОВА
ЗЛІН.

ЧАРОДІЙНИЙ СКРИПАЧ ІЗ ГЕНУ

Вночі 12 жовтня 1782 року народився в Генуї в сім'ї музиканта Ніскола Паганіні. Змалку почав він вчитися гри на старій селянській скрипці свого батька, який показав йому перші уроки. Потім він пішов в школу до вчителів-скрипачів, який після двох років сказав, що цього восьмирічного хлопця він більше нічого навчити не може. Ще один рік навчався він під доглядом першого скрипача театру «Карло Фелікс» в своєму місті, а потім вперше виступив перед широким громадством з таким великим успіхом, що батько послав його для навчання в Парму, до школи славного Алессандро Роллі. Через три роки він концертував уже по прекрасній Ломбардії. В 1828 році він з'являється в Німеччині. Опис сучасника змальовує його так: «На сцені він появлявся в чорному фракі жакетного покрою, чорні штани теснілися

на тонких ногах. Довгі руки здавалися ще довшими, коли він підтримував одною рукою скрипку, а другою з опущеним вишкочком майже торкався землі, ухилившись публіці».

В Голландії, в Лондоні та у Франції він здобув свою демонічну грою добудував тріумфи. Під час гри він імпровізував жарливі речі, невідомі треді, малював хаденці та божественні фігури, які він лізіли залишав в своїх кавірічю та етюдах. Роберт Шуман і в першу чергу Ліст завжди одушевлялися його грою.

Надто великою ошадністю та купецьким хистом він «выграв» величезні багатства. В 1834 році він знову повернувся в свій маєток біля Парми, де вмер 1840 року від хвороби бола. До цього часу його скрипка зберігається в Генуї, як свята ошадщина по найбільшому скрипачеві всіх часів.

АРХІЕПІСКОП ІЗ КЕНТЕРБЕРІ ЗНЮХАВСЯ З СВІТОВИМ ЖИДІВСТВОМ

Голови церков, що знаходяться в Англії, створили разом з жидями спільний «комітет» для християн і жидів під головуванням архієпископа з Кентербері, щоб вивчити передумови для створення «срачного світу». Для створення головної передумови цього «срачного світу» комітет має оголошити війну антисемітизму та домогтися спешної співпраці між християнами та жидями не лише в час війни, але також

і після її закінчення. Архієпископ Беттерберійський, який, як відомо, приймає при кожній нагоді молитися за більшовицьким перемоту, якого не здержував цими заходами. З цього часу до рення духовника Англії будуть тісно співпрацювати з головним британським робітником охороняти світове жидівство і, таким чином, допомогати притуплювати англійський народ.

ЗАГУБЛЕНІ ДОКУМЕНТИ ВВАЖАТИ НЕДІЯНИМИ

Пашпорти на ім'я: Каренка Петра Сафронювича, Вишварка Марії Юхимівни, Федорова Навла Григорівни, Чалого Пандея Даниловича, Радченко Ганни Антонівни, Каберного Петра Юхимовича, Коваленка Василя Кесенофотювича, Андриашевського Сергія Степановича, Петрова Павла Івановича, Кондратенка Володимира Даниловича, Махалиги Миколи Івановича, Ярошова Григорія Григорівни, Лелеки Івана Лук'яновича, Столярської Феодосії Прокофівни, Кареліна Миколи Блаженцевича, Шнака Миколи Афанасьевича.

Довідку про роботу в штаті на ім'я Лелеки Івана Лук'яновича.

Особисті довідки на ім'я: Шкеремета Василя Лазаровича, Марченка Василя Д., Сабатані Мотрі Даниловича, Михайлюти Іррини Артемовни, Путрі Андрія Антоновича.

Військовий квиток на ім'я: Загнєва Дмитра Матвійовича.

Посвідчення про визволення з полону на ім'я Мороз Олександра Івановича.

Шоферська книжка на ім'я Мороз Олександра Івановича.

Ніський паспорт на коня вороного масті на ім'я Швеца Миколи Олександровича.

Два кіньських паспортів на коней 5 і 16 років на ім'я Загнєва Дмитра Матвійовича.

Перепустку на право ходіння по заляжних полях на ім'я Діденка Павла Єфимовича.

Службовці транспортної бібліотеки висловлюють своє співчуття спробітиху п. Січкаро П. І. та його дружині з приводу передчасної смерті гаряче любимої дочки

СВЕТЛАНОЧКИ.

Адміністрація транспортної бібліотеки висловлює своє співчуття старшому бухгалтеру п. Січкаро П. І. та його дружині з приводу передчасної смерті гаряче любимої дочки

СВЕТЛАНОЧКИ.

20 жовтня п. р. з. ЗНИК КІНЬ 24 р.к., г.д. і громадського, а р.т. масті, на лобі зілля, на холі жорнич. Прогина, хто знає, що і куди перебувають: повідомити на адресу: с. Битва 2. Вис. 15.00.00. р.ру. Гром. 15.00.00. д.т.р. 32.

1-го листопада зникла 2-х років, черев на Ново-Ужгороді ці ТЕЛІЧКА жовтої масті, тогаста шви, ні мо діло ні лави. П.т. знає, хто знає, де не перебувають телічці, ох хити на адресу: Кіровоград, Ново-Миколаївська вул., Бєлєського, № 56, Гурська М. А.

Кіровоградському м'ясокмбінату ПОТРІБНІ кваліфіковані обвалювачки в холбінний цех. Звертатися на адресу: Пестельська вулиця, № 48

Загублено паспорт на коня гілоді масті 7-річний, в селі Гриніві, п.т. знає, хто знає, де перебувають: повідомити на ім'я: Махараєв Юхим Іванович «взяти не діти».

ДРУГІ ВИДАВАННЯ: Друкарня Кіровоград, Нижня Дніпровська 58. Навчальний видавничий Єфремов Лотар Лауле. Відповідальний редактор І. Моговий. Тираж 10000. Тепер діє прескурент № 1

ХЛЕБ, УБЕЖИЩЕ, ТРУД

ГАЗЕТА ДЛЯ БЕЖЕНЦЕВ И ЭВАКУИРОВАННЫХ

№ 7

Пятница, 19 ноября 1943 г.

Цена 1 руб.

НА ФРОНТАХ

В Крыму в жестоких боях отбиты атаки противника севернее Керчи; вражеское продвижение ликвидировано контратакой.

Восточнее Перекопа части 38 румынского пехотного полка уничтожили неприятельскую роту гранатометчиков. В тяжелых оборонных боях у Перекопского перешейка особенно отличились два батальона кавказских добровольцев.

Противника смело неожиданное нападение с херсонского плацдарма, германские горные егеря взяли пленных и трофеи, а также отрезали контрудары противника. У Запорожья германские части выбили большинство из укрепленного острова на Днепре, взяли много пленных и значительное количество оружия.

В большой днепровской дуге противник значительными силами продолжал свои атаки к юго-западу от Днепротрассы и севернее Кривого Рога. Эти атаки были отражены.

Оживленная боевая деятельность имела место и в районах плацдармов противника к северо-западу от Кременчуга и к северо-западу от Чернасс.

В районе Никитинки, где германские войска заняли позиции западнее и северозападнее города, они контратаками прорвали неприятельские полевые позиции, взяли значительное количество тяжелого оружия и уничтожили окруженную группу противника. Интенсивные контратаки советских потерпели неудачу. Несмотря на неблагоприятные условия погоды, германская авиация своими повторившимися налетами особенно удачно поддерживала сражающиеся там соединения армии и войск ОС. Усиленные контратаки германских частей развиваются далее. Упорно сопротивлялись противник на целом ряде участков отбитых. Севернее — у Нордштадта — продолжают тяжелые бои.

Советские атаки к юго-западу и северо-западу от Гомеля, проводившиеся при поддержке танков и тяжелых боевых самолетов, были ввиду отражены или перехвачены. Попытка противника неожиданным нападением жандармерии и танков захватить город Речича окончилась разгромом вражеской группы.

Западнее Смоленска противник продолжал свои атаки, введя в бой многочисленные танковые соединения.

Северо-западнее Смоленска и в районе Неваля происходили ожесточенные бои местного значения.

В течение 14 и 15 ноября на Восточном фронте германские войска уничтожили 481 советский танк.

В Южной Италии северо-американские части безуспешно пытались проводить атаки против высоты севернее Миньяно.

ТРИ АВИАНОСЦА И ТРИ КРЕЙСЕРА

Японская Императорская Главная Квартира сообщает: самолеты японской морской авиации днем 17 ноября атаковали неприятельские военные суда в море к югу от острова Бугенвиль и добились следующих результатов:

были потоплены три авианосца, три крейсера и одно большое военное судно неизвестного типа

Японские потери выражаются в 5 самолетов, которые не возвратились на свои базы.

Эта воздушная битва будет носить название «пятая воздушная битва у острова Бугенвиль».

В ЦАРСТВЕ ТЕРРОРА, ГОЛОДА И НИЩЕТЫ

Сибирская наторга

Недавно на сторону РОА перешел красноармеец Антон Стороженко, бывший техник моторостроительного завода № 29 в Омске. Он был мобилизован только в июле 1943 года.

А. Стороженко рассказал о жизни в Омске — крупнейшем промышленном центре Западной Сибири.

«Управление заводом почти целиком находится в руках евреев. Они всеми мерами стремятся понизить производительность завода. Кажется, порча станка, позовисимо от причины, считается саботажем.

Из 6000 рабочих, только 1500 человек — квалифицированных, остальные прошли 3-5-дневные курсы. 4500 человек составляют женщины от 17 до 20 лет.

Рабочий день — 12 часов. Выходных нет. Невыполнявший повышенные нормы в рабочее время, должен остаться сверхурочно, по норму непременно выполнить.

За опоздание, низкую производительность труда, саботаж и т. п. рабочие приговариваются к заключению на срок от 3 до 10 лет. Для них близки Омска организован штрафной лагерь.

Из-за плохого питания и непосильной работы часты случаи заболеваний. В феврале на заводе по болезни было около 40% рабочих. Взя в больницы единственную возможность спастись от непосильной работы, многие рабочие калечат себя.

Жилплощадки в Омске нехватает. Часто несколько семей живут в одной комнате. Канализация нет. Воздух неочищен, воду носят ведрами. Электроэнергия для квартир, вот уже скоро, как не отпускается. Особенно плохо с продовольствием. Позво продуктов недостаточен, а по карточкам купить

почти ничего нельзя. На рынке цены немаловысоки.

Зарплаты рабочих очень низкие. Непомерно выросли вычеты из заработка, достигающие иногда 50%.

Рабочие очень недовольны. Все ожидают конца войны.

Письма на фронт из советского тыла

В наши руки попала пачка писем на фронт к мужьям, сыновьям и братьям, из глубокого советского тыла. Большинство из этих писем относится еще к лету — июню-июлю 1943 года. Из звонкой Ферганы и холодной Сибири, с Урала и из Казани, с Поволжья и из Казахстана пишут родные на фронт. И странное дело — откуда бы не шли письма, всюду в них сквозит одна мысль. Это — мысль о том, как бы не погибнуть от голода, от холода, от непосильного труда, от нужды.

Вот пишет Мальцова своему мужу из Свердловска:

«Сегодня утром целых полчаса ревела Юрак, просила сахару, а у меня нет ни крошки. На меня не дали ничего, ни грамма, за исключением хлеба, а на него за два месяца получила 100 гр., так он все сел. Хлеба получаю 300 грамм, да и за ним надо стоять в очереди. Хочется купить хоть картошки, а то совсем и себя и ребенка заморю...»

Мальцовой вторит жена старшего лейтенанта Бориса Лавина. Она пишет из Ферганы:

«Дорогой родной мой Борис! Я боюсь за жизнь нашего ребенка, для которого отглаза все. Стоит жара, врачи не разрешают ребенка прикармливать, чтобы не было поноса, а я еле держусь на ногах из-за голода и молока у меня нет. Не жала сил я работаю и прокормить себя не могу. Аттестат мой хватает

только на молоко для ребенка. Я думаю устроиться на тяжелые работы, так дадут больше паек, а Нюсю отдам круглолицу, если, но не так полчишь: Нюсинька заболела и этого сдать нельзя. Я так голодаю, что я луюсь с ног. Как еще хочется жить, а чувствую, что мир уходит от меня...»

Вот письмо, адресованное Григорию Ключко от его жены из Володарского района, возле Астрахани.

«Дорогой муж! Нам очень плохо. Если мы отсюда не уедем, то зимой и померем здесь с голоду. Молоко стоит 150 рублей литр, а то достать его невозможно и по этой цене. Чем же мы кормить ребенка?»

Из разных краев, из разных областей пишут письма, а содержание их одно и то же. Все голод, боязнь за завтрашний день.

Женщины воюют, а.

Попавший в самое последнее время в плен капитан Красной Армии С. поделался с редакцией новыми сведениями о положении в Советском Союзе.

«В армию взято все мужское население в возрасте от 17 до 53 лет. Деревня осталась женщинами и детьми, в том числе много инвалидов этой войны. Все тыловые воинские части, большинство семей, а некоторые полностью, укомплектованы женщинами. В частности, в Москве все прожекторные части, зенитная артиллерия, батальон аэродромного обслуживания цехов женские. В московской милиции, а также в уголовном розыске, работают почти исключительно женщины.»

Таким образом, недостаток даже дивизионный результатом безжалостного военного руководства горе-маршала Сталина, покрывается за счет женщин. Это беспримерный в истории факт, и что кроме нудно-большевиков вряд ли пошло бы любое другое, хоть скольконибудь уважающее свой парод, правительство.

НОВОСТИ В ДВУХ СЛОВАХ

Политический обзор

Как сообщила Императорская Главная Квартира, на рассвете 13 ноября произошла четвертая битва у острова Бугенвиль.

В этот день в море южнее острова самолеты японской морской авиации обнаружили большие американские военные суда, на которые они очень успешно напали. В несколько секунд был потоплен один крейсер большого типа, затем были потоплены еще один крейсер и один эсминет. Был тяжело поврежден японский корабль и авианосец среднего размера. Два японские самолета не возвратились на свою базу.

По утверждению близко стоящих к японскому флоту кругов, в ходе четырех воздушных битв в районе острова Бугенвиль (Соломоновы острова) было потоплено или повреждено 68 или 69 неприятельских военных судов, кроме того, потоплено 48 и повреждено большое количество десантных судов.

В Либаноне (Ливан — небольшое государство, граничащее с Палестиной, находившееся до войны под французским мандатом) де-гольскими властями были арестованы премьер-министр и другие политические деятели, что вызвало в стране большие волнения.

Дипломатический корреспондент агентства «Рейтер» сообщает, что король Аравии Ибн Сауд направил премьер-министру Черчиллю послание, в котором он выступает против мер, проводимых де-гольскими властями в Либаноне.

Радиостанция Яффы сообщает, что эмир Трансильвании протестует против поведения французских властей в Либаноне.

Правитель государства Ирана эмир Сеид в присутствии министра иностранных дел Ирака заявил протест дипломатическим представителям Англии и Соединенных Штатов по поводу поведения французских властей в Либаноне.

Закончилась восточно-азиатская конференция. Собрания на нее государственные деятели пяти стран: Манчжоу-Го, Национального Китая, Тай, Бирмы и Филиппин, сделали совместную декларацию, в которой подчеркивается общее желание этих стран продолжать в союзе с Японией революцию. (Окончание на 2 стр.)

...евреи „трудятся“

«Массы евреев в прошлом году были эвакуированы в восточные районы СССР (Казахстан, Западная Сибирь) где возбудили к себе открыто враждебное отношение населения. Считалось, что эвакуированные будут пользоваться при уборке урожая. Однако на деле получилось, что они очень мало уклонялись от работы, перекочевывая из одной области в другую. В результате такого расчета на сомнительную рабочую силу, 41% урожая остался не убраным.

Среди армии и населения чувствуется сильная усталость от войны. Этим способствует голод, недостаток топлива.

Осадное положение в Азербайджане

По сообщению Анкарского радиополномоченный советского правительства и главнокомандующий Закавказским военным округом генерал армии Тюленев отдал приказ о введении осадного положения в Азербайджанской республике в связи с голодными беспорядками местного населения.

НЕОБЫЧАЙНЫЙ ПРИЕМ В КРЕМЛЕ

В связи с избранием святейшего синода и патриарха, в Кремле состоялся торжественный прием митрополитов и епископов. На кремлевской кухне по этому поводу царил смутение и растерянность. Там давно привыкли к лужавским пирам большевистских газет, варил со всякими дипломатами, мастерами культуры, званием доярками и орденосносными ассенизаторами. Но «служители культа» — эта публика была совершенно необычна и загадочна.

Даже главный шеф кремлевской кухни, по-обычаю предавший «вождю народов», грузин Шалава чувствовал смущение. Еще накануне высоткорастетвенного приема он был вызван в кабинет «самого», где имел четырехчасовую беседу с членами правительства по поводу меню предстоящего пира. На этом совещании были разбиты в прах самые возвышенные кулинарные соображения Шалавы о невероятных шампанских, жирных чokolадах и фаршированных индейках. К его полному разочарованию оказалось, что «святыи отцы» не приемлют мясной пищи, вриди разбираются во вкусе советского шампанского и старого кахетинского и, вообще, предпочитают всем кулинарным ухищрениям молочную кашу.

Только в результате мудрых советов «самого» и консультации Молотова, который недаром вышел из богобоязненной кушечной семьи, удалось составить подходящее меню. Песоводен был, пивала, Баганович, который на этот раз проявил полную неосведомленность в вопросе и должен был на столь важном совещании ступать на второй план. Зато гастрономической эрудицией по-жизни блеснул безработный Ярославский, он же Губельман, за двадцать лет войны с церковью научившийся разбираться во вкусах и привычках православных пастырей.

Как бы там ни было, обед состоялся и не вызвал ни с чьей стороны никаких нареканий. Невинные вишневки и сыняники заменили традиционную русскую горькую, яитарная уха, балыки и зернистая икра оказались не хуже любимых сталинских шампанов. При- ступовавшие на обеде члены правительства даже заметили, что такая постная пища действует умиающее на доброе сердце «отца народов».

Уже за ухой Сталин обратился к си-

оиную политику. В этой декларации заявлялось, что эти государства сконцентрируют все силы для того, чтобы успешно окончить войну и создать новый порядок. Каждый знает, что инициатива созыва этой конференции исходила от Японии, что с военной точки зрения в союзе этих государств ведущая роль принадлежит Японии; однако, японские министры и газеты воздерживаются подчеркивать эту ведущую роль, доказывая этим, что все государства, участвующие в создании новой Азии, являются равноправными.

На собрании словачко-германского общества в Силии почетный начальник штаба гвардии Глинка Кубала заявил, что понятие «внутреннего фронта» в высокой степени применимо к Словакии. Этот фронт находится позади солдат. В этой войне дело идет о том: быть или не быть самостоятельному словачкому государству. Затем Кубала потребовал окончательного разрешения еврейского вопроса в Словакии и сказал, что евреи, оставшиеся в стране, являются не только врагами новой Европы, но также самыми большими врагами словачкого народа.

Японский посланник в Берлине, генерал-лейтенант Ошима, в сопровождении членов посольства, совершил, по

дешнему напротив него новому патриарху Сергию с прочувственными словами о том, что работа НКВД представляет не что иное, как продолжение на новой основе традиций святой инквизиции. При этом он даже пообещал награждать Берию орденом главного инквизитора пренодобного Тюркнемазы, особенно отличившегося в сожжении еретиков и расправлении с ведьми.

За невероятным по нежности десертом Сталин перешел даже к воспоминаниям о днях своей молодости, проведенных в стенах Инфисской духовной семинарии. Осудив третью бутылку сытняка, он потребовал от собиравшихся пастырей официально увенчать его по этому поводу степенью доктора богословия. В обмен на эту степень он великодушно предложил передать церковному покаянию нераскаявшегося еретика Ярославского, предательски обманывавшего партию относительно истинного значения православной церкви.

— Роль православия, — заявил Сталин, осушая четвертую бутылку и на- кладывая на тарелку сырную, — это помощь партии и правительству в борьбе с внешними и внутренними врагами. Только трюкисты могут отрицать все значение церкви в укреплении советского строя. И потому, — закончил он, утробно икнув, мы передаем трюкистов и прочих диверсантов в руки святой инквизиции и казавлера ордена Тюркнемазы товарища Берию. При этом «вождь народов» указал на помертвевшего Ярославского, скромно ковырявшего на краю стола какую-то зеленую, шатался поднялся с золоченного стула, и вышел из зала.

Почему сейчас своевременно вспомнить о так называемой «сталинской конституции», принятой VIII съездом Советов? Об этой конституции вспомнить своевременно потому, что она представляет яркий пример легкой жри- болшевников в глаза трусливцы Советского Союза и мирового общественно- го мнения.

За два с лишним года войны между СССР и Германией большевики неоди-

приглашению Германского Правительства, поезду с целью ознакомления с сооружениями Атлантического вала и линии Мажино, осмотрев бастионы единственного в своем роде сооружения на западном побережье Франции.

Как сообщается из Анкары, под председательством премьер-министра Сараджоглу состоялось четырехчасовое заседание Совета министров.

По сообщению агентства «Докей», 12 ноября японская морская авиация провела неожиданный налет на порт Дарвин и, несмотря на сильный отпор со стороны неприятеля, бомбардировала военные объекты в районе города.

14 ноября неприятельские самолеты пролетали над территорией Болгарии. Были сброшены бомбы на София. Убито несколько лиц гражданского населения, в том числе женщины и дети. На окраинах города были разрушены отдельные дома.

Софийская пресса дает на видном месте сообщение о возмущенном налете. Одновременно с сообщением о факте налета сообщается, что принц-регент Кирилл и генерал Михов сейчас же прибыли в пострадавшие районы города, чтобы лично посмотреть на месте причиненные разрушения.

На следующий день «вождь народов» был немало удивлен, что его бывшолова банка трещала от невинного спотыкача ничуть не меньше, чем от советского шампанского. По этой причине он сразу вспомнил о несчастном своем Губельманчике — Ярославском. Только вторично приняв холодную ванну, он приказал освободить Ярославского, который за это время был доведен до полного сознания и вручил секретарю Берию подробное описание «заговора», подготовлявшегося им на жизнь «отца и учителя».

Потребности, содействующие в этом документе, несколько разведали кремлевского Носифа и убедили его еще раз в прекрасной работе аппарата НКВД. Неплохо, как оказалось, работала и ври кремлевской больницы, сумевшие уже через четыре часа вывести Ярославского из бессознательного состояния и зашить все проехи на его коже, сделанные в «канцелярии» Берию.

Все это так умилило Сталина, что он решил воздержаться от введения ордена Тюркнемазы, справедливо считая, что Берию и его сотрудники во много раз превзошли своего испанского предшественника. Вместо этого Сталин приказал своему Берию и поручил ему передать напор за всеми членами святейшего синода и, особенно, за новым патриархом Сергием. Попы — люди хорошие, — убеждал Сталин Берию, — но сложили к изланию слюней. Твое присутствие на их собраниях скучет уста и обратит их мысли к мученическим видениям. Вриди они после этого будут у нас ерепеняться.

И отлучив с таким наставлением Берию, «отец и учитель» усеялся жать отгикнов «союзной» печати о своем покровительстве православной церкви.

Иван Белкин.

Снабжение

беженцев-одиночек

Есть много эвакуированных и беженцев, которые не движутся в колодах Речи идет здесь, главным образом, о людях, которые эвакуировались самостоятельно и находятся в стороне от эвакуаторов в городах или больших селах. Для таких людей предусмотрен особый порядок снабжения.

Снабжение осуществляется через Биржу Труда. Этот порядок касается всех беженцев, в том числе и таких, которые не подлежат трудовой повинности, как инвалиды, инавалиды. Каждый, получающий ли немедленно работу, или ожидаящий ее некоторое время, или вовсе неработающий, получает от Биржи Труда справку о явке. С этой справкой он должен обратиться в Отдел Торговли и Снабжения управления городского самоуправления, где он получит обыкновенные продовольственные карточки и дополнительную карточку для эвакуированного. Кроме того, в тех населенных пунктах, где это предусмотрено, можно получить топливо, картофель и т. д. Это убеждение получает каждый эвакуированный, даже и в те времена, когда он не работает.

Биржа Труда может выдать эвакуированному удостоверение, согласно которому он может ехать дальше, в том числе и по железной дороге. С этим удостоверением получившие его должны обратиться в Гебтескомиссияна, где им выдадут документы на проезд.

В каждой населенной местности, в которой нет эвакуационного пункта, эвакуированный должен обратиться прежде всего на Биржу Труда. Там он получит все необходимые документы и нужную ему информацию.

„Сталинская конституция“

кратко прибегали вновь к провокационной вранью, пытались уверить народ и «союзники» в своем перерождении. Между тем, и респубс Коминтерна и организация Святейшего Синода, и выборы патриарха, — все это так же мало свидетельствует об эволюции большевизма, как и «сталинская конституция», именовавшаяся своим сочинителем «самой демократичной в мире».

Сталинский вариант большевизма не способен превратиться во что-нибудь лучшее. История с пресловутой «сталинской конституцией» убеждает в этом неопровержимо. Каким ценным издательством звучали даже самые разговоры о народных свободах в разгар кошмарного евковского террора.

Сопоставление между опубликованным проектом конституции и разгулом террора было далеко не случайным. Именно потому, что провавал экономия вызвала негодование как в пределах СССР, так и за рубежом, сталинские политики схватились за новую конституцию, как за отвлекающее средство. Помимо того, Сталин хотел при помощи конституции, привлечь на свою сторону часть «оленов» из числа так называемых «непартийных большевиков». Именно желанием укротить за их счет ряды господствующего партийного слоя объясняется набивший всем оскомину лозунг о «сталинском блоке коммунистов и беспартийных».

Итак, вся дорогостоящая затея с новой конституцией выражала интерес стилинской банды, а отнюдь не интерес народа. Вот результат, который можно извлечь из анализа этой большевистской фальшивки. Подобный вывод напрашивается и в тех случаях, когда мы обращаемся к пропагандным трюкам большевиков за последние два года. Кому выгоден респубс Коминтерна? Только Сталину, который сможет вести подрывную работу в других странах

под новым, не столь пошланным флагом. Кому выгодно мнимое «примирение» Сталина с церковью? Только Сталину, который, делая церковь в СССР служанкой своей политики, тем самым ее дискредитирует в глазах населения.

Но вместе с тем необходимо признать, что все эти сталинские трюки и компромиссы изнутри подрывают самый большевизм. Пресловутая «сталинская конституция» присела, в конце концов, большевикам больше вреда, чем пользы. Вся шумиха, связанная с принятием этой конституции и последующими выборами, наглядно убеждала массы в гримасе живности большевиков. Также подрывает большевизм изнутри и мнимый отказ от мировой революции, выраженный в респубсе Коминтерна, и столь же мнимые, но существующие, послабления церкви, выраженные в утверждении Святейшего Синода и избрании патриарха.

Все эти трюки красной Москвы всемерно разоблачают беспринципность большевиков, лишают сталинизм оружие теории. Вынужденные отказываться от собственной теоретической доктрины, сталинцы окончательно теряют возможность удержать ум и сердца карликовой фразеологией. Тем самым, они неизбежно скатываются к тому рубежу, где им останется поддерживать свою власть над народом одним голым насилием. Но, как известно, никакая государственная власть неспособна долго держаться одним насилием.

А. Бестинес.

Herausgeber: Dienststelle Feldpostnr. 40733
Verantwortlich für den Inhalt: SdL (K)

Dr. H. Kraus

Адрес редакции: «Хлеб, убежище, труд»,
Кировград, Нижне-Донская, 58.

ДОБРОВІЛЬНА ТА ПРИМУСОВА ПРАЦЯ В НІМЕЦЬКІЙ ІМПЕРІЇ.

ТРУДОВА МОБІЛІЗАЦІЯ

Зрив «блискавичної війни», необхідність проводити позиційні бойові дії та мобілізувати все більше німецьких селян і робітників до армії змусили Гітлера піти на використання трудових ресурсів з окупованих східних територій в економічних інтересах Третього Рейху. 7 листопада 1941 року, вперше на таємній нараді в Берліні обговорювалося питання щодо використання робочої сили з України в промисловості та сільському господарстві Німеччини. У січні 1942 року матеріали цієї таємної наради лягли в основу наказу про залучення українців до праці на території Німеччини [92].

Добровільна праця. Агітаційна кампанія нацистів в Україні почалася взимку 1942 у розпал голодної зими. Добровольцям обіцяли гідну заробітну плату, гаряче харчування та догляд за рідними на час перебування працівника в Німеччині. Перший ешелон із 1117 робітниками-спеціалістами вирушив із Харкова до Кельна 18 січня 1942 року, другий до Бранденбурга – 21 січня. Вивезення трудових ресурсів із Києва розпочалося 22 січня 1942, коли до Німеччини було відправлено 1,5 тис. осіб. 24 лютого перший потяг від'їхав із Сталіно [86].

«З настанням нового, 1942 року, в м. Кіровограді, як і по всій території області, розгорнулася пропагандистська кампанія, що ставила за мету налагодити добровільний від'їзд на роботу до Німеччини місцевої молоді, манячи їх нібито високими заробітками, набуттям високої кваліфікації, належними умовами праці, високим рівнем побутових умов, «прилученням до європейських культурних цінностей», можливістю підтримати матеріально рідних, які залишалися вдома. Такі заклики часто вміщувала газета «Українські вісті». Перший із них з'явився на сторінках цієї газети 10 січня 1942 року: «Для великих металевих та інших виробництв в Середній Німеччині, шукаємо ми робочу силу різних професій. Робота буде відповідно оплачена. Харчуванням та гуртожитком будуть всі забезпечені. Для сільськогосподарських виробництв шукаємо жінок, робота яких буде також відповідно оплачена і забезпечені будуть харчуванням. Добровільні спеціалісти, робітники та сільськогосподарські робітниці, які бажають їхати в Німеччину, повинні з'явитися до Відділу праці, Велика, 42» [111].

Окупанти також закликали українську молодь взяти участь у будівництві « нової Європи », переконували, що все це прискорить закінчення війни. Було обіцяно, що ті, «хто поїдуть до Рейху, житимуть в кращих умовах, лунали обіцянки про повернення через півроку додому та гідну винагороду – земельні наділи, матеріальна компенсація, різні пільги тощо. У кінотеатрах в обов'язковий репертуар входило демонстрування кіноагітки «Дорога до Німеччини». А плакатами та листівками, що спокушали смачною та ситною їжею, гарною роботою після повернення в Україну, обліпили стіни будинків у містах та паркані в селах. Одну з таких агіток опублікувала газета «Українські вісті» в номері за 18 березня 1942 року: «Українці! 20 березня ц.р. відправляється у Великонімеччину перший транспорт добровільних робітників чол. і жін. статті. Їх чекає там новий гарний світ, робота та заробіток, помешкання та добре харчування. Ці робітники висловлюють свою подяку німецькому фюреру та німецькому війську за своє визволення від праці більшовизму. Беріть собі приклад від них та подавайте заяву на слідуєчий транспорт добровільних робітників 15 квітня ц.р. Ідіть за тими десятками тисяч українців зі всіх областей нашої країни, що тепер працюють у Великонімеччині. Заяви можна подавати щодня до Відділу праці (Велика вул. № 38)» [92].

«На певну частину населення це подіяло. Тому сподівання окупантів спочатку частково виправдовувалися. Перші «транспорти» з добровільними робітниками з Кіровограда відправлялися до Німеччини з квітами на пероні, з вітальними транспарантами на вокзалі, під грім духових оркестрів. До Німеччини перші завербовані дійсно їхали в м'яких вагонах, з ввічливою обслугою. Зустрічі в Німеччині перших посланців з Кіровоградщини перетворилися на невеликі урочисті мітинги – теж з квітами та привітальними промовами. Транспорти до Німеччини відправилися з Кіровограда 20 березня, 15 квітня, 4 серпня, 29 вересня, 3 жовтня 1942 року.

Особливістю початкових німецьких трудових наборів була чітка спеціалізація робітників за професіями (перевага віддавалася чоловікам зі спеціальністю будівельників, металургів, гірників тощо), а також їхній здебільшого добровільний характер» [92].

Примусова праця. Досить швидко ситуація почала змінюватися, адже Німеччину вже не задовольняла кількість добровольців.

«З середини 1942 року окупанти змінили тактику заманювання молоді на роботи до Німеччини. Віднині гебітскомісари доводили кожному району плани відправки робочої сили до Рейху. Із районів рознарядки відправлялися до сіл. Під вказану цифру необхідної кількості дармової робочої сили старости сільуправ підбирали потрібні за віком чи професіями кандидатури, прізвища яких заносили до спеціальних списків. Відмова наміченої жертви від поїздки загрожувала тяжкими покараннями: ув'язненням, відбиранням у сім'ї корови, присадибної землі та виселенням із хати, побиттям батьків або запроторенням їх до в'язниці тощо. Під таким тиском хлопці й дівчата мимоволі згоджувалися їхати до Німеччини.

Згодом окупанти знову «вдосконалили» свою тактику відбору молоді на примусові роботи. Тож на райони доводилися вже не контрольні цифри робочих рук для відправок у Німеччину, а проголошувалася поголовна мобілізація всіх жителів певного року народження. Так, у серпні 1943 мобілізації на роботу до Німеччини з території Олександрівського гебіту, а це чотири райони, підлягали поголовно всі чоловіки і жінки 1920 та 1921 років народження. Усіх їх попередили, що у «випадку відмови від призову і невиконання трудового обов'язку – будуть каратися смертною карою». Підписав це розпорядження гебітскомісар Ланге. Виняток зробили тільки тим, хто мав малолітніх дітей. Із середини 1943 року розпочалися жорстокі акції з відлову молоді. Окупанти вдавалися до таких заходів, як масові облави по селах, у церквах, у школах, на базарах і сходках, де людей хапали і відправляли на залізничні станції в тому одязі, в якому вони на той момент перебували. Молодь рятувалася як могла. Для багатьох, проте не всіх, порятунком були навколишні ліси, байраки, яруги. До них тікали, аби перечекаати облави. Однак голод примушував йти до рідних домівок, де їх ловили, багатьох били і відправляли до Німеччини» [92]. За даними Ю. Кулибаби до Німеччини на примусові роботи було вивезено понад 50000 жителів Кіровоградської області. Найбільше з м. Кіровограда (близько 10000), Новомиргородського (3322), Новогеоргіївського (3000), Маловисківського (2865), Олександрівського (понад 2500), Голованівського (2180), Долинського (2100); найменше – з Рівнянського (530) [70].

«Доля розкидала оstarбайтерів по всій території Німеччини, а дехто опинився у Франції, Швеції, Норвегії, Польщі, Австрії... Одні потрапили на промислові виробництва, що свідчило про велике для них нещастя, проте більшість українців, у тому числі і кіровоградців, залучалися до сільськогосподарських робіт, що давало можливість хоч і важко працювати, але мати більше харчів та кращі умови проживання, ніж у містах чи в таборах, створених біля промислових підприємств. Багато примусово вивезених до Німеччини кіровоградців вже в наш час резонно запитували: «А хіба роботи в нашому колгоспі або на шахті Донбасу були легшими, ніж така сама робота в бауера чи на шахті Ельзасу?».

На чужині кіровоградці видобували вугілля та залізну руду, плавили метал, виготовляли зброю, розчищали завали від зруйнованих нальотами авіації союзників промислових та житлових споруд, працювали на виробництві скла та скляних пляшок, шили військову форму, різали ліс та виконували іншу, як правило, надзвичайно важку фізичну працю. Зайняті у сільському господарстві виконували звичну роботу – обробляли землю, поралися біля худоби. У більшості випадків робили це з господарями, а також бранцями з Польщі, Франції, Голландії, Югославії... Інші, але їх виявилось небагато, працювали продавцями в магазинах, медсестрами і санітарками в госпіталях та лікарнях, покоївками в готелях, доглядальницями малих дітей і німечних престарілих.

Ставлення до невольників з боку німців різнилося. Одні демонстрували відверту ворожість, інші стриманість, деякі, а таких серед сільських жителів виявилось багато, допомагали одягом, їжею, уважним ставленням. Тож долі оstarбайтерів склалися по різному і знайти дві однакові – неможливо.

Понад 52 тис. жителів області добровільно чи примусово опинилися на роботах в країнах Європи, переважно в Німеччині. Вдома залишилися їхні рідні. Окупаційна влада, щоб залучити якомога більше дармової робочої сили до Рейху, вдавалася не тільки до облав і виловлювання молоді з метою їх примусової відправки на тяжкі роботи, а й до деякого заохочення. Одне з них – матеріальна допомога членам родин, які залишалися в Україні. На неї мали право батьки, дружини, діти, брати і сестри, тобто хтось один з тих, хто знаходився на утриманні завербованих. Розмір допомоги впродовж 1942 року становив 130 крб. за одного «східного» робітника, з літа 1943 року її збільшили до 180 крб., а з осені – до 200 крб.

Тим родичам робітників, які вважалися фольксдойчами і які теж відправилися до Німеччини, щомісячна допомога в 1942 році виплачувалася в 195 крб., з літа 1943 року її збільшили до 245 крб., а з осені 1943 року виплачували вже по 400 крб. Виплати здійснювалися щомісячно. Крім коштів родини робітників, які виїхали до Німеччини, отримували з громадських дворів допомогу зерном. Усім тим, хто втратив своїх рідних на чужині, зазвичай виплачувалася грошова допомога в 130 крб.

Очевидним продовженням злочинних дій нацистських окупантів була також **примусова евакуація** населення з Кіровоградщини, яка розпочалася наприкінці 1943 року під час відступу окупаційних військ. Ці заходи являли собою частину планів на перетворення української землі у «випалений простір» та про поповнення контингенту дармової робочої сили.

Згідно з черговою нацистською директивою «Про відхід та евакуацію» у вересні 1943 р. окупанти видавали накази про негайну евакуацію працездатного дорослого населення. Порушників цих розпоряджень чекала смертна кара. Евакуація фактично перетворилася на справжнісіньку депортацію. Робочу силу окупанти спочатку використовували на будівництві власних укріплень, а потім збирали в колони по 1000 чоловік і під охороною переганяли подалі від фронту, спрямовуючи колони на Захід. Будь-якого прихистку від холоду, дощу, снігу бранці в дорозі не мали аж до того часу, поки не прибували на великий залізничний вузол. Для кіровоградців ними стали Жмеринка, Вінниця, звідки їх переправляли до Німеччини. Там на депортованих чекали важкі виснажливі роботи. Виконуючи цю директиву, Олександрійський гебітскомісар Кальмер 3 вересня 1943 року наказав всім установам і підприємствам гебіту здійснити суцільну мобілізацію молоді 1926 року народження. «Після цього дня, – звелів нацистський чиновник, – не повинно залишитися молоді в районі цього року народження». Зрозуміло, який лиховісний замисел крився в тій «суцільній мобілізації».

3 весни 1942-го гітлерівці розпочали масові облави на місцеве населення із залученням до цього поліції та солдатів вермахту. Запроваджена система з обіцянок, соціального тиску і брутального терору дала їм змогу того року вивести з окупованих східних територій понад 1 млн цивільних робітників, більшість із яких (714 тис.) були вихідцями з України. За 1941-1944 загальна кількість оstarбайтерів становила 2,8 млн чол., у тому числі 2,2 млн

українців. Більшість оstarбайтерів працювали на приватних підприємствах. У Німеччині вони жили в спеціальних таборах під суворим наглядом адміністративно-поліцейських спецслужб. Оstarбайтери були зобов'язані носити нашивку темно-блакитного й білого кольорів з написом «OST» («Схід»), яка повідомляла німцям, що ці люди – робітники зі Сходу, та понижувала їх у правах.

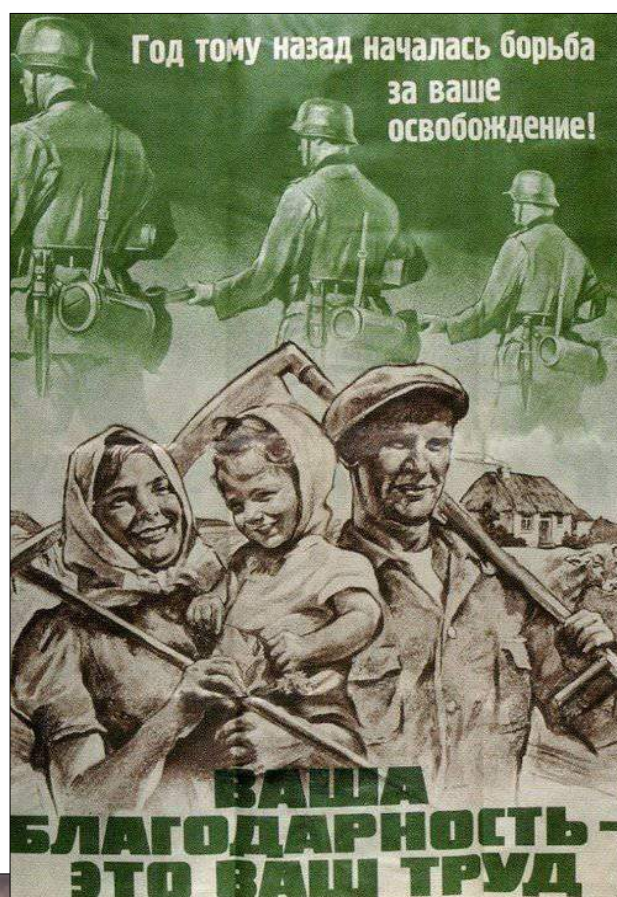
Заробітна плата становила 30% платні німецького робітника, з чого більша частина йшла на оплату харчування і житла. За спробу втечі оstarбайтери каралися смертю або ув'язненням у концтаборі» [92].

Міжнародний воєнний трибунал у Нюрнберзі в 1946 році визнав примусову працю іноземців, яку використовували в нацистській Німеччині, злочином проти людяності та порушенням норм міжнародного права [86].

«Кожен, хто відбув тяжку працю в Німеччині, до кінця своїх днів зараховувався до «неблагонадійних», і це тавро багатьом поламало життєві долі та приречило на важку фізичну працю в себе дома, переважно в колгоспах. Тривалий час, аж до середини 90-х років XX ст., ставлення до оstarбайтерів було якщо не ворожим з боку влади та партійних органів, то, принаймні, підозрілим.

Крім використання на різноманітних роботах в Рейху, гітлерівці знайшли ще одне застосування для молоді з Кіровоградщини – вони запрошували хлопців **вербуватися до свого війська**. Цей процес розпочався в травні 1943 року, коли відділи праці розпочали добровільний набір до німецької армії. Причин, що спонукали жителів області йти до гітлерівського війська, хай навіть і в допоміжні частини, кілька: вища за середню заробітна плата, гарантований продуктовий пайок, певні ідеологічні мотиви тощо. Добровольцям пообіцяли зрівняння в правах з німецькими військовими (такі ж форма, пайок, належна допомога при пораненнях, захист батьків, вдів і сиріт на випадок смерті воїна тощо). Гітлерівці очікували великої кількості «допоміжних добровольців», адже їх власні людські ресурси вичерпувалися. Однак не дочекалися.

Долі майже всіх «добровольців», без сумніву, трагічні: зрадивши Батьківщину помилування від неї не чекали, тож билися проти радянських військ затято. Ті вцілілі «добровольці», які не врятувалися втечею за океан, спокутували свою вину в сибірських концтаборах. Доля всіх їхніх рідних, особливо дітей, теж нещаслива, адже вони пожиттєво носили тавро «зрадників», «фашистів» та всіляко обмежувалися в правах» [92].



Плакат, 1942 [80].



Плакат, 1942 [80].
~ 210 ~

ЮНАКИ І ДІВЧАТА! Через 2 роки, коли ви повернетесь додому, ви будете все ще юними. **Все життя буде лежати перед вами,** широко відкрите, омите кров'ю ваших батьків і батьків ваших європейських однолітків **і очищене вашою спільною з ними працею. Участю в ній ви заслужено можете пишатися!**

Ви побачите, близько пізнаєте і, очевидно, полюбите одну з європейських країн. Ви познайомитесь з її мовою, звичаями, з тугою і радостями її життя, праці і боротьби.

Цьому не можна навчитись з книжок. Цього не можна набути за гроші. Це може дати, лише чесне виконання того обов'язку, до якого вас зараз закликається!

ЗАКЛИК

Для великих металевих та інших виробництв в Середній Німеччині, шукаємо ми робочу силу різних професій. Робота буде відповідно оплачена.

Харчуванням та гуртожитком будуть всі забезпечені.

Для сільськогосподарських виробництв шукаємо жінок, робота яких буде також відповідно оплачена і забезпечені будуть харчуванням.

Добровільні спеціалісти, робітники та сільськогосподарські робітниці, які бажають їхати в Німеччину, повинні з'явитися до Відділу Праці. Велика 42.

Міський Комісар.

Кіровоград, 5. І. 42.

3 листівки, 1942 (з приватної колекції).

Українські вісті. – 1942. – № 3 (10 січня). – С. 2 [111].

м. Олександрівка 14. V—1942 р.

Р а й о н н и м с т а р ш и н а м :

*Олександрівки
Еградківки
Кам'янки
Чигирини.*

**Відносно: ВІДПРАВКИ ДОБРОВІЛЬЦІВ
РОБІТНИКІВ ДО НІМЕЧЧИНИ.**

Як уже було оголошено, робітники та робітниці всіх спеціальностей, за винятком робітників, які працюють в сільському господарстві (колгоспи та радгоспи) можуть добровільно записатися на роботу для відправки їх в Німеччину.

Число добровільців для районів нашого повіту встановлено елідуюче:

Олександрівський — 150 чол.
Еградківський — наявна кількість бажаючих
Кам'янський — 250 чол.
Чигиринський — 400 чол.

Запис добровільців переводиться, як від чоловіків так і від жінок віком не менше 15 років та не старше 45 років, при чому, ці особи повинні бути безумовно здорові та працездатні.

Заяви приймаються як від сім'євих так і одиноких. Крім цього пояснюється, що сім'ям виїхавших добровільців щомісячно виплачується з каси Гебітскомісара 130 крб., а також сім'ї видається пайок по 2-й категорії по місцю мешкання, про що буде зроблено відповідну відмітку в продуктових списках.

Реєстрація бажаючих добровільців буде переводитись старостами сільуправ та ~~відділом праці в м. Олександрівці~~.

Складені старостами сіл списки разом з зареєстрованими направляти окремими групами до 5-го червня 1942 року до відділу праці ~~Олександрівки~~ для чого оповістити аби зареєстровані взяли б з собою харчів на 2—3 дні.

Сама відправка до Німеччини буде переведена 11 червня 1942 р. з м. Кіровограда.

Кожен від'їжджаючий до Німеччини повинен взяти з собою, при наявності, верхню одіж, білизну та дорожній поєуд (на час подорожі) для їжі та води.

Підписав Гебітскомісар (ЛАНГЕ).

Листівка (із фондів ДАКО [52]).

Урядові повідомлення № 3.

Перше розпорядження до виконання

Розпорядження Райхсміністра для зайнятих східних місцевостей з 5.8.1941 про впровадження обов'язку праці в зайнятих місцевостях з 21 листопада 1941

На підставі 1-ої частини з § 4 розпорядження про впровадження обов'язку праці в зайнятих східних місцевостях з 5.8.1941 — постановляю:

§ 1.

1). В рами громадського обов'язку праці підпадають всі, в інтересі Німецької держави конечні праці, особливо праці в рільництві, при громадських високісних, глибокісних, водяних будовах (побудовання і утримання громадських забудовань, будова та утримання доріг, залізниць та водяних доріг, регуляція бігу води і праці рільничої культури.

2). Зобов'язаний до праці є кожний здібний до неї. Зобов'язаний до праці є, якщо можливо, призначений до фаху, через нього вивченого.

3). Не зовсім здібні до праці повинні бути призначені до відповідних для них праць.

§ 2.

1). Зобов'язані до праці будуть покликані на місце праці через Гебітскомісара—(Уряд праці). Цей може наложити окружним гмінам наказ відносно зобов'язаних до праці осіб.

2). Платня зобов'язаним до праці належить по тогочасно важному розпорядженню про урегулювання платні

§ 3.

1). Термін (час) обов'язку праці буде визначений через Уряд праці.

2). Він може бути наперед обмежений на означений час. Якщо це не цей випадок, тоді закінчення, лежачого в основі повинності праці, обов'язку праці можливе лише у згоді з Урядом праці місцевості, де робота виконується.

§ 4.

1). Зобов'язаний до праці повинен зробити все, щоб швидше прийняти працю. Особливо на вимагання Уряду праці він має явитися на місце служби особисто зі всіма особистими документами і дати всі потрібні інформації відносно своєї особи.

2). На вимагання Уряду праці зобов'язаний до праці має застосувати при його службі всі річі, які знаходяться в його посіданні (ремісничі знаряддя).

§ 5.

1). Заступництво в обов'язку праці не дозволяється.

§ 6.

1). Хто не виконить свого обов'язку праці, буде покараний згідно з розпорядженням Райхсміністра для зайнятих східних місцевостей з 5.8.1941.—§ 4 про впровадження обов'язку праці в зайнятих місцевостях через надзвичайний суд карною в'язницею або тюрмою. У відповідних випадках на пропозицію Уряду праці може Гебітскомісар застосувати грошові штрафи в кожній високіеті або примусовий робочий лагер.

2). Хто поважиться стримувати інших від виконення обов'язку служби, буде покараний також на цих засадах.

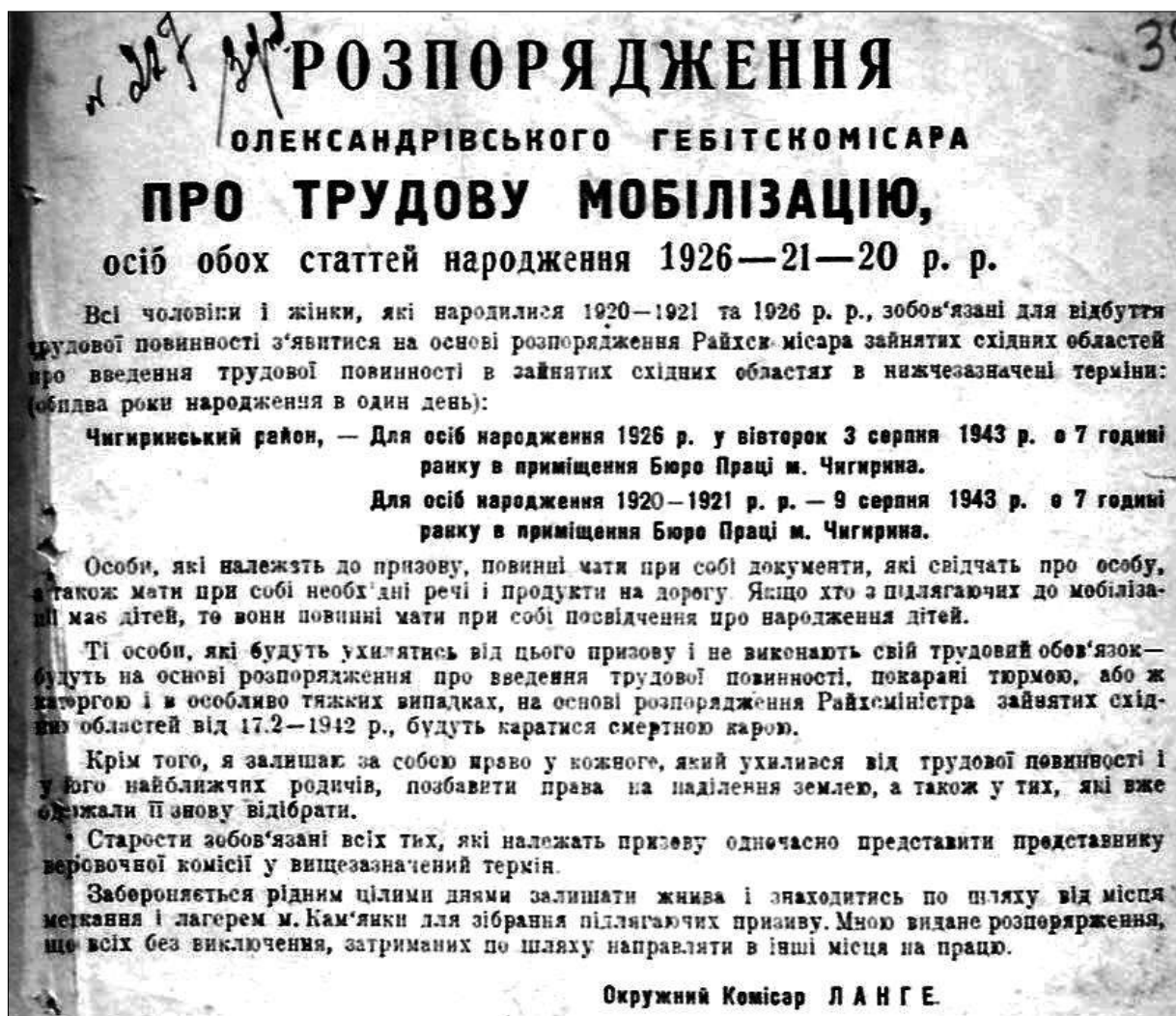
§ 7.

Це розпорядження входить в силу з днем його оголошення.

**Райхскомісар для України
КОХ**

Зам. № 221

Листівка «Перше розпорядження рейхскомісара для України Коха про впровадження обов'язку праці», 1 листопада 1941 р. (із Державного архіву київської області [17]).



Листівка, 1943 (з фондів ДАКО [52]).



Жінки на впорядкуванні доріг, 1943. З архіву Рейберт.інфо [101].



Мешканці Новгородки на будівництві дороги Кіровоград – Кривий Ріг [129].



Селяни на очищенні залізничних колій [59].



3 журналу, що видавався в Берліні, 1942 (із приватної колекції).



Плакат, 1942 [80].



Українські дівчата на одному з перших потязів до Німеччини, весна 1942 [94].

Робітники, Робітниці!

Німецька армія звільнила Вас від терору Сталіна та жидо-більшовицьких комісарів.

Большевики зруйнували Ваші заводи, знищили запаси харчів, спалили Ваші господарства та житла, позбавили Вас засобів до життя.

Німеччина може й хоче Вам допомогти

У Німеччині одержите Ви працю і хліб. Німці забезпечать Вам людяне відношення та добре існування. Ви дістанете від німців достатнє харчування. Ваші родини будуть забезпечені. Ви можете постійно листуватися з Вашими рідними.

Вашим вільним часом Ви можете розпоряджатись у Німеччині так, як Ви до цього звикли.

Коли Ви працюватимете в Німеччині, Ви й Ваші родини матимуть першенство при розподілі землі та речей.

Ми закликаємо Вас допомогти Вашою працею в Німеччині створити для Вас і Ваших дітей краще майбутнє на Вашій батьківщині.

Записуйтеся у бюрох вербування для виїзду на працю до Німеччини!

Transport 109 9 OKT 1942
ДОКУМЕНТ ЗБЕРІГАТИ АКУРАТНО.

Куча
Anwende-Ausweis

Особисте посвідчення завербованого

Вет. групе 27 Анжевелцимет

Name Simmchow Johan

Прізвище

Севора ат 8.9.1923 in Illarionowka

Рік народження місце

Familienstand L Zahl der Angehörigen 2

wohnt Stadt Krasnodon Str. Budenago, 117

Місце мешкання

Kreis Krasnodon

район

ist atz Pr. Lehrer

der Arbeitsstelle in Deutschland eingetragen.

Завербований на роботу в Німеччину

Лично засвідчений Остергешеном

Згідно лікарському огляду цей завербований робітник здоровий.

Посвідчення завербованого, 1942 [94].

Листівка, 1942 [17].



Медичний огляд працівників, 1942-1943 (із фондів державного архіву ФРН [121]).



Остарбайтери в дорозі, 1942-1943 (із архіву Рейберт.інфо [101]).



Станція Долинська, 1943 [78].

ВІДОЗВА

**ДО РОДИЧІВ ТИХ ОЛІБ, ЯКИХ БУЛО ВІДПРАВЛЕНО НА РОБОТУ
В НІМЕЧЧИНУ**

Українці, що бажають пересилати зимовий одяг своїм родичам, котрі зараз працюють в Німеччині, можуть це робити таким чином:

1. Починаючи з цього дня, одяг може бути зданий щодня від 8 до 11 год. Повинні здавати в Відділі Праці — Ігульська № 4.
2. Одяг слід запакувати в міцному мішку.
3. Мішок треба здавати незакритим, вагою він може бути до 40 кг.
4. Лист родича, з проханням пересилати одяг, слід пред'явити.
5. Також додати, заповнивши, дві наклади до посилки, що їх одержано від родича з Німеччини.

Прийом одягу переводиться до 8. 12. 42 року.

Кіровоград, 26 листопада 1942 р.

**ГЕБІТСКОМІСАР.
ВІДДІЛ ПРАЦІ**

Кіровоградські вісті. – 1942. – № 94 (2 грудня). – С. 4 [111].



Картка оstarбайтера, 1942 [82].



Картка оstarбайтера, 1942 [82].



Картка оstarбайтера, 1942 [82].



Остарбайтери, 1943
(із архіву Рейберт.інфо [101]).



Перепустка остарбайтера, 1942
(із фондів держархіву Полтавської області [53]).



Українки у німецькому таборі праці. Фото з колекції Тетяни Лапан.



Учасниці художньої самодіяльності. Німеччина, 1943 [94].

Розпочате в січні 1942 року «масштабне вивезення людей працездатного віку з території окупованої України у 1943 році набрало ще більших обертів в умовах відступу німецьких і союзних військ. Командування групи армій «Південь» прийняло рішення щодо примусової евакуації місцевого населення. В умовах скорочення кількості радянських військово-полонених у стаціонарні табори потрапляли всі полонені у віці від 16 до 55 років, які були захоплені в ході бойових зіткнень із партизанами, а також працездатні чоловіки з числа цивільного населення в зоні дій партизанів. Із моменту полону вони вважалися військовополоненими і після передачі

жандармерією до табору їх належало відправити до Німеччини для примусових робіт. Із Кіровограда до Бухенвальда та інших концтаборів протягом 1943 року було відправлено кілька ешелонів ув'язнених. Щодо їх особового складу, як стверджує О. Радченко, першу групу складали прорадянські підпільники та партизани, другу – члени підпільних організацій ОУН (бандерівців); до інших категорій в'язнів слід віднести тих, хто був заарештований як колишній активіст радянської влади за доносами співгромадян, які мстилися в такий спосіб за образи та репресії 20-30-х років, а також тих, хто скоїв карні злочини» [100].

KL.: Anton Netreba 114

Häftlings-Personal-Karte

Fam.-Name: Netreba Überstellt
 Vorname: Anton am: an KL.
 Geb. am: 8.8.86 in: Anno-Trybinowka am: an KL.
 Stand: verh. Kinder: 5 am: an KL.
 Wohnort: w.o., Kr. Ustinowka,
 Strasse: Prov. Kirowograd am: an KL.
 Religion: orth. Staatsang.: UdSSR.
 Wohnort d. Angehörigen: Ehefrau: Natalja N., am: an KL.
Natalja N., am: an KL.
 W.O. am: an KL.
 Eingewiesen am: 10.10.43.
 durch: Sipo.-Kirowograd am: an KL.
 in KL.: Buchenwald
 Grund: Russ. Zivilarbeiter Entlassung:
 Vorstrafen: 1 mal krim. am: 21.1.44 durch KL.:
 mit Verfügung v.: 21.1.44

Personen-Beschreibung:
 Grösse: 1,69 cm
 Gestalt: schlank
 Gesicht: längl.
 Augen: braun
 Nase: gebogen
 Mund: gew.
 Ohren: anlieg.
 Zähne: 6 fehlen
 Haare: grau mel.
 Sprache: ukrainisch, russisch.

Bes. Kennzeichen: 11 Bein am Knie gebroch.
 Charakt.-Eigenschaften:
 Sicherheit b. Einsatz:
 Körperliche Verfassung:

Strafen im Lager:
 Grund: Anton-Требичевский Art: Укрив. Bemerkung:
Кіровоград.

KL 5/4. 43-500000 5243/JG.

Облікова картка Нетреби Антона 1886 р.н., с. Ганно-Требинівка Устинівського району, який перебував в одному з ешелонів за маршрутом Кіровоград – Бухенвальд, жовтень 1943 [100].

Пам'ятка.

Для робітників з окупованих бувших адянських районів обов'язкові такі правила:

1. Всі распорядження персоналу призначеного для нагляду, повинні безумовно виконуватись.
2. Залишати лагер або помешкання без супроводу наглядачів забороняється.
3. Стат'еві зносини з німецькими громадянами, а також з іноземними робітниками й військово-полоненими караються смертю. Жінки що порушують цю постанову висилатимуться до концентраційних таборів.
4. Ті що відмовляються від роботи, підбурюють інших, або підтримують ворожі до Німеччини наміри висилатимуться до концентраційних таборів. Важки провини цього характеру каратимуться смертю.
5. Ознаку OST (схід) обов'язково носити на верхньому одязі на грудях праворуч.

До того хто виконуватиме дисципліну добре виконує роботу, буде забезпечене добре відношення.

З листівки, 1942 [85].



Праця остарбайтерів на заводах і фабриках, 1942-1943 [85].



Остарбайтери в сільському господарстві, 1943 [86].



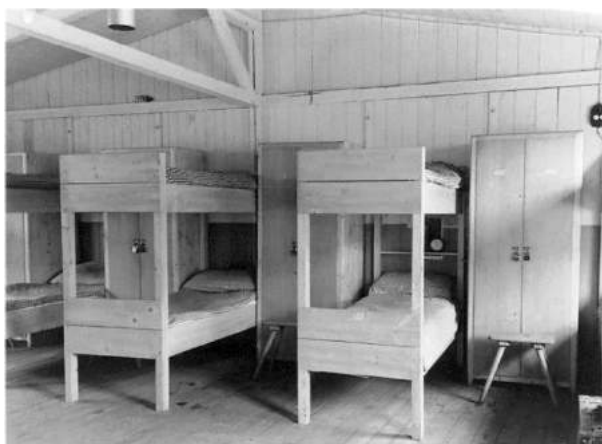
Остарбайтери на шахті Адольфа фон Ханземанна (табір у Дотмунд-Менгеді) [85].



У таборі для остарбайтерів, 1943.



Вільний час остарбайтерів 1943.



Кімната, у якій мешкали остарбайтери.



В їдальні, 1943.

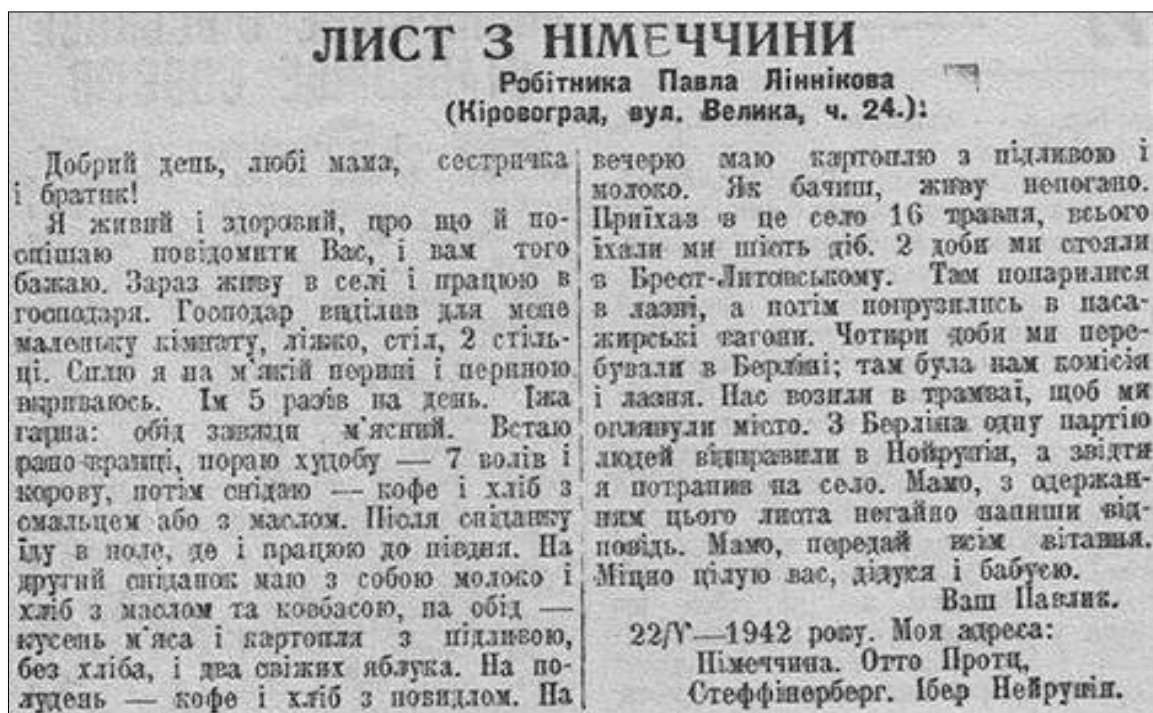


В їдальні, 1943.



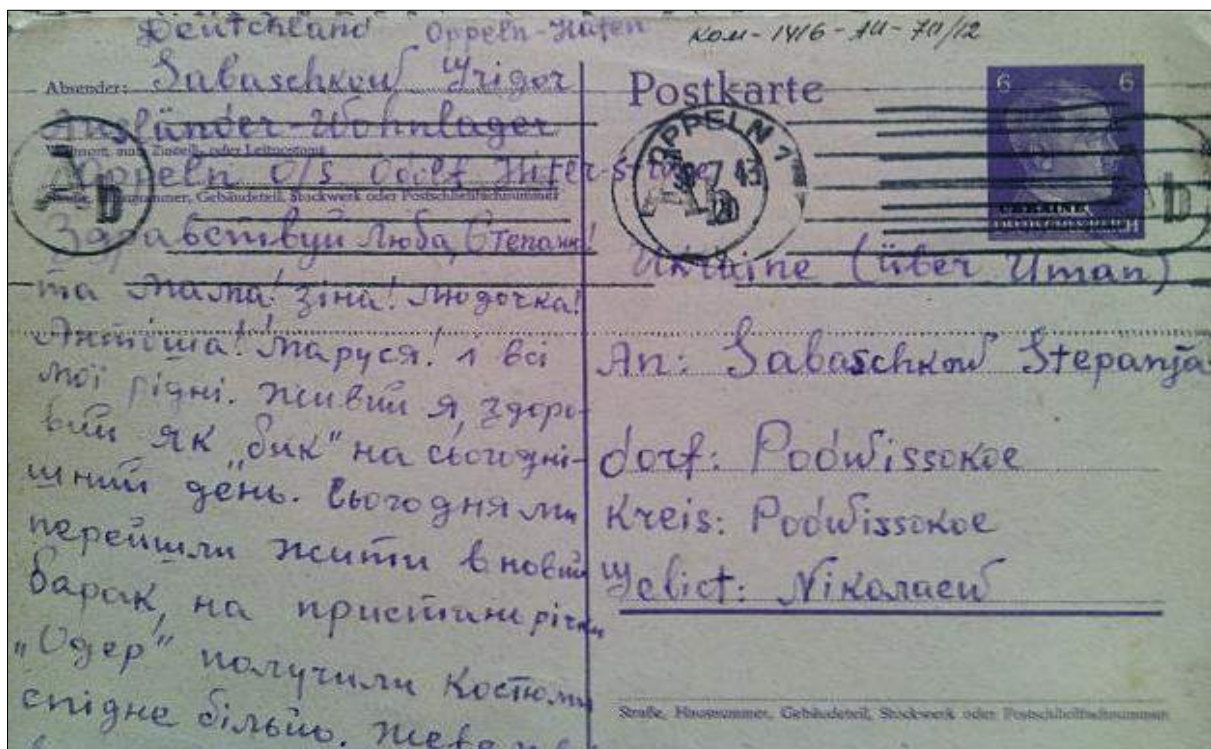
Жінки-остарбайтери, 1943-1944.

З фондів державного архіву ФРН [121].



Українські вісті. – 1941. – № 74. – С. 4 [111].

Листи додому. Листи писались на т.зв. поштових картках для остарбайтерів. Угорі картки чорніє штамп OSTARBEITERLAGER (табір для робітників зі Сходу). У правому кутку – марка з зображенням А. Гітлера. Таких карток остарбайтерам видавали всього дві на місяць. Зайве писати не дозволялось. Непотрібна інформація німецькою цензурою затушовувалась чорним чорнилом. Крім карток, остарбайтери надсилали додому звістки і в листах, але їх доводилося передавати через солдат або приватну особу. Рідним дозволялось надсилати посилки. Збираючи по зернині свідчення з листів, можна уявити загальну картину того, що відбувалося з нашими земляками на чужині [7].



Лист остарбайтера додому (із фондів ДАКО [52]).

2573

Absender: Fedorenko Sina
 Направител: интернатно-д. А. Р.
 Отправител: интернатно-д. А. Р.

Лagerstempel
 mit genauer
 postalischer Angabe 6/III - 43/4

Postkarte
 mit Antwort

Назву области, повіту і уряду праці
 писати латинськими буквами
 Район, область и бюро труда
 писать латинскими буквами

DEUTSCHES REICH

An, Кому: Fedorenko Mark

in: Ostland (Ukraine)
 куди:
 куда:
 Straße: Theatralstr. № 13
 Вулиця:
 Улица:
 Kreis: Alexandria
 Повіт:
 Район:
 Dienstpost-
 amt oder
 Gebiet: Livovograd.
 Область:
 Arbeitsamt: dorf Novo-filipovka
 Уряд праці:
 труда:

Добрий день, дорогий рідний:
 напам'ять, мам, Беті, Беті, Беті.
 Беру за все нові
 домію вас що з пока
 жива і здорова гою і вам
 маю в вашій сімейній
 жизні. Беру за все нові
 скільки привіт з цього
 невідомого, далекого краю.
 Повідаю вас що я вам
 отримав, яку

М.П.
 Deutlich u. auf der Linie schreiben! Пиши wyra3но і тільки на лініях! Пиши ясно и только на линиях

Ви писали 12/III і за Бетіні листи, за кожен день і день
 дякую, а Бетію пощодорова з 14 роковинами, і бажаю вам
 щасливої жизні в щасливих успіхах у роботі. Ви пишете
 ти я пишу тобі листи, а пишу тобі листи не всі, ти пишеш
 не пишу, що ви писали, а вам написали, скільки я
 пишу, а Беті не пишу. В нас сьогодні почу 10/III
 пройшов дощ і так хорошо воздує свіжий, зараз так
 го дням, що наможна видержати. Жива вже кіт
 фрукта вже поспіла, а трошки покушувала смв і я
 Беті нікого, бо тут досі неможна, тому базарю на
 в той день 5/III як я пишу від вас отримав, нам дає
 на вечерю 1/III огірка, а баклажів і небагато, так що неба
 коїтись. Може ви пишете, що отримав яраз на мої і
 так ви пишете трошки і щоб їм і мені згадувати, що
 пишете на світі 22 роки, а хороше нікого не знає
 все. Привіт твоїм, дідом, сусідам, а кожен християнський привіт

Лист остарбайтера додому (із фондів ДАКО [52]).

Absender: *Silinskaja Evhelija*
Надавець: *Berlin - Karowe*
Отправитель: *Barak G. Zimmer*

12/18 - 1943р.

Postkarte
mit Antwort

Назву області, повіту і уряді провінції
писати латинськими буквами
Район, область и бюро труда
писать латинскими буквами

Ukraine
Silinskaja Anna.
dorf Privolnoje

in:
куда:
куда:
Straße:
Вулиця:
Улиця:
Kreis: *Privolnianski*
Повіт:
Район:
Dienstpost-
amt oder *Nikolaevska*
Gebiet:
Область:
Arbeitsamt: *kolchos 52.*
Уряд праці:
Бюро труда:

№ 092 II 540

Лист остарбайтера додому (із фондів ДАКО [52]).

Лист з Німеччини на рідну Україну!
Мій від вашого сина Миколи Здраствуй дорожній
Мама і малянько Люба перш ніж писати цього
листа спитавши вас свій скупий привіт
що я жив здорового і все нічого вважати нічого.
Мама: скупий мій вийі далекій сторони і дуже
скупий дасяні доним мій шибайця щоб я тут
привіт. Мама і пацув від вас дві откритки за які
огинь дякую що ви мене не забуваєте вийі далекій
сторони. Мама прошу вас купити мій табак
і хог здосади закури і то мій павиця мажін.
Ходити мене корити хорошо готирі рази в день
і ни голодно анда уваю і приварку прошу купити
табак і бильні нікого мійні які тая побайі
гити ги багато вдили біймечину. Напишіть
мій якого мій поїмає Вася. Віймечину.

Лист остарбайтера додому [82].

Христос Воскресе!
В з великим праздником Вас, з
в з святого Паскою мої рідні ма
коля і нєня! Цілую вас усіх у
цього листа, як так не можна.
Письмо я ваше получила у нїтїмїю 23. IV
вєтором. Зглянула на конверт і не подумала,
що від вас. У мене була думка - це
письмо від батька. Я її розгорнула і бачу
зрештї пошрек і як (досекала) дбачала
що ти получила це письмо через французь
лаєр, то взнала з що ви вже все знаєте
про нас, все. Я почала плакати, віддала
дівчатом, погали знов його переїхати
вони і плакати, плакати і плакати.
Ваше неїтїя, то не солод
тільки що погано спокійно. Але думай у
вас є дїти. То ви поменше думайте.
Не журіть ся. Що буде, то буде. Така
наша доля, такий талон. Як Господь
Бог дасть. Одна надія на нього. Як не
наша смерть, то вернемось, а ні то -
померли з вірою і надією в серці...
Дарма наша кров не пропаде, не
буде вона закрупувати сіру, ~~ні~~
зелено і зелену траву без віддзки.
Все переживем. Що буде, те буде.
Тільки не мало, маючю, що пропали
мої молоді літа. З назад не вернуть ся
вони. Хотілось би ще побити на

Лист оstarбайтера додому [82].

Пропоную до уваги читачів листи до Червоної Кам'янки 1943 року від вивезених на примусові роботи односельчан, опрацьовані та опубліковані **Лідією Бурлакою** [7] (з колекції листів громадян Кіровоградської області, вивезених до Німеччини і країн західної Європи в період Другої світової війни 1941-1945 років – із фондів ДАКО [51]).

Відправник – Луска Олег Lager OSTarbeiter Uckingen/Wesfmark, Diedenhofen м. Тьонвіль (фр. Thionville) – Франція	Отримувач – Луска Степан Luska Stepan Krasna Kamenka uber Mechajlowka
Доброго здоров'я, дорогіє родителі, папаша, мамаша, Петя, Ліда, Маша і Дуня. Перш чим писати Вам коротенького листа, дозвольте передати Вам свій родствений привіт і пожелати всього найкращого у Вашому житті. Друге, я дуже радий, що отримав одного листа, що писав Петька, і 3 открытки, і 5 посилок, які ви висилали з харчами. І я такий радий, що Ви все таки не забуваєте за мене. А тільки одно погано, що Ви не часто пишите пісьма. Я думаю, що у Вас грошей на марки хватує і прошу слати частіше. Я б вам теж слав часто, так мені не розрішається, тільки 2 пісьма у місяць. І прошу Вас частіше слати. Це для мене велика й Велика веселість, як одержу листа з України, і це б хто-то не одержав, а читаємо всі разом, бо хочеться знати, що там робиться на Україні. Тепер то лишне, що ви вислали шапку і рукавиці, воно мені зовсім не потрібне. Я в цей час ходжу у нагольному піджоку, а роблю на одну рубашку. Общо, тут зими майже немає і вона тут рідко буває здорово, сьогодні сніг, завтра дощ. Все по старому. Змін немає. А Дуня, мабуть, пише листи кожен день, бо я дуже часто від неї получаю, даже й жодного, дуже дякую. А також дякую товаришам, що бояться написати хоч одного листа. Я, якби можна, писав би всім, а то, що не можна. Папаша й Петя! Прошу описати все детально, що там у нас дома. Не в открытки, а пісьмом шліть. Описуйте все, кого забрали, як жевете, як там Дуня. Словно все. Привіт всім. Привіт... Мальованому, словно всім. С привітом. (підпис) 11/І-43року.	

Відправник – Безугла Олена OST Arbeiterlager Unterkunft. Welper bei Hattingen Ruhr м. Хатtingен, Німеччина	Отримувач – Івану Мартиненко Krasna Kamenka dorf Mechajlowka hrom/dvir № 73
23.08.43 р. Добрий день, дорогий дядя Іван А. і сестричка Маруся, плименичок Володя, папа, мама, Ваня, Оля, Міша, а также сват і сваха, крепко цілую і передаю скучний привіт, сповіщаю, що я жива і здорова, життя моє проходить по старому. Получила откр. від Вас. Прошу Вас, дорогі, при цім житті не лайтесь, не спортись, живіть мирно. Опишіть всі свої новості, як Ви живите. Володя мені дуже часто сниться, як він ходє, який він. Маруся, прошу тебе, опиши мені сама про свою жизнь. Пока досвідання, крепко цілую і жду відповіді, с привітом, Лена.	

Відправник – Омельченко Олекса Degtow Wismar – Meckl м. Дегтов Вісмар – Меек, Німеччина	Отримувач – Омельченко Грицько Dorf Krasna Kamenka
06.08.43 р. Добрий день тато мама Лена й Маруся. Перш чим писати вам листа, дозвольте передати свій скучний і дальній привіт. Я сьогодні одержав посилку з абаком за що дуже благо дарю. Получив я посилку із медом і насіння дві посилки. Табаку мені більш не висилайте, мені хватує курити. Открытки ті що ви посилаєте я получаю але не всі, бо вже місяць не чують. Ви пишите чи в мене є в чому ходити то за це й думать нічого, як би я його тіко носив. Я получаю часто пісьма од Олі Лєвоць то пише що їй теж нічого, вона робе на залізній дорозі. Коли будете писать пісьмо то описуйте всі новості які є дома. Не журіться тато, мама і сестри живі будем то колись побачимося. Передавайте всім привіт. До побачення Альоша.	

Відправник – Тараненко Марія Gemeinschafts lager der D.A.F «Waldkantine» Postschliesfach 8 Rombach/ lothringen м. Ромбах в Лотарингії, Франція 25.07.43 р.	Отримувач – Застеба Надія с.Зелена Балка Красна Каменка
Від Марусі і Шури. Добрий день чи вечір дорога і незабутня сестричка і подруженька Надічка!, а також тато і мама, передаю я тобі палкий привіт, а також мамі і татові і передає привіт і Шура тобі Надя, татові і мамі і жилаємо всього найкращого у Вашій житті! Щоб були всі живі і здорові поки ми приїдемо. Надя!! Я получила від тебе открытки за які тобі щиро щиро дякую що ти таке за мене не забуваєш. Надічка! Я вже Васі получаю пісьма і вислав мені фото, ну я тепер шлю Вам, якщо він не присилає Вам, а він міні ще вишле! Надічка! Як я тебе прошу щоб ти вислала фото з Петі (тільки некажи про це нікому) оту що на весь ріст, бо я дуже скучила, тільки не воєнну, бо мені б з дому Поля вислала так нема такої. Дуже прошу Надічка!! Я живу і Шура по старому і хорошо, ходимо в город, в кіно, театр, все весело, у лагері тож гуляння щовечора 2 гармошки. Все весело тільки як задумаю за дом аж серце болить. Надя!!! Може є фото, то вишліть мені з усьох, бо я дуже скучила. Досвідання дорога сестричка Надя і мама і тато, цілую крепко. Привіт всій З.Балці від мене і Шури досвідання жду ответ! Маруся.	

Відправник – Громовий Василь (адреса не розбірливо) 14.08.43 р	Отримувач – Громовий Степан Dorf Krasna Kamenka
Добрий день папа, мама і сестричка Шура. Пиридаю вам скучний привіт і жилаю всього найкращого у вашій житті. Листи ваші получаю. Последній получил, написаний вами 4/VIII-43р.(текст відсутній – листок відірвано) ...получив 12 посилок, за що дякую. За 1 посилку виміняв штани полусуконні і сорочку шовкову для ниділі, іще за 2 посилки виміняв штани вавовні і парусові для роботи. Хозяйка ботинки для роботи купила. Ботинки мої тільки у ниділю надіваю. [Іжа] з дому ще ціла. Зараз картошку вибираєм. Жизнь моя дуже погана. Дуже скучив за вами, хочиться насіння, кавунів, динь, борщу свого, пшінки, бо цього тут нема. Вільні часи проводю погано, бо водки нема, музики нема. Як живий буду, на зиму вернусь додому. [Дусик] Ш. дурак, буде каяться/ Сестричко, на роботу не ходи і не попадайся куди я попав..... будь дома. Од Вані я получил листа ... получаю листи, живе нічого, од Васі... До свідання, привіт усім. Жду... .	

Відправник – Ганжа Шура OST Arbeit lager Waldkontinc Postschliesfach,8 Rombach (<u>Rombas</u>) м. Ромбах в Лотарингії, Франція 07.08.43 р.	Отримувач – Артюх Ліда St. Stschasliwa Dorf Krasna Kamenka Hrom/dwir №78
Здраствуйте, моя дорога і любима кума Ліда, син Вася, баб ушка, і Ліда і всі мої родичі, а особено, папа, мама і сестричка Віра. Кума, я живу по старому. В первих строчках свого листа я сообщаю, що я живу хорошо, працюю по 8 год. Кума, я дуже скучила за всіма і оце рішила вам на писать коротенького листа і вислать хвото (лист 162 б), щоб вам була память на все життя, що була у вас кума Шура, а тепер десь у Німечині. І син Вася хай згадує мене, бо я його частенько згадую і 3 раза снівся. Кума, я живу харашо, но за домом скучила так, я вам і не опишу, як я скучила, кума. Ви вговорюйте мою маму, папу і сестричку Віру, хай за мною не журиця, бо для їх це все хуже і мені тільки важко. А прошу, кума, щоб ви заставили маму, щоб вони поворожили на мене, чи я скоро буду дома. Кума, опишіть, як ви живете і як живуть мої рідні. Я від папи получила 22 посилки, нові, 43р., і всі старі теж одержала. Досвідання, цілую крепко всіх: папу, маму, сест. Віру, Васю, Ліду бабусину, і вас кума, і хрещених і хрещеників.	

Відправник – Оглобля Надя D.A.F. лагерь м. Крефельд , Німеччина 01.08.43 р.	Отримувач – Оглобля Катя с. Зелений Барвінок ст. Щаслива
Добрий день, моя рідненька матусю, перш усо [за все] я тобі, моя мамочко, напишу як я доїхала і як мені вже на місці. Ми, мамочко, виїхали з Олександрії в неділю, після обід всі вмісті і прибули ми в Польщу 20 ч., а були там 20, 21, 22, а 23 виїхали. В Польщі в г.Кракові була нам комісія банна, я комісію прошла. Тоді ми виїхали із Польщі і прибули в Німечину в г.Вупирталь. Тут ми були 3 дні – 29, 30, а 31 нас вивезли в лагерь в г.Крефель. 1 числа нас повели на роботу на постройку городів. Мамочко моя рідненька, я тут достала 3 парі чулок, матерії, 2 парі носків. Мамочка моя, не журись, нам тут дають 400 г.хліба і 2 рази приварку [гаряче]. Мамочка моя рідненька, не плач, не журися, бо ти, моя мамочко, з журби зробиш старенька, що я як вернуся і не визнаю тебе. Момочко моя, не журися, бо ти тільки думаєш журися, то мені важко. Мамочко, як будуть ходять посилки, то мені вишлеш цибулі і ягід, більше нічого я із тебе, моя мамочко. Мамочко моя, зірко, не плач, не журись. Мамо, як достану открытку, то я напишу іше. І тьоті Мані і сестрички Фені передавай, моя мамочко, всім привіт рідним. Достань открытку в поштарьки і дай ответ мені, моя рідненька ненько. Прощай моя ненько, і ще раз прощай. Не журися, прощай момочко. А тепер я напишу, що Колю Козач. оставили в г.Кракові в Польщі, то ми за нього не знаємо. А Поля з кашурівцями вмісті, в другом лагері, за 30 к., то ми в вихідний день поїдемо до неї. Ми тут, моя мамо, ходим вольно, без охрани. В нас тут духова музика до 10 часов, у вихідний в город пускають. Мамочко моя, не плач не журися, пиридавай привіт Галі, Феді і всім дівчатам і хлопцям пиридають усі і я. Ну пока, досвідання, моя матусю.	

Відправник – Левченко Шура OST lager «Waldkantine» Postschliesfach, 8 Rombach/Lothringen м.Ромбах в Лотарінгії, Франція 16.08.43 р.	Отримувач – Левченко Ніна Dorf Krasna Kamenka Hrom/dwir №81
Лист пущений 16.08.43 Добрий день, мої дорогі тато, мама, систрички Ніна та Віра. Пиридаю вам свій багатоскучний привіт від свого, щирого серця і желаю вам всіого найкращого у вашій житні. Тіпер спішу вас повідомити о том, що я живу пока но старому месті, роблю то же. Живу, як жила до цього часу, так і живу. Невідомо як на далі, а січас харашо. Здоровля моє яко дома, тако й тут – однаково. Живу, день роблю, ніч сплю, а ніч роблю, то день сплю. І так незчулася, коли минуло нам 11 місяців, а можна сказат, що вже рік, коли ви одержите оцю открыточку. Поки вона до вас дійде, то якраз і поспіне на той день, коли ми з вами роставалися. Сичас як подумаю, то зробиться страшно, наче, щоб зараз, я б ніколи не видиржала такого, як я тоді пирижила, ну нічого, роставалися, плакали, а зустрічатимемось, то будемо сміяться. Листа писать кінчаю, привіт усим дівчатам, хлопцям, кумам, хрищеникам, Любі, сусідам, Орлівцям усим. Хай усі дожидають у гості і приготавлиють водки побільше, бо я як приїду то попою скрізь. Жму ваші праві ручки. Цилую вас крепко, бо здорово скучила. Ваша дочка, Шура.	

Відправник – Микитченко Микола OST Arbeitlager – haus Hayingen/Wesimark Aden Hitler str.166 м. Хайінген, Німеччина	Отримувач – Микитченко Марко Dorf Selena Balka
25.08.43 Лист від вашого сина Микитченка Миколи. Здрастуйте папа мама брати й сестри мої. Перш за все повідомляю о том что я ваші 2 одкритки полувчв сьогондзя за які очин дякую і полувчв 14 посилок і як шо можна висилайте ще побільш з абаком і пшона, такого більш нічого. Годують два рази приварок на день і триста грамм хліба оце так нас годують. Я як лижав у лікарні то годували хорошо. Січас я вжени хворий, а ходжу на роботу, робота важка і жарка, роблю по 8 год. За гроші тут неможна нічого купити у магазинах бо все на картки а в робочих можна купити за абак і за гроші ну дорого. Тепер ти пишеш що Катю ганяли цілий місяць, дурні вони, Хорольський набрихав, а вони ганяють незнаючи за шо бо я прочитав її одкритку і сьогондзя поінтересовал так зовсім нічого нима і полувчв Катіну сьогондзя одкритку. Досвіданія зостаюсь жив здоров описуйте новості свої тут уже обмолотились погода хороша фрукти всі поспіли досвідання.	

Відправник – Скрипник Надія Cottbus 1, Lager «Neu Holland». м. Котбус, Німеччина	Отримувач – Марии Скрипник Krasna Kamenka
23.08- 1943 р. Лист від вашої дочки Наді. Здрастуйте, дорогіє родителі, мама й папа. Передаю я вам свій нізькой привет систричці Галі, Каті, братіку Валі й ріднесенькому таточкові й мамочці. А також подрузі Клаві, Тані [Галі], Шурі і т.д. Привіт від сина Вови і Дусі. Мамочка й тато, я живу так само як і жила. Получила я од вас 6 пісьом, і од Клави, і од Моті 2 20/VIII – 43р., за які я дуже дякую. Ви за мене ... не забувайте. Мамо, я вислала вам і Клаві фото, но не знаю, чи ви получили, чи ні. Получила я уже 42 посилок, усе те, що ви прислали. Спасіба вам. Я б вислала б....., і одежі, і тухлі, так не приймають нічого. Нехай Каті господь помогає, щоб вонавилічилась з операції і була здорова і щоб ви жили, і таточко нехай не вмирає, поки я приїду додому, і жили 200 лет. Мамо, у мене є в що вдіваться і вбуваться. Нехай Галя і Катя носять [мою] одежу. Я..... і платки. Галя пише, що немає маленьких платочків, в мене самі маленькі, хтозна стіко, а здорових тіко той, ще із дому червоненький та чорний. У нас тоже була шалена [силена] буря. Мамо, Вові уже пішов 7-й місяць, уже сидить і сміється, а мене знає, так що із рук не спускаю, як приїду з роботи. Дають йому 1л1/5 [1літр 200мл.] молока на сутки і два рази варить овсяної каші без молока, що і здоровому [питатись] їсти. Одежі хвата, у Вови повен чамайдан. Напишіть, де ви взяли сахарин. Привет від Наді Сор[оки] і від Жені. До свіданія, оставайтесь живі і здорові. Надя.	



Остарбайтери в Німеччині, 1943 [85].

ЦЕРКОВНЕ ЖИТТЯ

Напередодні війни, упродовж 20-30-х років, більшовицька влада здійснювала масове гоніння на церкву, священників та віруючих. Але, всупереч репресіям та величезному тискові державних органів на населення, воно у своїй більшості залишалося віруючим. Із кінця літа 1941 року, коли під натиском гітлерівців Червона Армія, а з нею і радянські органи влади залишили область, релігійне життя в області розпочало поволі відроджуватися [92].

Релігійну політику окупаційної влади озвучив імперський комісар України Е. Кох, який заявив: «В Україні, точно як і в Німеччині, кожен може вірити по-своєму. Нами допускається будь-яка релігія і церковний напрям, якщо вони лояльні до німецької адміністрації... Суперечки між церковними напрямами між собою, а саме щодо релігійних питань, нас не цікавлять» [67, с. 137-138]. Діяльність релігійних громад у роки окупації також регламентувалася так званими витягами з «германського карного закону», зокрема п. 166 та п. 167, що надійшли до всіх райуправ Кіровоградщини. Пункт 166 цього закону передбачав покарання до 3-х років ув'язнення тих, «хто прилюдно різними словами осквернить Бога, чи прилюдно осквернить одну з християнських церков, або інше ... релігійне об'єднання, або зробить це в церкві, чи в другому місці, призначеному для релігійних обрядів будь-яку осквернюючу дію». Така ж кара застосовувалася і щодо тих, «хто дією, або загрозою, заперечить кому-небудь зробити обряд Богослужіння... створенням галасу, чи безчинством припинить Богослужіння» [67, с. 138].

Швидко відроджувалася заборонена на початку 30-х років радянською владою Українська Автокефальна Православна Церква (УАПЦ). Главою церкви влітку 1941 року стихійно визнавали Луцького єпископа Полікарпа (Сікорського). Одночасно кілька священників та єпископів Російської Православної Церкви (РПЦ), які опинилися в окупованій німцями Україні, на Обласному соборі єпископів у Почаївській Лаврі 18 серпня 1941 року ухвалили рішення про створення Української Автономної Православної Церкви (УАВПЦ) на чолі з єпископом Олексієм (Громадським) і оголосили про збереження молитовної єдності та «канонічної підлеглості» РПЦ на правах автономії. Отже, уже на початку окупації в Україні функціонували дві православні церкви,

які часто перебували в конфлікті за паству і церковне майно. Німецька окупаційна влада, як і радянське підпілля, усіма силами цей конфлікт поглиблювали й розпалювали, боячись можливого утворення єдиної помісної української православної церкви [91, с. 200].

Боячись релігійного відродження майже так само сильно, як і відродження національного, гітлерівці вирішили від самого початку ослабити церкву внутрішнім протистоянням і контролювати її повне невтручання у політичні справи. Вже 2 липня 1941 року в своїй директиві щодо церковного життя в Україні шеф поліції безпеки та СД Г. Гайдрих вказував, що не потрібно обмежувати вплив церкви на населення, але слід контролювати, аби православна церква не втручалася в політику і щоб вона в жодному разі не об'єдналася, керуючись рекомендаціями відомого нацистського офіцера, підполковника СС, доктора Томаса від 11 лютого 1941 року в справі Церкви в Україні: «Утворенню загальноукраїнської Автокефальної Церкви під проводом митрополита належить усілякими способами перешкоджати, оскільки у православному церковному розумінні автокефалія в самій суті завжди пов'язується з самостійним державництвом» [99].

Більша частина дослідників пов'язує виникнення УАПЦ формації 1942 року з декретом митрополита Діонісія (настоятеля Автокефальної Православної церкви на польських землях, офіційно визнаної ще у 20-х роках Вселенським патріархом та всіма помісними православними церквами крім РПЦ) від 24 грудня 1941 року. У листі до єпископа Полікарпа митрополит Діонісій писав: «На просьбу православних Церковних Рад Волині від 14 грудня ц.р., я постановив утворити Тимчасову Адміністрацію Нашої Св. Автокефальної Православної Церкви на визволених українських землях. Тимчасовим Адміністратором призначаю Ваше Високопреосвященство і прошу Вас співпрацювати з Високопреосвященнішим Архієпископом Олександром. Про всі Ваші проекти й розпорядження прошу негайно мене сповіщати для надання їм остаточної канонічної санкції» [105]. Сьогодні стає зрозумілим, чому процеси легітимізації УАПЦ на канонічній основі в роки окупації не були завершені – у цьому, передусім, не були зацікавлені окупанти.

Зустрічаються дослідження, автори яких

дотримуються іншої точки зору на церковне життя того періоду. Ось один із таких прикладів: «Розуміючи, що величезною цілісною Росією буде важко керувати, німецький уряд, застосовуючи стародавній принцип римських імператорів «розділяй і володарюй», розпочав в Україні здійснювати політику націоналізації, спрямовану на розпалювання ненависті до всього російського, всього, що пов'язане з Москвою, і всіляке заохочення націоналізму: у всіх установах повинна була використовуватися лише українська мова, в школах вводилося навчання винятково українською мовою, вивчення російської літератури замінювалося українською. Тоді ж з'явилася і стала широко популяризуватися ідея: «Українська мова – до церкви» [67]. Визнаючи право кожного на власну думку, все ж таки не можу не зауважити на деякі історичні неточності у цій фразі. По-перше, політику націоналізації почали проводити в Україні не німецькі нацисти, а українські комуністи. Саме вони 1921 року зробили українську мову державною та обов'язковою для всіх установ Української Соціалістичної Радянської Республіки (УСРР), включаючи заклади освіти і культури. Ось перші результати цих заходів: «У 1930 році чисельність шкіл з українською мовою навчання становила 85%, на українську мову було переведено 75% діловодства державних установ, українською мовою видавалося 90% газет і більше половини книжок і журналів» [103]. По-друге, саме комуністи, а не нацисти сприяли організації та проведенню в УСРР Першого Всеукраїнського Православного Церковного Собору в Києві 14–30 жовтня 1921 року, де і було проголошено створення УАПЦ. І нарешті, комуністи навіть за часів жорсткого зросійщення і репресій з боку центральної влади СРСР, ніколи не називали Україну частиною Росії!

У Кіровоградській області «більшість храмів у кінці 1941 – на початку 1942 років перейшла до Автокефальної Православної Церкви, але декілька залишилися в Автономній православній церкві» [92].

Маючи за собою певне законодавче підґрунтя та всіляку підтримку місцевої влади, у Кіровоградській області, як і в інших регіонах України, масово відкривалися церкви та молитовні будинки. Першим у м. Кіровограді до свята Преображення Господнього (19 серпня) було відкрито Преображенський храм, для служби в якому німецькою адміністрацією запрошувалися священники. Проте, добре пам'ятаючи недавні репресії, вони

не поспішали відгукнутися на це запрошення. Першим розпочати богослужіння погодився священник Даміан Стацюра, прихильник РПЦ. Наступним було поновлено функціонування Грецького собору (собору Володимирської ікони Божої Матері), який восени 1941 року перейшов під юрисдикцію української Автокефальної церкви, був переосвячений на честь Різдва Пресвятої Богородиці, до свята якої (21 вересня) його і було відкрито міською управою [67].

«На той час собор мав жалюгідний вигляд: подерті стіни, відсутність дзвонів та хрестів на банях. Настоятель собору Михайл Хороший за бюджетні кошти міської управи та пожертви віруючих здійснив ремонт будівлі і всіх приміщень, відкрив на вул. Нижній Биківській (Пушкіна), 62 свічну майстерню, а у вербну неділю 29 березня 1942 року при великому напливі людей, відбулося урочисте встановлення хреста на дзвіницю собору» [67]. Пізніше на соборі з'явився й дзвін.

Подією в церковному житті Єлисаветградської та Миколаївської єпархій стала діяльність відновленого хору Покровського храму м. Кіровограда. Хористи дивували прихожан чудовим літургійним співом, призабутим з довоєнних часів. Створив цей колектив регент Драганчук за підтримки настоятеля храму протоієрея Федора Храмова [25]. «Хор діяв і в Преображенському соборі м. Кіровограда. Вже після війни декого з хористів, священників та активних парафіян, як от Тетяну Авдієнко, Ірину Бойко, Федора Храмова та ін., звинуватять в антирадянській агітації та засудять на тривалі терміни ув'язнення в концтаборах.

У 1941-1942 роках бракувало культових споруд, церковного начиння, богословської літератури – більшу частину цього знищили в 20-30-х роках. Однак дещо збереглося в населення, тож люди зносили до храмів хто що мав. Різко зросла кількість хрестин, а вінчання стали явищем поширеним та багатолюдним» [92].

Цікавим є факт створення дзвону для Покровського храму на Ковалівці. Кілька років тому, під час підняття на балки дзвону, який простояв на дзвіниці багато років, на його внутрішній частині було виявлено напис «Стараниями инженеров Ротаста и Воробьева мастером Тютюшкиным отлит в сем году. 1942». Як виявилось, ці люди працювали на заводі «Червона Зірка» і серед них був Фока Тютюшкін, родич відомого кіровоградського колекціонера-краснознавця Ю.Тютюшкіна [108]. Цей факт може свідчити про те, що

відродження релігійного життя в роки окупації охопило різні верстви населення та стало справжнім явищем у житті громади.

У роки окупації функціонувало Церковне єпархіальне управління при єпископі Єлисаветградському та Миколаївському. Новопризначеним єпископом з 19 травня 1942 року став Михайл (Хороший), керувати справами церковного управління доручили протоієрею Миколі Гагалію [24].

До 1930 року єпископ Михайл (Хороший) – настоятель кафедрального Собору Різдва Богородиці в Черкасах, потім – голова Черкаської Окружної Ради УАПЦ. У 1930 році засуджений до 8 років ув'язнення. У 1937 році звільнений. Війна застала в Кіровограді. Організував і очолив Вище Церковне Управління Кіровоградщини, настоятель парафій УАПЦ в Кіровограді. З 1945 року – в еміграції. Помер в Торонто (Канада) 1977 року [91]. У протоієрея Миколи Гагалія доля була трагічною – у 1944 році за вироком радянського військового трибуналу його було розстріляно «за націоналістичну діяльність» [115].

З єпископом Михайлом пов'язана активізація релігійного життя також на територіях, віддалених від Кіровограда, зокрема в Дніпропетровську, Кривому Розі. Для них, а також для сусідніх територій сучасної Черкащини та безпосередньо для Кіровоградщини, єпископ Михайл висвячував священників, призначав благочинних. 31 травня 1942 року він відправив урочисту службу з нагоди 130-річчя спорудження Грецької церкви [5, с. 326].

У середині 1943 року єпископа Михайла (Хорошого) змінив єпископ Володимир (Малець), який опікувався справами УАПЦ в області майже до приходу Червоної Армії. Єпископ Володимир (Малець) з 1945 року перебував в еміграції. Життєвий шлях завершив у 1967 році [92].

Головною метою політики окупантів було намагання завоювати певний авторитет серед місцевого населення та мати на нього великий вплив релігійними засобами. Освячення церков, на які прибували чини як німецької, так і української влади, мали певні пропагандистські завдання: на фоні довоєнного більшовицького руйнування церков, майже поголового винищення ними священнослужителів, переслідування віруючих, ці урочистості повинні були засвідчити про «нові, вільні порядки», які нібито настали з приходом гітлерівців. У 1942 році в області поширили «Подяку за визволення» єпископа Михайла.

Єпископ особисто відвідав Генеральний комісаріат і висловив свою подяку в таких словах: «В день визволення міста і церкви Кіровоградщини від панування безвірників вітаю Вас від імені всіх віруючих і духовництва Української Автокефальної Православної церкви. Ми просимо Вас передати великому Фюреру німецького народу Адольфу Гітлерові нашу глибоку щирю подяку» [92].

Слід зауважити, що «вважати діяльність релігійних громад у роки окупації вільною і незалежною підстав немає, оскільки церковне життя значно регламентувалося німецькою окупаційною владою. Найбільше це стосувалося православних віруючих як найчисельнішої релігійної громади області. Окупанти, хоча й існувало Церковне єпархіальне управління, постійно втручалися в релігійне життя. На свій розсуд окупаційна влада встановлювала тривалість церковних свят, як правило, скорочуючи їхню тривалість або переносючи в часі, переслідуючи таку мету, як небажання відривати населення від праці. Діяльність священнослужителів була поставлена під контроль районних управ та гебітскомісаріатів, без згоди яких духовник не мав права приступити до здійснення служб, а громада – відкрити нову парафію. Окупаційна влада примушувала священників відверто агітувати населення добровільно їхати на роботу до Німеччини, не дозволила викладання в початкових школах Закону Божого» [92].

Між двома православними церквами в Україні існували суперечності стосовно мови богослужінь (української чи церковнослов'янської) та деяких інших питань. Із метою їх подолання і створення єдиної помісної церкви 4 жовтня 1942 року Синод УАвПЦ ухвалив рішення про об'єднання з УАПЦ. 8 жовтня того ж року в Почаєвській лаврі глава автономістів архієпископ Олексій (Громадський) та представники автокефалістів архієпископ Никанор і єпископ Мстислав підписали Акт про об'єднання обох церков [109]. Але проти Акту негайно виступили деякі єпископи-москвофіли Автономної Церкви. Під їхнім тиском, а також під тиском німецької влади, якій об'єднання було політично не вигідним, митрополит Олексій відкликав свій підпис. Невдовзі він опублікував звернення, де почаївську угоду трактував лише як спробу з'ясувати ставлення духовенства до ідеї об'єднання, як проект поєднавчої комісії, який ще мусив затвердити Собор єпископів [105]. Гітлерівці розгорнули репресії проти церковних ієрархів, священників та особливо активних вірян. На початку 1943 року окупанти заборонили церковним

діячам здійснювати будь-які внутрішньо-церковні зміни без згоди німецької адміністрації. Священиків і єпископів змусили відмовитися від ідеї створення помісної церкви, їх зобов'язували зачитувати у храмах усі постанови та акти німецької адміністрації, відправляти богослужіння за перемогу німецької зброї тощо. Під тиском влади було зачинено половину приходів УАПЦ [91].

Із наближенням фронту єпископат УАПЦ вирушив на Захід. Ієрархи УАПЦ покидали Україну з тяжким серцем і неминучими докорами сумління. Але евакуюватися вони мусили неодмінно, бо німці не залишили їм вибору. Крім того, було зрозуміло, що з поверненням радянської влади на всіх цих єпископів чекала смерть. Усі єпископи УАПЦ виїхали на Захід, крім митрополита Харківського Феофіла Булдовського, який невдовзі помер. У серпні 1944 року на українських землях не залишилося українських православних єпископів, а всі православні

священики та вірні опинилися під владою Московської Патріархії. Рушили на Захід і єпископи Автономної Церкви, підлеглі Московській Патріархії, не будучи впевненими, що вона зможе захистити їх від репресій з боку радянської влади [99].

У роки німецької окупації в області відновили свою діяльність релігійні громади протестантського спрямування. 14 червня 1943 року віруючі Євангельських баптистських церков провели в Кіровограді навіть свою конференцію [92].

Наступаючи, радянська армія храми та дзвіниці використовувала як зручні цілі та орієнтири, а німці, що оборонялися, як вогневі точки. Це призвело до руйнування кількох будівель храмів області, серед яких так і не відкритий в роки окупації Успенський собор. Його будівля частково постраждала від снарядів і бомб. Завершила ж його руйнування радянська влада в кінці 40-х років.



Митрополит Полікарп
(Сікорський Петро Дмитрович) (1875–1953),
єпископ Луцький, митрополит Української
Автокефальної православної церкви
в юрисдикції Польської помісної
православної церкви.



Митрополит Олексій
(Громадський Олександр Якубович)
(1882–1943), глава Української автономної
православної церкви в юрисдикції
Московського патріархату, митрополит
Волинський і Житомирський, екзарх України
(з 25 листопада 1941 року).

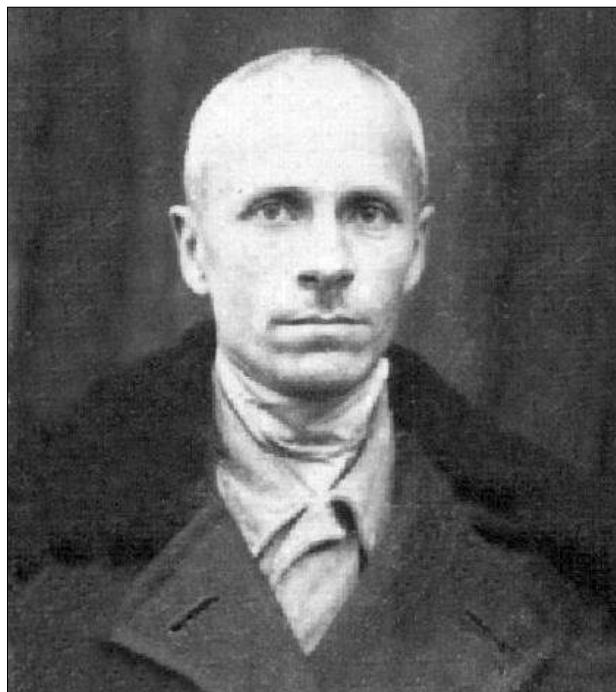


Єпископ Михаїл (Хороший).
Фото 1942 р., м. Кіровоград.



Архієпископ Михаїл (Хороший).
Фото 1946 р., м. Торонто (Канада).

Із сайту Східної Єпархії Української Православної Церкви в Канаді.



Микола Гагалій
Фото 30-х років.



Протоієрей Микола Гагалій,
настоятель собору Свято-Різдва Пресвятої
Богородиці, 1943.

Із фондів ДАКО.

ОПОВІЩЕННЯ

При Кіровоградській Міській Управі організовано Тимчасове Церковне Управління, що відає справами Православної Церкви, до складу якого входять настоятелі міських церков та по одному представникові від кожної церкви міста.

Прохання до всіх священників, дияконів, псаломщиків і церковних регентів зареєструватися в названому Управлінні.

В разі бажання працювати в Церкві Христовій, священослужителі мають подати до Церковного Управління про це заяву й додати свій послужний список, аби одержати призначення до тієї чи іншої парахвії.

Сюди ж звертатися в справі відбудови храмів і молитовних будинків за порадою і вказівками.

При Церковному Управлінні можна одержувати свічки в обмін на віск, а також можна одержати хрестини та ікони.

Адреса: Кіровоград, Гредька Церква, Церковне Управління.

Український голос. — 1941. — № 15 (жовтень). — С. 4 [111].

3234-2

Д О В І Д К А.

Вересень 1942
№ 480-03
Кіровоград

3234

Дана ця священнику с. Григорію Федорову — настоятелю св. Ніколаєвської Церкви с. Плетені Ташлик в тім, що йому доручається, у відсутності до бажання сестер-монахинь Лебединського жіночого монастиря, обслужити монастир і вдовольнити духовні потреби його, в зв'язку з його відновленням.

Місцеву владу просимо допомагати йому в цій справі.-

МИХАІЛ Єпископ Єлисаветградський
і Миколаївський.

Керуючий справами
Церк. Сп. Упр. — Протоієрей

ГАГАЛІЙ М.



Довідка, підписана М. Гагалієм, 1942 (із фондів ДАКО [52]).

Народ і церква

«І розвеличу рабів отих німх і на сторожі коло них поставлю слово».
(Т. Г. Шевченко).

«Спокоєнню було слово, і слово було у Бога, і Бог було слово».

Такими словами починає св. апостол і євангеліст Іоанн свою величну Євангелію.

Посередник між людьми і Богом — Сян Божий, — Божественна премудрість — Логос — Слово — ось символи людської мови, якими св. Іоанн Богослов знайшов можливим висловити, зобразити явління Бога на землі.

Словом Христа Спасителя була заснована свята Церква на землі. Через живе народнє слово було понесено благовісті святої Євангелії всім народам світу. Через слово було дано людям Богопізнання.

Як відомо, господар нашого життя Ісус Христос, «одкривши уста свої», учив народ, промовляючи до нього зрозумілою йому рідною, простою, живою народною мовою. Святий апостол Павел, якого історія церкви називає апостолом народів, так писав у своєму посланні до Коринтянської церкви (I посл. св. Ап. Павла до Коринтян. гл. 14).

«Тепер, коли я прийду до Вас, браття, і стану говорити на незнайомих мовах, то язю принесу вам користь, коли не з'ясую вам або одкровенням, або пізнанням, або пророцтвом, або ученням».

«Скільки, наприклад, різних слів у світі, і ні одного з них немає без значення».

«Але коли я не розумію значення слів, то я для того, хто говорить — іноземець, і хто говорить до мене — іноземець».

«Бо коли я молюсь на незнайомій мові, то хоч дух мій і молиться, але розум мій залишається без плоду».

«Що ж робити? Стану молитись духом, стану молитись і розумом, буду співати духом, буду співати і розумом».

«Та в церкві хочу праце п'ять слів сказати зрозумілих, щоб і других навчить, ніж безліч слів на незнайомій мові».

Добавляти щось до приведених слів св. ап. Павла не приходитьсь. Вони ясні, точні, зрозумілі не лише для священиків, а й для самих неосвічених людей.

Буква мертвить, а дух животворить. Виконуючи заповіт Христа Спасителя і св. Апостолів, святи рівноапостольні

благовісники слова Божого Кирило і Методій — просвітителі слов'ян — благовістили Євангелію слов'янським народам їхньою живою старо-слов'янською мовою, що в той час була спільною мовою всіх слов'ян і яка на протязі тисячі років змертвіла, подібно до старо-римської, латинської мови, і стала незрозумілою нащадкам.

В 988 р. св. рівноапостольний князь Київський Володимир, сам прийняв хрещення, знищив поганських ідолів і охрестив весь свій народ у Віру Христову. В той час і була заснована Українська церква, як самостійна митрополія, на чолі з Київським митрополитом, що підлягав в ієрархічному відношенні Царгородському Патріарху.

Час ішов. Відкривались і закривались одна за другою сторінки історії. Не одно лихо, не один погром уназ на голову нашого народу. Боротьба з поганськими народами — половцями, хозарами, татарами, з Литвою. Польщею, старою Росією, жидокумою — ось довгий, важкий, тернистий шлях наруги, страждань, терпіння, що його мусив пройти Український Народ до наших днів.

Але церква, як нерушима твердиня, як маяк, освітлювала шлях Українському Народові. Щоб цілком і безповоротно поневолити народ, вороги його, особливо з табору «культурних» — Польща, Росія — не раз виявляли прагнення поневолити його не лише фізично, але й духовно. Щоб це виконати, треба було позбавити народ не тільки політично-державної незалежності, але й церковної.

Ще Володимирський князь Андрій Боголюбський напав на Київ, розбив його, розвалив церкви і, пограбувавши ікони, вивіз їх до своєї столиці — Володимира на Клязьмі. Це історичний факт.

Весь час московські князі намагалися, навіть військом, підкупом, підпорядкувати, підкорити собі Київську митрополію. Але без успіху. Спроби католицької Польщі повернути у католицтво український народ, завдяки твердості нашого народу, що свято тримався своєї Церкви, і енергійній відсічі з боку українського козацтва, зазнали краху.

(Продовження буде).

Жарід і церква

(Продовження)

Уніатська церква, як перехідний ступінь до католициста, теж успіху не мала. Але ось з'являється новий ворог України — Росія — «третій Рим», як писали московські літописці («перший Рим загинув, другий Рим — Візантія, теж загинув, Москва — третій Рим, а четвертому не бути»).

Ідея всевітнього панування Москви, як третього Риму, довго і вперто проповідувалась в середовищі московського громадянства. Вона була складовою частиною поточної політики не лише державних російських діячів, а й першого-ліпшого вояки, які ще за часів Гетьмана Б. Хмельницького і наступних Гетьманів водили на поєдинок московські війська в українські міста і села. Ці гнібителі ніколи не забували української церкви. Самостійність її не давала Москві споккою. Не раз робилися спроби з боку Москви відкорити собі Київську митрополію, але без успіху. І тільки завдяки підкупу турецького візира, що силою примусив царгородського патріарха видати Росії грамоту на володіння українською церквою, було придбано це право Росією. Візир одержав за це золоту і хутро.

Українська Церква, як соборноуправна, завжди вибирала самостійного свого митрополита. Тенер його прислали Москва. Твердо і героїчно обстоювали незалежність рідної Церкви не тільки народ, а й само духовництво. Київське духовництво з обуренням говорило:

«Хай краще нас виволочуть з церков, ніж ми приймемо Московського митрополита». За часи свого незалежного існування генієм українського народу було створено свої українські церковні псалми, церковні звичаї і навіть особливості служб Божих, які Московією заперечувались, як неправославні, єретичні і т. ін.

У відповідь на героїчний опір українського народу і духовництва, з боку Москви починались утиски і жорстокі розправи. Священників, які не хотіли приймати московського митрополита, «бито паликами, позбавлено сану і вислано в Сибір, а митрополита Арсенія Маїєвича, що наслідком заперечував це, і Катерині II з приводу позбавлення українських церков і за обстоювання незалежності рідної церкви, закинуто у

темний, вогкий льох-підвал, де цей мученик провів багато (коло 20) років і там, замучений, скінчив своє життя. (Дивись «Українська культура» проф. Ів. Огієнка).

Брутальним насильством, жорстокостями, катуваннями і підкупам Російська церковна влада, за допомогою світської царської влади, підкорила собі Українську Церкву. Заволодівши Українською Церквою, російське духовництво нещадно стало викорінювати всі національні ознаки в церковній культурі українського народу. Сотні років працювали «патріоти» Росії, щоб виховати в особі духовництва тверду міцність російського панування на Україні. І слід віддати справедливості, Синод добився великих успіхів в цій справі.

В часи визвольного руху в 1917—18 роках небагато знайшлося єпископів, що встали на боротьбу за відродження Української Церкви, а серед єпископів не знайшлося жодного українця-патріота — всі опинились у молоті російської канонічності.

І Україна, відокремившись від Росії, під керівництвом Центральної Ради, стала перед фактом відсутності свого єпископату. Ставлення і патріоти Москви відмовились не тільки хрестопозакладати (рукоположити) в єпископи священників, яких обрав для керівництва Всеукраїнський Церковний Собор у Києві, але відмовились служити службу Божу живою українською мовою і навіть заборонили це підлеглим їм священникам.

Та Євангелія Христова благовістувалась всім народам.

— «Не бійся, мале стадо, бо Отець ваш благоволив дати вам царство» (Єв. Луки, гл. 12).

«І світ у темряві світить, і темрява не обгорнула його» (Єв. Іоанна, гл. 1).

Спасіння душ людських — є певнікладна справа, і милосердний Отець небесний дав вихід українському народові, бо — «Господи! до кого ж підемо? Ти маєш слова життя Вічного!».

«Бог є Дух, і ті, що поклоняються Йому — в душі і істині повинні поклонитись». (Єв. Іоанна, гл. 4).

(Продовження буде)

Жарід і церква

(Продовження)

Порядком (канонам), що був прийнятий в перших віках Християнства в Антіохійській церкві, Собором Української Православної Церкви, що складався із священнослужителів і вірних, була відновлена в м. Києві ієрархія Української незалежної (себто Автокефальної) церкви, що й взяла керівництво церковним рухом на Україні.

І було так — «жияв багато, а женців мало, і благали господаря жияв, щоб вислав робітників на жияво Своє».

Українська інтелігенція з палаючим любов'ю серцем, не зважаючи на більшовицький терор, пішла на господні жиява. Лікарі, вчителі, бухгалтери, інженери і багато інших кинули свої державні посади і пішли, щоб стати «ловцями людей», як говорить Євангелія, пішли бучувати, відроджувати українську церкву, пішли на жертву. Орієнтовно до однієї третини всіх церков на Україні (2400) було охоплено керівництвом Українського єпископату і Укр. Правосл. Церковною Радою. Це була пора (з 1918 по 1936 рр.), яку деякі церковні діячі називають «розколом» церкви. Ні, любі мої, це «розкол» був, як звикли кваліфікувати казенні руські «богослови» великий вільний прейс церковного духу, а боротьба — жорстока, кривава боротьба за Українську Церкву, бо тисячі священників і вірних Української Церкви своєю власною кров'ю, своїм безцінним життям закріпили завойовану свободу і незалежність Української Церкви і українського живого слова в службі Божій.

Все, що було вороже українській визвольній боротьбі, піднялось проти Української Церкви і її служителів. Тихоновці, що боролись за владу Московського патріарха Тихона і його намісника на Україні, екзарха, житоцерковці, що були на службі в ГПУ, всі консервативні елементи серед денационалізованого міщанства, які ненавиділи українську мову, і перевертні — малороси, що нудьгували за «вищою» культурою руського дворянства, не кажучи вже про «істинно-руських» (тим і Бог простив) ГПУ—НКВС і навіть жиди — всі об'єднались в боротьбі проти Української незалежної національної

церкви. Два митрополіти — вселенний отець Василій Лемківський, обраний Першим Всеукр. Церк. Собором в 1918 р. і вселенний отець Миколай Борецький (до речі, служив в сані єпископа в Кіровограді, тоді Зінов'євську) уклали жертвою жидівсько-більшовицького терору (Борецький висланий у Сибір). Тисячі українських священників і рядових мирян (імена, яких Господи, Сам Ти знаєш), були розстріляні або вислані в далекі табори НКВС, звідки багато не вернулось або загинуло ще в дорозі.

З сміхом і глузом пояснював у цей час Лубенський окружний більшовицький прокурор свої прийоми страдникам української церкви: «Українцям український воздух вреден», — говорив він.

Та здійснились слова Господа нашого Ісуса Христа: «Збудую церкву Мою, і сили некеільні не одоліють її».

Підняв і укріпив Бог руку могутнього Німецького Народу і сокрушив силу богохульної і богопротивної зграї червоних насильників. І ось сонце волі знову сходить над Україною — і «воскресли ті, що у гробах, і всі земнородні араділи», — як співав колись пророк Ісаїя.

І ось у нашому місті вже відчинено двері трьох храмів, і в кожному по два священники... Відбувається Божественна літургія, підноситься величний спів. Падівічному, але... тяжко стояти у храмі... тяжко...

«О, як ви занеслись,
Далеко як zostались!

Як сумно догора над серцем наш
архипіт!

— І хоч холодний ум

Забув ваш заповіт. —

Ще серце з вами не прощалося!..

Такими словами поет М. Філіпський змалював свій релігійний настрій за часів старої російської церкви.

Так — холодний ум забув заповіт! Так «духом молюсь, а розум залишається без пласу!» — говорять св. Ап. Павел. Холодний розум... бо... незрозумілою мовою говорять, служать у церкві.

(Закінчення в наступному номері)

Нарід і церква

(Закінчення)

Постають питання:

Чи наші теперішні панотці визнають і розуміють значення національного відродження у цей великий час? Чи враховують вони, що питання про українську мову не підлягає вже обговоренню і полеміці, що українська мова — в сама основа української духовної культури? Чи враховують вони, що наша молодь, покалічена живим кобильовицькою школою, зовсім не знає і не чула людного слова церковнослав'янською мовою, а не то, щоб розуміти її. Чи розуміє хоч один юнак смертні слова «наки і наки» (і безліч інших подібних слів) і яке виховне релігійне значення мають ці незрозумілі слова?

А ні одна овечка отари Христової не повинна загинути, бо «добрий пастир дичку свою покладає за вівці свої» і залишає дев'яносто дев'ять і йде відшукувати одну! А хазяїн — це наша майбутня сила, цвіт, наше громадянство. Чи беруть вони приклад з Німецької церкви — великий історичний подвиг Мартіна Лютера, який звільнив Німецьку церкву від чужоземної залежності і розкристив її від консерватизму і жертви латинської мови, переклавши на живу німецьку мову святого писання і службу Божу. Так, вони кажуть, що визнають і розуміють. Але... ох, «але!». Оскільки в цьому міститься нещасного, нехорошого! Немає перекладів Служби Божої. Любі мої, ви, мабуть, забули, що ще в 1907 р. було видано святу Євангелію українською мовою і вона є, може, як не у вас, так у інших вірних. А чи ви потурбувались дістати її?

Чи хочете фактів. Ось факт. Звернувся один громадянин до одного з віруючих священників з проханням дати для перекладу на якийсь день служебний, то мав досить одверту відповідь: «а для кого ж буде обов'язковий цей переклад? для вас?». Служебника не опалось. А як же українська Автокефальна церква зразу ж перейшла на викрапу служб Божих українською мовою?

Але чекали на благословення патріарха Тихона?

Наскільки нам відомо, у регента

Пресображенської церкви в церковно-релігійні твори багатьох українських композиторів, як Стеценка, Леонтовича і т. д. Та й не вірилося, щоб у Кіровограді не знайшлося мовознавця, які б змогли допомогти у справі перекладу тексту Служб Божих.

Та ні, не в цьому справа! А в чому ж? Ви зачитайте на самоті будького із віруючих священників: а за який час ви, панотче, мислите українізувати церкву? І ви матимете, після досить красномовного важкого зітхання, тихеньку відповідь: «Ну так... може за рік...», «бо знаєте... тес... от отень... говорить промови в церкві українською мовою, так дехто з парафіян говорить: «От як би він говорив по-слов'янському, то було б краще...».

Ви хочете більше. Я скажу більше. Коли мова торкнеться про наступний приїзд українського архієпископа всесв. отця Івана (Огієнка), то теж матимете приховане, досить красномовне міркування: «А може б почекати приїзду єпископа з Москви...». Так, так, зрозуміло! — кажуть, що секретарем Церковного управління залишено людину, що їздила колись до Патріарха Тихона в Москву в церковних справах...

«Не думайте, що легко давати вам благословення, — говорив колись парафіянам український Архієпископ Константин Кротевич, — ні не легко, любі мої, бо за нього треба відповідати перед Богом і народом».

— «Горе вам, законникам, що взяли ключ розуміння: сами не увійшли, та й тим, що входили, заборонили». (Єв. Луки гл. 11, ст. 52).

Такими свангельськими словами відповідали вірні Української Церкви законним законникам московського патріархату. Ми ж хочемо закінчити словами з Нарічної проповіді Христа Спасителя:

— «Нехай світить світ ваш перед людьми, щоб вони бачили добрі діла ваші й прославляли отця вашого Небесного. Бо кажу вам: коли правда ваша не переважить правди книжників і фарисей, то не ввійдете в царство небесне».

«Усяке дерево, що не дає плоду доброго, рубають і видають в огонь».

Єдина православна церква на Україні

Постановою Собору Українських єпископів від 10 лютого цього року затверджені основи приєднання священства Автокефальної церкви, на чолі якої стоїть покійний Митрополит Василь

Лепківський. Священники Автокефальної церкви будуть прийняті в «суцільній єдності». В той спосіб настане повна церковно-релігійна єдність українського народу.

НОВІ ЄПИСКОПИ-УКРАЇНЦІ

9 і 10 лютого цього року в місті Пінську відбулась хіротонія двох українських Владики: Ніканора єпископа Чигиринського та Ігора, єпископа Уманського. Хіротонії довершили Адміністратор Православної Церкви архієпископ Меліхара і Олександр архієпископ Пінський і Поліський. Нові єпископи добре знайомі в широкому загалі і волинського громадянства, як видатні борці за Українську церкву.

Ніканор, єпископ Чигиринський, в мирі протоієрей Ніканор Абрамович, народився 1887 року в с. Мизові. Козьмівського повіту в духовній родині. Теологічну освіту здобув у Волинській духовній семінарії, після чого проходив вищі студії у Києві. Як священник

працював на Волині до останнього часу.

Ігор, єпископ Уманський, в мирі протоієрей Іван Губа, народився 1887 року на Поліссі, брав активну участь у Визвольній Українській боротьбі, довгий час священствував на Волині, широко знав православному громадянству свою церковно-громадську діяльність.

Визначення двох єпископів-українців є актом великого значення в житті Української Церкви, яка, завдячуючи цій хіротонії, має тепер українську ієрархію та в своєму дальшому житті і розвитку є незалежна від ієрархії московської.

Радянські лозунги та релігія

«Дотепність» радянських лозунгів — всім відома, але «дотепність» деяких лозунгів переходила зовсім у безглуздя: ось, наприклад, такий «Релігія — це опіум для народу».

Один хлопчик прочитав такий лозунг та й питає в свого батька:

— Скажи, тату, що воно таке опіум?

— Опіум... Це є ліки від життя, — відповів батько. Якби нас не визволили від радянської влади, то в розумі бідного хлопця так би й залишилося, — що релігія це є ліки від життя.

За радянських часів існувало товариство «Войовничий безбожник». На наше щастя це товариство у своєму складі не мало навіть грамотних людей. Воно користувалося в своїй антирелігійній пропаганді дешевими байками та віршами в дусі «славнодіючого» Дем'яна Бідного, котрий в своїй мерзотності дійшов до того, що навіть у радянської влади понав «в опіуму».

Український народ з давніх давен відзначався своєю релігійністю і не уявляє, що така «пропаганда» не мала

свого розкладницького впливу на населення.

Виховання мохорі в дусі марксистсько-енгельського матеріалізму не мало теж ніякого успіху і радянський уряд вирішив ліквідувати релігію силою. Позакривали церкви, більшість панотців засадили у тюрми, позаканали до Сибіру, але релігія не «ліквідувалась». Іскра Божя жевріла в душі кожного віруючого і як тільки настало звільнення нас від більшовиків, зараз почали відновлюватись церкви.

Не блищать храми позолотою, нема моря вогнів, але це робить на віруючих ще більший вплив. Вони почували себе першими Христіянами, котрі мазалися в катакомбах. Діти, які за радянських часів бешкетували в школі та на вулицях стоять, тихо в церкві і набожно сліdkують за тим, як іде служба в церкві. Вони притихли, очі дивляться якимось розгублено, але в серці своїм вони вже почували Бога.

БІВ.

ЛЮДИ ЗАДОВОЛЕНІ

У нашому місті, дякуючи Богові, вже людей не тільки міських, а й сільських, що йдуть до церков з недалеких сіл. Батьки йдуть до церкви разом з своїми дітьми, які теж прагнуть навчитися молитися Богові, за те, що врятував наш нарід. Діти з захопленням слухають хор, дивляться на красиві ікони і, наслідуючи дорослих, хрестяться та уважно вдумуються в проповідь. Шана тим батькам, що виховали таких гарних дітей. Велике бажання є в людей, щоб Служба Божа в церквах відбувалась рідною українською мовою.

А. Куленко

Український голос. – 1941. – № 11 (4 жовтня). – С. 4 [111].

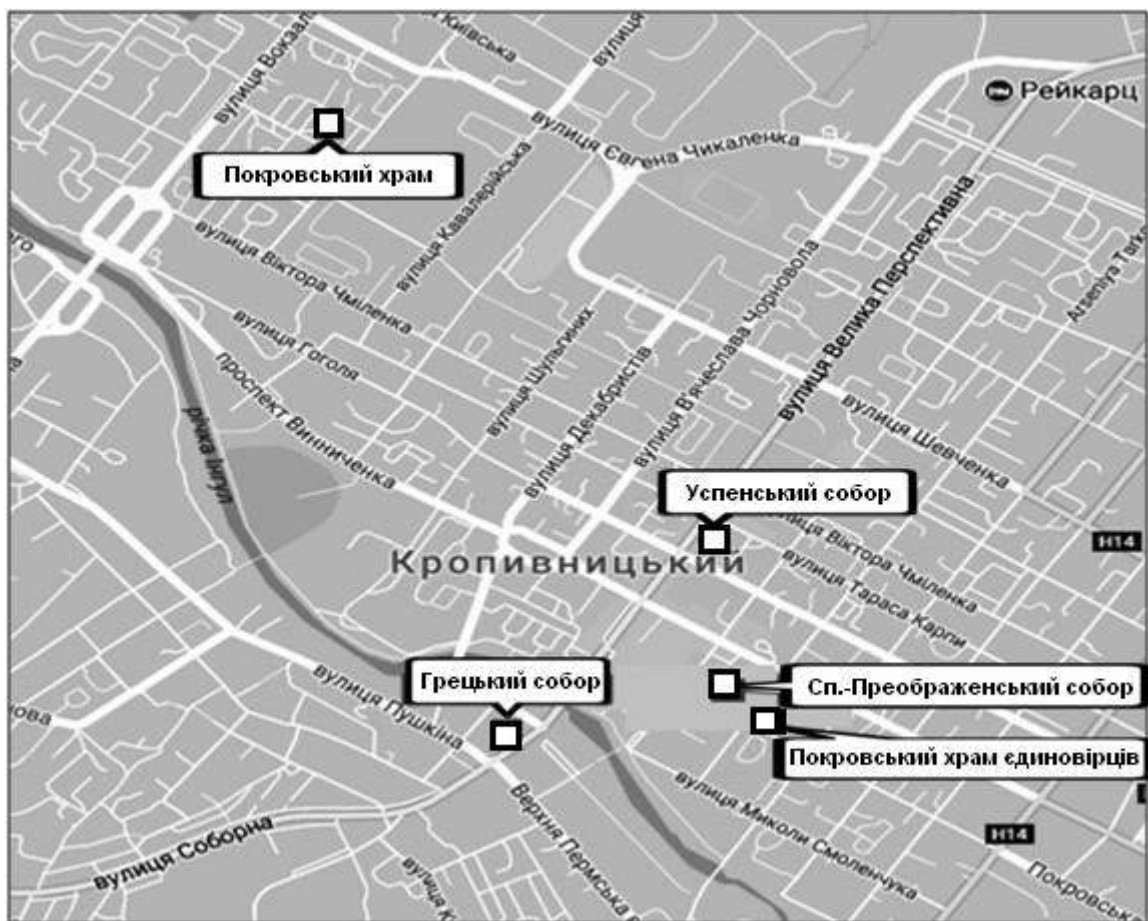


Разом із місцевими вірянами до храму прийшли румунські вояки, 1941 [92].

Повернення збережених
святинь до храму, 1941
[92].



Відбудова сільського храму, який за радянської влади був пристосований
під кінотеатр, 1941 [114].



Місця розташування храмів на сучасній мапі.
Замість Успенського собору з 1954 р. – обком КПУ, з 1991 р. – міськвиконком.



Успенський собор, 1941. Вигляд із перехрестя вулиць Великої та Нижнє-Донської (Тімірязєва) [120].



Св.-Успенський собор, 1941.
Вигляд із перехрестя вулиць Великої та Нижнє-Донської (Тімірязєва).
Із колекції «Коельц 333» [123].



Св.-Успенський собор, 1942. Вигляд із перехрестя вулиць Великої та Гоголя.



Св.-Успенський собор, 1943. Вигляд із перехрестя вулиць Великої та
Нижнє-Донської (Тімірязєва).
З архіву Рейберт.інфо [101].



Св.-Успенський собор, 1942.
Вигляд із перехрестя вулиць Великої та Гоголя.
З архіву Рейберт.інфо [101].



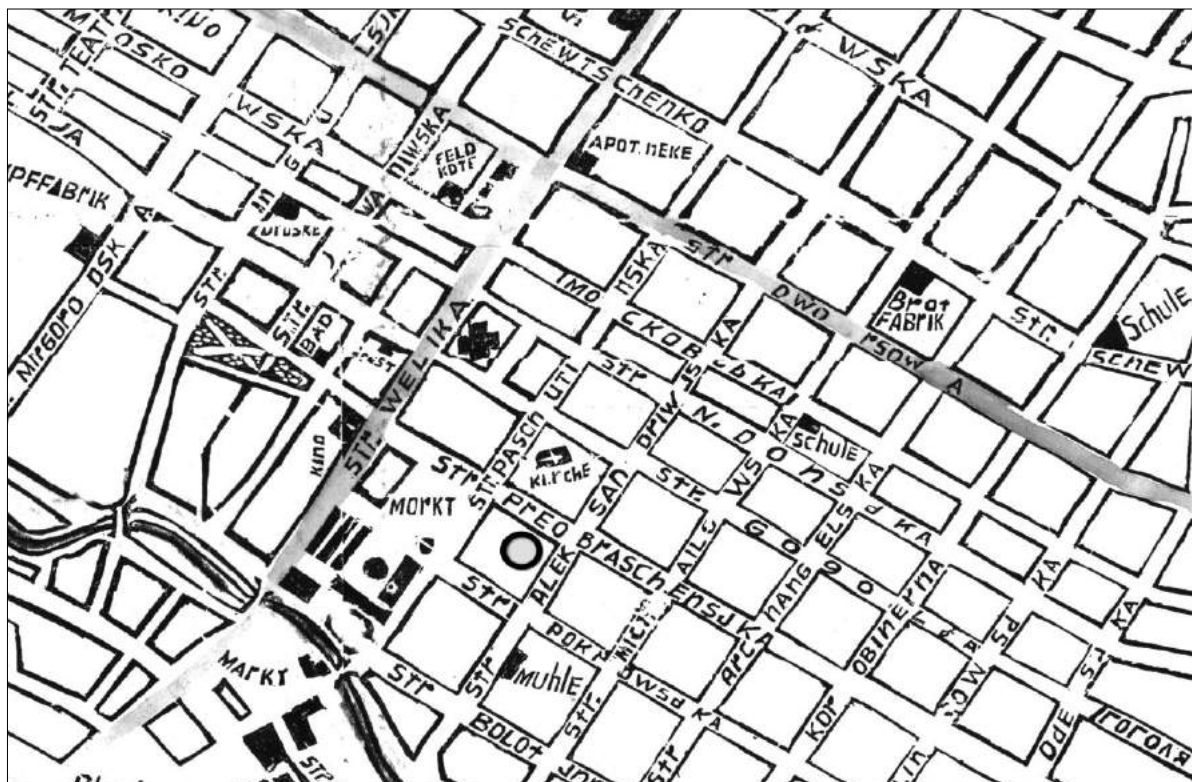
Св.-Успенський собор, 1943. Вигляд із перехрестя вулиць Великої та Гоголя.



Св.-Успенський собор, 1943. Вигляд з боку вул. Гоголя.
Із архіву Рейберт.інфо [101].



Спасо-Преображенський собор, 1941. Знімок зроблено з подвір'я у кварталі між вулицями Олександрівською та Пашутінською.



Німецька мапа 1942 року. Тут Успенський собор позначено хрестом, а місце Спасо-Преображенського собору вказано помилково на розі вул. Пашутінської та Гоголя. Справжнє місце розташування собору позначено мною кружком.



Спасо-Преображенський собор, 1941. Вигляд з вул. Преображенської.
З архіву Рейберт.інфо [101].



Спасо-Преображенський собор, 1941.
Вигляд з перехрестя вулиць Преображенської та Пашутінської [130].



Тимчасовий дзвін біля Спасо-Преображенського собору, серпень 1941
(із колекції «Воєнний альбом» [8]).



Спасо-Преображенський собор, 1941.
Вигляд із перехрестя вулиці Олександрівської (Володарського, Тарковського).
Праворуч – сьогодні знаходиться будівля «Кіровоградгаз» [130].



Спасо-Преображенський собор, 1943.
Знімок з вул. Преображенської (із приватної колекції [120]).



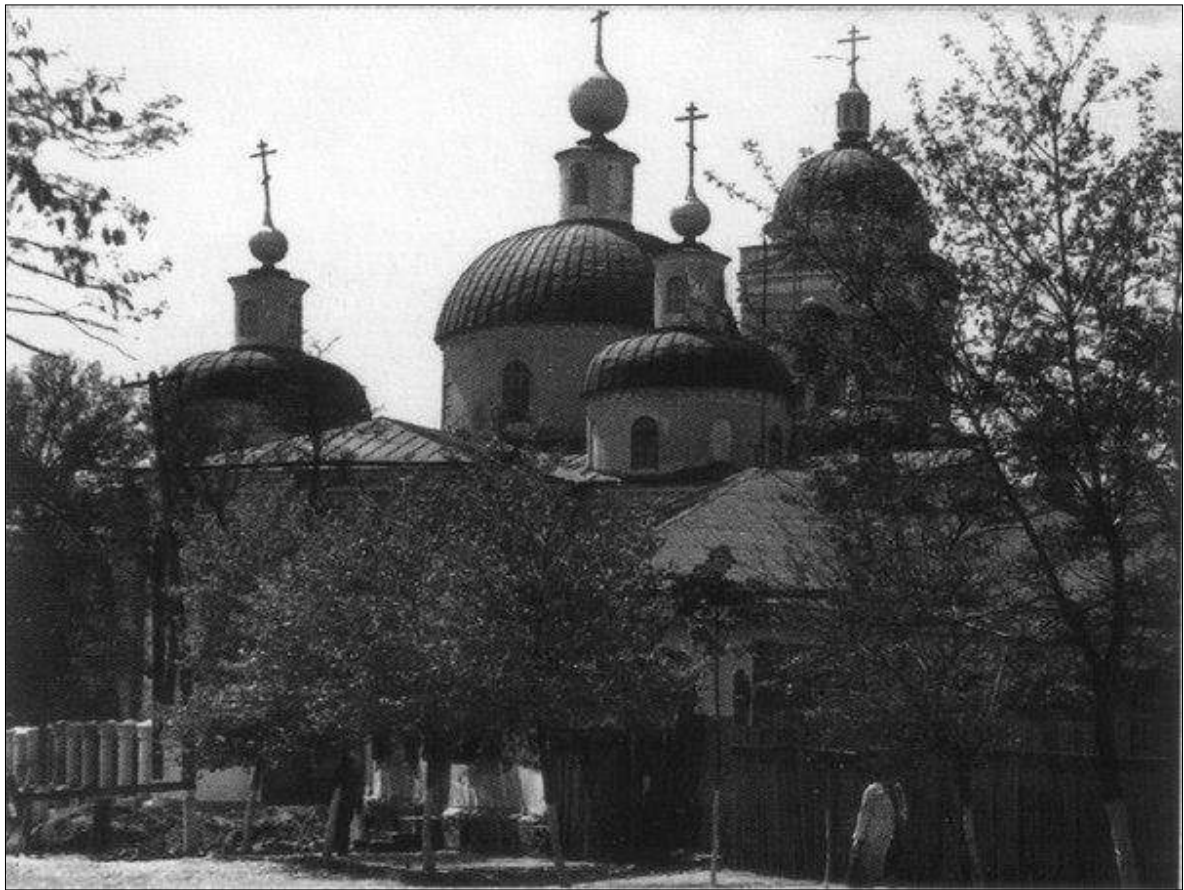
Ремонтні роботи на дзвіниці Спасо-Преображенського собору, 1942.
Із колекції Ігоря Світецького.



Вул. Олександрівська, 1941. Ліворуч – перехрестя з вул. Преображенською [130].



Спасо-Преображенський собор, 1942. Вигляд з вул. Преображенської з боку ринку [126].



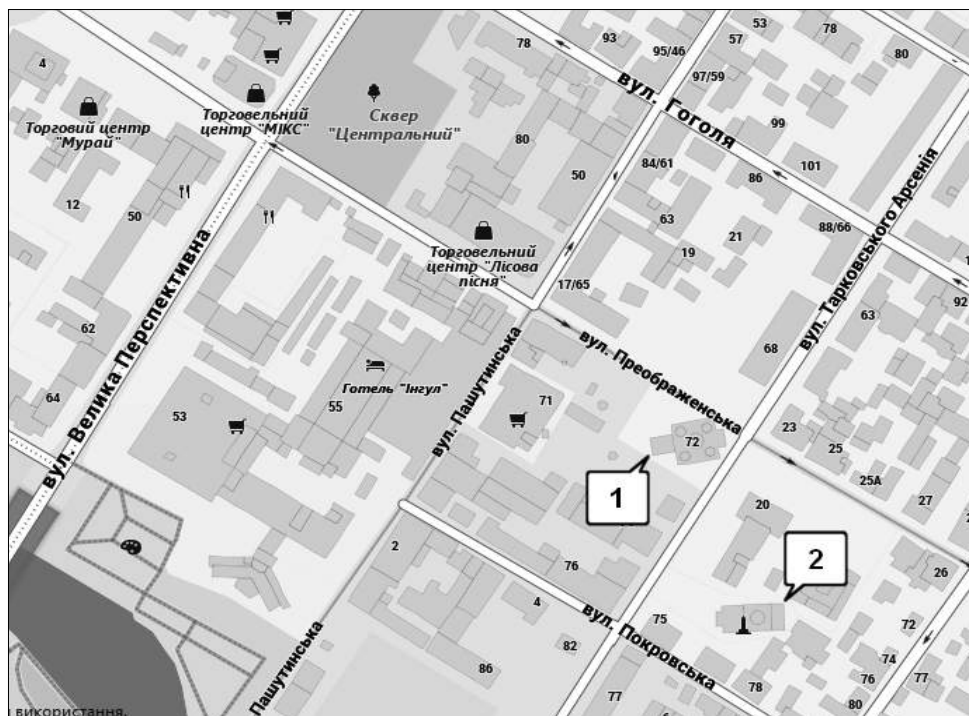
Спасо-Преображенський собор, 1943.
Знімок із вул. Олександрівської (із приватної колекції [120]).



Спасо-Преображенський собор, 1943.
Знімок із вул. Преображенської. Квартал між вулицями Олександрівською та Михайлівською
(з альбому «Прасторіан» [98]).



Храм Покрови Пресвятої Богородиці на вул. Олександрівській (Володарського) – довоєнне фото. У 30-ті роки храм було закрито радянською владою. Відомостей про те, чи проводилися служби в цьому приміщенні під час окупації, знайти не вдалося. Сьогодні це храм св. Володимира Великого УАПЦ.



Спасо-Преображенський собор (1) та храм св. Володимира Великого (колишній храм Покрови Пресвятої Богородиці) (2) на сучасній мапі.



Храм Покрови Пресвятої Богородиці на Ковалівці, 1942. Знімок із парашутної вишки в Ковалівському парку (з архіву Рейберт.інфо [101]).



Місце парашутної вишки (фото 1942 року).
З архіву Рейберт.інфо [101].



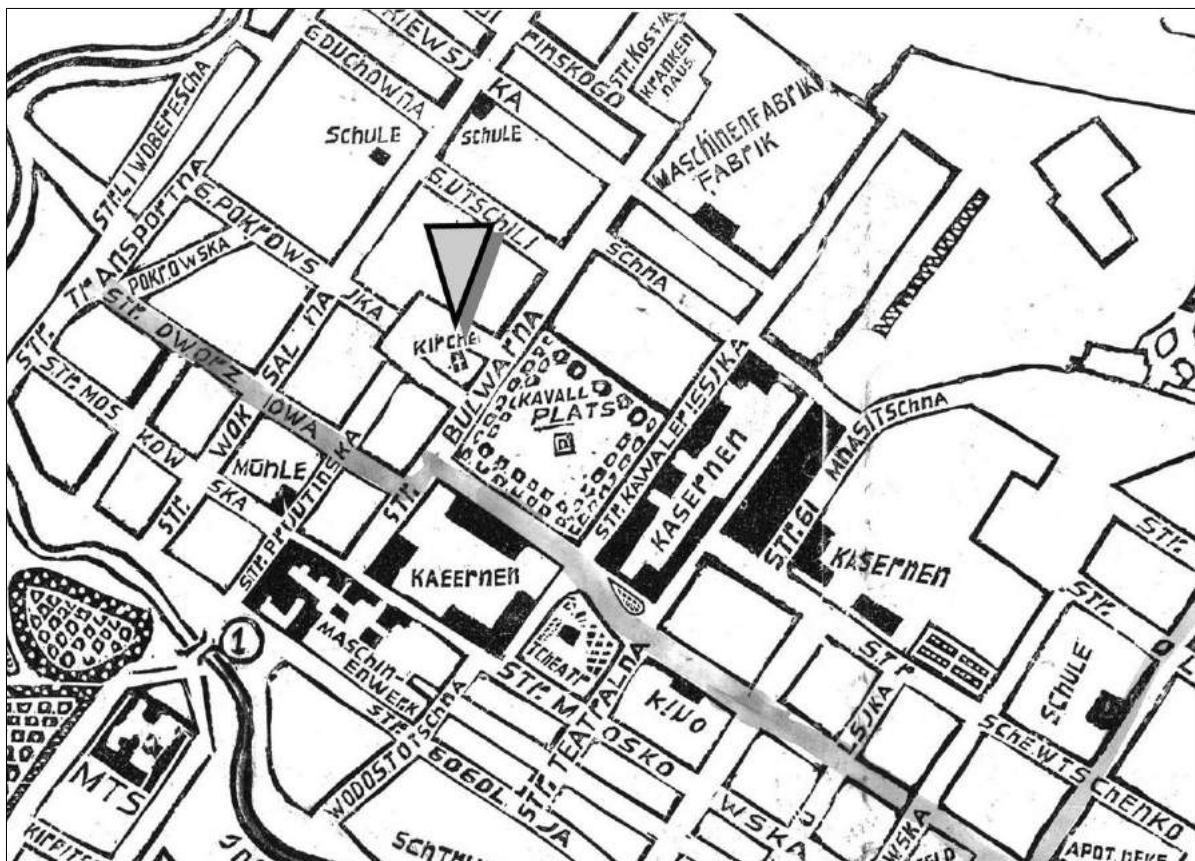
Вхід до храму Покрови Пресвятої Богородиці, серпень 1941.
Із колекції Ігоря Світецького.



Храм Покрови Пресвятої Богородиці на Ковалівці, 1942
(із альбому Праєторіан [98]).



Храм Покрови Пресвятої Богородиці, 1942. Вигляд з вул. Бульварної.
Із колекції Ігоря Світецького.



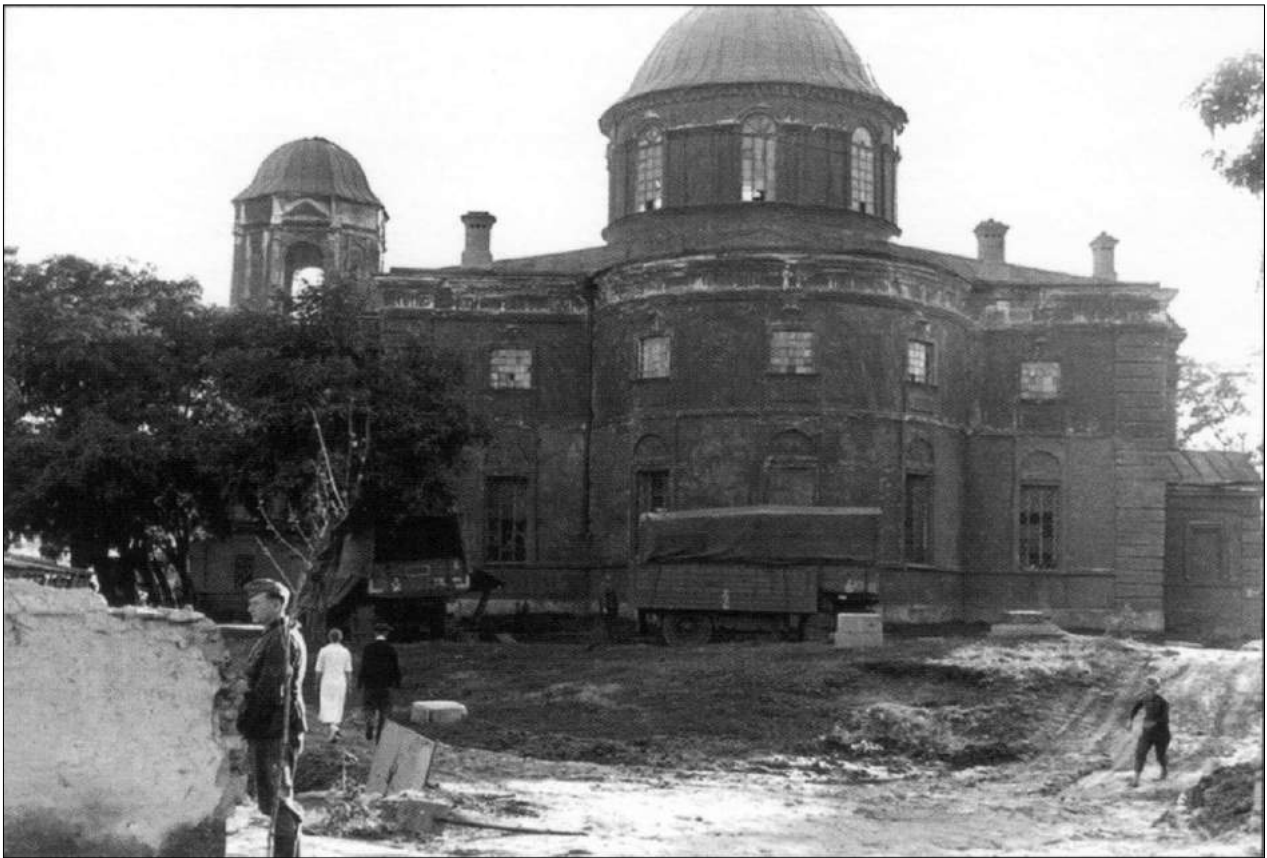
Храм Покрови Пресвятої Богородиці на німецькій карті (нижче трикутника), 1942.



Храм Покрови Пресвятої Богородиці, 1942. Вигляд з боку Ковалівського парку.
З архіву Рейберт.інфо [101].



Дзвін, відлитий Ф.Тютюшкіним у 1942 році на заводі «Червона Зірка».
Поряд із дзвоном – Ю.Тютюшкін (фото з газ. «Україна-Центр» [108]).



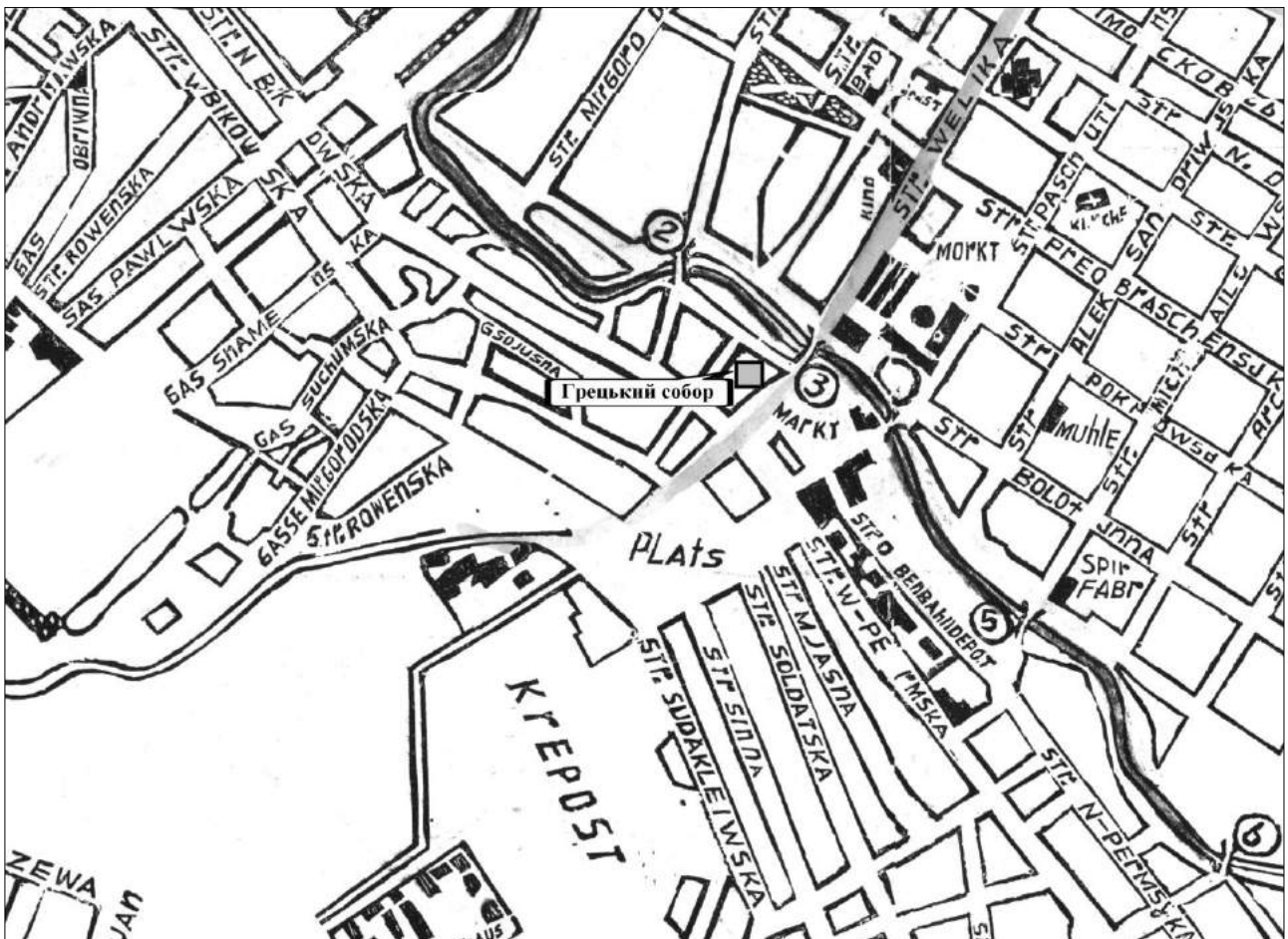
Грецька церква – собор Володимирської ікони Божої Матері (з вересня 1941 року – собор Свято-Різдва Пресвятої Богородиці), 1941. Із архіву Рейберт.інфо [101].



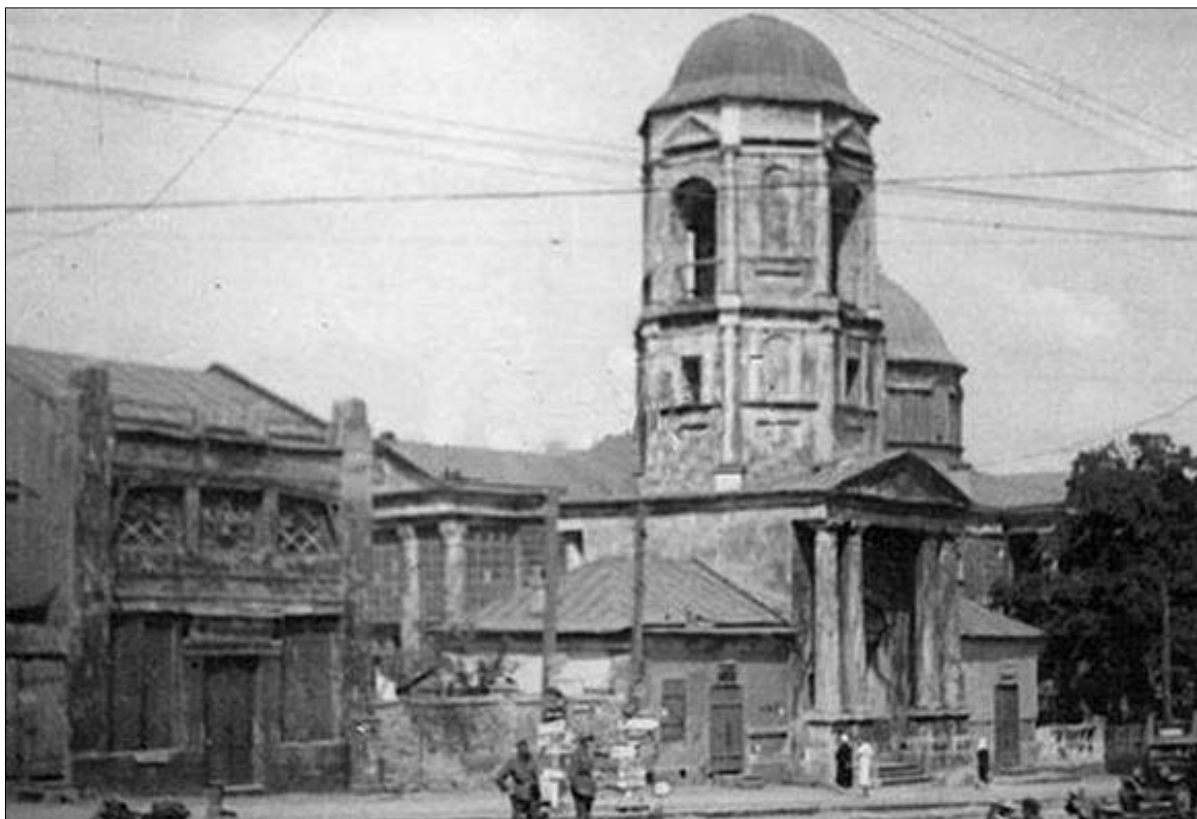
Хрещення дитини у соборі Свято-Різдва Пресвятої Богородиці, вересень 1941 року.
Із колекції Ігоря Світецького.



Будівля на подвір'ї собору Свято-Різдва Пресвятої Богородиці, в якій в роки окупації і в післявоєнний період знаходилося Кіровоградське єпархіальне управління (сучасне фото [88]).



Місце Грецького собору (Свято-Різдва Пресвятої Богородиці) на мапі 1942 року.



Собор Володимирської ікони Божої Матері (Свято-Різдва Пресвятої Богородиці), 1941.



Собор Свято-Різдва Пресвятої Богородиці (Грецька церква), 1942.

Із архіву Рейберт.інфо [101].



Хіротонія отця Сергія Мельника в соборі Свято-Різдва Пресвятої Богородиці,
1 серпня 1943 року (з фондів ДАКО).



Хіротонія отця Сергія Мельника в соборі Свято-Різдва Пресвятої Богородиці,
1 серпня 1943 року (з фондів ДАКО).



Хіротонія отця Сергія Мельника в соборі Свято-Різдва Пресвятої Богородиці,
1 серпня 1943 року (з фондів ДАКО).



Богослужіння в соборі Свято-Різдва Пресвятої Богородиці, 1943 (з фондів ДАКО).



Священики та парафіяни собору Свято-Різдва Пресвятої Богородиці, 1943 (із фондів ДАКО).

НА ВУЛИЦЯХ МІСТА ПІД ЧАС ОКУПАЦІЇ

У вересні 1941 року розпочалася кампанія щодо перейменування вулиць обласного центру. Те ж саме спостерігалось по всій області. Окупаційна влада заборонила давати нові імена містам і селам області з військових міркувань до завершення війни, аби не було хаосу в мапах, а щодо перейменувань вулиць – демонструвала певну солідарність із місцевими жителями, та ще й віддала ініціативу в цьому процесі українській владі. Попередні більшовицькі топоніми, встановлені без будь-якого урахування місцевих традицій і примусово насаджені жителям, не «вписувалися» і в нову систему арійських цінностей окупантів, які не могли допустити, щоб вулиці носили, наприклад, імена євреїв – відомих діячів світового пролетарського руху. Крім того, старі назви асоціювалися в місцевих мешканців з учиненими більшовицькими вождями численними злочинами проти мирних жителів і теж не відповідали їх сподіванням на нове життя, що його обіцяли запровадити гітлерівці, тому теж підлягали заміні [92].

Упродовж двох днів – 2 та 3 вересня 1941 року працювала спеціальна комісія з перейменування вулиць м. Кіровограда. На другий день дебатів комісія нарешті узгодила нові назви для 98 вулиць обласного центру. Так, вул. Воровського планували перейменувати на вулицю Гонти; вул. 9 січня – на Полуботка; Держинського – на Котляревського; Енгельса – на Петропавлівську; Калініна – на Миргородську; Карла Маркса – на князя Володимира; площу Кірова – на площу князя Володимира; Паризької Комуні – на Лисенка тощо. Свій проект комісія оформила протоколом та передала його на розгляд і затвердження міської управи. Міська управа спільно з міським комісаром уважно вивчили проект перейменувань. Деякі нові назви вулиць, запропоновані членами комісії і які увічнювали пам'ять українських національних героїв та інших визначних постатей українського народу, відхилили. 21 жовтня 1941 року офіційно вирішили дати нові назви таким вулицям: вул. Карла Маркса перейменували на Велику; вул. Кірова – на Михайлівську; площу Кірова – на Велика Площа; вул. Леніна – на Дворцову тощо. Загалом перейменуванню підлягали 56 вулиць обласного центру [20; 92; 116].

Заступник Кіровоградського міського голови Еліс наказав завідувачу будівельним відділом міської управи впродовж 3-х днів, до 27 жовтня 1941 року, зняти всі таблички зі старими назвами вулиць. Начальник будівельного відділу Косоногов розпорядився виділити одну підводу та 2-х робітників, які й познімали номерні таблички з перших

19 перейменуваних вулиць [92].

У першій половині листопада 1941 року міською управою було виготовлено та розвішано на будинках таблички з новими назвами вулиць. Загалом в обласному центрі склали списки всіх 310 вулиць міста, відновили їх дореволюційні назви, порівняли з більшовицькими [20]. Деякі вулиці отримали нову назву, деяким – залишили радянські. Єлисаветградську вулицю Грязна, що за більшовиків зазнала перейменування на вул. Бебеля, назвали Лівобережною. Зовсім не змінилася впродовж трьох епох – царської, більшовицької та нацистської, назва вулиці Гоголя. Залишилися без змін деякі «нейтральні» радянські назви вулиць: кілька Овражних, Робітнича, Авіаційна тощо. Знайшлося місце і деяким «українським» вулицям, яким не було місця ні за часів імперії, ні, тим паче, за більшовиків: вул. Івана Франка (бо соціал-демократ) перейменували на Богуна, Мічуріна – на Мазепи тощо [92].

У районах області «всі вулиці, що носили «більшовицькі назви», розпочали перейменовувати взимку 1942 року. Зокрема, Олександрівський гебітскомісар Ланге наказав змінити назви вулиць «на старі українські» 20 січня 1942 року. При перейменуванні виникали деякі колізії. Оскільки центральну вулицю містечка Олександрівка здавна називали «Єврейською», а за більшовиків її нарекли іменем Леніна, то місцевій владі довелося вигадувати іншу назву – Перспективна.

Швидко вирішили, як зазначає І. Петренко, долю всіх пам'ятників більшовицьким вождям: Леніну, Сталіну. Їх скидали з постаментів, потім глумилися над ними та, зрештою, розбивали. Пам'ятник Кірову в Кіровограді скинули долілиць, де він деякий час лежав. Хтось із жартівників примостив вірному сталінцю до протягнутої, але зламані при падінні з постаменту руки велику мітлу. На його місці за проектом А. Сидоренка – архітектора-проектувальника міської управи, встановили новий, доволі скромний пам'ятник, для чого довелося привезти з фортечних валів дві старовинні гармати. Так вчинили і з деякими бюстами теоретиків марксизму та діячів більшовицької партії. Зокрема з Кіровоградської центральної міської бібліотеки їх вилучили кілька. Серед них знайшлося погруддя М. Хрущова [92].

Сьогодні існує дві версії демонтажу пам'ятників більшовицьким вождям у Кіровограді. Перша викладена в «Акті Державної надзвичайної комісії по розслідуванню злочинів, збитків, вчинених

німецько-фашистськими загарбниками в м. Кіровограді» від 24 квітня 1944 року. Документ неодноразово друкувався у пресі, увійшов до збірника документів і матеріалів «Кіровоградщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1945», виданої у 1968 році. На с. 89 там написано: «Німецькі недолюдки зруйнували пам'ятники Володимиру Іллічу Леніну і Сергію Мироновичу Кірову». Ця версія, як зазначає Ю. Матівос, у післявоєнні роки ввійшла в різноманітні публікації, зокрема збірники спогадів та шкільні посібники. На це також звертає увагу В. Даценко: «Колись відомий у нашої області будівельник, нині покійний, Отян Анатолій Васильович у своїх спогадах під назвою «Воєнне дитинство одного хлопчика» чітко вказував, що пам'ятник Кірову з постаменту зняли німці. Він же стверджував, що 9 травня 1945 року цей пам'ятник знову стояв на площі Кірова» [69].

Друга версія полягає в тому, що пам'ятники були демонтовані українцями. Ю. Матівос зазначає: «Я свого часу, готуючи текст для путівника «Кіровоград» (вийшов у світ 1976 року тиражем 45 тис. примірників), зустрічався з багатьма старожилами міста, які народилися ще в позаминулому столітті, були далеко не простими жителями міста, пережили гітлерівську окупацію, у тому числі з А. Отяном. Мене, зокрема, дуже цікавила ПРАВДИВА історія пам'ятників Леніну і Кірову, адже, крім офіційних даних, були усні перекази. Жоден з опитаних нічого не сказав

про Леніна. Щодо Кірова – всі співрозмовники розповідали по-різному. Лиш одна проста жінка з Некрасівки (прізвище її забув) розповіла те, що сьогодні маємо на знімках. Ви вірите, що скульптуру німці «знімали з п'єдесталу» у такий спосіб? Що скажете про гармати на п'єдесталі, портрет Гітлера? Я виставляв їх кілька, аналіз повністю підтверджував слова Віри Н., якої вже давно немає в живих» [69].

Отже, сьогодні важко однозначно сказати, хто саме демонтував пам'ятники в нашому місті, як, до речі, і по всій Україні. У будь-якому разі ці події не викликали обурення серед населення, принаймні серед його більшості. Це здається цілком логічним, зважаючи на спогади людей про напівголодне існування під час володарювання комуністів та масовану й розгалужену антикомуністичну пропаганду, розгорнуту німцями в перші дні війни.

Довоєнне життя залишило чимало різноманітних вивісок установ, організацій і підприємств із більшовицькою атрибутикою. Скрізь на видних місцях – на дахах і стінах будинків, залишилися гасла та велетенські плакати, які славили більшовицьких вождів, закликали народ на нові трудові і воєнні звершення. Більшість з них зустріли окупантів. 6 жовтня 1941 року Кіровоградський міський голова Медведков підписав наказ № 80, яким зобов'язав відповідні служби зняти всі «старі» вивіски і плакати та затерти на стінах всі більшовицькі гасла [21; 92].

Місту – національний вигляд

Тяжко русифікації тяжіло над нашим містом одразу ж після його заснування. Самодержавний російський уряд фотельно за це дбав. Про це свідчать і старі назви міста «Бісаветград», «Дворцовая улица», «Большая улица» і т. д. Таку ж русифікаційну політику проводив жидо-комуністський уряд, тільки хитрішу – тошну. По всьому місту, як на сміх, названо лише одну вулицю іменем українця – вул. Шевченка. На всіх перехрестях більшовики до хрипоті кричали про розвиток національної культури по формі, про «квітучі міста України», а насправді знищували навіть натиш на національну культуру.

З приходом Німецької Армії, яка звільнила Україну навіки від жидо-комуністського напування, Україна, український народ мав можливість будувати своєю національну культуру. Але чомусь частина населення міста і навіть дехто з Міської Управи зрозуміли, що будувати національну культуру – це повернутися до старого суспільного ладу, що існував до революції 1917 р. Ця тенденція проявляється і в назві нашого міста і вулиць. Декому приєм-

но, очевидно, звучить і «Бісаветград» і «Дворцовая» і «Большая». А насправді ці назви нагадують про страданнє життя України, українського народу під чоботом Росії.

Тепер, коли Україна будує своє національне життя, назва міста, його зовнішнє оздоблення повинно нагадувати, що це місто українське, бо в ньому живе 66.000 українців, бо воно збудовано українцями, селянами і робітниками, бо в часу його заснування в боротьбі з вертатами проливалася кров українська. І чому зараз, коли складається проект упорядкування міста, не звернути увагу на те, щоб нашому місту надати вигляду українського, починаючи від назви самого міста, назви вулиць і починаючи озелененням.

Український народ пам'ятає багато славних імен письменників і політичних діячів, що віддали себе для відродження української національної культури, української Національної Держави. Український народ пам'ятає багато славних імен, що загинули під чоботом Росії: Котляревський, М. Костомаров, Тарас Шевченко, П. Куліш, С. Руданський, Печук-Левицький, Павло Мир-

ний, Павло Грабовський, Леся Українка, Михайло Кобилянський, В. Грінченко, І. Франко, М. Драгоманов, О. Кобилянський і багато інших. Наш народ пам'ятає багато драматургів і акторів: І. Тобілевич (Карпенко-Карий), Саксаганський, Садовський, Яворницький, Старицький, Заньковецька.

Український народ пам'ятає людей новішого часу, жертв жидо-комуністського НКВД, видатних вчених і політичних діячів, як: Грушевського, С. Борозова, Чаринну, Зерова, Дорошківця, С. Петлюру і багато, багато інших, що віддали своє життя за Україну.

Чому ім'ям таких людей не назвати наші вулиці, наші парки, наші культурно-освітні установи – школи, театри, кіно, інститут, наукові товариства, кооперативні товариства і цим увічнити пам'ять про них.

Чому б не назвати наше місто Тобілевичі. Адже це наші земляки, що тут багато працювали для Української Нації.

Назва міста, назва кожної вулиці, оздоблення кожної вивіски, оздоблення фасадів будинків повинно нагадувати український стиль, українську національну культуру.

М. Новаленко.



Мапа м. Кіровограда, 1942 [117].



Кіровоград, 1943 (фото з літака [101]).

Центр, Фортеця св. Єлисавети, Новоолексіївка (на півдні), Ковалівка (на заході), заводи, залізнична станція, Новомиколаївка (на півночі), Велика Балка та Кущівка (частково) – на сході.

НАЗВА ВУЛИЦЬ.		
Нових:	Старих:	
1. Зелена	Д.Відного	
2. Маріїнська	Лассаля.	
3. Бульварна	Фрунзе	
4. Крапівницького	Стахівська /Н.Балашівка/	
5. Летна	Літвіна, Шмідта /Некрасовка/	
6. Запорізька	Котовського /Оверна Балка/	
7. Нікітін	Маяковського /Некрасовка/	
8. Максима Галізіна	Партизанська /Некрасовка/	
9. Вознесенська	Свердлова /Кушівка/	
10. Кавалерійська	Орджонікідзе	
11. Благотворенська	Громова /Н.Олексіївка/	
12. Південна	Колієва /Кушівка/	
13. Деканська	М.Деканська, Чернетравенська.	
14. Поцілунський пров.	Слущького	
15. Медведська	Червоноармійська.	
16. Надзвичайська	Ударна	
17. Галіційська	Чернишевського	
18. Кушівська	Герцена	
19. Землянки	Землянки /за міським садом/	
20. Чернігівська	Чкалова /Н.Балашівка/	
21. Духовний провулок	Тракторний пров.	
22. Богун	Івана Франка	
23. Білоцерківська	Тельмана. /Н.Миколаївка/	
24. Котовський пров.	Піонерський провулок. /Балка/	
25. Постельна	Шорса	
26. Коротка	Крещоткін /Кушівка/	
27. Дунайська	Восьмого Березня /Некрасовка/	
28. Нижнє Донська	Тімірязєва	
29. Миколаївська	Червоно-Зорівська.	
30. Гайдамацька	Осіпенко	

31. Мазепина	Мічуріна	
32. Гонта	Вороб'євського	
33. Кривинська	Сєрова	
34. Лисенко	Паризької Комуні-	
35. Чуманська	Косемирська.	
36. Переселіська	Терези	
37. Наливайко	Колдосна	
38. Парізна	Бабушкіна	
39. Павловська	Викова.	
40. Богодільна	Водошанова.	
41. Бульварна	Фрунзе	
42. Миколаївська	Котовська.	
43. Ковалерійська	Орджонікідзе	
44. Нова	Андре Матті	
45. Уманська	Сако і Ванцетті	
46. Троїцька	Профінтерна	
47. Петербургська	Ленінградська	
48. Румянцев	Кушівська.	
49. Полуоб'їто	Уєсієва.	
50. Шкільна	Красіна	
51. Солдатська	Двадцяти річчя міліції	
52. Єлисаветський пров.	Максима Горького	
53. Миколаївський пров.	Котовського	
54. Луб'яна	Халтуріна	
55. Скобелівська	Інтернаціональна.	
56. Знаменська	Калентай.	

Додаток до постанови Кіровоградської міської управи про перейменування вулиць,
початок листопада 1941 року. – С. 2 (з фондів ДАКО [20]).

ШТАМП
МІСЬКОЇ УПРАВИ

Зав.Відділом Благоустрою.-
Копія: Коменданту Служби Порядку.-

-Копія 13

Пропонується негайно приступити до переіменування
вулиць за поданим списком:

1. 9 Січня	Полуботки	Кушівка
2. Держинського	Московська	Центр
3. Декабристів	Інгульська	"
4. Ребеля	Лівобережна	Ковалівка
5. Ворошилова	Покровська	"
6. Ворошиловський пр.	Покровський пров.	Некрасовка
7. 8 Березня	унаська	Перемський р-н
8. XX річчя Міліції	Солдатська	Балка
9. Енгельса	Петропавлівська	Ковалівка
10. Жовтневої революції	Вокзальна	Перемський р-н
11. Інтернаціональна	Скобелівська	Центр
12. Калініна	міргородська	"
13. К-Маркса	Большая	"
14. К-Лібкнехта	Преображенська	"
15. Кірова	Михайлівська	"
16. Площа Кірова	В.Площа	Балка
17. Комінтерна	Черкаська	Центр
18. Компанієць	Пашутинська	Перемський р-н
19. Комсомольська	Чумацька	Озерна Балка
20. Котовського	Миколаївська	Миколаївка
21. Котовський пров.	Миколаївський пров.	Р-н Бикової
22. Крупської	Цегельна	Н-Миколаївка
23. Куйбишева	Румянцева	Центр
24. Леніна	Дворцова	Ковалівка
25. Ленінський пров.	Дворцовий пров.	Н-Миколаївка
26. Ленінградська	Петербургська	Алексіївка
27. Літвінова	Н-Олексіївська	Центр
28. Дунацького	Іванівська	Центр
29. Молотова	Архангельська	Перемський р-н
30. Орджонікідзе	Кавалерійська	Н-Микрасовка
31. Паризької Комуні	Лисенко	Балка
32. Партизанська	Максима Залізняка	Центр
33. Піонерський пров.	Конотопський пров.	Кушівка
34. Пролетарська	Болотина	Н-Миколаївка
35. Розі-Люксембург	Вознесенська	"
36. Свердлова	Чугуєвський пров.	Ковалівка
37. Сталіна пров.	Білоцерківська	Бикової
38. Тельмана	Бульварна	"
39. Фрунзе	В-Бикова	Балка
40. Чапаєва	Биковський пров.	"
41. Чапаєвський пров.	Болинський пров.	Бикова
42. Червоний пров.	Молдавська	Центр
43. Червоноармійська	Сараївська	Миколаївка
44. Червоних інвалідів	Торгові ряди	Мотузівка
45. Червоні ряди	Миколаївська	Ковалівка
46. Червонозорівська	Суботинська	Перемський р-н
47. Шолохова	Костельна	
48. Шорса	Перемська	
49. Яна Томпа		

З 10-го листопаду цього року повинні бути поквартально на углових
будинках вивішені таблички з новим найменуванням.-

Міський Голова

МЕДВЕДЬКОВ

Проект листа Кіровоградської міської управи про перейменування вулиць,
початок листопада 1941 року (із фондів ДАКО [20]).

СПИСОК вулиць та провулків міста КІРОВОГРАДУ.			
Сучасна назва	Доревол. назва	Советськ. назва	Р. й о н.
1. Авіаційна вул.	Генер. Русского	Авіаційна вул.	Н-Миколаївка
2. Аврамовський пров.	Аврамовський пров.	Аврамовський пров.	Балки.
3. Аджамський пров.	Аджамський пров.	Аджамський пров.	Балки
4. Акімовський пров.	Акімовський пров.	Акімовський пров.	Кушівка.
5. Александрійська вул.	Александрійська вул.	Александрійська вул.	Ц е н т р.
6. Ананівський пров.	Ананівський пров.	Ананівський пров.	Балки.
7. Андріївська вул.	Андріївська вул.	Андріївська вул.	Бикова.
8. Арнаутівський пер.	Арнаутівський пер.	Арнаутівський пер.	Пермський
9. Архангельська вул.	Архангельська вул.	Архангельська вул.	Ц е н т р.
10. Базарний пров.	Базарний пров.	Базарний пров.	Ц е н т р.
11. Балківський пров.	Балківський пров.	Балківський пров.	Балка.
12. Банний пров.	Банний пров.	Банний пров.	Ц е н т р.
13. Батумський пров.	Чечора пров.	Батумський пров.	Бикова.
14. Белінського вул.	Белінського вул.	Белінського вул.	Н-Миколаївка.
15. Берегова вул.	Берегова вул.	Берегова вул.	С-Балашовка.
16. Береславська вул.	Береславська вул.	Береславська вул.	Ц е н т р.
17. Белоруський пров.	Не було	Белоруський пров.	Ц е н т р.
18. Бобринецька вул.	Бобринецька вул.	Бобринецька вул.	Пермський
19. Бобринецьке шосе	Бобринецьке шосе	Бобринецьке шосе	Пермський.

Список назв вулиць та провулків м. Кіровограда, затверджений міською управою у листопаді 1941 року (на 5-ти арк.). Фрагмент першого аркуша (із фондів ДАКО [20]).

СПИСОК вулиць та провулків міста КІРОВОГРАДУ [20]*

*подається мовою і в редакції оригіналу

№ п/п	Сучасна назва	Доревол. назва	Советськ. назва	Район
1.	Авіаційна вул.	Генер. Русского	Авіаційна вул.	Н-Миколаївка
2.	Аврамовський пров.	Аврамовський пров.	Аврамовський пров.	Балка
3.	Аджамський пров.	Аджамський пров.	Аджамський пров.	Балка
4.	Акімовський пров.	Акімовський пров.	Акімовський пров.	Кушівка
5.	Александрійська вул.	Александрійська вул.	Александрійська вул.	Центр
6.	Ананівський пров.	Ананівський пров.	Ананівський пров.	Балки
7.	Андріївська вул.	Андріївська вул.	Андріївська вул.	Бикова
8.	Арнаутівський пер.	Арнаутівський пер.	Арнаутівський пер.	Пермський
9.	Архангельська вул.	Архангельська вул.	Архангельська вул.	Центр
10.	Базарний пров.	Базарний пров.	Базарний пров.	Центр
11.	Балківський пров.	Балківський пров.	Балківський пров.	Балка
12.	Банний пров.	Банний пров.	Банний пров.	Центр
13.	Батумський пров.	Чечора пров.	Батумський пров.	Бикова
14.	Белінського вул.	Белінського вул.	Белінського вул.	Н-Миколаївка
15.	Берегова вул.	Берегова вул.	Берегова вул.	С-Балашовка
16.	Береславська вул.	Береславська вул.	Береславська вул.	Центр
17.	Белоруський пров.	Не було	Белоруський пров.	Центр
18.	Бобринецька вул.	Бобринецька вул.	Бобринецька вул.	Пермський
19.	Бобринецьке шосе	Бобринецьке шосе	Бобринецьке шосе	Пермський
20.	Больнична вул.	Больнична вул.	Больнична вул.	Н-Алексеевка
21.	Братська вул.	Братська вул.	Братська вул.	Н-Алексеевка
22.	Брикетна вул.	Брикетна вул.	Брикетна вул.	Н-Балашовка
23.	Бурвугільна вул.	Бурвугільна вул.	Бурвугільна вул.	Н-Балашовка
24.	Богодільна вул.	Богодільна вул.	Водоп'янова	Кушівка
25.	Большая вул.	Большая Преспективна	Карла Маркса	Центр
26.	Болотяна вул.	Болотяна вул.	Пролетарська вул.	Центр
27.	Білоцерківська вул.	Не було	Тельмана вул.	Н-Миколаївка
28.	Бульварна вул.	Бульварна вул.	Фрунзе вул.	Центр

№	Сучасна назва	Доревол. назва	Советськ. назва	Район
29.	Васілівський пров.	Васілівський пров.	Васілівський пров.	Центр
30.	Верхне-Степна вул.	Верхне-Степна вул.	Верхне-Степна вул.	Балка
31.	Веселий пров.	Веселий пров.	Веселий пров.	Кушівка
32.	Вишняківський пров.	Вишняківський пров.	Вишняківський пров.	Пермський
33.	Вигонна вул.	Вигонна вул.	Вигонна вул.	Ковалівка
34.	Вільна вул.	Кладбіщенська вул.	Вільна вул.	Балка
35.	Вільний пров.	Кладбіщенський пров.	Вільний пров.	Балка
36.	Водогінна вул.	Водогінна вул.	Водогінна вул.	Н-Балашовка
37.	Водозбірна вул.	Водозбірна вул.	Водозбірна вул.	Н-Балашовка
38.	Водосточний пров.	Водосточний пров.	Водосточний пров.	Центр
39.	Водяний пров.	Водяний пров.	Водяний пров.	Центр
40.	Воєнна вул.	Воєнна вул.	Воєнна вул.	Н-Миколаївка
41.	Владіміровська вул.	Владіміровська вул.	Владіміровська вул.	Н-Миколаївка
42.	Воронцовська вул.	Воронцовська вул.	Воронцовська вул.	Н-Миколаївка
43.	Вузький пров.	Вузький пров.	Вузький пров.	Пермський
44.	Вокзальна вул.	Вокзальна вул.	Жовтнев. Револуц.	Ковалівка
45.	Володіміровський пров.	Володіміровський пров.	Міліцейський пров.	Бикова
46.	Вознесенська вул.	Вознесенська вул.	Свердлова вул.	Кушівка
47.	В-Бикова вул.	В-Бикова вул.	Чапаса вул.	Бикова
48.	В-Биковський пров.	В-Биковський пров.	Чапаський пров.	Бикова
49.	Волинський пров.	Не було	Червоний пров.	Балка
50.	Верхне-Пермська вул.	Верхне-Перемська вул.	Яна Томпа	Пермський
51.	Гонти вул.	Ельвортівська вул.	Воровського вул.	Н-Миколаївка
52.	Глінки вул.	Екатериненська вул.	Глінки вул.	Н-Алексеевка
53.	Глухий пров.	Глухий пров.	Глухий пров.	Балка
54.	Гоголя вул.	Гоголя вул.	Гоголя вул.	Центр
55.	Голубінний пров.	Голубінний пров.	Голубінний пров.	Балка
56.	Гористий пров.	Могильний пров.	Гористий пров.	Балка
57.	Грозний пров.	Пров. Чичори	Грозний пров.	Бикова
58.	Гайдамацька вул.	Не було	Осіпенко вул.	Н-Миколаївка
59.	Гімназична вул.	Гімназична вул.	Челюскінців вул.	Центр
60.	Галіційська вул.	Не було	Чернишевського вул.	Кушівка
61.	Дунайська вул.	Дунайська вул.	8-го Березня	Нікрасовка
62.	Давидовський пров.	Давидовський пров.	Давидовський пров.	Пермський
63.	Дачна вул.	Дачна вул.	Дачна вул.	Н-Алексеевка
64.	Добролюбова вул.	Добролюбова вул.	Добролюбова вул.	Н-Балашовка
65.	Донской пров.	Кірасірський пров.	Добролюбова пров.	Балка
66.	Дворцова вул.	Дворцова вул.	Леніна вул.	Центр
67.	Дворцовий пров.	Дворцовий пров.	Ленінський пров.	Центр
68.	Деканський пров.	Не було	1-го Травня	Н-Балашовка
69.	Деканська вул.	Не було	1-го Травня	Пермський
70.	Духовний пров.	Духовний пров.	Тракторний пров.	Ковалівка
71.	Елєсоветінський пров.	Елісоветінський пров.	Мак.Горького пров.	Пермський
72.	Зелена вул.	Не було	Дем.Бідного	Н-Миколаївка
73.	Заводський пров.	Заводський пров.	Заводський пров.	Перемський
74.	Залізнична 1-а	Залізнична 1-а	Залізнична 1-а	Н-Балашовка
75.	Залізнична 2-а	Залізнична 2-а	Залізнична 2-а	- “ -
76.	Запорозька вул.	Запорозька вул.	Запорозька вул.	Балка
77.	Знам'янський пров.	Знам'янський пров.	Знам'янський пров.	Бикова
78.	Знам'янська вул.	Знам'янська вул.	Колонтай вул.	Бикова
79.	Запорозька вул.	Не було	Котовського	Бикова
80.	Землянки	Землянки за Міськсад.	Профспілкова	Міського саду
81.	Землянки	Не було	Пугачова вул.	Пермський
82.	Індустріальна вул.	Не було	Індустріальна вул.	Н-Миколаївка
83.	Іванівська вул.	Іванівська вул.	Луначарського вул.	Центр

№	Сучасна назва	Доревол. назва	Советськ. назва	Район
84.	Інгульська вул.	Інгульська вул.	Декабистів вул.	Центр
85.	Кушівська вул.	Кушівська вул.	Герцена вул.	Кушівка
86.	Кавказська вул.	Кавказська вул.	Кавказська вул.	Пермський
87.	Кавказська площа	Кастина вул.Кавказ.	Кавказська площа	Пермський
88.	Кавказький пров.	Кавказький пров.	Кавказький пров.	Пермський
89.	Канатна вул.	Не було	Канатна вул.	Кушівка
90.	Карабінерна вул.	Карабінерна вул.	Карабінерна вул.	Центр
91.	Карабінерний пров.	Карабінерний пров.	Карабінерний пров.	Центр
92.	Карусельна вул.	Карусельна вул.	Карусельна вул.	Н-Алексеевка
93.	Катрановський пров.	Катрановський пров.	Катрановський пров.	Катрановки
94.	Керчинський пров.	Чечора А.	Керченський пров.	Бикова
95.	Кінна площа	Кінна площа	Кінна площа	Центр
96.	Кінний пров.	Кінний пров.	Кінний пров.	Центр
97.	Київська вул.	Київська вул.	Київська вул.	Ковалівка
98.	Кіричний пров.	Кирпичний пров.	Кирпичний пров.	Балка
99.	Клінцовський пров.	Клінцовський пров.	Клінцовський пров.	Перемський
100.	Ковалівський пров.	Ковалівський пров.	Ковалівський пров.	Ковалівка
101.	Ковальський пров.	Ковальський пров.	Ковальський пров.	Балка
102.	Козачій пров.	Козачій пров.	Козачій пров.	Центр
103.	Колодязна вул.	Колодязна вул.	Колодязна вул.	Балка
104.	Колодязний пров.	Колодязний пров.	Колодязний пров.	Балка
105.	Короленко вул.	Короленко вул.	Короленко вул.	Н-Миколаївка
106.	Короткий пров.	Короткий пров.	Короткий пров.	Кушівка
107.	Костопальна вул.	Костопальна вул.	Костопальна вул.	Центр
108.	Коцюбінського вул.	Коцюбінського вул.	Коцюбінського вул.	Н-Балашівки
109.	Кріпосна площа	Кріпосна площа	Кріпосна площа	Пермський
110.	Кріпосний пров.	Кріпосний пров.	Кріпосний пров.	Пермський
111.	Кримська вул.	Кримська вул.	Кримська вул.	Кушівка
112.	Криничуватська вул.	Криничуватська вул.	Криничуватська вул.	Балка
113.	Коротка вул.	Не було	Кропоткіна вул.	Кушівка
114.	Крутий пров.	Крутий пров.	Крутий пров.	Балка
115.	Кузні	Кузні	Кузні	Кузні
116.	Курганна вул.	Курганна вул.	Курганна вул.	Н-Алексіївка
117.	Курортна вул.	Курортна вул.	Курортна вул.	Н-Алексеевка
118.	Куцовський пров.	Куцовський пров.	Куцовський пров.	Балка
119.	Ковалерійська вул.	Ковалерійська вул.	Орджоникідзе вул.	Центр
120.	Конотопський пров.	Не було	Піонерський пров.	Балка
121.	Крюківський пров.	Крюківський пров.	Серова пров.	Н-Миколаївка
122.	Кропівницького вул.	Не було	Стаханівська вул.	Н-Балашівка
123.	Костельна вул.	Костельна вул.	Щорса вул.	Ковалівка
124.	Лівобережна вул.	Грязна вул.	Бебеля вул.	Ковалівка
125.	Лагерна вул.	Не було	Лагерна вул.	Н-Миколаївка
126.	Лермонтова вул.	Лермонтова вул.	Лермонтова вул.	Нікрасовка
127.	Лесі Українки вул.	Не було	Лесі Українки вул.	Некрасовка
128.	Летна вул.	Не було	Лейтенанта Шмідта	Некрасовка
129.	Лісний пров.	Лісний пров.	Лісний пров.	Балка
130.	Літейна вул.	Літейна вул.	Літейна вул.	Н-Миколаївка
131.	Лисинка вул.	Не було	Парижськ. Комуни вул.	Пермський
132.	Мала вул.	Не було	Дарвіна вул.	Н-Балашівка
133.	Московська вул.	Московська вул.	Держжінського	Центр
134.	Міргородська вул.	Міргородська вул.	Калініна вул.	Центр
135.	Міхайловська вул.	Міхайловська вул.	Кірова вул.	Центр
136.	Миколаївський пров.	Не було	Котовського пров.	Н-Миколаївка
137.	Маріїнська вул.	Не було	Лассалья вул.	Пермський
138.	Макшейдерівська вул.	Макшейдерівська вул.	Макшейдерівська вул.	Н-Балашівка

№	Сучасна назва	Доревол. назва	Советськ. назва	Район
139.	Макшейдерівський пров.	Макшейдерівський пров.	Макшейдерівський пров.	Н-Балашівка
140.	Масляніковський пров.	Масляніковський пров.	Масляніковський пров.	Перемський
141.	Межева вул.	Межева вул.	Межева вул.	Н-Алексєєвки
142.	Мельнічний пров.	Мельнічний пров.	Мельнічний пров.	Балка
143.	Менделєєва вул.	Менділєєва вул.	Менделєєва вул.	Н-Балашівки
144.	Миргородський пров.	Миргородський пров.	Миргородський пров.	Бикової
145.	Мирний пров.	Гусарський пров.	Мирний пров.	Балка
146.	Моторна вул.	Не було	Моторна вул.	Н-Миколаївка
147.	Мотузянка 1-а	Мотузянка 1-а	Мотузянка 1-а	За ж/дорогою
148.	Мотузянка 2-а	Мотузянка 2-а	Мотузянка 2-а	- “ -
149.	Мясна вул.	Масна вул.	М’ясна вул.	Перемський
150.	Молдованська вул.	Не було	Червоноармійська вул.	Центр
151.	Миколаївська вул.	Миколаївська вул.	Червонозівська вул.	Н-Миколаївка
152.	Максима Зализняка вул.	Максима Зализняка вул.	Партизанська вул.	Некрасовки
153.	Нова вул.	Не було	Андре Марті	Бикової
154.	Нарізна вул.	Не було	Бабушкіна вул.	Н-Миколаївка
155.	Новоукраїнська вул.	Варшавська вул.	Варшавська вул.	Н-Миколаївка
156.	Наливайко вул.	Торгова вул.	Колгоспна вул.	Н-Миколаївка
157.	Нікітіна вул.	Не було	Маяковського вул.	Некрасовка
158.	Некрасова вул.	Некрасова вул.	Некрасова вул.	Некрасовка
159.	Ніже-Пермська	Н-Пермська	Н-Пермська	Пермський
160.	Ніканоровська вул.	Ніканоровська вул.	Ніканоровська вул.	Пермський
161.	Новгородський пер.	Новгородський пер.	Новгородський пер.	Кушівка
162.	Новгородський пров. 2-й	Новгородський пр. 2-й	Новгородський пр. 2-й	Кушівка
163.	Новоросійська вул.	Новоросійська вул.	Новоросійська вул.	Н-Алексєєвка
164.	Новослободська вул.	Новослободська вул.	Новослободська вул.	Н-Миколаївка
165.	Ніже-Бикова вул.	Н-Бикова	Пушкіна вул.	Бикової
166.	Ніже-Донська	Н-Донська	Тімірязєва вул.	Центр
167.	Надежінська вул.	Надежінська вул.	Ударна вул.	Балашівка
168.	Олександрівська вул.	Олександрівська вул.	Володарського вул.	Центр
169.	Об’їзний пров.	Об’їзний пров.	Об’їзний пров.	Балка
170.	Обривний пров.	Обривний пров.	Обривний пров.	Бикової
171.	Овражний пров.	Овражний пров.	Овражний пров.	Кушівки
172.	Овражна 1-а вулиця	Овражна 1-а вул.	Овражна 1-а вул.	- “ -
173.	Овражна 2-а вул.	Овражна 2-а вул.	Овражна 2-а вул.	- “ -
174.	Овражна 3-я вул.	Овражна 3-я вул.	Овражна 3-я вул.	- “ -
175.	Овражна 4-а вул.	Овражна 4-а вул.	Овражна 4-а вул.	- “ -
176.	Овражна 5-а вул.	Овражна 5-а вул.	Овражна 5-а вул.	- “ -
177.	Овражна 6-а вул.	Овражна 6-а вул.	Овражна 6-а вул.	- “ -
178.	Овражна 7-а вул.	Овражна 7-а вул.	Овражна 7-а вул.	- “ -
179.	Огородний пров.	Огородний пров.	Огородний пров.	Пермський
180.	Одеська вул.	Одеська вул.	Одеська вул.	Центр
181.	Озерна Балка	Озерна Балка	Озерна Балка	За цег. завод.
182.	Олексіївська вул.	Олексіївська вул.	Олексіївська вул.	Центр
183.	Ольвіопольська вул.	Ольвіопольська вул.	Ольвіопольська вул.	Н-Алексєєвка
184.	Островського вул.	Островська вул.	Островська вул.	Центр
185.	Павловська вул.	Павловська вул.	Артема вул.	Балка
186.	Покровський пров.	Покровський пров.	Ворошілова пров.	Ковалівка
187.	Полуботька вул.	Не було	9-го Січня вул.	Кушівка
188.	Петропавлівська вул.	Петропавлівська вул.	Енгельса вул.	Центр
189.	Петропавлівський пров.	Петропавлівський пров.	Енгельса пров.	Балка
190.	Придорожна вул.	Не було	Желябова вул.	Никрасовка
191.	Південна вул.	Не було	Каляєва вул.	Кушівка
192.	Пріображенська вул.	Преображенська вул.	Карла Лібкнехта	Центр
193.	Пашутінська вул.	Пашутінська вул.	Компанійця вул.	Центр

№	Сучасна назва	Доревол. назва	Советськ. назва	Район
194.	Петербургська вул.	Петроградська вул.	Ленінградська вул.	Н-Миколаївка
195.	Паркова 1-а вул.	Паркова 1-а вул.	Паркова 1-а вул.	Пермський
196.	Паркова 2-а вул.	Паркова 2-а вул.	Паркова 2-а вул.	- " -
197.	Паркова 3-а вул.	Паркова 3-а вул.	Паркова 3-а вул.	- " -
198.	Перекопський пров.	Перекопський пров.	Перекопський пров.	
199.	Пірогова вул.	Пірогова вул.	Пірогова вул.	Нікрасовка
200.	Пісчаний пров.	Пісчаний пров.	Пісчаний пров.	Балка
201.	Піший пров.	Піший пров.	Піший пров.	Балка
202.	Плетений пров.	Плетений пров.	Плетений пров.	Бикова
203.	Пляжева вул.	Пляжева вул.	Пляжева вул.	Н-Миколаївка
204.	Подольський пров.	Подольський пров.	Подольський пров.	Балка
205.	Польова вул.	Польова вул.	Польова вул.	Бикова
206.	Полтавська вул.	Полтавська вул.	Полтавська вул.	Балка
207.	Поперечна вул.	Поперечна вул.	Поперечна вул.	За Міськсадом
208.	Потьомкінська вул.	Потьомкінська вул.	Потемкінська вул.	Н-Алексеевка
209.	Поштовий пров.	Поштовий пров.	Поштовий пров.	Центр
210.	Прогонний пров.	Прогонний пров.	Прогонний пров.	Пермський
211.	Прогонний тупік	Прогонний тупік	Прогонний тупік	- " -
212.	Промислова вул.	Не було	Промислова вул.	
213.	Прямий провул.	Прямий провул.	Прямий провул.	
214.	Пріютінська вул.	Пріютінська вул.	Радянська вул.	Ковалівка
215.	Покровська вул.	Покровська вул.	Рози Люксембург	Центр
216.	Поліцейський пров.	Поліцейський пров.	Слуцкого пров.	Центр
217.	Переясловська вул.	Переясловська вул.	Терези вул.	Ковалівка
218.	Румянцева	Не було	Куйбишева	Н-Миколаївка
219.	Річний пров.	Водний пров.	Річковий пров.	Центр
220.	Риночна вул.	Риночна вул.	Риночна вул.	Центр
221.	Робоча 1-а вул.	Робоча 1-а вул.	Робоча 1-а вул.	Кушівка
222.	Робоча 2-а вул.	Робоча вул.	Робоча 2-а вул.	- " -
223.	Робоча 3-я вул.	Робоча 3-я вул.	Робоча 3-я вул.	- " -
224.	Робоча 4-а вул.	Робоча 4-а вул.	Робоча 4-а вул.	- " -
225.	Робоча 5-а вул.	Робоча 5-а вул.	Робоча 5-а вул.	- " -
226.	Робоча 6-а вул.	Робоча 6-а вул.	Робоча 6-а вул.	- " -
227.	Робоча 7-а вул.	Робоча 7-а вул.	Робоча 7-а вул.	- " -
228.	Робоча 8-а вул.	Робоча 8-а вул.	Робоча 8-а вул.	- " -
229.	Робоча 9-а вул.	Робоча 9-а вул.	Робоча 9-а вул.	- " -
230.	Робоча 10-а вул.	Робоча 10-а вул.	Робоча 10-а вул.	- " -
231.	Робоча 11-а вул.	Робоча 11-а вул.	Робоча 11-а вул.	- " -
232.	Ровенська вул.	Ровенська вул.	Ровенська вул.	Бикова
233.	Ровенський пров.	Ровенський пров.	Ровенський пров.	Бикова
234.	Роздільна 1-а вул.	Роздільна 1-а вул.	Роздільна 1-а вул.	Бикова
235.	Роздільна 2-а вул.	Роздільна 2-а вул.	Роздільна 2-а вул.	Бикова
236.	Роздільна 3-я вул.	Роздільна 3-я вул.	Роздільна 3-я вул.	Бикова
237.	Ростовський пров.	Чечора В.	Ростовський пров.	Бикова
238.	Солдатська вул.	Солдатська вул.	Солдатська вул.	Пермський
239.	Скобелевська вул.	Скобелевська вул.	Інтернаціональна вул.	Пермська
240.	Сорочинська 1-а вул.	Сорочинська 1-а вул.	1-ої П'ятирічки	Н-Балашовка
241.	Сорочинська 2-а вул.	Сорочинська 2-а вул.	2-ої П'ятирічки	- " -
242.	Садова вул.	Садова вул.	Садова вул.	Пермський
243.	Салганний пров.	Салганний пров.	Салганний пров.	Балка
244.	Салтикова-Щедрина	Салтикова-Щедрина	Салтикова-Щедрина	Н-Балашівка
245.	Севастопольська вул.	Севастопольська вул.	Севастопольська вул.	Н-Миколаївка
246.	Семеновський пров.	Семеновський пров.	Семеновський пров.	Кушівка
247.	Середній пров.	Середній пров.	Середній пров.	Кушівка
248.	Середня вул.	Середня вул.	Середня вул.	Кушівка
249.	Семейний пров.	Семейний пров.	Семейний пров.	Ковалівка
250.	Сінна вул.	Сінна вул.	Сінна вул.	Пермський
251.	Сінна площа	Сінна площа	Сінна площа	- " -
252.	Сінний пров.	Сінний пров.	Сінний пров.	- " -
253.	Сичова вул.	Сичова вул.	Сичова вул.	Балка

№	Сучасна назва	Доревол. назва	Советськ. назва	Район
254.	Сібірський пров.	Сібірський пров.	Сибирський пров.	Бикова
255.	Сівашська вул.	Сівашська вул.	Сівашська вул.	Никрасовка
256.	Скалістий пров.	Скалістий пров.	Скалістий пров.	Балка
257.	Сліпий пров.	Сліпий пров.	Сліпий пров.	Балка
258.	Слав'янська вул.	Слав'янська вул.	Слав'янська вул.	Н-Миколаївка
259.	Соколовська вул.	Соколовська вул.	Соколовська вул.	Пермський
260.	Соколовський пров.	Соколовський пров.	Соколовський пров.	Пермський
261.	Спортивна вул.	Спортивна вул.	Спортивна вул.	Н-Алексеевка
262.	Союзний пров.	Союзний пров.	Союзний пров.	Бикова
263.	Спускний пров.	Спускний пров.	Спускний пров.	Центр
264.	Степний пров.	Степний пров.	Степний пров.	Балка
265.	Стволова вул.	Стволова вул.	Стволова вул.	Балашовка
266.	Суворівський бульвар	Суворівський бульвар	Суворівська вул.	Н-Алексеевка
267.	Сугоклесівська вул.	Сугоклесівська вул.	Сугоклесівська вул.	Пермський
268.	Сухумська вул.	Сухумська вул.	Сухумська вул.	Бикова
269.	Сухумський пров.	Сухумський пров.	Сухумський пров.	- " -
270.	Соборний пров.	Соборний пров.	Центральний пров.	Центр
271.	Суботівська вул.	Суботівська вул.	Шолохова вул.	Мотузьянка
272.	Троїцька вул.	Не було	Профінтерна	Н-Миколаївка
273.	Таврічеська вул.	Таврічеська вул.	Таврічеська вул.	Кушівка
274.	Театральна вул.	Театральна вул.	Театральний пров.	Центр
275.	Тіраспольський пров.	Тіраспольський пров.	Тіраспольський пров.	Балка
276.	Тиха вул.	Тиха вул.	Тиха вул.	Н-Алексеевка
277.	Товарний пров.	Товарний пров.	Товарний пров.	С-Балашівка
278.	Толстого вул.	Толстого вул.	Толстого вул.	Некрасовка
279.	Транспортна вул.	Транспортна вул.	Транспортна вул.	Ковалівка
280.	Тургенєва вул.	Тургенєва вул.	Тургенєва вул.	Н-Балашівка
281.	Тогові ряди	Тогові ряди	Червони ряди	Центр
282.	Уманська вул.	Уманська вул.	Сакко і Ванцеті	Н-Миколаївка
283.	Українська вул.	Українська вул.	Українська вул.	Н-Алексеевка
284.	Училищний пров.	Училищний пров.	Училищний пров.	Ковалівка
285.	Фонтанна вул.	Фонтанна вул.	Фонтанна вул.	Н-Миколаївка
286.	Хмельницького вул.	Будко	Марата	Бикова
287.	Харківська вул.	Харківська вул.	Харківська вул.	Пермський
288.	Херсонська вул.	Херсонська вул.	Херсонська вул.	Кушівка
289.	Цегельна вул.	Не було	Крупської	Бикова
290.	Церковна вул.	Церковна вул.	Червон. інвалідів	Бикова
291.	Ціолковського вул.	Ціолковського вул.	Ціолковського вул.	Н-Миколаївка
292.	Черкаський пров.	Не було	Комінтерна	Балашовка
293.	Чумацька вул.	Не було	Комсомольська	Пермська
294.	Чугуївська вул.	Не було	Сталіна пров.	Н-Миколаївка
295.	Чайковського вул.	Не було	Чайковського вул.	Балка
296.	Черняхівський пров.	Черняхівський пров.	Черняхівський пров.	Клінцовська
297.	Чехова вул.	Чехова вул.	Чехова вул.	Никрасовка
298.	Чігірінська вул.	Чегиринська вул.	Чегиринська вул.	Ковалівка
299.	Чернігівська вул.	Не було	Чкалова	Н-Балашівка
300.	Шкільна вул.	Не було	Красіна	Кушівка
301.	Шахтерська вул.	Шахтерська вул.	Шахтерська вул.	Н-Балашівка
302.	Шахтерська 1-а вул.	Шахтерська 1-а вул.	Шахтерська 1-а вул.	- " -
302.	Шахтерська 2-а вул.	Шахтерська 2-а вул.	Шахтерська 2-а вул.	- " -
303.	Шахтерська 3-я вул.	Шахтерська 3-я вул.	Шахтерська 3-я вул.	- " -
304.	Шахтерська 4-а вул.	Шахтерська 4-а вул.	Шахтерська 4-а вул.	- " -
305.	Шахтерська 5-а вул.	Шахтерська 5-а вул.	Шахтерська 5-а вул.	- " -
306.	Шахтерська 6-а вул.	Шахтерська 6-а вул.	Шахтерська 6-а вул.	- " -
307.	Шевченко вул.	Шевченко	Шевченко	Центр
308.	Ярморочна площа	Ярморочна площа	Ярморочна площа	Н-Алексеевка
309.	Ярморочна вул.	Ярморочна вул.	Ярморочна вул.	- " -
310.	Ярославська вул.	Ярославська вул.	Ярославська вул.	Н-Миколаївка



На околиці міста, 1942 [101].



На розі вулиць Великої та Дворцової, 1942. Вигляд з боку площі Великої (із колекції «Крайнзмилітарія» [120]).



Мікрорайони центральної та східної частин міста (із півночі на південь):
Кузні, Центр, Балка, Куцівка.



Італійський військовий на вул. Великій, 1942-1943 (із колекції «Коелц 333» [123]).



На розі вулиць Великої та Дворцової, 1942. Вигляд із боку вул. Великої
(із колекції «Коелш 333» [123]).



Аптека на розі вулиць Великої та Дворцової, 1942 (із архіву Рейберт.інфо [101]).



На розі вулиць Великої та Дворцової, 1942 (із колекції Володимира Урсулова).



Вулиця Велика, 1942.
Фото з боку Великої Площі
(із колекції «Військові
предмети» [126]).



На розі Великої та Московської, 1941. Центральний гастроном та школа № 6
(із архіву Рейберт.інфо [101]).



На розі вулиць Великої та Московської (Дзержинського), 1942. Той самий квартал, що і на двох попередніх фотографіях, вигляд із іншого боку. Праворуч за кадром – площа Велика. З архіву Рейберт.інфо [101].



Вул. К. Маркса, серпень 1941 (із альбому «Прасторіан» [98].



Підлітки читають газету «Український голос», 1942 (із архіву Рейберт.інфо [101]).



Ці фотографії зроблені на вул. Великій у районі Св.-Успенського собору (квартал між вул. Нижнє-Донською (Тімірязєва) та Гоголя). По центру – будівля школи № 6 та центрального гастроному (із архіву Рейберт.інфо [101]).



Наступний квартал по вул. Великий, нижче – в бік річки Інгул (між вул. Гоголя та Преображенською), 1941. Із колекції Ігоря Світецького.



Рис. Анатолія Морозова.



На розі вулиць Великої та Преображенської, 1942 (фотограф стояв спиною до р. Інгул).
Із архіву Рейберт.інфо [101].



Вул. Велика, 1942. Той же квартал між Вулицями Преображенською та Гоголя (кінотеатр «Сивашець» та річка Інгул – ліворуч). Сьогодні на цьому місці – торговельний центр «Депо» (колишній «Дитячий світ»). Із колекції газети «Україна-Центр».

На вул. Великій, 1942.
Квартал між вулицями Нижнє-
Донською (Тімірязєва) та Гоголя
(із архіву Рейберт.інфо [101]).



На вул. Великій, 1942.
Той самий квартал (із колекції
Ігоря Світецького).

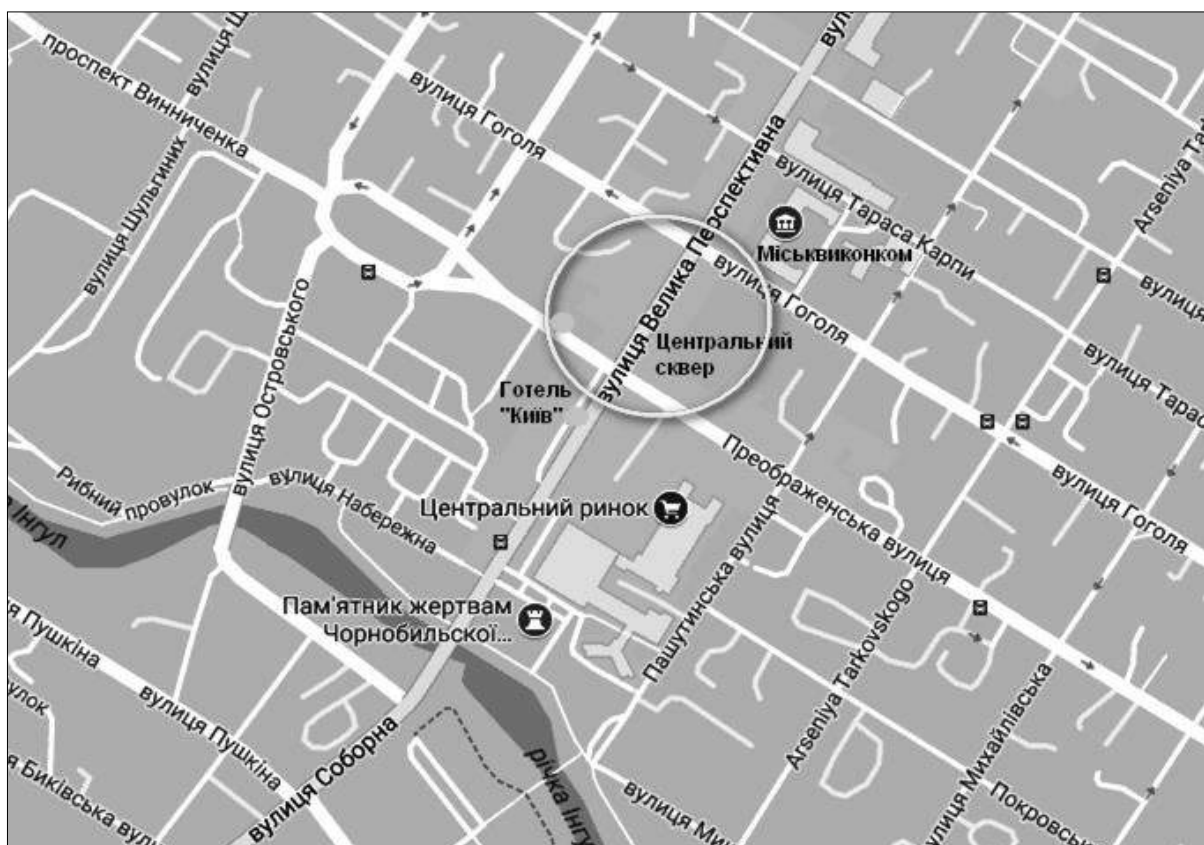




Перехрестя вулиць Великої та Преображенської, 1942. Той же квартал, що на попередній фотографії, з іншого боку. Фотограф стояв спиною до кінотеатру «Сивашець» (із кн. «Велика війна 1941-1945. Кіровоградський вимір» [9]).



Той же квартал, що на попередній фотографії, 1942. Вигляд із боку вул. Преображенської. Із альбому «Фотографії війни» [124].



Квартал, поданий на семи попередніх фотографіях



Вул. Велика, 1941 (вигляд з боку мосту через Інгул). Праворуч – будинок Заславського.
Із колекції «Фотографії війни» [124].



Вул. Велика, 1942
(будівлі між вулицями
Преображенською та
Покровською;
на цьому місці
сьогодні –
п'ятиповерхова
будівля 1966 року
побудови).
Із колекції «Військові
предмети» [126].



Вул. Велика. Квартал між вул. Преображенською та великим мостом, 1942 (знімок із боку вул. Преображенської).
Із колекції Ігоря Світецького.

Вул. Велика, 1942.
Той самий квартал. Знімок – із боку великого мосту.
На задньому плані – перехрестя з вул. Преображенською.
На оголошенні: заклик притримуватися правостороннього руху та пропускати вперед військовий транспорт, що прямує на фронт.
Із архіву Рейберт.інфо [101].



Вул. Велика, 1942 (праворуч – Грецька церква (Кафедральний собор),
на задньому плані – будівля обласного суду).



Вул. Велика, 1942 (праворуч – Грецька церква (Кафедральний собор), ліворуч: на задньому
плані – будівля контори трамвайного депо, на передньому плані – будівлі Базарної площі.
Див. мапу на попередній сторінці. Із архіву Рейберт.інфо [101].



На вул. Дворцовій, 1941. Фото 1. На перехресті з вулицею Інгульською (Декабристів).



На вул. Дворцовій, 1941. Фото 2. Квартал між вул. Миргородською (Калініна) та Театральним провулком. Із архіву Рейберт.інфо [101].



На розі вул. Леніна та
Декабристів, серпень 1941 р.
(із колекції А.Морозова).
На будівлі вивіска
«Центральная сберегательная
касса».

На фото ліворуч (90-х рр.) –
будинок, де знаходилася ця
установа.



Вул. Кавалерійська (перехрестя з Дворцовою), 1941.
Ліворуч – зимовий театр, праворуч за трамвайною зупинкою – вхід до Ковалівського парку.
Із архіву Рейберт.інфо [101].



Німецькі вояки на подвір'ї військової частини на вул. Леніна (Дворцової), серпень 1941 року.
Із колекції Ігоря Світецького.



На перехресті вул. Нижнє-Пермської (Фісановича) та пров. Фортечно́го, березень 1942 року.
Із колекції Ігоря Світецького.



На розі вулиць Олександрівської та Преображенської, березень 1942 року. Знімок зроблено
від Спасо-Преображенського собору (з альбому «Прасторіан» [92]).



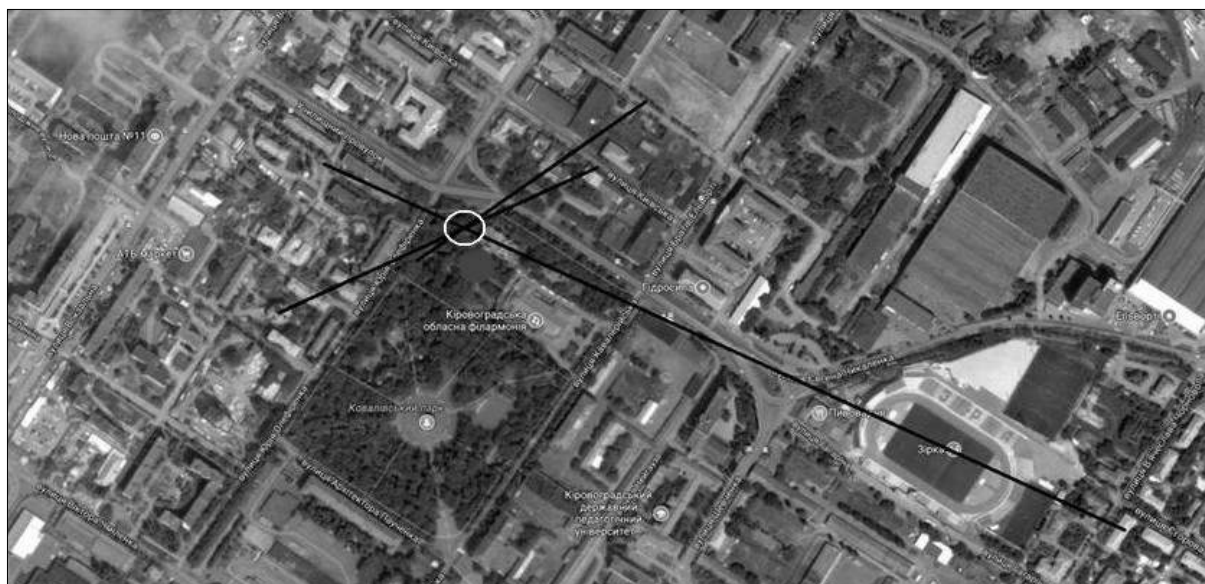
В районі вулиць Береславської (Єгорова) та Великої, 1942-1943
(фото з кн. «Велика війна 1941-1945. Кіровоградський вимір» [9]).



Солдатський клуб (у приміщенні колишнього технікуму) на вул. Бульварній, 1943 [101].



Панорама міста (зліва направо: на задньому плані – вул. Велика (район 5/5), вул. Інгульська та частково – Шевченка (табір Шталаг 305); по центру: зліва направо: будівлі плужно-ливарного заводу (кол. «Червона зірка»), територія педагогічного інституту та частково – його корпус; господарські споруди військової частини. Знімок зроблено з парашутної вишки, що знаходилася поблизу Ковалівського парку (із колекції «Коелц 333 [123]»).



Місце, де знаходилася парашутна вишка, з якої було зроблено цю та кілька інших фотографій, зокрема, Покровського храму, корпусів заводу «Червона Зірка» та Ковалівського парку (рисуюнок В.Урсулова).



На розі вулиць Дворцової та Пашутінської (біля лікарні № 3), 1942 [8].

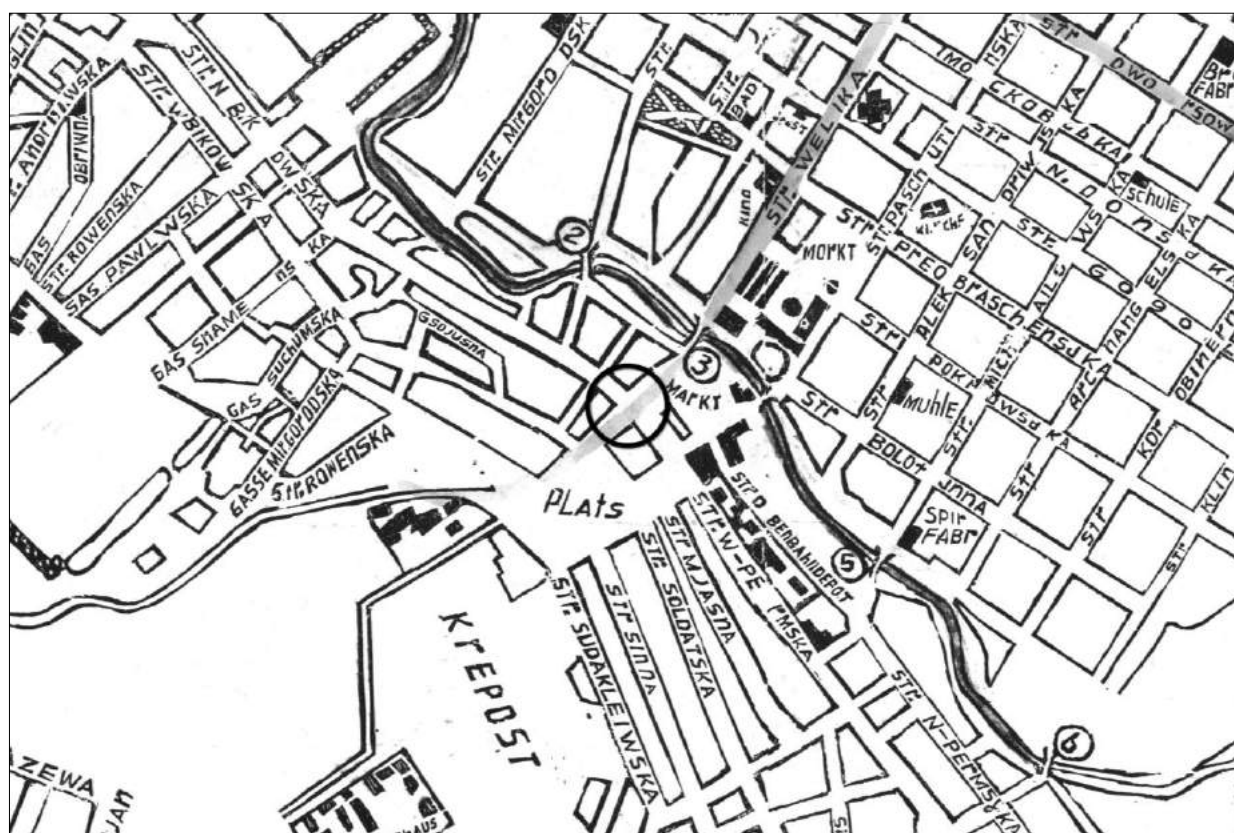


Міська музична школа, вул. Московська, 1942 (із архіву Рейберт.інфо [101]).

Восени 1941 року в Кіровограді запрацювала музична школа. Академічні концерти, які періодично влаштовували педагоги та учні цієї школи на чолі з директором Лідією Яківною Кіреєвою, збирали сотні кіровоградців. На них з'являлися й чини окупаційної влади. Укінці 1943 року школу, напевно, було закрито, а Л.Я.Кіреєва та деякі її колеги змушені брати патент на приватні уроки музики [92].



На розі вулиць Нижньої Биковської (Пушкіна) та Великої (праворуч – будівля обласного суду, на задньому плані – будівля на Базарній площі). Із колекції «Країнзмілітарія» [120].



Місце знімку на німецькій мапі (позначено колом).



Центральна частина міста. Праворуч – дорога до фортеці св. Єлисавети та Ровенське шосе (фото з літака), 1942-1943 [101].



Рис. Миколи Дяченка [69].



Лівобережна частина міста. По центру – р. Інгул, ліворуч – корпуси плужно-ливарного заводу (завод Ельворті), Ковалівка та частина центральних вулиць, 1943.
З колекції І.Світецького.



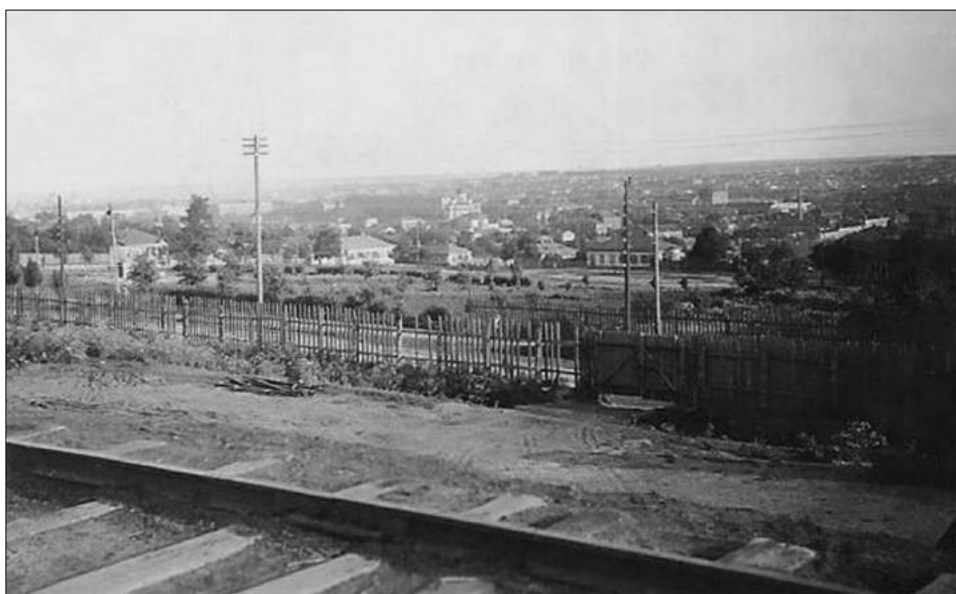
Рис. Миколи Дяченка [69].



Мікрорайон Ковалівка, 1942-1943 (із архіву Рейберт.інфо [101]).



Мікрорайон Ковалівка, 1942 (із кн. Велика війна 1941-1945. Кіровоградський вимір [9]).



Мікрорайон Ковалівка з боку залізниці, 1942. Із колекції Ігоря Світецького



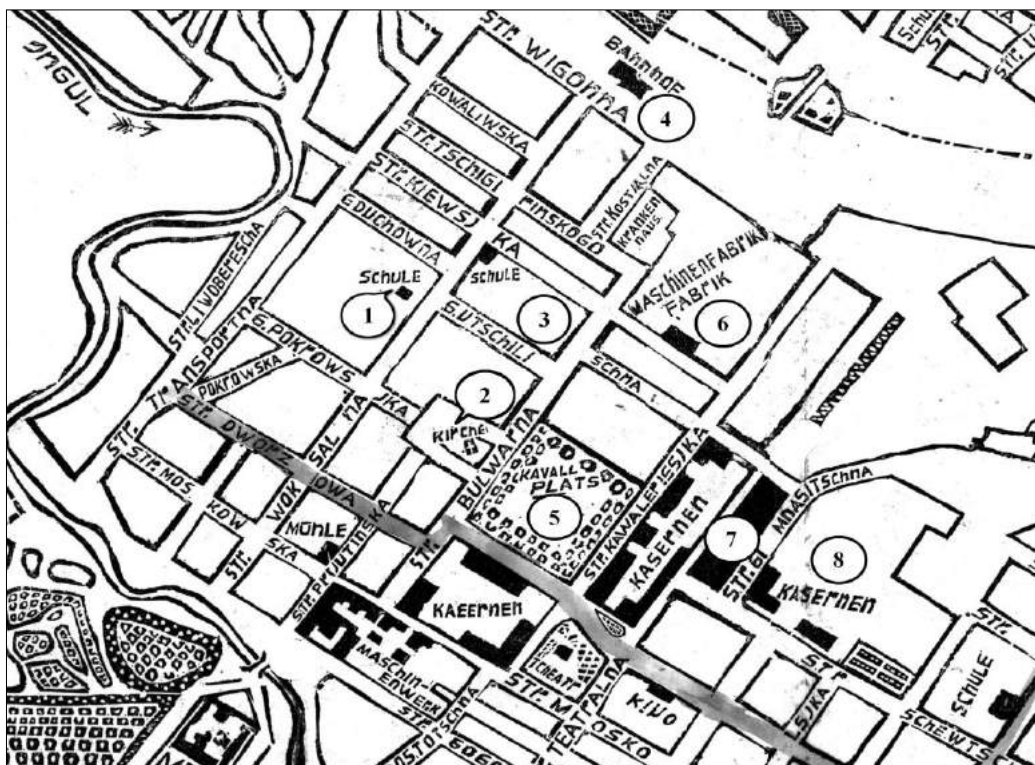
Будівля
комендатури, що
була розташована
в приміщенні
школи на
вул. Вокзальній
(Ковалівка), 1942.

Вояки люфтваффе
(військової авіації)
біля комендатури,
1942.
Із колекції
І. Світецького.

Нагрудний знак вояка
люфтваффе
(із колекції В. Урсулова).



Той самий патруль
на вул. Вокзальній.
Із колекції
А. Морозова.



Ковалівка та частина Центру на німецькій мапі:

1 – комендатура; 2 – Покровський храм; 3 – солдатський клуб; 4 – залізничний вокзал;
5 – Ковалівський парк; 6 – шпиталь (пед. інститут); 6 – табір шталаг 305.



Будівля Кіровоградського педагогічного інституту, де під час окупації було розташовано німецький шпиталь (післявоєнне фото).



На подвір'ї шпиталю, 1943
(із альбому «Праєсторіан» [98]).



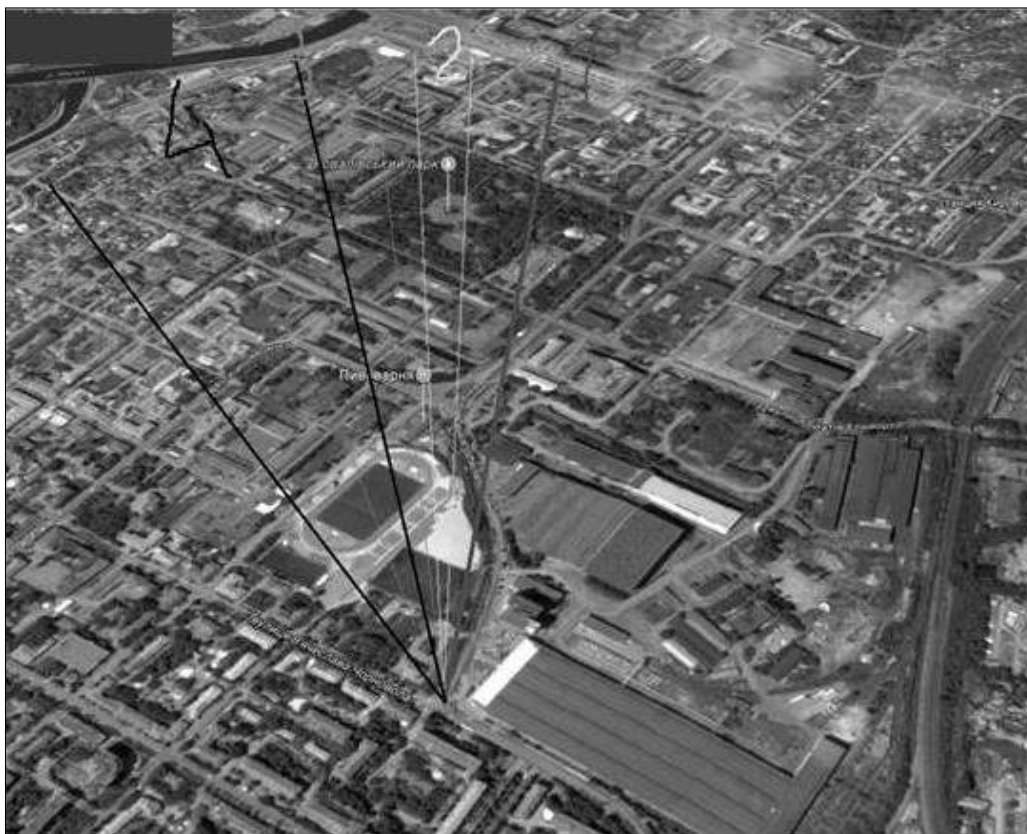
Землянки довоєнної побудови на вул. Землянки. Фото 1941 року (із колекції «Миро-антик» [127]).



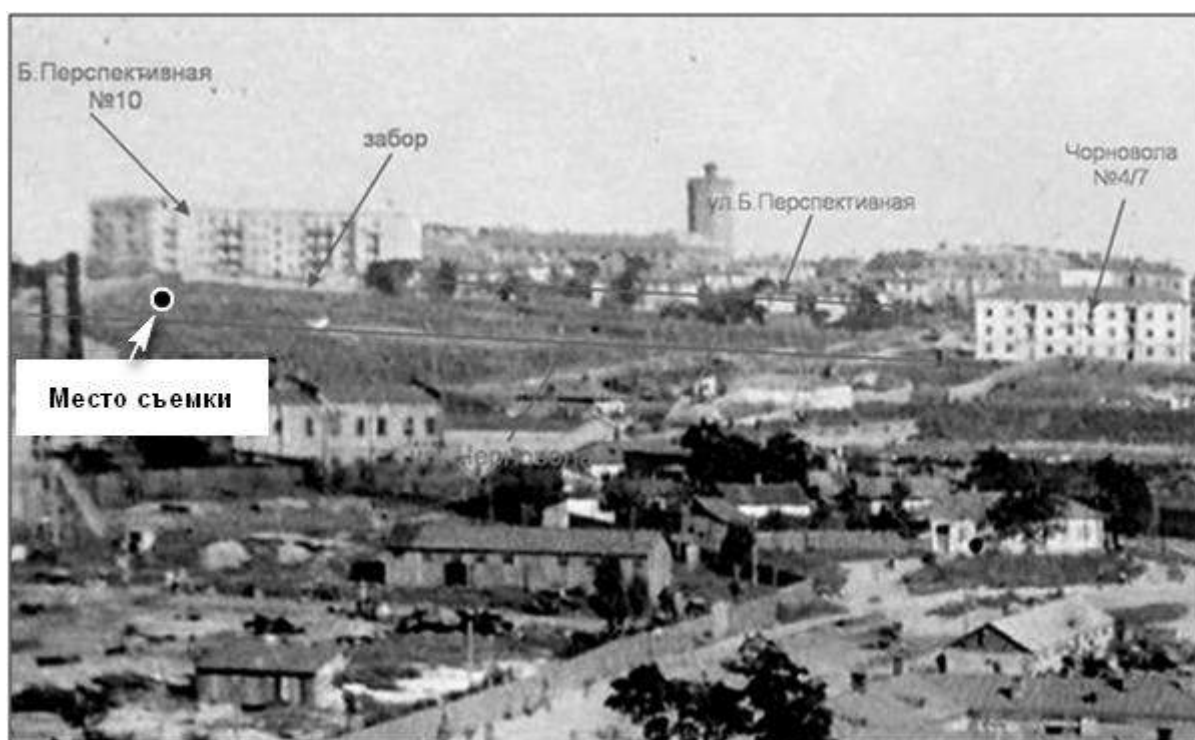
Правоуч – кузні, по центру – справа наліво: Покровський храм, казарма, Ковалівський парк, ліворуч – педінститут, перед ним – стадіон, ще лівіше – шталаг 305. Фото – з вул. Іванівської (Чорновола), 1943. Із колекції «Тусламабад» [125].



Корпуси плужно-ливарного заводу. Фото зроблено з того ж місця, що і попереднє, 1943. Із колекції «Тусламабад» [125].



Місце, з якого були зроблені дві попередні фотографії. Фотограф стояв орієнтовно на перехресті Іванівської (Чорновола) і Кузнечної (Медведева, Чикаленка). Звідси видно: сектор 1 – Покровський храм, сектор 2 – казарми, сектор 3 – педуніверситет, сектор 4 – будівлі військової частини (за версією В. Урсулова) [69].



Місце, з якого були зроблені дві попередні фотографії за версією А. Морозова, який вважає, що на вул. Іванівській (Чорновола) тоді не було висотних будівель у кінці вулиці, а значить і не могло бути такої тіні [69].



Машина радіозв'язку на подвір'ї в центральній частині міста, 1943 [98].



На подвір'ї одного з будинків у центральній частині Кіровограда, ймовірно, вул. Гоголя. Поруч із німецьким вояком, як свідчить напис на звороті, дівчата Ніна та Софія, 1942-1943 [92, с. 102].



Підлітки заробляють гроші (з кн. «Нацистський окупаційний режим на Кіровоградщині 1941-1944 рр.» [92]).



Багатоповерхівки кварталу «5/5» (вул. Велика, будинки 3, 4, 5).
 Фото – з вул. Іванівської [124].



Квартал «5/5» на німецькій мапі 1942 року.



Вул. Велика, квартал «5/5» (із колекції «Тусламабад» [125]).



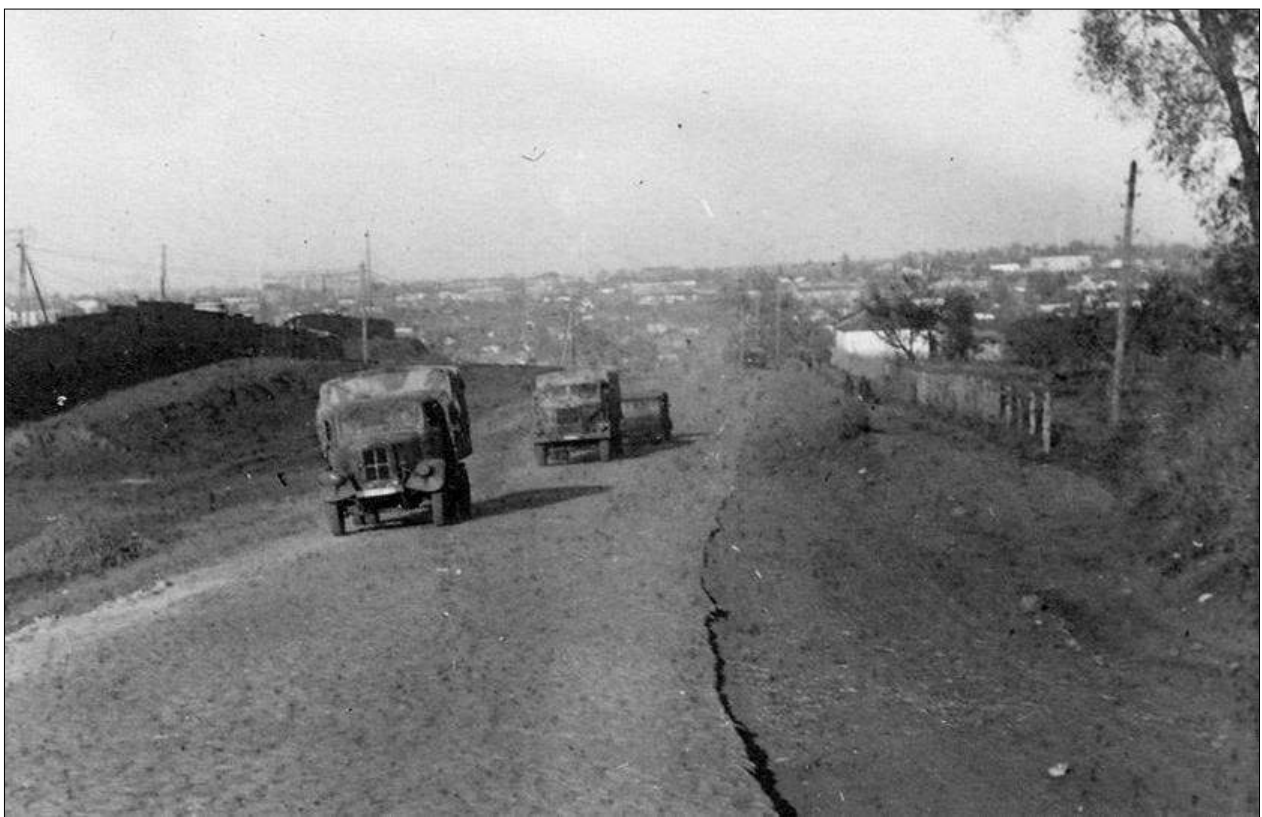
Вул. Велика, квартал «5/5», 1942 (із колекції І. Світецького).



Перехрестя вулиць Пашутінської (ліворуч) та Береславської (Єгорова), 1942 (із колекції І. Світецького). Обидва знімки зроблено з водонапірної вежі.



На розі вулиць Преображенської та Одеської, 142. Праворуч – будівля, де сьогодні розташована Торгово-промислова палата. Фото з колекції «Коелц 333» [101].



Вул. Садова (за іншою версією – Бобринецьке шосе), 1942-1943 (із архіву Рейбер.інфо [101]).



Торговий обоз на
околиці міста, 1943
(із колекції
«Тусламабад» [125]).

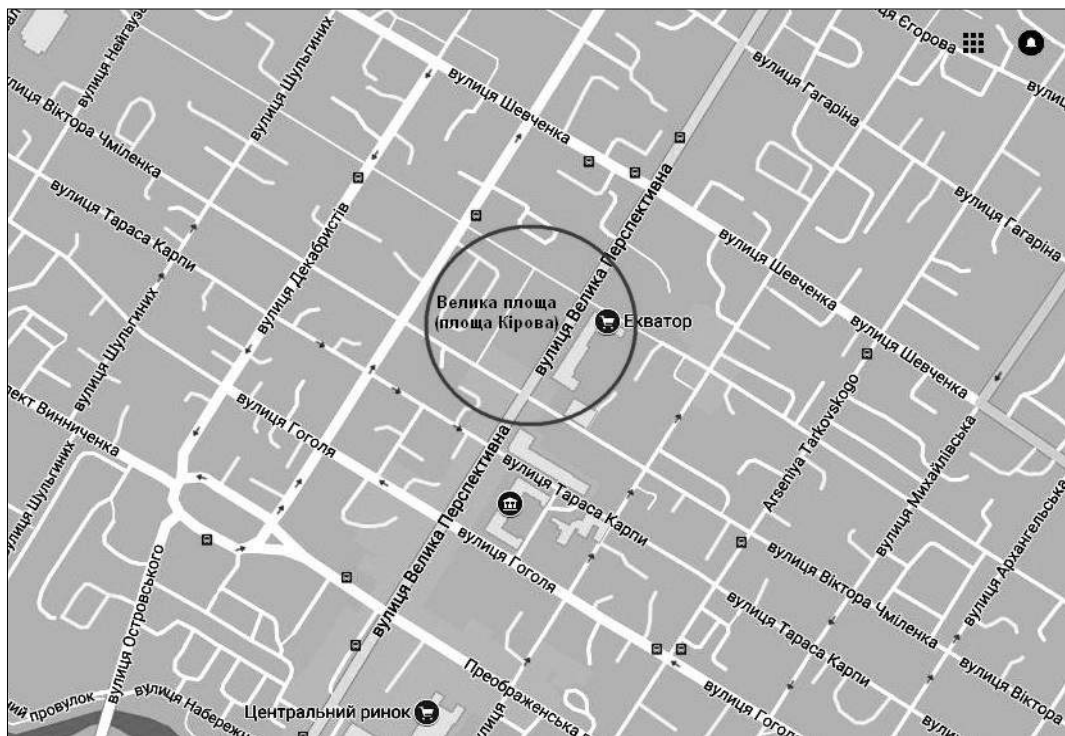
Загальний вигляд міста.
Фото з німецького літака,
25.02.1944 (із архіву
Рейберт.інфо [101]).



ПЛОЩА ВЕЛИКА



Площа Велика, серпень 1941 (із архіву Рейберт.інфо [101]).



Велика Площа (площа Кірова, площа Героїв Майдану) на сучасній мапі.



Площа Кірова, серпень 1941 (із колекції Ігоря Світецького). На фото вгорі видно пожежний рукав, за допомогою якого було скинуто пам'ятник із постаменту.



Площа Кірова, серпень 1941 року (із колекції «Воєнний альбом» [8]).



Площа Кірова, серпень 1941 року (із колекції «Восний альбом» [8]).



Площа Кірова (Велика Площа), серпень 1941 (із кол. І. Світецького).



Пам'ятник С. Кірову пролежав на цьому місці за різними даними від 3 до 6 тижнів, а потім міською управою його було здано на один із заводів як металобрухт
(із архіву Рейберт.інфо [101]).



Румунські вояки, 1941 (фото з кн. «Велика війна. 1941-1945. Кіровоградський вимір» [9]).



Пам'ятник С. Кірову, серпень 1941 року.



Німецьки вояки на Великій площі, 1941. Фотографії з колекції Ігоря Світецького.



Німецьки вояки на площі Кірова, серпень 1941 року. Із колекції Ігоря Світецького.



Площа Кірова, серпень 1941 року
(із архіву Рейберт.інфо [101]).



Підлітки зривають бронзові барельєфи з постаменту пам'ятника С.Кірову, 1941
(із колекції О.Женжирова).



Барельєфи з пам'ятника С.Кірову. Фото А.Домбровського.



Велика площа, будівля гебітскомісаріату, 1941
(із колекції «Військові предмети» [126]).



Площа Велика, вересень 1941 року (із колекції Ігоря Світецького).
На цій фотографії, ймовірно, черга до відділу праці міської управи.



Велика площа, 1941. Вигляд з боку сучасного кінотеатру «Зоряний»
(з архіву Рейберт.інфо [101]).



Велика площа, 1941. Вигляд з перехрестя вулиць Великої та Дворцової.
(з архіву Рейберт.інфо [101]).



Велика Площа, 1941 (із архіву Рейберт.інфо [101]).



Велика Площа, 1942 (із архіву Рейберт.інфо [101]).



Вул. Велика (з боку Великої площі), 1941
(із колекції О. Женжирова).



На Великій Площі, 1942-1943
(із альбому «Прасторіан» [98]).



Будівля гебітскомісаріату та міської управи, 1943 (із колекції «Воєнний альбом» [8]).



Велика площа, будівля гебітскомісаріату, 1942
(фото в день одного з державних свят: День народження фюрера – 20 квітня або День національного духу – 1 травня). Із колекції «Фотографії світової війни» [130].



Велика площа, будівля гебітскомісаріату, 1943
(із колекції Володимира Урсулова).



Велика площа, будівля гебітскомісаріату, 1942-1943 (із архіву Рейберт.інфо [101]).



Велика площа, 1942 [118].



Фонтан на Великій Площі, 1943 [98].



Велика площа та вул. Московська, 1941 (із колекції «Фотографії світової війни» [130]).



Зима 1941-1942 років (із колекції «Фотографії війни» [124]).



Літо 1942 (із колекції Коельш 333 [123]).



Велика площа, будівля гебітскомісаріату, 1942-1943
(із колекції «Фотографії світової війни» [130]).

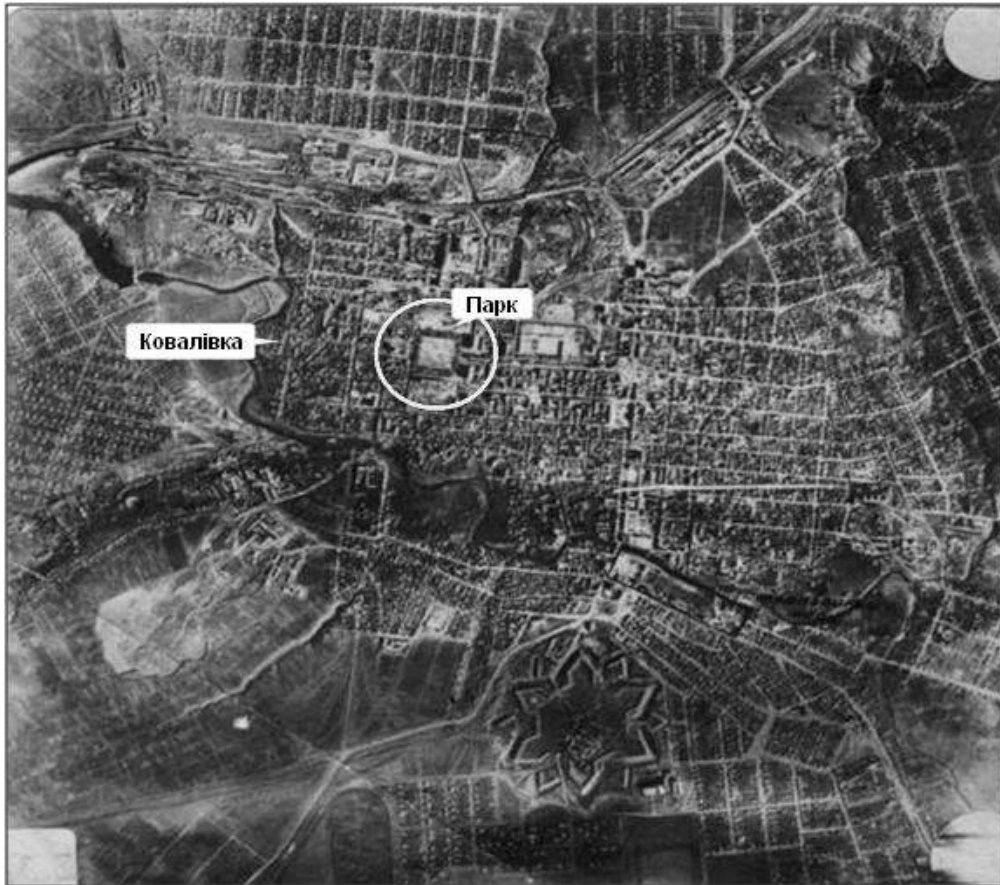


Німецькі солдати та офіцери на Великій Площі, 1943
(із архіву Рейберт.інфо [101]).

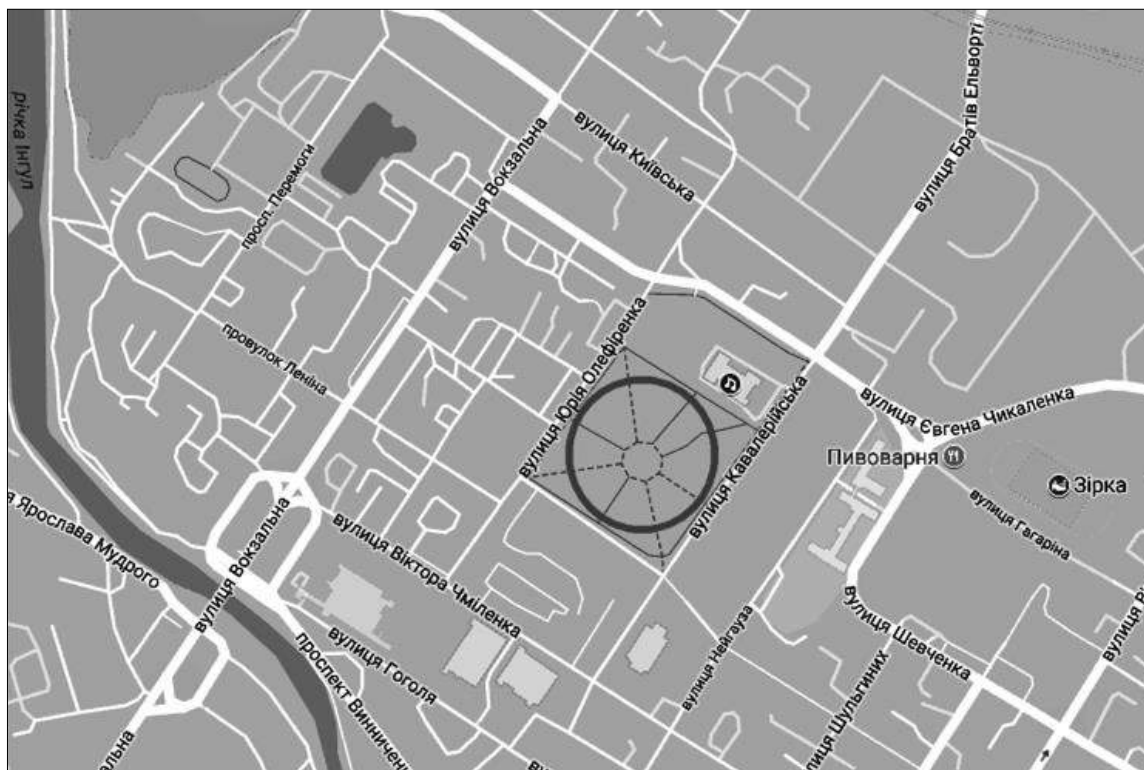


Велика площа, зима 1942-1943 років (із колекції «Фотографії війни» [124]).

КОВАЛІВСЬКИЙ ПАРК



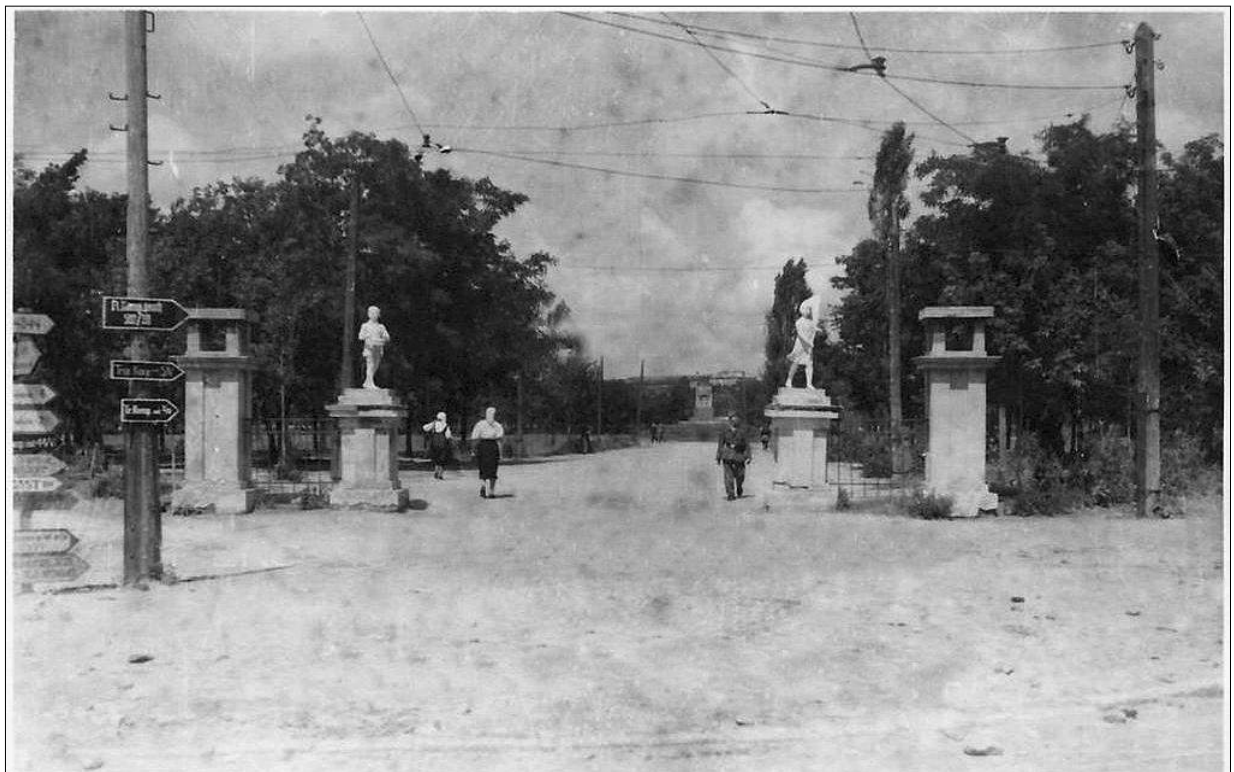
Ковалівський парк на фотографії 1943 року.



Ковалівський парк на сучасній мапі.



Парк ім. В.І. Леніна. Пам'ятник В.І. Леніну, серпень 1941 (із колекції Анатолія Морозова).



Вхід до Ковалівського парку з вул. Дворцової, 1942
(із архіву Рейберт.інфо [101]).



Біля паркану з боку
вул. Дворцової, 1941
(із архіву Рейберт.інфо
[101]).



Фото парку з вул. Кавалерійської, 1943 (із колекції «Коельц 333» [123]).



Фото 1941 року [123].



Фото 1942 року [92].



Фотографія з парашутної вишки, 1942.



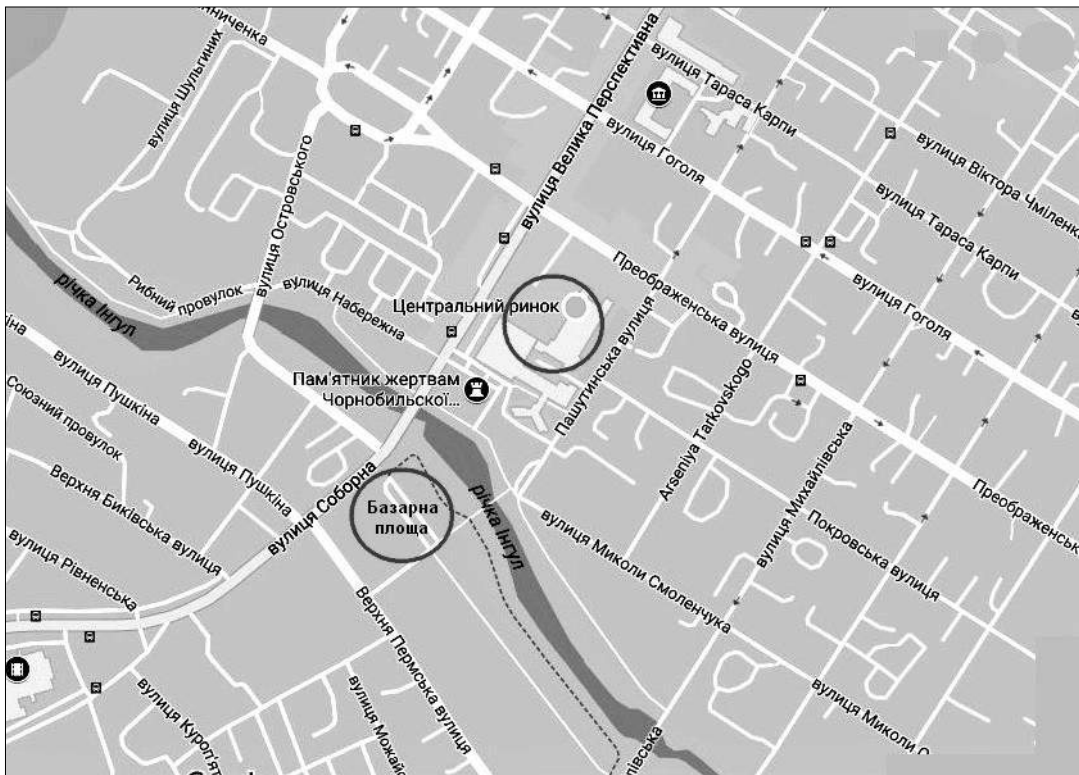
Фотографія з літака, 1943. У лівій частині фотографії видно місце, де знаходилася парашутна вишка.

Фотографії з архіву Рейберт.інфо [101].

РИНОК БАЗАРНА ПЛОЩА



На фотографії 1943 року.



На сучасній мапі.



На Базарній площі,
вересень 1941 [119].



На ринку,
вересень 1941 [119].



Центральний ринок, 1942. На задньому плані – Св.-Успенський собор.
Знімок із боку вул. Покровської (із колекції В. Неділька).



Вул. Пашутінська, березень 1942 року (із колекції О. Женжирова)
Ліворуч – одна з будівель ринку (та, що на попередньому знімку – в правій частині),
праворуч – будівлі кварталу між вулицями Покровською та Болотяною.



Вул. Преображенська, центральний ринок та Спасо-Преображенський собор, 1942 [124].
Фотограф стояв спиною до вул. Великої.



Вул. Преображенська, центральний ринок та спасо-Преображенський собор, 1943 [130].
Фотограф стояв спиною до вул. Великої.



Базарна площа та міст на вул. Пашутінській, жовтень 1943. Фото Вальтера Холлнагеля.



Базарна площа, 1943. Вигляд із вул. Пашутінської (із фондів ЦДКФФА [114]).



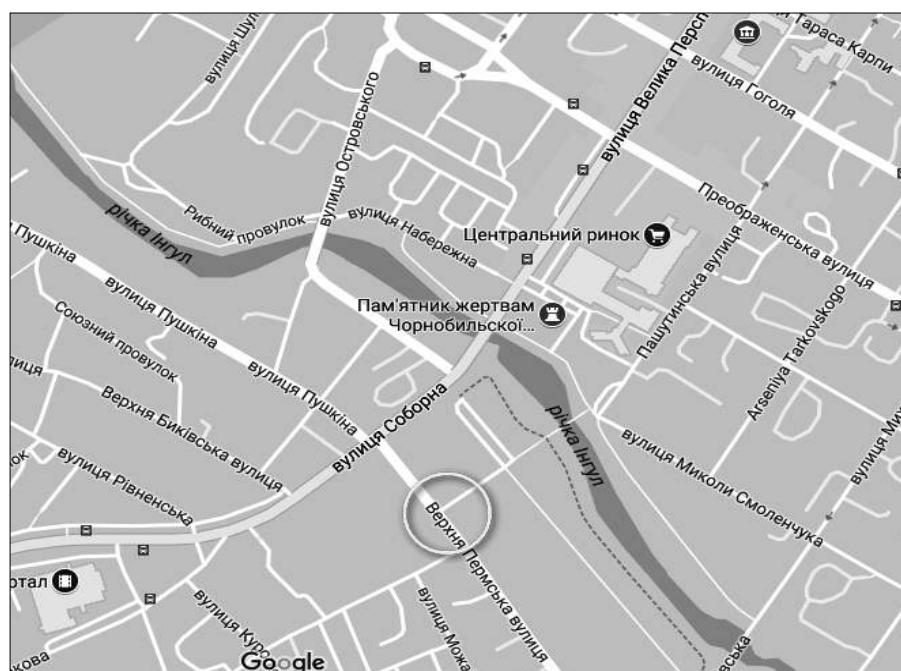
Базарна площа, 1944.
Ліворуч –
будівля контори
трамвайного депо
(із фондів ЦДКФФА
[114]).



Базарна площа, 1943. Знімок зроблено з будівлі обласного суду [101].



На розі вулиць В. Пермська та Пашутіна (1942) [101]. Праворуч – комплекс будівель трамвайного депо, за будівлею ліворуч – Базарна площа. Фотограф стояв на вул. В. Пермській.



Це місце на сучасній мапі.

ЗАВОД «ЧЕРВОНА ЗІРКА» (ПЛУЖНО-ЛИВАРНИЙ ЗАВОД)

Про цей промисловий гігант в «Історії міст і сіл Української РСР» у томі, присвяченому Кіровоградській області, розповідається: «...Окупанти розкрадали цінне устаткування, верстати промислових підприємств. Тільки з «Червоної зірки» вивезено до Німеччини близько 200 одиниць заводського устаткування, знищено або розкрадено всю технічну документацію на сільськогосподарські машини, що вироблялися до війни. Гітлерівці намагалися пристосувати машинобудівні заводи для ремонту військової техніки. На «Червону зірку» під загрозою розстрілу вони зігнали до 700 робітників. Фашисти ввели на заводі паличну дисципліну: за найменші дрібниці робітників били і штрафували. Проте трудящі всіляко саботували заходи окупаційних властей по налагодженню роботи заводу, псували машини» [65]. Насправді все було зовсім не так.

Деяке обладнання з «Червоної зірки» демонтували і вивезли на Схід за вказівкою радянських органів влади в липні-серпні 1941 року. Крім того, відступаючи, сапери Червоної Армії підірвали головні корпуси цього заводу, перетворивши їх на руїни. Значних втрат зазнали й інші підприємства. Як зазначається в дослідженні Івана Петренка, «за підрахунками Кіровоградської міської управи, руйнування промисловості сягало 40%. На кінець грудня 1941 року в Кіровограді відновило роботу 21 промислове підприємство. Всі вони підпорядковувалися т.зв. промислому відділу міської управи. Поряд з ними запрацювали 27 дрібних майстерень, де було 370 робітників. Як і в радянські часи, великим підприємствам у роки гітлерівської окупації теж доводили плани. Їх вони до кінця 1941 року виконали на 100,3%, а продукції випустили майже на 2,4 млн. крб. Підприємства та майстерні випускали вози, сільськогосподарський реманент (сапи, лопати, граблі), ліжка, меблі, шили одяг, рукавиці, виготовляли фарби та оліфу, гудзики та мундштуки.

Упродовж зими-весни 1942 року в Кіровограді працювали все ті ж 21 промислове підприємство, що і до війни з 1063 робітниками. За I квартал 1942 року вони виробили продукції майже на 3 млн. крб. та освоїли виробництво нової продукції: виделок, ножів, шпагату тощо. На літо 1942 р. в одну зміну працювали деякі вцілілі цехи заводу «Червона зірка». До роботи стали 528 робітників та інженерів. За короткий час на заводі для потреб гітлерівського війська налагодили випуск малих та великих лопат, як підборних, так і штикових, встигли випустити 126 тис. сап, відновили випуск запасних частин до сівалок і

жниварок, механічних млинів, цукроварень, розпочали виготовляти вила та граблі. Загалом на кінець червня 1942 року завод випустив продукції на 3 млн. крб.» [92].

У 1943 році завод було передано одному з потужних німецьких підприємств і він почав успішну діяльність щодо виробництва значних обсягів сільськогосподарської та військової техніки із застосуванням, зокрема, і прогресивних німецьких технологій. Про це йдеться у статті Володимира Боська «Завод «Червона зірка» під час окупації» [4], написаній на основі інформації доктора Бруно Бокслера, батько якого Хорст Бокслер був директором «Червоної зірки» в окупованому місті. Вперше ці факти з використанням листів його батька і матері з Кіровограда та архівних документів про діяльність підприємства, що зберігаються у ФРН, були викладені у німецькому часописі «Золотий плуг» (видання Музею сільськогосподарської техніки).

Навесні 1943 року німецький уряд запропонував великим підприємствам узяти під свою юрисдикцію заводи на окупованих радянських територіях. Першим у списку стояв одеський завод сільськогосподарської техніки, однак він дістався румунам – союзникам Німеччини. Другим привабливим підприємством вважався завод «Червона зірка» в Кіровограді. До війни тут працювало 18 тисяч робітників, виробничі приміщення розташовувалися на восьми гектарах, завод мав свою лікарню з амбулаторним відділенням, ремісниче училище та дитячий садок. Тимчасове керівництво заводом на той час здійснювали офіцери Штайнерт та Хаузман. Прибувши до міста, Бруно Бокслер та Фауль (начальник виробництва фірми Еберхардт у місті Ульмі) оглянули завод. Він, на жаль, не був призначений для виробництва плугів. Довоєнну продукцію в основному складали сівалки, снаряди та ливарні вироби. Проте Фауль із Бокслером дійшли висновку, що після необхідного переоснащення можна буде розпочати випуск ґрунтообробної техніки. Оскільки Фауль відмовився очолити «Червону зірку», то стати її директором запропонували Бокслеру. Він зажадав (і отримав!) надзвичайно високий оклад – 1500 рейхсмарок плюс різноманітні надбавки, у тому числі на придбання зимового одягу (максимально дозволений оклад у Німеччині складав 1000 марок). Фінансовим директором «Червоної зірки» було призначено Георга Боллера, крім того, вводились дві секретарські ставки. У Німеччині на заводі Еберхардта оголосили прийом на роботу в Кіровограді. Першою подала заяву фройлейн Хедвіг Шмідт. Більше

ніхто не відгукнувся, оскільки Бокслер схитрував, тихенько знявши оголошення. Оскільки бажалих працювати на «Червоній зірці» не виявилось, Бокслер зміг на місце секретарки взяти свою молодшу дружину, хоча офіційно це заборонялося. Шарлотта Бокслер, мобілізована в «трудоармію», працювала на заводі в Ульмі. За роботу в Кіровограді їй належала зарплата 250 марок плюс «східний коефіцієнт» – ще 210 марок [4].

Завод Еберхардта прийняв «Червону зірку» 13 травня 1943 року. Невдовзі до Кіровограда прибула група німецьких спеціалістів.

Завод «Червона зірка» передовсім отримав нову назву – «Кіровоградський плужно-ливарний завод» і розпочав випуск продукції: плугів та бронетехніки. Спочатку модифікували німецьке обладнання, згодом налагодили конвеєрну лінію та раціоналізували виробничий процес. Робочий день починався о шостій ранку і тривав до 16 години 30 хвилин із півторагодинною перервою на обід. Замовлень спочатку не було, а весь готівковий капітал дорівнював чотирьом тисячам марок. Клієнти, яких вдалося заповучити, були в основному із військово-промислового комплексу та управління сільського господарства, пізніше з'явилися й приватні замовники серед місцевого населення та румунів. Невдовзі завод перетворився в одного з найбільших платників податків в області. Житлову проблему німецьких спеціалістів вирішили, спорудивши за проектом архітектора Баїша будинок на вісім осіб із привезених будматеріалів.

Місцевий художник А. Сидоренко погодився намалювати завод та портрет подружжя Бокслер. Його гонорар склав 100 марок. Для приватного користування Бокслер придбав автомобіль марки «Форд Ефель». Водієм він взяв місцевого жителя Алекса (Олексу) і настільки довіряв йому, що, проїжджаючи партизанськими місцями, видавав револьвер. Тим часом виробництво набирало обертів. Кожен робочий день робітники починали з молитви. Майже всі вони після війни зазнали репресій [4].

Щодо господарської діяльності заводу, то наведу декілька цифр. Обсяги виробництва зростали і свого піку досягли у вересні 1943 року, коли доходи склали 1336434,5 марки. Після того, як з 12 мільйонів марок, зароблених за неповних півроку, вирахували податки та витрати на заробітну плату, залишилося 6,7 мільйона марок; чистий прибуток склав 1,35 мільйона марок. Щоб зрозуміти, настільки продуктивно працював кіровоградський завод, слід урахувати, що рівень цін в Україні складав менше третини загальнонімецьких.

На підприємстві трудилися 88 інженерно-технічних працівників та 760 робітників.

Виробничими майстернями керували місцеві спеціалісти. Технічне та економічне відділення очолював росіянин Ануров, який отримував 1200 марок та 30 відсотків преміальних. У його підпорядкуванні перебував німецький інженер Кісслінг з окладом 950 марок та 30% преміальних, інженери Нагорний і Розенталь отримували по 750 марок. Цікаво відзначити, що місцеві спеціалісти працювали дуже добре і навіть отримували більші премії, ніж німці. Зарплату місцевим фахівцям Бокслер міг призначати сам, а оклади німецьких спеціалістів затверджувались у Німеччині. Низький прибутковий податок – 11% (про що сьогодні можна тільки мріяти) – мав зробити працю на «східних територіях» привабливою для німців. Далі у відомості на зарплату фігурують п'ятеро українських конструкторів з окладом у 600 марок, інші службовці отримували по 400 марок. Майстри на виробництві мали зарплату від 480 до 600 марок, а також премії 10-50%. У штатному розкладі була навіть передбачена посада вчителя, яку займав Нікітенко з окладом 750 марок та 20% преміальних; мав завод свого архіваріуса Добровського та перекладача Аву Адамовську [4].

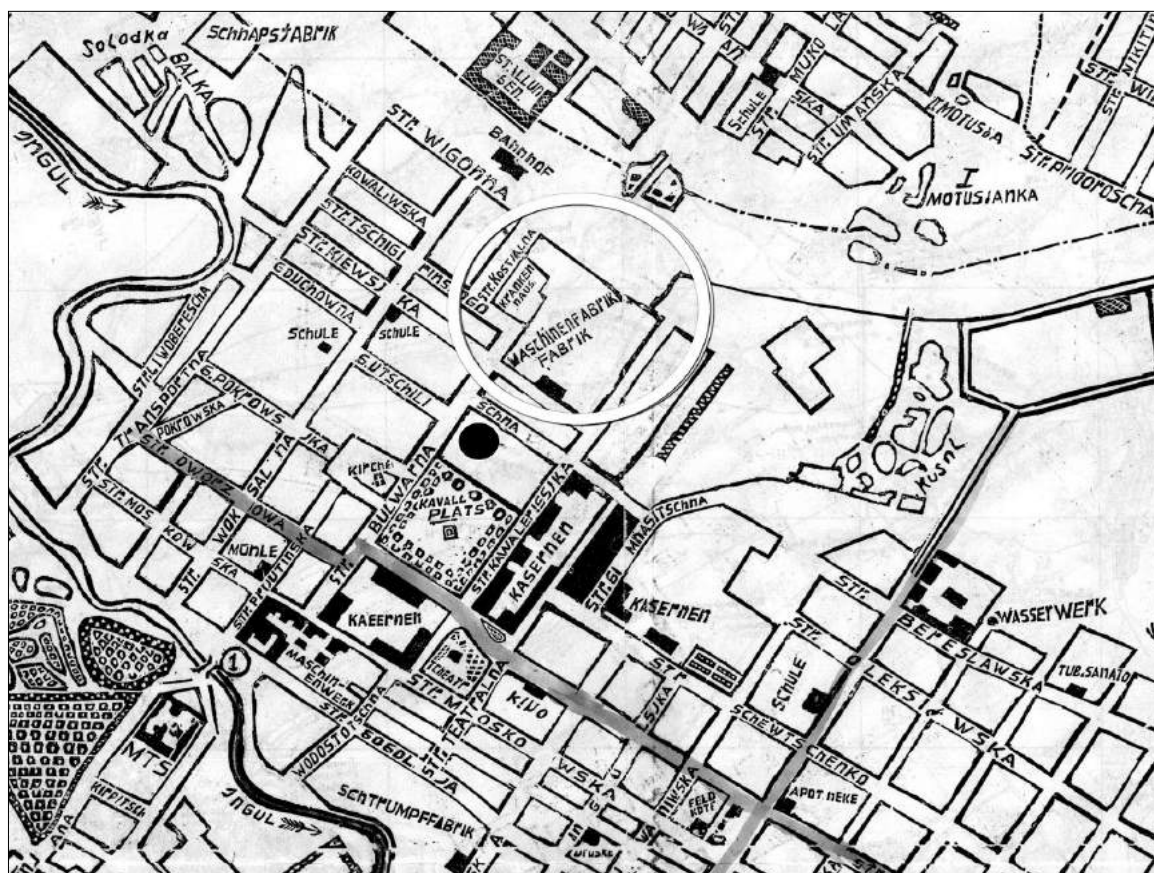
У листопаді 1944 року, коли німецькі війська відступали, як тоді пояснювали, «із стратегічних міркувань», на заводі з'явилася група саперів на чолі з лейтенантом, яка мала наказ зруйнувати завод. Сапери конфіскували всі запаси пального, не залишивши його навіть на евакуацію персоналу. Але передбачливий Бокслер приховав авіаційний бензин. Якось уранці стало відомо, що радянські танки перебувають у шести кілометрах від Кіровограда. Тоді було прийнято рішення про евакуацію. До цього були задіяні два легкових авто та кілька вантажівок для перевезення людей і архіву. Бажалих переїхати до Німеччини серед місцевих жителів виявилось стільки, що вантажівки всіх не вміщали. Майже всі машини, крім однієї, благополучно дісталися до Умані, де біженців посадили на поїзд до Німеччини.

Заводу пощастило вціліти – його не зруйнували ані радянська, ані німецька влада. Під час бомбардувань було пошкоджено лише два корпуси.

У 1958 році в Брюсселі проходила Всесвітня виставка, на якій була представлена й червонозорівська продукція. Професор Бруно Бокслер разом зі своїми студентами відвідав радянський павільйон. Серед виробів «Червоної зірки» Бокслер упізнав моделі, які запустив у виробництво під час війни. На одному із стендів «старих знайомих» він залишив свою візитівку [4].



Корпуси заводу «Червона зірка», 1941 (із архіву Рейберт.інфо [101]).
Знімок зроблено з парашутної вишки на розі вул. Бульварної та пров. Ковалівського,
неподалік від Ковалівського парку.



Завод на німецькій мапі. Чорним кружком я позначив
місце розташування парашутної вишки.



Корпуси плужно-ливарного заводу, 1943 (із колекції «Тусламабад» [125]).



Корпуси плужно-ливарного заводу, 1943
(із газ. «Народне слово» [4]).

На цих трьох фотографіях –
одне й те саме місце – кілька
головних корпусів заводу
в 1941-1943 роках.



Один із корпусів плужно-ливарного заводу, 1943 (із колекції Ігоря Світецького).



Корпуси плужно-ливарного заводу, 1943. Вигляд із боку залізничної станції [111].



Вигляд із боку вул.
Кавалерійської.
Малюнок невідомого автора,
1943. Із колекції В.Сидяка
(газета «Україна-Центр»).

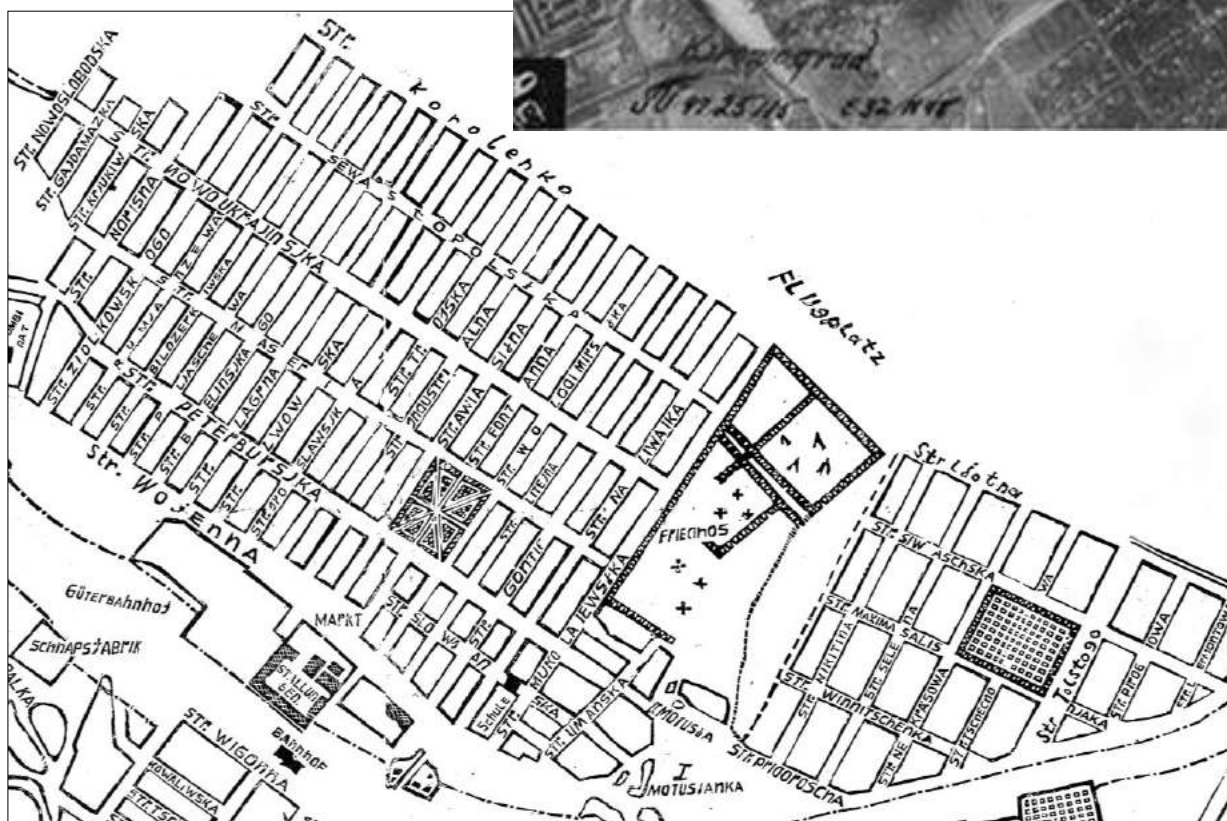


Один із адміністративних
корпусів плужно-ливарного
заводу (сучасне фото).
Сьогодні в цій будівлі
розташовано музей історії
заводу Ельворті.

НОВОМИКОЛАЇВКА, АЕРОДРОМ



Новомиколаївка
на фотографіях 1942-1943 років.



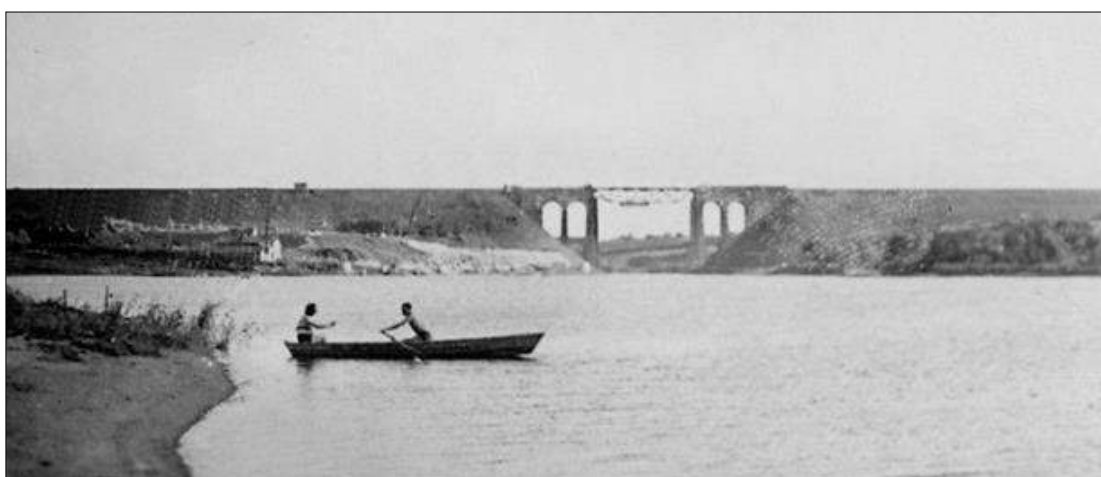
Новомиколаївка та Некрасівка на німецькій мапі міста, 1942.



Школа № 3, 1942 (із приватної колекції).



Німецький шпиталь люфтваффе – військової авіації
(сучасний пологовий будинок № 1, Новомиколаївка) [130].



Новомиколаївський пляж, 1942-1943 (із колекції Володимира Урсулова).



Новомиколаївка. Кіровоградський аеродром та авіамістечко, 1942-1943
(із колекції Володимира Урсулова).

Кіровоградські військові авіатори готували техніку і себе до захисту рідної землі, а місто довелося залишати під шаленим натиском ворога вже в перші дні війни. «Чому так сталося, відповісти вкрай важко, бо всі документи, що стосуються початкового періоду війни на території України, зберігаються у московських архівах. Важко зрозуміти, за чією вказівкою і для чого сформований у Кіровограді незадовго до нападу Гітлера на СРСР швидкісний бомбардувальний авіаційний полк, особовий склад якого щойно освоїв пікіруючий бомбардувальник ПО-2, несподівано був переведений у Акерман під Севастополем. У нас лишився невеликий винищувальний полк, який за своїми технічними можливостями не міг чинити хоч найменший опір ворогу. Тому він змушений був відразу після вступу німців у місто втекти до Кривого Рогу.

Окупувавши Кіровоград, німці заходилися відроджувати зруйноване радянськими спецслужбами міське господарство: заводи «Червона зірка», «Червоний профінтерн», цегельні, хлібні, спиртовий, м'ясо-молочний; фабрики, буровугільні шахти. Особливу увагу приділили авіаремонтним майстерням та військовому аеродрому на Миколаївці. На обох підприємствах працювали переважно німці. Їхні фахівці модернізували майстерні, перетворивши їх на авіаційний ремонтний завод (АРЗ). Капітальної перебудови потребував аеродром, насамперед злітно-посадочна смуга. Тому в роки окупації аеродром використовувався разом із АРЗ переважно для ремонту пошкоджених німецьких літаків та перенавчання полонених червоних авіаторів, які згоджувалися працювати на німців. Одночасно окупанти готували нову злітно-посадочну смугу, здатну обслуговувати їхню техніку. Місцем її будівництва обрали територію поблизу станції Канатове, що розташовувалася у п'яти кілометрах від миколаївського аеродрому. У жовтні 1943 року обладнання аеродрому було готове. Незабаром сюди передислокувалася німецька ескадрилья. Перевагу німецьким пілотам у повітрі забезпечували висококласні винищувачі, оснащені найсучаснішими гарматами і кулеметами, про які «сталінські соколи» могли тільки мріяти» (зі статті Ю. Матівоса «Тяжінці аеродрому «Канатове» [74]).

В історію кіровоградського аеродрому увійшов **подвиг Петра Вересоцького**, військовополоненого табору № 305. У вересні 1942 року, перебуваючи на роботах на території аеродрому, йому вдалося проникнути на «месершміт». Петро добре знав аеродромне господарство і спочатку атакував бензосховище,

а потім наніс вогневий удар по літаках. Після цього відчайдушний сміливець полетів назустріч фронту у напрямку Знам'янки (з матеріалів веб-сайту «Кіровоградщина в роки Другої світової війни» [68]).



Пам'ятник П. Вересоцькому

У Кіровограді наприкінці 1943 – на початку 1944 рр. базувалася військова частина, де служив **Ханс-Ульріх Рудель** (1916–1982) – пілот штурмової авіації, найзнаменитіший та найрезультативніший пілот пікірувального бомбардувальника Ю-87 («Штуки») у роки II світової війни; єдиний кавалер повної стрічки Лицарського хреста: із Золотими Дубовими листками, Мечами і Діамантами. За кількістю нагород Руделя перевершив тільки Герінг. Всього виконав 2530 бойових вильотів. Знищив 9 літаків, 519 танків, понад 800 автомобілів, 50 позицій артилерійських батарей, 4 бронепоезди, потопив кілька десятків суден. Сам був збитий зенітним вогнем понад 30 раз, 5 разів був поранений, 6 разів здійснював посадку за лінією фронту. Після поранення в стегно продовжував літати із загipsованою ногою. Потім Руделю ампутували нижню частину гомілки, але й без ноги він продовжував виконувати бойові польоти. Закінчив війну в званні оберста. З 1948 жив у Аргентині, потім перебрався у Швейцарію (за матеріалами В. Боська).



Ханс-Ульріх Рудель

З кіровоградським аеродромом пов'язане ім'я **Еріха Хартмана** (1922-1993), німецького військового льотчика. Визнаний кращим асом Другої світової війни: 1400 бойових вильотів, 800 повітряних боїв, 352 збитих літаки. Авіаційна частина, в якій він служив, з 19.10 по 31.10.1943 дислокувалась у Кіровограді; з 07.01 по 09.01.1944 – у Малій Висці; з 10.01 по 22.02.1944 – у с. Новокрасне Маловисківського району. У небі Кіровоградщини збив 20 радянських літаків. 02.03.1944 впродовж дня встановив особистий рекорд: 10 літаків. За це досягнення був нагороджений Лицарським Хрестом із дубовими листками.



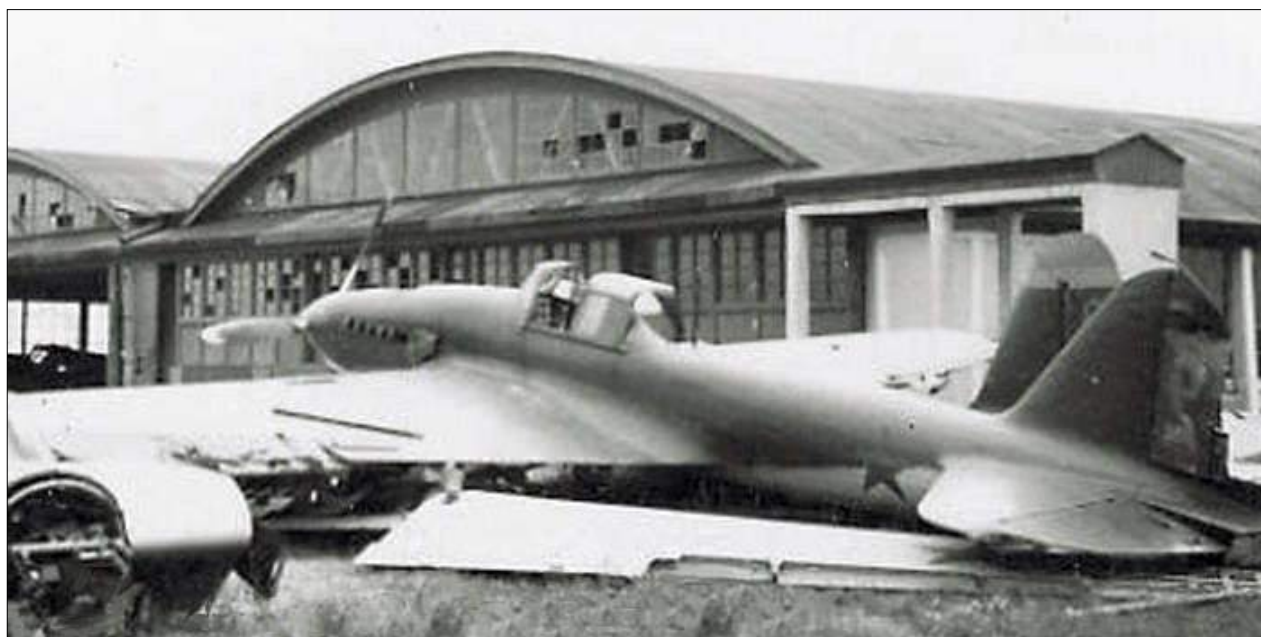
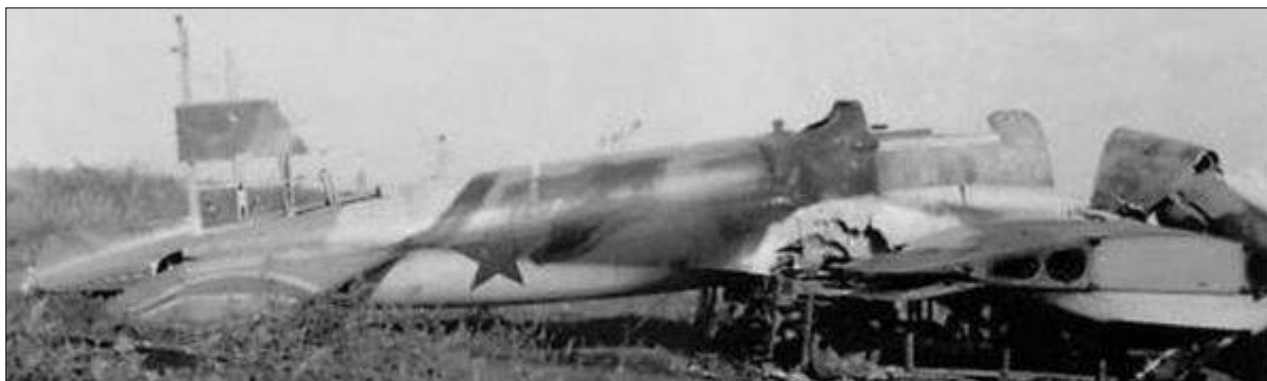
Еріх Хартман

Радянські пілоти прозвали Хартмана «Чорним Дияволом» (за колір літака), за його голову була призначена нагорода – 10 тисяч рублів. Пізніше потрапив у полон, був виданий союзниками після закінчення II світової війни Радянському Союзу, засуджений на 25 років, відсидів у таборах понад десять років, але воєнним злочинцем себе не визнав. Звільнений за особистим клопотанням канцлера ФРН Аденауера. Крім німецької, досконало володів китайською, англійською, французькою та російською мовами (з кн. В. Боська *«Історичний календар Кіровоградщини на 2012 рік. Люди. Події. Факти»*. – Кіровоград, 2011. – 260 с.)).

Кращі німецькі аси Е. Хартман, Х. Рудель та кращий радянський ас **Іван Кожедуб** (1920-1991) могли зустрітися в кіровоградському небі. Іван Микитович брав безпосередню участь у визволенні області з 1 жовтня 1943 по 12 березня 1944 року. У цей період він був командиром винищувальної ескадрильї 4-го винищувального авіакорпусу генерал-майора І. Подгорного. Першу Зірку Героя Радянського Союзу І. Кожедуб отримав 4 лютого 1944 року за бої у кіровоградському небі.



Тут Іван Микитович здійснив 326 бойових вильотів і збив 19 ворожих літаків (всього на один менше, ніж Хартман!). До речі, Кожедуб, на відміну від Хартмана, жодного разу не був збитим! Авіадивізія, в якій воював Іван Микитович, отримала почесне найменування «Кіровоградська» (зі статті В. Боська *«Правда про Велику Вітчизняну та Другу світову війни: наші та їхні герої»*).



Радянські трофейні літаки на Кіровоградському аеродромі, 1941 [130].



Німецькі літаки на Кіровоградському аеродромі, 1942-1943
(із колекції Володимира Урсулова).



Кіровоградський аеродром, 1942-1943 (із колекції Володимира Урсулова).

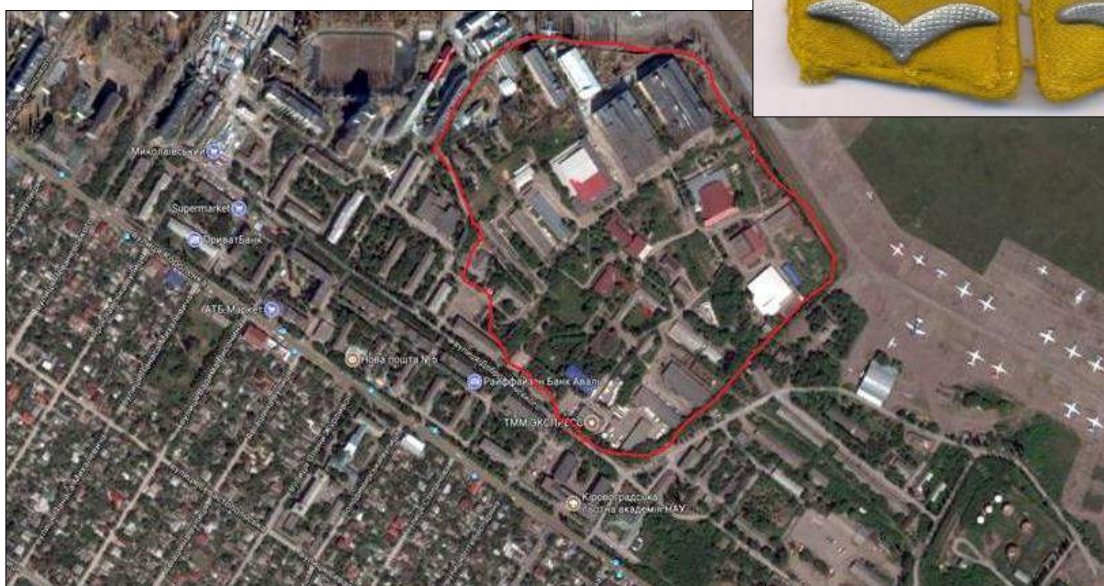


На аеродромі, 1942
(із колекції «Фотографії світової війни» [130]).



Німецькі вояки з одного з підрозділів люфтваффе (військової авіації) в районі авіаремонтного заводу (за версією А. Риби) [69]. Новомиколаївка, 1942 (із архіву Рейберт.інфо [101]).

Петлиці вояків люфтваффе (із колекції В.Урсулова).



Район авіаремонтного заводу на сучасній мапі (рисунок В. Урсулова).

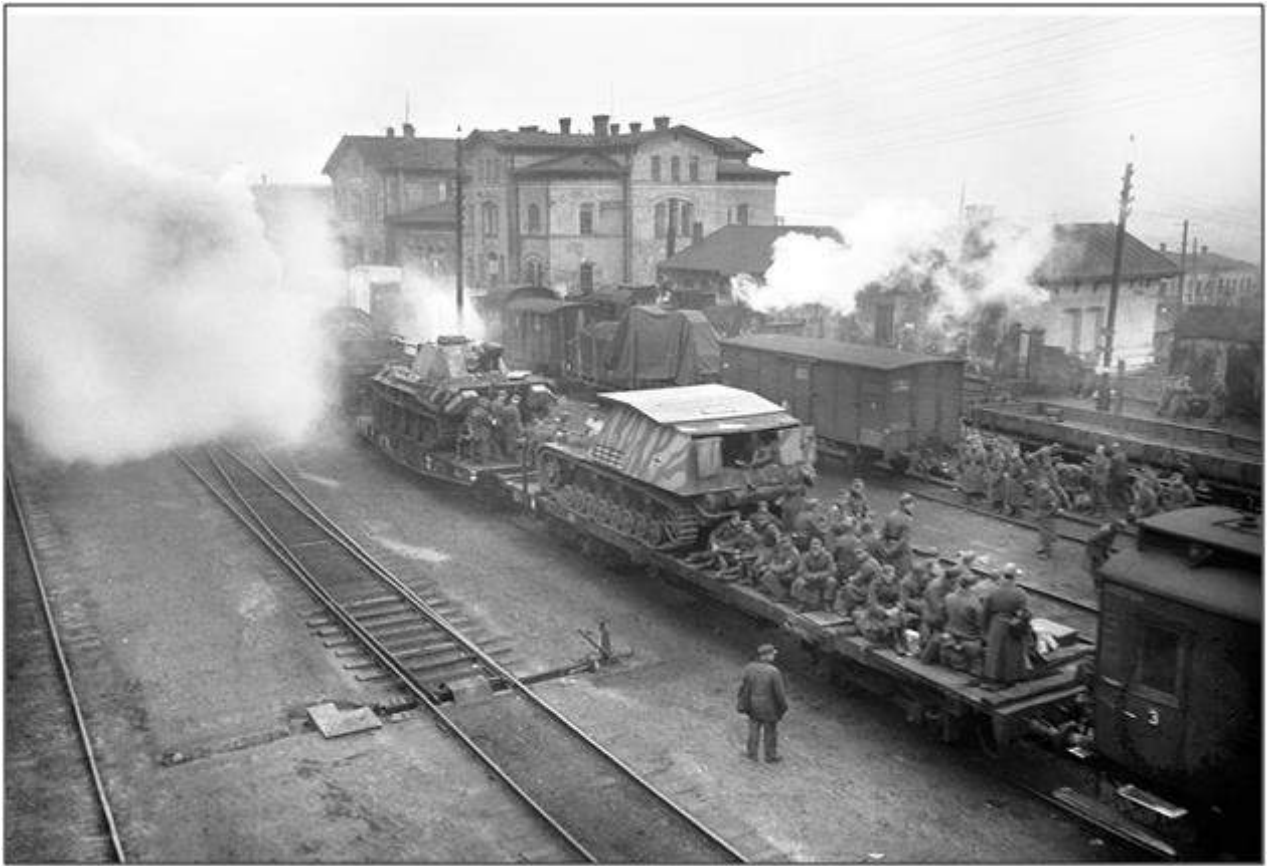
ЗАЛІЗНИЦЯ СТАНЦІЯ КІРОВО УКРАЇНСЬКЕ



Станція Кірово Українське (м. Кіровоград), 1942-1943. Фото Вальтера Холлнагеля.



Станція Кірово Українське, 1943 (із архіву Рейберт.інфо [101]).



Станція Кірово Українське (м. Кіровоград), жовтень 1943. Фото Вальтера Холлнагеля.



Станція Кірово Українське (м. Кіровоград), листопад 1943. Фото Вальтера Холлнагеля.



Евакуація німецьких військ. Кіровоград, жовтень 1943. Фото Вальтера Холлнагеля.



Танк Panzer III на вантажній платформі "Köln 12489". Вояки розмовляють з медсестрами Червоного Хреста, 1943. Фото: RVM (Bandelow).



Вагон італійського дизайну для перевезення поранених вояків, 1943.

Фото Вальтера Холлнагеля.

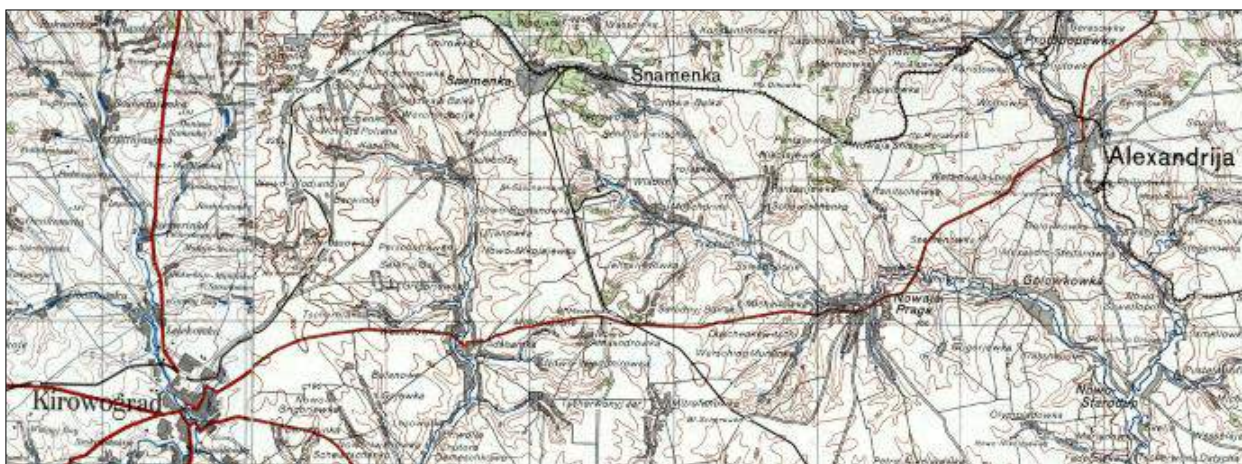
СТАНЦІЯ ЗНАМ'ЯНКА



Вокзал на станції Знам'янка, 1941-1942 (із колекції «Ето ретро» [117]).



Знам'янка на мапі Кіровоградської області, 1941 (із колекції «Ето ретро» [117]).



Знам'янка на мапі німецького генштабу, 1941 [128].

Знам'янка на мапі генеральної округи Ніколасев, 1942 [84].



Завдяки 30 коліям Знам'янка була однією з найбільших станцій України, липень 1943.



Переїзд на станції Знам'янка, 1943.



У районі Знам'янки, вересень 1943.

Фото Вальтера Холлнагеля.



Працівниці Імперської залізниці, 1942. Фото Вальтера Холлнагеля.



Ремонт ручного перемикача на станції Знам'янка, 1943. Фото Вальтера Холлнагеля.



Перевезення частин Вермахту, 1942. Фото: RVM (Ittenbach).



Депо станції Знам'янка, вигляд із водонапорної башти, 1943. Видно локомотиви практично всіх типів, що вживалися окупантами на території України. У знам'янському депо працювало тоді приблизно 1700 співробітників. Через півроку після зйомки, 8 грудня 1943 року, місто визволить Червона армія. Фото Вальтера Холлнагеля.



Після нальоту радянської авіації, жовтень 1943. Фото Вальтера Холлнагеля.



Результати атаки радянської авіації на станцію Знам'янка, жовтень 1943.
Фото Вальтера Холлнагеля.

УКРАЇНЬСЬКА СЛУЖБА ПОРЯДКУ, МИРОВИЙ СУД

Українська служба порядку

23 роки на Україні панувала жидівсько-комуністична влада і, немов би л'явки, смоктає народну кров. Прийшов давножданий день 5 серпня — і жидівсько-комуністична влада раптом пропала. Зникли комісари жидівської комуні і в наше місто вступила Німецька Армія.

У важких умовах та обетах прийдешніх перші дні працювати. Жидівські комісари, утікаючи, зруйнували все: — установи, підприємства, склади, магазини тощо. Все це довелося відтворювати. За таких умов мені було доручено Німецьким Командуванням та Міською Управою створити Українську Службу Порядку. Люди ще не вірили, що в місті нема жидівсько-комуністичної влади, вони гадали, що це сон, але це була дійсність. Навкруги було безліч ворогів, які, як «тіні», блукали по місту і за містом, вони нашіптували, що не сьогодні, то завтра вернуться червоні.

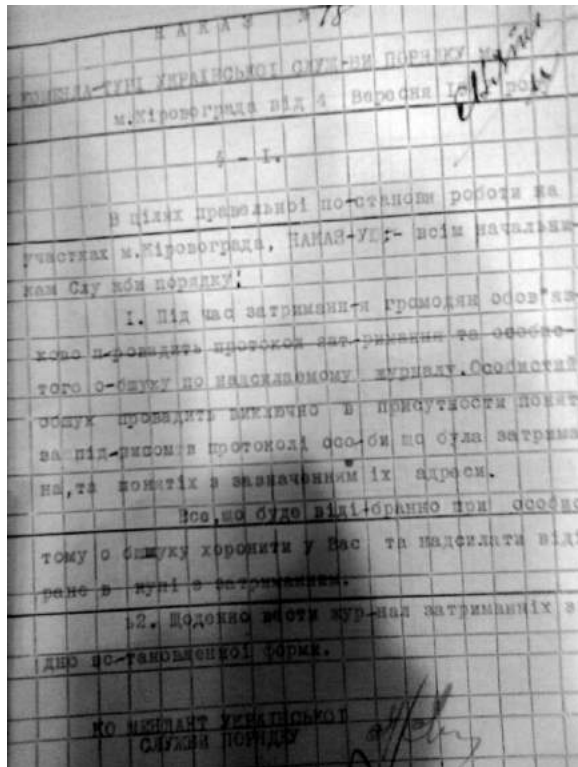
Все ж таки, не дивлячись на всі ці труднощі, протягом 5 днів було організовано Українську Службу Порядку в кількості 300 чоловік. Було складено питати, конториси. Пізніше місто Єлисаветград було поділено на 5 поліцейських ділянок для кращого наведення порядку в місті. Спершу було важко працювати. Люди, які прийшли на службу, не звикли до суворой військової дисципліни, вони не знали, що заперухою успіху в роботі є, насамперед, гарна дисципліна. До Української Служби Порядку пошло багато випадкових людей — бувиних партійців, комсомольців, а то просто злочинців, д'явлиць, бешкетників. Треба було Українську

Службу Порядку звільнити від цих небажаних людей, поповнити її лави чесними, відданими українській справі людьми, ввічливими, точними в виконанні завдань і обов'язків. Ця робота ще до кінця не доведена, і треба буде чимало попрацювати над добром людей.

Ми звернулися із закликом до української інтелігенції міста Єлисаветграда поповнити лави Української Служби Порядку, і своєю культурою, знанням піднести авторитет Служби Порядку в очах населення. Частина інтелігенції охоче відгукнулася на заклики і пішла працювати в Українську Службу Порядку. Серед нашої інтелігенції є багато таких людей, які міркують, що служити в Українській Службі Порядку можуть звичайні люди, а не інтелігенція, вони гадають, що працювати у Службі Порядку — це значить знизити свій авторитет.

Українська Служба Порядку виконує наказ Німецького Командування та волю Українського Народу, які спрямовані на користь та розвиток Українського Народу, вона охороняє їх добробут, культуру. Кожний чесний українець, будь то робітник, селянин чи інтелігент, якщо потрібно, повинен допомогти посередньою чи безпосередньою участю Українській Службі Порядку. Праця в Українській Службі Порядку є однією з найпочесніших, бо від роботи Української Служби Порядку у величезній мірі залежить не лише матеріальне і культурне життя нашого народу, а й справа Української Нації — справа України як Держави.

Мінасевич.



НАКАЗ № 18
ПО КОМЕНДАТУРІ УКРАЇНСЬКОЇ
СЛУЖБИ ПОРЯДКУ

м. Кіровограда від 4 вересня 1941 року

§ - I.

В цілях правильної постанови роботи на участках м. Кіровограда, НАКАЗУЮ: всім працівникам Служби порядку:

1. Під час затримання громадян обов'язково проводить протокол затримання та особистого обшуку по надсилаємому журналу. Особистий обшук проводять виключно в присутності понятих за підписом в протоколі особи, що була затримана, та понятих з зазначенням їх адреси.

Все, що буде відібрано при особистому обшуку, хоронити у Вас та надсилати зібране в купі з затриманим.

2. Щоденно вести журнал затриманих відповідно до встановленої форми.

КОМЕНДАНТ УКРАЇНСЬКОЇ
СЛУЖБИ ПОРЯДКУ (підпис)

Із фондів ДАКО [27].



Будинок на вул. Великий, 40 (колишній ресторан) на розі вулиць Великої та Московської, де в 1942–1944 роках знаходилося бюро Української Служби Порядку.

Фото 1943 року (із альбому «Прасторіан [98]»).

Українські вісті. – 1942. –
№ 14 (лютий). – С. 4 [111].

Підрозділ Української служби порядку, 1942
(із архіву Рейберт.інфо [101]).



Заклик вступу до команди захисту

Українці та німці віком від 17 до 40 років, що бажають працювати разом з німецькими установами, можуть подати заяву про бажання вступити до команди захисту м. Кіровограда. Вони повинні тим часом зобов'язуватися на 6 місяців. Можуть бути прийняті також колишні військово-полонені.

Заяви треба подавати до бюро Української Служби Порядку (Велика вул. ч. 40) та до Німецької Поліції (Велика вул. ч. 1). Там же довідатися про умови праці.

МІСЬКИЙ КОМІСАР.



Команда захисту (місцева самооборона), 1942 (із архіву Рейберт.інфо [101]).



Охоронці порядку на базарі, 1941 (із кн. «Нацистський окупаційний режим на Кіровоградщині 1941-1944 рр.» [92]).



На посту біля обласної поліції – озброєна варта (із кн. «Нацистський окупаційний режим на Кіровоградщині 1941-1944 рр.» [92]).



Біля входу до районного посту служби української охоронної поліції (із фондів Державного архіву ФРН [121]).

НІМЕЦЬКІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ, НІМЕЦЬКІ СУДИ, ПОЗАСУДОВІ СТРАТИ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ, ГЕНОЦИД

За деякі злочини покарання щодо мешканців області ухвалював **Надзвичайний (особливий) суд Миколаєва**. На посадах суддів перебували винятково німці. Саме вони карали, як правило, дуже суворо, місцевих жителів за вчинені ними тяжкі злочини. До категорії «тяжких» належали крадіжки у великих розмірах майна, що належало Рейху, розбої, грабунки, вбивства, політичні злочини тощо. Німецькі судді з Миколаєва здійснювали поїздки до районів Кіровоградської області, де влаштовували публічні судові процеси. У період з 9 по 14 листопада 1942 року вони провели судові засідання в Олександрівці, Олександрії, Знаменці та Кіровограді [92].

Вирішення багатьох справ узяв на себе «німецький суд» м. Кіровограда. Відомостей про його діяльність обмаль, зате наслідки – вражаючі. Серед його підсудних – в'язні тюрми СД у Кіровограді: особи, запідозрені в терористичній діяльності проти Рейху, затримані підпільники та партизани, численні заручники, саботажники, цивільні дезертири з військових об'єктів, патріотично налаштована українська інтелігенція з ідеями побудови незалежної України, молодь, яка ухилялася від відправки до Німеччини тощо. Для багатьох в'язнів тюрми СД, що знаходилася на вул. Польовій (Габдрахманова) життєвий шлях за вироком «німецького суду» Кіровограда обривався від розстрілів та тортур, що їх окупанти методично здійснювали в тюрмі [92]. «Неподалік тюрми був викопаний рів з вхідними східцями з одного боку. В'язням наказували роздягатися, спускатися у рів і лягати один біля одного. Тоді туди ж спускався начальник тюрми і стріляв у кожного в'язня окремо, ступаючи по їх тілах... Коли яма заповнювалася, її засипали, а поряд копали нову», – так описує страти в тюрмі «СД» кіровоградський дослідник В. Постолатій [96].

Багато людей було закатовано у будівлі на розі вул. Великої (К. Маркса) та Олексіївської (Гагаріна), де знаходилася в'язниця ГФП – Гехайм фельд поліцай (Таємної польової поліції) [69].

Позасудові страти цивільного населення. Тисячі євреїв та ромів Кіровоградщини були вбиті в процесі реалізації нацистської політики. «Так, якщо на 23 серпня 1941 року в Кіровограді проживали 4016 громадян єврейської національності, то на 28 травня

1942 року їх залишилося тільки 46 [92]. Відлік безпосередньої трагедії євреїв обласного центру розпочався на початку вересня 1941 року, коли німецькі окупанти заарештували всіх чоловіків, зібрали в таборі та спочатку використовували їх на різних роботах, а потім майже всіх розстріляли. Розстріл був проведений так, що ніхто насправді не знав, чи розстріляли чоловіків, однак серед жінок ходили чутки, що їх розстріляли і така ж доля чекає жінок і дітей. За спогадами старожилів, одним із перших місць розстрілів і поховань євреїв був равелін фортеці св. Єлисавети поблизу міської лікарні № 1.

30 вересня 1941 року впродовж дня айнзатцгрупа здійснила масові страти євреїв на околицях Кіровограда, використавши для їх поховання протитанкові рови [15, с. 146]. Уникнути розстрілу восени 1941 року вдалося небагатьом. Адже знаючи наперед адреси, євреям наказали зібратися в збірних пунктах із документами та деяким майном «для переселення». Відомі два таких пункти: біля синагоги на вул. Держинського та на подвір'ї одного з будинків на вул. Володарського.

Тривожні думки й підозри, що людей відправлятимуть не до Палестини, а на розстріл, все-таки поширилися серед натовпу. Однак щось вдіяти для власного порятунку виявилось неможливим – затиснуті на вузькій вулиці та на подвір'ї синагоги озброєною охороною євреї приречено сідали в кузови вантажівок, якими їх відправляли на околицю міста, де і розстрілювали. Серед цих безневинних жертв – діти, жінки, пристарілі. Кілька десятків фізично здорових чоловіків залишили для використання на тяжких роботах з розбирання завалів зруйнованих вибухами будинків, прибиранню вулиць від снігу тощо [92].

Про трагічні події вересня 1941 року, – пише В.Урсулов, – у мене є достовірний факт, переказаний моїми родичами. У липні 1941 року мого дядька Лебедева Костянтина Івановича, столяра заводу «Червона Зірка», «добровільно» записали до батальйону ополчення. У цивільному одязі і майже без зброї батальйон був направлений під Новоукраїнку для зупинки німецького наступу. Німці швидко його оточили, забрали гвинтівки і патрони, і розібравшись, що перед ними цивільні – надавали під зад і відправили пішки по домах. У вересні К.І. Лебедєв був

розстріляний разом зі своєю дружиною-єврейкою Нехамою Златопольською та їх двомісячним сином (добровільно став у розстрільний ряд) [69]. Як зазначає В. Даценко, що описує цей випадок у статті «Тоді теж стояло бабине літо» (газ. Україна-Центр, 02.10.2012), у подружжя було двоє дітей. Донька Світлана в той час знаходилася у родичів в селі під Кіровоградом, тому вижила.

Наприкінці зими – упродовж весни 1942 року нацисти вирішили остаточно розв'язати єврейське питання на Кіровоградщині, тож усі вцілілі на той час євреї, якого б то віку вони не були і де б не проживали, підлягали знищенню. Виняток зробили для особливо кваліфікованих спеціалістів, послугами яких гітлерівці деякий час користувалися: закрійників, шевців, ювелірів, перекладачів тощо. Але і їхня доля швидко вирішилася. Деякі, правда, вціліли.

Лаконічний рядок із цифр у документах Кіровоградського гебітскомісаріату чітко вказує на розмір трагедії єврейської громади обласного міста в центрі України: 3970 знищених людських життів за якихось півроку перебування в ньому нацистів. «Електронна єврейська енциклопедія» вказує загалом на 9,7 тис. громадян єврейської національності, знищених гітлерівцями на території Кіровоградщини в роки окупації. Експозиція музею «Євреї Єлисаветграда» наводить інші цифри розстріляних нацистами євреїв під час голокосту – 22745 [92].

Жертвами нацистів стали «десятки вихованців дитячих будинків, що діяли перед війною на Кіровоградщині. Із початком війни сиріт не евакуювали. Серед них проживали

євреї-сироти – більшість їхніх батьків перед війною проголосили «ворогами народу». Усіх цих дітей, позбавлених батьківської опіки, з початком гітлерівської окупації напризволяще не покинули, однак умови існування сиріт виявилися доволі складними, а для деякого – трагічними. Нацисти здійснили селекції в Новоукраїнському дитячому будинку, у будинку сиріт с. Липовеньки Голованівського району, виділивши серед них євреїв. А потім знищили шляхом розстрілів. Так, неподалік Липовеньківського дитячого будинку нацисти взимку 1942 року стратили 36 сиріт єврейської національності.

Позасудові страти застосовувалися також і до громадян інших національностей. Згідно з директивами німецького військового командування, у випадку якогось терористичного акту, заподіяного проти майна, здоров'я чи життя арійця і невиявлення справжнього винуватця, окупанти вдавалися до знищення заручників із числа мирних жителів певного села чи міста, на території або поблизу яких учинений злочин. Життя німецького солдата та офіцера оцінили дуже дорого: часто за його насильницьку смерть, заподіяну далеко від фронту, розплачувалися десятки, а то й сотні заручників. Поза судовим слідством опинилися сотні мирних заручників із багатьох міст, сіл і хуторів Кіровоградщини. За вчинені біля них терористичні акти проти життя німецьких військових окупанти відразу знищували десятки ні в чому не винних мешканців. Мали місце також окремі рішення гебітскомісарів про страту підпільників і партизанів» [92].



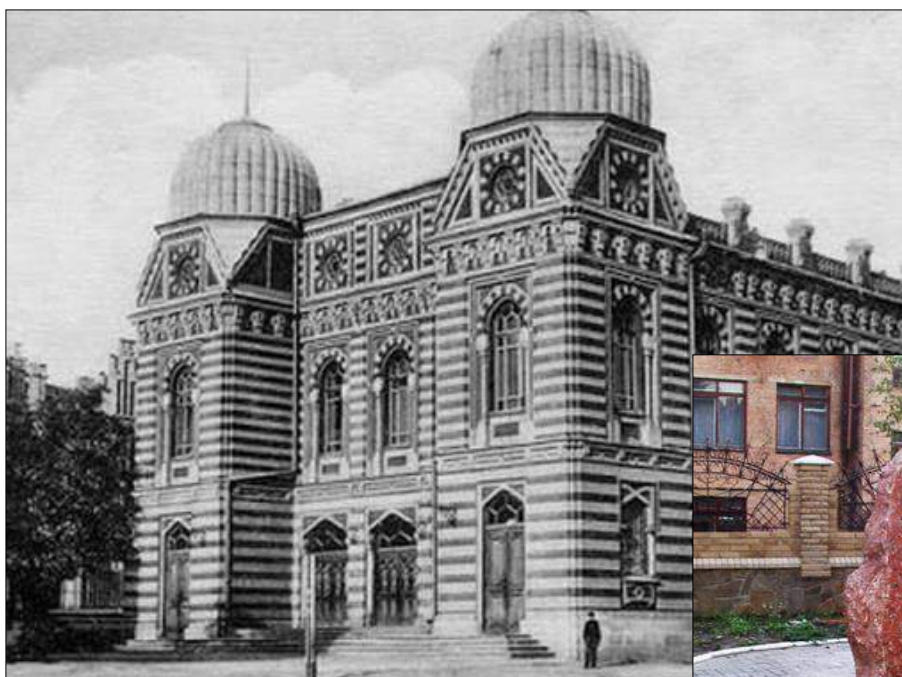
Група євреїв, яку ведуть у невідомому напрямку. Вересень 1941 [9].



Зондеркоманда, 1941 [8].



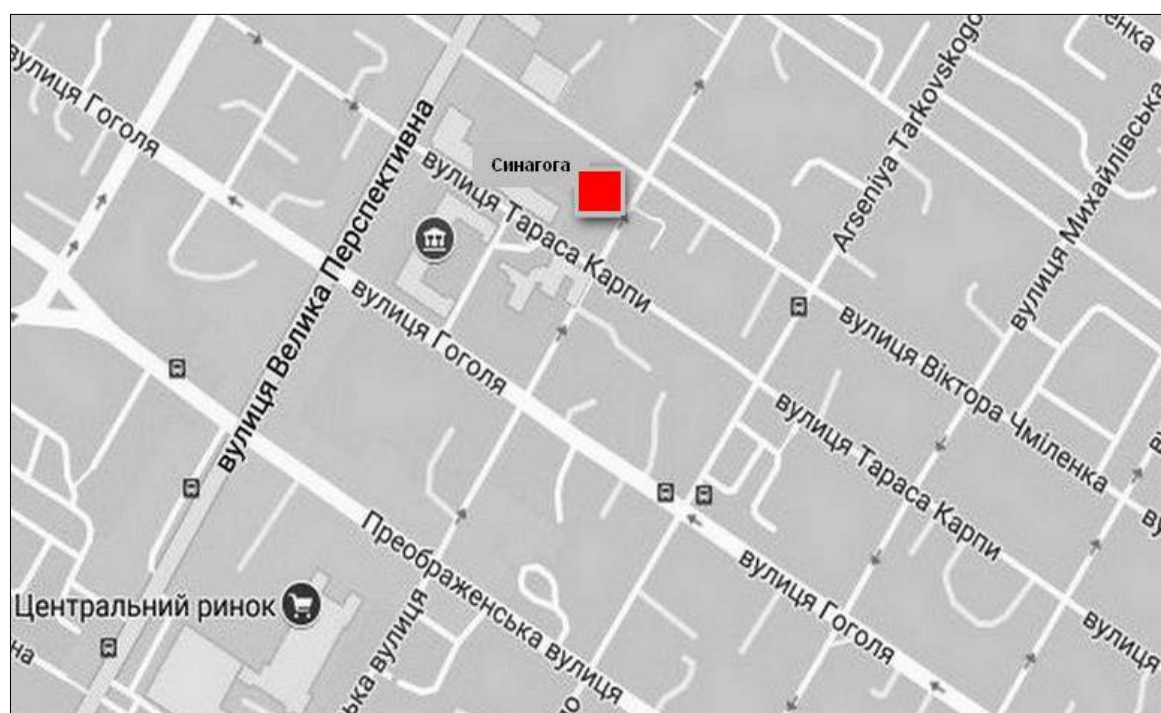
Євреї в тимчасовому таборі, серпень-вересень 1941. Фото офіцера СС М.Тойнберга, засудженого німецьким судом за те, що в порушення наказу робив фотознімки під час операцій зі знищення євреїв [77].



Синагога на розі вулиць Держинського та Компанійця, де у вересні 1941 року було наказано зібратися євреям «для переселення» (довоєнне фото).



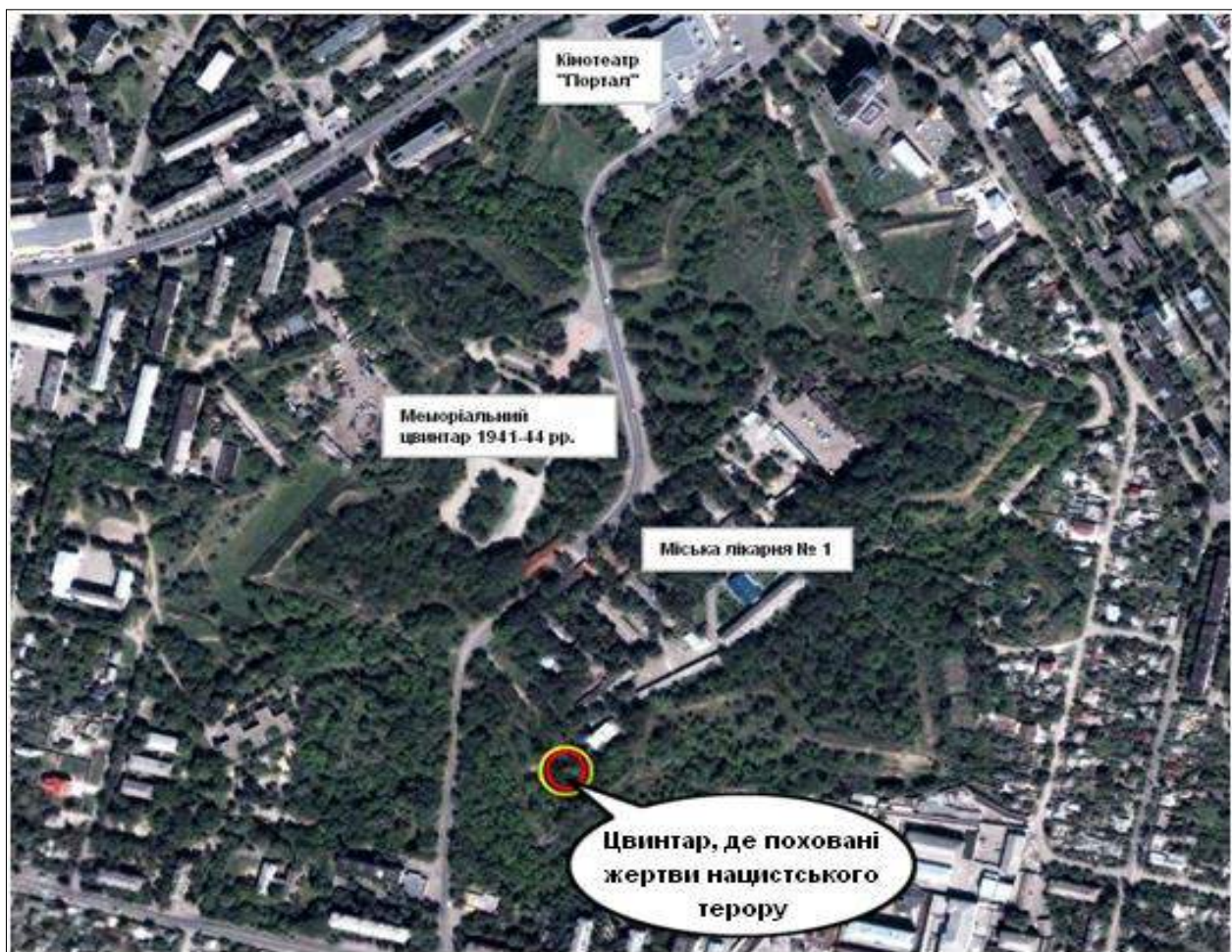
Пам'ятний знак біля синагоги (сучасне фото).



Це місце на сучасній мапі.



Одне з перших місць розстрілів та поховань євреїв – на рavelіні фортеці св. Єлисавети, біля міської лікарні № 1 (вересень 1941 року). Пізніше там стали розстрілювати та/або ховати громадян інших національностей – жертв терору окупаційної адміністрації (фото 1942 р.).



Сучасне фото.



Місце масового розстрілу євреїв, вересень – жовтень 1941 [77].



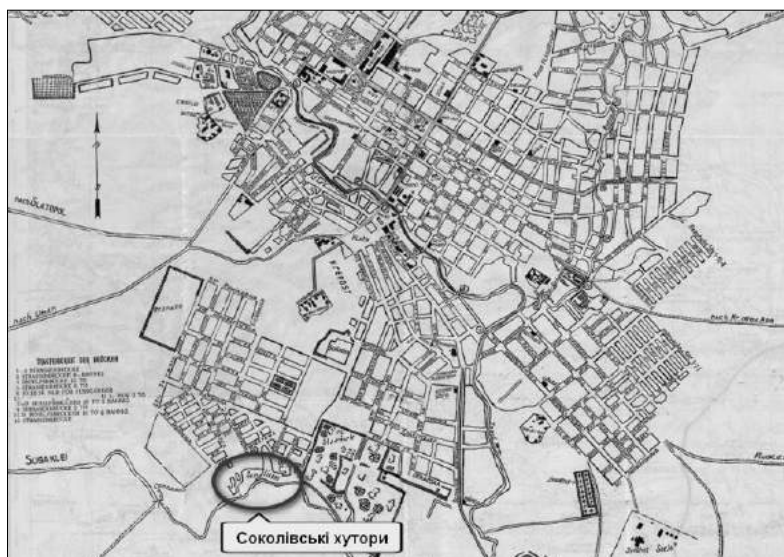
Місце протитанкового рову на сучасній мапі.



Ексгумація тіл громадян, розстріляних у 1941-1944 роках (фото 1944 року) [52].



Громадяни, розстріляні гітлерівцями у передмісті Кіровограда, біля Соколівських хуторів (фото 1944 року) [52].



Соколівські хутори на німецькій мапі.



Ексгумація тіл дітей-сиріт, розстріляних у в'язниці ГФП у лютому 1943 р. (фото 1944 року).
Із кн. «Велика війна. Кіровоградський вимір» [9].



Будівля на розі вул. В.Перспективної (К.Маркса) та Гагаріна (Олексіївської), де за однією з версій знаходилася в'язниця ГФП – Гехайм фельд поліцай (Таємної польової поліції). За іншою версією вона знаходилася в будівлі, яка не збереглася, – на місці сучасної обласної бібліотеки ім. Д.Чижевського (у правій частині фотографії).



Трупи радянських громадян, замордованих і розстріляних німцями у підвалах будинку на розі вул. Великої та Олексіївської, 1944 (із архіву В. Даценка).



www.hai-nyzhnyk.in.ua
Особистий сайт П. Гай-Нижничка

ОГОЛОШЕННЯ в справі знайдення трупів.

Коли є обґрунтовані данні на те, що хтось помер не природною смертю, або коли знайдено трупа невідомої людини, тоді найближча станиця поліції, або інший німецький чи місцевий уряд є зобов'язані негайно зголоситися до Гебіотс - комісару, який накаже - якщо це буде необхідно - судове дослідження.

Хто без відома влади поховав трупа, чи прибере його на бік, або без дозволу (не маючи на це права) забере частину трупа з-під охорони управненої до цього особи, той буде покараний згідно з 367 розділу 1N^о Німецького Карного Кодексу.

Рівне
10. 2. 1943 р.

Гебітскомісар
Др. Беер.

Листівка, 1943 [84].

СУД

Німецький Суд та Надзвичайний Суд Миколаєва від 9 по 14 листопада працювали в Кіровограді, Олександрії, Олександрії і Знаменці. Було засуджено:

В КІРОВОГРАДІ

1. Сільського робітника Федора Мархеновича, з Дніпропетровська, за протинімецьку поведінку, до страти. Він украв з поїзда, що стояв на ст. Знаменці, предмети амуниції для німецької армії. Смертний вирок виконано.

2. Бюргермайстра Івана Возецького і директора школи Олександра Дмитієнка, з Карлівки, за протинімецьку поведінку, до страти. Обом вони поширювали протинімецькі плакати і підбурювали населення проти розпоряджень, що їх давали німецькі урядовці. Смертний вирок виконано.

В ОЛЕКСАНДРІЇ

Санітарну сестру Оксану Коваленко до одного року тюрми, бо вона через злочинно похвалу поведінку вбила одну людину.

В ОЛЕКСАНДРІВЦІ

1. Сторожа Миколу Паніса з Михайлівки до 3 місяців тюрми, бо він зарізав свиню без належного на це дозволу.

2. Сільськогосподарського робітника Дмитрова Бєдеху з Кандаурова до одно-

го року і 6 місяців каторги і до конфіскації зерна, бо він, не дивлячись на розпорядження про здачу зерна, не здав біля 22 центнерів зерна.

ЧОТИРИ СМЕРТНИХ ВИРОКИ В НАДЗВИЧАЙНОМУ СУДІ МИКОЛАЄВА

Надзвичайний Суд в Миколаєві виїзді 6/ХІ 42 року такі вирoki:

Віталій Самойленко з Лекарівки (Олександрійська обл.) та Грицько Деруга, без постійного місця проживання, спільно грабували залізничні вагони і, зокрема, поштові вагони. У серпні 1942 року вони виломили двері в двох вагонах, але нічого не взяли, бо у вагонах були лише совишиники та торф. На слідуючий день вони вдерлися в поштовий вагон та викрали декілька поштових листувів. Речі, які були в них, вони частково використали самі, а частково продали. Цим злочинно порушили зв'язок між фронтом та батьківщиною і були за це засуджені до найсуворішої кари — до страти. Крім того, Валерій Плющов, без постійного місця проживання, та Ібрагім Ізмаїлов, який востаннє працював в колгоспі Петровського, були засуджені за вбивство з метою пограбування. В квітні 1942 року вони цинали на подружжя Чигрин вночі, коли ті спали, вбили їх звірячим способом і пограбували. Їх також засуджено Надзвичайним Судом до страти.

Всі смертні вирoki виконано 7 листопада 1942 року.

Кіровоградські вісті. — 1942. — № 94 (2 грудня). — С. 4 [111].

С У Д

За незаконне носіння зброї надзвичайний суд в Миколаєві засудив до трьох років каторги сільського робітника Івана Попова з с. Привільного. Засуджений не здав старого револьвера. Лише тому, що він зброю ніде не застосовував, суд не засудив його до розстрілу, але потрібно відмітити, що надалі переховування зброї та амуніції, навіть в менш тяжких випадках, буде каратися стратою.

Того ж дня суд розглянув справи

портових робітників Анатолія Макарова, Павла Шевченка і Петра Березакіна з Миколаєва, які вкрали з хлібного розподільника 38 хлібин вагою в 76 кілограмів. Тому, що вони цією крадіжкою завдали шкоди справі постачання місцевого населення, суд засудив кожного до 4 років каторги. Гр. Конічина з Миколаєва, що переховувала і продавала украдений хліб, одержала один рік і три місяці каторги.

Українські вісті. — 1942 . — № 74. — С. 4 [111].

ОГОЛОШЕННЯ

ДЛЯ ЗАХИСТУ МІСЦЕВОГО НАСЕЛЕННЯ ПРОТИ ЗЛОЧИННИХ ЕЛЕМЕНТІВ, ЗВЕРТАЮ УВАГУ НА СЛІДУЮЧЕ:

1. Перебування в місцевості поза своїм постійним мешканням, кожному громадянину, котрий на день 22.6.41 р. мав громадянство СРСР дозволяється, якщо він при собі має:
 - а) Командировочну (відрядження), або
 - б) дозвіл на право від'їзду, або
 - в) перепустку, або
 - г) паспорт з відповідною візою, або
 - д) перепустку через кордон, або
 - е) перепустку Ост. через кордон.
2. Перебування поза своєю квартирою в нічний час дозволено кожному громадянину, якщо він для цього при собі має дозвіл.
3. В час прибування кожен громадянин повинен взятися на облік в відповідній установі, при від'їзді - знятися з обліку.

Під час ночівлі в дорозі, кожен сам відповідає за те, щоб відповідна установа знала про його прибуття.

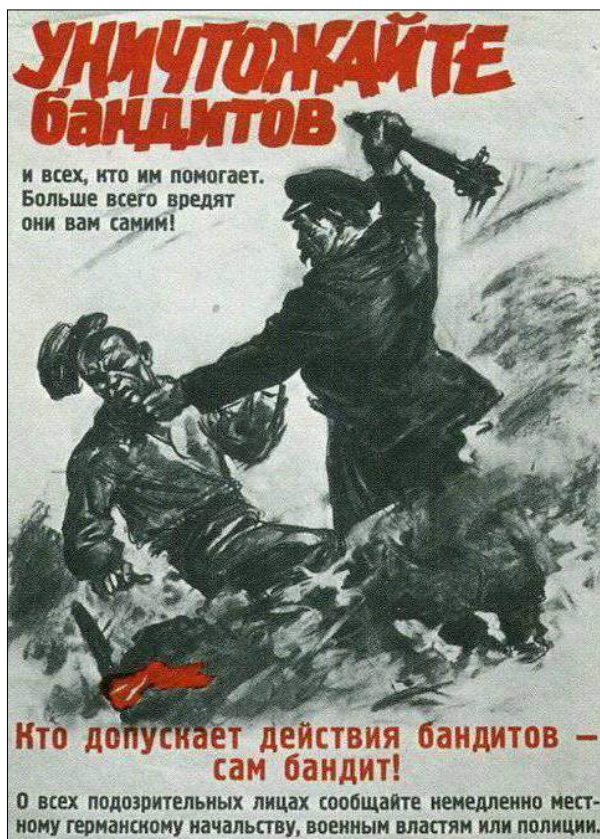
Хто цих вказівок не буде притримуватися, буде суворо покараний.

Райхскомісар для України

**Верховний керівник ССїв
та поліції для південної Росії.**

2 серпня 1943 р.

Листівка, 1943 (із фондів ЦДАВО [113]).



Плакаты, 1943 [80].



Плакат, 1943 [80].



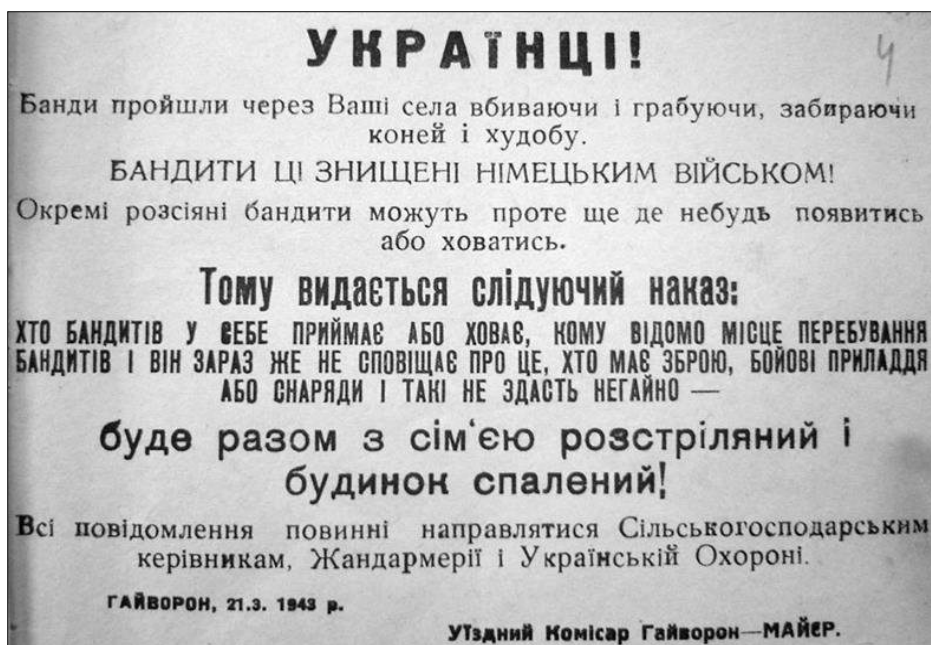
Плакат, 1943 [113].



Плакат, 1943
(із фондів ЦДАВО [113]).



Німецький агітаційний плакат
«Краще допомагай німцям!
Сповіщай про сховища
бандитів», 1942-1943 [110].



Листівка, 1943
(із фондів ДАКО [52]).

Облава в селі, 1943. Фото з архіву
Рейберт.інфо [101].



Страчені партизани (ліворуч) та цивільні особи (праворуч), 1943 (фото з архіву Рейберт.інфо [101]).

ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНІ

Як Гітлер, так і Сталін не думали, що на першому етапі війни буде настільки багато військовополонених (до 5 млн.). Погоджуюсь із І. Петренком, який стверджує, що таку їх кількість «варто пояснити не так талантами нацистських полководців, як прорахунками радянських та небажанням сотень тисяч солдат воювати за примарні комуністичні ідеали» [92].

На території Кіровоградської області в період німецької окупації існувало 15 таборів радянських військовополонених [3]. Окупаційна влада широко використовувала безкоштовну працю цих людей на будівництві та ремонті доріг, розбиранні залишків та відбудові зруйнованих радянськими військами промислових, сільськогосподарських об'єктів, житлових і громадських будівель тощо. Поширеним явищем було використання праці військовополонених у сільському господарстві, тому кілька таборів було розташовано на території МТС та громадських дворів.

Умови життя і праці військовополонених були різними. На початку війни керівництво Німеччини, розраховуючи на блискавичну перемогу, не передбачало інтенсивної експлуатації військовополонених, тому частину з них відпускали на волю. Наказ на це Верховного командування сухопутних військ групи армій «Південь» з'явився 25 грудня 1941 року [92].

За різними оцінками, від 600 до 900 тис. червоноармійців, які потрапили до німецького полону на початку війни, були відпущені по домівках [3]. Ця акція переслідувала не лише *пропагандистську* мету (привернення симпатій місцевого населення до «німців-визволителів» України), але й мету *практичну* (в окупантів не було можливостей нагодувати таку велику кількість полонених, до того ж, в економіці потрібні були робочі руки). Для звільнення виставлялися такі умови: особа (будь-якої національності, крім євреїв і ромів) мала довести, що вона до війни постійно мешкала на території УРСР, не була політруком або партійним активістом. Але, як підкреслює І. Петренко, німці не завжди дотримувалися таких вимог і нерідко відпускали на волю осіб різних національностей із інших республік СРСР [92].

Звільнений із полону мав негайно прибути до місця свого проживання та зареєструватися в комендатурі. До кількості звільнених червоноармійців ще можна додати кілька десятків тисяч розконвойованих, які жили і працювали на сільськогосподарських та

промислових об'єктах під наглядом окупаційної влади. Про роботу військовополонених у колишніх радгоспах обласна газета «Український голос» 12 листопада 1941 року писала так: «По нашій області на збиранні цукрових буряків та на різних сільськогосподарських роботах працює в 11 державних дворах понад 3500 чоловік військовополонених. Від багатьох керівників господарств вже чути добрі відгуки про їх роботу. Наприклад, в Олександрівському відділі Мар'янівського держгоспу на збиранні маточного цукрового буряка працює 149 військовополонених. Всі вони забезпечені житлом, гарним харчуванням тричі на день, вони сумлінно працюють і почувають себе як на волі, а не як у полоні. Керуючий цього господарства п. Росман звернувся до Німецького Командування з проханням дати на роботу ще одну групу полонених». У жовтні 1941 року 300 полонених прибули до держбурякорадгоспу «Комінтерн» Олександрійського району. Для них – змучених і охлялих, в радгоспі вирішили видавати щодня, крім іншої їжі, ще й по 0,5 л свіжого молока [92].

У перші місяці війни офіцерський склад із числа полонених або не залучався до робіт, або використовувався переважно на території таборів, практикувалося створення так званих робітничих батальйонів, у які в'язні нерідко переходили, щоб уникнути табірної життя. Тих, хто давав згоду вступити в робітничий батальйон, виділяли із загального числа військовополонених і переводили до окремих казарм. Тут режим був менш суворим [3].

Німці обіцяли звільнення всім іншим військовополоненим тоді, коли буде звільнена від більшовиків територія, де вони мешкали до війни. Саме з таким гаслом – вільна праця на звільненій території – німецька окупаційна влада виступила в жовтні 1941 року, періодично публікуючи в газетах ці обіцянки та матеріали про нормальні умови утримання військовополонених у таборах. Проте реальність була іншою. Тих, хто не встиг звільнитися до кінця 1941 року, чекали роки тяжкої праці, вкрай незадовільного харчування і складних побутових умов утримання.

Доля переважної більшості військовополонених (як звільнених німцями, так і тих, хто перебував у таборах), після перемоги була тяжкою: їх чекали штрафні батальйони або табори, оскільки Й. Сталін проголосив їх зрадниками Батьківщини.



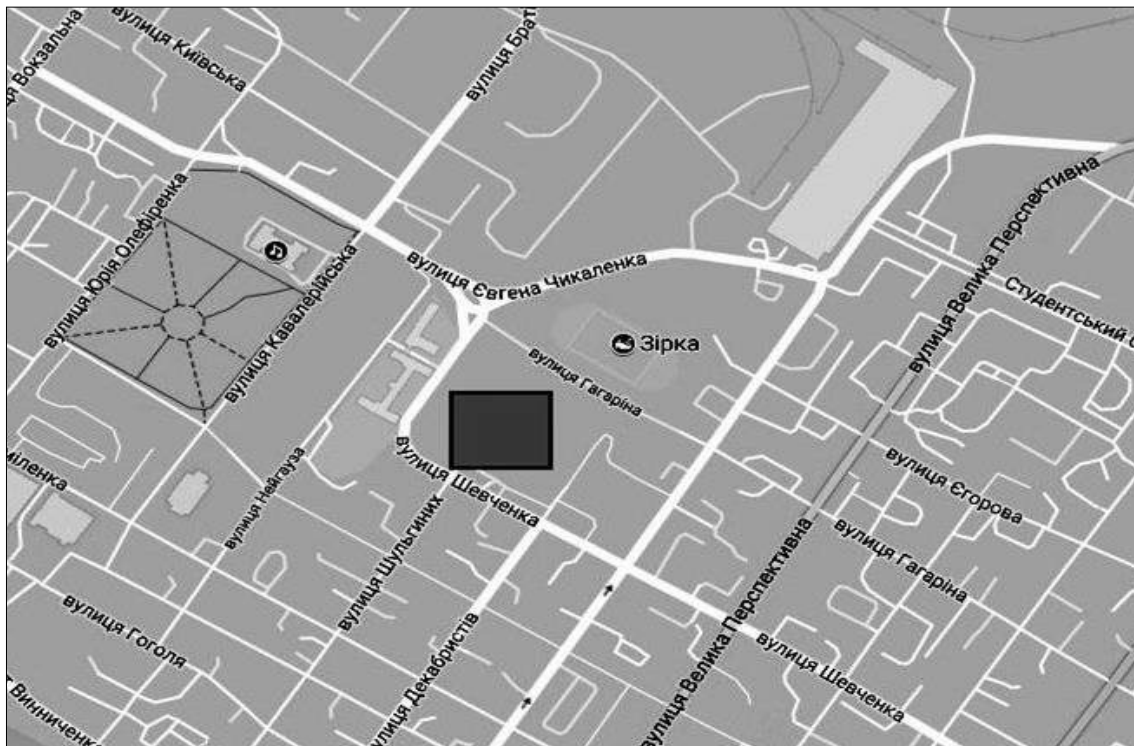
Радянські військовополонені, 1941 (із архіву Рейберт.інфо [101]).



Вул. К. Маркса (Велика), серпень-листопад 1941 [8; 124].



Табір для військовополонених шталаг № 305 (Stalag 305 - Kirowograd).
 Знаходився в 1941-1943 роках на вул. Шевченка в районі колишнього Будинку офіцерів.
 Шталаг – скорочена назва (від скор. нім. Stammlager, повна назва нім. "Mannschaftsstamm und Straflager") концентраційних таборів німецького Вермахту для інтернованих
 військовополонених з рядового складу під час Другої світової війни.
 Фото з кн. «Велика війна 1941-1945. Кіровоградський вимір» [9].



Місце розташування шталагу № 305 (сучасна мапа).



Табір для військовополонених шталаг № 305, 1941-1943 (із колекції Володимира Урсулова).
Знімок зроблено з боку будівлі педагогічного інституту.



Знімок зроблено з боку брами і прохідної, 1941-1942 (із колекції Ігоря Світецького).
Праворуч – Будинок офіцерів.



1352

1. Name: **Романюк**
Фамилия **Романюк**

2. Vorname: **Danilo**
Имя **Данил**

3. Geburtstag: **7. IV 1930. zaga**
День рождения

4. Geburtsort: **село Маньково**
Место рождения

5. Lager: **Stalag IIIc.**
Латер **Eingang 24.9.41**

5a. Im Lager eingeliefert am: **8 SEP 41**
Доставлен в лагерь (число)

6. Dienstgrad: **Солдат**
Чин

7. Truppenteil: **9665 стрел. полк**
Воинская часть

8. Nr. der Erkennungsmarke des deutschen Lagers:
Номер военнопленного в германском лагере
308 / 108723

Danilo Romanjuk

Табір для
військовополонених шталаг
№ 305, 1943 (у центрі
фотографії).
Ліворуч – стадіон.
На передньому плані:
праворуч – будівля
педагогічного інституту
(німецький шпиталь),
по центру – споруди військової
частини (колишнього
кавалерійського училища).
Знімок зроблено з парашутної
вишки біля Ковалівського
парку
(із колекції Володимира
Урсулова).

Картка військовополоненого
Романюка Данила, 1941
(із фондів ДАКО [26]).



Вул. Шевченка, 3. Вхід до табору військовополонених (шталаг 305), серпень-вересень 1941 р. (із колекції В. Неділька). Група жителів міста, ймовірно, родичів полонених, намагаються потрапити, напевно, на прийом до начальника табору.



Вул. Шевченка, 3 сьогодні (сучасне фото).



Військовополоненим повідомили про звільнення, вересень-жовтень 1941 [101].

194

В і д п у с к

Військовополонений Українець Ткаченко Леон

що народився _____ в _____ відпущений від _____

Дулаг 160 до _____

1. Військовополонений немає права ходити вночі, а повинен знаходитись в приміщенні.
2. По прибуттю до дому він повинен з'явитись в найближчу місцеву німецьку комендатуру.
3. По прибуттю на місце він повинен здати військовий ордер тій же комендатурі.
4. При першій вимозі від німецьких військових лиць він повинен пред'явити відпускний документ. Которий рахується дійсним на термін одного тижня від дня відпуску. Коли відпуск буде просрочений то держатель цього буде рахуватись військовополоненим.
5. Відпущеному військовополоненому заборонено займатись політичними діями, або спеціальною пропагандою проти німецького війська, або німецького народу.



ЛЕПЛЕ с. р.
Майор і Комендант

Посвідчення звільненого військовополоненого, 1941 [16].

КОНТРАСТИ

Переможне Німецьке Військо в сучасній війні проти більшовиків записує нові, небували сторінки до історії всесвітніх війн. На одній з цих сторінок історія записує факт гуманного ставлення Німецького Командування до полонених червоноармійців. В історії ще ніколи не було таких прикладів, коли б під час ведення війни, а не після її закінчення, якась із країн, що борються між собою, відпускала полонених додому. В сучасній війні це вперше зараз проводить Німецьке Командування щодо полонених червоноармійців. Всіх полонених, родини й оселі яких знаходяться на землях, зайнятих Німецьким Військом, командування відпускає додому. Крім цього, Німецьке Командування дбає про гарні умови перебування полонених по таборах. Воно піклується про поранених і хворих червоноармійців. Термін перебування полонених по таборах дуже скорочений: він не перевищує двох місяців. Відпущеним з полону навіть залишають військовий одяг (шинелі, ватники тощо). На більший термін перебування по таборах залишаються полонені з інших територій СРСР, які ще не зайняті Німецьким Військом.

Таке ставлення до полонених з боку Німецького Командування стає особливо яскравим, коли згадати, що в цей самий час всесвітній кат Сталін творить свою ганебну криваву справу. Це з його наказу в тилу радянських військ гримлять вибухи й постріли, гинуть люди, які не хочуть війни, які примушені здатися в полон, знищуються господарські й культурні цінності. Сталін зруйнував великий квітучий край Німців Поволжя, силоміць заслани до Сибіру все населення цього краю лише за те, що вони німці. Це зробив «інтернаціональний диктатор» країни, де нібито рівність націй правила за одну з головних ідей.

Такі дії нелюдської жорстокості з боку Сталіна приведуть його до скорішої загибелі, на яку вже давно чекають народи Радянського Союзу.

Лісовий.

ОБ'ЯВА

Всі відпущені полонені, які перебувають зараз в місті Бірозотграді, повинні зареєструвати свої відпускні свідоцтва 17/XI — 41 року від 8 до 12 години дня в Місцевій Командатурі. (6 школа).

Місцевий командант Мерт.

Український голос. — 1941. — № 22
(листопад). — С. 4 [111].

ПРО РОБОТУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

По нашій області на збиранні цукрового буряка та на різних сільськогосподарських роботах працює в 11 державних дворах понад 3.500 чоловік військовополонених. Від багатьох керівників господарств вже чути добрі відгуки про їх роботу. Наприклад, в Олександрівському відділі Мар'янівського держгоспу на збиранні маточного цукрового буряка працює 149 військовополонених. Всі вони забезпечені житлом, гарним харчуванням тричі на день, вони сумлінно працюють і почувують себе, як на волі, а не як у полоні. Керуючий цього господарства п. Росман звернувся до Німецького Командування з проханням дати на роботу ще одну групу полонених.

Біля 400 чоловік полонених працюють в державних дворах Златонізького та інших районів.

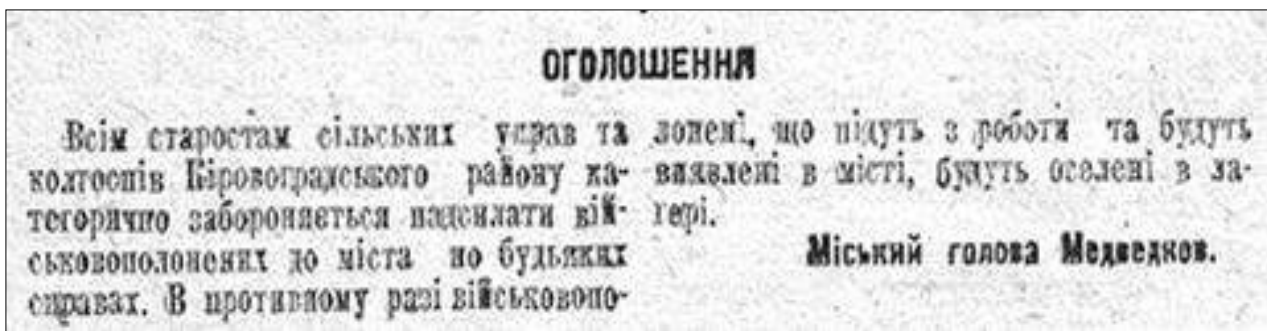
На днях в 9 районів області (Знам'янський, Аджамський та інші) відправляється ще одна партія полонених 4.500 чоловік.

Керівники цих районів та колгоспів повинні створити їм добрі житлові умови і залучити їх на всі важливі сільськогосподарські роботи.

Степовий.

Український голос. — 1941. —
№ 22 (12 листопада). — С. 4 [111].

Український голос. — 1941. — № 11. — С. 3 [111].



Український голос. – 1941. – № 21 (8 листопада). – С. 4 [111].

Згідно з наказом Гітлера було звільнено далеко не всіх полонених. Десятки тисяч цих людей не один рік перебували в таборах на території області, очікуючи обіцяного Гітлером звільнення після «звільнення» тих територій СРСР, де вони народилися. Їх використовували на важких роботах, жили вони в бараках, харчувалися з мінімальним раціоном. Особливо тяжко їм було в 1941 – 1942 роках, коли, за наказом Сталіна, радянський комітет Червоного Хреста припинив перекази коштів до Міжнародного комітету Червоного Хреста, з фондів якого, як правило, організовувалося харчування військовополонених. Втім, це не виправдовує окупантів, оскільки окупаційна влада має нести всю повноту відповідальності за стан життя населення: як цивільних осіб, так і військовополонених.

За даними В. Даценка [13], на підставі показів свідків, заяв громадян, протоколів допитів німецьких військовополонених, матеріалів розкопок санітарних поховань було складено акт від 24 квітня 1944 року, у якому зазначалося, що у таборі «Шталаг № 305» за період його існування загинуло від голоду, холоду, мордувань і знущань біля 50 тис. радянських громадян різних національностей, які потрапили у гітлерівський полон.



В'язні таборів для військовополонених, 1941 [52].



У шталагу № 305 діяла продумана система фізичного та морального знущання над полоненими. Крім щоденних побойів з боку охорони, тяжкої праці на ремонті та будівництві доріг і мостів, бранців викошували голод та хвороби [13].



29 листопада 1941 року було засвідчено повідомлення начальника караулу ефрейтора Гасса про те, що військовополоненими-узбеками вночі вбито і розчленовано для приготування м'ясної страви 6 військовополонених слов'ян. До акта було долучено це шокуjące фото [13].

С П Р А В К А

О ЗВЕРСТВАХ НЕМЕЦКИХ ОККУПАНТОВ В г.КИРОВОГРАДЕ.

Управление НКГБ по Кировоградской области, после освобождения области от немецко-фашистских захватчиков, провело расследование о зверствах немецких оккупантов в гор.Кировограде.

Допросом свидетелей-очевидцев, потерпевших, а также обвиняемых преследователей и пособников немецких оккупантов, у с т а н о в л е н о :

В августе месяце 1941 года, немецкие оккупанты, захватив гор.Кировоград приступили к осуществлению изуверского плана Гитлера по истреблению советских граждан.

После освобождения от немецких фашистов г.Кировограда, были выявлены многочисленные факты чудовищного истребления немцами мирных советских граждан, в том числе женщин, стариков и детей.

Немецко-фашистские власти и их карательные органы пересили, расстреляли и замучили тысячи советских патриотов, разграбили имущество государственных учреждений, культур-

Довідка НКДБ по Кіровоградській області
«Про звірства німецьких окупантів у м. Кіровограді», 1944. – С. 1 (із фондів ДАКО [52]).

них и общественных организации, сожгли и разрушили лучшие строения города.

Всего по гор. Кировограду уничтожено: 595 коммунальных домов с жилой площадью 212967 кв. метров, 682 частных дома с жилой площадью 119976 кв. метров, 55 промышленных предприятий, в том числе такие крупные предприятия, как завод "Красная Звезда", КРЭС, завод "Профинтерн" и тр., 3 больницы, 3 Поликлиники, 31 школа, "Востоканал" и т.л.

Общая сумма убытков причиненных немецко-фашистскими захватчиками народному хозяйству гор. Кировограда, составляет 602114 рубл. ✓

Истребление советских граждан на временно оккупированной немцами территории, сопровождалось чудовищными зверствами, пытками, применением в частности, электрического стула, ручных скоров, расстрелом и закапыванием живыми больных и раненых советских военнопленных.

Следствием установлено, что зверства, насилия и грабежи в г. Кировограде, во время пребывания в нем немецких оккупантов, чинились офицерами и солдатами немецкой армии и особенно руководителями немецких карательных органов и в частности :

Довідка НКДБ по Кіровоградській області
«Про звірства німецьких окупантів у м. Кіровограді», 1944 [52]. – С. 2.

1. Шеф "СД" Группштурмфюрером БРАУНШМИДТ
2. Зам.шефа "СД" штурмфюрером НИДЕР
3. -" - -" - ЭЛЕКТРОМАН
4. Командант тюрьмы "СД" ТРАВНИЧЕК
5. Командант лагеря военнопленных № 305 капитан К/КЛЕР.
6. Начальник КРИПО г.Кировограда ФЛАКОВСКИЙ.

Как это видно из материалов следствия, под руководством указанных лиц, а также при их личном участии, выполнялся план Гитлера по истреблению советских граждан.

Следствием установлено, что заместитель шефа "СД" ЭЛЕКТРОМАН осенью 1943 года, лично Гитлером был награжден "Железным Крестом" за "очистку" Кировоградской области от партизан и коммунистов, что также подтверждает активную роль ЭЛЕКТРОМАНА в деле истребления советских граждан.

С первых дней оккупации г.Кировоград покрывался целой сетью тюрем, лагерей, и застенков, которые были заполнены тысячами советских людей: "СД" - улица Большая №41 и Московская 45, Гестапо - Кушевка, школа №30, тюрьма "СД" - ул. Полевая, бывшее здание Педтехникума, застенок жандармерии - ул. Большая /дом почтovieков/, лагерь военнопленных №305 ул. Шевченко, тюрьма В-Быково и пр.

В этих тюрьмах, лагерях и застенках немцами был установлен самый зверский, невыносимый для человека режим содержания.

НЕ ЗАБУДЕМО, НЕ ПРОСТИМО! З ШКОЛИ—КАТИВНЯ

Кіровоградська педшкола нічим особливим не відрізнялася від інших шкіл Радянської України. Вона готувала робітників освіти. В ній було багато радості, бадьорості, життя.

В страшне літо 1941 року, як важкий кошмар, в наше місто вдерлися банди розбишак—окупантів. Вони розчавили все життя міста, а школу перетворили на... в'язницю! З дикою люттям трошили вони шкільне обладнання, з реготом палили бібліотеку, розбивали приладдя.

Великі вікна замурували, залишивши вузькі щілини, густо перекреслені залізними ґратами. Класні кімнати перетворили на застіжки, в яких фашистські кати знущались

над нещасними людьми. Жахливим привидом стояла школа, обперезана колючим дротом, з кулеметами по вуглах подвір'я.

Жінки, діти, зі змученими обличчями, здалека, ховаючись за парканами від поліцаїв, дивилися в заграбовані вікна, плекаючи нездійсненну надію побачити своїх рідних.

Але лише дні зойки, тяжкі стогони невимовної муки могли вони почути зза стін колишньої школи, могли побачити, як їхні близькі йдуть з лопатами копати... собі могили.

Просякла кров'ю земля шкільної садиби, десятки ям були наповнені тілами закатованих.

Жорстокою розправою, потоками крові, нечлудськими муками не могли кати вбити віру в те, що незабаром прийдуть брати—месники, розіб'ють гра-

ти і повною мірою відплатять за кров і страждання.

Кати теж відчували свою близьку неминучу загвбель, в безсилій люті вони скаженіли.

Все ближче і ближче доносився з сходу гуркіт гармат. Це йшли брати-визволителі.

Могутнім ударом Червона Армія розстрошила підлих звірів-фашистів, очистила місто від кривавої нечисті.

В школі нема вже тюрми, але стіни й підлоги, залаті кров'ю; криниці, ями, наповнені трупами, без слів промовляють до нас: «Це зробили німці».

У відповідь на ці німі слова в серці крицею карбується: «Вперед, на захід! Смерть німецьким загарбникам!»

А. К. Кожевніков.

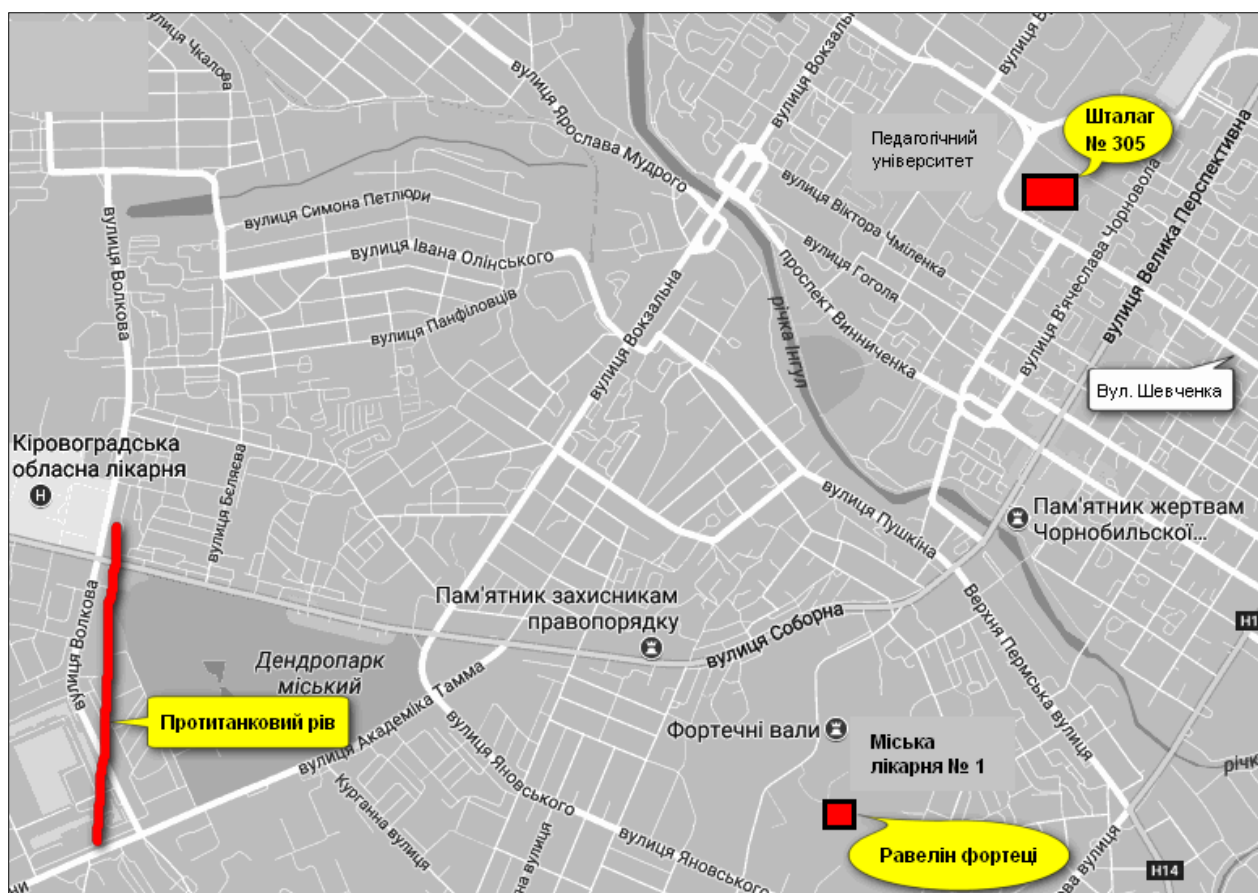
Друкарня обласної газети „Кіровоградська правда“

Кіровоградська правда. — 1944. — № 4 (29 січня). Із фондів ДАКО [18].



Приміщення педагогічного технікуму на вул. Польовій (Габдрахманова), де під час окупації знаходилася в'язниця СД [9].
Сьогодні в цій будівлі розташовано шкіряно-венерологічний диспансер.

МІСЦЯ СТРАТ І ПОХОВАНЬ



Місця масових страт та/або поховань євреїв, цивільних громадян інших національностей, військовополонених, підпільників та партизанів, що здійснювалися німецькою окупаційною адміністрацією в м. Кіровограді



Пам'ятник на равеліні фортеці св. Єлисавети [90].



Пам'ятник біля колишнього
шталагу № 305 [90].



Пам'ятник євреям-жертвам нацизму на місці
протитанкового рову (вул. Волкова) [90].





Вул. Велика, 41. Будинок на розі Великої та Гоголя (біля Св.-Успенського собору), де знаходився осередок жандармерії. Фото 1942 року [101].



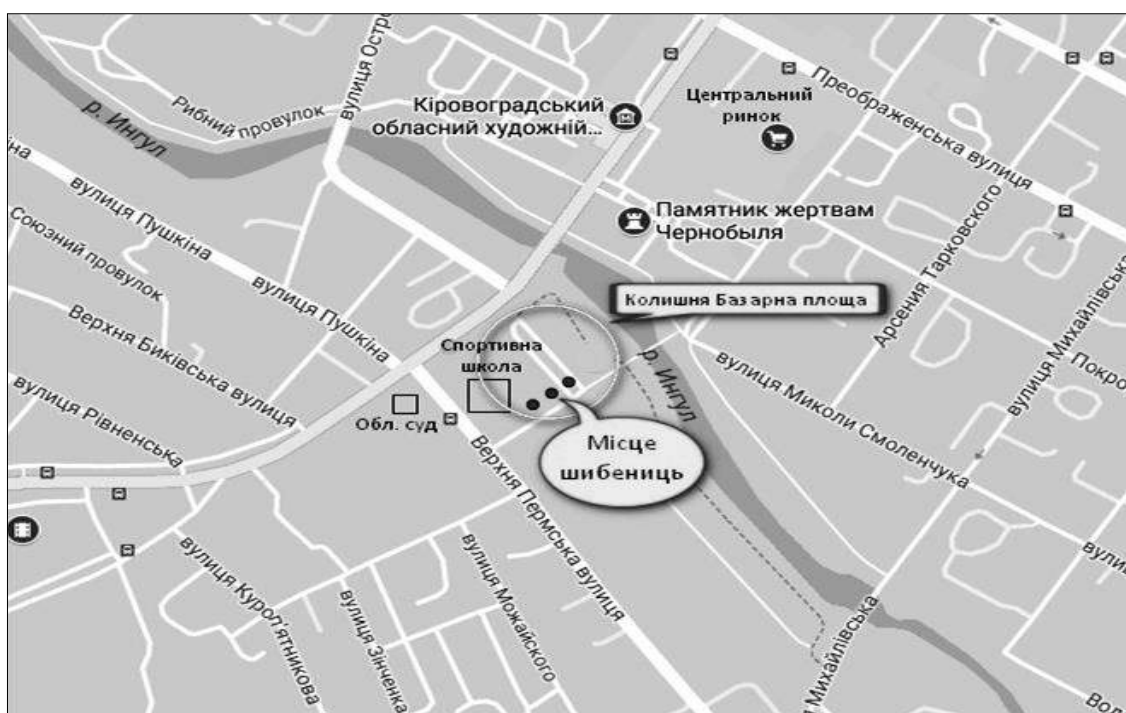
На цьому фото – той самий будинок на вул. К. Маркса на фото 60-х років (із колекції Ю. Тютюшкіна). Праворуч видно вхід до бухгалтерської школи, де під час окупації знаходився осередок СД.

Цей будинок був зруйнований у 1968 році. У 1969 році на це місце було поширено Центральний сквер. У квітні 1970 року там було відкрито стелу «Дошка пошани», присвячену 100-річчю від дня народження В. Леніна, яку було знесено в серпні 2017 року.



Шибениці на Базарній площі, 1944 [114]

Документальні дані про страти німцями на цих шибеницях на сьогодні відсутні. За спогадами людей, які пережили окупацію, страта відбулася усього один раз: повісили крадіїв. Труп висів досить довго з відповідними табличками на грудях (за інформацією Ю.Матівоса [69]). Щодо повішених німцями було оголошення про страту карманных злодіїв. Але згідно з інструкціями Головного управління імперської безпеки (РСХА) рекомендувалося карати як кримінальних злочинців-крадіїв *учасників бандерівського руху* – Bandera-Bewegung (за інформацією В.Даценка [69]).



Місце шибениць на сучасній мапі

РУХ ОПОРУ

Достовірної інформації про роботу кіровоградського підпілля бракує. Крім того, як зазначає В. Постолатій, її важко відділити від міфотворчості й відвертої брехні офіційних звітів партійних органів і керівників опору: «У першому звіті очільника кіровоградського підпілля К. Гончарова від 5 лютого 1944 р., адресованого Сталіну, читаємо: «Шляхом правильної й умілої організації роботи в тилу ворога ми досягли виключно великих успіхів і кожен крок наших дій ґрунтувався на особисто Ваших вказівках, а також на вказівках Партії й Уряду». Подібна риторика – то дух часу, щось на зразок традиційних поклонів і завірянь у вірнопідданості васала перед сюзереном. А ось уже далі йшла конкретика. Але наскільки вона була достовірною? У звіті говорилося, що організація діяла на території м. Кіровограда, а також Кіровоградського, Аджамського, Маловисківського й Великовисківського, Новомиргородського, Новоукраїнського, Рівнянського, Компаніївського, Бобринецького й Хмельівського районів. Організація мала 632 друкарських машинок (у тому числі й 2 німецьких), 3 ротатори, 4 радіоприймача, бланки різних документів, паспортів, печатки й штампи, до 150 тисяч окупаційних карбованців щомісячно. У звіті також вказувалося, що підпільниками знищено 47 фашистів, у тому числі 12 офіцерів, підірвано або спалено 4 мости, 2 військових склади, 2 авторемонтні майстерні, знищено 250 автомашин, 3 бомбардувальники, пущено під укіс 3 поїзди, пошкоджено 800 кабелів. Постійно виводилася з ладу електростанція, яка простоювала по 4-5 днів щомісяця. Вражають й інші цифри звіту, у якому вказувалося, що було звільнено з тюрми 150 політ'язнів, а одного разу тюрму підпільниками було захоплено і розпущено, звільнено також з таборів 980 військовополонених, відправлено до лісу в партизанські загони 250 бійців. Крім того, туди регулярно постачалися боєприпаси, одяг, харчі тощо. Було також розповсюджено 15 тис. листівок, на 75% було зірвано відправку молоді на примусові роботи до Німеччини тощо. У інших звітах про роботу кіровоградського підпілля, написаних іншими людьми дещо пізніше, які зберігаються в обласному архіві, мали місце суттєві виправлення. Наприклад, доповідалося, що в результаті масштабних диверсій, проведених у машинотракторних станціях області, було зірвано евакуацію сільгоспмашин і збережено для держави 877 тракторів (виправлено на 2865), 369 комбайнів (1243), 455 сівалок (1620), 194 молотарки (695)

тощо. Кількість убитих підпільниками німецьких офіцерів у подальших звітах зросла до 160, а солдатів і зрадників – до 1500. Подібні цифри були виписані цілком у дусі концепції загального звіту секретаря Кіровоградського підпільного обкому партії М. Скирди, який стверджував, що партизанами й підпільниками області під час окупації було знищено 7972 фашисти, в тому числі 16 генералів і 313 офіцерів, пущено під укіс 72 ешелони, знищено 242 паротяги, 1367 вагонів, 102 цистерни тощо (і їх не лише знищували, але й обліковували). Влітку 1944 р. приписками ватажків партизанів і підпільників змушені були займатися партійні органи. Відмітивши велику підпільно-диверсійну роботу кіровоградського опору, міськком партії водночас констатував, що 33 окремі відомості звіту перевірити просто неможливо (виконавці диверсій загинули), інші описані події значно перекручено й перебільшено, а деяких узагалі не було. За однією з версій, яку довелося почути від ветерана, звітна міфотворчість досить швидко почала захоплюватися з Києва. Відбувалося своєрідне змагання між партійними очільниками, хто краще прозвітує, Білорусія чи Україна, чиї розповіді про партизанські подвиги виявляться яскравішими й більш вражаючими. Так правда змішувалася з фантазією і народжувалися легенди. Але нас не цікавить, чому ці люди вдалися до міфотворчості й фальсифікації. Це зовсім інша тема. Ми лише зазначаємо, що достатньо повної й об'єктивної інформації про кіровоградське підпілля не існує. Тож з окремих думок, спогадів, фактів ми намагаємося відтворити більш-менш цілісну мозаїку давно минулих подій, віддаючи всю данину поваги тим, хто боровся з ворогом, хто віддав своє життя за Перемогу. Крім того, щоденний ризик власним життям, життям рідних, малопомітний непоказний подвиг, мученицька смерть багатьох підпільників навряд чи підлягають бодай якійсь статистиці» [96].

Можна погодитися з такими думками і з такою логікою, зауваживши, що немає також і достовірної статистики щодо діяльності ОУНівського (передусім, бандерівського) підпілля в Кіровограді, яке було в 1942–1944 роках не менш, а, можливо, й більш активним, ніж підпілля комуністичне. Відомо лише, що кількох підпільників ОУН після війни було засуджено радянськими органами в м. Кіровограді і відправлено до таборів саме за «націоналістичну діяльність під час окупації» [52].



Плакаты, 1942-1943 (із фондів державних архівів [110]).



Розстріл червоними партизанами громадянина, якого вони вважали колабораціоністом [59].



Кам'янський партизанський загін ім. Ворошилова в таборі біля землянки в Нерубаївському лісі, 1943 (ДАКО [32]).



Нарада зв'язкових партизанського загону.
Командир С.І.Довженко (праворуч) (ДАКО [35]).



Фото партизанської родини
Босих (ДАКО [33]).



Партизанський загін під командуванням
Діброва Іллі Даниловича (ДАКО [34]).



Після атаки партизанів, 1943.
Фото Вальтера Холлнагеля [81].



Керівники партизанського руху на Кіровоградщині.
Зліва на право сидять – Діброва І.Д., Скирда М.М., Довженко С.І., стоять – Капітонов О.Г.,
Сабанський К.І., 1943 (ДАКО [36]).



Листівка, 1943 [52].



Часопис «Ідея і чин», що поширювався підпільниками в 1943-1944 роках серед населення Кіровоградської області (із фондів ДАКО [52]).



Із брошури, що поширювалася підпільниками в 1943-1944 роках серед населення Кіровоградської області (із фондів архіву Українського визвольного руху [56]).

В серпні 1943 р. був заарештований, а опісля зліквідований німцями член Окружного Проводу ОУН Криворіжчини Роман А н т о н я н і ряд його співробітників. Спробу визволення Антоняка з Криворізької тюрми робив "Дірко", Окр.Провідник ОУН, однак він сам загинув у цій спробі визволити друга. В Миколаєві були арештовані, а опісля пропали без вісті: Мацилюкський, Цица, брат і сестра Лехицькі. Весною 1943 р. був застрілений німцями Федько К л и м; подібна доля стрінула пізніше і двох його братів: Івана К л и м а, організатора робітництва в Запоріжжі і на Донбасі, визначного члена ОУН, повісили німці в Дрогобичі в березні 1944 року; Михайла К л и м а, організатора перших самооборонних відділів у Долишині, замордували німецькі поспіаки в січні 1944 року. На Криму розстріляли німці в місті Джанкой весною 1942 р. молодого хлопця Романа Бардахівського, далі Лебака, Зенона Ломачького і других. Там же пропав опісля осінню 1943 року Євген Ш в е д. - Незнаного мені з прізвища революціонера Петра застрілили німці при перевірці документів в липні 1943 р. в селі Знаменівка Павлоградського району. Декілька революціонерів, попавши в руки німців, відбрали собі життя самі. Напр. "Бурлака" Степан, обкошений німцями в Кіровограді, стріляв до них з двох револьверів, кладучи трьох німців трупом, а останню кулю пустив собі в голову. "Славко" в Кривім Розі підрізав собі бритвою горло, щоби вкоротити собі тюремних знущань.

Інформація про активістів ОУН, загиблих у боротьбі з німцями в окрузі Ніколаєв у 1943 році [101]



Із газети ОУН, 1943 (із фондів архіву Українського визвольного руху [56]).

РОЗПОРЯДЖЕННЯ

19

В земельній справі, ГОЛОВНОЇ КОМАНДИ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНЧОЇ АРМІЇ, як найвищої й одинок-суверенної влади на звільнених землях України з дня 15. VIII. 1943 року.

1. Всі землі з їх водами, надземними й підземними багатствами України становлять добро Українського Народу.

2. На всіх землях України, звільнених Українською Повстанчою Армією від московських большевиків і німців:

- а) Касується засадничо колгоспна систему, запроваджену большевиками і впроваджується приватну селянську власність.
- б) Всі землі бувших землевласників (фільварків) і землі б. польських колоністів переходять на власність українських селян.

3. Розподілу колгоспів і радгоспів, фільварків, господарств б. польських колоністів на приватну власність між одноосібні, безземельні й малоземельні господарства доконують місцеві громадські управи, затвердженої УПА і земельні комісії, вибрані громадськими зборами.

4. Нормою наділу для одноосібних приватних господарств має бути така кількість землі, яка з одної сторони давала б змогу провадити вповні самовистарчальне господарство, а з другої сторони, яка може бути оброблена власною працею даної сім'ї.

5. Якщо більшість колгоспу не бажає собі розподілу колгоспу на приватні одноосібні господарства, то колгоспникам залишається далі колгоспна господарна на артільних засадах. Такий колгосп є виключною власністю членів даного колгоспу.

6. Машино—Транкторні Станції (МТС) становлять спільне добро даного району, який обслуговують, на артільних засадах.

7. Приватні землі селян української і іншої національностей, які загинули підчас воєнних дій, або були замордовані большевиками, німцями, чи поляками, — віддається в посідання їх рідні до 4-го покоління, а якщо такої не має — найбіднішим селянам даної місцевости.

8. Земля, як найбільше добро Українського Народу, не сміє лежати облогом, а має бути вся оброблена і засіяна. Про це подбають господарські управи, які за свою діяльність відповідають перед УПА.

9. Всі ліси й води становлять спільну власність Українського Народу. Користування лісами й водами встановлює громадська управа. Господарку лісів веде Дирекція Лісів, назначена УПА.

10. Це розпорядження входить в силу з днем його видання.

Слава Україні !

КОМАНДИР УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНЧОЇ АРМІЇ

ЗВІЛЬНЕННЯ КІРОВОГРАДА

Початок воєнної операції зі звільнення міста. 21 вересня 1943 року розпочалося форсування Дніпра. Кожнен метр кіровоградської землі давався з боєм, був густо политий кров'ю радянських солдатів. Опір ворога наростав. Закінчувався 1943 рік. Завершивши бої для прориву укріплень німецьких військ на річці Інгулець, визволивши Олександрію і Знам'янку, війська 2-го Українського фронту припинили наступ і закріпилися на досягнутому рубежі. Треба було перегрупувати сили, поповнити війська живою силою і технікою, боєприпасами та розробити план операції наступу на Кіровоград, який, за даними розвідки, був сильно укріплений, досить надійно підготовлений до опору. Німці обладнали цегляні будинки під опорні пункти, створили систему перехресного і флангового вогню, дротяних загород і мінних полів, бо розуміли значення Кіровограда як важливого транспортного вузла та великого промислового центру. Втрата його загрожувала розривом усього південного фронту. Для утримання міста перекидалися значні сили піхоти і танків [9].

Кіровоград напередодні штурму (зі спогадів німецького танкіста). «Після буксирування пошкодженого в бою танку в Кіровоград наш екіпаж 1241-го на початку листопада 1943 р. розмістився на квартирі в красивому маленькому будиночку цього міста. У квартирі була паркетна підлога, на якій ми для сну розстелили свої ковдри. Знову довелося спати на підлозі, але тут, принаймні, не було фронту, а тилове місто могло запропонувати для солдата дещо. Господинею квартири була дуже доброзичлива українка, яка трохи розмовляла німецькою. Коли забрали її чоловіка – він фахівець з озброєння, – вона, природно, була дуже сумна. Але що для нас було зовсім незрозуміло – вона заливалася гіркими сльозами, коли нам через шість тижнів довелося залишати місто.

У Кіровограді був солдатський санаторій з бібліотекою та іншими можливостями для розваги, серед яких був настільний теніс. Ми незабаром подружилися з сестрами милосердя, оскільки досить довго були завсідниками солдатського санаторію. Коли 8 грудня 1943 року сестри покинули санаторій і відправили багаж на станцію, кожен зрозумів, що це означає: Кіровоград скоро здадуть. Поряд із відвідуванням солдатського санаторію ми часто бували в кіно. Хоча в місті було три кінозали, вони не могли стримати натиск

охочих до розваг солдатів. Треба було займати чергу біля входу заздалегідь, іноді наплив солдатської маси набував форми, що лякала. Аби втихомирити цей натовп, що рвався в двері кінотеатру, польовому жандарму, який стежив за порядком, часто доводилося стріляти в повітря з пістолета. Кіровоград був не тільки великим прифронтовим перевалочним пунктом, він був просто переповнений тисячами солдатів. 1 грудня 1943 року в кіножурналі «Вохеншау» я побачив танки мого ескадрону. Від усвідомлення того, що товариші воюють, а екіпаж 1241-го безтурботно розважається в тилу, у мене виникло неприємне відчуття. На відміну від кіно, у магазинах фронтової книготоргівлі напливу солдат не спостерігалось. У продажу була наукова і науково-популярна література, підручники (наприклад, для підготовки до іспитів на атестат зрілості). Але покупців у цих кіосках зазвичай не було. У солдатів не було прагнення до освіти. У тиловому прифронтовому місті у них найчастіше були інші бажання. Так, наприклад, тут солдат міг відвідати польовий бордель, і навіть з захисними засобами. Після статевого акту черговий санітар змащував йому член розчином нітрату срібла і видавав «посвідчення про санацію» [6].

«Якщо від'їхати від міста на пару кілометрів в сторону фронту, то на танку можна було цілий день об'їжджати місцевість, не зустрічаючи жодного німецького солдата. Ця невідповідність між становищем бойових військ і маси солдатів в прифронтовому перевалочному Кіровограді неможливо було не помітити, і воно дуже посилювало сумніви в німецькій перемозі. Генерал Шернер знав про цей недолік і своїми жорсткими методами спробував вислати солдат з прифронтового міста на фронт, щоб посилити бойові частини. Те, що його методи були непропорційно жорстокі і в кінцевому підсумку не привели ні до чого, крім надмірного збільшення числа поранених, зниклих безвісти і вбитих, багатьом відомо. Затверджені їм судові вироки можна порівняти з вироками суддів «Народної судової палати», і вони характеризують його як особливо жорстокого генерала.

У Кіровограді перебував і полковник Рудель зі своєю ескадрою пікіруючих бомбардувальників, при якій існував танцювальний оркестр, розважав солдатів шлягерами і шоу. У мене особисто з Руделем пов'язані дуже погані спогади. Солдатська

радіостанція «Густав», що перебувала також в Кіровограді, давала якимось святковий вечір, на якому хотів побувати і я. Я стояв перед вхідними дверима, не маючи запрошення. Хоча був аншлаґ, але при бажанні в широких проходах можна було ще відшукати пару стоячих місць для кількох солдатів. Під час суперечки з польовим жандармом, що грав роль білетера, прямо до мене підійшов Рудель, для якого, природно, було зайнято місце в першому ряду, і закричав на мене: «Якщо ви зараз же не заспокоїтеся, я накажу вас замкнути!» Облаяти або навіть замкнути за бажання отримати місце на виставі вар'єте? Я сприйняв цю витівку «першого льотчика» Гітлера надто гордовитою. У зайнятого лише самим собою і демонструючи владу, не було ні найменшого співчуття до прагнень простого фронтовика. Пізніше я все ж знову прийшов в солдатське вар'єте.

Солдатська радіостанція «Густав» покинула Кіровоград практично в той же час, що і медсестри з солдатського санаторію. Це був ще один знак того, що росіяни наближаються. Польова пошта теж закрила свої двері 9 грудня 1943 року. А через два дні наші пошкоджені танки були завантажені на платформи. Після цього ешелон був готовий до відправки на батьківщину» [6].

Бої на підступах до міста. На підступах до Кіровограда в грудні почалися бої. «Вони продовжувалися і в ночі, часто не послабляючись навіть протягом кількох діб підряд. З 16 по 29 грудня німці, контратакуючи великою кількістю танків, артилерії, авіації, піхоти, намагалися відкинути радянські війська, але прорватися вони не змогли і населені пункти поблизу Кіровограда не взяли.

Окупанти змушені були поспішно перейти до оборони. А в цей час радянське Верховне Головнокомандування стягувало на Кіровоградському напрямі бойові сили і готувалося до прориву. Перегрупування військ здійснювалося з 29 грудня по 2 січня 1944 року з дотриманням найсуворішої таємниці. Переговори за допомогою технічних засобів зв'язку з питань операції були категорично заборонені. Радіостанції працювали тільки на прийом. Всі розпорядження командувачами армій віддавались усно або через офіцерів зв'язку. Перед 2-м Українським фронтом оборонялись ворожі 8-а і частина 6-ї армій у складі 22 дивізій, у тому числі п'ять танкових і дві моторизовані. Основні сили ворога діяли в першому ешелоні. В резерві були дві танкові, одна моторизована і три піхотні дивізії. «Варто підкреслити, – пише у своїх «Записках командуючого фронтом» І.С. Конєв, – що хоч

ми і не мали скільки-небудь значної загальної переваги над противником, але на вибраній для наступу ділянці (80 кілометрів), що складала приблизно третину полоси фронту, було зосереджено досить сильне угруповання наших військ: 30 стрілецьких дивізій із 56 (крім того, ще три дивізії знаходились у фронтовому резерві), 5 механізованих і танкових корпусів (не враховуючи двох корпусів, які знаходились в резерві фронту на відновленні). Тут було зібрано 100 відсотків танкових і механізованих військ і близько 60 відсотків артилерії». Командування 2-го Українського фронту вирішило не затримуватися на досягнутих рубежах, а наполегливо продовжувати наступ, підготувати і провести операцію з оволодіння Кіровоградом. Загальний задум полягав у тому, щоб завдати удару по напрямках, які сходяться, оточити і знищити кіровоградське угруповання ворога» [9].

Звільнення міста. 4 січня було видано наказ: «вранці 5 січня 1944 року перейти в наступ на Кіровоградському напрямі. У напрямі головного удару армії, обходячи Кіровоград із півночі, наступав 32-й гвардійський стрілецький корпус під командуванням О.І. Родімцева. Начальником штабу корпусу був наш земляк – молодий, енергійний полковник І.О. Самчук. 33-й гвардійський стрілецький корпус (командир – генерал М.І. Козлов, начальник штабу – полковник В.І. Стражевський) завдавав удар зі сходу. Вже через дві з половиною години в підготовлений 32-м гвардійським стрілецьким корпусом прорив на великих швидкостях ринув уперед 7-й механізований корпус генерала Ф.А. Каткова. Під кінець дня обидва корпуси вийшли на річку Інгул, створивши умови для обходу міста з північного заходу. Особливо відзначились у цей день частини 7-го механізованого корпусу, 110-ї гвардійської стрілецької дивізії генерала М.І. Огородова, 95-ї гвардійської стрілецької дивізії генерала А.І. Олейникова і 97-а гвардійська стрілецька дивізія І.І. Анциферова. Командуючий фронтом передав із 5-ї гвардійської танкової армії 8-й механізований корпус для розвитку наступу в напрямку Лелеківки і Грузького. Успіхові сприяло високе забезпечення армії боєприпасами, спорядженням, паливом. Органи тилу, медична служба, очолювана генералом Метьолкіним, у складних умовах організували підвезення для військ всього необхідного. Велику допомогу надав армії генерал І.С. Грушецький.

З обох сторін у цій операції брали участь майже мільйон осіб, понад 12000 гармат і

мінометів, 1000 літаків і майже стільки ж танків.

Біля станції Лелеківка відбулося з'єднання радянських військ, які наступали з півдня, з військами, що наступали від Северинки. Отже, німецькі частини, які обороняли Кіровоград, були повністю оточені. Під час контратак, які гітлерівці продовжували тут, вони втратили багато живої сили і техніки. На станції Лелеківка знаходилися великі склади боеприпасів ворога, тут стояло кілька ешелонів зі зброєю. Наша штурмова авіація здійснила вдалий наліт і знищила значну кількість боеприпасів. Німецькі війська прагнули вирватися із цього оточення. До станції Лелеківка з цією метою прибуло підкріплення: до 40 танків, багато мінометів, автоматників, які намагалися потіснити нашу піхоту і танки зі станції Лелеківка, пробитися до Кіровограда, а також скористатися грейдерною дорогою, яка проходила біля станції для того, щоб по ній підкидати свіжі сили або використати її для відступу військ.

Швидке просування наших частин дало можливість деяким з них, тим, які йшли у напрямку до Покровського, Клинців, Первозванівки, на кінець другого дня наступу бути уже майже під стінами Кіровограда. На кінець дня 6 січня 1944 року з'єднання полковника Ковтун-Станкевича, вирвавшись уперед, вирішило використати вигідне становище своїх військ і запросило у командувача армією дозволу розпочати безпосередні дії проти гітлерівців, які засіли в Кіровограді. Обґрунтування і мотиви такого маневру були такими: «Якщо протягом ночі з 6 на 7 січня не буде завдано удару по Кіровограду, то фашистські війська врешті-решт зрозуміють загрозу і вживуть відповідних заходів». Увесь день 7 січня в місті клекотів бій. Коли з'єдналися два ударні угруповання 5-ї і 7-ї гвардійських армій, кільце навколо Кіровограда замкнулося. О дев'ятій годині вечора було взято станцію Кірово-Українське. Тільки пізно вночі Кіровоград був повністю очищений від ворога» [9].

Розмінування міста. Відступаючи, гітлерівці мінували не лише будинки, а й знаряддя, верстати. «Заряди мінери знаходили в цехах механічного заводу, хлібозаводу, молокозаводу, м'ясокомбінату, у зернохосовищі. Мінери Н.А. Матвєєв, П.М. Гуров, І.Н. Шараєв та інші на кілька хвилин випередили жителів, які поверталися до своїх домівок по вулиці Кримській, яка, до речі, майже вся була замінована, і в деяких будинках знешкодили потужні фугаси, котрі могли вибухнути при

спробі увійти в дім. У корпусах панчішної фабрики (на розі вул. Пашутінської та Покровської) було знешкоджено 10 півтонних авіабомб уповільненої дії. Чимало вибухівки було знешкоджено на канатній фабриці, у млині, в приміщенні телеграфу.

На кожному кроці мінерів чекали підступні гітлерівські «сюрпризи». В приміщенні фабрики на вулиці Миргородській (Калініна) лейтенант Н.П. Новгородов знешкодив міну потужністю 900 кілограмів вибухівки з електрозамикачем під східцями. Варто було стати на один із них, як від будівлі залишилися б лише руїни.

У результаті розмінування міста Кіровограда мінерами бригади генерал-майора Миколи Степановича Васильєва було виявлено і знешкоджено понад дві з половиною тисячі фугасів, вивезено кілька тисяч артилерійських снарядів, авіабомб. А всього до першого лютого 1944 року було знято і знешкоджено фугаси, бомби, міни загальною потужністю понад 160 тон вибухівки, перевірено і розміновано близько 118 км вулиць» [9].

Вигнання гітлерівців із території Кіровоградщини тривало довго – майже півроку. Область, у результаті бойових дій, перетворилася на велику руїну. Особливо дісталось тим селам і містам, за які точилися запеклі бої. Картину руйнувань доповнило й те, що гітлерівці, утілюючи в життя відому з 1941 року радянську тактику «випаленої землі», навмисне знищували залізничні колії, водонапірні вежі, мости, заводи, обладнання й устаткування, сільськогосподарську техніку. Для підрахунків злодіянь окупантів радянська влада в кожному районі створила спеціальні комісії. Зруйноване і знищене члени комісій вписали до спеціальних актів. Усі вони нині широко відомі. Їх аналіз заслуговує окремої книги. Однак багато сіл області, розташованих поза стратегічними магістралями, не зазнали руйнувань, не було в них під час окупації і жертв серед мирних жителів, а гітлерівських вояків та чинів окупаційної влади селяни бачили зрідка, а то й зовсім не бачили. Тож у сіл, як і в людей, склалися у війну загалом різні несхожі долі [92].

Життя населення після звільнення. Стосовно звільненого населення відновлена радянська влада демонструвала «величезну підозру, зневагу та жорстокість, адже місцеві жителі, на думку більшовицьких ідеологів, у роки окупації піддалися обробці «фашистською пропагандою». «Заражених фашистською чумою» розпочали «перевиховувати». Десятки тисяч юнаків і чоловіків відразу мобілізували

до лав радянської армії та кинули в горнило запеклих битв, зобов'язавши багатьох із них здобути зброю в бою. Трагедія мобілізованих у 1944 році так званих «чорнопіджачників», яких фактично навмисне знищували в перших у їхньому житті боях, численні «вдовині села» – усе це ще чекає свого копіткого й старанного дослідника. У селах і містах із чоловічого населення, після тотальної мобілізації, залишилися на весну 1944 року переважно каліки, престарілі або підлітки.

Для тих, хто залишився в зруйнованих війною селах і містах, влада, руками працівників НКВС та Смершу, організувала детальну перевірку на предмет співпраці з окупантами. «Доблесні» співробітники каральних органів розпочали фактичну війну з

власним народом, адже звинуватити в співпраці з загарбниками могли будь-кого, лише б людина проживала на окупованій території. Так і сталося. Тож тисячі жителів Кіровоградщини відправилися на «виховання» до уральських, сибірських та колимських таборів.

Тим, кого не мобілізували і не арештували, знайшли інші дієві методи «перевиховання» – тяжку й виснажливу працю на виробництвах та в колгоспах, які були поновлені в довоснному вигляді; щорічні непосильні «державні позики»; надзвичайні великі податки на присадибні ділянки, включно з фруктовими деревами, що відбирали майже все вирощене; напівголодне й голодне існування впродовж тривалого часу – з 1944 і до самої смерті Сталіна» [92].



Бої на підступах до Кіровограда, грудень 1943 (із фондів ДАКО [52]).



Німецькі танки у передмісті Кіровограда, грудень 1943
(з фондів Державного архіву ФРН [121]).



Німецьки вояки,
Кіровоградський район, 1943 [101].

Руйнування залізничних колій німцями в рамках
тактики випаленої землі [121].



На розі вулиць Великої та Береславської (Єгорова), 8 січня 1944 року.



Вул. Велика, 8 січня 1944 року.
Фотографії з фондів ЦДКФФА [114].

Д О К Л А Д
О РЕЗУЛЬТАТАХ РАЗМИНИРОВАНИЯ Г. К И Р О В О Г Р А Д
за время с 8-го по 18-е января 1944 года.

27-я Отдельная Инженерная Бригада Специального Назначения /командир бригады полковник ВАСИЛЬЕВ Н.С./ приступила к разминированию города КИРОВОГРАД 8 января 1944 года силами оперативной группы бригады в составе 7-го электротехнического батальона, 149-го батальона инженерных заграждений и Отдельной роты специального минирования. Остальная часть бригады действует в районе Кировограда, участвуя в наступательных боях.

В первый же день при разминировании установлено, что подготовка к уничтожению города была проведена противником заблаговременно в больших объемах, с широким применением электрического способа подрывания. Расположение и количество фугасов и авиабомб подготовленных к подрыву электрическим способом, во всей очевидности раскрыли подлый замысел врага разрушить город одновременно, включив ток от осветительной сети, к которой были подсоединены обнаруженные фугасы и авиабомбы. Мгновенный подрыв всех фугасов, также мог быть произведен противником и после занятия города нашими частями, с использованием передвижной электроустановки, вне городской черты, путем подключения его в разветвления наружной сети.

Заминированы были почти все промышленные и коммунальные предприятия, объекты железнодорожного транспорта и искусственные сооружения, общественные учреждения, аэродром и многие жилые дома. На перекрестках улиц обнаружен ряд минных очагов.

В цехах завода "Красная Звезда" сняты фугасы и авиабомбы, общим весом свыше 5 тонн. Автомастерские по театральной улице были заминированы 8 тоннами. На канатной фабрике обезврежены 3 тонны ВВ и 180 противотанковых мин. Только на аэродроме обнаружено фугасов из ВВ и авиабомб установленных для подрыва общим весом в 30 тонн. Плотины КРАС на р. Ингул была подготовлена к разрушению 14 фугасами и авиабомбами, весом более 5 тонн. Встречены ловушки-"сюрпризы" большой мощности. Так, например в помещении табачной фабрики обезврежен 300 килограммовый сюрприз нажимного действия с электрозамыкателем, замаскированный под ступеньку лестницы. Стоило лишь ступить на ступеньку ногой и фабрика, вместе с соседними зданиями была бы уничтожена взрывом. Подготовлены были железнодорожный мост через р. Ингул, трикотажная фабрика, театр, кооператив, мельница на театральной улице, паровозное депо, железнодорожные склады, водоканал и другие. Целый квартал жилых домов по Крымской улице враг заминировал фугасами из противотанковых мин и артиллерийских.

Всего обезврежено 2124 подрывных приспособлений общим весом в 145 тонн. Разминированием предотвращено разрушение свыше 50 важных объектов.

Очень важным обстоятельством следует считать то, что свое-
временное обезвреживание фугасов большой мощности, помимо ли-
квидации их от взрывных волн при систематических бомбежках
города противником, несмотря на все попытки немцев вызвать эту
детонацию.

Личный состав частей и подразделений бригады выполнит
боевое задание по разминированию города КирОВОГРАД, под огнем
и бомбежками — отважно и мужественно. На разминировании оти-
чились многие десятки бойцов, сержантов и офицеров частей
капитана Петрова, капитана Чихичина и майора Кулева.

Разминирование города продолжается.

- ПРИЛОЖЕНИЕ: 1. Перечень разминированных предприятий и соору-
жений на 3 листах.
2. Ведомость снятых фугасов, авиабомб, сюрпризов и
обезвреженных складов на 1 листе.
3. Ведомость проверенных объектов на 1 листе.
4. Отчетные схемы минирования на 27 листах.

НАЧАЛЬНИК ШТАБА
27 Отд. Инж. Бригады сп. Назн.
МАЙОР

/ДУРОВАЛОВ/

НАЧ. Электро-техн. отд.
27 Отд. Инж. Бригады сп. Назн.
ИНЖЕНЕР-МАЙОР

/ГРЕКОВ/

Доповідь про результати розмінування Кіровограда за час з 8-го по 18-те січня 1944 року. —
С. 2 (з фондів ДАКО [52]).



Радянські сапери на вул. Великій, січень 1941. Будинок на розі вул. Преображенської,
навпроти кінотеатру № 2 («Сивашець») (із фондів ЦДКФФА [114]).



Радянські сапери біля будинку на вул. Інгульській (Декабристів), 4 (із фондів ЦДКФФА [114]).



Та ж сама вулиця, будівля навпроти. На стіні зберігся напис сапера Кабанова, який періодично поновлюється містянами (сучасне фото).



Велика площа, 8 січня 1944 року.



На розі вулиць Великої та Преображенської, 1944. Праворуч – кінотеатр № 2 («Сивашець»).



Вул. Велика, 1944. За будівлею в центрі – вхід до ринку. Фотографії з фондів ЦДКФФА [114].



Велика площа, 1944
(із фондів ЦДКФФА [114]).



Міст через Інгул на
вул. Пашутінській,
1944 (із фондів
ЦДКФФА [114]).



Радянські сапери біля мосту через Інгул на вул. Пашутінській, січень 1944.



Будівля на Базарній площі, січень 1944. Вигляд з боку вул. Пашутінської.

Фотографії з фондів ЦДКФФА [114].

Д А Т И
окупації німецько-фашистськими загарбниками районних центрів
Кіровоградської області та визволення їх Радянською Армією

Назва районного центру	Окуповано	Визволено
1. Аджамка	5 серпня 1941 р.	5 січня 1944 р.
2. Бобринець	6 серпня 1941 р.	16 березня 1944 р.
3. Велика Виска	2 серпня 1941 р.	11 березня 1944 р.
4. Витязівка	5 серпня 1941 р.	18 березня 1944 р.
5. Добровеличківка	1 серпня 1941 р.	17 березня 1944 р.
6. Долинська	7 серпня 1941 р.	12 березня 1944 р.
7. Єлисаветградківка	5 серпня 1941 р.	8 грудня 1943 р.
8. Златопіль	1 серпня 1941 р.	11 березня 1944 р.
9. Знам'янка	5 серпня 1941 р.	9 грудня 1943 р.
10. Кам'янка	5 серпня 1941 р.	10 січня 1944 р.
11. Кіровоград	5 серпня 1941 р.	8 січня 1944 р.
12. Компаніївка	5 серпня 1941 р.	15 березня 1944 р.
13. Мала Виска	1 серпня 1941 р.	13 березня 1944 р.
14. Новгородківка	7 серпня 1941 р.	10 березня 1944 р.
15. Новоархангельськ	30 липня 1941 р.	14 березня 1944 р.
16. Новогеоргіївськ	7 серпня 1941 р.	3 грудня 1943 р.
17. Новомиргород	1 серпня 1941 р.	11 березня 1944 р.
18. Нова Прага	5 серпня 1941 р.	8 грудня 1943 р.
19. Новоукраїнка	2 серпня 1941 р.	17 березня 1944 р.
20. Олександрівка	5 серпня 1941 р.	9 січня 1944 р.
21. Олександрія	6 серпня 1941 р.	6 грудня 1943 р.
22. Онуфріївка	6 серпня 1941 р.	24 грудня 1943 р.
23. Петрово	8 серпня 1941 р.	21 жовтня 1943 р.
24. Підвисоке	7 серпня 1941 р.	14 березня 1944 р.
25. Піщаний Брід	2 серпня 1941 р.	18 березня 1944 р.
26. Рівне	3 серпня 1941 р.	16 березня 1944 р.
27. Тишківка	31 липня 1941 р.	13 березня 1944 р.
28. Устинівка	6 серпня 1941 р.	13 березня 1944 р.
29. Хмельове	31 липня 1941 р.	14 березня 1944 р.
30. Чигирин	7 серпня 1941 р.	12 грудня 1943 р.

Дати початку окупації районних центрів Кіровоградської області та визволення їх Радянською Армією (із фондів ДАКО [19]).



Вул. Велика, 8 січня 1944 року
(із фондів ЦДКФФА [114])



На одній із центральних вулиць міста, 1944.
Фото Г. Омельчука (із фондів Російського державного архіву кіно-фотодокументів [8]).

В освобожденном Кировограде

Вот он город Кировоград. Когда-то радостный и счастливый, сейчас стоит он суровый, израненный, истерзанный гитлеровскими бандитами. Не видно на улицах его бодрой, жизнерадостной молодежи и не слышно детского смеха. Город молчалив. Он смотрит черными холодными глазами окон. В пустых домах бродит январский ветер.

Около двух с половиной лет хозяйничали гитлеровцы в Кировограде. Черные дни переживали в это время советские люди.

— Стои и плач стояли в каждой семье, — говорит работница трамвайного депо Екатерина Васильевна Прохорова. — Особенно горько плакали матери, когда детей увозили в неметчину. Вереницы автомашин с рабочими шли по улицам на вокзал, а там их сажали в вагоны и увозили в Германию.

Жители Кировограда умирали

тяжелой голодной смертью. Двенадцатилетний мальчик перед самым приходом Красной Армии на хлебозаводе набрал жито в шапку, чтобы спасти от смерти больную мать. Немец остановил мальчика и выстрелом в голову убил его. Но этого было мало людседе. Он воткнул в рот убитого пустую бутылку.

Бойцы, проходя по городу, видели труп этого мальчика. Военные крепче сжали в руках автоматы, винтовки и поклялись за все расплатиться с немцем-извергом.

Тысячи ни в чем неповинных людей фашисты согнали в тюрьмы. Здесь были мужчины, женщины с детьми и старики. Без всякого суда эсэсовцы вывозили их за город и расстреливали.

— А трупы убитых сбрасывали в траншею, — сказала Мария Ива-

новна Ламакина, — потом собрали местных жителей и приказали зарыть.

Перед отступлением немцы взрывали крупные здания города, фабрики и заводы, а людей насильно угоняли в Германию. Фашисты ходили по домам с собаками-ищейками и разыскивали спрятавшихся в подвалах и на чердаках. Они пришли в дом сорокапятилетнего извозчика Кальченко. Отца немцы нашли в гардеробе, а пятнадцатилетнего сына — под кроватью, засыпанного картофелем. Обоих убийцы тут же расстреляли.

По улицам Кировограда идут советские танки и бойцы, в небе проносятся русские бомбардировщики. Все они идут на запад, чтобы совершить скорый и справедливый суд над гитлеровскими людоедами.

9 января. (По телеграфу от нашего корреспондента).

В НЕМЕТЧИНУ, НА КАТОРГУ

К дому работницы хлебозавода Марии Гавриловны Шишко подехала автомашина. Из нее выскочило три гитлеровца.

— Где дочь? — спросил один из немцев Шишко.

— Не знаю, — испуганно ответила Мария Гавриловна.

Гитлеровцы ворвались в дом и принялись искать девочку. Они открывали сундуки, ящики, перевернули все вверх дном, лазали на чердак. Потом перешли во двор, осмотрели сарай, заглянули в землянку. Забывшись в угол, сидела шестнадцатилетняя девочка Люба. Немец грубо схватил ее за руку и поволок на улицу.

— Мама! — закричала Люба. Мать бросилась на защиту дочери.

— Отдайте мою дочь, проды, — кричала она не своим голосом, цепляясь в отчаянии за Любу.

Фашисты попытались оттащить мать в сторону, но не смогли. Тогда один из них

ударил прикладом автомата по голове беззащитную женщину. Обливаясь кровью, Мария Гавриловна упала на землю. Любу втолкнули в машину и увезли.

Немцы разбойничали по всему городу, вылаживая молодежь. Колонны машин с советскими юношами и девушками потянулись к вокзалу.

В конце одной колонны шла машина с оркестром. Людоеды исполняли немецкие марши.

Так они издевались над советскими людьми.

Тысячи юношей и девушек нашего города увезли гитлеровцы в Германию, в неметчину, в рабство. Они опустошили Кировоград.

Боец! Помни: только ты вызволишь наших детей из фашистской неволи. На тебя вся надежда!

Рабочий хлебозавода

Андрей Иванович

Куценко.

Родина зовёт. —

1944. — № 9

(10 января). — С. 1-2.

УБИЙЦЫ

Их повели за город. Это были коммунисты и комсомольцы. Девушки и парни, так любившие жизнь, шли на смерть. Они не захотели жить в немецкой неволе, не захотели стать рабами.

Рядом с ними шагали пожилые рабочие, мужчины и женщины, сломить дух которых так и не удалось гитлеровским бандитам.

Палачи били их, издевались над ними, глумились над девушками и женщинами, а теперь повели на расстрел.

Их вывели за город и остановили около рва. Советские люди не дрогнули перед смертью. Они гордо и с презрением смотрели в глаза врага.

— Да здравствует Сталин! — кричали они.

— Да здравствует свободная Родина!

Их голоса заглушили автоматные очереди. Раненые и убитые люди падали на землю. Немцы не добивали раненых, а вместе с мертвыми сбрасывали в ров и засыпали землей. Долго еще шевелился тонкий слой земли, и сквозь него пробивались стоны полуживых людей.

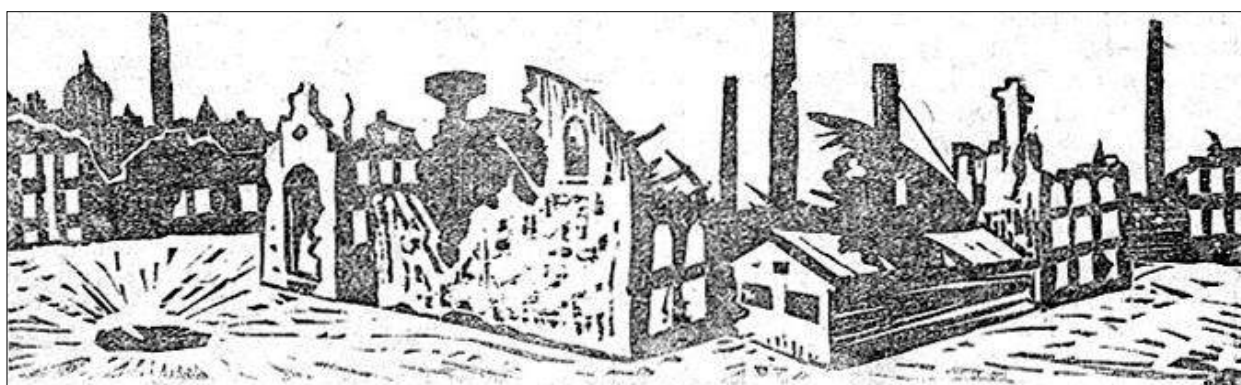
Кровь стыла в жилах, седали волосы у тех, кто видел эти страшные расправы. Только спокойны были кровавые убийцы. Они наслаждались пытками и смертью невинных и беззащитных людей.

Учительница
Вера Павловна
Залесская.

Родина зовет. — 1944. —
№ 9 (10 января). — С. 2.

Сегодня мы печатаем рассказы жителей Кировограда о черных делах фашистских мерзавцев. Муки и страдания, горе и смерть сеяли людоеды и в этом нашем городе. Со слезами радости встретили советские люди своих освободителей — красных воинов. Проклятиями помнят они немецких душегубов. И у всех на устах одно лишь слово — месть! Оно обращено к тебе, воин Красной Армии!

Мщенье и смерть гитлеровским людоедам! Пусть они своею поганой кровью заплатят за все содеянные преступления!



Группа кировоградских заводов, разрушенных немцами
Кировоград, 10 января.

Зарисовка Н. АДУЛЬСКОГО.

Сведения

Сов. секретно

о разработке документальных материалов, собранных на освобожденной от врага территории Кировоградской области на 1 Мая 1944 г.

№ п/п	Политоткраски	Взято на учет КР. элемента		Сопровождено по тикетам, справкам, квб на 4/0 элемент		Передано в УНКВД		Передано в УНКВД		Составлен справочно-иссл.-сообщ. материал	
		№ 1/2	№ 1/2	№ 1/2	№ 1/2	№ 1/2	№ 1/2	№ 1/2	№ 1/2	№ 1/2	№ 1/2
1	Сотр. Уч. Охранной Полиции	216	216	210	210	210	210	210	210		
2	— — Мундирной Полиции	664	664	465	527	465	527	178	464		
3	— — Местного при СД	94	94	94	94	94	94	-	94		
4	— — Бор. и Район. управ.	175	372	98	171	98	171	-	100		
5	Автограф антикоммунистических листов, статей	27	27	27	27	27	27	27	27		
6	Немецкие и франкоязычные	247	353	247	247	247	247	247	247		
7	Переводчики	23	61	-	55	-	55	-	44		
8	Духовенство	44	94	-	48	-	48	-	48		
9	Лица добровольно участвовавшие на работу в Германию	25	25	22	22	22	22	22	22		
10	Сотр. нем. административных учреждений	3	188	-	134	-	134	-	-		
11	Руководящий состав, предприятия, учреждений, и организации	26	408	-	282	-	282	-	-		
12	Сотр. нем. воен. учреждений	1	57	-	37	-	37	-	-		
13	Сотр. редакций местных газет	79	79	79	79	79	79	-	79		
14	Заявители	-	27	-	17	-	17	-	-		
15	Сотр. Крим. полиции СД	-	35	-	35	-	35	-	-		
16	— — в Уч. и нем. судах	-	29	-	29	-	29	-	-		
17	— — Отдела Пропанды	-	25	-	25	-	25	-	-		
18	— — Фельдкоменданту	-	45	-	16	-	16	-	-		
19	Лица занимавшие руководящие	48	48	48	48	48	48	-	-		
Всего:		1672	2841	1290	2103	1290	2103	684	1335		
3 Мая 1944 г.											
Н. Мат. Отд. Засаринков											
Кировоград. обл.											

Відомості про опрацювання документальних матеріалів, зібраних на звільненій від окупантів території Кіровоградської області, 01.05.1944 (із фондів ДАКО [49]).

РУЙНУВАННЯ

У довідці «Про звірства німецьких окупантів в м. Кіровограді», яку підготувало управління НКДБ по Кіровоградській області після звільнення міста, зокрема зазначалося:

Немецько-фашистские власти и их карательные органы пересилили, расстреляли и замучили тысячи советских патриотов, разгромили имущество государственных учреждений, культурных и общественных организаций, сожгли и разрушили лучшие строения города.

Всего по гор.Кировограду уничтожено: 595 коммунальных домов с жилой площадью 112967 кв.метров, 682 частных дома с жилой площадью 119976 кв.метров, 55 промышленных предприятий, в том числе такие крупные предприятия, как завод "Красная Звезда", КРЭС, завод "Профинтерн" и тр., 3 больницы, 3 Поликлиники, 31 школа, "Востоканал" и т.т.

Общая сумма убытков причиненных немецко-фашистскими захватчиками народному хозяйству гор.Кировограда, составляет 602114 рубл.

Ці дані потрібно використовувати дуже обережно, оскільки вони значною мірою не відповідають дійсності:

- з приводу спалення та зруйнування кращих споруд міста — документально підтверджено, що переважна більшість будівель та промислових об'єктів, зокрема основні корпуси заводів «Червона зірка», «Профінтерн», а також електростанція, була знищена або пошкоджена не німецькими окупантами, а радянськими військами в 1941 році [9] в рамках тактики «спаленої землі» на виконання відповідного наказу Й. Сталіна;

- щодо начебто зруйнованих «3 лікарень, 3 поліклінік та 31 школи» — жодного документа або свідчень очевидців про руйнування будь-якого з цих об'єктів не знайдено.



Залізнична станція Кірово Українське, 1941 (із архіву Рейберт.інфо [101]).

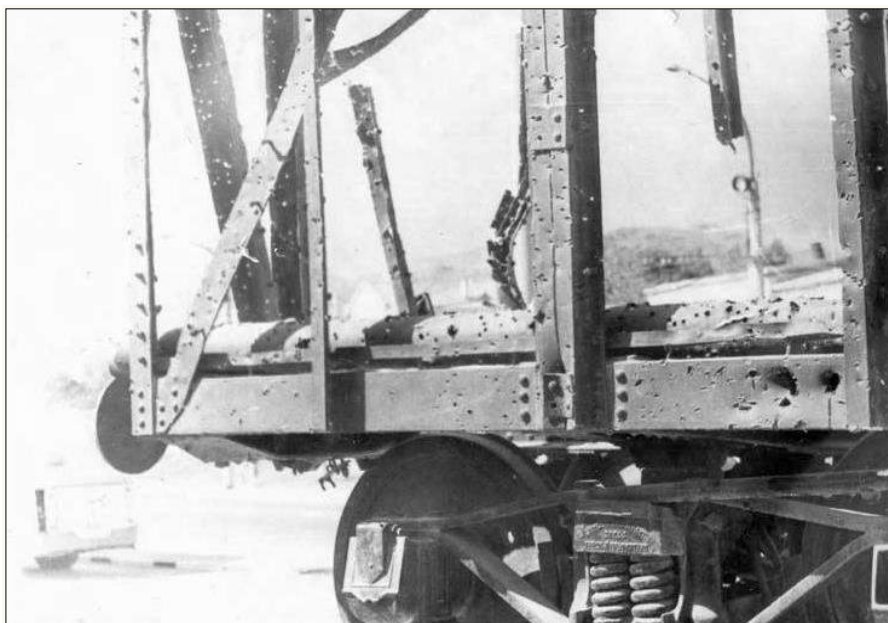


Будівля вокзалу на станції Кірово Українське, 1941 (із архіву Рейберт.інфо [101]).

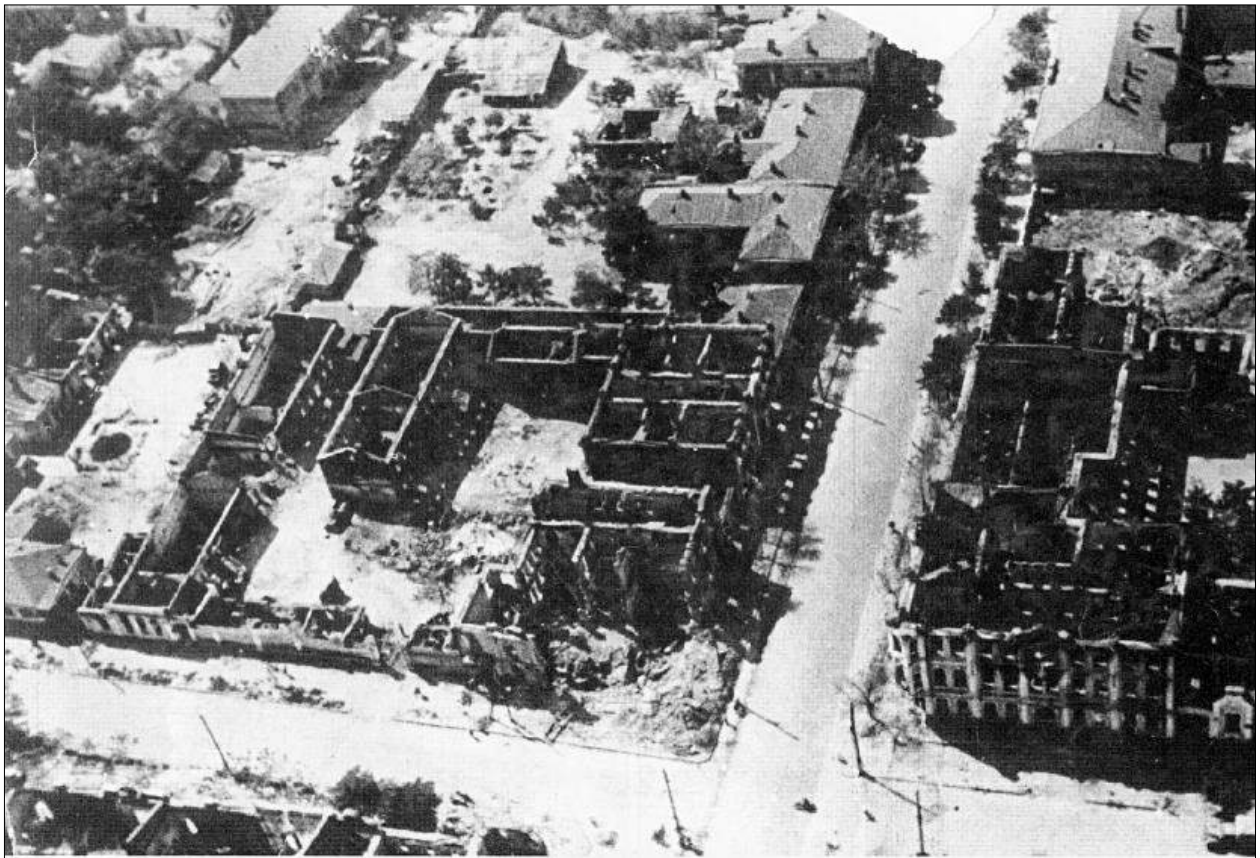
На станції було зруйновано одну третину будівлі вокзалу – ліве крило та допоміжна будівля, напевно, в результаті бомбардування німецькою авіацією в серпні 1941 року.



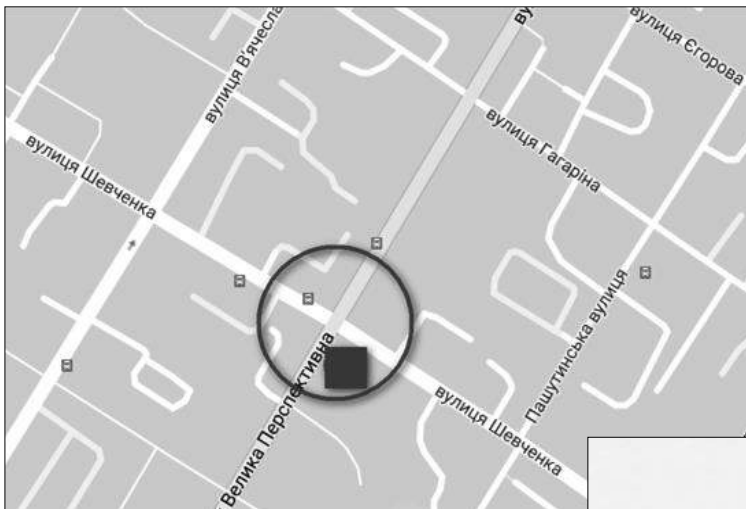
Допоміжна будівля на станції, зруйнована в серпні 1941 року (із архіву Рейберт.інфо [101]).



Зруйнований вагон, 1944 (з сайту «Галерея Єлисаветград-Кіровоград» [10]).



Кілька будівель на перехресті вулиць К. Маркса та Т. Шевченка, 1941 [101].
Для орієнтування: у верхній частині фотографії вул. К. Маркса (Вел. Перспективна) переходить до пл. С. Кірова (пл. Героїв Майдану).



На сучасній мапі.

Епіцентр вибуху позначено квадратом.

Так виглядало це перехрестя до руйнування (на цьому фото ліворуч – будівля, в якій у 1941 році знаходився фармацевтичний склад, праворуч – готель) [118].





Будівля фармацевтичного складу, серпень 1941. Епіцентр вибуху [8].

На сьогодні відомі дві версії вибуху: 1) будівлю було підірвано радянськими військами в рамках тактики випаленої землі; 2) будівля постраждала від німецької авіабомби.



Перехрестя вулиць Т. Шевченка та К. Маркса, серпень 1941.
Ліворуч – будівля фармацевтичного складу, у центрі – будівля готелю [130].



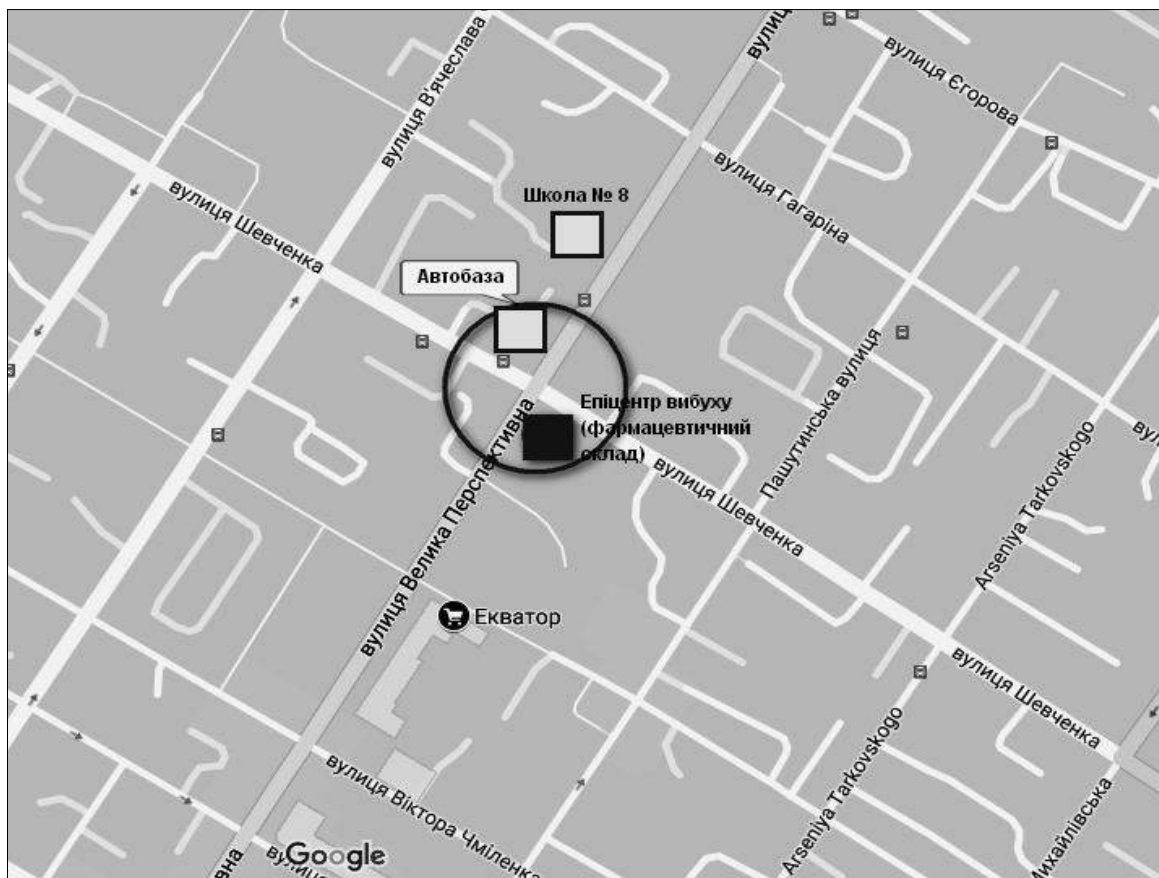
Зруйновані будівлі на перехресті вулиць К. Маркса (Великої) та Шевченка (фотограф стояв на вул. Шевченка спиною до вул. Компанійця (Пашутінської), ліворуч від нього – місце, де знаходяться сучасні будівлі стоматологічної та дитячої поліклінік, 1941 [130].



Вигляд перехрестя вулиць Великої (К. Маркса) та Т. Шевченка в 1942 році (фотографію зроблено, ймовірно, із приміщення школи № 8) [128].



Німецька автобаза на місці зруйнованого в 1941 році будинку на розі вул. К. Маркса та Т. Шевченка (фото зроблено орієнтовно з будівлі школи № 8). Руїни всіх чотирьох будинків на перехресті цих вулиць були розібрані та вивезені до літа 1942 року [128].



Місце, де знаходилася автобаза, на сучасній мапі.



Фото одного з цехів заводу «Червона Зірка», 1941 (із фондів ДАКО [52]).

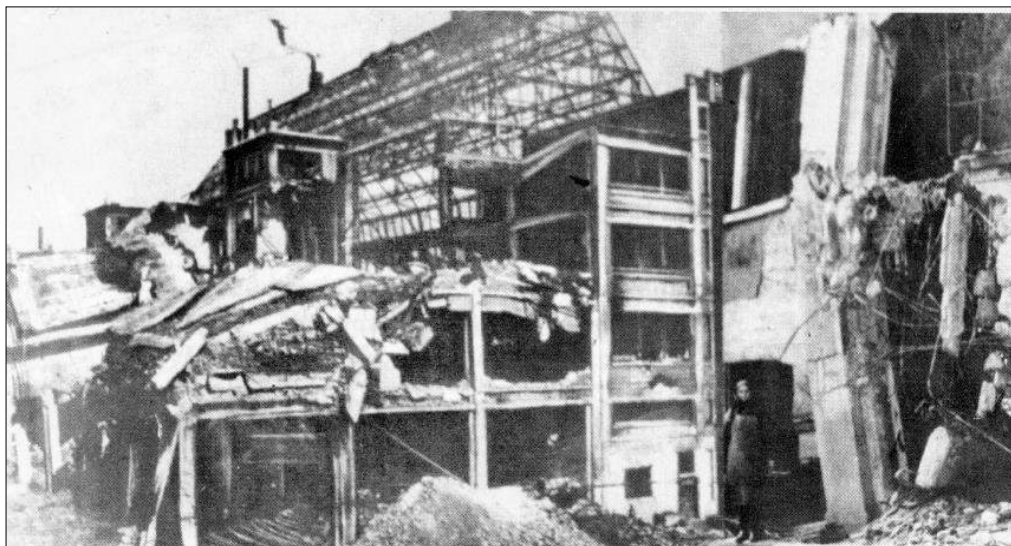
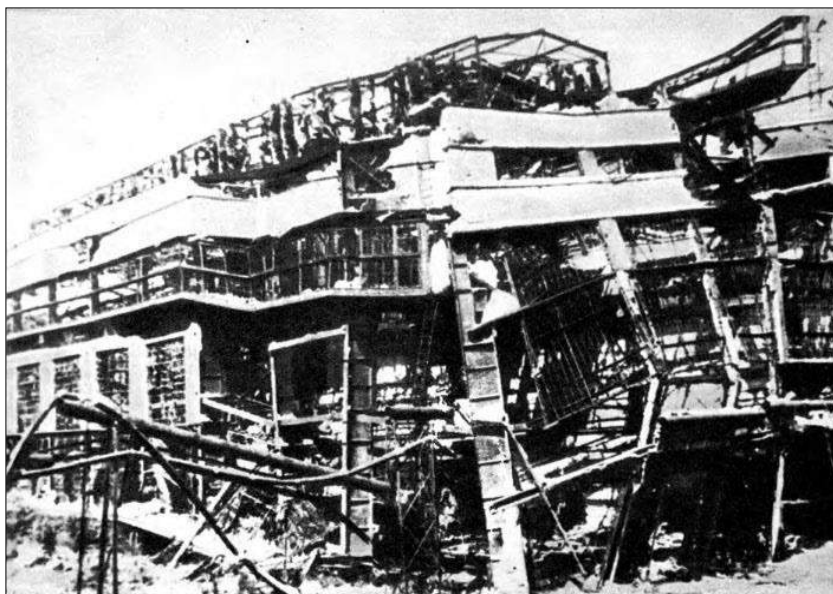


Фото того ж цеху з іншого боку, 1944 (із фондів ЦДАКФД [114]).



Той же корпус, що і на попередніх двох знімках, 1941 (із альбому «Прасторіан» [98]).



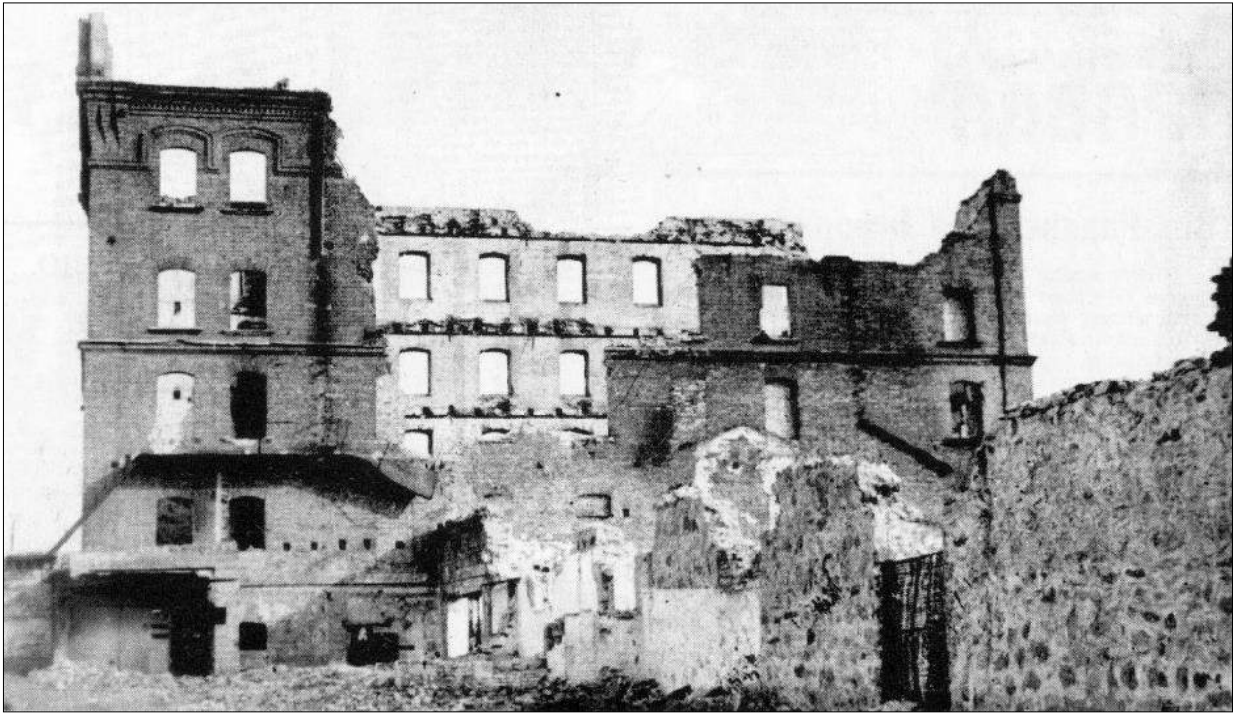
Один із корпусів Кіровоградського заводу «Червона Зірка», 1944 (із фондів ДАКО [52]).



Будівля в центральній частині міста, 1941 [9].

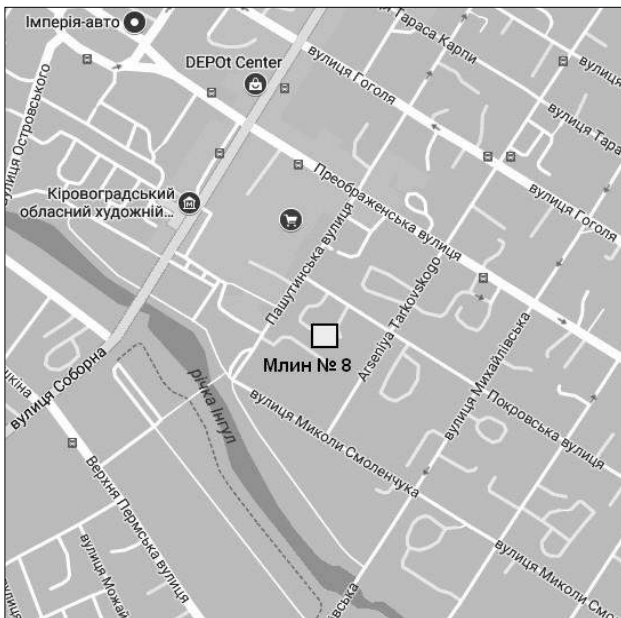


Руїни Кіровоградського механічного заводу, 1944. Фото І. Озерного

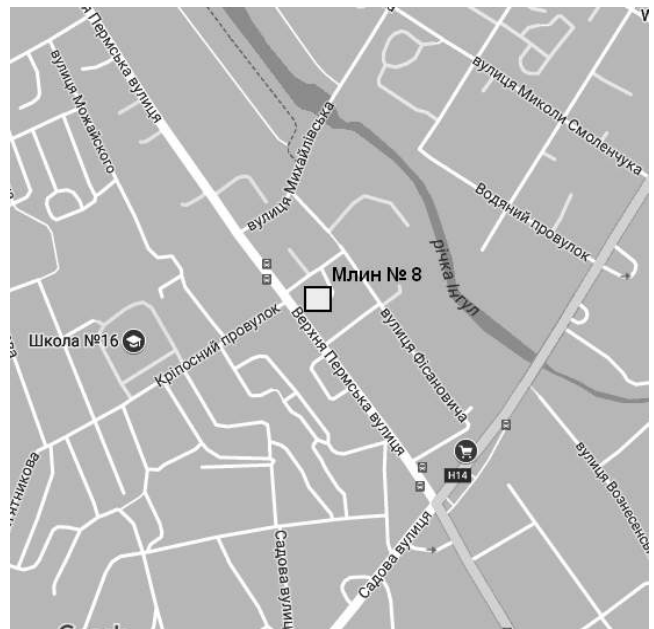


Зруйнований млин № 8 – м. Кіровоград, рік фото невідомий (із альбому «Праєторіан» [98]).

Млин знаходився, за версією В. Урсулова, на вул. Олександрівській (Тарковського) у кварталі між вулицями Покровською та Болотяною (Смоленчука); за версією Д. Локарева – на розі вул. Верхньої Пермської та пров. Фортечного [69]. Вважаю обидві версії обґрунтованими, але схильюся більше до другої.



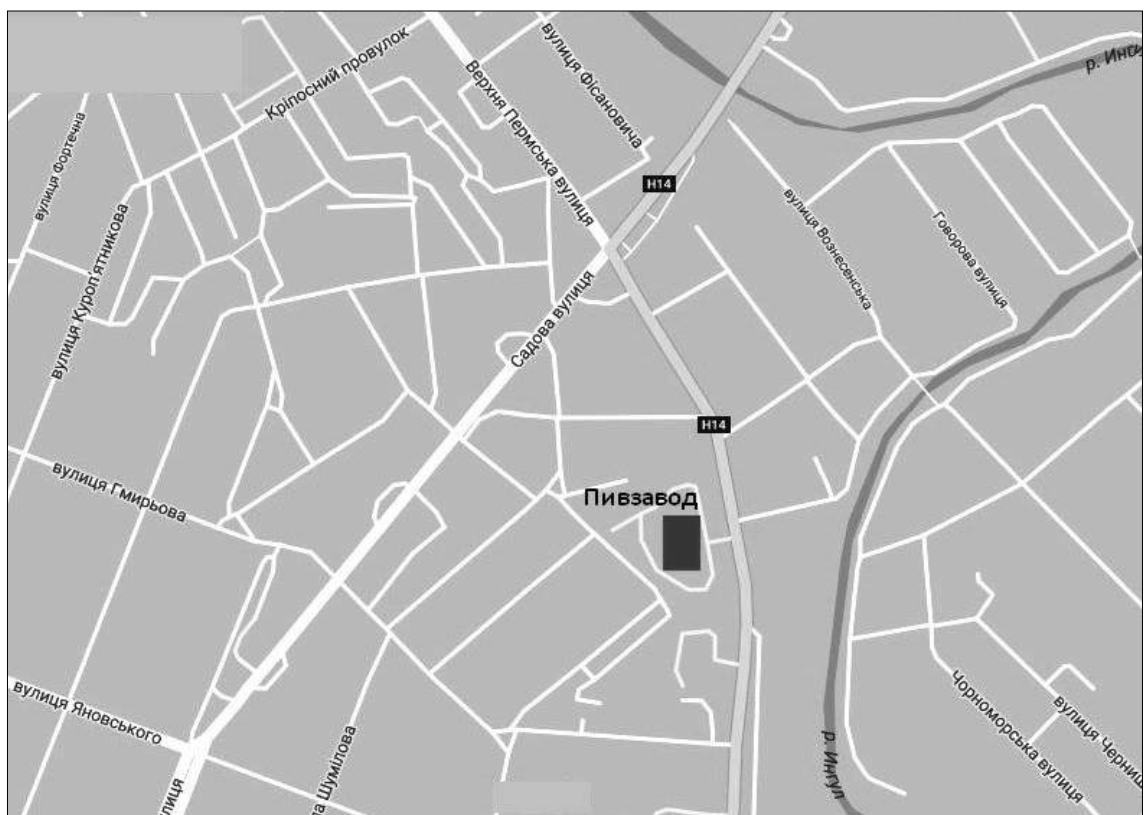
Версія 1



Версія 2



Вул. Я. Томпа (Верхня Пермська), будівля пивзаводу, 1941 [9].



Це місце на сучасній мапі.



Вул. Верхня Пермська, будівля пивзаводу, 1942 (із колекції Ігоря Світецького).

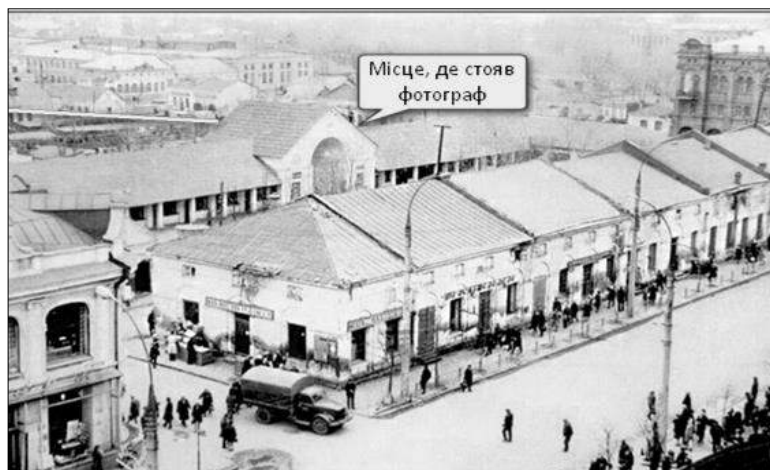


Вул. Дворцова. Будівля колишнього Кавалерійського училища, 1941 (із архіву Рейберт.інфо [101]). Була частково (до 40%) зруйнована в 1941 р., повністю відновлена в 1942 р.



Центральний ринок, 1942. На задньому плані – дзвіниця Спасо-Преображенського собору та будівлі на вул. Пашутінській. Знімок з боку вул. Великої та будинку Заславського (з колекції В. Неділька).

Центральний ринок з боку вул. К. Маркса (Великої). Фото 70-х років. Праворуч – будинок Заславського. По центру – приблизне місце, де стояв фотограф, що зробив попередній знімок, та напрям фотографування. Самого місця не видно. Фотограф стояв на тротуарі за будівлею.



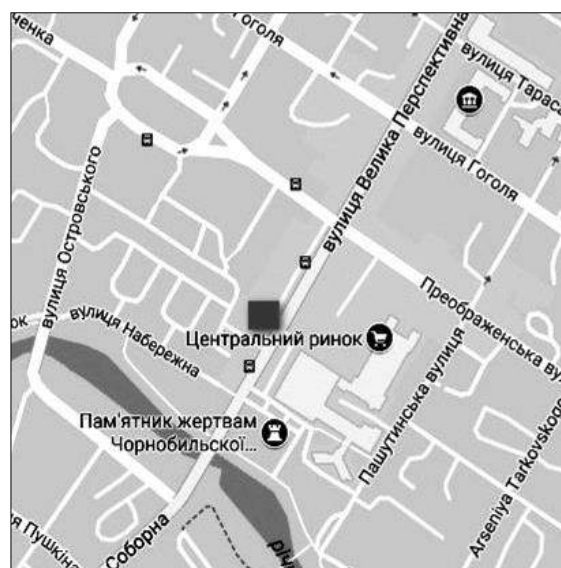


Фото з фондів ЦДКФФА [114].



Будівля на вул. Великій (К.Маркса), 1944
(із приватної колекції [8]).

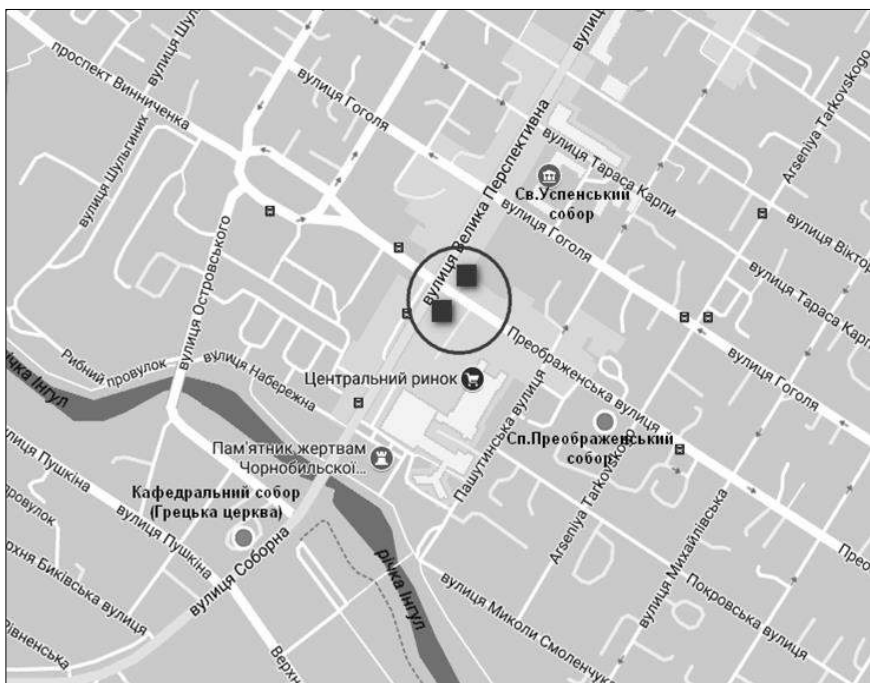


Будівлі на розі вулиць Великої та Преображенської, 1944 (із фондів ЦДКФФА [114]).

У наш час на місці будівлі праворуч – п'ятиповерховий будинок, на місці будівель у центрі та ліворуч – Центральний сквер.



Те саме перехрестя, що і на попередній фотографії, вигляд із іншого боку вул. Преображенської, ліворуч – поворот до вул. Пашутинської).



Це місце на сучасній мапі.

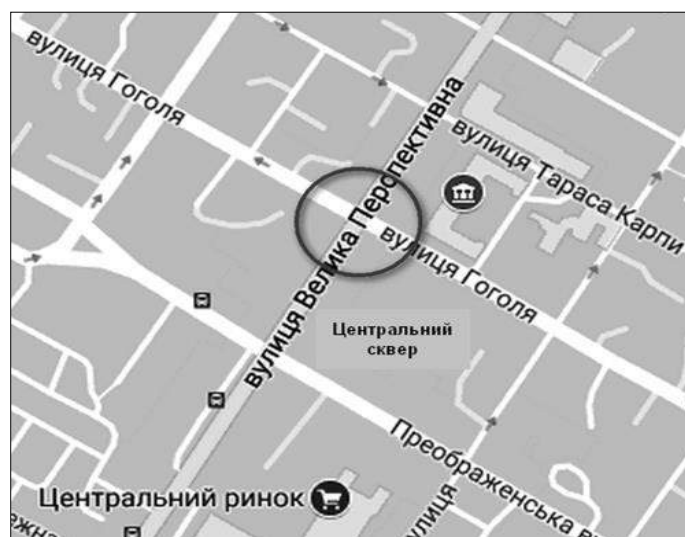
Вул. Велика (квартал між вулицями Гоголя та Преображенською), 8 січня 1944 р. (із фондів Російського державного архіву кіно-фотодокументів [8]).

На цьому місці сьогодні – Центральний сквер.



Автор: Липскеров Г., РГАКФД №0-31135

Той самий квартал, 8 січня 1944 р. (із фондів ЦДКФФА [114]). Праворуч – зруйновані будівлі, на місці яких сьогодні – Центральний сквер.



Це перехрестя на сучасній мапі.

Такий вигляд мав цей квартал до січня 1944 року





Успенський собор, 1944 (із фондів ЦДКФФА [101]).

Собор постраждав від артилерії та авіації в 1944 році. Сьогодні неможливо точно встановити, яка саме сторона – німецька чи радянська – нанесла найбільших збитків будівлі. Відомо, що кілька снарядів улучило в стіни та авіаційна бомба пробила баню (слід від неї видно на знімку), але з якихось причин не розірвалася. Сапери знешкодили бомбу та обстежили всі приміщення. Загалом будівля підлягала ремонту, але радянська влада в 1945 році ухвалила рішення про її знесення. Процес знесення, за спогадами мого дідуся

Гончаренка Михайла Федоровича, розтягнувся на кілька місяців. Оскільки стіни не піддавалися звичайній будівельній техніці, для виконання поставленого завдання довелося використовувати вибухівку.

На місці собору, одного з найбільших, найвідоміших та найгарніших в Україні, у 1954 році було споруджено будівлю, де розміщувався обласний комітет КПУ, а з 1991 року там знаходиться виконком Кіровоградської міської ради.



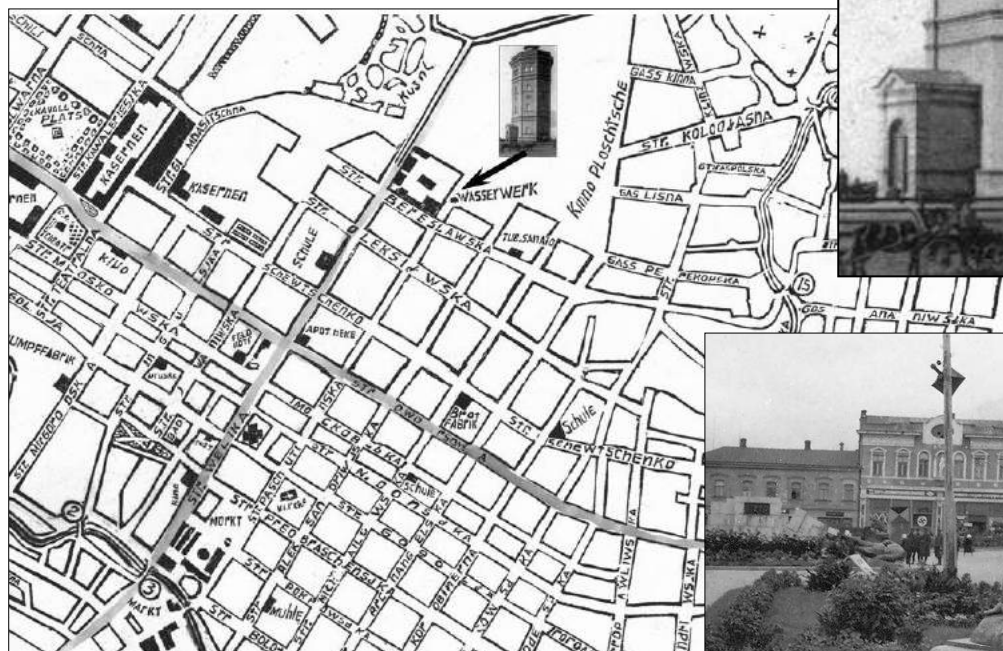
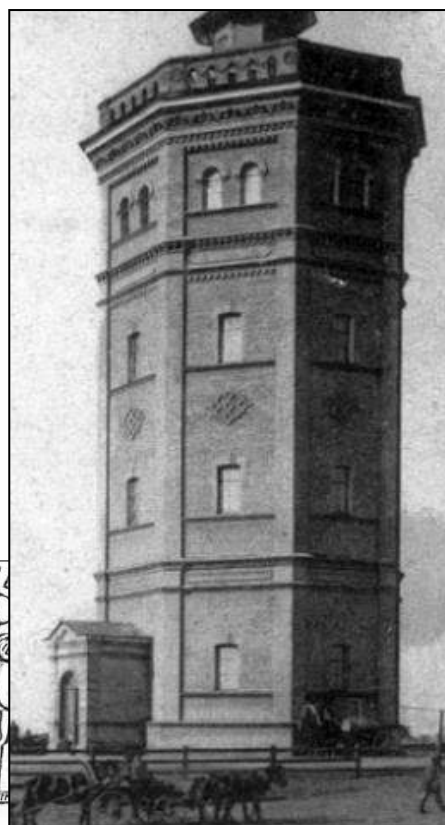
1943



1954



Водонапірна вежа на вул. Пашутінській.
Фото початку XX ст.



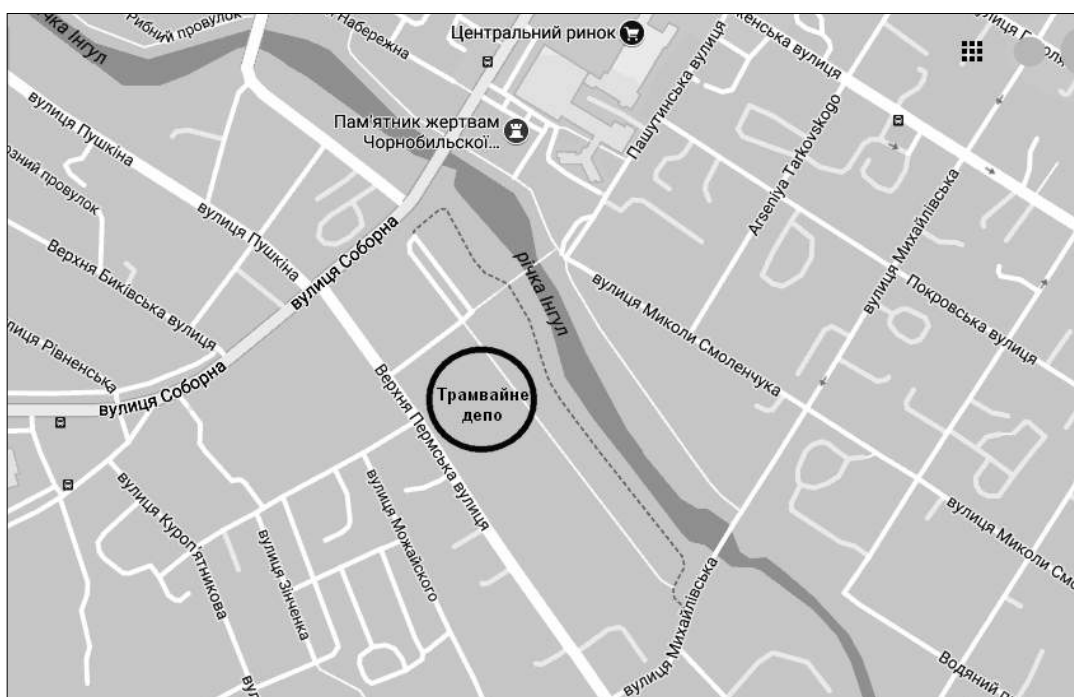
Водонапірна вежа на
німецькій мапі
м. Кіровограда та на
фотографіях
1941-1943 років.

Існують дві версії руйнування вежі. Згідно з першою, її було підірвано німцями в січні 1944 року; за другою – вона постраждала під час обстрілів та/або бомбардування радянськими військами під час звільнення міста.

Трамвайне депо
(фото початку XX ст. [76]).



Колектив трамвайного депо
(довоєнне фото) [76].



Зазначене
вище місце
на сучасній
мапі.



На території трамвайного депо,
січень 1944
(із фондів ЦДКФФА [114]).



На початку серпня 1941 року під час відступу радянських військ було підірвано трамвайну електростанцію на Озерній балці, частково зруйновано трамвайне господарство [1]. Звітуючи до Кіровоградської міської управи про роботу трамвайного депо в IV кварталі 1941 року, його керівник Матіс повідомив, що в період з 11 серпня по 1 вересня депо витратило на відновлення трамвайної колії 6 тис. крб., 2,5 тис. крб. вклали в ремонт електромережі та 7 тис. крб. – на ремонт вагонів [23]. Тож улітку та на початку осені 1941 року трамваї рухалися по колії завдовжки 16 км 220 метрів, щодня на лінію виходили по 20 вагонів (з 28) і працювали вони по 14 годин на добу. Мешканці міста платили за проїзні квитки по 20 коп. Потім рух трамваїв містом припинився, а трамвайне депо «законсервували». 27 його працівників періодично ремонтували вагони та обладнання майстерень, сподіваючись, що трамваї колись відновлять свою роботу [92].

Причина призупинення трамвайного сполучення в місті, як стверджує І. Петренко, доволі прозаїчна: для трамваїв елементарно не вистачало електроенергії [92] – трамвайну електростанцію відновити не змогли, а міська теплова електростанція впродовж всього періоду окупації сиділа на голодному паливному пайку і виробити достатній її обсяг виявилася неспроможною. До того ж, її було

пошкоджено радянськими військами під час відступу. Незважаючи на те, що тікаючи з міста поспіхом, більшовикам не вдалося повністю вивести її з ладу і вже 9 серпня, на п'ятий день окупації, вона відновила свою роботу (там працювало 310 робітників та інженерів, які, зробивши деякий ремонт, запустили в дію одну турбіну з трьох та два котли, тож у серпні 1941 року електростанція виробила для міста 314,6 тисяч кіловат електроенергії) [92]. Другу і третю турбіну вдалося налагодити лише за кілька місяців, але на повну потужність вони так і не запрацювали.

Отже, місто періодично, особливо взимку, відчувало брак електроенергії. З метою її економії міська управа вирішила призупинити роботу трамвайного депо на невизначений термін. Як виявилось – назавжди, бо радянська влада, повернувшись до міста в 1944 році, відмовилася взагалі від трамвайного господарства. Величезні й вартісні матеріально-технічні об'єкти, створені ще елисаветградцями та поповнені й удосконалені жителями Зінов'євська й Кіровограда в кінці 20-х – 30-ті роки, були втрачені. Уцілілі вагони з частиною механічного обладнання в 1945 році вирішили передати до Вінниці, але туди вони не потрапили через фінансові проблеми з транспортуванням. Подальша їхня доля невідома [1].



Цей трамвай простояв усю війну на цьому місці біля Ковалівського парку, на кінцевій зупинці маршруту «Вул. Дворцова – Новомиколаївка». За спогадами очевидців, у 1945 році його відтягли автомашиною до депо. Подальша доля цього вагону, як і доля іншого обладнання депо, невідома.

Фото 1941 року (з колекції «Креінзмілітарія» [120]).

ПІСЛЯМОВА

або ІСТОРІЯ ПОВТОРЮЄТЬСЯ

Сьогодні в літературі та соціальних інтернет-спільнотах можна знайти багато матеріалів про звірства нацистів, жорстоке ставлення до цивільного населення. Звісно, це все було і ніхто ні на мить не ставить під сумнів такі факти, віддаючи данину пам'яті громадянам нашої країни, які загинули завдяки реалізації практики геноциду (євреї, роми), терору проти цивільного населення під час боротьби окупантів із партизанами і підпільниками, а також від авіабомб та снарядів німецької та радянської армій. Утім, чи була окупація для всіх однакова? Чи всі окупанти були патологічно жорстокими маніяками, якими їх намалювали О. Фадєєв, Л. Кассиль, А. Толстой та інші радянські письменники і журналісти?

Окупація – беззаперечно, драматична сторінка історії будь-якого народу. Але чи знаємо ми всю правду про неї? Звісно, повністю всієї правди ніхто ніколи не дізнається, бо вже майже немає на світі очевидців тих подій. Однак залишилися їх спогади і спогади їх рідних, а також величезна кількість архівних документів, які дивом збереглися, пролежавши кілька десятиліть під грифом «таємно», і лише сьогодні починається їх ґрунтовне вивчення. Погоджуюся з О. Бабенком та І. Петренком у тому, що саме документи мають відкрити нам справжню сутність окупації та наблизити до розуміння її природи. У глибокому, неупередженому та неперевершеному дослідженні І. Петренка «Нацистський окупаційний режим на Кіровоградщині 1941–1944 рр.» [92] знаходимо також чимало спогадів учасників тих подій, які яскраво доповнюють і уточнюють відомості історичних документів. І це абсолютно логічно і правильно – без спогадів, що містять особистісну рефлексію людини на певні події і явища, будь-яка картина тих подій і явищ буде недостатньо повною, точною, а отже, і недостатньо *правдивою*.

На жаль, у більшості збірок спогадів сьогодні спостерігаємо однобокість у доборі матеріалу. Переважно превалює точка зору, сформована під впливом штампів радянських історичних досліджень та тогочасних шкільних підручників. Такий підхід не може задовольнити дослідників, які намагаються знайти істину, принаймні, наблизитися до неї. Адже із розмов із родичами, знайомими, які пережили окупацію, нам доводилося неодноразово чути, про те, що німці були різними, окупація була різною.

Звісно, не буду заперечувати, що для когось окупація була винятково такою (рис.1, 2), але для когось вона була такою (рис. 3), і такою (рис. 4).



Рис. 1



Рис. 2



Рис. 3



Рис. 4

Хто правий? Чия позиція найбільш реальна і правдива? На це питання, гадаю, сьогодні аргументовано і вичерпно не відповість ніхто. Напевно, праві всі, оскільки кожна людина бачила окупацію своїми очима, жила в певному районі й за певних умов. Нав'язувати ж якусь одну з цих позицій вважаю ненауковим, нелогічним і нераціональним.

Інколи намагання проявити себе суворим і полум'яним борцем із нацизмом і фашизмом призводить у декого з авторів «науково-популярних» брошур і статей до фактичної фальсифікації історії. Наприклад, на одному з сайтів (Кіровоградська область) у статті про історію міста читаю: «З приходом німців усі лікарні були закриті і пограбовані, усі школи були перетворені в конюшні та склади». У збірнику статей 2007 (!) року видання зазначається, що окупанти зруйнували більшу частину заводів і фабрик району, а з тих, що залишилися, вирізали все обладнання і відправили в Німеччину, торгівля була заборонена, ринки розганялися поліцейськими, продукти відбиралися у селян силою, а жінки й дівчата боялися виходити з дому, бо їх могли зґвалтувати німецькі солдати. Подивіться на фотографію (рис. 5). Це – станція в Полтавській області. Що там роблять німці? Напевно, силою відбирають у жінок і дівчат продукти та попутно їх гвалтують! А що окупант робить на наступній фотографії (рис. 6)? Можливо, відбирає в дитини останній шматок хліба, як це робили комуністи в 1933 році?



Рис. 5



Рис. 6

Пропоную ознайомитися з точкою зору, альтернативною тій, що превалює сьогодні в історичній і в навколоісторичній літературі. Це – спогади очевидців [69; 81; 83; 106], переважно переказані їхніми родичами і знайомими, бо важко уявити собі, щоб ці люди ще 15-20 років тому, коли були живими, наважилися б опублікувати ТАКІ спогади.

Приблизно те ж саме розповідали мені мої вже покійні прабабуся Василина Іванівна Берестова, бабуся Наталя Тихонівна Задворня (Гончаренко), які пережили окупацію в селі Софіївка Компаніївського району. Жодного факту масових розстрілів селян або жорстокого і несправедливого ставлення до них вони пригадати не змогли. Натомість розповідали про те, що німці роздавали землю в приватну власність, уже підготували документи, але здійснити це не встигли. Голоду під час окупації вони також не пригадували, але підкреслювали, що німці наказували всім вчасно виходити на роботу і виконувати норми, а злісних порушників трудової дисципліни інколи били батогом. А ще згадували, як окупанти періодично пригощали мою маму Ларису Михайлівну Тиненик (Гончаренко), трирічну дитину, шоколадом. Селяни не могли придбати тоді шоколад або інші цукерки, бо цього в сільському магазині ні до, ні після війни, аж до середини 50-х років, не продавали.

Матеріали подаються мовою оригіналу.

Насчет "чрезмерной жестокости по отношению местному населению"... моя бабушка, прожившая на Украине всю жизнь и пережившая оккупацию, очень много рассказывала о немцах, поселившихся в её доме в 41-43 годах. Так вот она говорила, что эти годы были лучшими в её жизни, что лучше, чем при немцах, она никогда ни до ни после не жила... Когда у её маленькой дочери загнивал палец (так называемый "волос"), то немецкий врач снял ноготь, продезинфицировал и спас пальчик девочке. При отступлении они оставили ей машинку Зингер и кофемолку – они до сих пор служат нашей семье. И даже если предположить, что бабушка была предательницей и только ей было хорошо, то стоит вспомнить роман "Молодая гвардия", написанный сразу же после освобождения Украины – там ни о каких зверствах немцах не написано. Прочитайте главы, где немцы стоят в доме Кошевых – написано по свежим следам и по рассказам очевидцев. Хотя бы эпизод, как тетя Олега Кошевого испугалась, увидев голого немца – думала, что он будет её насиловать, а он просто попросил принести воду... А ведь Фадееву было приказано написать о зверствах! Конечно, молодогвардейцев жест казнили, но ведь они боролись против немцев и убивали их. Кстати, бабушка рассказывала, что все преступления в городе совершали партизаны: поджигали продовольственные склады, убивали тех, кто работает на заводах, больницах и в школах, потому что считали их предателями. Этих партизан боялись гораздо больше, чем немцев.

Ну, моей баушке кофемолку не подарили, но в целом, да, похожее рассказывала. Днепропетровская область. Когда немцы выгоняли женщин окопы копать, отцу было полгода. Немец увидел младенца "о, муттер!" дал шоколадку "киндеру" и на работу не погнал. А после войны, уже в колхозе, когда отец заболел корью, бабушку председатель выгнал в поле, размахивая наганом. Она отца к кровати привязала, с температурой сорок. Так что, да. Рассказы наших бабушек перекрёстно подтверждаются [106].

Недавно был я далеко, на Алтае. На одном из застолий бодренький дедок лет под 80 пил самогон, пел залихвацкие матерные частушки и ваще жжог непадецки. Вышел из хаты с ним "покурить". Он ещё и курит, старый чёрт! Будучи некурящим, я лишь хотел с ним поболтать "про былое". Разговорились. Оказалось, что дед – белорус, был в Белоруссии под оккупацией. Естественно, начал пытаться его про ужасы оккупации.

- А "немец" (собирательное сущ. - прим. автора) детей очень любил...

- (недоуменно) !???

- Ну конфетами всегда угощали. На гармошке играли. Ну и просто развлекали повсякому. "Махоркой" делились.

- Разве они не плохие были?

- А один гад меня побил - (радостно) Звери, правда? Ну не то чтобы побил.

Подзатыльник влепил, и махорки не дал. Дело в том, что я был самый младший в нашей компании, лет 7-8. И старшие дети меня всегда подсылали к немцам махорку просить. Молодые солдаты делились без проблем, и конфет дадут и накормят. Мы им тоже помогали воду возить с речки. За кобылой присматривали, что бочку везла. Так вот... Послали меня за махоркой к одному немцу. А он мне – подзатыльник, наорал и прогнал, гад. Правда он не молодой был. У него наверно уже того же возраста были дети, как и я. Думаю, он просто рассердился что такие маленькие дети курят. Это же вредно...

Дед бодр. Сам водит раздолбанный оранжевый москвич затертого года выпуска. Думаю, что с памятью у него всё в порядке. Живет в селе Шаталовка, Роднинский р-н, Алтайский край. Было бы кому интересно – я расскажу как его найти. Но кого интересуют реальные факты? Госпропаганда империи Сталина привычна и уютна. Образ старого солдата Вермахта, заботившегося о здоровье белорусских детей, не укладывается в мозгах [106].

Мой отец прожил всю оккупацию в Одессе. Маленький был (37-го года рождения), но рассказывал, что помнил. В их доме квартировали немцы. Один приезжал каждый вечер "с работы" на мотоцикле с коляской, все дворовые детишки набивались к нему в коляску и он делал почетный круг по двору, затем шел домой. А однажды отец (малец пятилетний) ломанулся неглядя через дорогу – прямо под колеса колонне немецких машин. Водитель затормозил, какая-то тетка вытащила отца чуть ли не из-под колес, надавала подзатыльников и отвела домой [106].

Рассказ отца. Моего. Семья жила в г. Нальчике. Русская. Пришли немцы. И вот к коменданту гарнизона является местная делегация с примерно таким предложением: Вы воюете против русских. Замечательно. Мы тоже. Давайте так: вы закрываете глаза, а мы немного порежем население. И вам выгода и нам польза. Ответ коменданта был таков: да, мы воюем с русскими. Но разбираться с нашими врагами мы будем сами. В случае самоуправства гарнизон будет защищать русскоязычное население всеми имеющимися средствами. Вот такая история (Алексей) [106].

В позапрошлые, еще теплые выходные ездили на Нару, на пикник. Остановились искупаться в окрестностях деревни Елагино. Разговорились с местными жителями. Говорят, жить трудно стало. Раньше, в 90-х, все старики получали многотысячные пенсии (в валюте), а щас те старики померли, некому получать.

- Что за пенсии? - спрашиваем.

- От правительства Германии. Жители деревни были интернированы во время войны и по соглашению о выводе войск с 90-го года получали пенсии как жертвы нацизма. В ходе разговора выяснилось, что это за "жертвы нацизма". В конце ноября 1941 года Жуков бил по жителям деревни прямой наводкой с другой берега Нары. Деревня на крутом берегу, как на ладони. Деваться крестьянам некуда. Гудериан приказал вывезти русских крестьян из-под обстрела и разместить в общежитии спичечной фабрики (в Балабаново). Так жители Елагино стали "интернированными".

В этой связи вспоминается приказ немецкого коменданта г. Киева об эвакуации жителей прибрежных кварталов, по которым били прямой наводкой в начале ноября 1943 года (приказ цитируется в романе Кузнецова "Бабий яр"). Еще были радиоуправляемые фугасы, рвавшие в центре Киева с октября по декабрь 1941. Немцы жителей отселили в первую же неделю, но взрывы продолжались до глубоких холодов. Потому весь Крещатик пришлось после войны отстраивать. И отстроили, с использованием радиоактивного красного гранита для облицовки [106].

Прочитал я, что было спокойнее там, где партизан не было. Вы знаете правда, вокруг деревни Гусевица Уваровического района той же Гомельской области, где жила тогда моя бабушка не было партизан, поэтому в селе за всю войну не погиб ни один человек. А почему там не было партизан? Тут два момента: видите ли Гусевица находится в 30 км от Гомеля а до леса ещё 50 км, для партизан это очень плохо, это раз. Ну а во-вторых, деревня до раскулачивания была очень богатая поэтому много было сосланных, а те что остались были ограблены. В общем, когда пришёл Вермахт чуть ли не все мужчины, которые укрылись от мобилизации, пошли записываться на службу к новым оккупантам (прадедущка не пошёл, он

в то время работал где-то в Карелии и оттуда был призван в РККА). Ещё у меня получилось что-то вроде интервью: (меня с бабушкой):

- Бабушка, под какой властью лучше жилось, под советской или под немецкой?
- Под немецкой было два раза лучше чем под советской!
- Почему?

- Во время войны мы поели досыта нормальной картошки, до войны всё отбирал колхоз. Я собирала поздней осенью и зимой после уборки урожая мёрзлую и гнилую картошку её и ели. Ну а при немцах платили налог продуктами, но большая часть урожая доставалась нам.

- До войны я бегала в школу босиком, в ноябре месяце. Во время войны мать выменяла за бутылку самогона пару обуви у итальянского солдата (итальянцы все имели по запасной паре). Ещё за одну бутылку выменяли для меня солдатскую накидку в ней и ходила.

- Неужели до войны нельзя было у кого-нибудь за тот-же самогон выменять обувь?
- До войны запрещено было гнать самогон (Илья Погодаев) [106].

Моя бабуся з 5-ма дітьми в період окупації жила в Кіровограді по вул. Індустріальній 6 (там де зараз водокачка). В городі в них стояла німецька зенітка, яка по всьому була в охороні аеродрому. А зенітки жили разом з ними. За рахунок зенітчиків, здебільшого, моя бабуся з дітьми і вижили в окупації. Нічого поганого про них ніколи не чув. Отаке. Довелося й мені користуватися німецькими гайковими ключами і пилкою, які залишили зенітки після відступу (Володимир Урсулов) [69].

Моя бабушка родилась в Польше, в нынешнем Новогрудке (Белоруссия). Сталин с собратом Гитлером ее поделил и бабушке повезло оказаться в совке, а дальше по накатанной: у прадеда (моего) отняли бизнес (возил товары в Вильнюс), в дом хотели вселить каких-то недоделков, но не успели (война), но отменили собственность - начали делать колхозы, но слава богу не успели туда всех согнать. Что в войну: в войну бабушка ходила в немецкую школу, где ее реально классно учили и кормили обедом, дом вернули в собственность, прадеда взяли в механики (гражданские) для машин, в городке бригады СС ненавидели также, как и партизан, поскольку партизаны были не лучше - евреев убивали - да, факт, НО! делали это чаще всего СС и солдаты вермахта любили их редко. Поскольку были сохранены частные хозяйства - после войны не было голода и вся Белоруссия приезжала к ним отовариваться. Про советских солдат бабушка рассказывала, что были разные... Но были те, кого товарищи уговаривали: "Не горячись, нет! Это еще не Польша!". Каждый генерал-губернатор сам решал как ему делать "немцев" из "унтерменшей" и, чаще всего, их делали, а не убивали. Вывод - немцам помешали только расовые комплексы. Если бы их не было - были бы цивилизаторами, как Наполеон [106].

Моя бабушка жила в с. Иваново Орловской обл. Была в оккупации. Когда приехали немцы на бронетранспортерах, все село вышло на них смотреть. Страха не было ни у кого, только любопытство. Какие они, эти немцы? Оказалось, что: немцы, такие же, как и мы - две руки две ноги. Лопочут только не по-нашему. Немцы никого не трогали, только жили в домах. У них жило шесть человек. Бабушка довольно весело рассказывала, как один наиболее упитанный, который варил на всех товарищей суп, пока никого не было тырил мясо из кастрюли. Спрашивал, приставали ли к ней немцы (моя бабушка с 1925 г. Ей было 16-17 лет). Нет, говорит, ко мне не приставали и ни к кому из знакомых. Это, наверное, где-то там было. Еще был один случай - у моей бабушки мигрень. Она часто страдает от сильной головной боли. Один раз, когда у нее болела голова, пришел к ней домой немец (видимо медик) и принес лекарство. Причем никто, естественно, его об этом не просил (тем более в селе никто немецкого не знал). Просто сам как-то прослышал об этом, и даже пошел на другой конец деревни, чтобы лекарство принести [106].

За 273 своих поездки я разговаривал со многими стариками, которые помнят, как было до войны на самом деле. Ни в одной западнобелорусской деревне мне ни разу не сказали, что "при Польше" было хуже, чем при коммунистах. А один вполне вменяемый дед (он был у нас проводником в лесах/болотах) выразился приблизительно так: "При Польше было лучше всего, немного хуже стало, когда меня забрали на принудительные работы под Мюнхеном, а вот когда я, дурак, вернулся домой, стало совсем плохо..." [83].

Году эдак в 1991 в Печорском краю Псковской губ. я беседовал с местным жителем, Егором Иванычем Добролюбовым. Личность колоритная: жил при буржуазной Эстонии, участвовал в движении ХСМЛ (ИМКА, я брал у него почитать изданную в Париже и Petseri (Печоры) периодику), затем при немцах, затем при советах. На дворе советская власть, мы второй или третий час ожидаем подвоза хлеба на жарком солнышке... Подытоживая нашу беседу, я спрашиваю: а при ком лучше жилось? При немцах, конечно! - был ответ. Почему? - Был полный порядок, в магазине было все, зарплату платили всегда, рабочий день был строго определен. отработал свое, отдохнул - и с гармошкой можешь пройтись по деревне, к примеру [106].

Случай. Рассказал друг. Он ездил на отдых в Кисловодск, в санаторий. Там разговорился с пожилой уже медсестрой, потомственной казачкой. Беседа шла о том, о сем, заговорили, в том числе, и о периоде Второй Великой войны. Она рассказала, что в войну жила с матерью в селе, на Северном Кавказе. В этом селе стоял то ли взвод, то ли просто отряд эсэсовцев. Каких либо "зверств", как принято было говорить потом, она не помнит. Жили с немцами очень мирно и тихо. Один раз она с матерью попала в облаву. Без документов, без вообще каких-либо "опознавательных знаков". Так вот. Эсэсовский офицер их просто отпустил. ПРОСТО ОТПУСТИЛ. И они пошли домой. Естественно, она всю жизнь свою очень мало верила в советскую пропаганду, что немцы, это "гоблины" и людоеды-человеконенавистники [106].

Бабушка моя родилась в 1929 г. всю жизнь прожила в Гродненской обл. Беларуси, д. Запрудье. в 39-м их "освободили" от проклятой панской Польши - в цветущий рай большевистской тюрьмы. Маленькая зарисовка: во многих семьях до сих пор есть фотографии периода до сентября 39-го. И не единичные, а много. А вот с 39-го до середины 50-х - ни одной. Вообще. вот так вот "процветали". А насчет войны: в семье бабушки было 4 ребенка: она, 2 сестры и брат. В войну у них в хате на постое был немецкий офицер. Продукты брал только с разрешения прадеда, периодически подкармливали их: макароны, тушонка, шоколад - семья-то большая была. Потом, может году в 43-м, когда в деревне не было немцев, стали туда захаживать "партизаны". Селяне их боялись, как огня: эти нелюди выгребали все, до последнего зернышка, забирали последнюю курицу, снимали с хозяина зимой последний кожух - плевать на то, сколько детей в семье, плевать на то, что человек элементарно не сможет выйти на улицу, чтобы не отморозить себе все. Где-то в то же время играли в деревне свадьбу: народ веселился, кушали, пили. Кто-то заметил, что идут в деревню "народные мстители". Жених бегом убежал со свадьбы, на ходу снимая сапоги. Забросил на какой-то сарай на крышу - чтобы не отняли. Ну и последнее: в июле 1944 моему деду было 17 лет - до 18 оставалось больше месяца. Ушел на фронт. "добровольцем". Если бы не ушел - поехал бы на Восток просеки рубить, т.к. жил под оккупацией. а еще в 41-м нашел знамя. Красное. И пустил на портянки. Вот такие свидетельства из Беларуси, которая по официальной пропаганде потеряла в войне каждого четвертого [106].

Из рассказов отца. Южная Украина, оккупация. Немцы квартировали в хатах. Подкармливали детей, но поработать требовали. Строили школы и восстанавливали церкви. Не сахар, но жестокости не было. В 44-ом пришли "освободители". Мужчин расстреляли. Обозы, которые шли на запад, убегая от красных, бомбили с самолётов, мирное население. Выжили единицы [106].

Бабушка жила в оккупации. Те шесть с небольшим месяцев, что стояла в их деревне часть СС, они впервые сытно поели за все годы Советской власти, предшествовавшие войне. Вплоть до 1947 года в деревне (!) голод был страшный. Злобные эсэсовцы почему-то не насиловали, не сжигали никого, не вешали. Более того, эсэсовский офицер (из тех, кто был на постое в том доме, где бабушка и семья ее жила) не только ребятишек подкармливал шоколадом, но и красноармейцу, на поскотине "прятавшемуся" через хозяев сало передавал с хлебом... Это немного фактов... И таких могу привести сотни [106].

В 1941 году мой бабушке было 13 лет. Жили они тогда в селе Полтава (сейчас Сватовский район, Луганская область, Украина). Недалеко от села располагался временный лагерь для военнопленных красноармейцев (под открытым небом, просто обнесённый колючей проволокой). Так вот пленных было столько, что немцы их всех были просто не в состоянии прокормить и поэтому местному населению разрешалось приносить им пищу.

Женщины приносили у кого что есть: хлеб, молоко, яйца, яблоки, картошку... Всё это разрешалось отдать советским военнопленным. Но всё равно даже с помощью местного населения прокормить огромное количество пленных солдат было не возможно, а немецкое командование видимо на этот счёт продовольствия и медикаментов тоже особо не выделяло. Поэтому через какое то время немцы объявили что если из местного населения у кого то есть родственники среди пленных, то они могут их забрать, но с условием, что те не будут больше воевать против Германии. Пленные красноармейцы ухитрялись передать приносящим еду женщинам свои фото (у кого они сохранились конечно), и те, приходя в следующий раз и показав фотокарточку, говорили что это их родственник, ну и конечно же таким образом забирали "родственника" из плена. В самом селе стояли как немцы, так и итальянцы. Немцы отличались строгой дисциплиной и за все время оккупации никого в селе не обидели. Итальянцы, по рассказу моей бабушки, были полной противоположностью: им очень нравились цветные платки, бусы, и они не брезговали поживиться этим у местного населения (могли украсть или отобрать). Выдрав у петуха или курицы из хвоста перо, непременно применяли их в качестве украшений на головном уборе. Бывали случаи, когда итальянские вояки ради забавы разбивали стоявшие на плетне кувшины, стеклянные банки, распускали сушившуюся на заборе перину или подушку, перья летели по всему двору при этом все их товарищи задорно хохотали. Но в целом, по свидетельству моей бабушки, кроме мелкого хулиганства со стороны итальянцев никаких зверств оккупанты не творили. (Андрей Корнев) [81].

Моему отцу на начало войны было 5 лет, старшему брату 9 лет. Жили они в Литовской деревушке Лайжува. Из его рассказов я сделал простой вывод: немцы были нормальными людьми, война, конечно, никого не красит, но простые солдаты "окопники" неприязни к местному населению не испытывали, хуже было с полевой жандармерией. Простые солдаты и конфеты, и шоколад деткам дарили, позже при отступлении один немец отцу даже лыжи подарил. Большая роскошь по тем временам. И нечего всем обижаться на прибалтов, мол предатели да и только. А люди между прочим до войны жили в своем государстве. И сейм (дума) свой был и президент (Сергей Стонкус) [83].

Через село моих родных немцы прошли в одну и другую стороны. Прабабка рассказывала, что постояльцы-немцы вели себя нормально, яйки-млеко, конечно, собирали, но погромами и вымогательством не занимались. Последнее никогда не забирали. Не то, что экспроприаторы из довоенных колхозов, что за колосок гнали в концлагеря. Часто немцы угощали деликатесами, которых мои в жизни никогда не видели - шоколадом, напр., бабушку мою, ребенка, угощали. Она потом еще лет 15 его не ела, небось, при совке. Жили трое постояльцев в нашем доме. У моих родных довольно приятные воспоминания о них. Но назад как убегали, то большую часть села вместе с мостом сожгли. Но это война, так поступали все, и Цезарь, и немцы... [81].

Мой дедушка (неродной, но я его считаю родным) тоже угодили в Германию. Жил до войны в Белоруссии, поэтому попал в эту мясорубку в первый же день. Контузило, очнулся уже у немцев. Вначале работал на рудниках, а потом пришёл какой-то мужик, набирать деревенских для помощи фермерам. Так дедушка оказался в немецкой семье. По ресторанам и кафе, правда, не ходил, но относились к нему хорошо. После войны местность, где он жил, попала в американский сектор. Приходит к нему представитель американского красного креста, и говорит "так и так - в Союзе таких как ты или расстреливают или в лагеря ссылают, так что поехали лучше в Америку". И хозяин его говорит: "Антон, а оставайся здесь! Я тебе земли дам, построишься!". А дедушка: "Вы чо, мне ж домой надо! Итак уже всю посевную тут с вами пропустил". И уехал. Погрузили их с другими советскими в теплушки с решётками и повезли в Союз. Когда проехали без остановки Белоруссию, он особо не испугался - разумеется, надо же разобраться вначале. А где разбираются? В Москве. Но потом уже и Москву проехали и Урал... Вначале мужики говорили, что, наверное, управление, которое разбирается, эвакуировали из Москвы на Урал, так что всё логично. Ну а потом привезли в Сибирь, в горную Шорию, на рудник Нижний Таз. А через десять лет выпустили, но не совсем, а там же, на поселение. И там он уже с одной вдовой познакомился - моей бабушкой, из сосланной туда семьи кулаков. А! Чуть не забыла. Что было для дедушки самое удивительное в Германии. Когда их обязали платить контрибуцию, то вышел закон такой - каждое фермерское хозяйство половину всего, что произведено, должно

отдавать государству на выплату контрибуции. И вот каждое утро хозяин давал дедушке две корзинки и говорил "иди, яйца там собери"... (или корову подои), и половину вынеси за ворота. И вот каждая семья в деревне выносила за ворота половину собранного и складывала там в кучку, а в определённое время проезжал кто-нибудь и собирал. И дедушка говорит, было удивительно, что хозяин не мухлюет и ничего не зажимает, хотя проверить было невозможно, да и не проверял никто. Дедушку это очень удивляло" [83].

Мой дедушка рассказывал, что у немецкого фермера, "хозяина", впервые мяса наелся. Он, сын сельского головы, бывшего раскулаченного, у себя на родине - голодал, недоедал. А там - был сыт. За одним столом с ними ел. Хозяин сапоги хорошие подарил. И тоже удивлялся: я коров подою, бидоны за ворота на рампу выставлю, никто не ворует! Приезжает машина, увозит. Я к бидону записку привяжу - привезти там молока или хлеба, - все привозят, никто никого не обманывает! И за молоко потом деньги на счет - все перечислят! Жаль, не остался там. А ведь предлагал ему фермер [81].

Мою тетку семилетнюю немцы селедкой кормили. А селедка тогда в селе была настоящим деликатесом. Да и до конца совка она деликатесом оставалась. В селе говорили про Германию "у них там коровы живут лучше, чем тут люди. коровники плиткой выложены". Но шепотом говорили и в узком кругу. Из вернувшихся никто не жаловался на обхождение. Всех хорошо кормили и на работе не убивались [83].

Бабушка моей близкой знакомой когда-то, давно, рассказывала про оккупацию. О немцах плохого ничего сказать не могла. По её словам не бесчинствовали. Не грабили, не насиловали. Ничего плохого, кроме того, что её увезли в Тюрингию - arbeiten. Тамошняя работа, как она говорила, не сильно выматывала по сравнению с советскими колхозными буднями. На фабрике, где она работала, кормили так себе, но жалостливые бюргеры подкармливали в частном порядке. Освободили американцы. Ухажёры европейские и американские предлагали руку и сердце, остаться в Европе, уехать за океан. Но дома же, на Родине, - мать, отец, братья-сёстры. Любимая советская власть, в конце-концов. Как же жить без неё? Ну и вернулась в родной колхоз. Вспомнил! Она ещё про брата рассказывала. Того тоже подростком увезли в Германию - работать. Не знаю, куда именно. Но попал он не на фабрику, а на ферму. Жил там - сказка. По сравнению с колхозом. Но его освободили и дали 10 лет за коллаборационизм. Ещё раз освободили, уже после смерти усатого. Реабилитировали [106].

Воспоминания об одной деревне Новгородской области музыканта А.Козлова: "Живя в этой деревне, я узнал от ее обитателей массу неожиданных вещей, которые тогда в моем сознании просто не укладывались. В частности, о том, что во время войны там стояли немецкие войска, но военных действий там практически не было. Поэтому немецкие солдаты страшно боялись провиниться, так как за нарушения дисциплины их отсылали на действующие фронты. С населением деревни у оккупантов были самые мирные отношения. В каждом доме жили солдаты, которые даже помогали по хозяйству. Если приставали к бабам или мародерничали, то, как это ни странно, можно было пожаловаться, и виновный оказывался на фронте. В лесах были партизаны из тех, кто не мог оставаться в деревне – коммунистов, колхозных активистов. Но в этой местности, согласно рассказам жителей деревни, они ничего против немцев не предпринимали, поскольку в этом случае были бы расправы с мирным населением. Они приходили в деревню к своим родственникам тайно, по ночам, за продуктами. Им все давали, но умоляли ничего не делать. Немцев, с другой стороны, тоже устраивала такая спокойная жизнь, и они особенно на партизан не охотились. Меня тогда страшно поразили эти рассказы, настолько они не соответствовали сложившемуся образу фашистов, да и всей, известной нам истории партизанской войны".

В село Ершово (Одинцовский р-он Мос. обл. окрестности Звенигорода) немцы вошли после варварского бегства совья. Варварским оно было, потому что танками разнесли все огороды-заборы сельчан. Сутки село находилось в состоянии ужаса ожидания прихода немцев. Немцы появились во второй половине дня. Бабка рассказывала: я таких красиво одетых людей ни разу в жизни не видела. Главный эсесовец вызвал старосту и сказал: в ближайшие несколько суток здесь будет большой бой, соберите людей, получите сухпай у интенданта и уведите народ в лес [106].

Они всегда будут на каждом углу талдычить о том, что кто-то переписывает их историю. И не важно, что кто-то им эту историю переписал уже давно. Попросту вписав её в советские школьные учебники. Вдолбив её в черепа совковых людей. Удалив постыдные её страницы из архивов или тщательно скрывая их и ретушируя. Преподнося всё, что когда-то происходило, исключительно под выгодным им соусом. Как это происходит на многочисленных государственных телеканалах типа «Звезды». И не только...

Так, например, ещё в 1946 году Сталин говорил о 7 миллионах погибших граждан Советского Союза (как солдат, так и гражданских), а уже через полтора десятилетия Хрущёв называл цифру в 20 миллионов. В наше время принято считать о 27 миллионах. Ну что ж, ещё лет через 5 путинского правления мы получим, наверное, и все 35! И ведь чем ближе будет надвигаться 9 мая, тем их апогей беснований в приступах сталинизма и коммунистической ностальгии будет всё нарастать и нарастать. Уж поверьте мне на слово.

«Фотовыставка «Брянщина в объективе войны. Детские судьбы», открывшаяся в Брянске в преддверии 70-летия победы во Второй мировой войне, 16 апреля досрочно прекратила работу. Об этом сообщает местное издание REGTime. На открытии выставки представитель брянского отделения движения Сергея Кургияна «Сути времени» обвинил организаторов выставки в пропаганде фашизма и «преподнесении оккупационного режима с положительной стороны». «На лицах детей в оккупированной Брянщине — улыбки!» — приводятся в сообщении слова активиста. Затем, по данным издания, представители движения обратились с жалобами на выставку в различные инстанции. В результате организаторы были вынуждены закрыть выставку, опасаясь, что работа библиотеки, где была размещена экспозиция, может быть парализована.

Фотовыставка «Брянщина в объективе войны. Детские судьбы» открылась в Брянской областной библиотеке 11 апреля. На ней были представлены фотографии, снятые в период немецкой оккупации 1941-1943 годов на территории, входящей в границы современной Брянской области. Большую часть экспозиции составляли копии подлинных снимков, сделанных немецкими военными.» Фотографии детей им помешали! Не правильно-то они, оказывается, себя на снимках ведут. Нельзя было улыбаться немецко-фашистскому захватчику в объектив фотокамеры! А всё ведь только по тому, что стоит глянуть советские фотографии 30-х годов и увидеть на них злость в глазах людей, голод, боль и страдание. А затем сопоставить с тем, что бы люди могли увидеть на выставке. И всё встанет на свои места. А ведь далеко не всем в России, продолжающей по сути крепиться на культе совка, это может стать приятным и выгодным. Специально для читателей сего блога я раздобыл эти фото и некоторые из них я размещаю ниже [64].



г. Карачев, 1941.



На уроке в средней школе г. Клинцы Брянской обл.,
1942. Фото Вальтера Энгельгардта.



Крещение детей в Троицкой единоверческой церкви. г. Клинцы, сентябрь 1941.



На пороге Успенского собора. г. Мглин, октябрь 1941. Фото Вальтера Энгельгардта.



Местные жители едут на немецком военном эшелоне. Суражский р-н, лето 1943 г.



Репетиция оркестра Локотского самоуправления, лето 1942. Локотская республика — самоуправляющееся образование, которое вело борьбу с партизанами и диверсионными группами НКВД на стороне Германии.

Окупаційний режим у рейхскомісаріаті Україна передбачав використання певних елементів, які мали надати йому національного забарвлення: визнання української мови як офіційної нарівні з німецькою, запровадження карбованця, утворення української поліції тощо. Тому частина населення сприйняла утворення рейхскомісаріату як крок до проголошення української держави під протекторатом Німеччини. Насправді концепція Рейхскомісаріату трактувала Україну як географічну область, а не як політичне чи національне утворення. Для підкреслення цього факту адміністративним центром райхскомісаріату було обрано не Київ, а провінційне місто Рівне. В Росії ж ми бачимо приклад певної **політичної форми** організації самоврядування. Локотська республіка – не

лише експеримент Гітлера а, можливо, й прообраз державного утворення в майбутньому. На території України таких прикладів не знаходимо, хоча деякі форми співпраці населення з окупантами мали місце.

Чи можна цього харківського вчителя або інженера, що повертається з роботи, або чоботаря, який ремонтує взуття окупанту, назвати колабораціоністами (рис. 7)? А ці робітники та інженери, які в рекордні строки побудували новий міст, що замінив херсонську паромну переправу – теж колабораціоністи (рис. 8)? А як бути з учителями, котрі викладали предмети за затвердженими окупаційною владою програмами, артистами театрів, що грали на сцені для окупантів? Їх також можна назвати колабораціоністами?



Рис. 7



Рис. 8

Виявляється, ТАК! Якщо ви поцікавитесь визначенням поняття «колабораціонізм» в академічному словнику (1973), то побачите таке: «КОЛАБОРАЦІОНІЗМ, у, чол. Зрадницьке співробітництво з фашистськими загарбниками в окупованих ними країнах під час другої світової війни. – Він лишався в Києві. І знаєте, ... кажуть, що він мав справи з німцями, лікував їх. Це ж колабораціонізм (Натан Рибак, Час, 1960, 345)» [104, с. 216]. А ось визначення з Енциклопедії сучасної України (2010): «КОЛАБОРАЦІОНІЗМ (від франц. collaboration – співпраця, співробітництво) – усвідомлене, добровільне та зумисне співробітництво з ворогом у його інтересах і на шкоду своїй державі та її союзникам. У законодавстві більшості країн К. кваліфіковано як злочин проти своєї держави, зрада. Залежно від міри шкоди, спричиненої колаборантом, у правових нормах передбачено або довігострок. ув'язнення, або смертна кара» [57].

Отже, згідно з існуючим визначенням поняття «колабораціонізм», УСЕ населення України, яке не пішло в партизани і підпільники, можна назвати колабораціоністами. Але ж таких – понад 90% загальної кількості людей, які мешкали на окупованій території! Чи їх вина в тому, що вони там опинилися? Чи прагнули вони цього? Можливо, і так. Можливо, певна частина населення, пам'ятаючи голодомор, безумні політичні репресії 30-х років, свідомо пішла на співпрацю з окупантами, спокусившись їхніми обіцянками щодо створення української держави (а чому б і ні, навіть валюта своя була!) та відродження національних, зокрема й релігійних традицій. Але, на мою думку, переважна більшість людей тоді над цим не замислювалася. Люди банально намагалися ВИЖИТИ, урятувати від голоду і холоду свої родини, знайти своє місце в нових реаліях. Тому й були політично пасивними і нейтральними, а інколи, коли потрібно було проявити своє позитивне ставлення до окупантів, це робили (рис. 9 [95]).



Рис. 9

В одному з останніх досліджень періоду окупації я прочитав, що кіровоградці в кінці 1943 року з **нетерпінням чекали** на своїх визволителів. Маю висловити сумнів у цьому. Адже важко уявити, що тисячі робітників, які працювали на військових та цивільних підприємствах і отримували пристойну зарплату; власники приватних майстерень і магазинів; учителі шкіл, що викладали не за радянськими програмами і не за радянською методикою, використовували в роботі метод проектів та інші дослідницькі методи, заборонені в радянській школі, виховували учнів згідно з концепцією національно-патріотичного виховання; артисти театрів, працівники бібліотек та активісти громадських організацій, що поширювали ідеї відродження національних традицій; православні священики, які проповідували слово Боже рідною українською мовою, але водночас змушені були молитися в храмах не лише за український народ, але і за Гітлера-визволителя; тисячі колишніх військовополонених, звільнених із табору за наказом Гітлера; мирові судді, сотні працівників підрозділів міської управи, української поліції, а також тисячі дітей і підлітків, які повірили вчителю і щиро підтримали ідею створення самостійної української держави в єдності з дружнім німецьким народом у системі нової Європи – усі вони **З НЕТЕРПІННЯМ ЧЕКАЛИ** на прихід радянської армії.

Звісно, було чимало людей у нашому місті, в інших містах і селах області, невдоволених політикою окупантів, полюванням на молодь із метою вивезення на примусові роботи, безглуздими і абсурдними акціями терору, особливо в 1943 році, але в цілому рівень життя населення області під час окупації не був нижчим, ніж до війни. Єдине, чого не було при комуністах – шибениць на площах, бо вони не використовували публічні страти, а діяли іншими, але не менш (а іноді й більш) жорстокими методами.

Ніколи не повірю, що селяни, які отримали з рук німців документи на право приватної власності на землю, а таких за різними даними в області було від 10 до 15%, тисячі інших селян, що подали відповідні заяви, **З НЕТЕРПІННЯМ ЧЕКАЛИ** на повернення радянської влади і колгоспної системи. Без сумніву, на селі також було багато людей, невдоволених політикою німецької влади і ображених нею, але, вивчивши значну кількість документів та спогадів очевидців, маю зазначити, що основна маса селянства під час окупації матеріально жила значно краще, ніж до війни, оскільки німці ніколи не відбирали останнє і турбувалися про майбутній урожай. І.Петренко подає таку інформацію: «З кінця 1943 року, коли гітлерівська армія під ударами радянської залишала межі Кіровоградщини, разом з нею відправилися на Захід тисячі тих, хто чимось завинив перед більшовиками, або не хотів відновлення їхньої влади. Тож всі транспортні магістралі запрудили тисячі біженців, які, змішавшись з військом окупантів, пішки чи на підводах долали тисячі кілометрів, щоб тільки дістатися Європи. Схоже, що дозволів на це їм ніхто вже не видавав [92, с. 89]».

Узагалі під час окупації відбулися, не могли не відбутися певні **зміни у свідомості** громадян. Тому однозначно і беззаперечно стверджувати, що **всі кіровоградці**, навіть їх **більшість**, **ІЗ НЕТЕРПІННЯМ ЧЕКАЛИ** нових визволителів і **З РАДІСТЮ ЗУСТРІЧАЛИ** їх, я б не став.

Такі мої думки й висновки знайшли несподіване підтвердження документально – матеріалами **щоденника** нашої землячки із Знам'янки. Щоденники – це не спогади, це – рефлексії очевидців тих подій, тому вони відносяться до первинних історичних документів.

Нещодавно мені вдалося прочитати уривки із щоденника молодої дівчини на ім'я Ольга, яка протягом 1941–1944 років вела записи російською мовою, фіксуючи «мысли и детали» свого життя під час німецької окупації. Матеріали цього документа у скороченому вигляді вперше були опубліковані 2009 року Центром польських та європейських студій НаУКМА у збірнику «Міжкультурний діалог. Том 1: ідентичність» [75]. Щоденники, які містять не лише спостереження автора за повсякденними подіями, але й елементи саморефлексій, є чи не найкращим джерелом для дослідження ідентичності, зокрема особистої ідентичності. Щоденник, написаний в екстремальних умовах війни, до того ж, автор якого – молода особа, що не мала й двадцяти років, а отже, за класифікацією Еріка Еріксона, перебувала на п'ятій, кризовій стадії становлення особистості – є джерелом особливо цінним [87]. Саме таке джерело пропоную до уваги читачів як доповнення до матеріалів альбому. Джерело це є унікальним для наших теренів ще й тому, що серед воєнних джерел, якими сьогодні оперують історики, майже немає особистих (eye-witness)

свідчень про контакти німців і міського населення України в період окупації [55].

Ось основна інформація про щоденник і його авторку: щоденник складається з двох частин (зошитів), обидва оригінали яких зберігаються у фонді 166 «Комісії з питань вивчення історії Великої вітчизняної війни» в ЦДАГО України, щоправда, у різних справах: перший зошит (Ф. 166, оп.2, спр. 4), який разом із «щоденником галичанина» входить до справи «Дневники неизвестного автора об оккупационном режиме на Украине», охоплює період з серпня 1941 по квітень 1942 років; другий зошит (Ф. 166, оп. 2, спр. 108) під назвою «Дневник немецкой переводчицы Люды Калинкович» (очевидно, ця Люда зберігала у себе щоденник Ольги) є продовженням попереднього (той самий почерк, імена дійових осіб) і містить інформацію про період з січня 1943 року по лютий 1944 року [55].

Відомо, що на 1942 рік Ользі виповнилося 18 років. Ольга добре володіє німецькою мовою, працює вчителькою в сусідньому містечку, а потім і перекладачкою; вона кілька разів змінює місце роботи, поступово отримуючи дедалі відповідальніші посади. Події відбуваються в місті Знам'янка Кіровоградської області. На жаль, подальша доля Ольги наразі не відома, про де що можемо лише здогадуватись. Очевидно одне – до Німеччини вона не виїхала: на момент повернення радянських військ (Знам'янку було визволено 9 грудня 1943 р.) і до лютого 1944 р. (крайня дата щоденника) вона все ще перебувала в місті. Ймовірно, що з часом її було репресовано за «співробітництво з німцями», найпромовистішим свідченням на користь цієї версії є те, що щоденник було конфісковано в третьої особи – Люди Калінкович [55].

Чому цей щоденник є важливим з огляду на тематику моєї роботи? «Щоденник у межах двох з половиною років (серпень 1941 – лютий 1944 років) демонструє яскраву еволюцію поглядів на себе, своє місце в цьому світі, на власну персональну й групову ідентичність, переорієнтацію за шкалою «свій-чужий». Незважаючи на те, що основу щоденника складають романтичні переживання Ольги, яка з легкістю захоплюється новим об'єктом чи не щодня, тут знаходимо також рефлексії щодо подій навколо, контактів між місцевим населенням і німцями. Час від часу Ольга сама замислюється над питанням «Хто я?». Наприклад, 28 липня 1943 року читаємо: «Да и что я вообще? Прежде всего, человек! Дальше – девушка. (...) И я хочу быть любимой. Пусть даже он будет немец. Я молода – вот третье. Я ищу приключений». Тож щоденник містить багатий матеріал для дослідження гендерної та вікової ідентичності. Поза тим, чи не найцікавішою частиною щоденника є та, в якій можна місяць за місяцем відстежити переосмислення й поступову зміну національної ідентичності, котра еволюціонує, не будучи водночас конструйованою чи насаджуваною згори.

На початку щоденника ще відчувається свого роду «радянська» ідентичність: «наше СССР» (27 січня 1942 року), у суперечці з Ернстом 7 лютого 1942 року згадує: «КСМол воспитал меня», 24 березня 1942 року: «Я не знаю, где мой комсомольский билет. Я так гордилась ним (...). Я ругаю себя: Я плохая комсомолка. Я не патриот. Я не гражданка своего союза. Я очень слабая девчонка – и больше ничего». Час від часу висловлюється співчуття й переживання за «своїх» хлопців на фронті: «гул снарядов (...) мне напомнил о том, что где-то наши родные бьются, а я должна здесь сидеть среди своих врагов» (запис від 19 січня 1942 року), «А на том месте, в лесу, где раньше было много цветов – могилки... Это здесь покоятся наши родные, русские» (19 квітня 1942 року). Проте від самого початку ставлення до «чужих» уже було подвійним. 16 січня 1942 року Ольга пише про німецького льотчика: «Я ничего в нем не видела родного, но он меня заинтересовал именно потому, что в нем не было ни капельки мне чужого».

Вже на початку 1943 року «відчувається поступовий злам в уявленнях «свій-чужий»; 14 лютого, після суперечки з кавалером подруги Віктором, Ольга згадує: «Да еще я что-то сказала, что наши девочки так же ж посмотрят на наших красноармейцев, если они придут, если они ж посмотрят на девочек. Да еще как противно получилось у Виктора, когда он сказал: «Они не посмотрят НА ЭТИХ девочек!» Меня такое зло взяло, я сама ж Дневник. Мысли. Детали З www.uamoderna.com не знаю, что могла бы сказать. Буду ли я, когда-нибудь, смотреть на них, на наших? Ведь Гайнц... А может быть, это даже лучше, что я не буду его видеть, может быть, мне снова что-нибудь возвратит любовь к отчизне». Коли 25 травня вона бачить, як жандарми ведуть заарештованого квартиранта Гайнца, з'являється

запис: «Я подбежала к нему, но не нашла, что сказать. А чего-то хотелось так сказать ему хорошего. Как брату! Тьфу! Что я пишу? Немцу-врагу... и... брату! Да! Он был наш, свой, который понимал меня и всех нас». Чим ближче підходять радянські війська, тим чужішими вони здаються, 30 липня життя «на радянському боці» вже зовсім не «своє»: «Читала газету советскую, очень хотелось прочесть и узнать о «ихней жизни». Ну и что же? Но почему я не могу считать немцев врагами? Я даже чувствую к некоторым привязанность». Відчуженість до «радянського» дедалі наростає, ось запис 9 серпня: «Снова читала советскую газету, но она меня не радует, как могла бы обрадовать прежде. Обращение к нам, молодежи на Украине». А 12 серпня населення чекає не на «своїх», а на «червоних». 19 вересня Ольга абсолютно прозоро й однозначно говорить про те, що не хоче повернення «радянської влади» саме тому, що вона встигла звикнути до «них», тобто до німців. Зрештою, «Росія» вже сприймається як «закордон» – у записі від 7 листопада читаємо: «За границей, у русских празднуют 26-ю годовщину Октябрьской революции».

Так само й населення, яке після приходу радянських військ повертається до Знам'янки, сприймає окуповані терени як «закордон», а населення під окупацією як «іноземців» – саме таку ситуацію згадано в записах від 14 і 15 січня 1944 року. Отримуючи листа від приятельки, котра просить розповісти їй про «зрадників», Ольга зазначає 8 лютого 1944 року: «О предателях? Да нас всех считают предателями!», окрім того, наочною є різниця в поглядах на німців по різні боки «кордону»: «Пишет, что болеет за нас, что пришлось им переживать за нас, когда мы были под игом «озверелого гада». А она и не знает, что эти «озверелые гады» не такие уж страшные, как их малюют» [55].

За два роки відбулося звикання до нового статусу, що особливо яскраво виявилось в момент повернення колишніх «своїх» – радянських військ. Дедалі частіше в записах 1943 року проскакують асоціації себе вже не з «радянським» народом, а з «українським», і в позитивному, і в негативному контексті – хоча терези якийсь час іще хитаються то в один, то в другий бік. 12 січня, після суперечки з Гензеном щодо рівня культурності чи некультурності народів, Ольга напряму пов'язує «ми» з українським народом. Хоча вже 18 лютого бачимо свідчення зворотної зміни – говорячи про просування радянських військ із Ернестом, котрий радіє за свій польський народ, вона думає: «Ах, почему же не горды украинцы и я не могу быть за них горда... Мне кажется, я не украинка, а советка!». Улітку «українська ідентичність» знову бере гору – наприклад, 24 червня вона боїться, що на роботі викриють її стосунки з Гайнцем: «Мне ж стыдно было признаться, что друг у меня немец. А я боялась потерять свой авторитет, как украинки». Наприклад, 1 серпня Ольга тішиться, коли чує, як німець щось говорить «чисто по-нашему, по-украинскому» [55].

Апофеоз переосмислення перегляду ролей – у записі від 10 лютого 1944 року: «10 февраля, четверг. Пришла Шура Ч. ко мне. О ней тоже можно кое-что вспомнить. Ведь для нее эти годы как весело прошли. И теперь это ужасное состояние. Мы, украинцы предали родину. Значит, Они сумели больше вселить доверия за 2 года, чем наши за 25. Я не знаю, почему я до сих пор называю наши. Ведь меня они не считают за свою. Трофейная! А, может быть, было бы справедливостью обвинять себя? Но за что? Наши хлопцы-квартиранты будто развитые парни, но они грубы, у них нет поэтичности, свойственной им. Я невольно вспоминаю о Гайнце. Мне теперь так жаль всего ускользнувшего. Ведь он понимал наибольшее мою душу. Лучше всех других. А еще Виктор-румын, который за несколько часов так сблизился со мной. Того, что не было, не вернешь. Мои лучшие годы в прошлых минутах моей жизни. Теперь – начинай другую, тесную жизнь» [55].

Проте, з іншого боку, щоденник Ольги не є унікальним і вписується в ширший культурний контекст. Поведінка людини, зокрема, жінки, під час війни в модерні часи вже не раз ставала об'єктом наукового дослідження. Зазначалося, що саме під час Першої світової було закладено всі вузлові проблеми, до яких пізніше лише поверталися – саме в період Першої світової чисельні моралісти звернули увагу на неадекватну поведінку «нової» жінки під час війни – йшлося про те, що вона стає неконтрольованою, надто розкутою, поводить як чоловік – надто вільна, може палити, пити, може сама обирати собі партнерів і навіть псувати своїм поганим впливом безневинних юних солдатів. Приклади зі щоденників того

періоду можуть перегукуватися з тим, що знаходимо в щоденнику Ольги. Вірджинія д'Альберт-Лейк, американка, одружена з французом, учасником Руху Опору, вела щоденник у 1939 – 1944 роках, і в ньому ми також можемо натрапити на досить контраверсійні згадки про німців: вони то сприймаються як вороги, то, після ближчого зіткнення з деякими з них, раптом перетворюються на «своїх німців», котрі вражають своїм ставленням і поведінням. Так само присутні й тут елементи легкого флірту й згадки про німецького офіцера-«залицяльника» (admirer) [55].

Ураховуючи досить широкий контекст і актуальність тематики ідентичностей та історичної пам'яті, щоденник Ольги може лягти в основу перспективного дослідження.

Підсумовуючи викладене вище, маю зазначити, що проблема вивчення поведінки людини в умовах окупації та інших надзвичайних подій є не до кінця дослідженою. Нам ще доведеться її вивчати вже в інших, нових умовах – аналізуючи період окупації Криму і Донбасу. Здійснюючи перші такі спроби, я змушений внести суттєві корективи до свого ставлення до місцевого населення, яке я спочатку, як більшість інших громадян, вважав зрадниками, бо вони кричали на мітингах «Россия! Путин!» і з радістю зустрічали «росіян-захисників» – так само, як їх бабусі й дідусі свого часу з радістю зустрічали «німців-визволителів». Поставивши себе на місце й тих, й інших, урахувавши всі обставини, за яких виникла певна ситуація, я не можу з упевненістю заявити, що зміг би протистояти масованій пропагандистській кампанії навіть без зброї в руках, уже не кажучи про участь в підпільній боротьбі проти окупантів. Людей, які вимушено або зі своєї волі залишилися на окупованій території як у 1941 році, так і в 2014 році, слід, передусім, спробувати **зрозуміти**. Адже кинути свої домівки, престарілих батьків, хворих родичів, своє господарство, нарешті, не так вже й просто. Не всі люди герої і не всі люди можуть протистояти системній і витонченій пропаганді.

Подивіться на ці фотографії та повністю протилежні емоції людей. Колись неодмінно така ж доля спіткає на Донбасі та в Криму портрети іншого «визволителя». Історія повторюється? Напевно, так!



Рис. 10

Колись завершиться і цей трагічний період у житті нашого народу, і після звільнення окупованих територій Україна стане сильною квітучою державою. Молитимось за мир і спокій у нашій країні!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдеев А. Загадки елисаветградського трамвая / А. Авдеев // Хайвей <http://h.ua/story/255797/>.
2. Білорус Антон Васильович: біографія / [б.а.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
3. Богунов С. Використання праці радянських військовополонених у промисловості та сільському господарстві під час нацистської окупації України / С. Богунов // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2004. – № 1/2 (22/23). – С. 326-339.
4. Босько В. Завод «Червона зірка» під час окупації / Володимир Босько // Народне слово. – 2002. – № 19 (19 лютого). – С. 4.
5. Босько В.М. Визначні постаті Степової Еллади / В.М. Босько. – Кіровоград : Інформаційна мережа, 2004. – 376 с.
6. Брюннер М. На танке через ад. Немецкий танкист на Восточном фронте / Михаэль Брюннер. – М. : Яуза-пресс, 2009. – 224 с.
7. Бурлака Л. Червонокам'янські оstarбайтери / Лідія Бурлака // Між Бугом і Дніпром : Науково-красназничий вісник Центральної України. Випуск IV. – Кіровоград : Центр.-Українське вид-во, 2015. – С. 63-80.
8. Военный альбом : коллекция фотографий [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://waralbum.ru/>.
9. Велика війна 1941-1945. Кіровоградський вимір : Альбом / В. Даценко, І. Петренко, Ф. Шепель, В. Шурапов, Ю. Лісниченко, Ю. Тютюшкін, О. Чуднов; під заг. ред. О. Чуднова. — Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 144 с.
10. Галерея Елисаветград : виртуальный музей. Елисаветград–Зиновьевск–Кирово–Кіровоград : фотографии, документы, предметы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.elisavetgradmuseum.kg.ua/>.
11. Гольчевські Ф. Визволення чи окупація? Німці і українці в 1941 році / Франк Гольчевські // Історична правда. – 23.06.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua /articles/2011/06/23/43692/>.
12. Гончаренко О. Система управління окупованими територіями України / О. Гончаренко, О. Лисенко, Т. Першина // Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ століття. Історичні нариси / [ред. кол. : В. Смолій (голова колегії), О. Лисенко (відп. ред.) та ін. ; НАН України ; Інститут історії України]. – Кн. 1 – 2. – К. : НВП Наукова думка, 2011. – Кн. 1. – С. 321-367.
13. Даценко В. До питання історії функціонування у м. Кіровограді гітлерівського табору для військовополонених «Шталаг-305» / Василь Даценко // Між Бугом і Дніпром : Науково-красназничий вісник Центральної України. Випуск IV. – Кіровоград : Кіровоград : Центрально-Українське видавництво, 2015. – С. 248-258.
14. Даценко В. За те, що євреї...: трагедія Голокосту в межиріччі Південного Бугу та Дніпра (1941-1944) / Василь Даценко. – Імекс ЛТД, 2015. – 176 с.
15. Даценко В. Антигітлерівське білогвардійське підпілля в Кіровограді? / Василь Даценко // Народне слово. – 1993 (18 березня). – С. 3.
16. Дерейко І. Місцеві формування німецької армії та поліції у Райхскомісаріаті «Україна» (1941–1944 роки) / Іван Дерейко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://lib.rus.ec/b/429344/read/>.
17. Державний архів Київської області. Документальні виставки он-лайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dako.gov.ua/dokumentalni-vustavku-onlain.html/>.
18. Державний архів Кіровоградської області (ДАКО), інв. № 1436 арк. 4.
19. ДАКО, інв. № 9903.
20. ДАКО, Ф. 2485. - Оп.1. - Спр.1. - Арк. 9.
21. ДАКО, Ф. 2489. - Оп.1. - Спр.4. - Арк. 13.
22. ДАКО, ФР-242, оп.7, спр.2, арк.10-10зв.
23. ДАКО, Ф. 2484. - Оп.1. - Спр.18. - Арк.2.
24. ДАКО, Ф.-2518. – Оп.1. – Спр. 1. – Арк. 1.
25. ДАКО, Ф.-2518. – Оп.1. – Спр. 1. – Арк. 11.
26. ДАКО, Ф.П.5907, оп.28, спр.471, арк.1.
27. ДАКО, Ф. 2489. - Оп.1. - Спр. 4. – Арк. 8.
28. ДАКО, Ф. 2489. - Оп.1. - Спр. 5. – Арк. 5.
29. ДАКО, Ф. 2512. – Оп. 1 спр. 3.
30. ДАКО, Ф. 2512. – Оп. 1. – спр. 4.
31. ДАКО, Ф. 2512. – Оп. 1. – Спр. 12.
32. ДАКО, Ф. 2679. - Оп.1. - Спр. 1.
33. ДАКО, П-872.
34. ДАКО, П-7875.
35. ДАКО, П-868.
36. ДАКО, П-847.
37. ДАКО, П-850.
38. ДАКО, Ф. Р-6653, оп. 1, спр. 157, арк. 1.
39. ДАКО, Ф. Р-6653, оп. 1, спр. 2, арк. 69.

40. ДАКО, Ф. Р-6653, оп. 1, спр. 84, арк. 93.
41. ДАКО, Ф. Р-6653, оп. 1, спр. 84, арк. 212.
42. ДАКО, Ф. Р-6653, оп. 1, спр. 86, арк. 187.
43. ДАКО, Ф. Р-6653, оп. 1, спр. 86, арк. 205.
44. ДАКО, Ф. Р-6653, оп. 1, спр. 84, арк. 162.
45. ДАКО, Ф. Р-6653, оп. 1, спр. 86, арк. 18.
46. ДАКО, Ф. Р-6653, оп. 1, спр. 86, арк. 19.
47. ДАКО, Ф. Р-6653, оп. 1, спр. 86, арк. 87.
48. ДАКО, Ф. Р-6653, оп. 1, спр. 38, арк. 104.
49. ДАКО Ф. Р-5069, оп.6, спр. 2, арк. 26.
50. ДАКО, Ф. Р-6653, оп. 1, спр. 85, арк. 18.
51. ДАКО, Ф. Р-6653, оп. 1, спр. 38, 41, 84, 85, 87, 88.
52. Державний архів Кіровоградської області. Документальні виставки он-лайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dakiro.kr-admin.gov.ua/exhibition.php/>.
53. Державний архів Полтавської області, ф. 9106, оп. 2, спр. 855.
54. Державний архів Черкаської області, ф.Р-44, оп. 1, спр. 9, арк. 25.
55. Дневник. Мысли. Детали (із щоденника Ольги, 1941-1944) / Передмова: Олена Бетлій, Катерина Диса, Юлія Кисла // Україна модерна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uamoderna.com/md/31-dnevnik/>.
56. Електронний архів Українського визвольного руху [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://avr.org.ua/>.
57. Енциклопедія сучасної України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=4446/.
58. Єржабкова Б. Шкільна справа та шкільна політика в рейхскомісаріаті «Україна» 1941–1944 : у світлі німецьких документів / Бланка Єржабкова; ред. А.Я. Бельдїй, М.С. Бачинська, С.Ю. Ноткіна. – К. : Наукова думка, 2008. – 271 с.
59. Життя людей під час окупації // Полтавіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://history-poltava.org.ua/>.
60. Жосан О.Е. Спроби формування національної ідентичності українців під час нацистської окупації 1941–1944 років / Жосан О.Е. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Портал «Освітня політика» <http://education-ua.org/ua/ekskurs/444-osvita-ukrajini-v-period-nimetskoji-okupatsiji-1941-1944-iz-gazeti-ukrajinske-slovo-1941/>.
61. Жосан О. Е. Шкільна навчальна література в Україні під час німецької окупації 1941–1944 років / О. Е. Жосан // Наукові записки Тернопільського НПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 2013. – № 1. – С. 9–14.
62. Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 30 м. Кропивницького : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kirschool30.kirovedu.com/uk/site/school-history.html>
63. Записки скучного человека : история в фотографиях [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://humus.livejournal.com/>
64. Запрещённые улыбки детей войны [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://hukto.mypage.ru/otpechatki-zhizni/zapreshnnie_ulibki_detey_voyni.html/.
65. Історія міст і сіл Української РСР. Кіровоградська область. – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1972. – 816 с.
66. Історія сіл Кіровоградського району / Авторський колектив ; під заг. ред. Ю.С.Митрофаненка. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2017. – 196 с.
67. Кафедральный собор Рождества Пресвятой Богородицы. 200 лет / [авт. текста А.Н.Мануйлов, протоиер. Роман Кондратюк ; под общ. ред. протоиер. Романа Кондратюка]. – Кировоград : Имэкс, 2012. – 367 с. : ил.
68. Кіровоградщина в роки Другої світової війни : веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.kr.ua/vv/index.php?categoryid=14/>.
69. Краєзнавство: Центральний регіон : відкрита група / адміністратор – Віталій Неділько // Facebook [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/groups/107526739899150/>.
70. Кулибаба Ю. Остарбайтери Кіровоградщини / Юрій Кулибаба // Між Бугом і Дніпром : Науково-краєзнавчий вісник Центральної України. Випуск IV. – Кіровоград : Центр.-Укр. вид-во, 2015. – С. 267-273.
71. Культура в роки війни: період окупації (Історія України, 11 клас) : [навч.-метод. посіб.] / укладач О.Е. Жосан. – Кіровоград : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2015. – 100 с.
72. Ленська В.В. Фашистська шкільна політика на окупованій території України В.В. Ленська // Український історичний журнал. – 1990. – № 10. – С. 81.
73. Луч правды // Живой журнал [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://beam-truth.livejournal.com/>.
74. Матівос Ю. Таємниці аеродрому «Канатове» // Сурма [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://surmasite.wordpress.com/2017/08/07/>
75. Міжкультурний діалог. Т. 1: Ідентичність / Редкол. – К. : Дух і літера, 2009. – 464 с.
76. Міський електротранспорт : колекція фотографій П. Єрьоміна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://transphoto.ru/articles/1011/>.
77. Місяця нацистського терору на території Кіровоградської області, 1941–1944 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=487>.

78. Мир картинок : коллекции репродукций и фотографий [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.nevsepic.com.ua/.
79. Митрофаненко Ю. Український антибільшовицький рух на Кіровоградщині 1918—1940-і рр. / Юрій Митрофаненко // Український визвольний рух: наук. зб. – Львів, 2013. – Зб. 18. – С. 84-96.
80. Немецкие плакаты на оккупированных территориях [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hukto.myrage.ru/>.
81. Общество // Живой журнал [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.livejournal.com/media/obschestvo/>.
82. Окупація. 1941-1944: невідома війна, невідоме життя // Офіційний веб-портал Державної архівної служби України. Документальні виставки on-line [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.archives.gov.ua/Sections/1941-1945/>.
83. Окупація глазами очевидцев // Глобус Беларуси. Форум [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://fgb.by/viewtopic.php?p=7559/>.
84. Особистий сайт Павла Гай-Нижника [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hai-nizhnik.in.ua/>.
85. Остарбайтеры / [б.а.] [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Остарбайтеры#>.
86. Остарбайтери. Як це було / [б.а.] // Наше слово. – 2017. – 18 січня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nslovo.com/blog/ostarbajtery-yak-tse-bulo/>.
87. Павелків Р.В. Вікова психологія. Періодизація розвитку особистості за Е.Еріксоном [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/2008021537059/psihologiya/periodizatsiya_rozvitku_osobistosti_eeriksonom/.
88. Пам'ятки архітектури. Кіровоградська область. Кропивницький [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вікіпедія:Вікі_любить_пам'ятки/Кіровоградська_область/Кропивницький/.
89. Пам'ятник С.М. Кірову в м. Кіровограді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://beta.shukach.com/uk/group_gallery/blog/5174/.
90. Памятники и памятные знаки Кіровограда [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://kirovograd.rks.kr.ua/photo/gorod/monuments/>.
91. Патриляк І.К. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду / І.К. Патриляк, М.А. Боровик. – Ніжин : ПП Лисенко М.М., 2010. – 590 с.
92. Петренко І.Д. Нацистський окупаційний режим на Кіровоградщині 1941–1944 рр. – Кіровоград : Центрально-Українське видавництво, 2014. – 554 с.
93. Петренко І.Д. Нацистський окупаційний режим: маловідомі сторінки з історії Олександрівського району (в документах та спогадах) / І.Д. Петренко. – Кіровоград : Центрально-Українське видавництво, 2008. – 371 с.
94. Повсякденне життя оstarбайтерів в Німеччині у рідкісних фотографіях / [б.а.] // Gazeta.ua. – 23.06.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://gazeta.ua/ru/articles/history/_povsednevnyaya-zhizn-ostarbajterov-v-germanii-v-redkih-fotografiyah/633232.
95. Поездка Альфреда Розенберга по Украине. Иллюстрированное сообщение о первой официальной поездке рейхсминистра освобожденных восточных областей на Украину [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://aryanssblog.wordpress.com/tag/history/page/4/>.
96. Постолатій В.В. Окупація. Видання 2-е, доповнене / В.В. Постолатій. – Кіровоград : Авангард, 2010. – 92 с.
97. Потильчак О. Економічний колабораціонізм в Україні в роки нацистської окупації (1941–1944): причини і прояви / О. Потильчак. – К. : УДПУ ім. М. П. Драгоманова, 1997. – 29 с.
98. Прасторіан : фотоальбом // Рейберт.інфо (форум) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://reibert.info/find-new/29647425/posts>.
99. Протоієрей Серафим Слобідський. Закон Божий : Підручник для сім'ї та школи / Протоієрей Серафим Слобідський. – К. : Вид. відділ УПЦ КП, 2005. – 655 с.
100. Радченко О. Транспорти з Кіровограда до Бухенвальда восени 1943 р.: з вогню та в полум'я / О.Радченко // Між Бугом і Дніпром : Науково-кращезнавчий вісник Центральної України. Випуск IV. – Кіровоград : Центрально-Українське видавництво, 2015. – С. 259-266.
101. Рейберт.інфо : украинский военный аукцион. Альбомы пользователей сайта REIBERT.info [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://reibert.info/media/albums/>.
102. Рекотов П.В. Органи управління на окупованій території України (1941–1944 рр.) / П.В. Рекотов // Український історичний журнал. – 1997. – № 3. – С. 90-101.
103. Світлична В.В. Історія України / В.В. Світлична [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1533071644773/istoriya/politika_ukrayinizatsiyi.
104. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. – Т. 4. – К. : Наукова думка, 1973. – 840 с.
105. Смирнов А. Мстислав (Скрипник): громадсько-політичний і церковний діяч. 1930–1944 : Монографія / А. Смирнов. – К. : Смолоскип, 2008. – 326 с.
106. Спогади про окупацію // Живий журнал. Форум [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://igni-ss.livejournal.com/267668.html?thread=8339860#t8339860/>.

- <http://romanik.livejournal.com/152220.html/>.
<http://shiropaev.livejournal.com/34298.html?thread=2171386#t2171386/>.
<http://radulova.livejournal.com/1738494.html?thread=143576318#t143576318/>.
<http://seoz.livejournal.com/1694.html/>.
<http://community.livejournal.com/reichsraum/355.html?thread=8803#t8803/>.
<http://a-nikonov.livejournal.com/2251893.html/>.
107. Спомини з мого твердого життя // Меморіал. – 15.04.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.memorial.kiev.ua/genocyd-ukrajinciv/koncentracijni-tabory/1055-spomyny-z-mogo-tverdogo-zhyttja.html>.
108. Степанова О. Юрий Тютюшкин: собрать все! / Ольга Степанова // Україна-Центр. – 2017. – № 22 (1 июня). – С. 8.
109. Стоколос Н.Г. Конфесійна політика окупаційної адміністрації рейхскомісаріату «Україна» в 1941-1942 рр. / Н.Г. Стоколос // Укр. іст. журн., 2004. – № 3. – С. 91-111.
110. Україна під нацистською окупацією // Офіційний веб-портал Державної архівної служби України. Документальні виставки on-line [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.archives.gov.ua/Sections/Peremoga_65/fotos_02.php/.
111. Український голос (Українські вісті, Кіровоградські вісті) : газета Кіровоградської обласної та міської управи (із фондів Наукової бібліотеки Львівського національного університету ім. І. Франка та Державної наукової архівної бібліотеки) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://libraria.ua/issues_group.php/group-28/.
112. Український голос (Кіровоград) / [б.а.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
113. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 3206, оп. 1, спр. 105, арк. 1.
114. Центральний державний кінофотофоноархів України імені Г.С.Пшеничного (ЦДКФФА) Документальні виставки on-line [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsdkffa.archives.gov.ua/Exhibitions/>.
115. Шепель Ф.О. Ніхто не хотів помирати, або Репресований Єлисавет-Зінов'євськ-Кірове-Кіровоград / Ф.О.Шепель. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 390 с. : іл. (сер. «Єлисаветградське коло»).
116. Шляховий К. Назви вулиць Кіровограда у період німецької окупації / К.Шляховий // 21-й канал. – 2011. – 28.04.2011.
117. Это ретро: фотографии, документы, воспоминания [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.etoretro.ru/>.
118. Як виглядав Кіровоград десятиліття тому // Мій Кропивницький [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mykirov.com/yak-viglyadav-kirovograd-desyatilittya-tomu/>.
119. Battle of Kirovograd. August 1941 // Invasion. "The Third Reich in Color" <https://www.youtube.com/watch?v=5uPitb3dWo8>.
120. Crain's Militaria : The selection of premium photos, documents and other Third Reich artefacts [The electronic resource]. – The access mode: <http://www.crainsmilitaria.com/>.
121. Das bundesarchiv [Elektronische Ressource]. – Zugriffsmodus: <http://www.bundesarchiv.de/index.html.de/>.
122. Eigenschaften des Bestandes NL Karl Lutz // Stadtarchiv Speyer [Elektronische Ressource]. – Zugriffsmodus: http://www.stadtarchiv-speyer.findbuch.net/php/main.php?ar_id=3723&be_kurz=3139322_D3230_#3139322D3230/.
123. Koelsch333 : The selection of photos // Ebay [The electronic resource]. – The access mode: <https://www.ebay.ph/usr/koelsch333>.
124. Kriegsfotos // Ebay [The electronic resource]. – The access mode: <https://www.ebay-kleinanzeigen.de/s-kriegsfotos/k0/>.
125. Kriegsfotos-Tussslamabad // Ebay [The electronic resource]. – The access mode: <http://stores.ebay.com/Kriegsfotos-Tussslamabad/>.
126. Military items // Miliblog [The electronic resource]. – The access mode: <http://miliblog.co.uk>.
127. Miro Antik : The selection of photos // Ebay [The electronic resource]. – The access mode: <http://stores.ebay.com/Miro-Antik/>.
128. The SS-Kriegsberichter archive [The electronic resource]. – The access mode: www.kriegsberichter-archive.com.
129. Ukraine. Dnepropetrowsk. Kriwoi Rog. Nowo-Archangelsk. Kirowograd : Bilder // Deutsche digitale bibliothek [Elektronische Ressource]. – Zugriffsmodus: <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/item/JJS4JV7OKXJKO467BCKGKGJXEB2NKTCT/>.
130. World War photos: a big collection of World War II photos and images [The electronic resource]. – The access mode: <http://www.worldwarphotos.info/>.

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНЕ ВИДАННЯ

**КІРОВОГРАД У РОКИ ОКУПАЦІЇ:
ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ТА ОКУПАНТІВ
(ДОКУМЕНТИ І СПОГАДИ)**

АЛЬБОМ

Автор-укладач – Жосан Олександр Едуардович

Коректор – Ніколаєва Олена Петрівна

Технічний редактор – Чуй Наталія Вікторівна

Підписано до друку 03.01.2018.
Формат 60х90¹/8. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Друк офсет. Умов. друк. арк. 60.
Обл.-вид. арк. 41,2. Зам. № 0210.
Наклад 100 прим.

Приватне підприємство «Ексклюзив-Систем».
Вул. Т. Шевченка, 25, м. Кропивницький, 25006.
Тел./факс 24-35-53.

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК
№ 4470 від 17.01.2013 р.*